

PRO PATRIA AD MORTEM

A Magyar Néphadsereg és a Varsói Szerződés csapatainak részvétele Csehszlovákia megszállásában

M. SZABÓ MIKLÓS

Dialog Campus

M. Szabó Miklós

A MAGYAR NÉPHADSEREG ÉS A VARSÓI SZERZŐDÉS CSAPATAINAK
RÉSZVÉTELE CSEHSZLOVÁKIA MEGSZÁLLÁSÁBAN

Vákát oldal

M. Szabó Miklós

A MAGYAR NÉPHADSEREG
ÉS A VARSÓI SZERZŐDÉS
CSAPATAINAK RÉSZVÉTELE
CSEHSZLOVÁKIA
MEGSZÁLLÁSÁBAN

(1968. augusztus 20. – október 31.)

A kiadvány a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosító számú,
„A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű
kiemelt projekt keretében jelent meg.

© Kiadó, 2019

© Szerző, 2019

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

Tartalom

Az Olvasóhoz	7
I. fejezet – A nemzetközi helyzet főbb jellemzői az 1960-as években	9
II. fejezet – A magyar belpolitika alapvető jellemzői az 1960-as években	15
III. fejezet – A Magyar Néphadsereg és a Varsói Szerződés – egység és vita az 1960-as években	21
IV. fejezet – A Csehszlovák Szocialista Köztársaságban zajló főbb események és a Varsói Szerződés reflexiói (1967–1968)	69
V. fejezet – A megszállás „főpróbája” – a Šumava gyakorlat	75
VI. fejezet – A szovjet Déli/Dél Hadseregcsoport tevékenységének főbb elemei a Duna gyakorlat/hadművelet során az 1968. április 8. – november 15. közötti időszakban	103
VII. fejezet – A zalaegerszegi 8. gépkocsizó lövészadosztály mozgósítása, kiegészítése és előrevonása az államhatárra (1968. július 26. – augusztus 20.)	115
VIII. fejezet – A 8. gépkocsizó lövészadosztály részvétele a Duna hadműveletben (1968. augusztus 20. – október 31.)	131
IX. fejezet – A 14. gépkocsizó lövészrezred tevékenysége a Duna hadműveletben (1968. július 26. – október 31.)	189
X. fejezet – A 63. gépkocsizó lövészrezred tevékenysége a Duna hadműveletben (1968. július 26. – október 31.)	197
XI. fejezet – A 33. gépkocsizó lövészrezred tevékenysége a Duna hadműveletben (1968. július 26. – október 31.)	203
XII. fejezet – A 31. harckocsiezred tevékenysége a Duna hadműveletben (1968. július 26. – október 31.)	213
XIII. fejezet – A 6. gépkocsizó lövészrezred tevékenysége a Duna hadműveletben (1968. augusztus 2. – október 31.)	231
XIV. fejezet – A 22. tüzérezred tevékenysége a Duna hadműveletben (1968. július 22. – október 31.)	237

XV. fejezet – A 8. gépkocsizó lövészadosztály műszaki csapatainak tevékenysége a Duna hadműveletben (1968. július 27. – október 31.)	241
XVI. fejezet – A Duna hadműveletből levont főbb tapasztalatok, tanulságok – a végrehajtó parancsnokok szemszögéből	247
XVII. fejezet – A Duna hadműveletből levont főbb tapasztalatok, tanulságok – ahogy az előljárók látták	269
Utószó	291
Irodalomjegyzék	293
Tudományos-szakmai források	293
Levéltári források	293
Internetes források	299
Névmutató	301
Helymutató	307
Ábrajegyzék	317

Az Olvasóhoz

Ezt az egyetemi tankönyvet nem csak bizonyos magyar kötelekek 1968. őszi, *csehszlovákiai* alkalmazásának 50. évfordulója alkalmából ajánlom a Nemzeti Közzolgálati Egyetem oktatói, hallgató, doktoranduszai és a Tudományos Könyvtár olvasói szíves figyelmébe.

Szerintem a megemlékezéstől sokkal fontosabb az, hogy az egyetem újabb oktatói, hallgatói, tudományos kutatói nemzedékei megismerkedjenek a magyar haderő – egy részének – a második világháborút követő *egyetlen, a háborús viszonyokhoz legközelebb álló alkalmazásával*.

A napjainkban katonai tantárgyakat oktatók, tanulók, az e korszakot kutató doktoranduszok kapjanak egy tudományos igényű összefoglalást ezekről az eseményekről, ezáltal a 60-as évek hadművészetéről, a hadtudomány korabeli alapelveiről, fontosabb terminológiai kifejezéseiről, a korszak haditechnikájáról, valamint a hadművelet különböző vezetői szintjein levont tapasztalatokból; végül, de nem utolsósorban: a szűken e területet kutatni szándékozók a lábjegyzetekből nyerjenek egyértelmű és valós segítséget a levéltári fondokban való kutatáshoz, kereséshez.

A könnyebb kezelhetőség, megtalálhatóság érdekében a személy- és helységneveket *dőlt*, míg a fontosabb dátumokat félkövér betűtípussal jelölöm.

Kérem, ne utasítsák el azonnal e munka elolvasását azzal, hogy fél évszázaddal később élünk, egészen más nemzetközi viszonyok, hadművészeti elvek közepette. Ne kövessék el azt a hibát, amelyet kortól és társadalmi rendszerektől függetlenül szinte mindig elvették az illetékes vezetők, hogy nem vették figyelembe ama ősi tanítást, miszerint „*Historia est magistra vitae*.” Meggyőződésem, hogy az egyetem igazi szakemberei bizonyos vonatkozásokban nem, más tekintetben azonban találhatnak majd sok, napjainkban is alkalmazható, hasznosítható, továbbgondolandó ismereteket. Talán érdemes megpróbálni segítségül hívni az „élet tanítómesterét”!

*M. Szabó Miklós ny. altábornagy
az MTA rendes tagja*

Vákát oldal

I. fejezet

A nemzetközi helyzet főbb jellemzői az 1960-as években

Az 1960-as évek döntő részében – az előző évtizedhez hasonlóan – meglehetősen ellentmondásosan zajlottak a nemzetközi politikai események,¹ hiszen az enyhülési és feszültségi mozzanatok röpké periódusokban váltották egymást, bőven tartalmazva politikai és katonai lépéseket, illetve ellenlépéseket, hol előzékeny gesztusokat, hol pedig fenyegetéseket.

A nemzetközi légkör enyhülését szolgálták az olyan események, mint például 1961-ben: *Jurij Alekszejevics Gagarin*² űrnagy a Vosztok űrhajó fedélzetén végrehajtja az emberiség első űrrepülését; a *Brit Nemzetközösség* egyre több tagállama vívja ki függetlenségét; *John Fitzgerald Kennedy*³ amerikai elnök és *Nyikita Szergejevics Hruscsov*,⁴ a Szovjetunió Kommunista Pártjának (SZKP) első titkára, a *Szovjetunió* Minisztertanácsának elnöke *Bécsben* tárgyal a világpolitikai helyzetről és a két ország kapcsolatáról; *German Sztjepanovics Tyitov* űrnagy a Vosztok-2 űrhajó fedélzetén 17-szer, 1962-ben pedig *John Glenn* amerikai űrhajós a Friendship fedélzetén háromszor megkerüli a Földet; *Franciaország* elismeri *Algéria* függetlenségét; 1963-ban *Charles De Gaulle*⁵ elnök és *Konrad Adenauer*⁶ kancellár aláírja a francia–nyugatnémet szerződést; az amerikai, a brit és a szovjet külügyminiszter *Moszkvában* aláírja az atomsorompó-egyezményt; állandó telefon-összeköttetés („forródrót”) a Fehér Ház és a Kreml között; 1964-ben a *Szovjetunió* és a *Német Demokratikus Köztársaság (NDK)* barátsági szerződést köt; az SZKP Központi Bizottság (KB) plénuma felmenti *Ny. Sz. Hruscsovot* a KB első titkári, elnökségi tagsági és a Minisztertanács el-

¹ SZUHAY-HAVAS Ervin szerk. (1973): *Világtörténelmi kisenciklopédia*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.

² A személy- és helynevek szövegbeni könnyebb megtalálása érdekében mindenütt *dőlt* betűket alkalmazok, akkor is, ha az eredeti szövegben nem úgy szerepelnek – Sz. M.

³ *Kennedy, John Fitzgerald* (1917–1963) államférfi; 1946–1953: demokrata képviselő, 1953–1961: szenátor, 1961-től az *Amerikai Egyesült Államok* elnöke, 1963-ban meggyilkolják. Az amerikai külpolitika reális szárnyának képviselője. SZUHAY-HAVAS szerk. (1973): *i. m.* 41.

⁴ *Hruscsov, Nyikita Szergejevics* (1894–1971) az SZKP első titkára (1953–1964), miniszterelnök (1958–1964). *Forrás: www.rev.hu* (A letöltés ideje: 2017. 01. 18.)

⁵ *De Gaulle, Charles André Joseph Marie* (1890–1970) francia tábornok, államférfi, a *Francia Köztársaság* 18. elnöke. A második világháborúban szervezte és irányította a francia ellenállási mozgalmat. Személyisége a szabad *Franciaországot* szimbolizálta. A francia V. Köztársaság megalapítója, s első közvetlenül választott elnöke volt 1962-től. Kormányzati ciklusa alatt függetlenedett *Algéria* és számos egyéb francia gyarmat *Franciaországtól*. Az 1969. április 27-i népszavazás eredményeként másnap lemondott elnöki tisztségéről, és visszavonult vidéki házába. *Franciaországban* „Le Général” (A Tábornok) becenéven volt közzismert. *Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Charles_de_Gaulle* (A letöltés ideje: 2016. 12. 27.)

⁶ *Adenauer, Konrad Hermann Josef dr.* (1876–1967) német politikus, a *Német Szövetségi Köztársaság* első kancellárja. Az egységes „*Európa atyja*”. *Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Konrad_Adenauer* (A letöltés ideje: 2016. 12. 27.)

női funkciója alól, egyben a KB új első titkárává választja *Leonyid Iljics Brezsnyevet*,⁷ valamint a Minisztertanács új elnökévé *Alekszej Nyikolajevics Koszigin*;⁸ *Lyndon Baines Johnson*⁹ az *Amerikai Egyesült Államok* elnökévé választják; **1965**-ben 300 ezres tömegtüntetés *Washingtonban*, majd polgári engedetlenségi mozgalom indul az *USA*-ban a *vietnámi háború* ellen; **1966**-ban *Charles De Gaulle* francia köztársasági elnök látogatást tesz a *Szovjetunióban*, egyezmény a francia elnöki palota és a Kreml közötti „forródrót” kiépítéséről; **1967**-ben fegyverszünet *Izrael* és az *Egyesült Arab Köztársaság* között a *Szuezi-csatornánál*; **1968**-ban a Csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottságának (CSKP KB) első titkárává választják *Alexander Dubčeket*;¹⁰ a diplomáciai kapcsolatok újrafelvétele a *Német Szövetségi Köztársaság* (NSZK) és a *Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság* (JSZSZK) között; *Lyndon Baines Johnson* amerikai elnök bejelenti a *Vietnámi Demokratikus Köztársaság* (VDK) elleni bombatámadások beszüntetését; aláírják az atomfegyverek elterjedésének megakadályozásáról szóló egyezményt; az SZKP KB Politikai Bizottságának (PB) és a CSKP KB Elnökségének találkozója *Ágcsernyőn* (július 29. – augusztus 1.).

Ezekkel egyidejűleg természetesen nagy számban előfordultak olyan politikai vagy katonai lépések is, amelyek éppen akadályozták az enyhülési folyamat kibontakozását. Például – egyebek mellett – olyanok, mint hogy **1961**-ben az *Amerikai Egyesült Államok* megszakítja a diplomáciai kapcsolatokat *Kubával*; az amerikai légierő bombázza *Havannát*; amerikai partraszállási kudarc *Kuba Playa Giróni (Disznó-öböl)* partszakaszán; francia–algériai tárgyalások *Algéria* függetlenségéről, amelyek azonban kudarcot vallanak, mert *Franciaország* nem ismeri el *Algéria* részeként az ország déli (*szaharai*) területeit; az *NDK* intézkedéseket hoz az államhatárok biztosítására, aminek következtében megépül a berlini fal; a *damaszkuszi* katonai felkelés következtében felbomlik az *Egyiptom* és *Szíria* részvételével **1958**-ban létrehozott *Egyesült Arab Köztársaság* (EAK), de *Egyiptom* megtartja

⁷ *Brezsnyev, Leonyid Iljics* (1906 [az új naptár szerint 1907]–1982) politikus, a Szovjetunió marsallja és négy-szeres Hőse. 1964–1982: az SZKP főtitkára; 1960–1964, illetve 1977–1982: a Legfelsőbb Tanács Elnökségének elnöke. *Forrás:* http://hu.wikipedia.org/wiki/Leonyid_Brezsnyev (A letöltés ideje: 2017. 01. 18.)

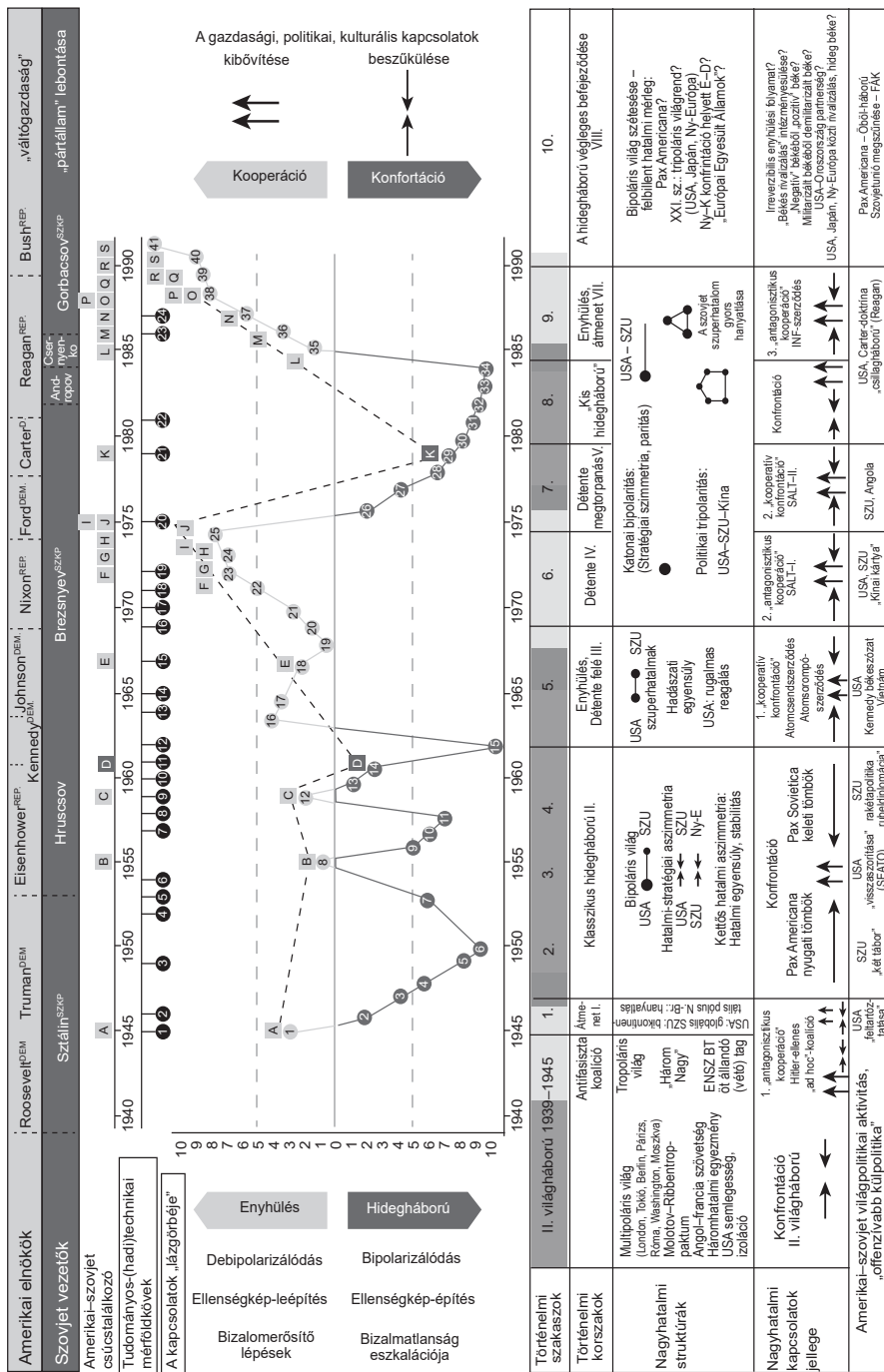
⁸ *Koszigin, Alekszej Nyikolajevics* (1904–1980) orosz nemzetiségű szovjet politikus, 1964-től 1980-ig a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke. *Forrás:* http://hu.wikipedia.org/wiki/Alekszej_Nyikolajevics_Koszigin (A letöltés ideje: 2017. 01. 18.)

⁹ *Johnson, Lyndon Baines* (1908–1973) az *Amerikai Egyesült Államok* 36. elnöke 1963 és 1969 között és 37. elnöke 1961 és 1963 között. Egyike azon négy elnöknek, akik mind a négy választott szövetségi hivatalt betöltötték: volt képviselő, szenátor, alelnök és elnök. *Forrás:* http://hu.wikipedia.org/wiki/Lyndon_B_Johnson (A letöltés ideje: 2017. 01. 18.)

¹⁰ *Dubček, Alexander* (1921–1992) szlovák kommunista politikus. 1951–1955, 1960–1968 és 1969–1970 között a szövetségi, illetve 1964–1970-ben a szlovák parlament tagja. 1955 és 1969 között a Szlovák Kommunista Párt, 1962-től az elnökség tagja, 1963-tól a Központi Bizottság első titkára. 1968-ban, a prágai tavasz alatt leváltják posztjáról és 1970-ben kizárják a pártból. 1958–1969 között a Csehszlovákia Kommunista Pártja tagja; 1960–1962 között titkára, 1962-től az elnökség tagja; 1968-tól első titkára. 1969–1970-ben nagykövet *Törökországban*. 1989–1992 között a VPN párt (Verejnost' proti násiliju – Nyilvánosság az Erőszak Ellen) és ugyanekkor a szövetségi parlament tagja. 1992-ben rövid ideig az SSDS párt (Sociálnodemokratická strana Slovenska – Szlovákia Szociáldemokrata Pártja) vezetője. *Forrás:* http://hu.wikipedia.org/wiki/Alexander_Dubček (A letöltés ideje: 2007. 01. 18.)

ezt az elnevezést; **1962**-ben teljes amerikai embargó bevezetése *Kuba* ellen; *Kuba* kilép az Amerikai Államok Szövetségéből; a *Kínai Népköztársaság* (KNK) követeli az *Amerikai Egyesült Államok dél-vietnámi* fegyveres intervenciójának azonnali befejezését és az amerikai csapatok kivonását; *Charles De Gaulle* francia köztársasági elnök *Bonnba* látogat, aminek során megegyezés születik a *Bonn–Párizs*-tengelyről; indiai–kínai határkonfliktus; amerikai blokád *Kuba* ellen: karib-tengeri válság; szovjet kormányfelhívás a világ minden kormányához és népéhez, hogy kalózakcióként bélyegezzék meg az *Amerikai Egyesült Államok Kuba* elleni blokádját; **1963**-ban *Franciaország* megvétózza *Nagy-Britannia* felvételét az Európai Gazdasági Közösségbe; francia atomkísérlet a *Szaharában*; *De Gaulle* tábornok a légköri, világűrbeni és víz alatti atomrobbantást betiltó *moszkvai* (atomsorompó-) egyezmény ellen foglal állást; *Dallasban* meggyilkolják *John Fitzgerald Kennedy* elnököt; **1964 nyarán** amerikai bombatámadások kezdődnek a *Vietnámi Demokratikus Köztársaság* (VDK) ellen, illetve végrehajtják az első kínai atombomba-kísérletet; **1965**-ben kiterjesztik a *VDK* elleni agressziót; a Kínai Kommunista Párt (KKP) nem hajlandó részt venni a kommunista és munkáspártok konzultatív találkozásán; amerikai intervenció a *Dominikai Köztársaság* ellen; indiai–pakisztáni fegyveres konfliktus *Kasmírban*; kongresszusi határozat az *Amerikai Egyesült Államok* intervenciók jogáról *Latin-Amerikában*; a *Kínai Népköztársaság* nem vesz részt a tervezett II. afroázsiai értekezleten; *Kína* elutasítja a szocialista országok által a vietnámi népet támogató közös akciókat; felhív a szocialista világmozgalomtól való politikai és szervezeti elszakadásra, továbbá a *Szovjetunió* Kommunista Pártja, illetve a *Szovjetunió* elleni elsődleges harcra; **1966**-ban *Franciaország* bejelenti, hogy 1967-től kivonja csapatait a NATO-ból; lelövik az ezredik amerikai repülőgépet a *VDK* fölött; a „kulturális forradalom” kihirdetése *Kínában*; kínai rakétakísérlet nukleáris robbanófejjel; **1967**-ben *Görögországban* feloszlatják a parlamentet, és hatalomra jut a katonai junta; izraeli támadás az *EAK*, *Szíria* és *Jordánia* ellen, erre reagálva a szovjet kormány nyilatkozatban ítéli el az arab államok elleni agressziót, majd felszólítja *Izraelt* a hadműveletek beszüntetésére; a *Szovjetunió* az ENSZ Biztonsági Tanácsában elítéli az izraeli agressziót, ennek ellenére *Izrael* elfoglalja a *szíriai Golan-magaslatokat*, és katonai telepeket hoz létre *Nyugat-Jordániában*; **1968**-ban súlyos kínai határprovokáció a *Szovjetunió* ellen *Szungarínál*; *Bulgária*, *Csehszlovákia*, *Lengyelország* és *Magyarország*, a *Szovjetunió*, valamint a *Német Demokratikus Köztársaság* párt- és kormányküldöttsége tanácskozik *Drezdában* a csehszlovákiai helyzetről; *Memphisben* meggyilkolják *Martin Luther King* tiszteletet, néger polgárjogi vezetőt, majd két hónappal később, *Los Angelesben* *Robert Fitzgerald Kennedy* igazságügyi minisztert; a bolgár, csehszlovák, lengyel, magyar és keletnémet kommunista pártok képviselőinek *pozsonyi* közös nyilatkozata a csehszlovák helyzetről. (A fent említett eseményeket is magába foglaló táblázatot¹¹ lásd a következő oldalon.)

¹¹ FISCHER Ferenc (1996): *A megosztott világ történelmi – politikai atlasza 1941–1991*. Pécs–Budapest, IKVA Könyvkiadó Kft. 13–14. Megjegyzés: A két szélső érték: 15 – a *kubai* rakétaválság; 16 – *Adenauer – De Gaulle* „kiegyezése”, illetve az atomcsendegyezmény.

1. ábra A kelet-nyugati (szovjet-amerikai) kapcsolatok rendszere (1941-1991)

Forrás: FISCHER (1996): i.m. 13-14.

Mint e nagyon hézagos és önkényes kiválasztáson alapuló felsorolásból is látható, az 1960-as évtized meglehetősen hektikus, ellentmondásos elemeket tartalmazó volt. A végletes fenyegetések, helyenként fegyveres konfliktusok, sőt háborúk váltogatták egymást az őszinte vagy kevésbé őszinte gesztusok sorával. Ezt a bonyolult helyzetet a téma egyik kiváló művelője – *Fischer Ferenc* – hol „antagonisztikus kooperációként”, hol pedig „kooperatív konfrontációként” említette. Különösen az 1958–1962-es periódust ítélte olyannak, hogy

„E történelmi szakasz négy éve alatt a nyugat–keleti, amerikai–szovjet kapcsolatok »lázgörbéje« a hidegháborús szembenállás olyan mértékét érte el, hogy »a háború szándékának [nem a szakadéknak? – Sz. M.] szélén táncolás politikájában« (*John Foster Dulles*) [kiemelés tőlem – Sz. M.] a két szuperhatalom a nukleáris háború, a III. világháború »apokalipszisének« közvetlen közelébe került.”¹²

Ez utóbbinak – különösen a *berlini*, illetve a *kubai* válságnak – volt azonban egy olyan pozitív hozadéka is, miszerint mindkét szuperhatalom rájött arra, hogy a legfőbb közös érdek a nukleáris világháború elkerülése!

Ez a felismerés – különböző ütemben és tartalommal, de – kitapintható mind az *Amerikai Egyesült Államok* (Észak-atlanti Szerződés Szervezete, North Atlantic Treaty Organisation – NATO), mind a *Szovjetunió* (Varsói Szerződés – VSZ) katonai stratégiájában, illetve doktrínájában és hadászati koncepcióiban.¹³ A vizsgált periódus legelején amerikai (NATO) részről még az 1954–1961 között (a NATO esetében 1967-ig) érvényben lévő úgynevezett tömeges elrettentés (Massive Retaliation) stratégiája volt érvényben. Ennek lényege, hogy az atomháború meghatározó tényezői a hadászati légierő által szállított, tömegesen alkalmazott atombombák. Azonban ezt az elképzelést egyre inkább megkérdőjelezte ama felismerés, miszerint ennek egyenes következménye nem a győzelem, hanem az emberiség és a bioszféra totális elpusztítása.

Ezzel az amerikai, illetve NATO-stratégiával állt szemben az 1953–1964-es években az a szovjet (VSZ-) doktrína és hadászati elvrendszer – különösen *Nyikita Szergejevics Hruscsov* hatalomra kerülését követően, aki nagy szerepet tulajdonított a rakéta-atomfegyvereknek –, miszerint az elkövetkező világháború kimenetelét ezek az eszközök fogják eldönteni, tehát az új haderőnemet, a hadászati rakétacsapatokat a többi rovására is fejleszteni kell! A katonai teoretikusok kiemelt figyelmet szenteltek a háború kezdeti időszakának vizsgálatára, ugyanis a korszerű tömegpusztító fegyverek tömeges, meglepetésszerű alkalmazása már a háború kezdetén elérhetővé teszi az alapvető politikai és katonai célokat. Természetesen ők is tisztában voltak az atomfegyvereknek az emberiség létét megkérdőjelező szerepével, de a csapatok rendkívüli széttagolásával, gyakori körletváltásával; az erők összpontosítása helyett az erőkifejtés összpontosításával, továbbá sok más rendszabállyal próbálták csökkenteni a veszélyt. Igaz, ezekkel sem válaszolták meg az emberi környezet tönkretételének nagy kérdését. Bár az időszak helyi háborús tapasztalatainak feldolgozása némileg árnyalta ezt a felfogást, a két szuperhatalom, illetve a két katonai tömb közötti esetleges összecsapást csak tömegpusztító fegyverek alkalmazásával folyó globális háborúként tudták elképzelni.

¹² FISCHER Ferenc (1993): *A megosztott világ. A Kelet–Nyugat, Észak–Dél nemzetközi kapcsolatok fő vonásai 1941–1991*. Budapest, IKVA Könyvkiadó Kft. 196.

¹³ Részletesebben lásd: KÓSZEGVÁRI Tibor (2000): *Katonai stratégiák és doktrínák a hidegháború korszakában*. (Egyetemi jegyzet) Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (ZMNE) Doktori Iskola. 14–26.

A tömegpusztító fegyverek alkalmazásának azon következményét felismerve, hogy annak csak vesztesei lehetnek, illetve a helyi háborúk tanulságaira támaszkodva – *John Fitzgerald Kennedy* elnök hivatalba lépését követően – az amerikai szakemberek szakítottak a korábbi, részben öngyilkos stratégiával, így az 1961–1971 közötti évtizedben (a NATO-ban 1967-től) a rugalmas reagálás (Flexible Response) vált az elfogadott stratégiává. Ennek lényege, hogy olyan, sokoldalúan felkészített és rugalmasan alkalmazható fegyveres erőt kell létrehozni, amely alkalmas mind hagyományos, mind tömegpusztító fegyverek alkalmazásával folyó haditevékenység sikeres megvívására. Elképzelhetőnek tartották a jövőben akár korlátlan atom-, akár korlátozott (helyi), illetve hidegháború kirobbanását, ezért az amerikai fegyveres erők képességeit olyan szintre kívánták emelni, hogy alkalmasak legyenek egyidejűleg a fő háborús színtereken (*Európában és Ázsiában*) egy-egy „nagy háború”, valamint a világ más térségeiben még egy „kis háború” megvívására.

Így született meg a – valójában irreális – „két és fél háború elmélete”. A rugalmas reagálás stratégiája szerint a *rugalmasság* azt jelentette, miszerint az *Amerikai Egyesült Államok* határozza meg, hogy mikor, hol, milyen eszközökkel (fegyverzettel) vív háborút, a *reagálás* pedig azt, hogy csak ott és akkor lép fel fegyveresen, ahol érdekeit veszélyeztetve látja.

Annak, miszerint a rugalmas reagálás 1967-ben a NATO-nak is hivatalos stratégiájává vált, az lett a következménye, hogy az *európai* hadszíntéren – elsősorban a *Német Szövet-ségi Köztársaság* területén – előretolt védelmet kellett létrehozni legalább 30 hadosztály erőben; azzal a feladattal, hogy a brit és a tengerentúli amerikai erők beérkezéséig a Varsói Szerződés határainak közelében tartóztassák fel a támadókat. Az amerikai csapatok (2–3 hadosztály személyi állománya, valamint 100–150 harcászati vadászrepülőgép) légi úton történő gyors (2–3 nap alatti) átdobhatósága (Big Lift) érdekében a harckocsik és egyéb fegyverek, illetve felszerelések nagy részét eleve *európai* raktárakban helyezték el.

Az 1964–1985-ig érvényben lévő új szovjet (VSZ) katonai doktrínát a *Nyikita Szergejevics Hruscsov* le-, illetve felváltó *Leonyid Iljics Brezsnyev* és az őt támogató katonai erők elgondolásai határozták meg. Így ebben a periódusban – a hadászati rakétacsapatok mellett – ismét egyenrangúnak ismerték el és fejlesztették fokozottan a szárazföldi, a légi, illetve a haditengerészeti haderőnemeket is. Az új szovjet (VSZ-) doktrína szintén elismerte mind a világ-, mind a helyi háborúk lehetőségét, amelyeket tömegpusztító vagy hagyományos fegyverekkel vívhatnak meg. A két világrendszer közötti háborút viszont csak koalíciós jellegű világháborúként tudták elképzelni, ahol a hadviselő felek az atom-, rakéta-, biológiai, vegyi és sugárfegyverek, valamint kozmikus és egyéb katonai eszközeik teljes arzenálját bevetik. Az atomcsapásokat elsőként végrehajtó fél meghatározó hadászati előnyhöz juthat, ezért döntő jelentőségű az erők és eszközök magas szintű harckészültsége. Ugyanakkor egy elkövetkező világháború kezdődhet hagyományos eszközökkel, amit követhet az atomfegyverek korlátozott, később korlátlan alkalmazása, majd a befejező haditevékenységek.

Nos, ezek voltak azok az alapvető kül- és katonapolitikai események, viszonyok, illetve elképzelések, amelyek szükségszerűen meghatározták vagy befolyásolták a 60-as évek magyar belpolitikáját is.

II. fejezet

A magyar belpolitika alapvető jellemzői az 1960-as években

Az 1956 utáni magyar belpolitikai helyzet rendezésének egyik fontos eleme volt, hogy az 1960-as évek elején *Kádár János*¹ meghirdette az „[a]ki nincs ellenünk, az velünk van” elvét, lehetővé téve a „csendes többség” (a nem aktív ellenzék) zavartalanabb életét. Úgyszintén a társadalom és a politikai, illetve államhatalom kiegyezésének az egyik sarkalatos kérdése volt az életszínvonal folyamatos emelkedése, az állampolgári közérzet javulása. Ennek érdekében a „hatalom” hajlandó volt felrúgni még a gazdasági racionalizmust is, amely a későbbi évtizedek hatalmas eladósodottságának „vetette meg ágyát”. Ekkor viszont még rendkívül jó hatással volt a magyar társadalom hangulatára az az 1960. évi intézkedés – ez ráadásul jelentősebb kiadással sem járt! –, amely bizonyos mértékben megkönnyítette a külföldi utazásokat. Szintén a „nem párttagok” irányában tett gesztusként értékelendő *Kádár Jánosnak* azon, a szakértelemmel és vezetői rátermettséggel kapcsolatos 1962. évi egyik kijelentése, miszerint: „A szocializmus építésének kérdései bonyolultabbak, sokrétűbbek lettek. Ezért a vezető állások betöltésében egyre inkább elengedhetetlen követelmény a hozzáértés, a szakismeret, az általános felkészültség.”² Bár kis társadalmi csoportot érintett, mégis pozitívan hatott a magánkisiparosokra is, hogy 1962-ben őket szintén bevonták a nyugdíjbiztosítottak körébe.³

A társadalmi megbékélést szolgálta az is, hogy 1962 augusztusában lezárták a baloldali személyiségek ellen az 1949–1953-as években indított koncepciós perek felülvizsgálatát, a törvénytelen ségükért a „*Rákosi*-klikket” téve felelőssé. Ennek egyenes következményeként

---

¹ *Kádár János* (1912–1989) írógépműszerész, politikus, a Magyar Kommunista Párt Központi Vezetősége (MKP KV) és a Politikai Bizottság (Pol. Biz.) (1945–1948), majd a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) KV (1948–1951, illetve 1956) és a Pol. Biz. (1948–1951, valamint 1956), a Szervező Bizottság (1950–1951) tagja, 1956-ban (MSZMP) a KV titkára, majd első titkára, továbbá a KV Elnökségének elnöke. A Magyar Szocialista Munkáspárt Ideiglenes Intéző Bizottságának (MSZMP IB) (1956–1957), majd Központi Bizottságának (KB) (1957) elnöke. A KB és a Politikai Bizottság (1957–1988) tagja, a KB első (1985-től fő-) titkára, 1988-tól a párt elnöke. Belügyminisztersége (1948–1950) alatt zajlottak – egyebek mellett – a *Rajk*- és a tábornokperek. 1951-ben őt is letartóztatták, és életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélték, de 1954-ben rehabilitálták. *Nagy Imre* 1956-os kormányában államminiszter, majd a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány (FMPK) miniszterelnöke (1956–1958 és 1961–1965). Többszöri ígérete ellenére sem akadályozta meg *Nagy Imre* elítélését és kivégzését. MARKÓ László (2005): *Ki kicsoda a magyar történelemben*. Budapest, Helikon Kiadó. 146–147.

² ROMSICS Ignác (2001): *Magyarország – története – a XX. században*. Harmadik, javított és bővített kiadás. Budapest, Osiris Kiadó. 424.

³ Uo. 421.

egyértelművé vált, hogy *Rákosi Mátvás*⁴ nem térhet vissza az országba, valamint *Rákosit*, *Gerő Ernőt*⁵ és további 17 egykori vezetőt kizárták a pártból.⁶

Bár bizonyos feszültségről tanúskodott az a tény, hogy 1962. október közepén mind a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Politikai Bizottságából (PB), mind Központi Bizottságából (KB) kizárták *Kádár János* fő riválisát, *Marosán Györgyöt*,⁷ ugyanakkor pozitív üzenettel bírt, és a további társadalmi megbékélést szolgálta az MSZMP 1962. novemberi, VIII. kongresszusán hozott határozatának azon kitétele, miszerint: „[N]incsenek olyan osztályok vagy számottevő társadalmi rétegek, amelyeknek az érdekei ellentétesek lennének a szocializmussal.”⁸ Ezzel is összefüggésben, ez évben a főiskolai és egyetemi felvételeknél eltörölték a munkás- és parasztszármazású jelentkezők előjogát. Jó hatással volt az is, hogy az évtized első felében mind nagyobb számban jelentek meg elítélt vagy korábban hallgatásba burkolódzó irodalmárok kötetei.⁹

A *Magyar Népköztársaság* „politikai karanténból” való fokozatos kitörését az tette lehetővé, hogy az *Amerikai Egyesült Államokkal* 1960-ban megkezdett tárgyalások eredményeként 1962 decemberében lekerült az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) napi-rendjéről az úgynevezett magyar kérdés. Ennek közvetlen eredményeként 1963 márciusában általános amnesztiában részesítették az 56-osok döntő többségét, amely viszont nem vonatkozott azokra, akik részt vettek a fegyveres harcban. A nemzetközi „megbocsátás” demonstrálásaként július első napjaiban hazánkba látogatott *U Thant*,¹⁰ az ENSZ főtitkára.

Annak ellenére, hogy ezekben az években – feszültségektől és átmeneti visszaesésektől sem mentesen – mégis végbement a tévesztés, aminek következtében már 1961 végére a magyar parasztság 75%-a vált termelőszövetkezeti (TSZ) taggá, 19%-a állami gazdasági (ÁG) dolgozóvá, s mindössze 6,5%-a tevékenykedett magángazdálkodóként, ez a tény nem teremtett országos szinten kezelhetetlen konfliktust. Ezt nemcsak a sajátos magyar akasztó-fahumor tette elviselhetővé, miszerint: „Nem győztünk az angolokra várni, várni / Be kellett

⁴ *Rákosi Mátvás* (1892–1971) kereskedő, politikus. Az MKP, majd az MDP KV és Pol. Biz. tagja (1945–1956), főtitkára (1948–1953), majd első titkára (1953–1956); miniszterelnök-helyettes (1949–1952), miniszterelnök (1952–1953). Az 1949–1953-as években totális diktatúrát gyakorolt, ezért egyike azoknak, akiket a fő felelősség terheli az ekkor kibontakozott törvénytelenésekért, személyi kultuszért. 1956-ban a *Szovjetunióba* menekült, s ott is halt meg. Hamvait a *budapesti Farkasréti temetőben* helyezték el. MARKÓ (2005): *i. m.* 245–246.

⁵ *Gerő Ernő* (1898–1980) közgazdász, politikus. A Magyar Tudományos Akadémia (MTA) tagja (1949–1957), Kossuth-díjas (1949). Az MKP, majd az MDP KV (1944–1956), illetve a Pol. Biz. (1945–1956) tagja. Az MDP első titkára (1956). 1950 és 1953 között (*Rákosi Mátvással* és *Farkas Mihálllyal*) az országot ténylegesen, minden kontroll nélkül irányító 3 fős, titkos Honvédelmi Bizottság tagja. Miniszterelnök-helyettes (1952–1953), majd első miniszterelnök-helyettes (1953–1956). Az egyik fő felelőse a törvénytelenéseknek, a személyi kultusznak és az elhibázott gazdaságpolitikának. MARKÓ (2005): *i. m.* 103–104.

⁶ GERGELY Jenő – IZSÁK Lajos (2000): *A huszadik század története*. Budapest, Pannonica Kiadó. 409–410.

⁷ *Marosán György* (1908–1992) pék, szociáldemokrata, majd kommunista politikus. A két párt egyesülése után az MDP főtitkárhelyettese, 1949–1950-ben könnyűipari miniszter. Koholt vádak alapján 1950-ben halálra ítélték, de ezt életfogytig tartó fegyházbüntetésre módosították. 1956 tavaszán szabadult, s rövidesen rehabilitálták. A *Hegedüs*-kormány miniszterelnök-helyettese (1956. június–október), a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány (FMPK) államminisztere (1957–1960). 1962-ben nézeteltérése támadt *Kádár Jánossal*, ezért minden funkciójáról lemondott. MARKÓ (2005): *i. m.* 201.

⁸ GERGELY–IZSÁK (2000): *i. m.* 410.

⁹ Uo. 436., 440.

¹⁰ *U Thant* (1909–1974) *burmai* diplomata, az ENSZ 3. főtitkára (1961–1972), a békés egymás mellett élés politikájának támogatója. SZUHAY-HAVAS szerk. (1973): *i. m.* 117.

a, be kellett a tévescsébe állni”,¹¹ hanem az a tény is, hogy a mezőgazdaság folyamatosan részesült meglehetősen magas (például 1964-ig közel 30 milliárd Ft-nyi), nagyrészt vissza nem térítendő hitelben.¹² Úgyszintén javította a falu társadalmának közérzetét, hogy a tsz-tagok úgynevezett „háztáji földhöz” [a szlengben, csak „háztáji” – Sz. M.] jutottak, aminek következtében, bár jelentős pluszmunkával, de nem kis többletjövedelemre tudtak szert tenni. Hasonlóan pozitív hatású volt a nyugdíjjogosultság számukra is történő biztosítása.

A társadalmi közérzet javítását szolgálta az a tény is, hogy a második ötéves terv (1961–1965) keretében nagyarányú vidéki ipartelepítési program végrehajtását és 250 ezer új lakás felépítését kívánták megvalósítani. Prioritást kapott a vegyipar, az autóbusz-, az alumínium- és a házgyári program stb.

Mindenesetre ezt a lakosság ekkor még nem érezte, sőt nem kevesekben váltott ki büszkeséget a 60-as évek közepétől, miszerint ők a „szocialista láger (más verzió szerint a Varsói Szerződés) legvidámabb barakkjának” az állampolgárai.

Mindezek közrejátszottak a Nyugat álláspontjának fokozatos, ugyanakkor folyamatos megváltozásában. Így 1963-ban *Nagy-Britannia*, *Franciaország* és *Belgium*, 1964-ben pedig *Svédország*, illetve *Olaszország*, valamint *Svájc* és *Kanada* emelte nagyköveti szintre hazánkkal a diplomáciai kapcsolatát. Sőt ezekben a hónapokban már az *Amerikai Egyesült Államok* meghatározó személyiségei is úgy látták, hogy „Magyarország feltehetően bármelyik más csatlósnál messzebb jutott a kommunista rendszer desztalinizálásában”.¹³ Ugyancsak az enyhülés jeleként értékelhető, miszerint 1964 őszén a *Vatikán* megállapodást írt alá *Magyarországgal*, amelyben elismerte az Elnöki Tanács előzetes hozzájárulási jogát a főpapi kinevezésekhez.¹⁴

A második ötéves terv menetét elemezve már a tervidőszak közepétől érzékelhetővé vált, hogy sem a növekedési, sem a hatékonysági és egyensúlyi célkitűzések nem teljesülnek majd, ezért *Nyers Rezső*¹⁵ vezetésével egy 300 fős szakértői csoport arra a következtetésre jutott, hogy az állami vállalatokat piaci viszonyok közé kell helyezni; államilag szabályozott versenyhelyzetet szükséges kialakítani az állami, a szövetkezeti és a kiegészítő jellegű magánszektor között; az árak egy részét, valamint a munkahely-változtatást szabadabbá kell tenni, a béreket pedig célszerű a jövedelmezőségtől függővé tenni. Nos, ezen nézetek alapján hozott határozatot az MSZMP Központi Bizottsága 1966 májusában „az új mechanizmusról”. Ennek életbelépését nagyban elősegítette, hogy 1967 áprilisában *Fock Jenő*¹⁶

¹¹ ROMSICS (2001): i. m. 420.

¹² GERGELY–IZSÁK (2000): i. m. 415.

¹³ Uo. 409., ROMSICS (2001): i. m. 422.

¹⁴ GERGELY–IZSÁK (2000): i. m. 428.

¹⁵ *Nyers Rezső* (1923–2018) szocialista politikus, eredetileg nyomdász. 1940-től kezdve tagja a Szociáldemokrata Pártnak (SZDP). 1948-tól az MDP KV póttagja, 1954-től kezdve tagja. 1956 júliusában élelmezési miniszter, 1960 és 1962 között pénzügyminiszter, 1962 és 1974 között az MSZMP KB titkára. A Magyar Szocialista Párt (MSZP) első elnöke 1989 és 1990 között. *Forrás: www.falanx.hu/wiki/index.php/Nyers_Rezs%C5%91* (A letöltés ideje: 2007. 01. 18.)

¹⁶ *Fock Jenő* (1916–2001) műszerész, politikus. Az MDP KV póttagja (1956. július–október), az MSZMP KV, majd KB (1956–1989) és a Pol. Biz. tagja (1957–1980), az MSZMP KB titkára (1957–1961). Kohó- és gépipari miniszterhelyettes (1951–1954), miniszterelnök-helyettes (1961–1967), majd miniszterelnök (1967–1975). Tárogatta az 1968. évi új gazdasági reformot. MARKÓ (2005): i. m. 95.

átvette a miniszterelnökséget *Kádár Jánostól*. Az „új gazdaságirányítási rendszer” 1968. január 1-jével debütált.¹⁷

Úgyszintén jótékony hatással volt a társadalmi közhangulat változására, hogy a 60-as évek első felében zajló intenzív filozófiai, irodalmi, történelmi, vallási és egyéb viták lezárásaként az MSZMP IX. kongresszusa 1966-ban rögzítette, miszerint: „Támogatásban részesítjük a nagy tömegekhez szóló szocialista és egyéb humanista alkotásokat, helyt adunk a politikailag, eszmeileg nem ellenséges törekvéseknek, viszont kirekesztjük kulturális életünkéből a politikailag ellenséges, antihumanista vagy közerkölcsöt sértő megnyilvánulásokat.”¹⁸ Eme elképzelés megvalósításának vált teljhatalmú urává, hosszú éveken keresztül a magyar kultúra „pápájává”, a „3 T” (Támogatni a „pártos” és a szocialista realista – Tűrni a marxizmussal nyíltan nem polemizáló – Tiltani az antimarxista és rendszerellenes alkotásokat) gyakorlatának „apró pénzre váltója”, *Aczél György*.¹⁹ Ennek hatására nyíltan működhetek – az adott korlátok között – a különböző kulturális irányzatok. Sőt az 1960-as évek utolsó harmadában már a magyar politikai vezetés egyre gyakrabban lépett fel az *erdélyi* magyarság érdekében, illetve engedélyezte például az *Élet és Irodalomban* olyan cikkek megjelenését, amelyekben már arról is szó eshetett, hogy „egyes szocialista országokban” az asszimilációs törekvések felerősödése, a kisebbségi jogok folyamatos szűkítése tapasztalható. Ebben a periódusban már az MSZMP vezetése is egyre inkább tudomásul vette a magyar nemzetnek mint létező politikai és kulturális realitásnak a tényét, így mind nagyobb lehetőségek nyíltak a világ magyarságát összekapcsoló kulturális kötelékek erősítésére.²⁰

Ezt a biztató kezdetet részben előrevitték, részben azonban alapvetően megzavarták a nemzetközi események. A hidegháborútól való eltávolodást jelezte például az a tény, hogy – az 1964. évi vatikáni–magyar részmegállapodások sikerét továbbviendő – 1968-ban újabb – ígéretes – tárgyalássorozat zajlott a Szentszék és a magyar kormány között.²¹ Ezzel szemben az egyre fokozódó *csehszlovákiai* válság mind szűkebbre szabta *Magyarország* számára a „vonakodó szövetséges” szerepének eljátszását. A *Leonyid Iljics Brezsnyevvel* és más szovjet vezetőkkel folytatott *jaltai* megbeszélésén (1968. augusztus 12–15.) *Kádár János* felhívta vendéglátói figyelmét arra, hogy a *csehszlovákiai* helyzet nem az 1956-os magyarországi, hanem a lengyel helyzethez hasonlít, ahol ez utóbbi esetben nem volt szükség fegyveres beavatkozásra. Mivel nem talált értő fülekre, ezért bár elkötelezte magát az intervenció mellett, felhatalmazást kért arra, hogy még egyszer beszélhessen *Alexander Dubčekkel*. Ennek birtokában, az augusztus 17-i *komárnói* találkozón szinte kétségbeesve próbálta rádöbbsenteni kollégáját a tragikus jövőre, amikor nagyon egyértelmű kérdéseket tett fel: „Megértette-e, miről van szó?”, illetve „Mondja, Önök valóban nem tudják, kivel van dolguk?”²² *Dubček* azonban nem értette – vagy nem akarta megérteni – a magyar gesztust. Ezzel elkerülhetlenné vált a Varsói Szerződés tagállamai többsége által végre-

¹⁷ ROMSICS (2001): i. m. 417.

¹⁸ Uo. 497.

¹⁹ *Aczél György* (1917–1991) építőmunkás, politikus. 1935-től a Kommunisták Magyarországi Pártjának (KMP) tagja. 1949. júniusban a *Rajk*-per kapcsán koholt vádak alapján elítélték, 1954-ben szabadult, majd 1955-ben rehabilitálták. Az MSZMP KB (1956–1989) és Pol. Biz. (1970–1980) tagja, 1967-től a KB titkára. Miniszterelnök-helyettes (1974–1982). 1956 és 1988 között döntő befolyást gyakorolt a kulturális életre, hozzá kapcsolódik a „három T politikája” (Támogatni – Tűrni – Tiltani). MARKÓ (2005): i. m. 8.

²⁰ ROMSICS (2001): i. m. 516–520.

²¹ GERGELY–IZSÁK (2000): i. m. 428.

²² Uo. 419.

hajtott augusztus 20-i agresszió, amelynek eredményeként szeptember elején már 300 ezer katona, 6000 harckocsi, 4000 löveg, 24 repülőezred (mintegy 1000 repülőgép) tartózkodott Csehszlovákiában.²³

E katonai agresszió, a prágai tavasz eltírása nemcsak a csehszlovák lakosságra, hanem a magyar gazdasági „liberalizáció” kibontakoztatására is tragikus következményekkel járt. A korábban eszközölt, különböző politikai, gazdasági, kulturális gesztusok, az új gazdaság-irányítási rendszer bevezetése következtében lényeges fejlődés következett be az élet legkülönbözőbb területein. Így például az ipari termelés évi átlagban 7–8,5%-kal; a nemzeti jövedelem a 60-as évek első felében 4,1%-kal, míg 1966–1970 között 6,8%-kal nőtt. Ezen és más tények hatására dinamikusan nőtt az életszínvonal is: 1966-tól évi 6,3%-kal. [Igaz, ez volt a következő évtizedek eladósodásának a kezdete! – Sz. M.] Az egyetemi felvételi rendszer – korábban említett – demokratizálása következtében a felsőfokú képzésben részt vevő munkás-, illetve parasztszármazású hallgatók részaránya az 1956–1957. évi 55%-ról 1966–1967-re 42%-ra csökkent.²⁴

A liberálisabb magyar gazdaságpolitika, valamint a csehszlovákiai sajnálatos események egyre inkább aktivizálták a kommunista ortodoxiára hajlamos, a *Szovjetunió* mellett feltétlenül elkötelezetteket, akiknek támogatására a korábbiaknál lényegesen nagyobb hajlandóságot mutató kremlbeli vezetés egymást erősítve egyre inkább akadályozta a „magyar modell” kibontakozását, sikerre vitelét.

²³ Uo. 420.

²⁴ ROMSICS (2001): i. m. 430., 442., 462.; GERGELY–Izsák (2000): i. m. 420.

Vákát oldal

III. fejezet

A Magyar Néphadsereg és a Varsói Szerződés – egység és vita az 1960-as években

A korábbiakban tömören vázolt rendkívül bonyolult kül- és belpolitikai helyzet alapvetően meghatározta a Magyar Néphadsereg fejlesztési-korszerűsítési lehetőségeit, folyamatát, a közös gondolkodást, összhangot, de sokszor feszültséget, vitát generált a Varsói Szerződés (VSZ) tagállamaival, de leginkább – természetesen – a szovjet katonai vezetéssel az 1960-as években.

E szempontból az egyik legmeghatározóbb elem a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) 1959. novemberi VII. kongresszusa volt, amely megerősítette egy hosszú távú honvédelmi politika irányelveit, továbbá a hadseregfejlesztés és -korszerűsítés konkrét programját. Ennek megfelelően állást foglalt az ország honvédelmének – amely az egész társadalom ügye – folyamatos fejlesztése, a védelmi képességeknek a kor színvonalán tartása mellett. E koncepció lényege – tömören – a következőkben fogalmazódott meg: „Nincs szándékunkban az ország fegyveres erőinek – ideértve a hadsereget, a belső karhatalmat és a határőrséget – növelése. Ugyanakkor mindaddig, amíg azt a helyzet megköveteli, korszerűsítés tekintetében minőségileg fejleszteni kell azt.”¹

A másik megkerülhetetlen elem a világban ekkor kibontakozó hadügyi forradalom volt, amelyet:

„a tudomány, a technika, valamint a termelőerők gyors ütemű fejlődése által teremtett minőségileg új harceszközök, mindenekelőtt a rakéta-atom- és neutronfegyverek, ennek hordozóeszközei, a rádióelektronika, valamint az automatizált vezetési eszközök váltottak ki. A fegyveres küzdelem elvileg új eszközeinek megjelenése gyökeresen átalakította a háború megvívására vonatkozó nézeteket. A hadtudomány, a hadászat, a hadműveleti művészet, a harcászat teljességgel átalakult [...] A fegyveres küzdelem új eszközeivel már a háború legelején gyorsan megsemmisíthetők a háttérben fekvő objektumok, politikai, gazdasági központok.”²

Mindez természetesen komoly követelményeket támasztott a Magyar Néphadsereg felkészítése, szakmai kiképzése, a parancsnoki döntéshozatal lerövidítése, a magas szintű harcászati biztositása terén. E szerint a csapatoknak már békében is rendelkezniük kellett mindazokkal az eszközökkel és lehetőségekkel, amelyekre egy váratlanul kirobbanó háború legelején annak sikeres megvívásához szükségük lehet. Ugyanakkor e fejlesztés megvalósítása terén alapvető „fékként” működött a párt- és állami vezetés azon szilárd

¹ LIPTAI Ervin szerk. (1985): *Magyarország hadtörténete*. 2. kötet. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó. 570.

² Uo. 568–569.

kritériuma, miszerint a honvédelmi kiadások emelkedése soha nem haladhatja meg a nemzeti jövedelem növekedési ütemét!

A fenti alapelveken kívül számtalan más – például koalíciós – érdekek is befolyásolták a Magyar Néphadsereg jövőjét. Így már az 1960. augusztus 23–27-i Moszkvai Konzultációról szóló, 001219. számon rögzített Tájékoztató jelentést³ még 1960. szeptember 30-án megküldte *Czinege Lajos*⁴ altábornagy, honvédelmi miniszter – a szokásos „lépcsők” beiktatásával – *Kádár Jánosnak*, illetve *dr. Münnich Ferenc*⁵ miniszterelnöknek is. Természetesen az ebben az 1960. szeptemberi jelentésben foglaltak alapvetően a 60-as évek első felére voltak nagy befolyással.

A konzultációt a honvédelmi miniszter kérte az Egyesített Fegyveres Erők (EFE) Főparancsnokságától a Magyarország légvédelmével kapcsolatos kérdések tisztázása, valamint az ezzel összefüggő tervek összehangolása céljából.

Elsőként – sok más, fontos elem mellett – a légvédelmet érintő kérdések kerültek napirendre. Ennek során megállapították, hogy a légvédelmi erők hadműveleti alkalmazásának perspektivikus tervei megfelelőek és végrehajthatók. A légierő, valamint a „speciális légvédelmi tüzérség” [a légvédelmi rakétaegységeket „titkosították” így – Sz. M.] csoportosítása és a tervezett technika (MiG–21) biztosítja a várható feladatok biztonságos végrehajtását. Mind a *pápai* repülőteret, mind a nyugati irányban elhelyezendő rádiótechnikai őrsöket időben átadják. A MiG–21-es pilóták és technikai személyzetük átképzése 1961. januárban, *Moszkvában* megkezdődik. Felvetették viszont annak célszerűségét, hogy *Magyarországon* állítsanak fel repülőhajózó műszaki iskolát. [Itt a jelentés megfogalmazói szükségesnek ítélték megjegyezni, hogy ez újabb 1200–1400 fős többletet jelentene a hozzá tartozó anyagi-technikai bázis megteremtésével. Ezért – egyelőre legalábbis – a kinti képzés fenntartását javasolták – Sz. M.]

³ *Hadtörténelmi Levéltár Magyar Néphadsereg (HL MN) 1962/T – 77. őrzési egység* (ö. e.) (1960. 09. 30.)

⁴ *Czinege Lajos* (1924–1998) kovács, politikus. 1945-től a Magyar Kommunista Párt (MKP) tagja, a *Jász-Nagykun-Szolnok megyei* Pártbizottság (PB) szervezőtitkára. 1951: százados, majd alezredes, a Honvédelmi Minisztérium (HM) tüzérsapatak parancsnokának politikai helyettese (1951–1954). A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége (MDP KV) Adminisztratív Osztályának vezetőhelyettese (1954–1955), vezetője (1955–1956); a KV Katonai Bizottságának tagja (1956–1957); a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) *Szolnok* megyei Bizottságának első titkára (1957–1960); a Központi Bizottság (KB) tagja (1959–1988) és a Politikai Bizottság (Pol. Biz.) pótagja (1961–1970). Honvédelmi miniszter (1960–1984), altábornagy (1960), vezéreredes (1962), hadseregtábornok (1978). A Minisztertanács elnökhelyettese volt 1984 és 1987 között. Az 1989-ben személyét érintő korrupciós, illetve hatalmi visszaélések vonatkozásában napvilágot látott vádak következtében lemondott rendfokozatáról. MARKÓ László szerk. (2001): *Új Magyar Életrajzi Lexikon*. Budapest, Magyar Könyvklub. 1043–1044.

⁵ *Dr. Münnich Ferenc* (1886–1967) jogász, politikus. 1911-ben tisztí vizsgát tett, 1915-ben orosz hadifogságba esett. 1917-ben lett tagja a bolsevik pártnak, majd 1918-ban részt vett a polgárháborúban. Hazatérte után jelentős szerepet vállalt a Kommunisták Magyarországi Pártjának (KMP) létrehozásában. A Tanácsköztársaság idején a Hadügyi Népbizottság szervezési osztályának a vezetője, majd a *budapesti* Vörös Őrség, illetve a VI. hadosztály politikai biztosa, június végétől pedig, a szlovák Vörös Hadsereg parancsnoka volt. Augusztusban *Bécsbe* menekült, majd 1920–1921-ben *Kárpátalján* ténykedett, 1922-től *Moszkvában* élt. 1936-ban a 15. spanyol hadosztály vezérkari főnökeként, később a 11. nemzetközi brigád parancsnokaként vett részt a polgárháborúban. 1946 májusától rendőr altábornagyként *Budapest* rendőrfőkapitánya. Az 1949–1956-os években különböző nagyköveti posztokon szolgált. 1956. 10. 24-től az MDP KV tagja; 26–31-ig a *Nagy Imre* kormány belügyminisztere; 1956. november – 1958. január között miniszterelnök-helyettes volt, s mint ilyen felügyelte a fegyveres erőket. Az 1958–1961. években a Minisztertanács elnöke. 1961-től a második *Kádár* kormány államminisztere volt, 1965-ben nyugdíjazták. MARKÓ szerk. (2001): *i. m.* 212.

A speciális légvédelmi tüzérség három harci osztálya anyagának leszállítását 1960. november 15-ére, a személyi állomány éleslövészetének biztosítását pedig 1961. januárra vállalták.

Mindezek alapján – a honvédelmi miniszter jelentése szerint – az elkövetkező fél évben végleges formába öntik az országos légvédelem hadműveleti-harcászati alkalmazásának terveit, illetve elkészítik a szervezési, anyagi, technikai és kiképzési számvetéseket. A megfelelő színvonalú és idejű végrehajtás érdekében intézkedési tervet készítenek.

Ezzel az irattal együtt egy másik anyagot (*Tájékoztató Jelentés a hadsereg új lövész-fegyverekkel történő átfegyverzéséről*) is felterjesztett Czinege altábornagy a fent említett vezetők számára. E szerint a várhatóan az év végéig legyártandó 15 ezer db fatusás AK–47M (mintájú) géppisztolyból 13 ezer darabbal, 1961. január 1-jével megkezdődik a 9. gépesített lövészadosztály (*Kaposvár*) átfegyverzése. A fennmaradó 2000 géppisztolyból 15–30 darabot a többi harcoló alakulathoz juttatnának azzal a céllal, hogy a tisztek felkészülhessenek az alkalmazásukra, illetve elsajátíthassák az alapvető harcászati-technikai adataikat. Az 1962–1963-ban legyártandó 60–70 ezer db viszont már lehetővé teszi a teljes átfegyverzést. A fegyverek számának megfelelően tervezik a lőszergyártás tempórozását is.

*Kaszás Ferenc*⁶ ezredes, az MSZMP KB Adminisztratív Osztályának vezetője november 3-án küldte vissza a honvédelmi miniszternek a két jelentést azzal a megjegyzéssel, hogy mind *Kádár János*, mind *Marosán György*, a fegyveres erőket felügyelő KB-titkár tudomásul vette a bennük foglaltakat. Ugyanezen a napon láttaozta a miniszterelnök is a számára megküldött anyagot.

Hasonló fontossággal bírt az 1960. október 31-én *Moszkvában* kelt, de kihatásában szintén 1961-ben vagy azt követően érzékelhetővé vált irat, amelyet az Egyesített Fegyveres Erők Törzsében a Magyar Néphadsereget képviselő *Solt Lajos* ezredes 1960. október 31-én küldött haza a Hadműveleti Csoportfőnökségre.⁷ Ebben tájékoztatást adott arról, hogy *Nyikolaj Ivanovics Guszev* vezérezredes felvetette, miszerint a nagy létszámú, nehézkes szervezetű magyar gépkocsizó lövészadosztályokat át kellene alakítani 8000–8500 fős „M” [mozgósítási – Sz. M.], illetve ennél is kisebb békelétszámú szervezetekké. Ennek az volt az alapja, hogy a főparancsnok, *Andrej Antonovics Grecsko*,⁸ a *Szovjetunió* marsallja, az alábbi – ezek szerint a Magyar Néphadseregére is vonatkozó – szempontokat fejtette ki a bolgár és román vezérkari főnökök előtt: szükséges, hogy az 1. lépcsőben tevékenykedő gépkocsizó lövészadosztályok nagy tűzerejű, mozgékony, manőverképes, teljesen gépesített

⁶ *Kaszás Ferenc* (1922–1974) vasesztergályos, vezérőrnagy. 1943-tól katona volt. 1945. január elején megszökött és önként jelentkezett a demokratikus hadsereg 6. hadosztályának híradózászlóaljába, majd részt vett az *Ausztria* felszabadításában. 1946-ban leszerelt, majd 1949-ben századosként került a Magyar Néphadseregbe. 1952–1956-ban az MDP Központi Vezetősége honvédségi alosztályának vezetője volt. Részt vett a Magyar Néphadsereg újjászervezésében. 1957–1961-ben ezredes, az MSZMP KB osztályvezetője. Ez idő alatt elvégezte a *Zrínyi Miklós Katonai Akadémiát*, 1961-től vezérőrnagy, honvédelmi miniszterhelyettes, a Honvédelmi Minisztérium személyügyi főcsoportfőnöke. Súlyos betegsége miatt 1973-ban nyugdíjazták. *KENYERES Ágnes szerk. (s.a.): Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990*. Elérhető: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/> (A letöltés ideje: 2007. 01. 30.)

⁷ *HL MN 1962/T – 5/b. ő. e.* (1960. 10. 31.)

⁸ *Grecsko, Andrej Antonovics* (1903–1976) a *Szovjetunió* marsallja, a *Szovjetunió* kétszeres Hőse. 1957-től a védelmi miniszter első helyettese, a szárazföldi csapatok főparancsnoka; 1960–1967-ig a védelmi miniszter első helyettese, az Egyesített Fegyveres Erők (EFE) főparancsnoka. 1967–1976-ig védelmi miniszter. *OGARKOV, N. V. et al. red. (1983): Vojennij Enciklopedicseskij Szlovár*. Moszkva, Vojennoe Izdatyeljstvo. 213–214.

és szükség esetén néhány órán belül bevethető magasabbegységek legyenek; a hadosztály rendelkezzen 130–150 gyorsan mozgó, könnyebb harcokocsival; a gépkocsizó lövészetrezdek létszáma 1500 fő körül mozogjon (ez teljesíthető 7 fős rajokkal); és rendelkezék a gyalogságot közvetlenül támogató harcokocsialegységgel; a mintegy 90 harcokocsival rendelkező hadosztályközvetlen harcokocsiezred állhat ezredközvetlen harcokocsiszázadokból; a hadosztály tüzérezrede lehet kétosztályos, és a hadosztálytörzset sem célszerű növelni olyan részleggel, amelyik nem tartozik a hadiállományú, elvonuló hadosztályhoz, s amelyek feladata az utánpótlás kiképzése.

A Magyar Néphadsereg pártirányításának mikéntje jól érzékelhető *Kaszás Ferencnek* a honvédelmi miniszterhez 1960. december 17-én küldött leveléből⁹ is, amelyben az MSZP KB elvi javaslatait fogalmazta meg a hadsereg káderfejlesztése előkészítésével összefüggésben. Ebben rögzítették, hogy a cél a béke- és mozgósítási („M”) szükséglet figyelembevételével megfelelő (5–10 éves) tervszerűséget biztosítani a kádermunkában.

Czinege Lajos altábornagy, honvédelmi miniszter a 001435. számon, 1960. december 21-én egy újabb nagy horderejű felterjesztéssel¹⁰ élt a miniszterelnök felé, amelyben beszámolt az EFE Főparancsnokságának (EFEF) a Magyar Néphadseregére vonatkozó értékeléséről és a további tevékenységgel kapcsolatos javaslatairól, illetve a vezérkari delegáció *moszkvai* konzultációjáról készített jelentéséről.

A *Grecksó* marsall, főparancsnok és *Alekszej Innokentyevics Antonov*¹¹ vezérkari főnök által aláírt értékelésben mintegy nyolc sorban dicsérték a Magyar Néphadsereget, majd „Ugyanakkor” kezdettel azonban mintegy két oldalon sorolták a gondokat, udvariasabban: „a hadművelleti és harcászati kiképzésnek még egy sor kérdése lényegesen mélyebb tanulmányozást követel”,¹² különösen a rakéta- és atomfegyver harcászati lehetőségei, valamint alapjai vonatkozásában; a honi légvédelem csapatai még nem teljesen sajátították el a rakéta- és atomfegyverek tömeges alkalmazása, valamint az intenzív rádió- és rádiólokátoros zavarás feltételei közben történő harctevékenység szervezésének, illetve irányításának módjait; nem rendelkeznek kellő gyakorlattal az erőkkel és eszközökkel való manőverezés végrehajtásában; a vadászrepülőök hajózáóállománya, továbbá a harcálláspontok beosztottjai még nem rendelkeznek gyakorlottsággal az alacsonyan szálló, illetve a nagy magasságú és manőverező légi célok elfogásában; a rádiótechnikai alegységek célészlelése még késik, és a rávezetés – különösen a rádiózavaró álcát alkalmazó célok esetében – megbízhatatlan; a hadtápszervek még nehezen tudják megoldani a nagymérvű manővereket végrehajtó csapatok szünet nélküli anyagi, technikai és egészségügyi ellátását. [A „nagy testvér” mintha elfeledkezett volna arról, hogy a korszerűbb eszközök csak rövid ideje érkeztek be a magyar arzenálba! – Sz. M.] További négy oldalon sorolták fel – immár egy kicsit keményebben –, hogy megítélésük szerint milyen fő kérdésekre kell fordítani a figyelmet az 1961-es kiképzési év folyamán. E rendkívül részletes feladatszabást még kiegészítette az *Antonov* hadseregtábornok által

⁹ HL MN 1961/T – 35/8. ő. e. (1961. 02. 02.) HM Titkárság – 0131 szám.

¹⁰ HL MN 1960/T – 2. ő. e. (1960. 12. 21.)

¹¹ *Antonov, Alekszej Innokentyevics* (1896–1962) hadseregtábornok (1943 óta!) 1942–1943-ban a vezérkari főnök első helyettese, hadművelleti csoportfőnök; 1945–1946-ban vezérkari főnök; 1946–1948-ban és 1954–1955-ben a vezérkari főnök első helyettese; 1955–1962 között az EFE törzsfőnöke. OGARKOV, N. V. et al. red. (1983): i. m. 39.

¹² HL MN 1960/T – 2. ő. e. (1960. 12. 21.) 317. fölio (f.)

aláírt, a Magyar Néphadseregben 1961-ben végrehajtandó hadművelleti és harcászati képzés főbb intézkedéseire vonatkozó EFE parancsnoksági terv.

Mint látható, már ekkor rendkívül magas követelményeket támasztottak a Magyar Néphadsereggel szemben, illetve egyre nagyobb terheket raktak az 1956-os anyagi károkat még ki sem hevert Magyarországra!

Semmiel sem volt kisebb kihatású a miniszterelnöknek felterjesztett, 002426. számot viselő másik jelentés sem.¹³ Ebből kiderül, hogy az EFE Főparancsnokságának meghívására 1960. november 29-e és december 8-a között *Moszkvában* konzultáció zajlott a Magyar Néphadsereg (MN) szervezetének, illetve fejlesztésének egyes kérdéseiről a korszerű elvek és hadművelleti alkalmazás szempontjai szerint. Ennek során felhívták a magyar fél figyelmét arra, hogy az ellenség bármely pillanatban csapást mérhet és háborút robbanthat ki. Ilyen viszonyok között nem lesz lehetőség hagyományos mozgósításra, ezért már békében rendelkezni kell olyan magasabbegységekkel, amelyek azonnal képesek megkezdeni harcfeladatuk teljesítését. Ezért azt javasolják, hogy a Magyar Néphadsereg 8500–9000 fős, azonos béke- és „M” szervezetű gépkocsizó lövészadosztályokat (gl. ho.) hozzon létre, amely 116 harckocsival rendelkezne. A gl. ho.-k tiszti létszáma mind békében (1036 fő), mind a mozgósítás esetére (1351 fő) a tervezettől eltérően 830–850-re csökkenjen, akárcsak a rajok létszáma nyolcra hétre. A két tüzérezred helyett egy, a zászlóaljknál hat aknavető helyett három legyen, de jelentősen csökkenteni kellene a törzsek és a kiszolgáló szervek állományát is. Az így felszabaduló erőket és eszközöket más kötelek kiegészítésére, illetve újabbak létrehozására kellene fordítani. Ezen az alapon javasolják, hogy az MN negyedik gépkocsizó lövészadosztálya „M” esetén a fenti szervezetű, hadművelleti feladatot ellátó magasabbegység legyen. Ez azt is jelentené – jelezték előljáróiknak a magyar delegáció tagjai –, hogy „M” esetén nem három, hanem négy magyar hadosztály tartozna az EFE alárendeltségébe. További javaslatokként hangzott el, hogy az MN-ben az önálló harckocsiezredet (ö. hk. e.) fejlesszék hadosztállyá. Ha ez gazdasági nehézséget okozna, akkor egyelőre álljon fel egy újabb ö. hk. e., majd 1965 után vizsgálja meg a magyar fél a harckocsihadosztály felállításának a kérdését; a jelenlegi pontonos zászlóaljat fejlesszék békében ezredé, „M”-ben dandárrá, valamint a kivonuló légvédelmi tüzérezred helyett „M” esetén állítsanak fel egy négyezredes légvédelmi tüzérezredet.

E javaslatokkal kapcsolatban *Grecko* marsall hangsúlyozta, hogy légvédelmi rakétákból a tervezettnél többet is képesek szállítani, akárcsak harckocsikból.

A nyomás tovább fokozódott egy, az MSZMP Politikai Bizottsága számára 1961. február 27-én, 00133. számon felterjesztett jelentés¹⁴ szerint, amely *Grecko* marsall február 15–16-i *budapesti* látogatását ismertette. E szerint a szovjet fél a VSZ védelmi képességeinek fokozásával kapcsolatos feladatok végrehajtását, illetve az e célból a közeljövőben lezajló Politikai Tanácskozó Testület (PTT) ülését kívánta előkészíteni. A téma napirendre kerülését a főparancsnok azzal indokolta, miszerint: „[A]z imperialista hatalmak [...] nagy erőfeszítéseket tesznek haderőik gyorsütemű korszerűsítésére, fejlesztésére, hogy *utolérjék és túlszárnyalják* [kiemelés tőlem – Sz. M.] a szocialista tábor erejét [...] ezt 1965-ig akarják megvalósítani.”¹⁵ Ezért a szocialista tábor országainak a korszerűsítési terveiket is

¹³ HL MN 1960/T – 2. ö. e. (1960. 12. 21.)

¹⁴ HL HM Titkárság 1961/T – 35/8. ö. e. (1961. 02. 27.)

¹⁵ Uo. 597. f.

2–3 évvel előre kell hozniuk, valamint további határozott lépéseket kell tenniük a specializálás és a kooperáció terén a haditechnikai gyártás során. Ezért javasolják, hogy a Magyar Néphadsereg 1965-ig a következő feladatokat hajtsa végre: a meglévő három gépkocsizó lövészhadosztály korszerű fegyverzettel és harci technikával történő átfegyverzését 1963-ra; a meglévő harcokocsiezred hadosztállyá fejlesztését (három harcokocsi-, egy-egy lövész- és tüzérezred, továbbá a szükséges kiszolgáló-harcbiztosító csapatok); „M” esetén a meglévő kiképző hadosztály állítson fel egy lövészhadosztályt, de ezen túl létre kell hoznia egy „B”-típusú (keret) hadosztályt is 15–20%-os feltöltöttséggel. Mindkét hadosztály anyagát már békében biztosítani kell, hogy személyi állománya 2–3 nap alatt mozgósítható és felszerelhető legyen; a meglévő légvédelmi ezred mellett egy másik megszervezését, továbbá két légvédelmi rakétaosztály létrehozását és felszerelését, amelyek háború esetén elvonulnak a hadsereggel; egy szállítóhelikopter-ezred felállítását, valamint a hadsereg műszaki, híradó-, hadtápszállító-csapatok szervezetének kiegészítését, technikai korszerűsítését. Az ország légvédelmével kapcsolatban az 1962-ig felállítandó 14 rakétaosztályt kiegészíteni 1965-ig további 3 osztállyal és az 1962-ig megszervezendő 3 vadászrepülő-ezredet még eggyel „megfejteni”, szintén 1965-ig.

A főparancsnok a továbbiakban javasolta, hogy a T–34 típusok mellett kérjünk a *Szovjetuniótól* T–54 [az iratban sajtóhiba a T–34 megisméltése – Sz. M.] harcokocsikat, [ekkor a szovjet fél 178 ezer rubelért szállította a T–34, míg 395 ezer rubelért a T–54 harcokocsit – Sz. M.], valamint harcászati, légvédelmi és páncélelhárító rakétákat, majd végezetül kezdeményezte a csapatok páncélozott szállító, valamint úszóeszközökkel, továbbá önjáró átkelési eszközökkel és nehéz műszaki gépekkel való ellátását.

„A Grecskó elvtárs által javasoltakkal egyetértve”¹⁶ a jelentéskészítők az alábbi főbb fegyverzeti és harci technikai beszerzéseket tartották szükségesnek 1965-ig: 152 korszerű vadászrepülőgép (a korábbi tervhez képest +28), 90 légvédelmi rakétakilövő [helyesen: rakétaindító – Sz. M.] berendezés (+30); 12 hadosztály tüzérrakéta-indító (2K6 Luna harcászati rakétakomplexum) (+12); 306 páncéltörő rakétaindító (+306); 30 deszantszállító helikopter (+30); 349 T–54-es (–253) és 846 T–34 harcokocsi, 2331 (+677) különféle páncélozott szállító jármű (helyesen harceszköz) és 5860 terepjáró tehergépkocsi (+3860). Mindez kiegészül még jelentős mennyiségű gyalogsági fegyverrel, légvédelmi löveggel és géppuskával, rádióállomással, lokátorral, valamint műszaki géppel. Így a korábban 1961–1965-re tervezett 33,471 M Ft-os költség 43,571 M-ra változik.¹⁷

Mint látható, az új elképzelés jelentős és rövid idő alatt jelentkező plusz megterhelést rótt a magyar költségvetésre. Talán éppen ezért az EFE főparancsnoka – mihez tartás végett – burkoltan meg is fenyegette szövetségését [vagy éppen mézesmadzagnak szánta? – Sz. M.], amikor: „Grecskó elvtárs felvetette, gondoljunk arra is, ha az ideiglenesen Magyarországon tartózkodó csapatok kivonása felmerülne, úgy számolni kellene további korszerű eszközök beszerzésével, például hadsereg-rakéta (8K11 hadműveleti-harcászati rakétakomplexum) beszerzésével stb.”¹⁸

¹⁶ Uo. 599. f.

¹⁷ Uo. 600. f.

¹⁸ Uo. 601. f.

A jelentésből kitűnik az is, miszerint *Grecsko* marsall azt javasolta, hogy fejlesszük a harckocsialkatrészek, a páncélozott szállító harcjárművek (PSZH), a speciális gépkocsik, valamint a különféle rádiók gyártását saját célra, illetve bizonyos gyártmányoknál eladásra. Felterjesztése végére *Czinege* altábornagy megfogalmazta a Politikai Bizottság számára elfogadásra javasolt határozatot is, amely szerint – egyebek mellett – tudomásul veszi a jelentést, továbbá a miniszterelnök biztosítsa, hogy a HM ötéves tervének készítésénél már lehetőleg vegyék figyelembe az MN fejlesztését.

A többször is említett gyors ütemű korszerűsítés szellemében március 7-én *Krasznodarban* befejeződött 41 hajózártisztt három és fél hónapos átképzése a MiG–21F–13 típusokra.

Az MSZMP Politikai Bizottságának 1961. március 21-i határozata alapján május 12-én a honvédelmi miniszter előterjesztéssel¹⁹ élt a Honvédelmi Tanácshoz. Ebben rögzítették a határozat lényegét: 1961 őszén meg kell kezdeni a tartalékos tisztek képzését, illetve a meglévő tartalékos tiszti állomány átképzését úgy, hogy 1965-re a hadsereg 35–40 ezer, megfelelően képzett tartalékos tiszttel rendelkezzen. Ennek érdekében a sorkatonai szolgálatra bevonuló érettségizett fiatalok közül 1500 fő kétéves tartalékos tiszti kiképzésével megoldják a tartalékos csapattiszti igényt. Emellett az egyetemet végzett és katonai szolgálatra alkalmas fiatalok közül 1000 fő 6 hónapos kiképzésével kielégítik a hadsereg tartalékos mérnök-, orvos- és technikustiszti szükségletét. Így 1965 végéig 8500 kiképzett tartalékos tiszttel lehet számolni. Ugyanakkor a magasabb tartalékos tiszti kiképzést a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián (ZMKA) kétéves levelező oktatás keretében tervezik megoldani. A katonai szolgálatukat letöltött, a párt- és tömegszervezetekben dolgozó funkcionáriusok, valamint a „Kiváló Katonák” tartalékos tiszti kiképzésének megkezdését ugyancsak tervezik az elkövetkező öt évben.

A Magyar Néphadsereg korszerűsítésének és harckészültsége fokozásának egyik nagyon fontos lépése, sőt mérföldköve volt, amikor 1961. május 19-én harckészültségi szolgálatba helyezték az első légvédelmi rakétaezredet.²⁰ Ezzel párhuzamosan, a minőségi tisztképzés biztosítása szempontjából rendkívüli jelentőségű volt a honvédelmi, valamint a művelődésügyi miniszterek 1961. június 21-én megjelent együttes rendelete, amely szerint az Egyesített Tiszti Iskola (ETI) hallgatói az 1961–1962. tanévtől kezdődően – a képzési idő egyéves meghosszabbításával – egyszakos tanári, illetve szaktechnikusi oklevelet szerezhetnek.²¹ [Tanúsíthatom – mint az ETI-re felvett, de az egyéves kötelező csapatszolgálatát töltő növendékjelölt –, hogy amikor a hozzánk, *Hatvanba* lejött HM-küldöttek megkérdezték bennünket: mit szólnánk ahhoz, hogy egy évvel meghosszabbítanák a tisztképzési időnket, de polgári diplomát is kapnánk, azt kitörő lelkesedéssel fogadtuk. Azóta is büszkék vagyunk, hogy mi voltunk az első „négyévesek”, vagy hogy tiszti pályám első heteiben cikk jelent meg rólam/rólunk – mint tanárokról is – a Népszavában – Sz. M.]²²

¹⁹ HL HM Titkárság 1961/T – 35/8. ő. e. (1961. 05. 12.)

²⁰ CSENDES László – GELLÉRT Tibor (1993): *Kronológia a Honvédség történetéből 1945–1990*. Budapest, HVK Tudományos Munkaszervezési Osztály. 243.

²¹ Uo.

²² DRÓSDI László (1965): Tanár a laktanyában. *Népszava*, 1965. augusztus 8. 3.

A korszerű magyar légvédelmi rendszer kiépítésének újabb fontos állomásaként, 1961. július 1-jével – a 0080/1961. számú különleges HM-intézkedés alapján – megalakult *Veszprém*ben az 1. honi légvédelmi hadosztály-parancsnokság. Ennek biztosítására az Országos Tervhivatal felemelte a HM speciális, azaz fegyverimportkeretét 126,6-ról 232,6 (!) M rubelre, amelynek 86%-át a honi légvédelem fejlesztésére fordították. Mindezen túl – az év folyamán – összesen 3 rakétaezred-parancsnokság, 14 harci osztály és 3 technikai osztály kezdte meg szolgálatát. Tervbe vették továbbá – mozgósítás esetére – a népgazdaságban tevékenykedő repülőgép-állomány (25 szállító, 36 futár-, 19 terepmentesítő, valamint 4 sebesültszállító repülőgép) igénybevételét.²³

A korábbi előkészítő munka eredményeként a honvédelmi miniszter az 1961. augusztus 3-án kelt 0332. számú parancsával²⁴ kinevezte a hadsereg-parancsnokság vezető állományát, élén *Csémi Károly*²⁵ vezérőrnaggyal. Az 1961. augusztus 3-án kelt 0021. számú honvédelmi miniszteri parancs²⁶ már konkrétan elrendelte az 5. összefegyvernemi hadsereg-parancsnokság (*Budapest–Hűvösvölgy*); a 11. harcokcsi- (*Tata*), a 15. gépkocsizó lövész- (*Békéscsaba*), valamint az 1. honi légvédelmi hadosztály (*Veszprém*); a Repülő Műszaki Tiszti Iskola (*Szolnok*), valamint a HM Anyagi-Technikai Főcsoportfőnökség 1961. augusztus 3-ával történő felállítását.

A Hadművelési Csoportfőnökség által az MN 1961. június–augusztus havi helyzetéről 001818. számon 1961. szeptember 23-án elkészített – meglepő kitételeket is tartalmazó – összefoglaló jelentés szerint:

„A többségében pozitív állásfoglalások ellenére tapasztalhatók [...] helytelen, túlzó [sic!], esetenként ellenséges vélemények és állásfoglalások is, amelyek közül a legjellemzőbbek a következők: [...] – Megéri-e *Berlin* a háború kockázatát? [...] – az *USA* és a *Szovjetunió* egyformán élezi a helyzetet [...] – A *Szovjetunió* kardcsörtető politikát folytat. – A semlegesség előnyét hangoztatva egyes honvédek kijelentették, hogy kár, hogy tagjai vagyunk a Varsói Szerződésnek, mert ezzel együttjár [sic!] a kötelezettség teljesítése is háború esetén. A Szovjet Kormánynak a nukleáris kísérletek felújításáról tett nyilatkozatával kapcsolatban tapasztalható volt olyan nézet: miért nem várta meg a *Szovjetunió*, míg az *USA* megkezdi a kísérleteket.”²⁷ [Kiemelések tőlem – Sz. M.]

Ugyanakkor a tiszték többsége – megértve felelősségüket – sokat tett a harcokszükség fokozása érdekében, de a tisztikar hangulatát nagymértékben befolyásolta a hadsereg minőségi fejlesztésének és az ezzel járó személyi mozgatásoknak a kérdése. A hadsereg korszerű technikával való részleges ellátásával egyetértenek, többségük még az áthelyezések szükség-

²³ CSENDES–GELLÉRT (1993): i. m. 239., 240., 243.

²⁴ HL MN 1967/T – 94. ő. e. (1961. 08. 03.)

²⁵ *Csémi Károly* (1922–1992) katonatiszt, vezérezredes. A Honvéd Akadémia, majd a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Páncélostanszékének a vezetője (1953–1956), hadosztályparancsnok (1956–1957), a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia parancsnoka (1957–1961), az 5. Hadsereg parancsnoka (1961–1963), vezérkari főnök, miniszterhelyettes, a honvédelmi miniszter első helyettese (1963–1973), a Varsói Szerződés (VSZ) Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának magyar helyettese (1969–1984), honvédelmi minisztériumi államtitkár (1973–1984). A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (ZMNE) „Pro Militum Artibus” (A Hadtudományért) posztumusz kitüntetője.

²⁶ HL HM Titkárság 1961/T – 31/10. ő. e. I. csomag (cs.) (1961. 08. 03.)

²⁷ HL HM Titkárság 1961/T – 35/1. ő. e. 00578. szám. (1961. 09. 23.) 237. f.

gességét is elfogadja, azt viszont nehezebben, hogy sok helyőrségben igen sok tisztnek nem tudnak lakást biztosítani, sőt az Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP) alárendeltségébe tartozó rakétaegységeknél több helyen még a családok vízellátását, valamint a gyermekek iskoláztatását sem képesek biztosítani. Ez utóbbi következtében 30 tiszt vonakodik családjával együtt leköltözni. Ezt csak tetézte, hogy több OLP-alakulat új szervezési táblázata alacsonyabb beosztási illetményeket rögzített, így a tiszték a jövedelemcsökkenésük számolgatásával vannak elfoglalva. (Érzékeltetendő: 1750 tisztet és közel 10 ezer sorállományú katonát helyeztek át más alakulathoz, illetve helyőrségbe.²⁸)

A honvédelmi miniszter 1962. március 13-án 0046/1962. számon terjesztett fel jelentést²⁹ – *Marosán György* útján – a Politikai Bizottságnak a VSZ-honvédelmi miniszterek 1962. január 30–31-én *Prágában* megtartott értekezletéről, amelynek – talán – legfontosabb döntése volt az Egyesített Légvédelmi Parancsnokság (ELP) felállításának egységes támogatása.

A HM Titkárságon 0297. (1962. 05. 04.) számon iktatott,³⁰ 3/1962. számú elnöki tanácsi határozat *Czinege Lajos* honvédelmi minisztert előléptette vezérezredessé. Az ismét „hagyományossá” vált április 4-i díszszemlén bemutatkoztak a MiG–21F–13 szuperszonikus vadászok is.³¹

Április 17–24-e között rendezte meg a Duna fedőnevű parancsnoki és törzsvezetési gyakorlatot a Déli Hadseregcsoport (DHDSCS) az 5. Hadsereg-parancsnoksággal közösen, egy szovjet hadtesttörzs közreműködésével. Ehhez kapcsolódott 21–28-a között a *Magyarország* területén Duna–62 fedőnévvel indított törzsvezetési gyakorlat, amelyen magyar, szovjet és román parancsnokságok működtek. A gyakorlat értékelésén részt vett *Kádár János* és *Biszkú Béla*³² is.³³

A hadtudomány egyre növekvő fontosságának felismeréséről tanúskodik az a tény, hogy 1962. július 26–27-én ülésezett a Magyar Néphadsereg I. Tudományos Konferenciája.³⁴

Ebben az időszakban mind rendszeresebbé váltak az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnoksága és a Magyar Néphadsereg közötti konzultációk. A *Czinege Lajos* vezérezredes által a Politikai Bizottság számára szeptember 6-án 00603/962. számon felterjesztett jelentésből³⁵ szerezhetünk tudomást arról, hogy a magyar honvédelmi miniszter és vezérkari főnöke augusztus 22-én és 24-én *Moszkvában* konzultált *Grecksó* marsallal a Duna gyakorlat tapasztalatairól, valamint az MN harcászati helyzetének erősítésére, perspektivikus fejlesztésére vonatkozó elgondolásokról. A főparancsnok – sok más kérdés mellett – kifejtette, hogy *Magyarország* a VSZ hadászati első lépcsőjében helyezkedik el, amelynek

²⁸ HL HM Titkárság 1961/T – 35/I. ő. e. (1961. 11. 29.)

²⁹ HL MN 1962/T – 6. ő. e. (1962. 01. 30–31.)

³⁰ HL MN 1962/T – 1. ő. e. (1962. 03. 23.)

³¹ CSENDES–GELLÉRT (1993): i. m. 253.

³² *Biszkú Béla* (1921–2016) szerszámlakatos, politikus. 1945-től az MKP XIII. kerületi, 1946-tól a Budapesti Pártbizottság munkatársa, 1949-től a Kádérosztály vezetője; 1951–1953-ban a X. kerületi, 1955–1956-ban a XIII. kerületi PB titkára; az MSZMP Bp.-i PB-ának első titkára, a KB tagja (1956–1985), a Pol. Biz. tagja (1957–1980). Mint belügyminiszter (1957–1961) közvetlenül irányította a megtorlást. Miniszterelnök-helyettes (1961–1962), majd 1962-től a KB titkára, de mert szembefordult *Kádár János* enyhülő politikájával, 1987-ben leváltották tisztségéből. MARKÓ (2005): i. m. 48.

³³ Uo. 254., valamint HL MN 1962/T – 1. ő. e. (1964. 04). 0258. számú irat, 9. számú melléklet a 00350/1962. H.M. Titkárság számhoz. 166. f.

³⁴ CSENDES–GELLÉRT (1993): i. m. 254.

³⁵ HL MN 1962/T – 1. ő. e. (1962. 09. 06.)

következtében az ellenség első rakéta-nukleáris csapásainak célterületeként azonnal hadműveleti területté, 24–48 órán belül hadműveletek színterévé válik. Ezért az a helyes, ha békében a Magyar Néphadsereg alapvetően két részből áll: egy azonnali harcckészültségű, minden kiegészítés nélkül hadműveleti (harc-) feladat megoldására képes alakulatokból (5. Hadsereg, honi légvédelmi és HM-közvetlen csapatok), illetve a béke- és mozgósítási szükséglet ki-, illetve továbbképzését ellátó keretalakulatokból. Mindebből kiindulva *Czinege* vezérezredes javaslatot is tett a békelétszám továbbfejlesztése tekintetében, miszerint az 1964 őszéig jóváhagyott 85 500 főn túl 1965 őszére el kell érni a 88–90 ezer, 1970-re pedig a 92–95 ezer főt.³⁶

Mint látható, 1962 őszén rendkívül intenzív kapcsolatrendszer működött az EFE és a Magyar Néphadsereg között. Ezt nagyban szükségessé tette a rendkívül feszültté vált nemzetközi helyzet, aminek gyújtópontja – ez alkalommal – a karibi (*kubai*) válság volt. Ennek eszkalálódása következtében a honvédelmi miniszter 1962. október 17-én fokozott harcckészültségbe helyezte a Magyar Néphadsereget. Ezen belül mozgósították a katonai térképészeket és geodátákat a földrajzi pontok azonosításának jelölésére, valamint egyes helyszínek pontosságának ismételt bemérésére. Másnap már a teljes harcckészültséget is bevezették. A helyzetet tovább rontotta az a tény, miszerint október 22-én *J. F. Kennedy* elnök rádióbeszédben jelentette be, hogy a *Szovjetunió* rakétákat telepített *Kubába*, s ezért elrendelte, hogy – a további fegyverszállítások megakadályozása érdekében – az amerikai flotta vonjon blokádot a szigetország köré. Ebben a feszült légkörben november 1-jén miniszteri parancs látott napvilágot a leszerelésre váró katonák visszatartásáról.³⁷

Időközben a harmadik világháború kirobbanásának lehetőségétől tartó nagyhatalmak intenzív tárgyalásai s az ezek következtében megszülető kölcsönös engedmények – az *Amerikai Egyesült Államok* lemondott a *Kuba* elleni invázióról, a *Szovjetunió* pedig lemondott a szigetországi rakétabázis-telepítésről – lényegesen enyhítették a feszültséget. Ennek következtében az *USA* november 21-én feloldotta a tengeri blokádot, *Czinege* vezérezredes pedig december 1-jével visszavonhatta a leszerelők visszatartására vonatkozó – korábban említett – parancsát.³⁸

A Magyar Néphadsereg jövője szempontjából meghatározó jelentőségű volt, hogy az 1962. november 20–24-e között üléselő MSZMP VIII. kongresszusa határozatban rögzítette a fegyveres erők fejlesztésével kapcsolatos feladatokat. Ebben csak az okozhatott problémát, hogy mint korábban láttuk (*lásd a 30. számú lábjegyzetet*), a honvédelmi miniszter kérte a Politikai Bizottságtól, hogy jelentéseit egyben tehesse meg december folyamán. Ezt jóvá is hagyhatták, mivel novemberben [a nap nincs kitöltve – Sz. M.] elkészült a *Jelentés az MSZMP Politikai Bizottságának a Magyar Néphadsereg helyzetéről és a további feladatokról* című anyag *Tervezete*,³⁹ de az nem tudható, hogy az ebben foglaltakat milyen mértékben tudták beépíteni a fenti határozatba.

³⁶ Uo. 123–124. f.

³⁷ CSENDES–GELLÉRT (1993): *i. m.* 256.

³⁸ Uo.

³⁹ *HL MN 1962/T – 5/b. ő. e.* (1962. 11. 30.)

A Magyar Népköztársaság, illetve a Magyar Néphadsereg anyagi helyzetét nem javította *Grecko* marsall *Czinege* vezérezredeshez 1962. november 30-án küldött levele. A 00227/VK. Titk. számú szigorúan titkos iratban⁴⁰ az EFE főparancsnoka rámutatott arra, hogy:

„Mind a mai napig azokat a kérdéseket, amelyek a Varsói Szerződésben résztvevő [sic!] hadseregek együttes intézkedéseinek a végrehajtásakor az anyagi és pénzügyi eszközök felhasználásával kapcsolatosak voltak, minden konkrét esetben külön oldották meg és főképpen a szovjet fél terhére. Azonkívül az Egyesített Fegyveres Erők állományába kijelölt csapatok állandó harcászati állományának a fenntartása céljából a Varsói Szerződésben résztvevő [sic!] országok területén bizonyos mennyiségű anyagi eszközöket tárolnak, amelyekre nincs megállapítva: ki téríti meg azok karbantartását és tárolását.”⁴¹ [Az aláhúzást tollal eszközölte valaki – a későbbi tapasztalatok szerint minden valószínűséggel *Czinege* vezérezredes – a Honvédelmi Minisztériumban – Sz. M.]

Míndezekre való tekintettel *Grecko* marsall azt kérte a magyar féltől, hogy az e kérdéseket rendező jegyzőkönyv előkészítésére december 12-ére összehívandó VSZ-értekezletre delegáljon két főt a hadművelleti és pénzügyi szerveitől. A feszültség „intelligens kezelésére”, valamint a nem túlzott magyar önbecsülésre, önértékre talán jó példa az erre adott *budapesti* reflexió. Annak ellenére, hogy a főparancsnok – mint partnerének – a honvédelmi miniszternek címezte a fenti levelét, a választ *Ugrai Ferenc*⁴² altábornagy, vezérkari főnök, miniszterhelyettes írta alá.

A december 3-án kelt, 00227/62. számú táviratában a vezérkari főnök kifejezte egyetértését a fenti értekezlet összehívására vonatkozóan, s jelezte, hogy az MN képviselőiként *Pollák István* ezredes, hadművelleti csoportfőnök-helyettest és *Beregi István* alezredes, pénzügyi csoportfőnök-helyettest jelöli ki. S, ami a jó értelemben vett rátartiságot vagy önértéket illeti, a távirat fogalmazványát *Ugrai* altábornagy átjavította. Az eredeti szöveg így szólt: „Kérem Marsall elvtárs hozzájárulását, hogy a hadművelleti és pénzügyi szervek képviselőjén kívül egy anyagi és egy tolmács tisztet is küldhessek a szóbanforgó [sic!] értekezletre. Elvtársi üdvözzel:...” Az első öt szót kihúzza s két szót átalakítva „sokkal partneribb” tette a szöveget: „A hadművelleti és a pénzügyi szervek képviselőjén kívül egy anyagi és egy tolmács tiszt is kiutazik a szóbanforgó [sic!] értekezletre.” Ugyanakkor kihúzta az „Elvtársi üdvözzel”-t is!⁴³ [Gondolom, ez hat évvel 1956 októbere után nem kis karakányságot követelt, de szerintem egy igazi vezérkari főnöknek így kell viselkednie! – Sz. M.]

⁴⁰ Uo.

⁴¹ Uo. 1065. f.

⁴² *Ugrai Ferenc* (1922–2006) altábornagy, a Magyar Néphadsereg vezérkari főnöke, miniszterhelyettes, a ZMNE „Pro Militum Artibus” kitüntetettje.

⁴³ *HL MN 1962/T – 5/b. ő. e.* (1962. 11. 30.) 1067. f.

MAGYAR NÉPHADSEREG
VEZÉRNAR FŐNÖKE

SZIGORÚAN TITKOS!

Készült: 1 pld-ban
Egy példány 1 lap
Sf. sz.: L/636.

Szám: 00227/62.

Távirat

A.A. GRECSKÓ ELVTÁRSNAK
a Szovjetunió marsallja
az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnoka

Moszkva.

Tisztelt Marsall elvtárs!

Az 1962. november 30-án kelt 3766.számú levelére értesítem, hogy a később intézkedések végrehajtásával kapcsolatos kiadásokról szóló jegyzékanyag előkészítése tárgyában, 1962. december 12-én tervezett értekezlet megtartásával egyetérttek.

A fenti értekezletre a Magyar Néphadsereg képviselőjeként
POLLÁK ISTVÁN eszredez Hd.n.Csf.h.r.t.,
BEREGI ISTVÁN alezredez PH.Csf.h.-t.

jelöltem ki.

Kérem Marsall elvtárs hozzájárulását, hogy a hadműveleti és a pénzügyi szervek képviselőjén kívül egy anyagi és egy tolladós tisztet is megnevezem a szóbanforgó értekezletre.

Budapest, 1962. december hó "3" -n.

Elvtársi üdvözléssel:

Ugrai altábornagy
/: U G R A I FRYNOC altábornagy :/
MNVK.
honvédelmi miniszterhelyettes

Ugrai el.
62. elv. 3.
5/421
Jugos elv. 61.11.10. H. H. H.

2. ábra

A 00227/62. számú távirat

Forrás: HL MN 1962/T – 5/b. ö. e. (1962. 11. 30.) 1067. f.

A Varsói Szerződést és a Magyar Néphadsereget érintő következő fontos irat a *Grecksó* marsall és *Czinege* vezérezredez közötti, 1963. január 25-i *budapesti* tárgyalásról készült szigorúan titkos *Jelentés*⁴⁴ szerint a honvédelmi miniszter az irodájában fogadta *Ugrai* altábornagy és *Szűcs László* vezérőrnagy, hadműveleti csoportfőnök társaságában a háromfős delegációt, megköszönve a konzultációs lehetőségeket, ugyanis neki rövidesen a Politikai Bizottság és a Honvédelmi Bizottság (HB) elé kell terjesztenie a Magyar Néphadsereg jelenlegi helyzetét és további perspektíváját felölelő, 1965-ig terjedő célokat, illetve az 1970-ig belátható elképzeléseket magába foglaló átfogó jelentését. Úgyszintén folynak az új ötéves terv előkészületei, ezért a hadsereg igényeit meg kell adnia az Országos Terhivatalnak.

Ezért adta meg előre írásban a kérdéseit a főparancsnoknak, hogy segítséget kapjon e munka minél sikeresebb elvégzéséhez. A főparancsnoki válaszok lényege egyrészt az volt,

⁴⁴ HL HM Titkárság 1963/T – 1. ö. e. (1963. 01. 25.)

hogy az MN létszámemelését 1965-ig nem tartja szükségesnek, a gondokat belső átcsoportosítások útján javasolta megoldani, de úgy, hogy közben az állandó harcckészültségi alakulatok harcértéke megmaradjon, a harcckocsik száma és a tüzérő ne csökkenjen. Ismét hangsúlyozta annak szükségességét, hogy a gépkocsizó lövészadosztályok létszáma ne haladja meg a 8500 főt, miközben meg kell tartania teljes harcértékét. *Ugrai* altábornagy közbevetésére, miszerint nekünk a várható ellenséghez kell igazodnunk, akiktől nem lehetünk gyengébbek,

„*Grecksó elvtárs* [kiemelés tőlem – Sz. M.] [...] megjegyzi, hogy a 8,500 [sic!] fő, mely engedélyezve van elegendő. Ez a szovjet élvonalbeli hadosztályok létszáma. [Ezeknek a kötelékeknek a felszereltségét és kiképzettségét talán a »meggyőzés« kedvéért sem kellett volna azonos nevezőre hozni! – Sz. M.] Az a véleménye, hogy ez az erő képes felvenni a harcot két-három osztrák dandárral és számunkra ez a fő ellenség, majd ezt követően az olasz hadosztályok válnak azzá. Egyébként nyugodt lelkiismerettel állítja, hogy egy magyar hadosztály két olasz hadosztállyal is el tud bánni.”⁴⁵ [Szegény taljánok, milyen szerencsések, hogy nem próbálkoztak! – Sz. M.]

Másrészt, a hadosztályok anyagi feltöltöttségével kapcsolatban azt javasolta, hogy az anyagi készleteket összpontosítsuk, és először kettő vagy három magasabbegység legyen feltöltve, de azok teljesen. Felmerült az is, hogy egyes fontosabb eszközökből (például harcckocsi, páncélozott gépkocsi, műszaki gép) a helyzet igen súlyos: az 1963. január 1-jére előirányzott 1747 harcckocsival szemben csak 563-mal rendelkezik az MN. De még ha a terveknek megfelelően történnének a szállítások, 1965 után akkor is 486 harcckocsival kevesebbel rendelkeznének a szükséglethez képest. A helyzetet csak tovább rontja az a tény, hogy 200–400 elavult harcckocsit ki kell selejtezni. *Grecksó* marsall ekkor arra utasította a kíséretében lévő *Voroncov*⁴⁶ altábornagyot, hogy a fenti problémát tisztázza *Prágával*.

Menteni a menthetőt, *Grecksó* marsall ellentámadásba ment át, felvetvén a gépkocsizó lövészegységek gyenge gépkocsi-ellátottságát, s főleg, hogy nem rendelkeznek páncélozott szállító járművekkel. A honvédelmi miniszter válaszában kifejtette, hogy e téren javulás várható, mivel 1965-ig a Csepel Autógyár 4500 terepjáró tehergépkocsit fog átadni a Magyar Néphadseregnek, illetve ugyaneddig az időpontig *Romániából* várható 1000–1200 páncélozott szállító jármű.

A légvédelmi csapatokkal összefüggésben *Grecksó* marsall annak a véleményének adott hangot, miszerint e téren nem kell számolni mennyiségi fejlesztéssel, mindössze azzal, hogy 1963–1964-ben sor kerülhet a meglévő légvédelmi rakéták cseréjére, mivel a korábbiak gyártása befejeződött. *Czinege* vezérezredes viszont azt hangsúlyozta, hogy megítélése szerint sikerül kialakítani – a szomszédokkal együtt – egy megbízható légvédelmi rakéta-rendszert. Ezért most elsősorban a csapatlégvédelmet kívánja erősíteni, méghozzá nem új ezredek felállításával, hanem a meglévők átfegyverzésével. A főparancsnok nem zárkózott el új eszközök szállítása elől.

⁴⁵ *HL HM Titkárság 1963/T – 1. ő. e.* (1963. 01. 25.) 32–33. f.

⁴⁶ *Voroncov, German Fjodorovics* (1907–1993) vezérezredes, a Vezérkar 10. [a szovjet fegyveres erők és a többi VSZ-tagállam együttműködésének összehangolásáért felelős – Sz. M.] főcsoportfőnök-helyettese, a Vezérkari Akadémia fakultásparancsnoka, a hadtudomány kandidátusa. Elérhető: https://ru.wikipedia.org/wiki/Воронцов,_Герман_Фёдорович (A letöltés ideje: 2017. 09. 24.)

A továbbiakban a magyar honvédelmi miniszter kifejtette, hogy bizonyos lokátorok és a vadászok – főként az elfogó vadászok – terén hiányokkal küzd az MN, ezért *Grecko* marsall ígéretet tett a lokátorok 1963-ban történő szállítására. A vadászrepülőkkel kapcsolatos felvetésre viszont kifejtette, hogy szerinte a *Magyar Népköztársaság* irányában elsősorban alacsonyán támadó vadászbombázók fognak tevékenykedni, tehát az ellenük alkalmazandó légvédelmet kell erősíteni.

„Ne törekedjenek a magyar elvtársak a nagy magasságban folyó elfogásra. Önökön keresztül ilyen nagy magasságokon a *Szovjetunió* felé fognak légiellenségeink törni. A MiG–17 és a MiG–19 éppen olyan gépek, melyek az alacsonyán támadó ellenség ellen kellene. Ha Önök igénylik, mi adunk MIG–21PF repülőgépeket is. Én osztom el őket, de még egyszer mondom, ne törekedjenek a nagy magasságokba. A nagy magasság nem bír elsődleges jelentőséggel az Önök számára.” [Eredeti írásmóddal, de a kiemelés tőlem – Sz. M.]⁴⁷

Emellett arra hívta fel a figyelmet, hogy nagyobb súlyt kell fektetni a szárazföldi csapatok támogatásának minél magasabb szintű elsajátítására, illetve a füves repülőterekről való működésre.

A továbbiakban megemlítette, hogy 1964 végére új csapatlégvédelmi eszközök kerülnek a rendszerbe. Ilyen lesz a harcokcsialvázra telepített, rádiólokátorral egybeépített, négycsövű, 2000 lövés/perc tűzgyorsaságú Silka. „Titkaink nincsenek Önök előtt, kérjék ezt a fegyvert a kormány vonalán és támogatni fogom Önöket”⁴⁸ – szöveg a nagylelkű ajánlat.

A Magyar Néphadsereg további tevékenysége szempontjából fontos esemény volt, amikor 1963 februárjában – főparancsnoki minőségében – *Grecko* marsall meglátogatta a Magyar Néphadsereg alakulatait. Tapasztalatairól 1963. február 25-én tájékoztatta az 5. Hadsereg törzsénél az MN és a DHDSCS vezetőit, valamint a meghívott magyar és szovjet hadosztályparancsnokokat.⁴⁹ A jól bevált módszereknek megfelelően – a 18 oldalnyi mondandóból a nem egészen első oldal – udvarias elismeréssel indult, arról szólván, hogy:

„Részemre nagyon fontos volt ez a látogatás, mert a Magyar Néphadsereg és a DHDSCS fontos helyet foglalnak el a Varsói Szerződés tagállamai hadseregeinek csoportosításában és állandóan készen kell lenniük arra, hogy gyorsan, szervezeten, a legteljesebb együttműködésben tevékenykedjenek akár az északi, északnyugati, vagy déli hadműveleti irányokba.”⁵⁰

Éppen ezért meglepődöttséggel töltötte el őt az a tény, hogy mind az MN, mind a Déli Hadseregcsoport időben, szervezeten, megfelelő anyagi és technikai biztosítás mellett indította be az új kiképzési évet. Mindezek alapján biztosítottnak látja azt is, hogy az egész kiképzési év így zajlik majd le. Slussz, elég az elismerésből, s követte ezt a közel 16 oldalnyi „problémaeltár”, valamint az ebből eredő „módszertani tanácsöszön”!

Először a csapatok harckiképzését vesézte. Mindenekelőtt a tábori körülmények közötti csapatkiképzés mellett tört lándzsát, mélységesen elítélve azt, hogy:

⁴⁷ HL HM Titkárság 1963/T – 1. ő. e. (1963. 01. 25.) 36. f.

⁴⁸ Uo. 37. f.

⁴⁹ HL HM Titkárság 1963/T – 1. ő. e. (1963. 02. 25.)

⁵⁰ Uo. 14. f.

„Egyes parancsnokok gyakran tesznek kísérletet arra, hogy feldíszítsék a tantermeket mindenféle vázlatokkal és térképekkel, ugyanakkor a csapatokat nem viszik ki a terepre, holott minden tantárgy részére – talán a politikai kiképzés kivételével – a terep a leghasznosabb gyakorlótér [...] a csapatok nem a tantermekben, hanem a harctéren fogják megoldani jövőbeni feladatukat. Ezért követeljük meg azt, hogy a harc kiképzés összes foglalkozásait [sic!] – bármilyen nap-, évszak és bármilyen időjárási viszonyok között – terepen, telephelyeken, közvetlenül a technikai eszközökkel tartsák.”⁵¹

Módszertani tanácsként gyorsan azt is felvázolta, hogy ezeken elsősorban a háború kezdeti időszaka első napjaiban felmerülő feladatokat kell feldolgozni. Ezek között említette következőket: a csapatok gyors és szervezetszerű gyülekezése harci riadó elrendelése esetén; napi 200–300 km-es menetteljesítéssel (!?) menet végrehajtása a kijelölt körletbe, és ott a csapatok teljes harckészültségbe helyezése; menetből való gyors szétbontakozás, majd harcba lépés ezredekkel, hadosztályokkal [hátha még lett is volna *Magyarországon* ekkora gyakorlótér! A *Turáni-alföldről* már régen átdiszlokáltunk! – Sz. M.]; a magasabbegységek és egységek lendületes ütemben zúzzák szét az ellenséget, illetve üldözzék azokat a teljes megsemmisítésükig, miközben felkészülnek – akár pihenő nélkül is – az újonnan felbukkanó ellenség elleni harcra. [Lehet, azt hitte *Grecko* marsall, hogy valamelyik *Bajkál*on túli vagy *közép-ázsiai* katonai körzet parancsnokai előtt beszél? – Sz. M.]

A hadosztály- és ezredgyakorlatok feltétlenül kétoldalúak legyenek, ahol az ellenség szerepében működő „másik oldal” legalább olyan erős legyen, mint a saját kötelék; a felek ne ismerjék a másik elgondolását, és ha egyszer már szétbontakoztatták az ezredet találkozóharc végrehajtására, akkor a döntnökök nem állíthatják meg a csapatokat több órára, a háborúban ilyen nem fordul elő! Az ezredgyakorlatoknak (teljes állománnyal) 2–3 napon keresztül, éjjel-nappal kell folyniuk, s nem szabad attól félni, ha a katonák egy-másfél napig éheznek, ez háborúban gyakran előfordul.

Ezt követően a csapatok harckészültségét elemezte nagy részletességgel. Eszerint a 7. gépkocsizó lövészhadosztály (*Kiskunfélegyháza*) 37. Budapesti Forradalmi (gépkocsizó lövész-) Ezredét (*Kalocsa*) a hadseregparancsnok terve; a 24. harckocsiezredét, illetve a 11. harckocsihadosztály (*Tata*) 69. harckocsiezredét (*Tata*) pedig a honvédelmi miniszter utasítása szerint riadóztatták. Leszögezte, hogy a harci riadó csak akkor éri el célját, ha azt váratlanul rendelik el. Éppen ezért megengedhetetlennek ítélte, hogy az egyik gl. e.-nél előre tudták az elrendelés pontos idejét. Arra is kitért, hogy a magyar honvédelmi miniszter egyetértésével bizonyos módosításokat eszközöltek a gyakorlat levezetési terében. Így két gépkocsizó lövészezredet egymás elleni tevékenységre, találkozóharc megvívására utasítottak, még a gyakorlatvezető előtt is ismeretlen terepszakaszon. Az egyik gépkocsizó lövészezred a rendelkezésre álló kevés út és az átszegdelt terep miatt nem jutott ki a megadott terepszakaszcra, ezért a harckocsiezred hiába állt készen a találkozóharcra. A másik gépkocsizó lövészezred a kapott feladatnak megfelelően tevékenykedett, a menetet szervezeten hajtotta végre, s a kijelölt terepszakaszcot csak azért nem érte el, mert a döntnökök indokolatlanul feltartóztatták, várván az ellenség beérkezésére.

A légierő sem került el figyelmét. A gyakorlat során meglátogatta az 1. légvédelmi hadosztály (*Veszprém*) 47. vadászrepülő-ezredét (*Pápa*), valamint a Déli Hadseregcsoport 14. gárda-vadászrepülőezredét. Ez utóbbi kötelék parancsnoka jelentette, hogy a bonyolult

⁵¹ Uo. 15–16. f.

időjárás viszonyok miatt nem repülhetnek. Ennek ellenére *Grecko* marsall elrendelte két vadászgép emelését, amit 7 perc 40 másodperc alatt végre is hajtottak, majd sikeresen landoltak. „Harci feladat végrehajtásánál tehát rossz időről nem lehet beszélni”⁵² – dörögte a főparancsnok. Azt is kifogásolta, hogy lassan folyik a DHSCS-nél a MiG–21PF-típusokra való átképzés, illetve a pilóták magasabb osztályba sorolása. Mind a szovjet, mind a magyar pilóták számára is elsőrendű feladatként szabta meg az ellenséges légi célok elfogását és megsemmisítését, a légtér oltalmazását; kiegészítő feladatként pedig a földi csapatokkal való együttműködést. Itt is megismételte – mindenki számára – a tábori (füves) repülőterek berepülésének szükségességét úgy, hogy a valódi tartalék repülőterek titokban maradjanak.

Ezt követően a csapatok belrendjéről és technikájáról szólt. A szovjet laktanyában és étkezdéjében rendetlenséget, hideget (7–8 °C) és kényelmetlen elhelyezést tapasztalt. „A laktanyának külső világítása nincs. A katonák külső megjelenésükben rendetlenek, ruházatuk piszkos. *Provalov*⁵³ elvtársnak sürgősen rendbe kell hozni az ezredet és minden szükségességgel el kell látni.”⁵⁴ Ezzel szemben a *bajai* magyar ezred belrendjével szemben semmilyen kifogás nem merült fel. Ugyanakkor mindkét ezrednél kifogásolta, hogy a harci technika a szabad ég alatt van tárolva, ezért sürgette tető alatti elhelyezésüket.

A technikai állapot terén is tapasztalt nyugtalanító jelenségeket: például a karbantartás és az üzembiztonság vonatkozásában. Így fordulhatott elő, hogy a 24. harcokocsiezred 60 harcokocsijából 28 esett ki menet közben különböző technikai okok miatt; a 33. gépkocsizó lövészezred nyolc harcokocsijából csak öt vehetett részt a gyakorlaton; a 37. gl. e.-nél a vontatók használhatatlansága következtében majdnem az egész tüzérség képtelen volt részt venni a feladatban; a 69. hk. e.-nél négy harcokocsi csak késve tudta végrehajtani a riadót, három kiképzési harcokocsi pedig ki sem vonult; a 47. vadászrepülő-ezrednél egy repülőgép technikai hiba miatt nem tudott felszállni. Mindez megköveteli, hogy a hadosztályparancsnokok szigorúan vonják felelősségre az ezekért felelős személyeket.

Mindezek ellenére, mivel „[b]úcsúzni csak nagyon szépen szabad...”, záró mondataiban lágyabb húrokat pengetett, miszerint:

„Megelégedésemet fejezem ki azért, hogy a Magyar Néphadsereg vezérkari főnöke és az 5. HDS-parancsnok olyan elhatározást hoztak, hogy a Magyar Néphadseregben már a kiképzési év elején ezredgyakorlatokat tartanak. A Magyar Néphadsereg ezredei, amelyeket meglátogattunk, a harckiképzés kérdéseiben helyes úton járnak. Ezt személyesen is megtapasztaltam a 108. gl. e.-nél, ahol a foglalkozásokat helyesen és jól szervezték meg. A Magyar Néphadsereg csapatai hadrafoghatóak [sic!] és megfelelnek a rendeltetésüknek. A továbbiakban a Magyar Néphadsereg és a DHSCS csapatainak még szorosabban együtt kell működni a harckiképzésben és a technikai biztosításban. Ez mindnyájunknak csak hasznára válhat”⁵⁵ – fejezte be értékelését a főparancsnok.

⁵² Uo. 27. f.

⁵³ *Provalov, Konsztantyin Ivanovics* (1906–1981) vezérezredes, a Szovjetunió Hőse, a Magyarországon diszlokált szovjet Déli Hadseregcsoport parancsnoka (1962–1968). Elérhető: https://wiki2.org/en/Konstantin_Provalov (A letöltés ideje: 2017. 07. 01.)

⁵⁴ *HL HM Titkárság 1963/T – 1. ő. e.* (1963. 02. 25.) 28–29. f.

⁵⁵ Uo. 30. f.

Ezt követően rövidesen többüknek repülőgépre kellett szállniuk, mert másnap kezdődött *Varsóban* a VSZ tagállamai honvédelmi minisztereinek és vezérkari főnökeinek háromnapos tanácskozása. Erről s az ehhez kapcsolódó eseményekről *Czinege Lajos* vezérezredes 1963. március 2-án 00155. számon terjesztett feljelentést a Politikai Bizottsághoz.⁵⁶ Eszerint a február 26-i megnyitó beszédében *Grecksko* marsall – sok más mellett – hangsúlyozta, hogy az amerikai vezetés nem zárja ki annak lehetőségét, miszerint az esetleg bekövetkező háború váratlan nukleáris csapásokkal kezdődjék, ugyanakkor azt sem, hogy a szemben álló felek csak korlátozott atomháborút vívnak [csak harcászati atomfegyvereket vetnek be – Sz. M.], illetve csak hagyományos fegyvereket alkalmaznak. Ennek következménye a NATO-csapatok kétirányú fejlesztése: egyrészt tovább növelik rakéta-atomfegyvereik mennyiségét, másrészt korszerűsítik hagyományos fegyveres erőiket is.

Ami viszont a Varsói Szerződés tagállamainak a helyzetét illeti: a harckocsi-feltöltöttség a régi típusokkal 75, míg a korszerűekkel mindössze 22%-os; a csapatok 70%-a rendelkezik terepjáró gépkocsikkal, s alig 15%-a páncélozott csapatszállító járművekkel; nagyon kevés a szárazföldi erők közvetlen támogatására hivatott SZU–7–B típusú repülőgép; jobb a helyzet viszont az elfogó vadászok (MiG–21–PF) vonatkozásában, sőt további javulás várható; ugyanakkor nagy a hiány híradó eszközökben is, végezetül: nem lehet kielégítőnek nevezni azt a helyzetet, amikor a *Szovjetunió* 430 millió rubel értékű hadianyagot szállított a népi demokratikus országokba, s ennek ellentételezése mindössze 57 M rubelt tett ki.

A tanácskozáson – természetesen – felszólalt a magyar honvédelmi miniszter is. A kötelező tiszteletkör után egyetértését fejezte ki a főparancsnok azon felvetésével kapcsolatban, hogy hatékonyabbá kell tenni a tagállamok együttműködését. Ezt a gondolatot továbbvive sürgette annak megvizsgálását, hogy a meglévő szervezeti formák és szervezési módszerek megfelelnek-e a korszerű és fokozott követelményeknek, összhangban vannak-e a szocialista tábor általános fejlődési eredményeivel. A magyar fél úgy véli, hogy sokkal bátrabban kell kutatni az új utakat és lehetőségeket: a honvédelem minden területére ki kell terjeszteni az egybehangolt együttműködést, azt szélesebbé, tervszerűbbé és teljesebbé téve. Ezt követően „bekeményített”:

„Szerződésünk Politikai Tanácskozó Testülete 1961-ben hozott határozatai éppen ezt a célt szolgálták. Ezek végrehajtásával kapcsolatban azonban meg kell állapítanunk, hogy nem értünk el olyan eredményeket, mint ahogy az kívánatos lett volna. Amennyiben a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsában [KGST – Sz. M.] – az utóbbi időben – [az ezt követő »jelentős« szót a miniszter kihúzta – Sz. M.] fejlődés tapasztalható a koordináció és az együttműködés terén, addig a hadiipari együttműködés területén, a kutatás és a fejlesztés kérdéseiben – mint azt a legutóbbi időszak tapasztalatai mutatták – nincs ilyen fejlődés.”⁵⁷

Így már csak a szép kerek befejezés hiányzott:

„Úgy látjuk, hogy a felsorolt problémák napirendre tűzését az élet már ma megköveteli, és nem lehet vitás, hogy megoldásuk sokkal hatékonyabbá tenné tagállamaink együttműködését és a főparancsnokság munkáját. Véleményünk szerint a felvetett kérdések

⁵⁶ *HL HM Titkárság 1963/T – 1. ő. e.* (1963. 03. 02.)

⁵⁷ Uo. 352. f.

gyors megoldását elősegíteni [sic!], ha a Főparancsnokság keretein belül megteremténék a szükséges szervezeti előfeltételeit annak, hogy az egyes államok haditechnikai kutatásával, fejlesztésével kapcsolatos tevékenységében az eddigieknél sokkal nagyobb mértékben érvényesülne az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnokságának irányító tevékenysége. Helyesnek tartanánk ugyanakkor, olyan intézkedéseket is kezdeményezni, amelyek a KGST-ben a hadiipari kérdésekkel foglalkozó szervek megerősítését, ezek munkájának hatékonyabbá tételét céloznák, különös tekintettel a háborús időkre vonatkozó anyagi-technikai problémák megoldására. Tevékenységünket, kedves elvtársak, [a miniszter által beszúrva: Pártjaink – Sz. M.] Kormányaink irányítják. A marxizmus-leninizmus eszméi alapján közöttünk teljes az elvi egyetértés a tekintetben is, hogy magas szintre kell emelni országaink védelmi képességét, s hogy meg kell javítani hadiipari koordinációnkat. Ezen a téren közöttünk is teljes az elvi egyetértés. Most arra lenne szükség, hogy mindannyian ismételt és sürgősen jelentsük Kormányainknak a hadiipari koordináció terén mutatkozó nehézségeinket és azok felszámolására vonatkozó javaslatunkat is.”⁵⁸

Segítségként mindjárt meg is fogalmazta azokat: egyrészt a főparancsnok kezdeményezze a tagállamok honvédelmi minisztereinek, valamint a tervhivatalok elnökeinek értekezletét, ahol a szakemberek bevonásával megvitatnák a résztvevőket érdeklő *hadiipari koordinációs kérdéseket*. Ez utóbbi három szót *Czinege* vezérezredes kihúzta, s helyette a következőket írta be: „haditechnikai fejlesztéssel és gyártással kapcsolatos megosztás és kooperáció kérdéseit. (Ez előkészítője lehetne a magasabb szintű tanácskozásnak.)”⁵⁹ Másrészt: az EFE Főparancsnoksága – addig, amíg nem jön létre megfelelő szervezet – hívja össze a tagállamok szakembereinek értekezletét a tudományos kutató- és fejlesztőmunka, továbbá a hadszíntér-előkészítés konkrét kérdéseinek koordinálása céljából. [Mint látható, a magyar miniszter többszörösen is erőfeszítést tett a hadszíntér-előkészítés roppant költségeinek VSZ-en belüli megosztása érdekében – Sz. M.] S a „végső púder”: „A szocialista tábor országainak eddigi sikerei és eredményei azt bizonyítják, hogy nincsenek olyan kérdések, amelyeket közös erővel ne tudnánk megoldani.”⁶⁰

Ekkor hagyták jóvá a vezérkari főnökök február 22–25-i értekezletén előkészített jegyzőkönyveket – egyebek mellett – a korábban megvitattott 85 ezer, illetve 200–220 ezres MN-létszámról; arról, hogy a honi légvédelmi csapatok – a nemzeti alárendeltség és felelősség fenntartása mellett – a hadműveleti felhasználás szempontjából az EFE közös légvédelmi parancsnoksága alá tartoznak, s adott esetben két magyar vadászpilóta-ezred az országhatárokon túl is részt vehet az ellenséges légitámadások elhárításában, de – szükség esetén – összesen hat szovjet, csehszlovák és román vadászpilóta-ezred támogatja a magyar légtér védelmét; egységes sugárfigyelő és jelzőrendszert hoznak létre, valamint – a korábban jelzetteknek megfelelően – a közös kiadások 6%-a terheli a *Magyar Népköztársaságot*.⁶¹

A jelentés végén a honvédelmi miniszter még egyszer visszatért az anyagi-technikai biztosítási kérdésre. E szerint, mintha meghallgatásra találna a korábbi magyar javaslat, ugyanis *Grecsko* marsall szükségesnek tartotta a tagországok képviselőiből álló Technikai Tanács létrehozását az EFE-nél, amely nem állandó jelleggel működne, viszont meghatározná a követelményeket. Emellett létre kellene hozni egy állandóan működő Technikai

⁵⁸ Uo. 353–354. f.

⁵⁹ Uo. 354. f.

⁶⁰ Uo. 354. f.

⁶¹ Uo. 353–354. f.

Bizottságot (Csoportfőnökséget) akár a KGST, akár az EFE keretében, amely gondoskodna a Technikai Tanács határozatainak végrehajtásáról. Ugyanakkor a főparancsnok utalt arra, hogy ezt az elgondolást nem minden tagállam támogatja, ezért javaslatot terjeszt elő, hogy 2–3 hónapon belül hívják össze e tárgykörben a Politikai Tanácskozó Testületet (PTT).

Minden valószínűség szerint *Grecko* marsall meglegedésére szolgált, hogy meghallgatták év eleji javaslatát, ugyanis 1963. május 28-án – módszertani repülés keretében – a magyar légierő történetében először hajtottak végre harci bevetést füves repülőtérrel (*Kenyeri*) szuperszonikus repülőgéppel.⁶²

A szabadságon lévő honvédelmi miniszter helyett *Köteles Jenő* altábornagy, kiképzési főcsoportfőnök, miniszterhelyettes terjesztett fel 1963. június 15-én jelentést⁶³ *Biszkú Béla* KB-titkárnak a Magyar Néphadseregben 1963 őszén végrehajtandó átdiszkálásról. Ebben jelezte azt a szándékot, hogy az 5. Összefegyvernemi Hadsereg főerői a *Dunántúlon*, míg a csökkentett állományú és keretalakulatok a *Duna–Tisza közén*, illetve a *Tiszántúlon* települjenek.

Ami az 1963-ban végrehajtott, illetve tervezett helyőrségváltásokat illeti: az 5. Hadsereg parancsnoksága és törzse *Budapestről Székesfehérvárra*, a 8. gépkocsizó lövészhadosztály-parancsnokság a hadosztályközvetlen alegységekkel *Békéscsabáról Zalaegerszegre* és *Tapolcára*, a 101. tüzérezred *Orosházáról Pécsre*, a 14. légvédelmi tüzérezred *Szentesről Lentibe*, a 93. páncéltörő tüzérezred *Abasárról Marcaliba*, a 69. harcokocsiezred *Tatáról Nagyatádra*, a 27. pct. tü. o. *Nagyatádról Nagykanizsára*, a 30. tü. e. *Szolnokról Marcaliba*, a 101. LOT. ezred [a Légmentő Országos Törzsparancsnoksága ezrede – Sz. M.] *Megyerről Hatvanba*, valamint a Központi Tiszthelyettes Iskola *Szentendréről Hatvanba* települt át. Rajtuk kívül még néhány kisebb HM- és hadseregközvetlen alegység váltott helyőrséget. Ezek az átcsoportosítások mintegy 800–900 tisztet és 600 tiszthelyettest [ezt, valamint a szövegben még előforduló aláhúzásokat minden bizonnyal *Biszkú Béla*, esetleg közvetlen környezete eszközölte, utalva a számá(uk)ra legfontosabb adatokra – Sz. M.] érintett, de az átalárendelések és a keretalakulatok feltöltése további 300–400 tisztet hozhat költözködési kényszerbe.⁶⁴

Mindezek után *Köteles* altábornagy sietett megnyugtanni a politikusokat:

„Az 1963. [sic!] nyarán és őszén kialakítandó diszlokáció megfelel távlati terveinknek, és azon a II. ötéves terv hátralévő éveiben, de a következő ötéves terv időszakában is csak kisebb kiegészítések, módosítások végrehajtásával számolunk. Az 1963 nyarán és őszén végrehajtandó átcsoportosításokat ütemezve, úgy kívánjuk végrehajtani, hogy a Magyar Néphadsereg harckészültségében még átmenetileg [e két utolsó szó duplán aláhúzva – Sz. M.] se következzen be törés, vagy visszaesés, ugyanakkor messzemenően érvényesüljön az emberekről való gondoskodás, a szociális szempont.”⁶⁵

A szükséges tájékoztatást minden érintett megkapta. Az átcsoportosítások zömét 1963. július 15-e és szeptember 1-je között hajták végre, míg az 5. Hadsereg-parancsnokság és törzse csak ezt követően, várhatóan október 1-je és 15-e között.

⁶² CSENDES–GELLÉRT (1993): i. m. 262.

⁶³ HL HM Titkárság 1963/T – 1. ő. e. (1963. 06. 15.)

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ Uo. 62–63.

A Vezérkar Titkársága 00692/1963. 10. 01. számon⁶⁶ iktatta a VSZ Politikai Tanácskozó Testület 1963. július 26-i határozatát, amelyet *Grecko* marsallnak az Egyesített Fegyveres Erők harckészültségével és harckiképzési állapotával kapcsolatban tett jelentésére vonatkozóan hozott. Több általánosnak tűnő megállapításon túl, figyelembe véve „az imperialista államok által folytatott fegyverkezési hajszát és a NATO részéről az állandó agresszió veszélyét, az Egyesített Fegyveres Erők harckészültségi színvonalának további fokozása szükséges”,⁶⁷ ezért a PTT javasolja a részt vevő államok kormányainak – egyebek mellett – a következőket: 1965 végére az 1963. február 27-i és 28-i (az *MNK* vonatkozásában az 1963. júniusi) jegyzőkönyvekben vállaltaknak megfelelően az EFE állományába kijelölt csapatok feltöltését a szervezetszerű fegyverzettel és haditechnikával; 1967–68-ig a háború esetére előirányzott csapatok állományával legalább 30 napi tevékenység megvívásához lőszer-, üzemanyag-, élelmiszer- és egyéb ellátási fajtákból tartalékokat képezzenek; az 1965–1970-es évekre dolgozzák ki a hadseregek új fegyverzettel és harci technikával való további ellátásának, valamint a 30 napot meghaladó anyagi eszköztartalékok tervét, s végezetül: alkossák meg a hadszíntér-előkészítési terveket, különös tekintettel a rakéta- és különleges hajtóanyagfajták fedett raktáaira és bázisaira; a védett vezetési pontokra; a gyep pályás repülőterekre; a vezetékes híradásra; a nagyvárosok és szorosok megkerülési útjainak kiépítésére; a hídátkelőhelyek kettőzésére, valamint az átrakó körzetek és kikötők továbbfejlesztésére. [Mint látható, *Czinege* vezérezredes februári javaslatából több meghallgatásra talált – Sz. M.] Végezetül javasolták, hogy az ez utóbbiak alapján kidolgozott intézkedési terveket a főparancsnok és a honvédelmi miniszterek 1964-ben jóváhagyásra terjesszék fel kormányaikhoz. Mint az irat borítójára tett bejegyzésből kitűnik, a Honvédelmi Bizottság a felterjesztést a 8/153/63. számon jóváhagyta.

Az eddigiekben – ahogy az iratokból is tudható – alapvetően a hidegháborús körülmények közötti hadászati-hadműveleti felkészületről szólt a fáma. Nos, éppen ezért üdítő kivételt képez *Czinege Lajos* vezérezredesnek a Politikai Bizottság számára küldött, 1963. augusztus 29-én kelt 0474. számú jelentése,⁶⁸ amelyben hozzájárulását kéri ahhoz, hogy a 623 km hosszúságú úgynevezett déli védelmi rendszer megszüntetését kezdeményezze a Honvédelmi Bizottságnál. Röviden még utalt arra is, hogy pillanatnyilag 466 vasbeton-létesítmény igényelt karbantartást, aminek 350 ezer Ft-os költségét – pozitív döntést követően – a gyakorlóterek korszerűsítésére fordítanák.

A csapatkiképzés terén lényeges változásnak volt tekinthető, hogy 1963. december 1-jén az MN harckocsicsapatainak egy részénél kísérleti jelleggel bevezették a 3 × 8 hónapos kiképzési rendszert.⁶⁹

A Vezérkar (VK) 1. Csoportfőnöksége 0086. számon készítette el 1964 elején az MN 1963. IV. negyedéről szóló összefoglaló jelentését.⁷⁰ Ebben rögzítették, hogy az MN csapatai és intézetei végrehajtották a IV. negyedre meghatározott alapvető feladatokat. Az 5. Hadsereg magasabbegységei (a 11. harckocsihadosztály, valamint a 8. gépkocsizó lövészadosztály egyes egységei) „megfelelő” eredménnyel végrehajtották a Gyopár fedőnevű gyakorlatot. A parancsnokok és törzsek további tapasztalatokat szereztek széles

⁶⁶ *HL MN 1963/T – 1. ő. e.* (1963. 07. 26.)

⁶⁷ Uo. 340. f.

⁶⁸ *HL HM Titkárság – 1963/T – 1. ő. e.* (1963. 08. 29.)

⁶⁹ CSENDES–GELLÉRT (1993): i. m. 265.

⁷⁰ *HL HM Titkárság 1964/T – 1. ő. e. 0060. szám.* (1964. 02. 08.)

folyóakadályok menetből történő leküzdésének megszervezésében és végrehajtásában. Gyakorlatra tettek szert a nagy erejű ellenlökések elhárításában. Javult az alegységek rádión történő vezetése.

A Vezérkar 3. (Szervezési és Mozgósítási) Csoportfőnöksége 0033. számon készítette el jelentését az MN személyi állományáról az 1964. január 1-jei helyzet szerint.⁷¹ Ebből kitűnik, hogy ezen a napon a Magyar Néphadsereg rendszeresített állománya – a Polgári Védelem Országos Parancsnokságával (PVOP) együtt – 17 636 táborknóból és tisztből (89,7%); 9825 hivatásos és továbbszolgáló tiszthelyettesből, valamint tisztesből (78,6%); 18 983 sortisztesből (54,2%); 38 216 honvédből és növendékből (135,2%), valamint 13 811 polgári alkalmazottból (104,7%) állt. [A zárójelbe tett %-os értékek az adott állománykategória feltöltöttségét mutatják. A PVOP állománya ezen belül összességében nem érte el az 1600 főt – Sz. M.] Mint látható, itt létezett már a magyar haderő szinte örökös problémája: a tiszthelyettesi és tisztesi állomány rendkívül jelentős hiánya.

1964 februárjában a Személyügyi Főcsoportfőnökség az MN tiszti állományának adta alapos elemzését.⁷² Ebben megállapította, hogy a rendszeresített 17 647 hivatásos tiszti keret 89,5%-os feltöltöttségű. Ezen belül még nagyobb volt a probléma, hiszen – csak részben érthető módon – éppen a kulcsterületeken volt nagyobb a hiány: így például a rakéta- és légvédelmi rakétatüzérségnél 23,2%; a híradóknál 23,4%; a páncélos- és harcjárműszolgálatnál 19,6%, illetve a légierőnél 15,1%. A meglévő nagymérvű hiány pótlása céljából bár növelték a tiszti iskolák növendéki létszámát, de az 1800 fő csak fokozatosan lép be 1968-ig, illetve az alhadnagyi tanfolyam 50 fője sem végez 1965 előtt. A beiskolázási létszám, illetve a várható természetes lemorzsolódás figyelembevételével mindössze 1970-re érhető el a 96–98%-os feltöltöttség.

Gond mutatkozott a magasabb képesítésű tisztek tekintetében is, hiszen a 3160 rendszeresített akadémiai végzettséget igénylő beosztásban mindössze 2000 diplomás szolgált, és az akadémiát 1967-ig várhatóan csak 675 fő végzi el. A Zrínyi Akadémia bizonyos mérvű felértékelődését mutatja az a megállapítás, miszerint: „Az akadémiai szintű parancsnoki képzés jelenleg a ZMKÁ-n és a *Szovjetunió* akadémiaiban folyik. Feladatunk, hogy egyes ágazatok kivételével – Vezérkari Akadémia, repülő parancsnoki [sic!] és repülő hadtáp [sic!] – a ZMKÁ-n oldjuk meg tiszteink képzését.”⁷³ Mindezek után nem érthető az a logikai bakugrás, miszerint bejelentik: az igényeknek megfelelően, mintegy 12–15%-kal csökkenteni kívánják a Zrínyin képzettek létszámát!

A mérnökképzést is – ahol lehet –, valamint az orvosképzést hazai tanintézetben kívánták egyre inkább megoldani s elérni 1970-re a mérnöki, illetve az orvosi helyek 80–85%-os feltöltöttségi állapotát.

Ugyancsak problémaként jelentették az évenként ismétlődő áthelyezéseket, amely a tisztek 11–16%-át érinti, megnehezítve a családtagok elhelyezkedését, illetve a gyerekek iskoláztatását. Ennek következménye az is, hogy családjától külön élni kényszerül a tisztek 7,4%-a, pedig a hivatásos tisztek 9,5%-a nő, s ezen belül 12,3%-a gyermektelen, 38,6%-a egy-, 32,4%-a két-, 7,2%-a három-, 1,5%-a négy, valamint 0,5%-a öt- vagy ennél többgyermekes.⁷⁴ A gyermekek többsége általános iskolás, mivel a tisztek 24,6%-a 20–30, 60,1%-a 31–40,

⁷¹ Uo. 0059. szám. (1964. 02. 08.)

⁷² HL MN 1964/T – 12. ő. e. (1964. 02. 12.)

⁷³ Uo. 202. f.

⁷⁴ Uo. 206. f.

14,1%-a 41–50 év közötti, és csak 1,2%-a idősebb 51 évnél. A tisztek 25,2%-a rendelkezik 1–10, 59,5%-a 11–20 és 15,3%-a 21 év fölötti szolgálati idővel. Ebből is adódhatott, hogy 91,1%-uk rendelkezett „alkalmas” és mindössze 8,9%-uk „szakszolgálatra alkalmas” minősítéssel. Viszont intő jelként értékelték, hogy: „A tisztek egészségi állapota a fokozottabb igénybevétel következtében évről-évre rosszabbodik. Az egészségesek aránya az 1959. évi 80,5%-ról 1963-ra 77,1%-ra csökkent. A megbetegedések többsége a túlterheltségre utal.”⁷⁵

A korábbiakban részleteztük *Grecksco* marsall előző téli magyarországi ellenőrzésének a tapasztalatait. Nos, 1964 januárja sem múlhatott el egy nagy jelentőségű, többnemzeti – Citadella fedőnevű – törzsvezetési gyakorlat nélkül, amelyen a magyar 5. és a román 3. Hadseregek törzsei, valamint a szovjet 28. hadtest törzse vett részt. E térképen levezetett hadijáték értékelésére⁷⁶ március 2-án került sor *Kádár János*, *Grecksco* marsall, valamint *Ion Tutovjanu* vezérezredes, román vezérkari főnök jelenlétében. Ennek során a hadijáték vezetője, *Czinege Lajos* vezérezredes, honvédelmi miniszter sajátosságként emelte ki az alábbiakat: egyes, legújabb nyugati véleményekkel szinkronban, az első napon nem került sor tömegpusztító fegyverek alkalmazására; a hadművelet alapvető kérdéseként kezelték a főerőkifejtés összpontosítása elvének alkalmazását; a magyar Honvédelmi Minisztérium vezető állománya fronttörzs szerepében első ízben dolgozott ki és vezetett le hadijátékot különböző nemzetiségű hadseregtörzsek részvételével.

Ezt *Grecksco* marsall felszólalása⁷⁷ követte, amely kiemelkedett minden korábbi megnyilvánulása közül, mivel merőben új felfogást tükrözött. Ebben az esetben természetesen nem a – viszonylag ritka – elismerésre gondolhatunk, miszerint:

„Nagy érdeklődéssel vettünk részt ezen a hadműveleti-hadászati hadijátékon, amely *Czinege Lajos* [kiemelés tőlem – Sz. M.] vezérezredes elvtárs [...] vezetésével került lefolytatásra. Különös meglepedést váltott ki bennünk az, hogy tanúi lehettünk, hogyan fejlődött fiatal néphadseregük tisztai állománya, a néphadsereg vezérkara pedig, képletesen szólva, a legmagasabb szintű igazi »agyközponttá« vált. Ezt meggyőzően bizonyítja az általa oly mesterien előkészített és lefolytatott nagyméretű hadijáték...”⁷⁸

A döntő szemléleti változást a következők fejezték ki:

„Néhány évvel ezelőtt a hasonló rendezvényeket a hadszíntértől, a reális erők és eszközök mennyiségétől elvontan vezettük le, melyeknek csak az volt a céljuk, hogy gyakoroltassuk a tábornokokat, tiszteket és a törzseket a beosztásukkal kapcsolatos kötelmek végrehajtásában. A tapasztalatok alapján azonban [...] az ilyen módszer egyáltalán nem vált be. *Az élet megköveteli, hogy a tiszteket és törzseket a rendelkezésünkre álló reális erők és eszközök figyelembevételével, a csapatainkkal szemben álló reális ellenség erőinek és eszközeinek figyelembevételével kell gyakoroltatni.* A csapatok vezetésének összes kérdéseit [sic!] a reális irányokban, olyan irányokban szükséges feldolgozni, ahol nekünk tevékenykedni kell [...] Nem félünk attól, hogy emiatt az ellenség valamilyen formában felfedi elgondolásainkat. A kitűzött cél elérése megéri [...] Nekünk fontos ismerni a reá-

⁷⁵ Uo. 207. f.

⁷⁶ HL MN 1964/T – 3. ő. e. (1964. 05. 13.) MNVK I. Csfség. 001727. szám.

⁷⁷ HL MN 1964/T – 3. ő. e. (1964. 03. 02.)

⁷⁸ Uo. 55. f.

lis irányokat, előre kell tanulmányozni azt, hogy hogyan kell azokon tevékenykedni [...] Ebben a megvilágításban szeretném különösen aláhúzni, hogy a Magyar Néphadsereg Vezérkara [...] Helyesen választotta ki azokat a valószínű irányokat, amelyeken nekünk tevékenykedni kell [kiemelések tőlem – Sz. M.] akkor, ha az ellenség kiprovokálja részünkről ezen harctevékenységek folytatását.”⁷⁹

Éppen ezért meg is dicsérte Csémi vezérőrnagy, vezérkari főnököt a megfelelő irány kiválasztásáért, mivel innen lehet kijutni a NATO Központi Hadseregcsoportjának (amely magába foglal a háború kezdetén 18–20 hadosztályt; kb. 1000 repülőgépet, amelyből legalább 200 alkalmas atomeszköz hordozására; több mint 100 rakétaindító állványt, összességében a NATO-erők közel 1/3-át) szárnyába, illetve Ausztria déli-délnyugati részéről közvetlen támadás indítható Olaszország, valamint északnyugati részéről a Német Szövetségi Köztársaság (NSZK) ellen.

Természetesen érezte, hogy ezzel sérülhet a nemzetközi jog, ezért azonnal megadta a feloldozást is:

„De nekünk arra kell gondolni, hogy a jelenlegi katonai szituációban az, aki birtokolja Ausztria területét, hatalmas katonai előnyre tesz szert. Természetesen mi nem készülünk Ausztria semlegességének [...] megsértésére. Ez ellenkezne külpolitikai alapelveinkkel. Ha azonban az imperialisták megsértik Ausztria semlegességét, akkor mi, Önökkel együtt [...] nem lehetünk közömbösek.”⁸⁰ [Kiemelések tőlem – Sz. M.]

Sőt a főparancsnok annak az esélyét is felvetette, hogy az ellenség megsérti a „baráti” Jugoszlávia semlegességét.

Grecko marsall röviden kitért az új amerikai hadászati elgondolására, az „előretolt védelem”-re is, amit nagyon harciasan intézett el:

„nekünk teljesen mindegy, hogy hol semmisítjük meg az ellenséget [...] saját országa határai közelében még könnyebb, mint területének mélységében [...], amikor csapataink még jó erőben vannak [...]”⁸¹

Nos, a pillanatnyi helyzethez való gyors alkalmazkodás igénye, illetve kényszere más területen is felmerült a Magyar Néphadseregben. Ennek megfelelően Czinege vezérezredes 1964. március 18-án egy előterjesztéssel élt a Kormányhoz: a 001667/63/100. 3. CsF-ség számú iratban⁸² tett javaslatot az új kiképzési rendszerű műszaki csapatok létrehozására. Ebben utal arra, hogy a mozgósításkor a csapatok azonnali felállítása megköveteli a nagy létszámú tartalékosok meglétét, amely viszont jelenleg nem áll rendelkezésre. Ennek biztosítására a meglévőtől eltérő kiképzési formát javasolt: olyan műszaki csapatok felállítását, ahol a sorkötelesek alapkiképzése laktanyai elhelyezésben valósulna meg, a gyakorlati szakkiképzésük pedig a népgazdasági építőmunka keretében. Tehát ez a kiképzés nem terhelné meg a költségvetést, ugyanakkor elősegítené a népgazdaság egyes tervfeladatainak

⁷⁹ Uo. 55–56. f.

⁸⁰ Uo. 58. f.

⁸¹ Uo. 57. f.

⁸² HL HM Titkárság 1964/T – 1. ő. e. (1964. 03. 18.)

megvalósítását, a munkaerő bizonyos mérvű szervezett irányítását, továbbá a szakképzetlen sorkötelesek egy része a népgazdaságban is hasznosítható katonai szakképzettséget szerezhethetne. Az elgondolást támogatják a pénzügy-, a közlekedési és postaügyi, valamint az építésügyi miniszterek, továbbá az Országos Tervhivatal (OT) elnöke is.

Az 1964. április 4-i díszszemle a légierő fejlődését bizonyította: *Kecskemétről* egy 5×3 repülőgépből álló MiG–21F–13-as kötelék; *Szolnokról* pedig két MiG–15 BISZ által kísért, egy IL–28-ból álló vegyes raj díszszázad mutatkozott be.⁸³

Az új kiképzési rendszerű műszaki csapatok létrehozásával kapcsolatos – fent ismertetett – témakörben 00180/64. számon újabb irat keletkezett 1964. április 6-án.⁸⁴ Ebben a honvédelmi miniszter tájékoztatja Pap János⁸⁵ miniszterelnök-helyettest a legfontosabb összefüggésekről. A korábbiakhoz képest új ismeret, hogy e csapatok felállítására a Politikai Bizottság 1964. február 18-i határozata alapján kerül sor.

A vezérkari főnök 1964. május 29-i értekezletéről szóló tömör jelentés⁸⁶ fontos kérdésekről tájékoztat. Így például bejelentette, hogy a behívási és kiegészítési rendszer módosítása következtében a jövőben a sorozásra egységesen októberben kerül sor; [a társadalmi konszolidáció fontos jeleként – Sz. M.] tervezet készül az osztályidegen elemek fiai bevonulatásának megváltoztatásával kapcsolatban; az egyetemi felvétellel rendelkező sorkötelesek közül 1200 főt behívnak, zömében a 7. gl. ho.-hoz. Sorozásukra általában júniusban kerül sor. Bár sorkatonai kiképzést kapnak, figyelembe kell venni őket mint későbbi tartalékos tiszteket. Azokhoz az alegységekhez, ahova kerülnek, lehetőleg válogatott, képzett fiatal tiszteket kell vezényelni; a Zrínyi Akadémián beindul 15–20 fővel az 1 (a későbbiekben esetleg 2) éves hadművelési tanfolyam azon akadémiai végzettségű tisztek számára, akik perspektivikusan számításba jöhetnek magasabb beosztásba; ugyancsak a ZMKA-n honi légvédelmi fegyvernemi oktatást kell szervezni; a légmentes polgári védelemmé kell átszervezni, a hátszázad védelmével összhangban.

A magasabb műveltségű tiszti generáció biztosítását garantálandó, 1964. szeptember 5-én először avattak 4 éves képzésben részt vett s a tiszti diploma mellett általános iskolai tanári, illetve szaktechnikai oklevéllel rendelkező tiszteket.⁸⁷ Az ezzel összefüggésben 1964. szeptember 5-én kiadott 29. számú miniszteri parancs is hangsúlyozta: „Néphadseregünk alakulatai fokozott várakozással tekintenek Önökre, hiszen az Egyesített Tiszti Iskola első alkalommal bocsát ki olyan tiszteket, akik nemcsak tiszti, hanem felsőfokú technikai, illetve tanári képesítéssel is rendelkeznek.”⁸⁸ [Elnézést a szerénytelenségért, de az a megtiszteltetés ért, hogy az újonnan avatott tisztek nevében én mondhattam erre a válaszbeszédet. S a minőség? Például az ekkor végzett 20 fős L–41 szakaszból, bár nagyon hamar meghalt két fő, így a 18 tisztből egy ért el századosi, hat alezredesi, tíz ezredesi és egy altábornagyi rendfokozatot – Sz. M.]

⁸³ CSENDES–GELLÉRT (1993): *i. m.* 270.

⁸⁴ *HL HM Titkárság 1964/T – 1. ő. e.* (1964. 04. 06.)

⁸⁵ Pap János (1925–1994) politikus, pártfunkcionárius. 1949-től az MDP *Veszprém* megyei Bizottsága munkatársa, valamint 1957–1961 és 1965–1985 között az MSZMP *Veszprém* megyei Bizottsága első titkára volt. 1961–1963 között belügyminiszter, majd 1965-ig miniszterelnök-helyettes. Elérhető: http://server2001.rev.hu/oha/index_hu.html (A letöltés ideje: 2007. 05. 18.)

⁸⁶ *HL MN 1966/T – 3. ő. e.* (1964. 05. 29.)

⁸⁷ CSENDES–GELLÉRT (1993): *i. m.* 273.

⁸⁸ *HL MN 1965/Ny – 20. ő. e.* (1964. 09. 05.)

Czinege Lajos vezérezredes 1964 szeptemberében egy nyolcoldalas, szokatlanul kemény hangú levélben fordult *Grecsko* marsallhoz.⁸⁹ Ennek bevezetőjében hangsúlyozta, hogy a *Magyar Népköztársaság* 1959 és 1965 között 6020 millió Ft-ot fordít légvédelmének biztosítására. A beszerzett korszerű fegyverzetet és harci technikai eszközöket a személyi állomány képes üzemben tartani és kezelni. Ugyanakkor súlyos problémaként merül fel, hogy az 1961–1962-ben megvásárolt 80 db MiG–21F–13 típusú repülőgépek közül 1963–1964-ben nyolccal történt súlyos repülőesemény, amelynek következtében három pilóta veszítette életét, és hét repülőgép semmisült meg. Ráadásul a különböző dokumentációk hiánya, valamint a repülőgép-hajtóművek és egyéb berendezések javításának elhúzódása miatt nyugtalanítóan nagy az üzemképtelen repülőgépek száma.

„A fentiek következtében nagymértékben csökkent az MNK [kiemelés tőlem – Sz. M.] honi légvédelmének harcértéke, a Légierő harckiképzésének folyamatos végrehajtása pedig szinte lehetetlenné vált. Mindez a párt- és állami vezetést, valamint a Néphadsereg vezetőit komoly mértékben nyugtalanítja.”⁹⁰

Az új típusú repülőgépek beszerzésekor nem biztosítottak az üzemeltetési feltételek, elsősorban a dokumentációk, a kiszolgálóeszközök, a hajózófelszerelések, az ellenőrző műszerek késedelmes szállítása, illetve a konzultációk elmaradása következtében. Sem a MiG–21F–13-ak, sem a MiG–21PF-ek leszállításakor nem biztosították az átvételhez szükséges kiszolgálóeszközöket és ellenőrző műszereket; ez év május–júniusában a *Szovjetunióban* átképző tanfolyamon részt vett hajózó- és műszaki állomány – a korábbiakkal ellentétben – a kiképzőbázis hiányos felszereltsége és a dokumentációk hiánya, illetve az előadók gyenge típusismerete következtében nem kapta meg a megfelelő színvonalú elméleti és gyakorlati kiképzést; a repülőgépek nagyarányú üzemképtelenségének fő oka az üzemeltetés biztonságát szolgáló műszaki dokumentációkkal és anyagokkal való ellátottság szervezetlensége; a két PPP–3Sz. mozgó műszaki állomás közül az egyik 100, a másik 66%-ban üzemképtelen. Így a MiG–21F–13 típusok K–13A rakétáinak előkészítése és ellenőrzése megoldhatatlan; csak egy repülőezred rendelkezik a szuperszonikus repülőgépek biztonsága szempontjából nélkülözhetetlen RSzP vakleszállító berendezéssel stb.

Mindezek alapján a miniszter hangsúlyozta: „Úgy gondolom, jogos az emiatt érzett aggodalmunk, annál is inkább, mert ezeket a problémákat már többször, több felelős vezetőnek felvetettük, leveleket írtunk, ugyanakkor a helyzet az évek során nem változott a kívánt mértékben.”⁹¹

Ezért javasolta a főparancsnoknak, hogy hasson oda, miszerint a szovjet ipar és külkereskedelem késedelem nélkül teljesítse vállalt kötelezettségeit; a Főparancsnokságon jöjjön létre egy, kizárólagosan e problémák megoldását biztosító szervezet. Kérte azt is, hogy jöjjön *Magyarországra* egy szakértői csoport, amely felméri a valós helyzetet, valamint hogy októberi *moszkvai* látogatása során maga is találkozhasson az illetékes személyekkel.

A lengyel védelmi miniszter vezette delegáció 1964. szeptember 17-e és 24-e között tartózkodott *Magyarországon*. Minden valószínűség szerint az ő tájékoztatásukra készített

⁸⁹ *HL HM Titkárság 1964/T – I. ő. e.* (1964. 04.)

⁹⁰ Uo. 65–66. f.

⁹¹ Uo. 76. f.

egy vázlatot 003282/1964. számon a VK 1. Csoportfőnökség.⁹² Ennek bevezetőjében lényegében összefoglalta az – e fejezetben korábban már több jelentésből is idézett – 1956 ősze óta megtett utat. Ezt követően rámutattak arra, hogy:

„Figyelembe véve a Varsói Szerződésben való részvételünket, országunk kiterjedését és erőforrásait, sem a múltban, sem jelenleg nem tűztük ki célul valamennyi haderőnem fejlesztését. A Magyar Néphadseregben alapvetően két haderőnemet – /a/ honi légvédelmet és a szárazföldi csapatokat – hoztuk létre és fejlesztettük tovább. Ennek keretében elsősorban a légvédelmi rendszert korszerűsítettük. 1959–1963 között a rendelkezésünkre álló anyagi eszközök mintegy 70%-át fordítottuk a honi légvédelem fejlesztésére.”⁹³

A korszerű SzA–75M típusú légvédelmi rakétaalegységek és vadászrepülő-erők biztosítják az MNK és a VSZ egy részének légtérét.

Ezt követően kerülhetett sor a szárazföldi csapatok korszerűsítésére. Így 1961 óta állományában megjelentek a harcászati és a harcászati-hadműveleti rakéták; több mint két és félszeresére nőtt a harckocsik száma, ennek következtében a harckocsihadosztályt és a gépkocsizó lövészadosztályok harckocsiszereit T–54 és T–55 típusokkal töltötték fel; komoly eredmények születtek a harckocsicsapatok víz alatti átkelésének előkészítése terén, aminek során tömeges víz alatti átkelést hajtottak végre harckocsikkal a *Dunán*; a gyalogsági fegyverek több mint 80%-át cserélték le korszerűbbre, és folyamatban van az állandó harcászati csapattípusú SMEL típusú rakétákkal való ellátása. Létrejött a Táborigádparancsnokság, illetve az Országos Légvédelmi Parancsnokság.

Az MN további fejlesztésével kapcsolatos elképzeléseket – egyebek mellett – a következőkben foglalták össze: a minőségi fejlesztés folytatása 1970-ig, jelentősebb létszámemelés nélkül. Ugyanakkor szükségesnek vélték annak hangsúlyozását, miszerint: „Hadseregfejlesztési programunk alapjaiban egybeesik az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnokságának ajánlásaival. Azonban méreteit tekintve szerényebb, mint az EFEF-javaslat.”⁹⁴

Fontos követelményként jelentkezett a szárazföldi csapatok képessé tétele arra, hogy frontkötésekben részt vegyenek a délnyugati hadszíntéren mind termonukleáris, mind pedig hagyományos fegyverekkel vívott szárazföldi hadműveletekben. Ennek érdekében növeljük a magasabbegységek tűzerejét és mozgó tartalékait (2–3 napra); a harcászati rakétaosztályok kilövőinek számát. A tüzérezredekben sorozatvető-üteget hozunk létre, és tervezzük a csapatok feltöltését korszerű páncélozott csapatszállító járművekkel. Megteremtjük a háború első hónapja hadműveleteinek személyi tartalékát és a fogyó anyagi készleteit; a honi légvédelem terén 1970-ig az alapvető cél a vezetés és a felderítés automatizálása, a manőverezőképeség fokozása, valamint a tartalékok növelése; a hátszázvédelmi rendszer kialakítása; a hadszíntér-előkészítés folytatása; a polgári védelem korszerűsítése; az MN felső vezetéséhez szükséges káderek hazai iskolákon való ki- és továbbképzésének megoldása, valamint a mozgósítási és kiegészítési rendszer további tökéletesítése.

⁹² HL MN 1964/T – 3. ő. e. (1964. 09.)

⁹³ Uo. 9. f.

⁹⁴ Uo. 14. f.

Csémi Károly vezérőrnagy, 1964 októberében 03834/64. számon készített feljegyzést⁹⁵ a honvédelmi miniszter számára az EFEF által javasolt hadosztálygyakorlattal összefüggésben. Ebből kitűnik, hogy *Batov* hadseregtábornok javasolta, miszerint a magyar honvédelmi miniszter vezetésével 1965 októberében hajtsanak végre hadosztályharcászati gyakorlatot magyar és szovjet csapatok (két magyar és egy szovjet gépkocsizó lövés- vagy harcokcsihadosztály; a Déli Hadseregcsoport repülőerői és katonai szállítórepülő-kötelékei; a magyar honi légvédelem repülőegységei, valamint a gyakorlat levezetéséhez szükséges magyar fegyvernemi és szakcsapatok) részvételével. A gyakorlat levezetése *Czinege Lajos* vezérezredesre, illetve helyettesére, *Provalov* vezérezredesre, a DHDSCS parancsnokára hárulna. A gyakorlatot megtekintenék a VSZ tagállamainak honvédelmi miniszterei, valamint a baráti hadseregek katonai küldöttségei.

A magyar vezérkari főnök ezzel kapcsolatos véleménye meglehetősen karakán volt:

„Az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnoksága elképzeléseinek megvizsgálása és lehetőségeink gondos mérlegelése alapján javaslom, hogy 1965-ben ilyen nagyszabású gyakorlat levezetését ne vállaljuk és kérjük a főparancsnokot, *Grecskó* [kiemelés tőlem – Sz. M.] elvtársat, engedélyezze, hogy arra 1966-ban kerüljön sor.”⁹⁶

Javaslatát alátámasztására az alábbi indokokat gyűjtötte csokorba: a gyakorlat elvonná a vezetőállomány figyelmét olyan – 1965-re tervezett – nagy horderejű feladatokról, mint – egyebek mellett – a hadtesttörzs felállítása és munkájának beindítása; a hadseregtörzs bizonyos mérvű átszervezése; nem szabad olyan feladatot vállalni, amely tartósítaná a tisztek és törzsek túlterheltségét, akadályozná a felgyülemlett feszültségek oldását, ami viszont lehetetlenné tenné a további fejlesztés kedvező feltételeinek a megteremtését; a gyakorlat rendkívül nagy pénzügyi és anyagi kihatásait nem lehet fedezni az ötéves terv utolsó évének korlátozott lehetőségeiből; hasonló méretű az 1962. évi Duna gyakorlat volt, s 2–3 évnél hosszabb időintervallum optimális közöttük; ilyen méretű gyakorlatok levezetéséhez *Magyarországon* nem állnak rendelkezésre megfelelő nagyságú gyakorlóterek, ezért fokozottan kell számolni jelentős mezőgazdasági és útkárokkal; ekkora csapatkontingens vasúti szállítása feltétlenül károsan befolyásolná a népgazdasági szállításokat. Mindezek alapján:

„Kérem, Miniszter elvtársat, amennyiben javaslatomat elfogadja, hozza azt tudomására *Pap* és *Korom*⁹⁷ [kiemelések tőlem – Sz. M.] elvtársaknak és kérje ezzel kapcsolatos egyetértésüket még a moszkvai tárgyalásaink előtt, hogy személyesen jelenthessem az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnokságának döntésünket”⁹⁸ – fejeződött be a vezérkarfőnöki feljegyzés.

⁹⁵ *HL MN 1964/T – 3. ő. e.* (1964. 10.)

⁹⁶ Uo. 41. f.

⁹⁷ *Dr. Korom Mihály* (1927–1993) mezőgazdasági napszámos, politikus. 1945-től rendőrnagy, 1959-ben a Belügyminisztérium Vizsgálati Osztályának vezetője, a Határőrség országos parancsnoka (1960–1963), az MSZMP Központi Bizottság tagja (1962–1989), a KB titkára (1963–1966), igazságügyi miniszter (1966–1978), az MSZMP Központi Bizottságának a fegyveres testületeket felügyelő adminisztratív titkára (1978–1985), a Pol. Biz. tagja (1980–1985), országgyűlési képviselő, az Alkotmányjogi Tanács elnöke (1985–1989). Elérhető: http://hu.wikipedia.org/wiki/Korom_Mih%C3%A1ly (A letöltés ideje: 2007. 05. 18.)

⁹⁸ *HL MN 1964/T – 3. ő. e.* (1964. 10.)

Imre Gábor ezredes, hadművelési csoportfőnök 1964. november 10-én 03233/1964. számon terjesztett fel a vezérkari főnökhöz összefoglaló jelentést az 1964-ben végzett tudományos kutatómunkáról.⁹⁹ Ebben ennek egyik területeként a tudományos intézeteket (Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Hadtörténelmi Intézet, Haditechnikai Intézet, valamint a Polgári Védelem Országos Parancsnoksága), illetve – kezdeti fokon – a Hadművelési Csoportfőnökséget jelölte meg.

A ZMKA-n a tudományos tevékenység elsősorban az újszerű hadművelési és harcászati elvek tisztázására, valamint az oktató- és nevelőmunka színvonalának emelésére összpontosult. Ennek érdekében külön tudományos kollektívák foglalkoztak a hegyes terepen folytatott hadművelés (harc) megszervezésének és vezetésének sajátosságaival, illetve a csapatok vezetése korszerűsítésének kérdéseivel. Nagyobb jelentőségű problémákról, mint például a tömegpusztító fegyverek alkalmazása nélkül folyó szárazföldi hadműveletek alapvető kérdéseiről tudományos konferenciákat szerveztek.

A Haditechnikai Intézetben (HTI) és a Polgári Védelem Országos Parancsnokságán (PVOP) a tudományos kutatások témái technikai jellegűek. A Hadművelési Csoportfőnökség szervezi, irányítja a különböző gyakorlatokon tevékenykedő kutatócsoportokat, de közre is működik munkájukban. Ezek egyik célja volt a törzsek szervezésének és munkamódszereinek tökéletesítése.

A tudományos kutatómunka másik területeként a 116, működő Önkéntes Tudományos Kört jelölte meg a jelentés. Ezek az egységeknél, magasabbegységeknél, tanintézetekben és központi szerveknél találhatóak. Tevékenységük középpontjába a katonai elméleti és technikai tudományos ismeretterjesztést helyezték.

Ami az 1962 óta szervezett formában folyó aspiránsképzést illetve, a hadtudományok kandidátusa címet tizenhárom tábornok és tiszt szerezte meg, további tizenegy másod- és hat elsőéves aspiráns készül ugyanerre, illetve 5–7 fő felvételével lehet számolni.

Rosszul indult az 1965. év, mivel január 2-án – az MSZMP KB és a Minisztertanács 1964. december 28-i határozata alapján – az MN-ben (is) „takarékos gazdálkodást” vezettek be, egyidejűleg befagyaszta a hivatásos állomány bérét.¹⁰⁰

A magyar katonai felderítés felkészültségéről adhat képet a *Sárközi Sándor* ezredes, VK 2. csoportfőnök 1965. március 9-én *Tóth Lajos*¹⁰¹ vezérőrnagy, a vezérkari főnök általános helyettesének 00282/1965. számon megküldött rövid, de annál fontosabb jelentése.¹⁰² E szerint: a *washingtoni* rezidenstől március 9-én 12 órakor érkezett távirat szerint az *USA* további akciókat tervez végrehajtani a *VDK* ellen; blokádnál veszíti haditengerészeti erőivel az országot. Az intézkedést az elnök jóváhagyta. A megbízható informátor szerint az intézkedések indítóokai: az *USA* gyengének értékeli a *Szovjetuniót* ellenintézkedésekre; véleményük szerint a szovjet–kínai ellentét növekszik, ugyanakkor a CIA [Central Intelli-

⁹⁹ *HL MN 1964/T* – 3. ő. e. (1964. 11. 10.)

¹⁰⁰ CSENDES–GELLÉRT (1993): i. m. 279.

¹⁰¹ *Tóth Lajos* (1922–2012) vezérőrnagy. A Magasabb parancsnoki tanfolyam elvégzése után, az akkor felállított Honvéd Akadémia parancsnokának tanulmányi helyettese; a *moszkvai* Vorosilov Vezérkari Akadémiáról hazatérve, az 1954–1969-es években MN VK szervezési és mozgósítási, ezt követően hadművelési csoportfőnöki, megbízott vezérkarfőnöki, majd vezérkari főnök általános helyettesi beosztásokat látott el; 1969 és 1975 között a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia parancsnoka, s mint ilyen, az első valóban korszerű akadémiai reform elindítója. Katonai attasé. A ZMNE „Pro Militum Artibus” kitüntetését, a ZMNE Tiszteletbeli Doktora (Doctor Honoris Causa).

¹⁰² *HL MN 1965/T* – 93/I. ő. e. (1965. 03. 09.)

gence Agency: amerikai Központi Hírszerző Ügynökség – Sz. M.] gyengének tartja a *Kínai Népköztársaság* katonai erejét. Bár *Czinege* vezérezredes még e napon tudomást szerezhette róla, mivel a vezérkari főnök általános helyettesének a jelentésen eszközölt bejegyzése szerint: „*Czinege Lajos* vezds. e. Honvédelmi Miniszter Szóbeli utasítására felterjesztem. 65.3.9.”, mégis érdekesnek tűnik, hogy e fontos hírt csak három nappal később, 12-én látta!

A honvédelmi miniszter 1965. április 21-én 00152. számon terjesztette fel jelentését a Politikai Bizottsághoz az Egyesített Fegyveres Erők vezetésének helyzetéről.¹⁰³ [Ezzel valószínűleg a VSZ katonai vezetőinek május 10–18-i, *moszkvai* értekezletén¹⁰⁴ való részvételét készítette elő, de sajnos az erről szóló jegyzőkönyvet nem találtam meg – Sz. M.] Már a bevezető mondatok is mellbevágóak voltak:

„1964. novemberében [sic!] a Főparancsnokságon megtartott évi kiképzési értekezletről adott szóbeli jelentésemben szóvátettem [sic!], hogy az Egyesített Fegyveres Erők vezetésével a Főparancsnokság munkájával kapcsolatban több probléma jelentkezik, amelyeket bár többször szóvátettünk [sic!] megoldásra azonban nem kerültek. [Magyar nyelv, oh! – Sz. M.] A rendezetlen, megoldatlan kérdések forrása lehet a tagországok közötti nézeteltéréseknek. A Politikai Bizottság úgy határozott, hogy: gyűjtsük össze, rendszerezzük és írásban jelentsük a felmerült problémákat és a megoldásokra vonatkozó elképzeléseket. Jelentésemet az alábbiakban teszem meg [...]”¹⁰⁵ [Eredeti írásmóddal – Sz. M.]

Először arról szólt *Czinege* vezérezredes, hogy a Varsói Szerződés létrejöttékor, 1955-ben a részt vevő államok kormányainak közös döntésével megalakult az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnoksága (EFEF), amelynek élén „a tagállamok által választott /:jóváhagyott:/” [azt hiszem, a zárójelbe tett kifejezés az adekvátabb! – Sz. M.] főparancsnok és törzsfőnök áll, a tagállamok honvédelmi miniszterei a főparancsnok helyettesei. Gondként jelezte viszont, hogy ugyanakkor a Főparancsnokság törzsenek összetételét és hatáskörét nem szabályozták hasonló módon.

Az Egyesített Fegyveres Erők fejlődése 1961–1962-től új, bonyolultabb fejlődési szakaszába lépett, mint például az összehangolt hadművelési tervezés; a hadseregek korszerű fegyverzettel és haditechnikával való ellátásának koordinált megoldása; a tagállamok közötti munkamegosztás a haditechnikai eszközök fejlesztésében és gyártásában stb. Ilyen viszonyok között azonban már nem megfelelőek a korábbi módszerek, illetve „egyre élesebben merült fel a vezetés kérdéseinek rendezetlensége. Ez egyik alapvető oka, hogy a legfelső szintű döntések nem, vagy csak nagy késéssel vontatottan kerülnek végrehajtásra.”¹⁰⁶

A megoldás szükségességét különböző fórumokon többször szóvá tette, illetve a Politikai Tanácskozó Testület (PTT) 1963. júniusi ülésén a magyar delegáció a legmagasabb szinten is felvetette. Az 1965. januári ülésen maga a főparancsnok hozta szóba, hogy a vezetés egyes kérdéseinek megoldatlansága hátráltatja a további fejlődést.

Ezt követően még keményebben fogalmazott a honvédelmi miniszter. Rámutatott, hogy a főparancsnok minden esetben a szovjet védelmi miniszter egyik helyettese, ezért „formális

¹⁰³ HL MN 1965/T – 93/I. ő. e. (1965. 04. 21.)

¹⁰⁴ CSENDES–GELLÉRT (1993): i. m. 281.

¹⁰⁵ HL MN 1965/T – 93/I. ő. e. (1965. 04. 21.) 327. f.

¹⁰⁶ Uo. 325. f.

és jogilag nem tartható, hogy a tagállamok kormányainak honvédelmi miniszterei a főparancsnok helyettesei, tehát *katonai értelemben beosztottjai*”.¹⁰⁷ [Kiemelés tőlem – Sz. M.] Ráadásul az EFE-nek nincs kollektív vezetőtömbje. Bár a VSZ sokoldalú egyezmény, az ügyek érdemi intézése viszont alapvetően a *Szovjetunió* és az egyes tagállamok között kétoldalúan történik. „Pl. a tagállamok katonai kötelezettségeit csak a *Szovjetunióval* kötött kétoldalú megegyezések /jegyzőkönyvek:/ szabályozzák, amelyek valójában *egyoldalúak*, mert csak az egyik fél kötelezettségeire térnek ki.” [Kiemelés tőlem – Sz. M.]

Hasonlóan probléma, hogy a Főparancsnokságnak nincs megfelelő összetételű és hatáskörű törzse. Az EFE ügyeinek gyakorlati intézését a szovjet Védelmi Minisztérium, illetve Vezérkar különböző szervei végzik. A gyakorlati munkában a főparancsnok alapvetően a szovjet Vezérkar 10. Főcsoportfőnökségére támaszkodik, amely összekötő, közvetítő funkciót lát el a szovjet fegyveres erők és a tagállamok hadseregei között. A tagállamok hadseregeit a 10. Főcsoportfőnökség mellett egy-egy összekötő tiszt képviseli, érdemi feladatok és hatáskör nélkül. „Az ügyek érdemi intézése tehát jogilag és szervezetenként rendezetlen, hatáskörét tekintve nem kielégítő módon folyik”¹⁰⁸ – mutatott rá *Czinege Lajos*. [Aláhúzás az eredeti szövegben szerepel – Sz. M.]

További gondként vetette fel a honvédelmi miniszter, hogy a hadseregek fegyverzetihaditechnikai biztosításának alapvető formáját is kétoldalú tárgyalások képezik. Így megfelelő irányító-koordináló szerv hiányában a háború esetén rendelkezésre álló anyagi eszközöknek a hadművelési feladatokkal összhangban történő elosztása megoldatlan. Ennek következtében például a Magyar Néphadsereg szükségletei haditechnikai importból a háború első évében mindössze 10,5%-ra biztosítottak! Hasonlóan problematikus, hogy a haditechnikai-műszaki fejlesztési munkák koordinálásával – szintén megfelelő szerv hiányában – senki sem foglalkozik. A kutatások nyilvántartásának és koordinálásának hiányában a tagállamok – nagy anyagi veszteségekkel jár – párhuzamos munkát végeznek.

„Például a magyar híradástechnikai ipar által komoly erőfeszítéssel létrehozott korszerű rádiótechnikai eszközök azért nem kerülnek rendszeresítésre és gyártásra, mert párhuzamosan más országok is azonos célú eszközöket fejlesztettek ki, annak ellenére, hogy mi profiligazdák vagyunk.”¹⁰⁹

A haditechnikai eszközök gyártásszakosításával a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa Hadiipari Állandó Bizottsága foglalkozik, de ajánlásait a tagállamok nem tartják be.

„Ilyen okokból marad pl. megoldatlan a Magyar Néphadsereg páncélozott szállító járművekkel való ellátása a második 5 éves tervben és csökkent le lényegesen a magyar gyártású felderítő úszógépkocsi [sic!] exportja az eredetileg bejelentett igényhez képest.”¹¹⁰

Mіндеzen a problémák megoldatlansága forrása lehet a tagállamok közötti nézeteltéréseknek, sőt ennek bizonyos elemei már érezhetőek is. Ezért feltétlenül szükséges tisztázni az EFE vezetésének rendszerét, majd bizonyos változásokat eszközölni.

¹⁰⁷ Uo. 325. f.

¹⁰⁸ Uo. 326. f.

¹⁰⁹ Uo. 326. f.

¹¹⁰ Uo. 327. f.

A fentiek következtében *Czinege* vezérezredes szükségesnek tartotta jogilag tisztázni az EFE vezetésének rendszerét, illetve gyakorlati módosulást elérni az alábbi területeken:

- Létrehozni a tagállamok hadseregeinek Katonai Tanácsát (KT) mint kollektív katonai vezető szervezet, amelynek tagjait a honvédelmi miniszterek (esetleg a vezérkari főnökökkel együtt), továbbá a főparancsnok és helyettesei, valamint a törzsfőnök alkotnák. A KT feladata lehetne javaslatok kidolgozása a Politikai Tanácskozó Testület (PTT) részére; a PTT elvi döntései végrehajtására vonatkozó gyakorlati intézkedések megvitatása, jóváhagyása; az EFE kiképzésével, fegyverzeti-technikai rendszerével, azok fejlesztésével, továbbá hadművelleti tervezésével kapcsolatos elvi és gyakorlati intézkedések megvitatása, majd jóváhagyása.
- A főparancsnok olyan szovjet tábornok legyen, akinek a saját fegyveres erőinél nincs funkciója. A tagállamok adják függetlenített helyetteseit. A főparancsnok mellett létrehozandó egy megfelelő szervezetű, összetételű és hatáskörű törzs, amely a PTT, valamint a KT határozatai és a főparancsnok utasításai alapján érdemben foglalkozna a baráti hadseregek alkalmazásának hadművelleti tervezésével, anyagi-technikai fejlesztésével, ellátásával, koordinálásával, kiképzésének irányításával stb. A törzs állományát és funkcióit meg kell osztani az egyes országok között.
- A javaslatok figyelembevételével ki kell dolgozni az EFE KT-jának és törzsének szervei határozványát, amely rögzítené azok feladatait és hatáskörét.

Sajnos a Politikai Bizottság ezzel kapcsolatos határozata nem ismert, de az előterjesztés bátorsága, keménysége és megalapozottsága nem kérdőjelezhető meg, s egyértelműen cáfol minden olyan híresztelést, hogy a Magyar Néphadsereg vezetői, parancsnokai kivétel nélkül és mindég gerinctelenül „befeküdtek” minden szovjet követelésnek, sőt túllihegték azokat! Ugyanakkor a későbbi ez irányú magyar kezdeményezések, illetve VSZ-lépések is egyértelműen jelzik a hazai vezetés önállóságát!

Imre Gábor ezredes, hadművelleti csoportfőnök áprilisban 01445/1965. számon¹¹¹ (a 0544/65. Szü. Fcsf. sz. terv alapján) egy szempontrendszert adott ki a miniszter által elrendelt *A felsőfokú tisztképzés felülvizsgálása, javaslatok kidolgozása* tárgyában. A következő fő kérdésekre kellett választ keresni: mely szovjet akadémiák, milyen tagozataira, hány fő küldendő ki, s ezt milyen felkészítés előzze meg; milyen beosztások ellátásához szükséges ZMKA-végzettség; a képzés fő iránya az ezred- vagy a hadosztályszint legyen-e; mi legyen a hadművelleti tanfolyam feladata; van-e szükség az akadémiát végzettek továbbképzésére; milyen elvek alapján folytassa munkáját az akadémia, s annak mik a káderfeltételei mind tanári, mind hallgatói vonatkozásban?

A hazai felsőfokú katonai oktatással összefüggésben melyek azok a fegyvernemek, illetve szakágak, amelyeknek a kiképzési ideje csökkenthető, s annak mik a káderfeltételei; mikorra valósítható meg, milyen oktatási tartalommal? Az akadémián milyen szakokon és mikor valósítható meg a jelenleginél magasabb színvonalú technikai képzés, valamint annak mik a káderfeltételei? Mit kell tenni az utóbbi években hazai egyetemeken végzett mérnökök felsőfokú katonai képzése terén?

Időközben a Vezérkar 1. Csoportfőnökségén 01984. számon elkészült a fent említett szempontok alapján, 17 szakértő által összeállított nyolcoldalas jelentés a felsőfokú tisztképzés

¹¹¹ *HL MN 1965/T – 101. ő. e.* (1965. 04. 03.)

felülvizsgálatáról,¹¹² amelyet *Imre Gábor* ezredes június 2-án terjesztett fel a vezérkari főnök helyettesének, a kiképzési főcsoportfőnök általános helyettesének, a személyügyi főcsoportfőnök helyettesének, valamint a Politikai Főcsoportfőnökség szervezési csoportfőnökének.

Ennek 1. pontjában a bizottság – a hazai lehetőségek alapján – javasolta a külföldi beiskolázás csökkentését. Elsősorban azon fegyvernemek és szakágak tisztjeinek kiküldését tartotta célszerűnek, akiknek itthoni felsőfokú képzése nem oldható meg. Más területekről – tervszerű ütemezéssel – alapvetően a tanintézetek tanári állományát célszerű szovjet tanintézetekbe vezényelni ismereteik folyamatos frissítése céljából. Így általánosságban is az akadémiák továbbképző tanfolyamaira való kiküldést kellene preferálni.

A 2. számú albizottság megállapítása szerint a tisztii beosztásoknak mintegy 20%-a követel akadémiai végzettséget. Ezt az arányt némileg magasnak ítélték, főleg bizonyos végrehajtó alegységparancsnoki, politikai helyettesi és anyagi-technikai parancsnoki beosztások esetében. Elegendőnek vélték ezeken a szinteken a középfokú tanfolyami végzettséget. Így jelentős megtakarítás is elérhető, hiszen az akadémiai képzés költsége eléri a 100 ezer Ft/fő/év értéket.

Mindezek alapján javasolták, hogy az akadémiai végzettséget követelő beosztások arányát csökkentsék 15–16%-ra, s korlátozzák a hadművelleti és harctevékenységeket tervezők, szervezők és irányító parancsnoki (főnöki), valamint az azokban közreműködő beosztásokat ellátókra, azaz az ezred-, önálló zászlóaljparancsnokokra és törzsfőnökökre; ezred- és hadosztály-hadművelleti (kiképzési) főtisztekre, magasabb hadművelleti-harcászati (összefegyvernemi, fegyvernemi, szolgálati ág) és politikai munkás beosztásokban szolgálókra. Az évi kibocsátások az össz-szükséglet 5–7%-át képezik. A továbbiakra nézve az albizottság javasolta a beiskolázási létszámot olyan arányban csökkenteni, hogy az évente kibocsátottak az akadémiai végzettségre vonatkozó összígény 3–4%-át biztosítsák.

Ami a kiképzési szintet illeti, alapvetően az ezred-hadosztály szintet javasolták azzal a megszorítással, hogy természetesen egyes fegyvernemek és szolgálati ágak esetében a saját kötelékének (önálló zászlóalj, ezred vagy dandár), valamint haderőnemének megfelelő (hadosztály, hadsereg) harctevékenységeinek fegyvernemi biztosítása valósuljon meg. Az akadémiai követő legmagasabb hazai kiképzési forma a hadművelleti tanfolyam, amelynek célja a hadművelleti művészet elvi és gyakorlati kérdéseinek elsajátításával, a hadászat elvi alapjainak megismertetésével hadművelleti-hadászati képesítésű összefegyvernemi (fegyvernemi) tisztek képzése a felső katonai vezetés és magasabb törzsek számára. Ezzel összhangban egységesíteni célszerű az akadémiai végzettséget meghaladó képesítésű beosztásokat, nem téve különbséget a vezérkari akadémiai és a hadművelleti tanfolyami végzettség között.

Az albizottság nem javasolta az akadémiai régebben végzett tisztek továbbképző tanfolyamának intézményes bevezetését. Egy akadémiai végzett tisztnek belső indíttatásból kell lépést tartania az általános fejlődéssel, illetve ezt a célt szolgálja a szervezett parancsnoki továbbképzés. Ugyanakkor szükségesnek vélte speciális tanfolyamok időszakos indítását felsőfokú továbbképzési, átképzési (rakétatechnikai, vezetésgépesítési stb.) jelleggel.

A 3. számú albizottság alapos vizsgálódás után úgy látta, hogy a követelmények teljesítése érdekében az elkövetkező 3–5 évben változtatás nélkül fenn kell tartani a 3–4 éves akadémiai képzés rendszerét.

¹¹² HL MN 1965/T – 101. ő. e. (1965. 06. 02.)

„A kiképzési idő – 11 éves [sic!] érvényben lévő – időtartama szoros összefüggésben van az akadémia viszonylag széles skálájú követelményeivel, az akadémiára kerülő tisztek alacsony általános és katonai előképzettségének színvonalával. A kiképzési idő általános csökkentése csak ezek megváltoztatásával lehetséges”¹¹³ – szolt az indoklás.

A fentiekén túl az albizottság azt is célszerűnek tartotta, hogy fiatalabb korosztály kerüljön be hallgatóként a tanintézetbe úgy, hogy 30–35 éves korukra elvégezhessek az akadémiát.

Az akadémia továbbra is parancsnoki és politikaimunkás-képzést folytasson, alapvető változtatás nélkül. Ugyanakkor az alacsonyabb beiskolázási létszámot (1965-től kb. 120 fő/év) használja fel arra, hogy 1968–1970-re dolgozza ki az új rendszerű, 2–3 éves képzést, s készítse fel annak végrehajtására tanári karát.

A mérnökök katonai képzésének a 4. számú albizottság két útját látta: a tisztis iskolát végzett hivatásos tisztek egyetemre küldését, illetve társadalmi ösztöndíjjal képzett mérnökök átvételét. Ez utóbbiakat 5–6 hónapos katonai kiképzéssel kell felkészíteni az új feladatokra. Felsőfokú katonai képzésben csak magasabbegységek vagy önálló egységek mérnökeit kell részesíteni a ZMKA 1 éves nappali vagy 2 éves levelező tanfolyamán. Természetesen ez nem helyettesíti a mérnök tisztek polgári szakmai továbbképzését.

Az 5. számú albizottság a tisztképzés idejének perspektivikus elemzését végezte el.

Köteles altábornagy és *Csémi* vezérőrnagy 1965. július 7-én a 02339/1965. számú közös jelentésükben¹¹⁴ tájékoztatták a honvédelmi minisztert az MN 1965. első félévi népgazdasági igénybevételéről. Felmérésük szerint 15–30 kiképzési nap esett ki, s az 1. félévi összegénybevétel eléri a 14–15 ezer katonát. Ezért javasolták, hogy az érintett csapatok csak a fő kiképzési feladatok (század-, zászlóalj- és fegyvernemi éles lögyakorlatok; együttműködési gyakorlatok, illetve az ezeket előkészítő foglalkozások) végrehajtására koncentráljanak.

Az enyhülés irányában tett gesztusnak tekinthető, hogy 1965. augusztus 3-án megkezdődött az osztrák–magyar határon a határzár eltávolítása és a korszerű S 100 típusú jelzőrendszer kiépítése.¹¹⁵

Köteles Jenő altábornagy november 27-én 0538/65. számon terjesztette fel jelentését¹¹⁶ a honvédelmi miniszterhez az EFEF 1965. évi kiképzési értekezletéről. Erre november 24–25-én került sor *Varsóban*, *Grecko* marsall vezetésével és a tagállamok honvédelmi miniszterei első helyetteseinek részvételével. Az értekezleten először vett részt *Kazakov*¹¹⁷ hadseregtábornok, az EFE új törzsfőnöke.

Az értékelés során a főparancsnok külön kiemelte a magyar honvédelmi miniszter által vezetett áprilisi hadijáték hasznosságát. Az 1966. év fő feladataiként – mert megítélése

¹¹³ Uo. 235. f.

¹¹⁴ HL MN 1965/T – 101. ő. e. (1965. 07. 07.)

¹¹⁵ CSENDES–GELLÉRT (1993): i. m. 281.

¹¹⁶ Uo. (1965. 11. 27.)

¹¹⁷ *Kazakov, Mihail Iljics* (1901–1979) hadseregtábornok, a Szovjetunió Hőse. A második világháború éveiben frontparancsnok-helyettes, illetve hadseregpáncsnok. Az *Urali* Katonai Körzet parancsnoka (1953–), a szárazföldi csapatok főparancsnok-helyettese, a *Magyarországon* állomásozó Déli Hadseregcsoport (1956–), majd a *Leningrádi* Katonai Körzet parancsnoka (1960–), az EFE törzsfőnöke (1965–1968). OGARKOV et al. red. (1983): i. m. 309.

szerint nem változott az *európai* katonapolitikai helyzet – továbbra is a csapatok hadrafoghatóságának, harcászati képességének emelésére; a hiányosságok kiküszöbölésére irányuló céltudatos munkát határozta meg annak érdekében, hogy az Egyesített Fegyveres Erők készen legyenek mindenkor a helyőrségből vagy menetből végrehajtott határozott támadó tevékenységre. Külön kiemelte a hadműveletek anyagi biztosításával, valamint a hadszíntér mindenirányú előkészítésével kapcsolatos további erőfeszítések szükségességét.

Külön értekezleten határozták meg az EFEF 1966-os költségvetését, valamint a részt vevő hadseregek részesedését. Ennek megfelelően a Magyar Néphadsereg – változatlanul – 6% (1 111 000 rubel) járul.

A fentivel szinkronban a honvédelmi miniszter első helyettese decemberben 0499/65. számon terjesztette fel jelentését az EFEF-hez, az MN harckiképzésének helyzetéről és az 1966. év fontosabb kiképzési feladatairól.¹¹⁸ A csapatok képesekké váltak a rájuk háruló feladatok sikeres teljesítésére. A kiképzési évben végrehajtott 285 harcászati ellenőrzés során az alakulatok 92%-a megfelelt a követelményeknek, szemben az 1964. évi 83%-kal. A gépkocsizó lövész- és harcokocsicsapatok által végrehajtott 341 harcászati gyakorlat 96,5%-a felelt meg a követelményeknek, s ezen belül a 112 éleslövészettel egybekötött gyakorlat 93%-a volt sikeres. A T-54, T-55 típusú harcokocsikkal felszerelt kötetlékek 70%-a képes víz alatti átkelésre. A lövészcsapatok lökiképzése is sokat fejlődött, így a többségük „jó” eredményt ért el. A hadműveleti-harcászati rakétaegységek „kiváló” és „jó”, a harcászati rakétaegységek pedig „jó”, illetve „megfelelő” eredményt értek el. A rakéta-páncéltörő alegységek 78%-a felelt meg a követelményeknek, 50%-a ért el „kiváló” vagy „jó” eredményt.¹¹⁹

A honi légvédelmi csapatok gyakorlatainak 100%-a felelt meg a követelményeknek. Mintegy 50%-kal sikerült csökkenteni a légvédelmi rakétaosztályok áttelepülési idejét. Az éleslövészeteiket „kiváló” és „jó” eredménnyel hajtották végre. A vadászrepülő-csapatok az elfogások eredményességét az 1964. évi 74%-ról ebben az évben 90%-ra emelték. A hajózállomány „kiváló”-ra hajtotta végre a „levegő-levegő”, illetve a „levegő-föld” rakéta-, valamint „kiváló”-ra és „jó”-ra a gépágyús földi lövészeteket. Fűves repülőtérről 119 esetben hajtottak végre felszállást. A rádiótechnikai csapatok tevékenységében tapasztalt hibák miatt az összravezetések mindössze 2,2%-a volt eredménytelen. Eredményesen folyik a felkészülés a Vozduh-technika fogadására.¹²⁰

Az 1966. kiképzési év fő feladatai: az MN harcászati képességbe helyezésének és mozgási feltételeinek további javítása, a kiképzés hatékonyságának növelése; az MN tervszerű fejlesztése, a vezetés rendszerének szüntelen korszerűsítése és észszerűsítése; valamint az erkölcsi-politikai állapot szilárdságának erőteljes fokozása.

¹¹⁸ HL MN 1965/T – 92. ő. e. (1965. 12.)

¹¹⁹ Uo. 79. f.

¹²⁰ Uo. 80. f.

A kiképzés korszerűsítésével összefüggésben december 2-án a harcokcsapatoknál valamennyi, a többi fegyvernemnél egy-egy egység kísérleti jelleggel áttért a 3 × 8 hónapos kiképzési rendszerre.¹²¹

Csémi Károly vezérőrnagy, vezérkari főnök, miniszterhelyettes, a honvédelmi miniszter 020/1965. évi parancsa alapján, a december 14-én 04120/VK 1. Csf-ség. 65. számon a HM Katonai Tanácsa elé terjesztette az 1966–1970-ig terjedő Hadtudományi Kutatómunka Távlati Tervét.¹²² Ezt az MN-ben folyó tudományos kutatómunka alapvető tervezési okmányául, s mint ilyet, minden szintre és szervezetre kötelező érvényűnek szánták.

A Vezérkar 3. (Szervezési és Mozgósítási), valamint a 4. (Anyagtervezési) Csoportfőnökségeinek adatai alapján, 1966. januárban 0040/Kgs.-1966. számon, egy „Különösen fontos! Szigorúan titkos!” összeállítás készült az MN helyzetének fontosabb mutatóiból.¹²³ Különösen döbbenetes abból a szempontból, hogy bár láttuk: a korábbi években milyen hullám-vasutazás jellemezte a Magyar Néphadsereg útját, s milyen mélypontot jelentett 1956 ősze, mégis grafikusán bemutatva – a tisztesi állomány fejlődésétől eltekintve –, milyen lassú ütemben, visszaesésektől sem mentesen fejlődött az MN létszáma és fegyverzete akkor, amikor a világ többször is a harmadik világháború szakadékaának peremén egyensúlyozott!

Az alább látható – az MN rendszeresített és meglévő létszámának 1965. január 1-jei és 1966. január 1-jei helyzetét bemutató – oszlopgrafikonból kitűnik, hogy – az egy év alatti bizonyos javulás következtében – a tiszti beosztások feltöltöttsége 1966. január 1-jén 90,7%-os (16 200 fő) volt. [A szöveges részből az is kitűnik – talán nem is annyira érdekes módon! –, hogy amíg a „harcoló csapatoknál”, azaz az 5. HDS-nél 86,5%-os, illetve az OLP-nél 85,7%-os volt a feltöltöttség, addig a kiképzési főcsoportfőnök alárendeltjeinél 171,5 (!), a pénzügyi főnöknél 100, a politikai főcsoportfőnök alárendeltjei esetében 97,3%-ot tett ki ez az érték.¹²⁴ – Sz. M.] A problematikus helyek tiszthiányainak rövidebb-hosszabb távú megszüntetése érdekében a jelzett időpontban a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián 966 nappali, vezényelt és levelező hallgató, valamint az Egyesített Tiszti Iskolán 1683, a Kilián György Repülő Tiszti Iskolán pedig további 230 növendék tanult.¹²⁵

¹²¹ CSENDES–GELLÉRT (1993): *i. m.* 283.

¹²² HL MN 1965/T 101. *ő. e.* (1965. 12. 14.)

¹²³ HL MN 1966/T – 2/I. *ő. e.* (1966. 01.)

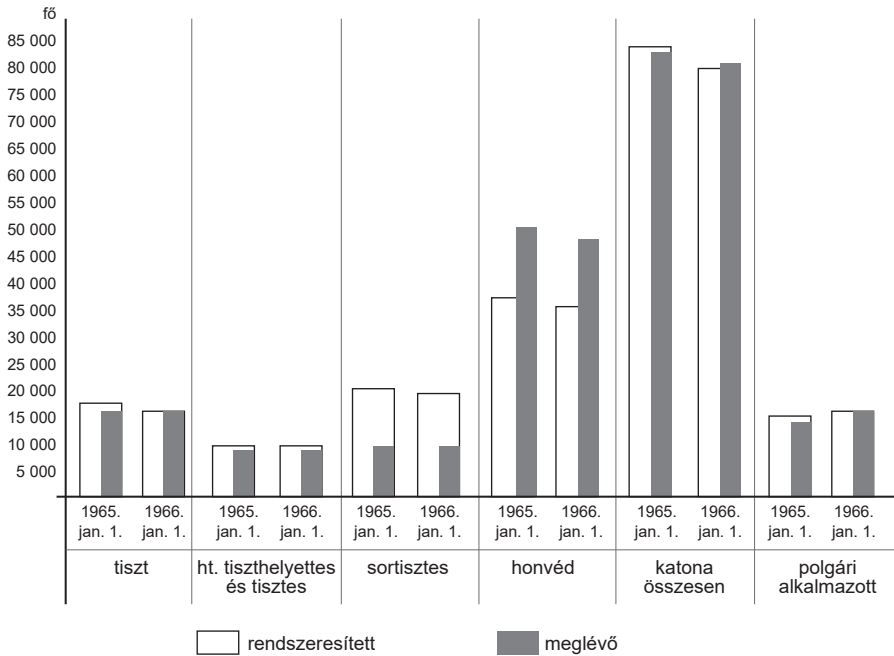
¹²⁴ Uo. 88. f.

¹²⁵ Uo. 89., 96. f.

Korábban láttuk, hogy *Grecko* marsall milyen konkrét igénnyel lépett fel a háborús („M”) létszámok tekintetében is, aminek gyakorlati megvalósulását az itt látható ábra mutatja.

A Magyar Néphadsereg rendszeresített és meglévő létszámának alakulása.
/: 1965. január 1-i és 1966. január 1-i helyzet szerint:/

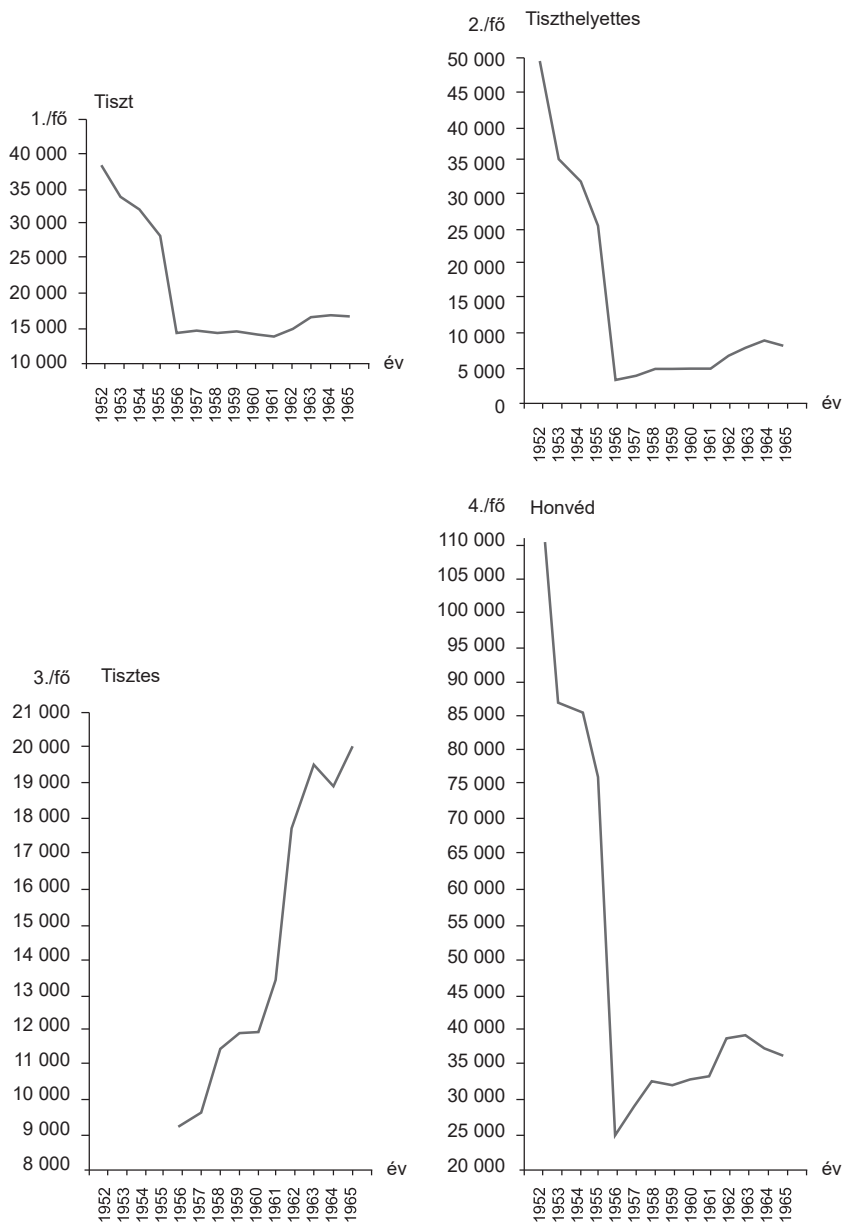

3. ábra

Létszám adatok I.

Forrás: HL MN 1966/T – 2/I. ő. e. (1966. 01.), 95. f.

MN. rendszeresített létszámának alakulása
/1952–1965/

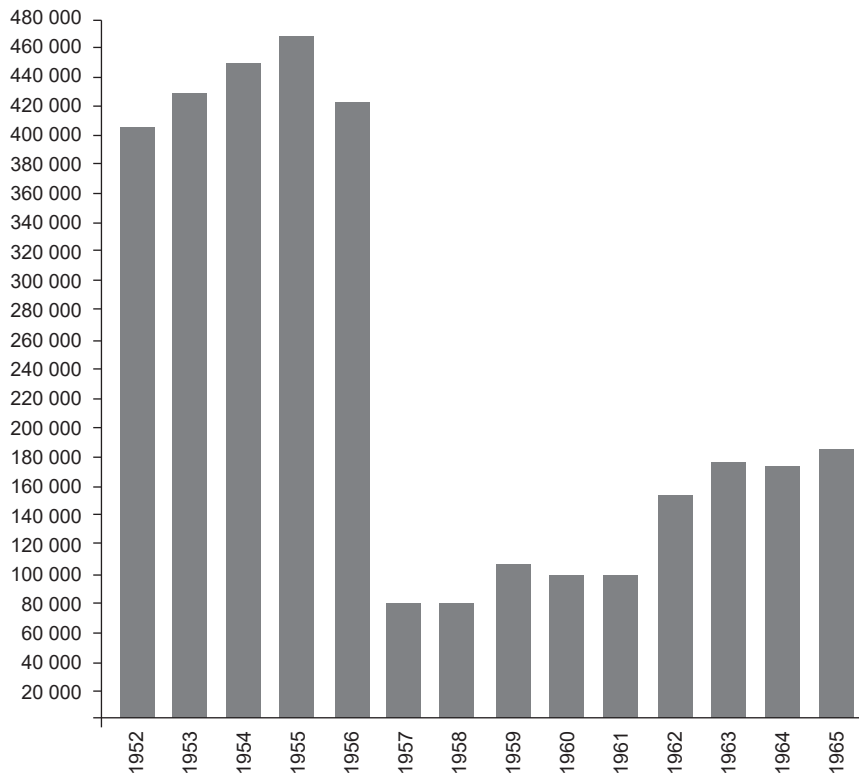

4. ábra

Létszámadatak 2.

Forrás: HL MN 1966/T – 2/I. ö. e. (1966. 01.), 86. f.

MN. rendszeresített M. létszámának alakulása
/1952–1965/
/Katona összesen/

5. ábra

Létszám adatok 3.

Forrás: HL MN 1966/T – 2/I. ő. e. (1966. 01.), 112. f.

Ehhez a problémakörhöz szorosan kapcsolódott a *Szűcs László* vezérőrnagy, a Vezérkar 1. (hadműveleti) csoportfőnöke, a vezérkari főnök helyettese által március 22-én aláírt, a honvédelem helyzetéről – az MSZMP Központi Bizottsága részére – készített 001044. számú jelentéstervezet.¹²⁶

¹²⁶ HL MN 1966/T – 10. ő. e. (1966. 03. 22.)

„A jelentés célja, hogy vázolja a KB előtt a honvédelem, ezen belül elsősorban a néphadsereg fejlődése, valamint más területeken kialakult helyzetet – olyan mértékben, amennyiben az ország fegyveres védelmével való összefüggések megkövetelik –, továbbá következtetéseinket és elképzeléseinket a következő 5 éves időszakra”¹²⁷ – szöveg a bevezető.

Az I. fejezetben a honvédelem fejlesztésének alapelgondolásával és célkitűzéseivel foglalkoztak a kidolgozók. Rámutattak arra, hogy az MN átmeneti visszaesése éppen olyan időszakban következett be, amikor a NATO-tagországok hatalmas erőfeszítésekbe kezdtek hadseregeik átszervezése és átfegyverzése, illetve a hátszág háborúra való felkészítése érdekében. Sőt az utóbbi években szemmel láthatóan felgyorsult a semleges *Ausztria* katonai felkészülése is. Megismételték azt a korábbi feltételezést, miszerint a *Magyar Népköztársaság* a háború első percétől ki van téve az ellenség rakéta-atomcsapásainak, sőt területének egy része – *Ausztria* állásfoglalásától függően – átmenetileg szárazföldi hadműveletek színterévé válhat az osztrák, a nyugatnémet és az olasz erők tevékenysége kapcsán. Ezt látván, az MSZMP VII. és VIII. kongresszusa a honvédelemmel szemben követelményként támasztotta, hogy az *MNK* háború esetén legyen képes néphadseregével részt venni a VSZ egyesített erőivel az agresszor szétzúzásában, illetve biztosítani az ország és a fegyveres erők mozgósítását, valamint csökkenteni az ország háborús veszteségeinek a mértékét. E követelmények szellemében indult meg a honvédelem tervszerű fejlesztése. [Itt részletezte az 1961-ig megtett – korábban több helyen ismertetett – lépéseket – Sz. M.]

A II. [az iratban elszámolás a III. – Sz. M.] fejezetben azt igyekeztek a szerkesztők összefoglalni, hogy a honvédelem elmúlt évekbeni fejlesztése következtében milyen helyzet alakult ki a második ötéves terv (1961–1965) végére.

Ezen belül az első nagy témakört a néphadsereg fejlesztése és helyzete képezte. Bevezető gondolatként arra mutattak rá, hogy a haderőépítést 1959-től bizonyos feszítettség jellemezte, mivel:

„Igen alacsony szintről indultunk és az 1960–62-es évek nemzetközi eseményeinek hatására *:/Berlin, Kuba:/*, a fejlesztési feladatok jelentős részének megvalósítására gyors ütemben és egyes területeken a feltételek előzetes megteremtése nélkül került sor. Mindezek előre nem látott létszám, anyagi, elhelyezési és kiképzési problémát jelentett, menetközbeni tervmódosításokat vont maga után és a személyi állomány, elsősorban a tisztek nagyarányú megterhelésével járt. *:/átképzés, átcsoportosítás, költözés stb./*”¹²⁸ [Eredeti írásmóddal. Az aláhúzás és a lapszéli megjegyzés: „mik ezek?”, nem tudható, hogy melyik címetől származik, egyéb kiemelés tőlem – Sz. M.]

A megtett erőfeszítések következtében az MN helyzetében bekövetkezett – ugyancsak a korábbiakban már megismert – fejlődést és gondokat vázolták fel.

E fejezet másik nagy problémakörét a hátszág-, valamint a polgári védelem, továbbá a hadszíntér-előkészítés kérdései alkották.

¹²⁷ Uo. 756. f.

¹²⁸ Uo. 758–759. f.

A III. [elszámozott IV. – Sz. M.] fejezet a Magyar Néphadseregnek az 1966–1970-es évekre vonatkozó további minőségi fejlesztésének elgondolását tartalmazta. Fő feladatokként – a fennálló szervezeti keretek megtartásával, az egyenletes fejlődés érdekében – a következőket foglalmazták meg:

- Az MN létszámának szinten tartása, valamint a szervezeti formák tökéletesítése mellett néhány – a fejlesztés következtében szükségessé váló – új alakulat létrehozása.
- A rendelkezésre álló anyagi eszközöket elsősorban a már meglévő új fegyverzet mennyiségi növelésére, illetve korszerű eszközök beszerzésére fordítva növelni a fegyverzetek hatáskörét, valamint a csapatok harcértékét. A fő figyelem a szárazföldi csapatok fejlesztésére fordítandó: három gépkocsizó lövész- és egy harckocsihadosztály látandó el új típusú harcászati, légvédelmi és páncéltörő rakétákkal, illetve sorozatvetőkkel; korszerű harckocsikkal, saját gyártású páncélozott szállító járművekkel. (Ez utóbbiból 1000 darabbal 1970-ig.) A honi légvédelem meglévő fegyverzete hatáskörének növelése érdekében rendszeresíteni szükséges az érintett szinteken félautomata irányítási rendszereket.
- A beruházási keretek elsősorban a személyi állomány és a korszerű technika elhelyezésének javítására fordítandók. A központi lakáskeretből mintegy 5000 lakás építésével biztosítani a hivatásos (ht.) állomány lakásszükségletét.
- A lehetőségek figyelembevételével a tartalékok továbbnövelése.
- A harcckészültség szintjének folyamatos emelése érdekében az évenkénti egyszeri váltási rendszerről át kell térni a többszörire.
- A vezetés és a kiképzés korszerűbb formáinak a kutatása. Ennek érdekében egyes csapatoknál 1966-tól kísérleti (rövidebb idejű) kiképzés folytatása.
- A tisztek kiképzésénél – a minőségi tisztek egyenletes ütemű bekapcsolódásával – figyelembe kell venni az 1970-es évek nagy ütemű nyugdíjba vonulási folyamatát.
- A hadszíntér-előkészítés során kiemelt figyelem fordítandó arra, hogy több népgazdasági fejlesztés egybeesik ezekkel, különösen a kelet–nyugati irányú fő vas- és közúti áteresztőképesség növelésével; a híradárendszer korszerűsítésével, az üzemanyag-tárolási kapacitás növelésével, valamint az egészségügyi biztosítás hálózatának a szélesítésével.

Kisebb léptékű elképzelésről tanúskodik a VK 1. Csoportfőnökségen 1966. április 26-án 01415. számon iktatott irat, amelyet a honvédelmi miniszter az előző napon terjesztett fel 0188. számon a Politikai Bizottsághoz.¹²⁹ Ebben jelentette, hogy a korábbi megegyezés értelmében: szovjet részről egy-egy gépkocsizó lövészrezd, tüzérsztály és helikopterrezd, valamint két vadászbombázó-repülőrezd; magyar részről pedig szintén egy-egy megerősített gépkocsizó lövésszázlólaj, könnyűrakéta-osztály, tüzérsztály és vadászrepülő-század harcászati gyakorlatot hajt végre *Veszprém–Hajmáskér–Várpalota* körzetében. A gyakorlat tárgya: gépkocsizó lövészrezd menetből indított támadása az ellenség védelmének áttörésére, megerősített gépkocsizó lövésszázlólaj harcserű éleslövészetével és a repülők harctevékenységevel egybekötve. A támadás kifejlesztése harcászati légi deszanttal együttműködve.

¹²⁹ HL MN 1966/T – 11. ő. e. (1966. 04. 25.)

Bár semmilyen formában nem függ össze a fenti jelentéssel, de szükségét látta *Czinege* vezérezredes annak, hogy – mintegy emlékeztetőként, vagy egyszer még jól jöhet! alapon – hozzászólja az anyaghoz a 2. Csoportfőnökség legújabb adatai alapján elkészített kimutatást.

1. táblázat

Néhány fontosabb NATO-állam lakosságának, haderejének, nemzeti jövedelmének és katonai költségvetésének összevetése

Állam	A lakosság létszáma (fő) (1962)	A reguláris haderő létszáma	A haderő aránya a lakossághoz	A katonai költségvetés aránya a nemzeti jövedelemhez
<i>USA</i>	183 650 000	2 703 344 fő	1,47%	11,25%
<i>Nagy-Britannia</i>	52 500 000	470 000 fő	0,90%	6,62%
<i>Franciaország</i>	46 200 000	876 000 fő	1,90%	7,20%
<i>NSZK</i>	53 975 000	398 000 fő	0,75%	5,91%
<i>Olaszország</i>	50 464 000	336 000 fő	0,67%	4,43%
<i>Hollandia</i>	11 600 000	141 000 fő	1,21%	5,00%

Forrás: HL MN 1966/T – 2/I. ő. e. (1966. 04. 25.)

Május 9-én *Csémi Károly* vezérőrnagy, a 00249/Kf./1966. számú, az 1. Csoportfőnökségen május 16-án 001523. számon iktatott¹³⁰ levélben fordult *Kazakov* hadseregtábornokhoz, az EFE törzsfőnökéhez. Ebben jelezte, hogy a Magyar Néphadsereg folyamatos korszerűsítésének megfelelően több új fegyvert rendszeresítenek a közeli jövőben, ami megköveteli egy szűk tiszti keret felkészítését. Így az 1966 második felétől beérkező SzPG–9 állványos páncéltörő gránát- és a BM–21 sorozatvető 10–15 fős, illetve az 1968-tól folyamatosan beérkező ZSzU–23–4 önjáró könnyű légvédelmi gépágyú szintén 10–15 fős tiszti kiképző keretének felkészítése válna aktuálisabbá a *Szovjetunióban*. Az ezzel kapcsolatos lehetőségek megválaszolását kérte kollégájától.

Imre Gábor ezredes, 1. (hadműveleti) csoportfőnök június 15-én írta alá a 01882/1966. számú javaslatát¹³¹ a mérnöktisztek katonai továbbképzésének tárgyában. E szerint a Zrínyi Akadémia által kidolgozott négy változat közül a 2/A. verzióval ért egyet, mert ez nem második diplomát, hanem általános katonai ismereteket kíván nyújtani, nem az akadémia, hanem egy továbbképző tanfolyam elvégzésével. Az ide való jelentkezést nem lehet önkéntes alapokra helyezni, hanem az adott beosztás/munkakör betöltésének előfeltételévé kell tenni, s ezen az alapon lehessen az illetőt vezényelni az egyéves, nappali tanfolyamra. Ennek elvégzésével a hallgatók – a hadműveleti tanfolyamhoz hasonlóan – oklevelet kapnak a katonai képesítés megszerzéséről. E tanfolyam kétéves, levelező úton történő elvégzésére „csak meghatározott beosztásokból és szigorú egyéni elbírálás alapján lehessen”¹³² mód – nyílt azonnal a „kiskapu”. Az is megfogalmazódott, hogy a vezető szerveknél (HM, HDS-parancsnokság, közvetlen intézetek) szolgáló mérnökök beiskolázásával kell elkezdni az 1966–1967. tanulmányi évben, összefegyvernemi tematika alapján.

¹³⁰ HL MN 1966/T – 11. ő. e. (1966. 05. 09.)

¹³¹ HL MN 1966/T – 11. ő. e. (1966. 06. 15.)

¹³² Uo. 193. f.

A Hadművelési Csoportfőnökség 002248/1966. számú jelentését¹³³ a VSZ katonai szervezetének tökéletesítése céljából megtartott értekezletről július 23-án írta alá *Csémi* vezérőrnagy. E szerint az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnoksága az elmúlt 10 évben sok segítséget nyújtott a tagállamok hadseregeinek a hadművelési-harcászati elvek, a csapatok szervezete és fegyverzeti rendszere egységesítése terén, illetve az egységes légvédelmi rendszer létrehozásában, valamint egyéb kérdésekben. „A Varsói Szerződés megkötését azonban nem követte olyan intézkedések és egyezmények kidolgozása – a Politikai Tanácskozó Testülethez hasonlóan *a katonai vezetés vonatkozásában* sem [kiemelés tőlem – Sz. M.] –, melyek egyértelműen tisztázták volna az Egyesített Fegyveres Erők vezetésének rendszerét békében és háborúban.” A fejlődés új szakaszához érve azonban a vezetés olyan bonyolultabb feladatokkal kerül szembe (összehangolt hadművelési tervezés, a hadseregek korszerű fegyverekkel és haditechnikával való ellátása stb.), amely megköveteli a Főparancsnokság hatáskörének és funkcióinak egyértelmű rendezését, illetve szervezetének tökéletesítését.

E kérdések megoldása és az azokkal kapcsolatban majd összeülő Politikai Tanácskozó Testület (PTT) számára megfelelő javaslat megtétele céljából *Moszkvában* két értekezletet rendeztek: február 4-e és 9-e között a tagállamok vezérkari főnökei (miniszterhelyettesei), május 27–28-án pedig honvédelmi miniszterei vezetésével. Ennek során az alábbi lényeges kérdésekben született – jegyzőkönyvben rögzített – megegyezés:

- Közös törzs létrehozása valamennyi tagállam tábornokaiból és tisztjeiből a vezérkarok hatékonyabb együttműködésének biztosítása céljából. Minden tagállamtól törzsfőnökhelyettést delegálnak vezérkarfőnök-helyettesi státuszban, akik saját vezérkaraik állandó képviselői az EFEF-ben.
- Technikai Testületet hoznak létre, amely a fegyverzeti rendszer, a műszaki fejlesztés, a haditechnikai kutatások és más ellátási kérdések összehangolására hivatott, és szorosan együttműködik a KGST Hadiipari Együttműködési Állandó Bizottságával. [E szerint, ha 3 év kellett is hozzá, elfogadták *Czinege Lajos* honvédelmi miniszter 1963 februárjában, *Varsóban* tett javaslatát! – Sz. M.].
- Rendeződött a Főparancsnokság és a nemzeti parancsnokságok jogállása, miszerint a tagállamok hadseregei nemzeti parancsnokságaik alárendeltségében maradnak. A honvédelmi miniszterek nem helyettesei a főparancsnoknak [ismét kiharcolta jogos igazát *Czinege* vezérezredes – Sz. M.], hanem a kormányok által kinevezett honvédelmi miniszterhelyettesek. A főparancsnok és helyettesei elvileg [Be jól hangzik! – Sz. M.] bármely tagállamtól kinevezhetők. A Főparancsnokság a feladatait a nemzeti parancsnokságokkal együttműködésben oldja meg, ajánlásait a kormányok vagy a PTT hagyja jóvá.

Ugyanakkor, a fennálló nézetkülönbségek következtében rendezetlenek maradtak az alábbi kérdések:

- A Főparancsnokság elsősorban béke idejére létrehozott szerv, így háború esetén csak a vezérkarok közötti koordináció biztosítására képes. A román állásfoglalás miatt nem jött létre megállapodás a Katonai Konzultatív Tanácsnak (KKT) mint a PTT katonai szervezetének létrehozásáról. Helyette a honvédelmi miniszterek és a főparancsnok szükség szerinti tanácskozása került előtérbe.

¹³³ HL MN 1966/T – 11. ő. e. (1966. 07. 23.)

- A román fél a honvédelmi miniszterek májusi tanácskozásán újabb különvéleményt jelentett be, miszerint a PTT-t konzultatív fórumnak tekinti, és nem ismeri el azon jogát, hogy határozatokat és döntéseket hozzon. Ezért ragaszkodik ahhoz, hogy az EFE-t érintő kérdésekben a tagállamok kormányainak a határozatai legyenek a mérvadók.
- Ugyancsak a román küldöttség ragaszkodott ahhoz, hogy a főparancsnok mellett konzultatív jelleggel Katonai Tanács jöjjön létre a helyettesek részvételével. Ezzel a javaslattal viszont a szovjet fél nem értett egyet.
- A románok attól is kategorikusan elzárkóztak, hogy a főparancsnok képviselőiről szóló megállapodás – még fakultatív formában is – szerepeljen az értekezlet okmányaiiban, mivel ez a kérdés csak a kormányok közötti kétoldalú egyezményekkel szabályozható.

Az igazi hidegzuhanyra azonban a tagállamok első titkárai, miniszterelnökei, valamint honvédelmi miniszterei július 4–6-i *bukaresti* értekezletén került sor, ahol tárgyalni kívánták a tavaszi *moszkvai* értekezletek alapján a VSZ katonai szervezeteinek tökéletesítését is. Az ennek keretében rendezett rövid honvédelmi miniszteri értekezleten a román fél további módosítási igényekkel lépett fel, amelyek – magyar megítélés szerint – figyelmen kívül hagyták a februári és májusi elfogadott elveket; szinte minden hatáskörétől megfosztotta volna a Főparancsnokságot, fellazítva a vezetés és együttműködés 10 év alatt kialakult formáit, végső soron hatástalanná tenné a Főparancsnokság tevékenységét, a tagállamok katonai együttműködését. Ezért a többi delegáció nem tartotta alkalmasnak az előterjesztést még arra sem, hogy vita alapjául szolgáljon. Ezért a delegációk – szovjet javaslatra – abban állapodtak meg július 6-án este, hogy bár hat ország képviselőinek álláspontja megegyezett, vagy nagyon közel állt egymáshoz, további konzultációk során vitatják meg e témát, ezért levették a tanácskozás napirendjéről.

A Hadművelési Csoportfőnökség 1966 júliusában 002260. számon¹³⁴ előterjesztést készített a Honvédelmi Bizottság (HB) számára az új kiképzési rendszerű műszaki alakulatok létszámának emelése tárgyában. Ebben megállapítatik, hogy az e csapatok tevékenységéhez fűzött korábbi remények beaváltak.

„Különösen jelentős ezen csapatok működése az ország hadművelési előkészítése szempontjából az út-vasútépítés, a polgári munkaerővel nehezen biztosítható építkezések területén. A harmadik ötéves tervben jelentkező fontos feladatok megoldása érdekében szükségessé vált a jelenleg engedélyezett 6 000 fős létszám további emelése 3 000 fővel...”¹³⁵

A Varsói Szerződés korábban említett belső feszültségei ellenére is tovább folytak a nagy „összekovácsoló” gyakorlatok. Ezek sorába tartozott az 1966. szeptember 20–25. között a *Csehszlovák Szocialista Köztársaság* területén megrendezett Vltava fedőnevű hadgyakorlat, amelyen – a csehszlovák, keletnémet és szovjet csapatok mellett – részt vettek magyar alakulatok is.¹³⁶

¹³⁴ HL MN 1966/T – 10. ő. e. (1966. 07.)

¹³⁵ Uo. 610. f.

¹³⁶ LIPTAI szerk. (1985): i. m. 610.

A hivatásos állomány magasabb színvonalú képzése és továbbképzése szükségességének felismerése arra készítette *Czinege* vezérezredest, hogy az 1966. október 14-én kelt 023. számú parancsában¹³⁷ külön tájékoztasson ezzel összefüggésben. Így a parancs bevezetőjében rámutatott, hogy:

„A Párt- és Kormány határozata alapján az elmúlt években komoly erőfeszítéseket tettünk a hadseregnek bonyolult hadműveletekhez szükséges korszerű technikával történő ellátására. A korszerű technika alkalmazása, üzemeltetése és javítása szükségessé tette a politikailag szilárd, technikához értő, katonailag jól képzett szakemberek tömeges képzését [...] A tett intézkedések eredményeként elértük, hogy az elmúlt 5 év alatt duplájára emelkedett az akadémiát és egyetemet végzett tisztok száma és ma már a tiszt állomány negyed része főiskolai végzettséggel rendelkezik.”¹³⁸

Ennek szellemében végzett az 1965–1966. tanévben 237 fő hazai és szovjet akadémiákon (ezen belül 12-en a Vezérkari Akadémián); 21 tiszt a ZMKA hadművelési továbbképző tanfolyamán; 188 fő egyetemeken és felsőfokú technikumokban; 480-an tiszt továbbképző tanfolyamon és főtiszti vizsgán; 380 fő tiszt iskolán, valamint 211-en tiszthelyettesi iskolákon.

A hadseregfejlesztés újabb eredményeként 1966. november 1-jével *Orovecz István* ezredes mint megbízott parancsnok irányításával *Cegléden* felállt a 3. hadtestparancsnokság. Az erre vonatkozó 0028. számú honvédelmi miniszteri parancs¹³⁹ csökkentett állományú hadtestparancsnokságról szól.

Az MSZMP IX. kongresszusán (1966. november 28. – december 3.) *Czinege Lajos* vezérezredes beszámolt a Magyar Néphadsereg minőségi fejlesztése terén elért eredményekről.¹⁴⁰

Imre Gábor ezredes a 003555/VK 1. Csf-ség számú anyag 3. számú mellékleteként írta alá 1966. december 9-én az MN-ben folyó tudományos kutatómunkáról szóló jelentést.¹⁴¹ E szerint:

- Kialakult a hadtudományi kutatómunka mechanizmusa, megalakultak a Tudományos Tanácsok (19, mintegy 200 fővel), létrehozták a kutatómunkát közvetlenül irányító bizottságokat közel 240–250 fővel. Úgyszintén megkezdte munkáját a 11 függetlenített és kb. 100 nem függetlenített tudományos szervező.
- Az érintettek elkészítették a hadtudományi kutatómunka részletes terveit, s az egyes időszakok ezekből adódó kutatási feladatait.
- Maga a kutatómunka is beindult – a tervezés elhúzódása ellenére – sokat ígérően és széleskörűen. Pozitívan változott a tudományos munkával kapcsolatos szemlélet is.
- Megtörtént a polgári szervekkel való együttműködés kialakítása, amely bizonyos területeken (például polgári védelem) csak kezdeti lépésnek tekintendő, ugyanakkor jónak mondható haditechnikai vonatkozásban.
- Az eredmények ellenére sem kielégítő a kutatómunka központi szervezése és irányítása; személyi feltételei; a hadművelési követelmények és alapelvek megfo-

¹³⁷ HL MN 1966/T – I. ő. e. (1966. 10. 14.)

¹³⁸ Uo. 290. f.

¹³⁹ HL MN 1966/T – I. ő. e. (1966. 11. 01.)

¹⁴⁰ LIPTAI szerk. (1985): i. m. 610.

¹⁴¹ HL MN 1966/T – II. ő. e. (1966. 12. 09.)

galmozása; a Tudományos Tanácsok szervezettsége, valamint a komplex kutatás módszereinek ismerete és a tudományos tájékoztatás.

A tiszti alapképzés korszerűsítésének, a katonai főiskolai képzés előkészítéseként összesítés készült a négyéves tisztképzés addigi tapasztalatai alapján.¹⁴² Ebből kitűnik, hogy 1964-ben 68 lövész-, felderítő- és páncélosparancsnok tiszt (ez utóbbiak egy része, azaz 37 fő) kapott földrajztanári; 65 páncélosparancsnok, páncélostechikus és gépjárműtechnikus tiszt gépjárműtechnikus; 56 táborig és légvédelmi tüzértiszt matematikatanári; 33 lokátortiszt impulzus- és mikrohullámú technikus; 43 híradótiszt távközlési technikus; 9 vegyvédelmi tiszt kémia tanári és 11 műszaki tiszt politechnika-tanári oklevelet. Természetesen – a tapasztalatok alapján – igyekeztek ezeket a lehetőségeket nagyon rugalmasan a hadsereg változó igényeihez igazítani. Így a lövészek 1965–1966-ban már részben orosz-, részben politechnika-; a felderítők (1966-ban) német-; a határőr- és karhatalmista tisztek földrajz-; a táborig tüzérek (1965-ben) matematika-; a páncélosparancsnokok, a tüzértechnikusok, az elhelyezések (1965-ben) és a táborig tüzérek (1966-ban) politechnika-; a vegyvédelmiek továbbra is kémia tanárként; a légvédelmi tüzérek és a lokátorosok 1965-ben impulzus- és mikrohullámú, míg 1966-ban csak mikrohullámú; a híradók változatlanul távközlési; a műszakiak útpítők-; az elhelyezések 1966-ban építőipari, a speciális lokátorosok pedig mikrohullámú technikusként, a hadtáposok viszont mindkét évben számviteli főiskolai végzettségüként avattattak.

A koalíciós erők vezetésének, együttműködésének további tökéletesítése érdekében 1967. június 14-e és 19-e között Manőver fedőnéven törzsvezetési gyakorlat zajlott *Csehszlovákia* és *Magyarország* területén szovjet, magyar és csehszlovák törzsek részvételével.¹⁴³

A Varsói Szerződés életében jelentős esemény volt, hogy a honvédelmi miniszterről avanszált *Grecko* marsall utódjaként július 7-én *Ivan Ignatyevics Jakubovszkij*,¹⁴⁴ a Szovjetunió marsallját nevezték ki a VSZ Egyesített Erői főparancsnokává.¹⁴⁵

Az 1967. augusztus 14-én kelt 0424. számú miniszteri parancsban¹⁴⁶ *Czinege Lajos* vezérezredes – a hadtesttörzs felállítása és munkarendje kialakítása érdekében végzett eredményes munkája elismeréseként – *Orovecz István* ezredest, a 3. hadtest parancsnok-helyettesét, megbízott parancsnokát beosztásából felmentette, és augusztus 1-jei hatállyal kinevezte a 3. hadtest parancsnokává.

A többlépcsős előkészítő munka eredményeként az Elnöki Tanács 1967. évi 13. számú törvényerejű rendelete a Magyar Néphadsereg tiszti iskoláit 1967. szeptember 1-jei dátummal katonai főiskolákká nyilvánította. Ezzel megszűnt az Egyesített Tiszti Iskola, illetve létrejött *Szentendrén* a Kossuth Lajos Katonai Főiskola (KLKF), *Budapesten* a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola (ZMKMF) és *Szolnokon* a Kilián [később, helyesen pontosítva:

¹⁴² HL MN 1967/T – 411/III. ö. e. (1967. 03. 31.)

¹⁴³ LIPTAI szerk. (1985): i. m. 610.

¹⁴⁴ *Jakubovszkij, Ivan Ignatyevics* (1912–1976) a Szovjetunió marsallja, a Szovjetunió kétszeres Hőse, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság Hőse. A *Németországban* állomásozó szovjet hadseregcsoport főparancsnokának első helyettese (1957–1960 és 1961–1962), majd főparancsnoka (1960–1961 és 1962–1965); a *Kijevi* Katonai Körzet parancsnoka (1965–1967); a honvédelmi miniszter első helyettese, a VSZ EFE főparancsnoka (1967–1976). OGARKOV et al. red. (1983): i. m. 844.

¹⁴⁵ CSENDES–GELLÉRT (1993): i. m. 298.

¹⁴⁶ HL MN 1967/T – 133. ö. e. (1967. 08. 14.)

Killián – Sz. M.] György Repülőtisztai Főiskola (KGYRTF). Ugyanekkor jelent meg a honvédelmi és a művelődési miniszter 1/1967. számú együttes utasítása, amely szerint a katonai főiskolák által kiállított oklevelek általános iskolai tanári munkakör betöltésére képesítenek.¹⁴⁷

1967. november 1-jével megtörtént az áttérés a 3 × 8 hónapos kiképzési rend általános bevezetésére, s maga a kiképzés december 1-jén vette kezdetét.¹⁴⁸

A Magyar Néphadsereg jövőbeni fejlődése szempontjából rendkívül fontos eseménynek bizonyult, hogy 1968. február 8–10-i ülésén az MSZMP KB áttekintette a honvédelem és a Magyar Néphadsereg helyzetét. Ennek során *Fehér Lajos*¹⁴⁹ miniszterelnök-helyettes, a Minisztertanács Honvédelmi Tanácsának elnöke hangsúlyozta: „Olyan hadseregünk van, amely teljesíteni tudja a Varsói Szerződésből reánk háruló feladatokat, a baráti szövetséges hadseregekkel együttműködve képes hazánk és a szocialista közösség fegyveres védelmére.”¹⁵⁰ Ezt követően a Központi Bizottság határozatot hozott a honvédelem helyzetéről és további feladatairól, amelynek alapján a Politikai Bizottság meghatározta az MN hosszabb távú fejlesztésének irányait és feladatait. Ezzel *lezárult a hadsereg extenzív fejlesztése, és előtérbe kerül annak intenzív szakasza*.¹⁵¹

Az 1968. év másik fontos eseménye, hogy egy jelentős hadgyakorlat előkészítésével indult. *Kazakov* hadseregtábornok, az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnoksága törzsfőnökének 1968. február 17-én kelt, *Csémi Károly* altábornagynak 0111/Kf. VK Titk. sz. 46/OP. szovj. számon megküldött és a Hadműveleti Csoportfőnökségen február 22-én 0639. számon iktatott levele¹⁵² arról tudósít, hogy az éves terv alapján május 14-e és 17-e között magyar, román, bolgár és szovjet légvédelmi csapatok gyakorlatát tervezi az EFEF a dél-nyugati irányban, *Batyickij*¹⁵³ hadseregtábornoknak, a VSZ-hez tartozó országok légvédelmi csapatai parancsnokának a vezetésével. Ezzel összefüggésben kérte, hogy a vezérkari főnök március 10-éig közölje vele: hozzájárul-e a gyakorlat levezetéséhez; kit jelöl a gyakorlatvezető magyar helyettesének; milyen kiképzési célokat támasszanak a gyakorlaton; milyen magyar légvédelmi kötelékek vesznek részt a gyakorlaton, milyen harci állományban; a támadó repülőgépek repülési útvonalainak magyar területek fölötti tengelyét; milyen szakaszokon kell zavarokat létesíteni a rádiótechnikai eszközöknek, valamint a zavarás korlátozását, különös tekintettel a polgári légitársaságok repülési útvonalaira, s végezetül: milyen magyar repülőtereket használhatnak a részt vevő külföldi vadászkothékek. Úgyszintén kérte a gyakorlat kidolgozásában részt vevő magyar képviselő kijelölését és *moszkvai* érkezésének időpontját.

¹⁴⁷ CSENDES–GELLÉRT (1993): i. m. 299.

¹⁴⁸ Uo. 300.

¹⁴⁹ *Fehér Lajos* (1917–1981) tanár, újságíró, politikus. 1942-től a KMP, 1944. szeptembertől a KMP Katonai Bizottságának a tagja, a *budapesti* partizáncsoportok egyik szervezője és irányítója. Az MDP KV póttagja (1954–1956), az MSZMP KB (1956–1981), az Ideiglenes Intéző Bizottság (1956–1957), valamint a Pol. Biz. (1957–1975) tagja. Alezredeként a *Budapesti* Rendőr-főkapitányság politikai osztályának helyettes vezetője (1945–1946), majd a *Szabad Föld* felelős szerkesztője, főszerkesztő-helyettese volt (1947–1954). 1953-tól *Nagy Imre* reformpolitikájának a híve. Az MSZMP KB mezőgazdasági titkára (1959–1962), 1962. novembertől a Minisztertanács elnökhelyettese, s fő érdeme, hogy a mezőgazdaságban már 1966-ban bevezették az új gazdaságirányítási rendszert. A gazdasági reform bukásával egyidejűleg, 1974-ben nyugdíjazták. MARKÓ (2005): i. m. 88–89.

¹⁵⁰ CSENDES–GELLÉRT (1993): i. m. 302.

¹⁵¹ LIPTAI szerk. (1985): i. m. 575., 611.

¹⁵² *HL MN 1969/T – 204. ő. e.* (1968. 02. 17.)

¹⁵³ *Batyickij, Pável Fjodorovics* (1910 – n. a.) a Szovjetunió marsallja, a Szovjetunió Hőse, a honi légvédelmi csapatok főparancsnoka, honvédelmi miniszterhelyettes (1966–1978). OGARKOV et al. red. (1983): i. m. 69–70.

Csémi altábornagy március 9-én, 0111/Kf. számon¹⁵⁴ válaszolt *Kazakov* hadseregtábornok levelére. A gyakorlatvezető magyar helyetteseként *Tóth Lajos* vezérőrnagyot, a vezérkari főnök általános helyettesét jelölte ki. Három fő kiképzési célt és hét tanulmányi kérdést fogalmazott meg. A gyakorlaton való részvételre kijelölte az OLP központi és alárendelt magasabbegységeinek harcálláspontjait, valamint a honi légvédelmi csapatainak teljes harci állományát; a csapatlégvédelem vezetési pontjait és alárendelt kötelékeit, továbbá a Polgári Védelem országos és megyei harcálláspontjait. Javasolta, hogy a támadó repülőgépek zöme útvonalának főtengelyét a *Győr–Pápa–Keszthely–Pécs–Debrecen*, mellékútvonalának főtengelyét pedig a *Békéscsaba–Kecskemét–Kaposvár–Veszprém–Komárom* vonalra tervezzék. Az aktív zavarás zónáját az előbbi esetben a *Tiszaig*, a másikban országhatártól országhatárig folytassák. A polgári légi forgalom biztonságával kapcsolatban a gyakorlat kidolgozásában részt vevők tesznek konkrét javaslatot. A szövetséges vadászkötelékek *Pápa*, *Taszár* és *Kecskemét* repülőtereit vehetik igénybe. A gyakorlat anyagának kidolgozására *Hinek Emil* ezredes, a hadművelleti csoportfőnök légvédelmi helyettesét jelölte ki. Befejezésül célszerűnek tartotta rögzíteni: „A repülés biztonságos koordinálását szükséges, hogy a magyar gyakorlatvezető helyettes [sic!] teljes joggal végezze, valamint egy szovjet képviselő kiküldése a magyar gyakorlatvezető helyettes [sic!] mellé a távolbombázó repülőgépek irányítására.”¹⁵⁵

Kazakov hadseregtábornok május 13-án a 0339/Kf.VKF.sz.110/OP/szovjet táviratban arra kérte magyar kollégáját, hogy a légvédelmi gyakorlat fedőnevét változtassa meg *Dunáról Zenit–68-ra*.¹⁵⁶

Batyickij – ezúttal már mint – a Szovjetunió marsallja május 14-én 0338/Kf-VKT. 31/szovjet táviratszám¹⁵⁷ fordult *Tóth Lajos* vezérőrnagyhoz, a *Zenit–68* gyakorlat magyarországi vezetőjéhez, jelezvén, hogy a magyar légierővel május 21-én 12.00–16.00 óra között tervezik a második csapás mérését, ezért: „Kérem, közölje a repülőgépek, célok számára vonatkozó elhatározását, a repülések útvonalait, magasságát és idejét.”¹⁵⁸ Befejezésként a gyakorlat május 25-i *kijevi* értékelésére meghívta a gyakorlatvezetőt; az OLPK-t, valamint politikai helyettesét, törzsfőnökét, fegyvernemi főnökeit, továbbá a gyakorlatvezető döntése alapján további 2–3 tisztet, összesen 8–10 főt.

Ez azonban csak egyike volt a nagyobb szabású gyakorlatoknak, nem úgy, mint az azt követő kettő 1968 nyarán: a *Šumava*, majd *Csehszlovákia* megszállása.

¹⁵⁴ *HL MN 1969/T – 204. ő. e.* (1968. 03. 09.)

¹⁵⁵ Uo. 5. f.

¹⁵⁶ *HL MN 1967/T – 204. ő. e.* (1968. 05. 13.) 9. f.

¹⁵⁷ Uo. (1968. 05. 14.)

¹⁵⁸ Uo. (1968. 05. 14.) 8. f.

Vákát oldal

IV. fejezet

A Csehszlovák Szocialista Köztársaságban zajló főbb események és a Varsói Szerződés reflexiói (1967–1968)

Az I., illetve a II. fejezetben jelzésszerűen felsoroltam az 1967–1968. év legfontosabb kül- és belpolitikai eseményeit. Nos, most – a fejezetcímnek megfelelően, ha tömören is – vissza kell térni ezekre.

A fenti főbb események *Csehszlovákiára* s a Varsói Szerződés azzal összefüggő lépéseire vonatkozó momentumait sikeresen foglalta össze *Pataky Iván* ezredes, a nagy visszhangot kiváltott *A vonakodó szövetséges* című könyvében.¹

E szerint a *csehszlovákiai* politikai válság a Csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottságának (CSKP KB) 1967. októberi plénumától datálható, amikor bár feltárták a párt belső vezetésének hiányosságait a munkamódszereket, a munkastílust, a demokratikus centralizmust, valamint a pártdemokrácia érvényesülését illetően, ettől többre azonban nem jutottak. A decemberi KB-ülésen is csak az derült ki, hogy az erre *Antonín Novotný*² KB első titkár, köztársasági elnök által illegitim módon meghívott *Leonyid Brezsnyev* – a meghívó nagy csalódására – kijelentette, hogy „ez az Önök ügye”,³ s ezzel felgyorsulhatott az erjedés folyamata. Ennek első „gyümölcseként” a CSKP KB 1968. január 3–5-i ülésének zárónapján *Alexander Dubčeket* választották első titkárrá, aki – a négy új KB-tag segítségével – rögzítette az új politikai célt: „Egy mélyen demokratikus és fejlett szocialista társadalom megteremtése, az állami-politikai élet demokratizálása [...]”,⁴ s ennek első lépéseként döntés született az első titkári és a köztársasági elnöki funkciók szétválasztásáról.

Ezt az új szemléletet fejezte ki a párt lapjának január 10-i vezércikke is, miszerint:

6. ábra

Alexander Dubček

Forrás: www.parlamentnelisty.sk/arena/monitor/Pred-95-rokmi-sa-narodil-Alexander-Dubcek-Jeho-syn-Milan-prezradza-Nebol-iba-nas-bol-vsetkych-280976 (A letöltés ideje: 2017. 01. 12.)

¹ PATAKY Iván (1996): *A vonakodó szövetséges*. Budapest, Zrínyi Kiadó. 3–31.

² *Novotný, Antonín Josef* (1904–1975) a CSKP első titkára (1953–1968), *Csehszlovákia* köztársasági elnöke (1957–1958). Elérhető: https://en.wikipedia.org/wiki/Anton%C3%ADn_Novotn%C3%BD (A letöltés ideje: 2017. 01. 12.)

³ PATAKY (1996): *i. m.* 3.

⁴ Uo. 5.

„A társadalmon belül lévő érdekellentéteket már nem az osztályharc jellemzi. E harc megnyilvánulásainak keresése ott, ahol a legkülönbözőbb konfliktusok teljesen természetesen és törvényszerűen együtt járnak az embereknek a haladás iránti törekvéseivel, nagyon egészségtelen lenne.”⁵

Öt nappal később ezt úgy fejtették tovább, hogy az élet minden területén jelentkező válság csak a hatalom decentralizálásával, a szabadságjogok megteremtésével, a demokrácia helyreállításával és a társadalmi öngazgatás megszilárdításával számolható fel.⁶

Mindezek fényében nem lehet véletlen, hogy az új gazdasági mechanizmus bevezetésén munkálkodó magyar pártvezetésben vélt „természetes szövetségesre” lelni, így – még a moszkvai látogatása előtt – szlovákiai vadászatnak álcázva 1968. január 20–21-én találkozott és megbeszéléseket (is) folytatott *Alexander Dubček Kádár Jánossal*.

7. ábra

Kádár János

Forrás: <http://tortenelemklub.com/node/57> (A letöltés ideje: 2017. 01. 14.)

Igaz, ez csak egyetlen napig volt titok, ugyanis január 22-én telefonon tájékoztatta a magyar első titkár *Leonyid Brezsnyevet* a találkozóóról s az ott szerzett jó benyomásairól.⁷

8. ábra

Leonyid Brezsnyev

Forrás: <http://cdn.blog.hu/le/lemil/image/Jockey/Brezsnyev/brezsnyevuniform.jpg> (A letöltés ideje: 2017. 01. 14.)

⁵ Uo. 5.

⁶ Uo. 6.

⁷ Uo. 14.

Bár a lengyel, a keletnémet és a bolgár vezetőket – *Wladyslaw Gomulkát*,⁸ *Walter Ulbrichtot*⁹ és *Todor Zsivkovot*¹⁰ – is tájékoztatta *Kádár János* a pozitív tapasztalatairól, de nem sikerült meggyőznie őket, akik aggodalommal tekintettek a *csehszlovákiai* fejleményekre. Így rövid „szélsend után” a lengyel és bolgár vezető kezdeményezésére, már – az MSZMP Politikai Bizottsága tagjának aggálya ellenére – március 23-án találkoztak *Drezdában* a VSZ első emberei, hogy megvitassák a kialakult helyzetet. Itt már nagyon kemény bírálatok érték az új csehszlovák pártvezetést.

Wladyslaw Gomulka szerint „[a]z ellenforradalom szabadon járkal *Prágában*”, s *Alexander Dubček* többet hibázott három hónap, mint *Antonín Novotný* tíz év alatt. Már ekkor kilátásba helyeztek konkrét lépéseket a Varsói Szerződés és fegyveres erőinek megerősítésére. Egyedül *Kádár János* fejtett ki olyan véleményt, miszerint bár tapasztalhatók nyugtalanító jelek, szó sincs ellenforradalomról, s a kívánatos egyensúlyt nem adminisztratív, hanem politikai megoldásokkal kell megteremteni. Szükségessé vélte hangsúlyozni – kedvelt kifejezése – a „kétfrontos harc” szükségességét. Ez utóbbi – egyedülálló – véleménybe (is) kapaszkodva jelentette ki a csehszlovák első titkár, hogy a tömegek hatalmas mérvű nyomása közepette valóban követtek el hibákat, de szó sincs ellenforradalmi veszélyről, nincs veszélyben a szocializmus ügye *Csehszlovákiában*.¹¹

Ebben a helyzetben fel kellett gyorsítani, visszafordíthatatlanná tenni a belpolitikai folyamatokat. A CSKP KB április 4-i ülésével lényegében lezárult a pártvezetés megújítása, a március 22-én köztársasági elnöki posztjáról lemondott *Antonín Novotný* helyére – a mind otthon, mind a szovjet vezetés szemében tisztelt és népszerű – *Ludvík Svoboda*¹² lépett, majd április 8-án megalakult az új kormány is *Oldřich Černík*¹³ vezetésével.¹⁴

⁸ *Gomulka, Wladyslaw* (1905–1982) lakatos, lengyel kommunista vezető. Az 1947–1948-as *lengyelországi* kommunista hatalomátvétel meghatározó alakja volt. 1956–1970-ben a Lengyel Egyesült Munkáspárt (LEMP) első titkára. Nevéhez fűződik az 1956-os lengyel felkelés, de az 1970-es *gdański mérszárulás* is. Elérhető: https://hu.wikipedia.org/wiki/W%C5%82adys%C5%82aw_Gomu%C5%82ka (A letöltés ideje: 2017. 01. 14.)

⁹ *Ulbricht, Walter Ernst Paul* (1893–1973) asztalos, politikus, a Német Szocialista Egységpárt (NSZEP) főtitkára (1950–1971), a *Német Demokratikus Köztársaság* államtanácsának elnöke (1960–1973). 1961. augusztus 13-án az ő utasítására kezdődött meg a *berlini fal* építése, és 1968-ban támogatta a Varsói Szerződés csapatainak *csehszlovákiai* bevonulását és a *prágai tavasz* leverését. Elérhető: https://hu.wikipedia.org/wiki/Walter_Ulbricht (A letöltés ideje: 2017. 01. 14.)

¹⁰ *Zsivkov, Todor Hrisztov* (1911–1998) a Bolgár Kommunista Párt (BKP) főtitkára (1962–1989). Elérhető: https://hu.wikipedia.org/wiki/Todor_Zsivkov (A letöltés ideje: 2017. 01. 14.)

¹¹ PATAKY (1996): i. m. 16–17.

¹² *Svoboda, Ludvík* (1895–1979) *Csehszlovákia* 7. elnöke (1968–1975). A második világháborúban a *Szovjetunió* oldalán harcoló csehszlovák csapatok tábornoka, *Csehszlovákia* 7. elnöke (1968–1975), a *Csehszlovák Szocialista Köztársaság* és a Szovjetunió Hőse. Forrás: www.google.hu/#q=ludvik+svoboda (A letöltés ideje: 2017. 01. 14.)

¹³ *Černík, Oldřich* (1921–1994) reformközgazdász, kiválóan képzett technokrata, csehszlovák kormányfő (1968–1970). Elérhető: https://en.wikipedia.org/wiki/Oldřich_%C4%8Cern%C3%ADk (A letöltés ideje: 2017. 01. 14.)

¹⁴ PATAKY (1996): i. m. 24.

9. ábra

Ludvík Svoboda

Forrás: <http://komunismus.eu/wp-content/uploads/2015/07/15854851.jpg> (A letöltés ideje: 2017. 01. 14.)

Mindennek természetes következménye volt, hogy a „szocialista országok” – különösen az értelmiség körei – egyre nagyobb szimpátiával, ugyanakkor a „nómenklátúra” mind frusztráltabban követte az eseményeket. Míg a lengyel diákok szerint „egész Lengyelország a maga *Dubčekét* várja”, a moszkvai vezető lapok áprilisi és májusi számaiban már megjelentettek „morzsákat” a születő úgynevezett *Brezsnyev*-doktrínából, miszerint: „A szovjet példa mindenkire érvényes”, illetve „[...] a kommunizmus felépítésének vezető ereje a *Szovjetunió*. Példája, tapasztalatai általános érvényűek és megkerülhetetlenek”.¹⁵ [*Prága* és *Budapest*, csehszlovák és magyar reformkommunisták, figyelő szemetek *Moszkvára* vessétek! – Sz. M.]

Ennek szellemében a tavasz folyamán a szovjet vezetés részéről megkezdődött egyrészt a VSZ-tagországok (*Románia* kivételével) egységének továbbszilárdítása – különös tekintettel *Kádár János* gyakori különvéleményére –, másrészt a CSKP KB-n belül a nem feltétlen *Dubček*-hívek leválasztása. Így május 8-ára titkos megbeszélésre rendelték *Moszkvába* a bolgár, lengyel, magyar és keletnémet pártok első embereit, illetve a szovjet és a csehszlovák párt- és állami vezetők május 4-i és 5-i – ugyancsak – *moszkvai* találkozójáról kiadott, szokásosan semmitmondó közleményben azért már fellelhető egy fenyegető mondat a csehszlovák társadalomnak címezve: „A szovjet elvtársak aggodalmuknak adtak kifejezést, nehogy a demokratizálási folyamatot *Csehszlovákia*ban a szocializmus ellen használják fel.”¹⁶

A május 8-i megbeszélésen a 4–5-i találkozóról tájékoztatva *Brezsnyev* már egyértelműen ellenforradalomnak titulálta a *csehszlovákiai* folyamatokat, *Dubčeket* gyengének és tapasztalatlanak, ugyanakkor ravasznak is minősítette, akinek „a lelke mélyén más lehet”, ezért egy májusban megrendezendő hadgyakorlattól azt várja, hogy

„A Varsói Szerződés erőinek megjelenése felbátorítaná az egészséges erőket, magához térítené a csehszlovák néphadsereget, meghunyászkodásra készítené az ellenséget [...] a szocialista *Csehszlovákia* [kiemelés tőlem – Sz. M.] megőrzése érdekében kész a legmesszebbmenő lépések megtételére...”¹⁷

¹⁵ Uo. 27.

¹⁶ Uo. 29.

¹⁷ Uo. 29–30.

A meghívott pártvezetők támogatták az értékelést, *Wladyslaw Gomulka* már konkrét javaslatot is tett *Alexander Dubček Vasil' Bil'akkal*¹⁸ történő felváltására. Ismételten, egyedül *Kádár János* „lógott ki a sorból”: tagadva az ellenforradalmat, azt az 1956-os *magyarországi* helyzethez hasonlította; ellenezve a katonai megoldást is, mondván: „Többször kell találkozni az ügyben és bár foglalkozni lehet a hadgyakorlattal, egyedül a fegyveres erő nem oldja meg a problémákat”, politikai megoldást kell keresni.¹⁹

Ennek szellemében pokoli nyomás alá helyezték *Prágát*: április 24-én *Ivan Ignatyevics Jakubovszkij*, a Szovjetunió marsallja, a VSZ Egyesített Erői főparancsnoka javasolta – szokatlan módon – a csehszlovák illetékeseknek, hogy rendezzenek egy nagyszabású – *nem tervezett!* – hadgyakorlatot a VSZ-erőkkel közösen. Őt követte május 17-én *Alekszej Koszigin* miniszterelnök, aki a *Karlovy Vary*-i gyógykezelése ürügyén hol az üdülőhelyen, hol a fővárosban folytatott többnapos tárgyalássorozatot állami és pártvezetőkkel.

Ugyancsak 17-én érkezett *Prágába* az *Andrej Grecko* marsall, honvédelmi miniszter által vezetett katonai delegáció, amely – egy nappal megtoldva – 22-éig tárgyalt partnereivel a Csehszlovák Néphadsereg problémáiról. A lényeg viszont az, hogy a csehszlovák párt- és állami vezetés végül beadta a derekát, beleegyezett, hogy június második felében a VSZ főparancsnoka vezetésével parancsnoki és törzsvezetési gyakorlatot hajtanak végre *Csehszlovákia* területén szovjet, lengyel, keletnémet, magyar és bolgár erők részvételével.²⁰

10. ábra

Andrej Antonovics Grecko

Forrás: www.stoletie.ru/upload/iblock/efd/gwkzke.jpg (A letöltés ideje: 2017. 01. 14.)

¹⁸ *Bil'ak, Vasil'* (1917–2014) szabó, ruszin származású csehszlovák kommunista politikus. 1955–1968 és 1969–1971 között a Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának a tagja, 1962 és 1968 között a titkára, 1968 januárjától augusztusig a főtitkára volt. 1968 áprilisától Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága Elnökségének a tagja, ugyanez év novemberétől titkára is volt egészen 1988 decemberéig. *Bil'ak* egyike volt annak az öt csehszlovák keményvonalas kommunista politikusnak, akik 1968-ban aláírták azt a meghívólevelet, amelynek alapján a Varsói Szerződés csapatai megszállták *Csehszlovákiát*. *Bil'ak* ellen 1991-ben vizsgálat, 2005-ben pedig eljárás indult az intervenciót elősegítő levél megírása miatt. Az eljárást 2011-ben zárták le minden ítélet nélkül, részben azért, mert a tanúk ekkor már nem éltek. Elérhető: https://hu.wikipedia.org/wiki/Vasi%C4%BE_Bi%C4%BEak (A letöltés ideje: 2017. 01. 14.)

¹⁹ PATAKY (1996): *i. m.* 30.

²⁰ Uo. 28–31.

Vákát oldal

V. fejezet

A megszállás „főpróbája” – a Šumava gyakorlat

Az előző fejezet utolsó oldalain láthattuk, hogy 1968 tavaszán különböző helyeken és időpontokban felmerül a *Csehszlovákiában* megrendezendő VSZ-gyakorlat gondolata, sőt volt, amikor a célját is megfogalmazta *Leonyid Brezsnyev*.

A csehszlovák és szovjet kutatók egybehangzó véleménye szerint a szovjet pártfőtitkár 1968. március utolsó harmadában utasíthatta a Vezérkart a hadműveleti tervek előkészítésére.¹ Ezt látszik alátámasztani az a jelentés, amelyet a HM Gyakorlatvezetőség 28-nál fellelhető 00185/Gyak.68. számon² nyilvántartott iratban *Konsztantyin Ivanovics Provalov* vezérezredes terjesztett fel *Matvej Vasziljevics Zaharov*,³ a Szovjetunió marsallja, vezérkarfőnöknek, miszerint:

„A »Duna« hadműveletre [kiemelés tőlem – Sz. M.] Tehát *eleve hadműveletre és nem hadgyakorlatra* készültek! A másik megjegyzés, hogy idővel a Duna fedőnév – a gyakorlás idejére – [Šumavára módosult, de a tényleges megszállás a Duna maradt – Sz. M.] való felkészülés a honvédelmi miniszter 1968.4.8-án [sic!] kelt GOU/1/87657 számú direktívájának vétele után kezdődött meg, mely direktíva meghatározta a Déli Hadseregcsoport bázisán létrehozott »Dél« Hadseregcsoport⁴ feladatait.”⁵

Ez azonban az előkészületeknek csak kisebbik felét képezte, ugyanis a szovjet vezetés két hadseregcsoporttal tervezte megoldani a csehszlovák kérdést.⁶ A főirányban az Észak Hadseregcsoportot (ÉHDSCS) az *NDK* területéről betörő két szovjet hadsereg, valamint a *Lengyelországból* benyomuló szovjet és három lengyel hadosztály alkotja, feladatuk pedig *Csehország, Észak-Morvaország, Szilézia, Észak- és Kelet-Szlovákia* megszállása.

¹ PATAKY (1996): *i. m.* 18.

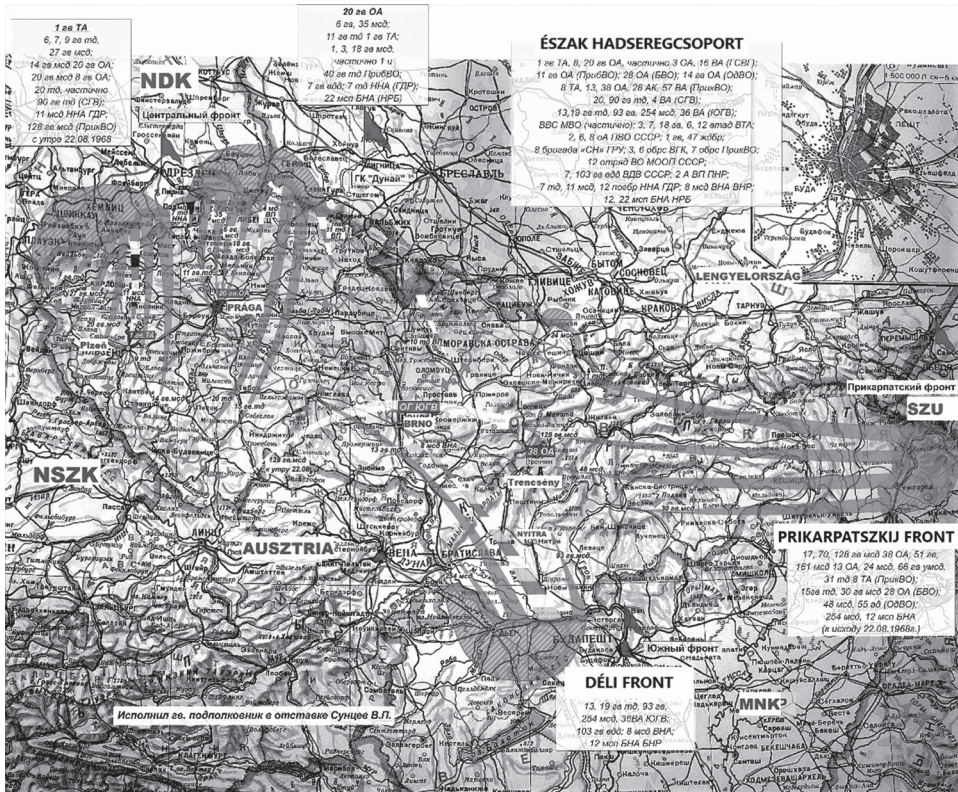
² *HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e.* (1968. 09. 22.)

³ *Zaharov, Matvej Vasziljevics* (1898–1972) a Szovjetunió marsallja, a Szovjetunió kétszeres Hőse, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság Hőse. 1943–1945-ben a 2. Ukrán Front törzsfőnöke, majd az 1945–1949. és 1963–1964. években a Vezérkari Akadémia parancsnoka; vezérkarifőnök-helyettes (1949–1952). 1952-től a Szovjet Hadsereg főszemlélője, a *Leningrádi* Katonai Körzet parancsnoka, a *németországi* szovjet hadseregcsoport főparancsnoka. 1960–1963 és 1964–1971 között vezérkari főnök, a védelmi miniszter első helyettese. OGARKOV et al. red. (1983): *i. m.* 270.

⁴ A Hadseregcsoport tevékenységét a VI. fejezetben mutatom be részletesen – Sz. M.

⁵ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e.* (1968. 09. 22.) 1.

⁶ *Forrás:* http://napitortenelmiforras.blog.hu/2016/04/15/a_osemvolt_megszallas_avagy_zala_a_felvideken (A letöltés ideje: 2017. 02. 19.)

11. ábra

A megszállt csapatok benyomulása Csehszlovákiába

Forrás: www.opocuu.com/210868.htm (A letöltés ideje: 2017. 02. 19.)

A Dél Hadseregcsoportnak viszont – másodrendű irányban – tevékenykedve, *Délnyugat-Szlovákiát* és *Dél-Morvaországot* kell pacifikálnia, állományában a *Magyarországon* állomásozó egy-egy gárdagépkocsizó és gépkocsizó lövészadosztállyal, egy gárda-harckocsihadosztállyal, szakcsapatokkal, egy légi hadereggel, ennek biztosító és kiszolgálóerőivel; egy magyar gépkocsizó lövészadosztállyal, a *Szovjetunióból* átdobott egy gárda-légideszanthadosztállyal és az *Ogyesszai Katonai Körzet* egy gépkocsizó lövészadosztályával. Ezek kiegészültek még – megerősítésként – a *Kijevi* és az *Ogyesszai Katonai Körzet* néhány különleges alegységével, híradó-alakulatával, állambiztonságiakkal (KGB) és a Politikai Főcsoportfőnökség képviselőivel.⁷ [Részletesen a VI. fejezetben – Sz. M.]

⁷ PATAKY (1996): *i. m.* 20–21.

12. ábra

Mihail Kazakov

Forrás: www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=7631 (A letöltés ideje: 2017. 02. 19.)

A csehszlovák felet már az idegessé tette, hogy *Kazakov* hadseregtábornok, EFE-törzsfőnök vezetésével irreálisan korán, már május második felében jelentős szovjet kiszolgáló- és híradóerők érkeztek *Csehszlovákiába* minden különösebb indoklás nélkül. Ugyanis az egyre záporozó csehszlovák kérdésekre adandó feleletet azzal hátrította el, hogy ezek megválaszolása *Jakubovszkij* marsall, főparancsnok – ez esetben gyakorlatvezető – hatásköre, tőle kérdezzenek, ha majd megérkezik. De eme hierarchikus rend betartása nem volt gránitba vésve, ugyanis a magyar képviselő által közvetített honvédelmi miniszteri kérdésre világos választ adott már június első napjaiban:

„Kifejtette [...] amellet, hogy nagy jelentőséget tulajdonítanak a törzsek kiképzésének és összekovácsolásának, fontos szerepet tulajdonít a gyakorlat *politikai jelentőségének* is. A szocialista államok hadseregeinek törzsei, ha megjelennek a *Csehszlovák Szocialista Köztársaság* területén, az *bátorítólag foghatni* [sic!] és *lelkésíti majd a forradalomhoz hű erőket*, az ingadozó és főleg az intelligenciához [sic!] tartozó *ellenséges érzelmű elemekre viszont figyelmeztető hatást gyakorol*, mert nyilvánvalóvá lesz, hogy a szövetségünk élő valóság és nem papír. Amikor a gyakorlat időtartamáról volt szó, még egyszer utalt annak politikai jelentőségére és kifejtette, hogy ebből kiindulva *célszerű, ha a gyakorlók minél nagyobb létszámban, minél tovább maradnak a CSSZSZK területén*, ezért is jelzett *Jakubovszkij* elvtárs levelében Miniszter elvtársnak kb. 15 napot.”⁸ [Kiemelések tőlem – Sz. M.]

13. ábra

Ivan Tutarinov

Forrás: www.utolag.com/A_Varsoi_Szerzodes_legnagyobb_love_storyja.htm (A letöltés ideje: 2017. 02. 19.)

⁸ HL HM Titkárság 1978/T – 8/15. ő. e. (1968. 06. 07.) 1–2.

[Ezzel a pár mondattal kapcsolatos két szerzői megjegyzés: *Kazakov* hadseregtábornok szemérmetlenül plagizált *Leonyid Brezsnyevnek* – az előző fejezetben idézett – 1968. május 8-i, a *moszkvai* titkos tanácskozáson elhangzott beszédéből, másrészt ez alkalommal is hazudtak szövetséges honvédelmi miniszterüknek, a VSZ-főparancsnok nemzeti helyettesének, mivel – mint látni fogjuk – mind a csehszlovák, mind a magyar vezetésnek kemény küzdelmet kellett vívnia a gyakorlat idejének elhúzódása ellen! – Sz. M.] Ami a magyar fél konkrét bevonását illeti, *Csémi Károly* altábornagy, vezérkari főnök 1968. május 24-én arról készített feljegyzést,⁹ miszerint *Ivan Vasziljevics Tutarinov* vezérezredes, az EFE főparancsnokának főképviselője 11 óra 30 perckor arról tájékoztatta, hogy az 1-2 napon belül megérkező levében *Jakubovszkij* marsall arra kéri *Czinege* vezérezredest, hogy a várhatóan június második felében zajló gyakorlaton – a szovjet, lengyel és csehszlovák erők mellett – a Magyar Néphadsereg is vegyen részt *Csehszlovákia* területén egy-egy csökkentett létszámú hadsereg- és hadosztálytörzsszel, valamint az ezek működéséhez szükséges híradó-, komendáns- és kiszolgáló alegységekkel. A vezérkari főnök azt is szükségesnek tartotta jelenteni, miszerint: „*Tutarinov* elvtárs elmondotta, hogy a gyakorlaton résztvevő [sic!] törzsekről, csapatokról az egyeztetés más vonalon folyik. /:úgy értelmezem, hogy ez a pártok Központi Bizottságai közti egyeztetést jelenti:.”¹⁰ A továbbiakban – a beszélgetés alapján – úgy vélte, hogy kb. ezerfős magyar kontingenssel számolnak *Moszkvában*. A főképviselő oly módon is igyekezett megnyugtatni magyar partnereit, hogy hangsúlyozta: a gyakorlat kérdésében *Grecko* marsall, honvédelmi miniszter *prágai* tartózkodása idején megegyezés született az ottani illetékesekkel.

Végezetül még azt kérte a főparancsnok a vezérezredes útján a honvédelmi minisztertől, hogy másnap reggel – a szovjet és a csehszlovák hírügynökséggel egyidejűleg – az MTI is adja ki a következő kommunikét:

„A Varsói Szerződés tagállamai egyesített fegyveres erői törzse tervének megfelelően [Ez nem fedte a valóságot, hiszen – mint korábban láttuk –, éppen a be nem tervezettsége, s a VSZ-rendszertől eltérő volta miatt a szovjet marsallok egész »hadának« többnapos nyomására egyezett csak bele a csehszlovák vezetés! – Sz. M.] 1968. júniusban *Lengyelország* és *Csehszlovákia* [kiemelések tőlem – Sz. M.] területén közös parancsnoki és törzsvetési gyakorlatok kerülnek megtartásra. A gyakorlaton részt vesznek a Varsói Szerződés tagállamai hadseregei valamennyi fegyvernemének törzsei és alegységei. A gyakorlat célja a csapatok együttműködési és vezetési kérdéseinek begyakorlása, korszerű hadműveletek megvívása során, a csapatok és törzsek harckészültségének további fokozása. A gyakorlatokat a Varsói Szerződés tagállamai Egyesített Fegyveres Erőinek Főparancsnoka vezeti.”¹¹

Csémi altábornagy igyekezett óvatos lenni, ezért javasolta miniszterének, hogy „az MTI. – időben és szövegben – a TASZSZ-szal egyeztetve adja le a »Közlemény«-t.”

Erre *Czinege* vezérezredes rögzítette:

⁹ *HL HM Titkárság 1978/T – 8/15. ő. e.* (1968. 05. 24.)

¹⁰ *HL HM Titkárság 1978/T – 8/15. ő. e.* (1968. 05. 24.) 2.

¹¹ Uo. 1.

„Csémi [kiemelés tőlem – Sz. M.] elvtárs javaslatával a közlésre vonatkozóan egyetértek. Pontosítani fogjuk a »Közlés« időpontját, illetve az előzetesen kapott szöveget, valamint azt is, hogy az MTI. a TASZSZ-ra [ČSTK-ra, a csehszlovák hírügynökségre – Sz. M.] való hivatkozással, vagy önálló hírként adja le.”¹²

Mindennek ellenére – magától értetődő természetességgel – a „gyakorlat” tervének kidolgozása a Déli Hadseregcsoportnál is a legnagyobb titokban indult alig néhány fő részvételével, majd az idő előrehaladtával – mintegy koncentrikus köröket képezve – mind több személyt vontak be.¹³

A *Tutarinov* vezérezredes által közvetített kérésnek megfelelően *Szűcs Ferenc*¹⁴ vezérőrnagy, vezérkarifőnök-helyettesre hárult az a hálátlan, de mint látni fogjuk, *történelmi feladat*, hogy összekötőként működjön a gyakorlatvezetőség és a Magyar Néphadsereg között.

14. ábra
Szűcs Ferenc

Forrás: HM HL KI személyi anyagai

Ebbéli megbízatásából született az a rendkívül érdekes és eddig példátlan őszinteségű kilencoldalas *Jelentés*,¹⁵ amelyet *Szűcs Ferenc* vezérőrnagy június 7-én terjesztett fel a honvédelmi miniszterhez a június 5–6-i *csehszlovákiai* kiküldetése során szerzett információkról. Mint a jelentés – következő oldalon látható – első lapjáról megállapítható, még ezen a napon elolvasta *Czinege* vezérezredes; 8-án *Biszu Béla*, a fegyveres erőket felügyelő KB-titkár, s még aznap bemutatta *Kádár János*nak, aki a jelentést „Érdekes!”-nek ítélte; 10-én *Fehér Lajos* miniszterelnök-helyettes, a HB elnöke; 11-én *Fock Jenő* miniszterelnök, 12-én pedig *Komócsin Zoltán*, a külügyeket felügyelő KB-titkár.

(A honvédelmi miniszter 00221/1968. számon külön megküldte *Fehér Lajos*nak is – jelezvén, hogy a KB-ba is elküldte –, de ebben az esetben szükségét látta közölni a miniszterelnök-helyetessel, miszerint: „A jelentés tájékoztató anyagként nem kerül szétküldésre. Holnap az ülésen néhány mondat erejéig én szóban fogom jelezni a legfontosabb részeit.”)¹⁶

¹² Uo. 2.

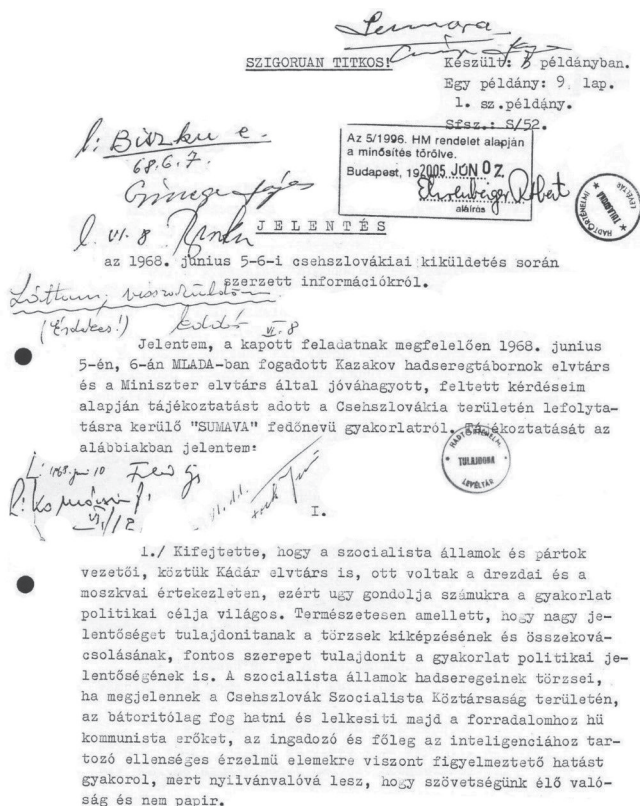
¹³ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e.* (1968. 09. 22.) 3–4.

¹⁴ *Szűcs Ferenc* (1922–1999) altábornagy. Különböző beosztások után *washingtoni* katonai attasé, majd hosszú éveken keresztül a magyar katonai hírszerzés vezetője, csoportfőnök, vezérkarfőnök-helyettes. 1968. augusztus 19-től november 30-ig összekötőként működött a *Csehszlovákiát* megszálló VSZ-főparancsnokság és az MN Vezérkara között. 1973. január 15. és 1974. december 20. között *Vietnámban* a Nemzetközi Ellenőrző Bizottság magyar tagozatának volt parancsnoka. Elérhető: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Sz%C5%B1cs_Ferenc_\(alt%C3%A1bornagy\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Sz%C5%B1cs_Ferenc_(alt%C3%A1bornagy)) (A letöltés ideje: 2017. 01. 21.)

¹⁵ *HL HM Titkárság 1978/T – 8/15. ő. e.* (1968. 06. 07.)

¹⁶ *HL HM Titkárság 1978/T – 8/15. ő. e.* (1968. 06.)

15. ábra

Jelentés az 1968. június 5–6-i csehszlovákiai kiküldetése során szerzett információkról

Forrás: HL HM Titkárság 1978/T – 8/15. ö. e. (1968. 06.)

A fent jelzett irat bevezetőjében először arról jelentett Szűcs vezérőrnagy, hogy a miniszter utasítására a fenti két napon át tájékozódott *Mladában*. Először *Kazakov* hadserégtábornok, az EFEF törzsfőnöke válaszolt a magyar félnek a Šumava gyakorlatra vonatkozó kérdéseire. Ebben – enyhe kioktatásként – rámutatott arra, hogy „a szocialista államok és pártok vezetői, köztük *Kádár* elvtárs is, ott voltak a *drezdai* és a *moszkvai* értekezleten, ezért úgy [sic!] gondolja számukra a gyakorlat politikai célja világos”.¹⁷ [Az ezzel kapcsolatos eszmefuttatásáról e fejezet elején már szóltunk – Sz. M.]

Ezt követően szintén produkált logikai bukfenceknek finomítható hazugságokat, amikor önmagával is ellentmondásba került a hadserégtábornok, hiszen hol arról beszélt, hogy a gyakorlat elgondolása még nincs véglegesen kidolgozva, hol pedig arról, miszerint gyakorlatilag készen van, és az Északi Hadseregcsoport törzse – mint gyakorlatvezetőség – már

¹⁷ Uo. 25. f.

meg is kapta tanulmányozásra, illetve további kimunkálásra. [Az V. fejezet elején láthattuk, hogy a két hadseregcsoport-parancsnok már április 8-án megkapta a direktívát a „gyakorlat” tervének kidolgozására, majd többszöri egyeztetés után, július 23-án véglegesítette *Grecko* marsall a két parancsnok jelenlétében¹⁸ – Sz. M.]

Ami a Šumava gyakorlaton részt vevő erőket illeti:¹⁹

- csehszlovák részről: két-két összefegyvernemi hadsereg-, hadosztály-, ezredtörzs és alájátszó zászlóalj, valamint egy légvédelmi hadseregtörzs; szovjet részről: két összefegyvernemi hadsereg-, négy hadosztálytörzs, ezredtörzsek és hadosztályonként alájátszó csapatok (ezredek vagy megerősített zászlóaljok – ez még tárgyalások tárgyát képezi); egy-egy légi és légvédelmi hadseregtörzs (ez utóbbi még nem végleges), valamint a híradást biztosító csapatok;
- lengyel részről egy összefegyvernemi hadsereg- és két hadosztálytörzs (a jelzőcsapatok részvétele és a törzsek *Csehszlovákiában* való tevékenysége még vitás, a lengyelek ódzkodnak ezektől);
- magyar részről egy-egy összefegyvernemi hadsereg- és hadosztálytörzs. Elegendőnek tartanak az előzőbe 65–70, az utóbbiba 20–25 főt, így a kiszolgálóerőkkel együtt sem kell meghaladnia a magyar kontingensnek a 600–800 főt.

16. ábra
Oláh István

Forrás: HM HL KI személyi anyagai

(Mivel ebben a jelentésben nem szerepelnek a Német Nemzeti Néphadsereg alakulatai, felmerülhet a kérdés, hogy miért. E vonatkozásban már korábban érdekes intermezzóról számoltak be *Oláh István*²⁰ és *Szűcs Ferenc* vezérőrnagyok a Politikai Bizottság július 9-i ülése számára készített – az MNVK Titkárságon 1969. február 19-én 00205. számon iktatott – jelentésükben.²¹

¹⁸ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e.* (1968. 09. 22.) 1.

¹⁹ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e.* (1968. 09. 22.) 3–4.

²⁰ *Oláh István* (1926–1986) a II. Rákóczi Ferenc Katonai Középiskola parancsnoka, hadosztályparancsnok, kiképzési főcsoportfőnök, vezérkari főnök, honvédelmi miniszter, hadseregtábornok; a magyar nemzeti katonai ideál és katonai hagyomány egyik visszaállítója, mind a mai napig az őt ismerők által talán legelismertebb katonai vezető. A ZMNE „Pro Militum Artibus” posztumusz kitüntetésje.

²¹ *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e.* (1968. 07. 05.) 1.

Ennek első oldalán még az szerepel, hogy

„A Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erőinek Főparancsnoka 1968.6.18-tól kezdődően »SUMAVA« [sic!] fedőnéven stratégiai-hadműveleti parancsnoki és törzsvezetési gyakorlatot vezetett le, zömmel a CSSZSZK., kisebb részben az NDK, Lengyelország és a Szovjetunió területén. [Kiemelések tőlem – Sz. M.] A gyakorlaton részt vettek: szovjet, csehszlovák, lengyel, német és magyar seregtestek és hadosztályok törzsei [...] /:A németek részvétele eredetileg nem volt tervezve, számunkra nem ismert módon, a közvetlen előkészítés időszakában kapcsolódtak be./”²²

Néhány oldallal később már némileg árnyalták a képet, a csehszlovákok bizalmatlanságának ecsetelésekor:

„Pl. éles vita folyt a Csehszlovákia [kiemelés tőlem – Sz. M.] területére érkezőket illetően. A csehszlovák elvtársak azt akarták, hogy a lengyel, illetve német törzsek és csapatok – ha már részt vesznek a gyakorlaton – ne jöjjenek be az országba, azok a saját területükön gyakoroljanak. Végül mégis beengedték a lengyel törzset /:csapatok nélkül:/, a németet nem.”²³

Pataky Iván könyvéből tudható, hogy „A közhiedelemmel ellentétben – és *Walter Ulbricht* legnagyobb sajnálatára – *Breznyev* döntésére az NDK csapatai nem vettek részt a megszállásban. Csupán néhány tiszt az »Észak« Hadseregcsoport (ÉHDSCS) törzsében, akik a *prágai* főhadiszálláson tartózkodtak.”²⁴ [Talán annak a ritka pillanatnyi helyzetnek lehetünk tanúi, amikor az elaggott pártfőtitkárnak egy rövid időre visszatért a realitásérzéke, s nem akarta tovább szítani a csehszlovákok érzelmeit a második világháborús emlékeik felidézésével. Ugyanakkor – természetesen – *Heinz Hoffmann* hadseregtábornok minden miniszteri értekezleten részt vett, a legszélsőségesebb nézetek egyikét képviselve! – Sz. M.]

Visszatérve *Szűcs* vezérőrnagy július 7-i jelentésére, arról is beszámolt – kapcsolódva a lengyelekkel szembeni csehszlovák averzióhoz –, hogy *Kazakov* hadseregtábornok közléséből olyasmit érzett ki, mintha a lengyelek sem akarnának cseh területre lépni.²⁵ Az igényelt magyar kontingens nagyságáról korábban már többször is esett szó, de a magyar tábornok arról is jelentett, hogy vita folyik a csehszlovák és a szovjet fél között a magyar törzs települési helyével kapcsolatban: a szovjetek a *Csehországban, Brnótól* északra lévő területet preferálták, ugyanakkor

„A cseh elvtársak kérték, hogy támogassuk őket, ők politikai okokból javasolják *Szlovákiát*. /:Arra is kérték bennünket, hogy *Szlovákiába* reggel lépjünk be és nappal hajtsuk végre a menetet. Fogadásunkat is meg akarják szervezni:/”²⁶ [Kiemelések tőlem – Sz. M.]

Továbbította *Kazakov* hadseregtábornok azon igényét is, hogy a gyakorlatvezetőség magyar csoportja 10-én vagy 11-én érkezzen ki *Mladába* [*Prága* ÉK kb. 50 km – Sz. M.], mivel

²² HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 07. 05.) 1.

²³ Uo. 5.

²⁴ PATAKY (1996): i. m. 20–21.

²⁵ HL HM Titkárság 1978/T – 8/15. ő. e. (1968. 06. 07.) 23. f.

²⁶ Uo. 22. f.

Jakubovszkij marsall előreláthatólag 10-én érkezik oda, s akkor hozza meg a végleges döntéseket. [Nos, mint később kiderült, a szovjetek nem vették figyelembe a vendéglátók kérését, a magyar törzsnek *Brno* körzetében kellett települnie – Sz. M.] Már ekkor érzékelhető volt a magyar fél – a későbbi események alapján érthetően! – minden korábbiánál inkább statisztaszerepre ítélése, miszerint: „A gyakorlatvezetőségbe beosztott magyar csoportnak benyomásom szerint lényeges szerepet a gyakorlat kidolgozásában és vezetésében nem szánnak”²⁷ – jelentette *Szűcs* vezérőrnagy. Ugyanakkor rendkívüli elismeréssel szól a csehszlovák partnerek maximális segítőkészségéről a határátlépés, a menet és a forgalom-szabályozás támogatása terén.

Úgy vélem, még most, közel öt évtized múltán is sokakat meglep egy vezető magyar tábornok őszinte, *mindig a magyar szempontok alapján értékelt helyzetjelentése*, mégis – érzésem szerint – az irat II. fejezete a legmegdöbbentőbb és leginformatívabb! Ebben ugyanis egykori Vorosilov vezérkari akadémiai csoporttársával: *Pepich* vezérőrnaggyal, a Csehszlovák Néphadsereg politikai főcsoportfőnökével, honvédelmi miniszterhelyettessel folytatott négyórás baráti beszélgetéséről számolt be. A politikai főcsoportfőnök először a gyakorlattal kapcsolatos véleményét foglalta össze, miszerint:

„Lényegében a gyakorlatról az általánosságokon kívül – melyekben nagy vonalakban megegyeztek – részleteket nem ismernek [...] Általában ismerik a résztvevő [sic!] HDS és hadosztálytörzsek számát, de a résztvevő [sic!] csapatokét nem. Az a benyomásuk, hogy a szovjet elvtársak minél nagyobb számú csapat behozatalára törekszenek. Ők ezt nem tartják helyesnek. Politikailag nagy gondot okoz a gyakorlat. Népük nem érti. Ők maguk sincsenek tisztában tulajdonképpen mennyien jönnek be. Magyarítani is nehezen tudják, mert esetleg másképpen alakul a helyzet [Mire gondolhattott itt a miniszterhelyettes? – Sz. M.], hazugságban maradnak. A csehszlovák honvédelmi miniszternek csak korlátozott csapat beengedésére van felhatalmazása, ha ennél többet akarnak hozni, azt kormányközi úton kell [...] rendezni. [Az aláhúzások – az 1. oldalon eszközölt megjegyzés és aláírás színárnyalata, valamint tollvastagsága alapján – minden bizonnyal *Kádár Jánostól* származnak – Sz. M.] Azt reméli, hogy 10-én *Jakubovszkij* [kiemelések tőlem – Sz. M.] elvtársal tisztázásra kerül egy sor kérdés.²⁸ Álláspontjuk az, hogy jelzőcsapatként csak zászlóaljkat fognak engedni, a gyakorlók pedig csak lőtereken és kiképzési bázisokon helyezkedhetnek el.”²⁹

²⁷ Uo. 22. f.

²⁸ Ebből sem lett semmi, mivel – minden valószínűség szerint, a kellemetlen viták elkerülése, illetve a csehszlovák „szövevényesek” bizonytalanságban tartása érdekében – időközben június 14-ére halasztották el a főparancsnok érkezését, de ez végül is kitolódott a gyakorlat megkezdése előtti napra, 18-ára. „A Főparancsnok a gyakorlat egész levezetése során az esetek túlnyomó többségében a párt és kormány vezetőinek előzetes tájékoztatása, beleegyezése és megkérdezése nélkül ténykedett (számtalan ellentét forrásaként), mintha éreztetni akarta volna a vezetéssel szembeni bizalmatlanságát. Ehhez kapcsolódott a gyakorlatvezetés eddig nem tapasztalt módszere is. Minden és mindig megváltozott (szinte naponta), állandósult a bizonytalanság. Mindez nem abból fakadt, hogy a gyakorlat nagyméretű volt, hanem abból a nyilvánvalóvá vált szándékból, hogy *minél tovább tartson*. [Az eredeti jelentésben nincs kiemelve ez a három szó – Sz. M.] Mintha azt akarták volna, hogy a csehszlovák elvtársak érzékeljék, az történik, amit a Főparancsnok akar...” – jelentette haza rendkívüli bátor nyíltsággal *Oláh* vezérőrnagy. PATAKY (1996): *i. m.* 20–21. Ennek fényében érthető, miért nem vönták be a munkába a magyar szakembereket!

²⁹ *HL HM Titkárság 1978/T – 8/15. ö. e.* (1968. 06. 07.) 21. f.

Ezt követően *Pepich* vezérőrnagy a csehszlovákiai belső helyzettel foglalkozott:

„A helyzetük nagyon bonyolult és nehéz. A vezetők rendkívül lestrapáltak és fáradtak. A helyzet általában a kibontakozás felé halad, abban az értelemben, hogy világosodnak a frontok és lassan tisztázódik, hogy ki, mit akar. Ez nagyon nehezen megy, mert a »konzervatív [értsd alatta: szektás-dogmatikus – Sz. M.] erők« állandóan támadnak, s ettől nehéz a jobboldal leválasztása. A konzervatív támadás mindig rosszértelmű [sic!] »egység«-et hoz össze velük szemben, s ebből a valódi ellenséget nehéz kiválasztani. Sajnos a mai vezetés szinte teljes bizalmatlanságot érez német, lengyel és szovjet oldalról, a konzervatív erők viszont érzik a bizalmukat, mely erősíti őket, s mindez fékezi az előrehaladást. Erről hosszan és elkeseredetten beszélt. Teljes tudatában vannak a jobboldali veszélynek és az ellenforradalmi erők elleni harc szükségességének. Rendkívül nehéz úgy kétfronton [sic!] harcolni, hogy kívülről a tábor egy része azt az egyik fronton támogatja, akivel harcunk van. Érzékeltette, hogy ebből a szempontból nem egészen világos, hogy a gyakorlat kinek fog segíteni, ha azt túlfeszítik. Sajnos a legnagyobb baj, hogy nincs meg a pártegység [...] Ha megfelelő erkölcsi-politikai és anyagi támogatást kapnának, ha az egész szocialista táborra, elsősorban a szovjet elvtársakra tudnának támaszkodni, – sőt ha már eddig is tudtak volna, – gyorsabban meg tudnák oldani a problémáikat. Helyzetüket, a belső erőket tekintve, szilárdnak ítélik meg. Nincs ellenforradalmi helyzet és nem is lesz. Megvan az erejük, hogy ha kell adminisztratív eszközökkel is rendet teremtsenek. Ennek feltételeit megteremtették. A hadseregben, munkásőrségben rend van. Szilárdan állnak a Párt /:Dubcsek [sic!] [kiemelés tőlem – Sz. M.] elvtárs:/ mellett, s ha kell bármikor, bármilyen ellenséges erőt le tudnak törni. Sokáig fejtegette, hogy higgyünk [sic!] nekik és bizzunk bennük [...] Ideje lenne tudomásul venni, hogy Csehszlovákiában [kiemelés tőlem – Sz. M.] Novotni [helyesen: Novotný – Sz. M.] és egész garnitúrája erkölcsileg, politikailag megbukott és tarthatatlan. Sajnos a belügyben [a Belügyminisztériumban – Sz. M.], melyre most legnagyobb szükségük volna, nincs rend [...] El vannak szánva, hogy rendet csinálnak s nem lesz – ettől senki se féljen – ellenforradalom Csehszlovákiában [kiemelés tőlem – Sz. M.]. Bonyolult a szlovák-cesh kérdés is. Sajnos úgy alakult, hogy sok a szlovák a hadsereg vezetésében. Az a megítélése, hogy a saját helyén is, miután a miniszter szlovák (*Martin Dzur* [sic!] vezérezredes) [kiemelés tőlem – Sz. M.], jobb volna, ha cseh elvtárs lenne. [Ezek szerint ő is szlovák volt – Sz. M.] Ezen majd fognak is segíteni, de nem akarnak kapkodni. Követelések voltak a hadseregben is, hogy a politikai szervek helyét, szerepét változtassák meg, sőt olyan is volt, hogy »ki a politikai munkásokkal.« Ezt letörték, rend van. Tudják, hogy itt is kell változtatni, ezért tanulmányozzák a mi rendszerünket is, de most nem kapkodják el [...] Hálásan és lelkesen beszélt rólunk, a magyar pártvezetésről és kormányról, mint talán egyetlenekről, akik megértik, és meg tudják [sic!] ítélni, mi is valóban náluk a helyzet, és akik részéről érzik a bizalmat, a türelmet, ez nagy erőt ad nekik.”³⁰

³⁰ Uo. 18–20. f.

Végezetül személyes benyomásairól számolt be *Szűcs* vezérőrnagy. E szerint úgy érzi a beszélgetés alapján, hogy az erőket még mindég a konzervatívokkal vívott küzdelem köti le, miközben bénítólag hat rájuk, és bátortalaná teszi őket a velük szemben megnyilvánuló bizalmatlanság. S a lényeg:

„Az volt a benyomásom, a gyakorlattal kapcsolatban izgatja őket a bevonuló csapatok mennyisége és tartanak attól, hogy a gyakorlat inkább nehezíti majd a helyzetüket. /:Ennek kapcsán a beszélgetés után csináltam egy durva számvetést, mely szerint – attól függően, hogy a jelző csapatok zászlóaljok, vagy ezredek lesznek – kb. 20–26.000 fő szovjet katona fog a gyakorlaton *Csehszlovákiában* [kiemelés tőlem – Sz. M.] tartózkodni. Ez a kommandáns [sic!], kiszolgáló, híradó csapatok [sic!] címén, még tovább is növelhető:/. Két nap alatt sok cseh tiszttel, tábornokkal beszélgettem, akik szintén *Pepich* [kiemelés tőlem – Sz. M.] vezérőrnagy vonalán beszéltek. Valamennyi hangsúlyozta, hogy készek a szocializmus védelmében bármikor fegyvert fogni [...] A szovjet bizalmatlanság tudata elég mély lehet, mert alacsony beosztású tisztek előtt is ismert, tudják és értetlenül állnak vele szemben. Félő, ha változás nem következik be, az lassan helytelen, szovjetellenes hangulat kialakulásához vezet”³¹ – fejeződött be ez az addig páratlan őszinteségű – nyugodtan állíthatom: bátor, s mint látható, a legfelső körökben nagy érdeklődést kiváltó – jelentés.

E jelentés mellékleteként csatolta *Szűcs* vezérőrnagy a főparancsnoki levél, valamint a *Kazakov* hadseregtábornokkal folytatott tárgyalások alapján egy nappal korábban elkészített *Feljegyzéséről*³² a miniszter számára – egyebek mellett – az alábbi javaslatokkal:

- a gyakorlatvezető magyar helyettesévé *Oláh István* vezérőrnagyot, törzsébe pedig *Szűcs Ferenc* vezérőrnagyot, *Fazekas László* ezredest, valamint *Seregi József*, *Csabai Károly* és *Mészáros Lajos* alezredek jelölje ki, alárendelve még nekik néhány hadműveleti tisztet;
- a gyakorló 5. Hadseregtörzs létszámát 75–80, a gyakorló 11. harckocsihadosztály törzsét 25–30 főben határozza meg, s ezekhez arányosan a kiszolgálókat;
- a hadseregtörzshöz három, a hadosztálytörzshöz két döntnök kiküldésével értsen egyet;
- engedélyezze, hogy a gyakorlatot vezető állomány 10-én, vagy 11-én kitelepüljön *Mladába*.

[A *Feljegyzést* – *Czinege* vezérezredes utasítására – tájékoztatásul megküldték *Biszkú* Bélának, aki 8-i láttaozása után továbbküldte *Fehér Lajosnak*, aki 10-én olvasta el – Sz. M.] A fenti *Jelentés* végén említett magyarszimpátia fényes bizonyítékaként az MSZMP és a kormány meghívására június 13-án – közvetlenül a gyakorlat megkezdése előtt – *Budapestre* látogatott *Alexander Dubček* első titkár és *Oldrich Černík* miniszterelnök, akiket *Kádár János* fogadott a Ferihegyi repülőtéren.

³¹ Uo. 17. f.

³² *HL HM Titkárság 1978/T – 8/15. ő. e.* (1968. 06. 07.) 5–6. f.

17. ábra

Kádár János (j) és Alexander Dubček (b) Ferihegyen

Forrás: MTI Fotóarchívum. Elérhető: <https://archivum.mtva.hu/photobank/item/MTI-FOTO-bzdsZjVRVWd1K003dEdDdXpielh4QT09> (A letöltés ideje: 2017. 02. 17.)

A tárgyalásokat követően aláírták a két ország közötti barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést. Ennek kettős hatása is lett. Az egyik:

„A magyarok felé számos alkalommal kifejezésre juttatták, hogy az a melegség, amellyel *Budapesten Dubček* elvtársékat fogadták *Kádár* elvtársék [kiemelések tőlem – Sz. M.], a Központi Bizottság állásfoglalása, a tanúsított bizalom és a jó tanácsok a kétfrontos harcra, számukra az egyetlen pozitív előjelű megnyilvánulás volt a szocialista országok részéről. Különösen barátságos, kezdeményező magatartást tanúsítottak – politikai téma említése nélkül – *Dubček* és *Svoboda* elvtársak (akik többször magyarul fordultak hozzánk), valamint *Dzur* [sic!], *Prchlik*³³ [kiemelések tőlem – Sz. M.] elvtársak, a miniszterhelyettesek, tábornokok, tisztek egész sora, akik viszont a fentieket sokszor és direkt értelemben juttatták kifejezésre”³⁴ – idézi *Oláh* vezérőrnagy jelentését *Pataky* ezredes. [Kiemelés tőlem – Sz. M.]

Ez a szívélyes előzékenység mutatkozott meg abban is, ahogy *Czinege* vezérezredes június 21-i, 0451/KF. VKT. számú rejtjelezett táviratára³⁵ – amelyben hozzájárulását kérte ahhoz, hogy 24–25-én meglátogathassa a kitelepült magyar hadseregtörzset – *Dzúr* vezérezredes még aznap válaszolt, a 00248/Hm.Titk.sz. 021895/10/csehszl. jelzésű táviratában³⁶ kifejezte

³³ *Prchlik, Vaclav* (1922–1983) vezérezredes, a CSKP KB osztályvezetője, politikai főcsoportfőnök. *Forrás:* www.psp.cz/en/sqw/detail.sqw?org=280&id=3364&l=en (A letöltés ideje: 2017. 09. 30.)

³⁴ *PATAKY* (1996): i. m. 35.

³⁵ *HL HM Titkárság 1978/T–8/15. ő. e.* (1968. 06. 21.) 33. f.

³⁶ Uo. 32. f.

nagy örömét a tekintetben, hogy kollégája személyesen ellenőrzi a Magyar Néphadsereg törzsének a munkáját.

Az említett csehszlovák–magyar szerződés – minden bizonnyal – másik, de kellemetlen következménye volt, hogy *Jakubovszkij* marsall nem volt hajlandó találkozni a gyakorlatot meglátogató magyar honvédelmi miniszterrel. Ugyanis bár június 22-én, amikor *Oláh* vezérőrnagy jelentette a főparancsnoknak, hogy *Czinege* vezérezredes meglátogatja a magyar gyakorló törzset, s vele is kíván tárgyalni, találtak mindkét fél számára alkalmas időpontot (24-én), azonban – az elemi és kötelező udvariasság felrúgásával –

„Meglépetésünkre 23-án /vasárnap:/ este 20.30-kor *Kazakov* [kiemelés tőlem – Sz. M.] elvtárs személyesen közölte, hogy a program megváltozott, a Főparancsnok is és ő is hétfőn korán reggel, a Miniszter elvtárs tervezett érkezése előtt, elutaznak a törzsekhez. Ő maga a magyar törzshöz utazik.”³⁷

Oláh István vezérőrnagy tiltakozására cinikus arrogancia volt a válasz:

„*Kazakov* [kiemelés tőlem – Sz. M.] elvtárs a program megváltoztatásáról úgy [sic!] nyilatkozott, hogy: kétségtelenül az a színezete a dolognak, mintha a gyakorlatvezetéség el akarná kerülni a magyar minisztert, de a Főparancsnok – Főparancsnok, a *miniszter csak az ő helyettese* [kiemelés tőlem – Sz. M.], ezért úgy dönt, ahogy akar. Ő viszont mint törzsfőnök, egyenrangú a főparancsnok helyetteseivel, s ha össze lehet egyeztetni az időpontokat, megvárja *Czinege* [kiemelés tőlem – Sz. M.] elvtársat, hogy együtt menjenek el a magyar hadseregtörzshöz.”³⁸

Bár a magyar miniszter önállóan utazott a magyar törzshöz, így a *brnói* repülőtéren találkozott *Kazakov* hadseregtábornokkal és több csehszlovák katonai vezetővel. Sajnos ezt követően nem büszke gerincességet tanúsított, hanem inkább *Canossát* járt, annak minden megaláztatásával együtt:

„A Miniszter elvtárs pedig úgy döntött, hogy a kellemetlen szituáció ellenére elrepül a Főparancsnok harcálláspontjára, ott fog vele találkozni. Erre azonban nem került sor, mert bár késő estig a Főparancsnok törzsénél tartózkodott, *Jakubovszkij* elvtárs nem érkezett meg és sem üzenetet, sem közlést nem hagyott, mint ahogy nem vett részt a csehszlovák elvtársak által előre bejelentett és a helyszínen megtartott vacsorán, sem ő, sem a törzsfőnök. Kedden /:25-én:/ *Kazakov* elvtársat kértük, hogy jelentse a Főparancsnoknak, *Czinege* elvtárs a délutáni órákban szeretné meglátogatni. Az ebédnél *Jakubovszkij* elvtárs közölte, hogy nagyon sok munkája van, 16.00-kor pedig a másnapi gyakorlat előkészítési munkáiról tesznek neki jelentést, így majd meglátja, mikor tud találkozni a Miniszter elvtárral. Erre azonban választ nem adott. Következésképpen a találkozást nem sikerült létrehozni.”³⁹ [Eredeti írásmóddal, de a kiemelések tőlem – Sz. M.]

³⁷ *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e.* (1968. 07. 05.) 15.

³⁸ Uo. 15–16.

³⁹ *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e.* (1968. 07. 05.) 16.

18. ábra

Ivan Jakubovszkij

Forrás: https://w.histrf.ru/articles/article/show/iakubovskii_ivan_ignatievich (A letöltés ideje: 2017. 02. 17.)

Így a magyar miniszter négynapos kinttartózkodása alatt sem jutott ideje a „végtelenül elfoglalt”, de sokkal inkább nagy hatalmi dolyftól és kicsinyes bosszútól szenvedő, elvakult főparancsnoknak az akár csak pár perces udvariassági találkozóra sem! Nos, itt igazolódott be *Czinege* vezérezredes „látnoki tehetsége”, aki már 1965. április 21-én, a Politikai Bizottsághoz intézett beadványában jelezte annak tarthatatlanságát, miszerint a tagállamok honvédelmi miniszterei az EFE főparancsnokának nemzeti helyetteseiként a szovjet védelmi miniszter első helyettesének beosztottjai is egyben!⁴⁰

Itt viszont – a tisztesség úgy kívánja, hogy tegyünk egy rövidke kitérőt ugyanis – szólni kell a Politikai Bizottság „unfer” lépéséről! Mint fent olvasható, magam is úgy véltem, hogy a magyar honvédelmi miniszternek önértesebbnek kellett volna lennie, s észlelvén a megálázó szovjet hozzáállást – *Csokonai Vitéz Mihályhoz* hasonlóan „Csapot, papot, mindent [...]”⁴¹ ott kellett volna hagynia, és hazajönni! De az utólagos „bölcesség” sem tisztességes! Ugyanis – mert egy magyar miniszternek erre is engedélyt kellett kérnie – a Politikai Bizottság 1968. június 11-i határozata szerint:

„A Politikai Bizottság a Varsói Szerződés néhány egységének *Csehszlovákiában* folyó gyakorlatáról szóló tájékoztatót tudomásul veszi, s *helyesli*, hogy a gyakorlat meghatározott fázisában *Czinege Lajos* elvtárs néhány napra *Csehszlovákiába* utazzék.”⁴² [Kiemelések tőlem – Sz. M.]

Viszont – alig egy hónappal később e vonatkozásban amnéziába estek, s – jött a „megvilágosodás” július 9-én, miszerint a Politikai Bizottság „megállapítja: a körülmények nem voltak kedvezőek arra, hogy *Czinege Lajos* elvtárs *Csehszlovákiába* utazzon, s a miniszteri

⁴⁰ *HL MN 1965/T – 93/I. ő. e.* (1965. 04. 21.)

⁴¹ PETŐFI Sándor (1844): *Csokonai*. Pest. Elérhető: <http://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/petofi/csokonai.htm> (A letöltés ideje: 2017. 09. 30.)

⁴² *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e.* (1968. 07. 05.)

látogatás zavarokra vezetett. A jövőben az ilyen jellegű látogatások ügyében körültekintőbben kell eljárni.⁴³

Nos, visszatérve magára a *Jelentésre*: a fentiek fényében már érthető *Oláh* vezérőrnagy azon aprehenziója is, miszerint:

„Őszintén meg kell jelentenünk azt is, hogy a Főparancsnok elvtárs a nemzeti helyetteseit semmilyen feladatba, elhatározásba, helyzetmegítélésbe nem vonja be, a saját nemzeti törzs jelentésének meghallgatásakor, az értékelés rájuk vonatkozó megállapításai kidolgozásakor sem igényelte véleményüket. Velünk – még ha külön kérték is – csak több óras huza-vona után került sor megbeszélésre a 2 hét alatt néhány alkalommal. A helyzet groteskségét mutatja, hogy a közös fényképezéseken, s azon kívül, hogy egy étteremben étkeztek, érdemi kapcsolatot velük nem tartottak.”⁴⁴ [Eredeti írásmóddal – Sz. M.]

Az idő előrehaladtával a feszültség csak fokozódott mind szovjet–csehszlovák, mind szovjet–magyar viszonylatban. Ami az előbbit illeti, néhány érzékletes mondat a két tábornok által a Politikai Bizottság számára készített július 5-i jelentéséből [eredeti írásmóddal – Sz. M.]:

- „A gyakorlat célja, tartalma, lefolyása, de különösen levezetésének módszere, magán viselte a létrejöttét inspiráló helyzet ellentétes megítélésének jegyeit és kihatásait. Emiatt a gyakorlat során feszült, ideges, ellentmondásos légkör alakult ki, melyben elsősorban a csehszlovák házigazdák és a gyakorlatot vezető szovjet elvtársak által képviselt eltérő nézetek csaptak össze.”⁴⁵
- Bár a csehszlovák álláspont mind a belső helyzetet, mind a gyakorlatot illetően eltért a szovjettől, „[a] gyakorlathoz ők általános elvi hozzájárulásukat adták és azt hitték, hogy a későbbiek során majd közös megegyezéssel, aktív részvételükkel folyik le a gyakorlat, bizonyos meghatározott katonai célkitűzések keretei között. Ez nem így történt, s emiatt a gyakorlat már a kezdetétől fogva ideges hangulatban indult.”⁴⁶
- „Az is hozzájárult a feszültséghez, hogy a főparancsnok június 10–11-ére jelzett érkezését 14-ére halasztották, de csak egy nappal a gyakorlat kezdete előtt, 18-án érkezett meg.”⁴⁷ [Bár ne tette volna meg, mert... – Sz. M.]
- „A Főparancsnok megérkezése tovább fokozta a gyakorlat légkörének elmérgesedését. A párt és kormány vezetőinek a gyakorlattal kapcsolatban ismételt felvetett kérdésre nem adott választ.⁴⁸ A Főparancsnok a gyakorlat egész levezetése során az esetek tulnyomó többségében a párt és kormány vezetőinek előzetes tájékoztatása, beleegyezése és megkérdezése nélkül ténykedett /:számtalan ellentét forrásaként:/, mintha éreztetni akarta volna a vezetéssel szembeni bizalmatlanságát. Ehhez kapcsolódott a gyakorlatvezetés eddig nem tapasztalt módszere is: minden és mindig megváltozott /:szinte naponta:/, állandósult a bizonytalanság. Mindez nem abból fakadt, hogy a gyakorlat nagyméretű volt, hanem abból a nyilvánvalóvá vált szándékból, hogy minél tovább tartson. Mintha azt akarták volna, hogy a csehszlovák elvtársak

⁴³ Uo.

⁴⁴ Uo. 14–15.

⁴⁵ Uo. 2.

⁴⁶ Uo. 4.

⁴⁷ Uo. 5.

⁴⁸ HL Fotóarchívumának tulajdona.

érzékeljék, az történik, amit a Főparancsnok akar. /:Bennünk az a benyomás alakult ki, hogy ez nemcsak a Főparancsnok és közvetlen törzse személyi tulajdonságaiból fakad – bár abból is –, hanem a bizalmatlanság tudatos közlése lehetett ilyen formában is.:⁴⁹

- „A gyakorlat befejezésének és a törzsek visszavonásának csehszlovák részről történő sürgetése, többszöri kérése, azt a kérdést vetette fel a szovjet elvtársak némelyikében, hogy ha ezek a vezetők szovjetbarátok, akkor mi kifogásuk a szovjetek jelenléte ellen, hiszen azok értük is vannak itt.”⁵⁰ Ezt a téveszmét az „aranszajú” *Kazakov* hadseregtábornok úgy „véste gránitba”, miszerint: „Egy szocialista országban nem képezheti vita, probléma tárgyát, hogy mikor, hány szovjet katona mennyi időre akar az ország területére lépni, miután ők minden helyzetben és mindenkor, a szocializmus erejét növelik, a kommunisták támogatását erősítik.”⁵¹ E nézetet mégis a „gentleman non plus ultra” *Jakubovszkij* marsall emelte éteri magasságba, amikor „[...] július 2-án a Főparancsnok a *Csehszlovák Köztársaság* vezérkari főnökét többek előtt, szemtől-szembe szovjetellenes provokátornak minősítette. Ezt közvetlenül az a levél váltotta ki, melyet a vezérkari főnök, *Rusov* altábornagy, a párt és a kormány megbízásából július 1-én írt *Kazakov* elvtársnak válaszul arra a kérésére, hogy további 300 fő és 70 speciális gépkocsi beengedését kérte, sérült járművek javításához, annak ellenére, hogy előzőleg már jelezték, hogy az értekezlet után /:július 2.:/ a törzsek hazamennek. *Rusov* elvtárs úgy tájékoztatott [*Oláh* vezérőrnagyot; kiemelés tőlem – Sz. M.], hogy levelében ezt indokolatlannak, a közvélemény számára nem kívánatosnak tartotta, egyben felajánlotta a Csehszlovák Néphadsereg, sőt a népgazdaság javító kapacitását, segítségét.”⁵²
- „Az egész gyakorlat során megnyilvánuló rossz hangulat, a bizalmatlanság, az első titkár és általában a csehszlovák vezetők kéréseinek figyelembe nem vétele, a gyakorlat vezetési módszereinek hiányosságai, elég széles körben ismertté váltak a csehszlovák katonai vezetők és a parancsnokok között [...] a gyakorlat folyamán fokozatosan fejlődött bennük a személyi, nemzeti, önérzetbeli sérelem [...], ami egyeseknél sajnos már szovjetellenességhez vezetett [...] az a meggyőződés kezdett egyre erősödő formában kialakulni, hogy már nem egyszerűen a helyzet ellentétes megítéléséről van szó, hanem arról, hogy a gyakorlat nem a jelenlegi politikai és katonai vezetés erősítésére, tekintélyének emelése érdekében folyik, hanem éppen ellene, vagy azok többsége ellen.”⁵³
- Természetesen, ahol lehetett, a csehszlovákok is „betartottak”: a fent említett – további 300 fős kotingens beengedésével kapcsolatos – kérés megválaszolására egyebek mellett „[...] csak azután kerülhet sor ha végleges lesz a gyakorlat értékelésének ideje és a *Csehszlovákia*ban tartózkodó csapatok kivonásának rendje”.⁵⁴ Ezek után akár természetesnek is nevezhető az érkező lengőhorog, amikor a csehszlovákok az iránt érdeklődtek *Kazakov* hadseregtábornoknál, hogy mikor kapják vissza a gyakorlóléteiket, a szokásos – minősíthetetlen stílusban válaszolt: „Ha az elmúlt hónapokban

⁴⁹ Uo. 6.

⁵⁰ Uo. 8.

⁵¹ Uo. 14.

⁵² Uo. 10.

⁵³ Uo. 10–11.

⁵⁴ *HL HM Titkárság 1978/T – 15. ő. e.* (1968. 07. 02.) 54. f.

nem volt sürgős a gyakorlóterek használata, akkor az nem sürgős most sem.”⁵⁵ [Eredeti írásmóddal, de a kiemelések tőlem – Sz. M.]

19. ábra

Svoboda (b), Jakubovszkij (k), Dzur (j)

Forrás: MTI. PI. 8-6-21/81/

Mint korábban is érzékelni lehetett, a magyar–csehszlovák barátsági szerződés megkötését követően a szovjet–magyar reláció is „lefagyott”:

- a *Jakubovszkij–Czinege*-találkozó tragikomikus állomásait már megismerhettük, de akadt más is – egyebek között –, mint például a gyakorlat befejezésének kálváriája: június 28-án este *Oláh* vezérőrnagy jelentette *Budapestnek*, hogy a szovjet fél közlése szerint 29-én este még egy helyzetet kívánnak kiadni, amelyre a vonatkozó elhatározás meghallgatását július 1-jére vagy 2-ára tervezik „Ez azért érdekes, mert ez az időpont eltérő a gyakorlat végét illetően.”⁵⁶ – rögzítette a magyar gyakorlatvezető-helyettes telefonon tett jelentését a 00550/VKT. számú irat.⁵⁷ Ráadásul ez nemcsak a „vendéglátók” számára jelentett problémát (a szovjet csapatok jelenlétének további meghosszabbítása), hanem a magyaroknak is, hiszen a kint lévő 800 fős kontingens, csak 30-áig volt ellátva normál +2 napi hidegélélemmel. Így *Oláh* vezérőrnagy – biztos, ami biztos alapon – azonnal intézkedett arra, hogy 30-án további kétnapi élelmet szállítsanak ki *Magyarországról*, hogy a hidegélélem – mint vész-tartalék – megmaradjon. A fenti közlés következtében *Czinege* vezérezredes azonnal utasította *Oláh* vezérőrnagyot, hogy jelentse a főparancsnoknak – ha ez nem lehetséges, akkor a törzsfőnökének –, miszerint: „[...] a Magyar párt és kormány megbízásából [Ez a varázsige máskor bevált! – Sz. M.] kérdezi, hogy mikor fejeződik be a gyakorlat, illetve a törzs mikor tud hazajönni.”⁵⁸ *Oláh István* azonnal tudott válaszolni, mivel – az étellemezési ellátás biztosítása érdekében – ugyanezt a kérdést már feltette *Kazakov* hadseregtábornoknak, aki az e gyakorlat alatti stílusukra különlegesen jellemző cinizmussal és mindent a főparancsnokra való „áthárítással” azt válaszolta: „Nagyon sajnálja, hogy nem tudja megmondani az időpontot, mert annak meghatározása a Főparancsnok joga, Ő pedig még nem döntött, s erre akkor

⁵⁵ Uo. 53–54. f.

⁵⁶ *HL HM Titkárság 1978/T – 15. ő. e.* (1968. 07. 02.) 40. f.

⁵⁷ *HL HM Titkárság 1978/T – 15. ő. e.* (1968. 06. 28.)

⁵⁸ Uo. 40. f.

határozza el magát, amikor Ő akarja.”⁵⁹ [Természetesen nem igaz, hogy *Jakubovszkij* marsall akkor fejezi be a gyakorlatot, amikor jónak látja, hiszen Černik miniszterelnökkel a 30-i befejezésben állapodtak meg korábban, s ha ezt nem akarják tartani, akkor erről újbóli egyeztetés szükséges! – Sz. M.]

Csémi Károly altábornagy még igyekezett megmagyarázni a kérdés indokoltságát:

„A kérdést azért tettük fel így, mert Miniszter elvtárs amikor a gyakorlatról visszaérkezett, idehaza úgy [sic!] jelentett, hogy két nap múlva /:27-én vagy 28-án:/ befejeződik a gyakorlat és utána, akik nem vesznek részt a gyakorlat értékelésén, hazajönnek. Ezt a tájékoztatást *Dzur* [kiemelés tőlem – Sz. M.] elvtárs adta Miniszter elvtársnak. Miniszter elvtárs jelentését itthon tudomásul vették.”⁶⁰ [Ceruzás aláhúzás, eredeti írásmód – Sz. M.]

Ráadásul *Kálazi József* vezérőrnagynak és hadseregtrózsének kötelezettségei vannak a július 2-án vagy 3-án érkező koreai katonai delegáció programja kapcsán. Mindezért *Czinege* vezérezredes újból megparancsolta:

„*Oláh* vörgy. elvtárs azonnal jelentkezzen be a Főparancsnoknál azzal, hogy Miniszter elvtárs kérdését kell átadnia részére. Ha nem sikerül bejutni a Főparancsnokhoz, vagy halogató választ kap, akkor *Oláh* vörgy. tájékoztassa *Kazakov* vagy *Truzsenyikov*⁶¹ elvtársat arról, hogy nem tudja végrehajtani a Miniszter elvtárs parancsát. /Mindezt nyugodtan, udvariasan, nagy következetességgel kell végrehajtani./”⁶² – szöveg a „használati utasítás.” [Kiemelések tőlem – Sz. M.]

A fenti telefonbeszélgetések 19 óra 40 perc és 20 óra 15 perc között zajlottak. A parancs vétele után *Oláh* vezérőrnagy azonnal megtette a szükséges intézkedéseket, s erről még aznap este így jelentett a 01885. számú irat szerint:

„A kapott parancs alapján 28-án 20.30-kor távbeszélőn /:VCS-én:/ [Védett Csatornán – Sz. M.] felhívtam a főparancsnokot és a segédtisztje jelentette, hogy a marsall elvtárs az irodájában fekszik, orvosok gyógykezelik. [Gondolom, – s elnézést a rosszindulatú gyanúsításért, de az elmúlt napok eseményei alapján, csak bigott hit vagy végtelen szervilizmus segítségével hihető e hirtelen jött betegség, ezért – *Oláh* vezérőrnagy szerint is csak átlátszó trükkkel próbálták távol tartani őt, tehát... – Sz. M.] Ennek ellenére ragaszkodtam a távbeszélőn való jelentéshez, mire a főparancsnok átvette a készüléket. Jelenttem, hogy *Czinege* [kiemelés tőlem – Sz. M.] elvtárstól parancsom van sürgős jelentés tételre [sic!], kértem, hogy fogadja. A főparancsnok közölte, hogy rosszul érzi magát, orvossal kezelik [sic!] és kérte, ha egy mód van rá reggel keressem fel. Ennek alapján én reggel /:29-én:/ 08.00-kor jelentkeztem nála a kapott feladattal.”⁶³

⁵⁹ Uo. 39. f.

⁶⁰ Uo. 39. f.

⁶¹ *Truzsenyikov* altábornagy, a gyakorlatvezető trózsfőnökének (*Kazakov* hadseregtrózsbornok) helyettese.

⁶² Uo. 38. f.

⁶³ *HL HM Titkárság 1978/T – 15. ö. e.* (1968. 06. 28.) 42. f.

[Ha nem kitérni akart a válasz elől, akkor rövidebben is elintézhette volna a főparancsnok a dolgot, hiszen a betegségére való hivatkozás helyett elég lett volna egyetlen dátumot mondani, vagy valóban nem volt abban a helyzetben, mert a szovjet legfelsőbb pártvezetés sem döntött még? – Sz. M.]

29-én reggel a főparancsnok végre fogadta *Oláh* vezérőrnagyot, és kérdésére arról tájékoztatta, hogy:

„A gyakorlat aznap, legkésőbb vasárnap a délelőtti órákban befejeződik és az értékelést július 1-én megtartják. Tudomásunk szerint *Dubcek* [kiemelés tőlem – Sz. M.] elvtárs 1-én már készült a kiértékelésen való részvételre, mikor jelentést kapott, hogy az nem lesz megtartva. A gyakorlatvezetőség azonban ekkor /:1-én, hétfőn reggel:/ a tervezett kiértékelés helyett egy újabb 5 napra szóló programot küldött szét írásban a résztvevőknek, melyben azt is közölték, hogy az értékelés időpontjára később intézkednek. A Főparancsnok ezt azzal indokolta, hogy a csehszlovák vezető elvtársak elfoglaltsága miatt húzódik el az értékelés időpontja.”⁶⁴ [Eredeti írásmóddal – Sz. M.]

Bár egy másik – az események idején készült – jelentés szerint *Truzsenyikov* altábornagy arról tájékoztatta *Oláh* vezérőrnagyot, hogy 29-én este még egy helyzetet terveznek kiadni, így az elhatározás meghallgatása július 1-jén vagy 2-án lesz. „/Ez azért érdekes, mert ez az időpont eltérő a gyakorlat végétől.”⁶⁵

Abban az időben közszájon forgott egy – meglehetősen találó mondás: „*Moszkva* hisz, de ellenőriz!” Nos, ez esetben „*Budapest* hisz, de [...]”: a magyar katonai vezetés – élve a gyanúperrel – július 1-jén 13 órakor a miniszteri VCS-n felhívta *Dzúr* vezérezredest, érdeklődve, tényleg miattuk csúszik-e az értékelés, valóban a csehszlovák párt- és állami vezetők nem értek rá. *Dzúr* vezérezredest ezt cáfolta:

„A Csehszlovák Párt és állami vezetők fel voltak készülve a mai értékelésre, azonban ez megváltozott és a törzsekben különböző részlet mozzanatonként még folytatódik a gyakorlat. Arra a kérdésre, hogy a magyar hadseregtörzs mikor indulhat haza, azt válaszolta, hogy szeretné ezt tudni a csehszlovák törzsekről is, de számára érthetetlen módon azokkal *Jakubovszkij* elvtárs rendelkezik. Elmondta, hogy az értékelés holnap /július 2-án/ délelőtt 9 órakor lesz. Ezt a döntést ma az után hozták, miután a gyakorlat vezetői *Dubcek* elvtársnál voltak.”⁶⁶ [Kiemelések tőlem – Sz. M.]

Ugyanebből az iratból kitűnően, a 13 óra 10 perckor tett jelentésében *Oláh* vezérőrnagy még árnyalta is a szovjetek korábban említett hazugságát, miszerint: „Értesülésünk szerint *Dubcek* elvtárs – tegnapi vidéki utjáról hazatérőben – *Mlada Boleslavba* készült az értékelésre. A levegőben kapta a hírt, hogy az értékelés elmarad és így *Prágában* szállt le.” [Eredeti írásmóddal – Sz. M.] Ugyanezen irat végén szerepel – valószínűleg *Csémi* altábornagy kézírásával – *Oláh* vezérőrnagy kiegészítése az értékelés másnap 9 órai megtartásáról, s arról, hogy a hadseregtörzs 3-án indul haza. Ők készültek rá.

⁶⁴ *HL MN Zala* – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 07. 05.) 13–14.; *HL MN Titkárság 1978/T* – 15. ő. e. (1968. 06. 28.) 41. f.

⁶⁵ *HL HM Titkárság 1978/T* – 15. ő. e. (1968. 06. 28.) 40. f.

⁶⁶ *HL HM Titkárság 1978/T* – 8/15. ő. e. (1968. 07. 01.) 54. f.

A 2-i dátum kialakulásával kapcsolatban – a Politikai Bizottság számára készült jelentésükben⁶⁷ – a két vezérőrnagy még annyi kiegészítést tett, miszerint:

„miután *Dubcek* [kiemelés tőlem – Sz. M.] elvtárs tudomására jutott a fenti változás, érintkezésbe lépett a Főparancsnokkal, sürgette, hogy vessenek véget ennek a tarthatatlan és méltatlan huzavonának. Ennek hatására a Főparancsnok visszavonta az előzőleg további 5 napra írásban kiadott parancsot. Így került sor a 2-i értekezletre.”⁶⁸

Nos, ezzel végre lényegében befejeződött ez a szégyenteljes gyakorlat, amely – mint rövidesen kiderült – a *Csehszlovák Szocialista Köztársaság* 1968. augusztusi megszállásának a főpróbája volt. De ha – most még – nem ez utóbbit, „csak” a gyakorlatról fent idézett néhány szemelvényt nézzük, arcpirító képmutatás a július 12-én kiadott sajtóközlemény, miszerint:

„A gyakorlat bebizonyította a törzsek összeforrottságát, szervezettségét és egyre növekvő hadműveleti kiképzését. A parancsnokok és a törzsek tisztjei gyakorlatot szereztek a közös hadműveletek megtervezésében és megvívásában a szövetséges csapatok közötti együttműködés megszervezése módszereinek tökéletesítésében, a korszerű háború jellegére, a harctevékenységek megvívásának formáira és módjaira vonatkozó egységes nézetek alapján.”⁶⁹

Ezt a nagy szövetségesi egységet – a fentiekén túl – az is megkérdőjelezte, hogy amikor az e sajtóközleményt egyeztetés céljából *Csémi* altábornagynak július 11-én átadó *Tutarinov* vezérezredestől, az EFE főparancsnokának magyarországi főképviselőjétől megkérdezte a vezérkari főnök, hogy minden részt vevő törzs és csapat elhagyja-e a CSSZSZK területét, „*Tutarinov* [kiemelés tőlem – Sz. M.] elvtárs szerint erre a válaszáadás meghaladja az illetékességét”.⁷⁰ Ezt megelőzően arra is rákérdezett, hogy e szöveget egyeztették-e a csehszlovákokkal, erre azt – a nem egyértelmű – választ kapta, hogy „[...] ők is megkapták”.

Mindezek után felmerülhet a kérdés, miért foglalkoztam ilyen részletességgel a Šumava gyakorlattal. Lehetne az a válasz, hogy soha ilyen élesen még nem merült fel – 1956 október–novembere óta – a szocialista hadseregek közötti ellentét. Mégis sokkal fontosabb számomra, akitől különösen a rendszerváltást követő években megkérdezték, de inkább megkérdőjelezték: lehetett-e a Magyar Néphadsereg – ezáltal a Varsói Szerződés – tisztje magyar hazafi. Az én válaszom mindig az volt, hogy a magyar tisztek döntő többsége, bár alapvetően azonosult a szocializmus eszméivel, a VSZ békefenntartó (elrettentő-) képességével, de mindenkor elsősorban a haza védelmére készültünk! Nos, ezért vagyok hálás e gyakorlatnak – bármilyen szégyenletes volt is! –, de még inkább *Oláh István* vezérőrnagy, kiképzési főcsoportfőnök, miniszterhelyettesnek, valamint *Szűcs Ferenc* vezérőrnagy, vezérkarifőnök-helyettesnek, hogy bebizonyították állításom helyességét. Talán manapság nagyon sokan nem is tudják felmérni e két vezető tábornok – nem nagy szavak! – hazafiúi bátorságát, amikor annak érdekében, hogy a *Magyar Népköztársaság* ne kerülhessen a *Csehszlovák Szocialista Köztársaság* sorsára, hallatlan élesen és mindeneddig példátlan

⁶⁷ HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 07. 05.)

⁶⁸ Uo. 14.

⁶⁹ HL HM Titkárság 1978/T – 8/15. ő. e. (1968. 07. 11.) 62. f.

⁷⁰ Uo. 63. f.

nyíltsággal mutattak rá a szovjet és VSZ katonai felső vezetés gátlástalanságára, arroganciájára, valamint mertek bátran érdemi javaslatokat megfogalmazni még a Politikai Bizottságnak is a magyar érdekek fokozottabb védelme érdekében. Pedig sokkal biztonságosabb, rizikómentesebb lett volna a többi szövetséges kollégához hasonlóan viselkedni, miszerint: „A gyakorlatot meghatározó szovjet és csehszlovák álláspontokat illetően a résztvevő [sic!] lengyel, német és bolgár katonai vezetők a szovjet álláspontot követték, ennek adtak hangot –, bár lényegesen tapintatosabb formában.”⁷¹

Csak példaként néhány – a korábbiakban már részletezettek nem ismételve – idézet a Politikai Bizottság számára, a két tábornok által készített és *Czinege Lajos* vezérezredes, honvédelmi miniszter – hasonló bátorságot igénylő – előterjesztéséből:⁷²

- „A gyakorlatvezető törzs, a törzsfőnök, de különösen a Főparancsnok részéről tanúsított magatartás sajnos nem kívánatos irányba befolyásolta a helyzetet, ami a gyakorlat értékelésének idejére már szinte drámai szituációkhoz vezetett. Mindez azonban nemcsak a gyakorlatvezetés *lehetséges politikai eligazításán* múlt. A már korábban is tapasztalt sajnálatos tapintatlan módszerek egy ilyen kieleződött helyzetben hangsúlyozottabban jelentkeztek.”⁷³ S ezekből a gyakorlat során szerzett negatívumokból levont következtetésben már a Hazájukat féltették a tábornokok, ezért figyelmeztették a Politikai Bizottságot, illetve tettek javaslatot feléje: „*Úgy tűnik, hogy ezzel a módszerrel a jövőben normális körülmények között is számolni kell. Ezért még inkább indokolt, hogy a Szerződés szövegében lévő pontatlanságokat sürgősen és következetesen a Politikai Bizottság korábban elfogadott álláspontja szerint kiküszöböljük.* A gyakorlat tapasztalatai alapján, kívánatos lenne továbbá pontosan szabályozni a Szerződés tagországai területén lefolytatandó közös gyakorlatok levezetésével összefüggő mindazon kérdéseket is, amelyek egyértelmű megfogalmazása és betartása egyaránt biztosítja a gyakorlat szervezett lefolytatását, de különösen a fogadó ország és a gyakorlat vezetőinek jogait és kötelezéseit. [Kiemelések tőlem – Sz. M.] [...] A gyakorlat legfőbb mutatóinak /:kezdeté, vége, mérete stb.:/ ismerete a résztvevők, de különösen a fogadó országok legfelsőbb párt, állami és katonai vezetése részéről elemi igény.”⁷⁴
- „Jelentős mértékben hozzájárult a feszültség növeléséhez, hogy a csapatok beérkezését /:különösen számát és idejét tekintve:/ szovjet részről egyoldalúan kívánták meghatározni, nehezményezve a csehszlovák elvtársak ilyen irányú pontosítási, szabályozási és korlátozási törekvéseit.”⁷⁵

[Itt az előterjesztők megismételték *Kazakov* hadseregtábornok korábban már idézett, hírhedt eszmefuttatását arról, hogy mi képezheti vita tárgyát a szocialista országok között. Sok más mellett talán ez a gondolat is lehetett a legmellbevágóbb nemcsak a két magyar tábornok, de a Politikai Bizottság tagjai számára is, valószínűleg ebből értették meg leginkább, hogy a szovjet nagyhatalom szoldateszkái csak egy-egy provinciának tekintik a szövetséges államokat – Sz. M.]

⁷¹ *HL Zala – 1968. 1968. 4. d. 8. ő. e.* (1968. 07. 05.) 11.

⁷² Uo. (1968. 07. 05.)

⁷³ Uo. 12.

⁷⁴ Uo. 12–13.

⁷⁵ Uo. 14.

Mindezek elkerülésére *Oláh István* és *Szűcs Ferenc* vezérőrnagyok nyomatékosan javasolták a Politikai Bizottság részére a legfontosabb lépések megtételét, a 20. ábrán látható 4./ pont szerint.

E sok feszültség mellett a jelentés készítői szükségesnek tartották azt is kiemelni, hogy:

„A csehszlovák elvtársak a gyakorlaton résztvevőkkel általában – tehát a szovjet tisztekkel és katonákkal is –, a magyar törzssel, a gyakorlatvezető magyar munkatársaival szemben pedig különösen – nagy figyelmességet tanúsítottak. Az általuk biztosított munka- és életkörülmények jóindulatról és barátságról tanuskodtak. A többnyire általuk kezdeményezett találkozók, rendezvények a barátok közötti normák teljes betartásával történtek.”⁷⁶ [Eredeti írásmóddal – Sz. M.]

A fenti 20 oldalas jelentést *Czinege Lajos* vezérezredes, honvédelmi miniszter terjesztette elő a Politikai Bizottság 1968. július 9-i ülésén, hangsúlyozván, hogy: „Jelentésükben foglaltakat rövid ott tartózkodásom alatt szerzett személyes benyomásaim, valamint *Csémi Károly* altbgy. elvtárs tapasztalatai is alátámasztják.”⁷⁷

A jelentés végén, utóiratként még rögzítette, hogy az anyag lezárását követően jutott tudomásukra, miszerint a gyakorlaton részt vett szovjet törzsek változatlanul *Csehszlovákia* területén tartózkodnak, illetve a lengyel részről a gyakorlatvezető törzsében tevékenykedett katonai vezetők hazautaztak, a hadseregtörzs viszont még nem.

Főként a két jelentéstevő, de még az előterjesztőnek is többször említett, a haza iránt érzett aggodalma által vezérelt személyes bátorságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a Politikai Bizottság nem akart vagy nem mert nyíltan jelentőséget tulajdonítani a szerzett tapasztalatoknak és félelmeknek! Ugyanis a jelentéssel kapcsolatban a következő – semmitmondó – határozatot hozta:

„A Politikai Bizottság a jelentésben foglaltakat tudomásul veszi. Úgy értékeli, hogy a megtartott hadgyakorlat a kitűzött célokat elérte, s hasznos volt. [Ezek nem a jelentést, hanem az EFEF által kiadott sajtóközleményét olvasták! – Sz. M.] Ugyancsak döntött arról, hogy a megtartott hadgyakorlat tapasztalatairól *Czinege Lajos* elvtárs a soron következő ülés alkalmából tájékoztassa a Minisztertanács tagjait. A tájékoztatás módjáról és mértékéről [Tehát, még a miniszterek sem tudhattak meg mindent! – Sz. M.] *Fock Jenő* elvtársal konzultáljon. A hadgyakorlatról készített részletes jelentésben foglaltakkal a Politikai Bizottság tagjai a Központi Bizottság Irodáján megismerkedhetnek.”⁷⁸ [Kiemelések tőlem – Sz. M.]

[Az ugyancsak e Politikai Bizottság-ülésen hozott – a sikertelen *Jakubovszkij–Czinege*-találkozó kapcsán történt – elmarasztalásról korábban már szóltunk – Sz. M.]

⁷⁶ Uo. 21.

⁷⁷ Uo. 21.

⁷⁸ Uo. (1968. 07. 09.)

4./ A gyakorlat egész levezetésének tapasztalatai sajnálatosan igazolták a Szerződés hiányosságainak, pontatlanságának és rendezetlen területeinek tarthatatlanságát. Ezek meggyőzően bizonyítják, hogy fenntartásuk előbb, vagy utóbb éppen a Szovjetunió tekintélyének csökkenéséhez, a Szerződés gyengüléséhez vezetnek.

Ennek elkerülésére szükség van:

- a Szerződés szövegének általunk tervezett pontosítására a Politikai Bizottság határozata alapján;
- az ugynevezett közös gyakorlatok megszervezésével és levezetésével kapcsolatos alapvető, elvi jelentőségű kérdések behatárolására, kötelező érvényű betartására.

A 20 nap alatti élmények hatására és az ügyért való felelősségérzet alapján bítrak vagyunk azt javasolni, hogy valamilyen elfogadható módon juttassuk a szovjet párt és kormány vezetői tudomására, hogy egyes szovjet katonai vezetők gyakori apolitikus, tapintatlan és sértő magatartása objektíve árt a Szovjetunió tekintélyének, a Varsói Szerződés egységének.

Budapest, 1968. július hó "5"-n.

Cláh István
/:CLÁH ISTVÁN vezérőrnagy/
honvédelmi miniszterhelyettes

Szucs Ferenc
/:SZUCS FERENC vezérőrnagy/
MNVKF. helyettes

20. ábra

Az előterjesztés 4. pontja

Forrás: HL Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 07. 05.)

Természetesen a Politikai Bizottság fenti határozatának megfelelően a Kormány számára is elkészült egy 3 és fél oldalas semmitmondó jelentés, amelyben a nagy lózungokon túl egyetlen mondatot szenteltek a gondoknak, miszerint: „A gyakorlat nem folyt le izgalom mentesen, itt-ott feszült légkör keletkezett, nézeteltérések támadtak elsősorban a gyakorlatvezetőség és a házigazdák között”⁷⁹ – a tapasztalatokból leszűrjt javaslatokról viszont egyetlenegy sor sem!

Talán nem is véletlenül, mert a magyar különutasságnak is voltak határai! Ugyanis a bolgár, a lengyel, a magyar, a német és a szovjet pártok vezetőinek, valamint kormányfőinek [a csehszlovákok nem fogadták el a meghívást – Sz. M.] 1968. július 14–15-én tartott varsói tanácskozásán bár rögzítették a magyar álláspontot, miszerint „[a] csehszlovákiai helyzet rendezésére politikai megoldásokat kell keresni, s óvni kell a jelenlévő testvérpártokat a katonai beavatkozástól”,⁸⁰ ugyanakkor a fent említett országok vezetői által a CSKP KB-jának küldött levél már „egységet” tükrözött:

⁷⁹ HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 07.) 3.

⁸⁰ CSENDES–GELLÉRT (1993): i. m. 306.

„Nem tudunk azzal egyetérteni, hogy ellenséges erők országunkat [sic!] letérítik a szocializmus útjáról, és felidéznek annak veszélyeit, hogy *Csehszlovákia* kiszakad a szocialista közösségből. Ez most már nem csak az Önök ügye. Mindazon államok közös ügye, akik a Varsói Szerződésben szövetkeztek [...] A szocialista világ határai Európa szívéig, az *Elbáig* és a *Cseh-erdőig* tolodott előre [...] Sohasem engedjük meg, hogy az imperializmus békés vagy békétlen úton, belülről vagy kívülről rést üssön a szocialista rendszeren és az európai viszonyokat előnyére változtassa [...]”⁸¹ [Kiemelések tőlem – Sz. M.]

Ez a vélemény nem ad hoc volt, mivel már napok óta folyt a magyar politikai és katonai vezetés „megpuhítása” annak érdekében, hogy egy újabb [hol kimondták: *Csehszlovákia* területén, hol csak rébuszokban beszélve: *Magyarországtól* északra eső területen – Sz. M.] gyakorlathoz kérnek egy-két magyar hadosztályt. Ugyanis e közös levél megszületése előtt öt nappal, július 10.-én 13 óra 10 perckor azzal kereste fel *Tutarinov* vezérezredes *Czinege Lajost*, hogy *Grecsko* marsall egy órával korábbi [de sürgős volt! – Sz. M.] üzenetét közve-títi, miszerint a VSZ tagállamainak hadseregei *Magyarországtól* északra hadgyakorlatot terveznek végrehajtani. „*Brezsnyev* elvtárs már beszélt erről *Kádár* elvtárral, aki egyet-értett”⁸² [kiemelések tőlem – Sz. M.] – állította. Ezért három magyar hadosztály részvételét kéri, egy hadsereg- vagy hadtesttörzs alárendeltségében. Erre a miniszter mindössze azt a választ adta, hogy „[...] a kérdést jelentem, s majd az illetékes párt [sic!] és állami vezetők döntése után választ adok”.⁸³ A beszélgetést *Csémi* altábornagy tolmácsolta és készített róla feljegyzést, amihez később *Megjegyzést* gépeltek *Szűcs* vezérőrnagy szignójával, miszerint:

„68. 7. 10.-én 15.10-kor *Csémi* altbgy.elts. felhívta telefonon *Tutarinov* vezds.elvtársat, aki előzőleg kereste. *Tutarinov* elts. a következőket mondotta: Azt a megjegyzését *Czinege* elts.-nak /:mikor *Grecsko* elts. táviratát vele közölte:/ hogy most jött *Kádár* elts.-tól, akinél a koreaiakkal volt és *Kádár* elts. semmit erről neki nem mondott – jelentette *Grecsko* elts.-nak. *Grecsko* elts.-tól azt a választ kapta, hogy *Kádár* elts. csak elvi beleegyezést adott, a csapatok meniségéről nem volt szó. A fentieket altbgy. elts. 7. 10.-én 15.25-kor jelentette *Fock* elvtársnak.”⁸⁴ [Eredeti írásmóddal, de a kiemelések tőlem – Sz. M.]

Ezt a „füllentést” *Czinege* vezérezredes sem hagyhatta szó nélkül: még e napon, a 00505/Kf. számú levelében a „képébe vágta” szovjet kollégájának, hogy: „*Kádár* [kiemelés tőlem – Sz. M.] alvtárs nem érti a reá való hivatkozást. Arról, hogy gyakorlat van szervezés alatt – az Ön által küldött üzenetből értesült – ebből következik, hogy előzőleg nem adhatta egyetértését.”⁸⁵

A szovjet fél továbbra is aktív volt: *Tutarinov* vezérezredes 11.-én 11 óra 30 perckor ismét felkereste *Csémi* altábornagyot, és átadta a Šumava gyakorlathoz készült közös közlemény szövegtervezetét. Az erről készült feljegyzést a vezérkari főnök továbbította – a tervezettel együtt – a miniszternek, aki viszont – valószínűleg még aznap, ugyanis a dátum nincs kitöltve – továbbította *Pullai Árpád* KB-titkárnak azzal a javaslatával, hogy:

⁸¹ FISCHER Ferenc (2001): *A megosztott világ. A Kelet–Nyugat, Észak–Dél kapcsolatok fő vonásai (1941–1991)*. Budapest, Dialog Campus Kiadó. 254.

⁸² *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e.* (1968. 07. 10.)

⁸³ Uo. (1968. 07. 10.)

⁸⁴ Uo.

⁸⁵ Uo.

„Nem tartom célszerűnek, sőt egyenesen zavarokat okozna, ha nálunk most ilyen közlemény megjelenne [...] Ezért célszerűnek látnám olyan választ adni, hogy mi tudomásul vettük a *Szovjetunióban* [kiemelés tőlem – Sz. M.], vagy más országban ilyen közlemény megjelenik. A jelen közlemény-tervezetet tehát tájékoztatásnak fogjuk fel. Közöljük azonban, hogy a fentiekre való tekintettel mi nem adunk ki ilyen közleményt.”⁸⁶

Az idő azonban sürgette a szovjet vezetést, így július 22-én 14 órakor *Tutarinov* vezérezeredes ismét felkereste a honvédelmi minisztert, több kérdést és kérést is közvetítve a magyar katonai vezetésnek.⁸⁷ A *Csémi* altábornagy által 14 óra 40 perckor aláírt *Feljegyzés* első kérdése egyértelműsítette a magyar vezérőrnagyok előzőekben idézett jelentésének megalapozottságát, bármilyen hangzatosak voltak is az éppen befejezett Šumava gyakorlattal kapcsolatos hivatalos győzelmi jelentések. Ugyanis *Jakubovszkij* marsall az iránt érdeklődött, hogy a magyar fél mikorra ad választ arra a szovjet kezdeményezésre, hogy *Kazakov* hadseregtábornokot felmentsék az EFE törzsfőnöki beosztásából, és helyére *Szergej Matvejevics Styemenko*⁸⁸ hadseregtábornokot nevezzék ki. [Tehát a *csehszlovákiai* „balhét” mégiscsak el kellett vinnie valakinek, s ez a törzsfőnök volt, hiába szolgálta ki gátlástalanul a még tőle is gátlástalanabb főparancsnokát! – Sz. M.] Erre azt válaszolta a magyar vezérkari főnök, hogy már döntésre előterjesztették a Politikai Bizottság és a kormány számára, a hét folyamán várható a válasz.

Második – *Grečko* marsall által megfogalmazott – kérésként előadta, hogy legalább egy hadosztállyal (esetleg még kisebb kötelékkel, de „[...] kifejezetten kéri, hogy valamilyen formában...”) vegyen részt a Magyar Néphadsereg „a korábban említett gyakorlaton”, végezetül, hogy a gyakorlaton részt vevő egyik szovjet hadosztályt ideiglenesen *Magyarország* területére helyezhesse át.

A főképviselő elmondása szerint az általa *Grečko* marsallnak feltett, a gyakorlat kezdetére és idejére vonatkozó kérdésére azt a választ kapta, hogy: „Az még nincs pontosan meghatározva, de a közeli időben várható.”

Azt, hogy e kezdeményezésnek a magyar fél mekkora jelentőséget tulajdonított, bizonyítja, hogy – mint láttuk – a *Csémi* altábornagy által 14 óra 40 perckor aláírt *Feljegyzés* lapszélére azt írta *Biszkú Béla*: „Átadva *Kádár* [kiemelés tőlem – Sz. M.] elvtársnak VII. 22-én 16.30-kor.” Így a fenti vezérkarfőnöki „jóslattól” eltérően *Csémi* altábornagy már másnap átadhatta *Tutarinov* vezérezeredesnek a 00542/KF. számú feljegyzést,⁸⁹ amelyből kiderül, hogy:

⁸⁶ Uo. (1968. 07. 11.)

⁸⁷ Uo. (1968. 07. 22.)

⁸⁸ *Styemenko, Szergej Matvejevics* (1907–1976) hadseregtábornok. 1943-tól a Vezérkar hadművelleti csoportfőnöke, majd főcsoportfőnöke. Vezérkarifőnök-helyettes, ezt követően vezérkari főnök, miniszterhelyettes (1948–1952). 1962-től a Főtörzs főnöke, a Szárazföldi Csapatok parancsnokának első helyettese, majd főcsoportfőnök, a vezérkari főnök helyettese, 1968-tól első helyettese, az EFE törzsfőnöke. OGARKOV et al. red. (1983): *i. m.* 821–822. Ő már sokkal jovialisabb volt elődjénél, vele már viccelődhetett is alezredesi rendfokozatú magyar tolmácsa (egykori tanszéki kollégám): egyik *magyarországi* tartózkodása során ajándékot keresendő feleségének – tolmácsa javaslatára – 6 darabos bugyiszettet vásárolt. Ezt követően megkérdezte, miért más-más színűek. „Jelentem, mert a hét minden napján más színűt kell felvenni!” „De hát, ez csak 6 darabos!” – leplezte le a tolmácsot a tábornok. De nem is lett volna „székely göbé” a kollégám, ha nem tudta volna kivágni magát a slamasztikából: „Hadseregtábornok elvtárs jelentem, Magyarországon a nők vasárnap nem hordanak bugyit!”

⁸⁹ *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e.* (1968. 07. 23.)

„Tegnap kérdéseit az illetékeseknek jelentettem. Tájékoztatót adok a kapott válaszokról: 1./ *Kazakov* hds. tbk. elvtárs felmentésével és *Stemenko* hds. tbk. elvtársnak, az EFEF törzsfőnökévé történő kinevezésével a magyar fél egyetért. [Ezzel *Kazakov* hadseregtagbornok a „végső szemkitörlés állapotába”, a Védelmi Minisztérium Szemlézők Tábornoki Csoportjába került – Sz. M.] 2./ A szóbanforgó [sic!] és tervezés alatt álló gyakorlatra vonatkozó javaslataikat illetően tájékoztatom, hogy [...] egy csökkentett hadosztállal tudunk résztvenni [sic!]. 3./ Tudomásul vesszük, hogy a gyakorlattal kapcsolatban egy szovjet hadosztály Magyarország területén átvonul.”⁹⁰ [Kiemelések tőlem – Sz. M.]

A szovjet gőzhenger továbbra sem állt le! Július 24-én 11 órakor *Csémi* altábornagnál megjelent *Provalov* vezérezredes – *Tutarinov* vezérezredes és *Maruscak* altábornagy társaságában –, hogy tájékoztatót adjon a *Csehszlovákia* területére tervezett VSZ-gyakorlatról. Erről a vezérkari főnök négyoldalas, kézzel írott feljegyzést készített.⁹¹ A megbeszélés során a Déli HDSCS parancsnoka – *Grecko* marsall nevében is – megköszönte a magyar részvételt, s egyben kérte a hadosztály kijelölését, s a döntést arról, hogy melyik lépcsőben kívánjuk alkalmazni, bár ők az elsőben tartanak célszerűnek. Erre *Csémi* altábornagy azt a kitérő választ adta, hogy: „Nekem a felhatalmazásom tegnap csak arra vonatkozott, hogy a gyakorlaton való részvételt közöljem, a továbbiakban felmerülő kérdéseket jelentenem kell.”⁹² Az alábbi *Feljegyzés*-részletből kitűnik, hogy 14 óra 05 perckor már jelentette is *Kádár János*nak és *Biszku Bélán*ak.

HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ö. e.
 (1968. 07. 24.)
 Feljegyzés
 1968. július 24. én 11:00 óra körül
 részt vett *Provalov*, *Tutarinov* és *Maruscak*
 elvtárs. *Provalov* tájékoztatót, hogy
 gyakorlatot tervez *Csehszlovákia* területére,
Grecko marsall elvtárs nevében is kért
 meg, hogy a gyakorlatban részt vegyünk.
 Kérte, jelöljünk meg a részvétel körét,
 a hadosztályokat és döntésünk e
 hogy a hadosztályok részvételét a magyar
 lépcsőben részvétel. Ők általában
 már tudták, hogy az első lépcsőben
 lenne.
 Azt válaszoltam, hogy nekem a felhatalmazásom
 tegnap csak arra vonatkozott, hogy a gyakorlaton
 való részvételt közöljem, a továbbiakban felmerülő
 kérdéseket jelentenem kell.

Stamp: AZ EFTÖKÖS HÍR- és távközlési minisztérium Budapest, 2025. IX. 16.

Annotations: *Biszku Bélán* 24-én 14:05-ös üzenet

21. ábra

Csémi Károly kézzel írott feljegyzése (részlet)

Forrás: HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ö. e. (1968. 07. 24.)

⁹⁰ Uo. (1968. 07. 23.)

⁹¹ HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ö. e. (1968. 07. 24.)

⁹² Uo. (1968. 07. 24.)

Bizonyos szovjet „handabandázás” is kiderül a feljegyzésből, amikor arról beszélt *Provalov* vezérezredes, hogy: „A gyakorlatot kidolgozzuk és készen állunk a végrehajtására, de jó lenne [sic!], ha nem kerülne rá sor.”⁹³ Viszont szinte azonnal folytatta „szövetségesi őszinteséggel” (nyerseséggel?), miszerint úgy fogalmazott: „A hadsereg csapatait, ha lojálisak, nem bántjuk, de ha ellenállnak, szét kell verni őket [...]”⁹⁴ [E mondat mellé, többszörsően húzott függőleges vonalakat és egy hatalmas kérdőjelet tett *Czinege* vezérezredes. De ezt közvetlenül megelőzően is, arra a *provalovi* lázalomra, hogy meggyőzik majd a csehszlovákokat, a miniszter csak úgy reagált a lap szélén, hogy „Ki? A sorkatonák?” – Sz. M.]

A gyakorlat politikai célja —
segítségét nyújtani a csehszlovák
népnek az ellenforradalmi szerve-
zetek ellen. A munkásoknak, parasz-
társaiknak ezt meg kell magyarázni.
5-7 óra és 10 óra után kimegyünk
A hadsereg csapatait ha lojálisak
nem bántjuk, de ha ellenállnak
szét kell verni őket.

Ki? A sorkatonák?
Sz. M.

22. ábra

Csémi Károly kézzel írott feljegyzése (részlet)

Forrás: HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 07. 24.)

A szovjet fél azt is bejelentette, hogy – adott esetben – a *Dunántúlról* három szovjet hadosztály kel át hidakon, esetleges felrobbantásuk esetén erőszakos folyóátkelést végrehajtva. A csapatok megindítására 5–7 órával korábban adnak parancsot, amelyet követően ki kell osztani a löszereket.

A *Csémi* altábornagy által megfogalmazott következtetések között szerepel – egyebek mellett –, hogy adott esetben fel kell készülni a közvélemény tájékoztatására, a személyi állomány felkészítésére és a szükséges biztonsági intézkedések előkészítésére. Ezen túl döntést kért a kidolgozó munkában részt vevőkről, a hadosztály melyik lépcsőben legyen, illetve „*Czinege* elvtárs szabadságára vonatkozóan”. [Ebben a feszült, majdnem háborús helyzetben? Kiemelés tőlem – Sz. M.]

Mint később kiderült – és a következő fejezetekben látni is fogjuk részletesen –, a *zalaegerszegi* 8. gépkocsizó lövészadosztályt jelölték ki az úgynevezett Zala feladatra [amely részévé vált a *Csehszlovákia* megszállását célzó Duna gyakorlatnak – Sz. M.], bár ezt megerősítették a 4. gépkocsizó lövészadosztály (*Gyöngyös*) 6. gépkocsizó lövészeszredével (*Eger*), a 9. gépkocsizó lövészadosztály (*Kaposvár*) 63. gépkocsizó lövészeszredével (*Nagyatád*), illetve a 11. harcokocsiadosztály (*Tata*) 31. harcokocsiszredével (*Rétság*) és a 22. tüzérezredével (*Cegléd*).⁹⁵

⁹³ Uo. (1968. 07. 24.)⁹⁴ Uo.⁹⁵ HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e. (1968. július, valamint 1968. 09. 22. 2.)

Vákát oldal

VI. fejezet

A szovjet Déli/Dél Hadseregcsoporthoz tevékenységének főbb elemei a Duna gyakorlat/hadművelet során az 1968. április 8. – november 15. közötti időszakban

Mint az V. fejezet elején idézett úgynevezett *Provalov*-jelentésből¹ tudjuk, *Grecko* marsall, védelmi miniszter 1968. április 8-án adta ki a GOU/1/87657 számú direktíváját, amely meghatározta a Déli Hadseregcsoporthoz bázisán létrehozandó Dél Hadseregcsoporthoz (DHDSCS) feladatait.²

23. ábra

Konsztantyin Provalov

Forrás: www.warheroes.ru/hero/hero.asp?photo_id=12840 (A letöltés ideje: 2017. 09. 30.)

Nos, ennek megfelelően – a legnagyobb titokban, alig néhány „legbeavatottabb” részvételével –, megindult a Déli Hadseregcsoporthoz is a „gyakorlat” tervének a kidolgozása, de az idő előrehaladtával – mintegy koncentrikus köröket képezve –, mind több személy kapcsolódott be a részletek kimunkálásába. Ugyanis:

„A »Duna« hadművelet [következtesen alkalmazott terminológia! – Sz. M.] előkészítésének egyik sajátossága volt a rejtettség és az összes előkészítő rendszabályok szigorú titokban tartása, vagyis a csapatok tevékenysége megtervezésében igen korlátozott személy vett részt, köztük: K. I. *Provalov* vezds. hadseregcsoporthoz parancsnok, P. M. *Petrenko* vezérőrnagy a Haditanács tagja, F. K. *Maruscsak* altábornagy törzsfőnök, Sz. I. *Harlamov* altábornagy a 36. légi hadsereg parancsnoka, P. D. *Budakovszkij* vezérezredes törzsfőnök-helyettes, B. I. *Aljosin* vezérőrnagy hadműveleti csoportfőnök. A hadművelet végrehajtása időpontjának közeledtével a bevont személyek száma a szükséges mértékben kiszélesedett, de csak olyan mértékben, amennyire ezt a különleges kérdések megoldása meg

¹ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e.* (1968. 09. 22.)

² Uo. 1.

követelte. A fentiekhez hasonló jellegű tervező munka folyt hadosztály és ezred szinten is [...] Ez a tervezési módszer teljes egészében helyesnek bizonyult, és mint a hadművelet tapasztalatai megmutatták, biztosította a csapatok tevékenysége előkészítésének rejtettségét és titkosságát.”³ [Eredeti írásmóddal, de a kiemelések tőlem – Sz. M.]

Az előző fejezet végén jelzett szovjet sietség oka az volt – mint utólag kiderült –, hogy másnap, július 23-án *Grecksko* marsall vezetésével a hadseregcsoport-parancsnokok és törzsfőnökeik, valamint a haditanácsok tagjainak részvételével *Moszkvában* pontosították [szerintem inkább *véglegesítették* – Sz. M.] a Duna hadművelet – *Csehszlovákia* lerohanásának tervét. A résztvevők „[k]ülönös figyelmet fordítottak *Bratyszlava* /:CS + 1,5 óra:/ és *Brno* /:CS + 10 óra:/ [az adott helységeknek a megindulási vonal átlépését követő idő alatti elfoglalása, kiemelések tőlem – Sz. M.] városok gyors birtokbavételére”.⁴

A fent jelzett szigorú titoktartás érdekében a kezdetben rendkívül szűk beavatotti kört csak a szükséges mértékben és fokozatosan bővítették. Így az előkészítésbe július 25-én bekapcsolódó magyar hadműveleti csoport, illetve a teljes harcckészültség elrendelését (július 29.) követően a – már! – Dél Hadseregcsoport (DHDSCS) harcálláspontjára delegált *Szűcs Ferenc* vezérőrnagy, vezérkarifőnök-helyettes vezette összekötő törzs is csak fokozatosan jutott a valós tények birtokába, amit azonban – részben – ellensúlyozni tudtak a korábbra datálható baráti kapcsolatok.⁵

Az V. fejezet elején olvashattuk, hogy milyen erőkből állt a DHDSCS. A hadművelet kezdetén a rendelkezésre álló és a bevetett erő a következő képet mutatta:⁶

2. táblázat
A DHDSCS állománya

Megnevezés	A DHDSCS állománya	
	Összesen (fő)	A CSSZK területén bevonásra kerÜlt (fő)
Személyi állomány	64 548	48 055
Ebből tábornok és tiszt	7 226	5 382
Polgári alkalmazott	585	213
Harcászati rakétaindító-állvány	9	6
Harcokosi	1 085	840
Löveg és aknavető	606	419
Páncéltörő irányítható lövedék (rakéta)	185	126
Légvédelmi ágyú	131	103
BTR és BRDM	934	684
Gépjármű	10 370	7 253
Repülőgép és helikopter	285	177
Rádió- és rádiórelé-állomás	2 702	2 665

Forrás: *HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e.* (1968. 09. 22.) 3.

³ Uo. 3–4.

⁴ Uo. 1.

⁵ PATAKY (1996): *i. m.* 23.

⁶ Uo. 22., valamint *HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e.* (1968. 09. 22.) 3.

A július 25-én kidolgozott,⁷ a Dél Hadseregcsoport csapatainak szóló harcparancsot a hadosztályparancsnokok személyesen vehették át. Ezt tehetette *Lakatos Béla*⁸ vezérőrnagy is, a magyar magasabbegységre vonatkozóan.⁹ [A magyar csapatok tevékenységével külön fejezetekben foglalkozom – Sz. M.] Az egységek harcparancsát, térképeit lezárt borítékokban adták át, amelyek tartalmazták a csehszlovák városok térképeit, illetve az ezekről készített vázlatokat szakaszparancsnoki szinttel bezárólag!

A magyar 8. gépkocsizó lövészadosztállyal szorosan együttműködő szovjet 254. gépkocsizó lövész-, 13. gárda-harcokcsi- és 93. gárdagépkocsizó lövészadosztállyal a július 27-éről 28-ára, továbbá a 28-áról 29-ére virradó éjszaka rejtve végrehajtott 100 km-es előre vonásukat követően különleges feladatra is fel kellett készülniük: a *komáromi (Komarno)*, a *medvei (Medved'ov)* és a *Pozsony (Bratislava)* környéki hidak birtokbavételére –, amelyekre a határhoz 2–3 km-re előrevont „elfogó” [talán inkább elfoglaló – Sz. M.] osztagokat/csoportokat hoztak létre több zászlóaljnyi/századnyi erőben; sőt erre, illetve pontonhidak létesítésére is begyakoroltatták azokat. Ezen erők minél rejtettebb, ugyanakkor gyors bevetése érdekében felhasználták a *komáromi*, a *győri*, a *mosonmagyaróvári szovjet* és a *rétsági magyar* laktanyát, illetve a *nagyorosi* légvédelmi löteret.¹⁰

Az előző fejezet végén a *Csémi–Provalov*-találkozó kapcsán megtudtuk – akárcsak *Kádár János* –, hogy a szovjetek adott esetben készek a csehszlovák erők fegyveres szétverésére is. Nos, hogy ez nem üres fenyegetés volt, kitűnik a hadseregcsoport-parancsnoknak *Zaharov* marsall számára összeállított szeptember 22-i jelentéséből is, miszerint:

„Nagy munkát fektettünk a csapatok harcbiztosításának és tűztámogatásának megtervezésére arra az esetre, ha a szemben álló fél fegyveres ellenállást tanúsítana. Azonban a fegyveres ellenállás elmaradása miatt ezeknek az intézkedéseknek a megvalósítására gyakorlatilag nem került sor.”¹¹ [Szenvtelen, „katonás” tényközlés, semmi megkönnyebülés! – Sz. M.]

A fenti előkészületeket követően a DHSCS csapatait július 29-én teljes harcészültségbe helyezték.¹²

Provalov vezérezredes, a Dél Hadseregcsoport parancsnoka augusztus 9-én jóváhagyta az „1968. 8. 11–20. között térképen végrehajtandó közös gyakorlat levezetésének naptári tervé”-t.¹³ [Ez még tényleg térképen zajlott, de mint a 21-i *csehszlovákiai megszállásra való*

⁷ Itt jelezni kell, hogy vagy az eredeti szovjet jelentésben, vagy a fordításban elírás történhetett, ugyanis nem valószínű, hogy „A Déli Hadseregcsoport parancsnokának elhatározása [...] 7.30-án jelentve lett a Szovjetunió honvédelmi miniszterének [...] Ennek az elhatározásnak az alapján 1968. 7. 25-én kidolgozásra került [Kiemelés tőlem – Sz. M.] a [...] harcparancs.” *HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e.* (1968. 09. 22.) 7. Amennyiben nem elírás, akkor ez csak az idő sürgetésével magyarázható, valamint azzal, hogy a többszöri pontosítást követően már csak formalitás volt a 30-i jóváhagyás – Sz. M.

⁸ *Lakatos Béla* (1923–1976) vezérőrnagy, főcsoportfőnök, hadosztály-, majd hadtestparancsnok, a VSZ EFE törzsfőnökének magyar helyettese. file:///E:/Zala-68/Lakatos%20B%C3%A9la.pdf (A letöltés ideje: 2017. 02. 07.)

⁹ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e.* (1968. 07. 25.)

¹⁰ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e.* (1968. 09. 22.) 4–6.

¹¹ Uo. 11.

¹² Uo. 11.

¹³ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e.* (1968. 08. 09.)

közvetlen felkészülés! Ennek konkrét tényeit a hadseregcsoport-parancsnok által Zaharov marsallhoz szeptember 22-én felterjesztett jelentéséből bőségesen idéztük – Sz. M.] Igaz, e tervben a „Dunai Front” (de a DHDCSCS *Csehszlovákiába* tervezett) csapatai tevékenységéről van szó, s itt a szemben álló fél nem a Csehszlovák Néphadsereg, hanem a Nyugatiak 10. páncélgránátos-hadosztálya, az olasz Centauro páncélosadosztály és a 3. hadtest.

Grecsko marsall az augusztus 19-én kelt GOU/2/85930. sz. direktívájában augusztus 21-én 02 órában rögzítette a DHDCSCS határátlépésének („CS”) idejét. Ezt követően *Provalov* vezérezredes magához rendelte a hadosztályparancsnokokat, politikai helyetteseket és Törzsfőnököket az időpont kihirdetésére, a feladatok végleges tisztázására, valamint ismertette a csapatok tevékenységi rendjét *Csehszlovákia* területén. Ezt követően már szóban juttatták le 20-án 15 órakor az ezred-, 17 órakor a zászlóalj-, míg 18 órakor a századparancsnoki szintekre. A személyi állomány eligazítására az államhatárra való előrevonást megelőzően 1–1,5 órával került sor, majd kiosztották a löszert is.¹⁴

E „törzsvezetési gyakorlat” végső mozzanataként, a DHDCSCS első lépcsőjét képező alakulatok augusztus 20-án 22 és 24 óra között¹⁵ – határtól való távolságuk függvényében – kezdték meg az előrevonást úgy, hogy 21-én 01 óra 30 percre elérjék a megindulási pontjaikat, amely a 8. gl. ho. esetében a határ magyar oldalán, 3–5 km-es mélységben volt kijelölve, míg a két szovjet hadosztályé 0,5–3 km-es mélységben. Mivel *Grecsko* marsall augusztus 21-én 0 óra 10 perckor megparancsolta az előrevonás meggyorsítását – talán félve a hadmozdulat csehszlovák részről történő felderítésétől – a szovjet 13. gárda-harcokosi és 254. gépkocsizó lövész-, illetve a magyar 8. gépkocsizó lövészadosztályok menetből, nagy sebességgel átlépték az államhatárt, ez utóbbi magasabbegység 02 órakor a *Balassagyarmat*, *Homok* és *Szalka* körzetekben. A szovjet légierő 01 óra 50 perckor kezdte meg a légi felderítést.¹⁶ [A magyar erők részletes tevékenységéről a következő fejezetekben lesz szó – Sz. M.]

Mint az előző fejezet végén olvashattuk, július 22-én a szovjet fél kérte a magyar illetékesek hozzájárulását ahhoz, hogy egy hadosztály átvonulhasson *Magyarországon*.¹⁷ A másnapi pozitív válasz birtokában – közel egy hónappal később – augusztus 20-án 16 óra 10 perckor a 48. gépkocsizó lövészadosztály *Munkács–Beregszász* térségéből átlépte a szovjet–magyar határt, 22-én 02 órára *Várpalota–Eplény–Márkó–Hajmáskér* körzetében összpontosult, majd pontosan 24 órával később befejezte előrevonását *Komárom–Kisbér–Tatabánya–Tata* közelébe, ahonnan előrenyomulva 24-én 21 órakor átlépték a magyar–csehszlovák határt.¹⁸

A *Provalov*-jelentésből¹⁹ tudjuk, hogy:

„Fegyveres ellenállás a CSSZK. határőrsége és a CSNH. [Csehszlovák Szocialista Köztársaság, illetve Csehszlovák Néphadsereg; kiemelések tőlem – Sz. M.] alakulatai részéről az államhatár átlépésekor és az ország belseje felé való előrenyomulás során nem volt. Ehhez nem kis mértékben járult hozzá csapataink váratlan [azért, korábban láttuk, hogy

¹⁴ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e.* (1968. 09. 22.) 8.

¹⁵ *Fontos tudnivaló:* ezen időpontok alatt – majd a magyar csapatok esetében is! – *moszkvai* időt, tehát +2 órát kell érteni! – Sz. M.

¹⁶ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e.* (1968. 09. 22.) 11–13., 24.

¹⁷ *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e.* (1968. 07. 22.)

¹⁸ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e.* (1968. 09. 22.) 18.

¹⁹ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e.* (1968. 09. 22.)

többen, több helyen – legalábbis a civilek – már érezték a veszélyt – Sz. M.] és lendületes tevékenysége.”²⁰

Valóban, a szárazföldi erők 30–50 km/h-s menetsebessége²¹ magasnak mondható, de a légi deszantok sem tétlenkedtek: augusztus 21-én 05 órakor a szovjet 13. légideszant-hadosztály – *Brno* elfoglalása céljával – megkezdte deszantolását *Turzsony* és *Namesty* repülőtereken, illetve 07 óra 20 perckor nyolc Mi–6-os és 12 Mi–4-es [az iratban MI – Sz. M.] helikopteren szállított két gépkocsizó lövészszázad erejű harcászati deszant elfoglalta *Pozsony* repülőterét a 36. Légi Hadsereg 396. önálló helikopterezrede számára.²²

A csehszlovák fegyveres testületek nem is, de a civilek az első pillanattól kifejezésre juttatták ellenállásukat. *Provalov* vezérezredes ugyanis arról panaszkodott jelentésében, hogy:

„[...] a határon történt átlépés után a városokban és a falvakban a menetvonalakon hülígán elemekből álló tömegek kezdtek megjelenni, akik minden eszközzel igyekeztek egységeink előrevonulását megzavarni. Barrikádokat [sic!] építettek helyi közlekedési eszközökből, az elhaladó harckocsikra és gépkocsikra köveket és gyúlékony anyagot tartalmazó palackokat dobáltak, lefeküdtek utakra, bevonva ebbe nőket és gyermekeket is, egyes helyeken pedig kézi fegyverekből lövéseket adtak le csapatainkra [...] Mindezen tevékenységek következtében 2 katonánk elesett és 14 megsebesült. 819 gépkocsi vezetőfülkéjének ablakát betörték, 449 gépkocsi fényszórót [sic!] és 476 kereső fényszórót [sic!] összetörték, összetéptek 71 ponyvát, megsérült 20 autóműtő, 24 harckocsin és 4 BTR-en megsérült a járművek külsején elhelyezett kiegészítő berendezés.”²³

– jelentett az augusztus 21–22-i eseményekről vezérkari főnökének *Provalov* vezérezredes.²⁴

24. ábra
Prága, 1968

Forrás: <http://fnhfal.tumblr.com/post/119018326350/prague-spring> (A letöltés ideje: 2017. 02. 18.)

²⁰ Uo. 14.

²¹ Uo. 16.

²² Uo. 16.

²³ Uo. 15

²⁴ *HL MN Zala 1968. 8. d. 16. ő. e.* (1968. 09. 22.)

25. ábra

Prága, 1968

*Forrás: https://ic.pics.livejournal.com/drugoi/484155/8566485/8566485_original.jpg
(A letöltés ideje: 2017. 02. 18.)*

26. ábra

Prága, 1968

Forrás: <https://twitter.com/HistoryInPics/status/433260458158866432/photo/1> (A letöltés ideje: 2017. 02. 18.)

27. ábra

Prága, 1968

*Forrás: https://ic.pics.livejournal.com/drugoi/484155/8573339/8573339_original.jpg
(A letöltés ideje: 2017. 02. 18.)*

28. ábra
Prága, 1968

Forrás: <http://blog.ricecracker.net/wp-content/uploads/2009/12/PAR67320.jpg> (A letöltés ideje: 2017. 02. 18.)

29. ábra
Prága, 1968

Forrás: https://cdn.rbth.com/all/2017/05/25/10_soviet_invasion_of_czechoslovakia_-_flickr_-_the_central_intelligence_agency-b.jpg (A letöltés ideje: 2017. 02. 18.)

30. ábra
Prága, 1968

Forrás: https://ic.pics.livejournal.com/drugoi/484155/8575262/8575262_original.jpg
(A letöltés ideje: 2017. 02. 18.)

Természetesen nemcsak *Csehszlovákiában*, de világszerte is elítélték a Varsói Szerződés agresszióját. Így – többek között – *Helsinki*ben is utcára vonultak az emberek.

31. ábra

Tüntetőik Helsinkiben

Forrás: www.praga-praha.ru/prazhskaya-vesna/ (A letöltés ideje: 2017. 02. 18.)

A szovjet védelmi miniszter augusztus 29-én kelt direktívája alapján a Déli HDSCS törzse és Politikai Csoportfőnöksége, az alárendelt parancsnokok és politikai helyetteseik

„[...] intézkedéseket tettek a CSNH. parancsnokságaival, a csehszlovák párt- és állami szervekkel és helyi hatóságokkal a megfelelő szinten való kapcsolatos [sic!] felvételére. Megkezdődött és kiszélesedett mindenütt a baráti találkozás katonáink és a helyi lakosság és a CSNH. katonái között.”²⁵ [Gondolom, hogy a forró „drúzsa” légkörében *hidegtálat* és *jegesteát* szolgáltak fel, továbbá ezekről a baráti találkozókról tanúskodnak a fenti képek is! – Sz. M.]

Bár a *Magyarországról Szlovákiába* betört 254. gépkocsizó lövész- és 13. gárda-harcosihadosztály parancsnokai – a *Szovjetunió* Határőr Főparancsnokságának képviselőivel közösen – még augusztus 21-én felvették a kapcsolatot a csehszlovák 11. és 4. határőrdandár parancsnokságával „[...] és feltűnés nélkül ellenőrizték ezek munkáját” [eredeti írásmóddal – Sz. M.], megerősítették a csehszlovák–osztrák államhatár őrzését. Szeptember 5-étől a személyi okmányok és a szállítóeszközök ellenőrzését a külön e célra kijelölt szovjet csoportok, valamint a csehszlovák határőrök közösen végezték. Így például a *pozsonyi* határátkelőhelyen augusztus 21-e és szeptember 10-e között 8223 fő (köztük 323 nyugati útleveles) lépett be az országba, és 11 270-en (ebből 3170 fő „kapitalista országbeli”) távozott *Ausztriába*. Ugyanebben az időintervallumban a fent említett határőrdandár felügyelete alatti területeken 90, illetve 142 határsértőt/szökést megkísérlőt fogtak el közös erővel.²⁶

A szovjet repülőkötelékek katonáinak napjai is „sűrűek” voltak e hetekben *Csehszlovákiában*. Így például a 36. Légi Hadseregtől a megszállásban részvételre kikülönített 195 harci (111 vadász-, 31 vadászbombázó, 30 bombázó és 23 felderítő) repülőgép és 38 helikopter személyi állománya is keményen dolgozott, hiszen augusztus 21-e és 31-e között 460 repülő-, valamint 732 helikopterbevetést hajtottak végre, majd szeptember 1-jétől 15-éig további 1235-öt, illetve 1079-et.²⁷

²⁵ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e.* (1968. 09. 22.) 20.

²⁶ Uo. 22–23.

²⁷ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e.* (1968. 09. 22.) 25.

Nemcsak az előző bekezdésben, hanem korábban is gyakran idéztünk a *Provalov* vezérezredes, parancsnok és *Maruscak* altábornagy által *Zaharov* marsallhoz szeptember 22-én felterjesztett 45 oldalas jelentésből²⁸ a DHDSCS április 8-a és augusztus 22-e közötti tevékenységéről. A mindebből levonható következtetéseket és javaslatokat mintegy nyolc oldalon foglalták össze, aminek lényege az alábbiakban olvasható:

- A Dél Hadseregcsoport csapatai nagy gyakorlatra tettek szert a nagy fokú manőverező tevékenység előkészítése és végrehajtása során.
- „A kapott feladatot a DHDSCS egész állománya felelősséggel, internacionalista kötelességeinek tudatában, a Magyar Néphadsereg katonáival közösen és szoros együttműködésben hajtotta végre.”²⁹ [E rész minden idézete eredeti írásmóddal – Sz. M.]
- Bizonyítást nyert, hogy a különböző fegyvernemi kötelékek szervezete és technikai ellátottsága teljes mértékben megfelel a korszerű követelményeknek, bár harci lehetőségeinek fokozása további korszerűsítést igényel.
- A csapatok menettulajdonosságának javítása érdekében – a hadosztályok 30 km/h-s közepes sebessége ellenére – a harckocsik és lánctalpas járművek vezetőinek képzésében nagyobb figyelmet kell fordítani az oszlopban, maximális sebességgel, *szilárd burkolatú úton*, éjjel és nappal végrehajtott vezetésre.
- A harckocsiszredek gépkocsizó lövészsorozatait gépkocsizó lövészsorozatlájkákká kell fejleszteni.
- Bár a légi felderítést és a saját csapatok mozgásának figyelemmel kísérését – *harc-tevékenységek hiányában* – a két-két Mi-1 és Mi-4 helikopter képes volt ellátni, éles helyzetben ez nem várható el, ezért a légi hadsereg kötelékében célszerű lenne rendszeresíteni egy harcászati légi felderítőszázadot MiG-15R BISZ típusokkal. Ezzel párhuzamosan a Duna hadművelet tapasztalatai „[...] megerősítik a gl. és hk. hadosztályok hadsereg légierővel /:helikopterekkel:/ történő ellátásának szükségességét. Ennek érdekében a hadosztály állományába célszerű felvenni egy helikopterrajt (2 db Mi-1, 2 db. Mi-4) a megfelelő irányító, biztosító és kiszolgáló szerveikkel együtt”.³⁰
- Szemben az eddigi állománytábla-csökkentési törekvésekkel, technikai eszközeik elvonásával, az egységek, magasabbegységek és seregtestek törzsei számára *nem egységes törzsbuszokat kell biztosítani*, hanem specializáltakat, meghatározott céllal az adott törzs számára készítteteket,
- Meglepően szókimondó formában fogalmazódott meg az a tapasztalat, miszerint: „A csapatok technikai ellátottságának állandó növekedése természetszerűleg növeli a személyi állomány szükségleteit és igényeit. Mint a gyakorlat mutatja, ezek a kérdések harci körülmények között *primitív* módszerekkel [kiemelés tőlem – Sz. M.] oldódnak meg a harci egységek rovására, ami nem tekinthető normális helyzetnek.”³¹

²⁸ Uo.

²⁹ Uo. 38.

³⁰ Uo. 39.

³¹ Uo. 40–41.

Emellett még egy sor tapasztalatot jelzett a híradással, az őrzés-védelemmel, a technikai állapotokkal stb. kapcsolatban, amelyeket e területek szakembereinek érdemes lehet ebben a jelentésben alaposabban tanulmányozniuk.

Az őszi hetekre már inkább a lassú konszolidáció vált jellemzővé. Így október 12-én *Zaharov* marsall arra adott parancsot³² *Provalov* vezérezredesnek, hogy legyenek készenlétben a CSSZK területéről az állandó diszlokációs helyeikre való bevonulásra az október 15-e és november 6-a közötti időszakban. Az első ütemben a 103. légideszant- és a 13. harcokocsihadosztály, valamint az 515. vadászrepülő- és az 1. vadászbombázórepülő-ezred, míg a másodikban a 254., valamint a 8. gépkocsizó lövészhadosztály, az 5. vadászrepülő-ezred, továbbá a 36. Légi Hadsereg hátramaradó részei vonulnak ki. A harcokocsik vasúton, a kerekes járművek „lábon” távoznak. A harcokocsiszállításra a csehszlovák fél kilenc szerelvényt köteles biztosítani, a többit a MÁV végzi. A nehéztechnika szállításához szükséges 66 szerelvényről a magyar Vezérkarral kell tárgyalni. A csapatkivonás külön döntés szerint történik.

Október 16-án a felek *Prágában* aláírták a *Csehszlovákiában* maradó szovjet csapatok összetételére vonatkozó jegyzőkönyvet (ezt nem publikálták), valamint az ezzel kapcsolatos szerződést, amelyet a szovjet sajtó 19-én tett közzé. Nem sikerült megnyugtatóan megoldani a maradó szovjet csapatok diszlokációját, nagy részben még az ezredeket sem tudták egy helyőrségben elhelyezni, így a hadosztályok nagy területen voltak kénytelenek települni. Az épületek sem biztosítottak normális elhelyezést. A helyzetet tovább bonyolította, hogy nem tudtak lakást biztosítani a tisztek és családtagjaik részére.³³

Grecsko marsall kezdeményezésére 1968. október 18-án ismét találkozott az öt honvédelmi miniszter, ezúttal *Moszkvában*.³⁴ A tárgyaláson – egyebek mellett – a szovjet védelmi miniszter ismertette, hogy a csapatkivonást október 20-a és november 15-e között tervezik végrehajtani, mint ahogy az erre vonatkozó és 17-én kiadott parancsban szerepel.

Ezzel – lényegében – a szovjet Észak Hadseregcsoport mellett, a Dél Hadseregcsoport hadműveletei is befejeződtek *Csehszlovákia* területén, ahol csak a kijelölt szovjet csapatok maradtak.

Egy 2008. augusztus 7-i MTI-hír szerint a 2008-ban megalakult Cseh Nemzeti Emlékezet Intézete által az évben közreadott kutatásai szerint a Csehszlovákiát megszálló VSZ-tagállamok összesen 108 főt vesztek [ebből valószínűleg kettő volt magyar – Sz. M.], míg a „másik oldalon” a legfiatalabb áldozat egy szlovákiai két éves kisfiú volt, akit egy üzemanyag-szállító gépkocsi ütött el, a legidősebb pedig egy 82 éves cseh asszony.³⁵

Azonban egy 2017. augusztus 20-án kelt hír szerint³⁶ az *Okupace 1968 a její oběti* (Az 1968-as megszállás és áldozatai) című, *Prágában* most megjelent kiadvány³⁷ szerint 1968 végéig 137 csehszlovák állampolgár halt meg a nagyszabású katonai akció következtében. Eddig ugyanis – mint láttuk – 108 áldozatról tudtak, majd később 135 áldozatról szölkak

³² *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e.* (1968. 10. 13.)

³³ *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e.* (1968. 10. 18.)

³⁴ Uo.

³⁵ MTI (2008): 108 áldozata volt Csehszlovákia 1968-as megszállásának. *múlt-kor* (online) Elérhető: http://mult-kor.hu/20080807_108_aldozata_volt_csehszlovakia_1968as_megszallasanak (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)

³⁶ MTI (2017): Pontosították a Varsói Szerződés 1968-as csehszlovákiai bevonulása áldozatainak számát. *hírek* (online). Elérhető: www.hirek.sk/multunk/20170820081438/Pontositottak-a-Varsoi-Szerzodes-1968-as-csehszlovakiai-bevonulasa-aldozatainak-szamat.html (A letöltés ideje: 2017. 09. 20.)

³⁷ PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop (2017): *Okupace 1968 a její oběti: nově pohledy na invazi armád Varšavské smlouvy do Československa roku 1968, počátek okupace a její oběti*. Praha, Vojenský historický ústav.

a történészek *A szovjet megszállás fekete könyve* című tanulmányukban. Jelen szakmai feltevések szerint e szám lényeges változása nem várható a jövőben sem.

A cseh történészek megpróbálták a katonai akció szovjet áldozatainak számát is felkutatni és ellenőrizni. A különféle szovjet és orosz tanulmányokban, visszaemlékezésekben 102 áldozatról írnak. Ebből 12 katonát állítólag csehszlovák állampolgárok gyilkoltak meg.

„Több nevet valóban megtaláltunk a csehszlovák levéltárakban is, de gyilkosságról egyetlen esetben sincs szó. Döntően balesetekben, zavaros lövöldözésekkor, italozás következtében meghalt katonákról van szó” – mutatott rá az egyik szerző. Hozzátette: „[A]z ügyeket az akkori csehszlovák állambiztonság vizsgálta ki nagyon alaposan, és ha gyilkosságokról lett volna szó, akkor azt bizonyára nem hallgatták volna el, hiszen ez bizonyítékul szolgálhatott volna arra, hogy Csehszlovákiában valóban a szocialista rendszert veszélyeztető »ellenforradalom« volt, ahogy ezt Moszkva állította.”³⁸

A történészek szerint egyetlen olyan eset – *Nikolaj Cvetkov Nikolov* bolgár katonáé – ismeretes, amikor egy megszálló katonát valóban csehszlovák civilek öltek meg. A bolgár katona megpróbált elmenekülni egységétől, és útközben egy civil személyautót állított meg. Az autóban utazó férfiak megijedtek a fegyveres katonától, később megtámadták, majd megölték. [A magyar veszteségekről a későbbi fejezetekben szólok – Sz. M.]

Míg a Varsói Szerződés többi tagállamának katonái az akció után rövidesen visszatértek hazájukba, mintegy 80 ezer szovjet katona 1990 közepéig maradt *Csehszlovákiában*. A szovjet megszállók tevékenysége következtében a több mint két évtized alatt mintegy 400 csehszlovák állampolgár vesztette életét a hetvenes és a nyolcvanas években, azonban a halálesetek okai már leggyakrabban olyan balesetek voltak, amelyeket a katonai járművek okoztak.

³⁸ MTI (2017): *i. m.*

Vákát oldal

VII. fejezet

A zalaegerszegi 8. gépkocsizó lövészadosztály mozgósítása, kiegészítése és előrevonása az államhatárra (1968. július 26. – augusztus 20.)

A Magyar Néphadsereg (MN) egyik legmagasabb feltöltöttségű és harckészültségű, „*elsőlépcső-magasabbegysége*”, a zalaegerszegi (MN 4891) 8. gépkocsizó lövészadosztály (gl. ho.) 1968. július 26-án [az iratban szereplő 27-i dátum elgépelés lehet – Sz. M.] 22 órakor kapta meg a „Vízválasztó-boríték” egyes pontjainak a bevezetésével a „fokozott harckészültség” készenléti helyzet bevezetésére vonatkozó parancsot. Az ezt követő Gyémánt feladat (részleges rejtett mozgósítás) végrehajtása is időben (6–8 óra) megtörtént, így „A ho. csapatainak hadiállományra való feltöltése és az »M« végrehajtása [...] szervezeten és időben...”¹ megtörtént.

A hadosztály 27-én 12 óráig a mozgósítást befejezte, és 15 órakor készen állt a menet megkezdésére.

A hadosztályparancsnok, *Lakatos Béla* vezérőrnagy – a politikai helyettesével és a törzsfőnökével együtt – 27-én 03 órakor *Székesfehérváron*, az 5. Hadsereg parancsnokától kapta meg a megindulási körlet (MK) elfoglalására vonatkozó parancsot a – fent említett – Gyémánt feladat elrendelésével együtt. Ezen túl még a vezérkari főnök is pontosított vele bizonyos kérdéseket, feladatokat.

A hadműveletben alapvetően a 8. gl. ho. szervezetszerű kötelékei (kivéve a 8. harckocsi- és a 20. tüzérezredet, a 38. harckocsifelderítő zászlóalj [38. harcászati rakétaosztály], valamint a 94. tábori mozgó sütődét [TMS]) vettek részt, megerősítve a *rétsági* 31. harckocsi-, valamint a *ceglédi* 22. tüzérezreddel. Ezt az így *megerősített magasabbegységet* július 28-án 23 órától átálárendelték az 5. Hadseregtől (HDS) a Dél Hadseregcsoport (DHDCS) állományába.

Az ilyen formában „meggyengített”, ugyanakkor „megerősített” 8. gépkocsizó lövészadosztály *harcértéke* az 1968. július 28-án 10 óras helyzetnek megfelelő főbb mutatóit tekintve a következő képet mutatta:

---

¹ *HL MN Zala – 1968. 2. d. 2. ő. e. (1968. 10. 15.) A 8. gl. ho. pk. összefoglaló jelentése. 1–7.*

1. Személyi állomány:		
tiszt:	946 fő, ebből tartalék:	200 fő
tiszthelyettes:	659 fő, ebből tartalék:	–
legénység:	8 794 fő, ebből tartalék:	3 000 fő
összesen:	10 363 fő, ebből tartalék:	3 200 fő
2. Gépjármű:		
személygépkocsi:	63	
terhergépkocsi:	1 195	
különleges és egyéb:	558	
összesen:	1 816	
3. Harckocsi és páncélos jármű		
közepes harckocsi:	142	
FUG:	83	
úszó harckocsi	17	
4. Löveg- és aknavető:		
57 mm páncéltörő ágyú	27	
85 mm páncéltörő ágyú	18	
rakéta páncéltörő	12	
82 mm aknavető	54	
120 mm aknavető	24	
122 mm tarack	35	
légvédelmi puska	17	
57 mm légvédelmi gépágyú	18	
A hadosztály elvonuláskor az alábbi lőszer- és élelmiszer-mennyiséget készítette elő málházásra és szállításra:		
<i>Lőszer:</i>		
tüzér és av.	1,3 javadalmazás***	330 tonna összsúly
harckocsi	2,5 javadalmazás***	540 tonna összsúly
légvédelmi	2 javadalmazás***	46 tonna összsúly
lövész	1,0 javadalmazás***	180 tonna összsúly
összesen:		1 096 tonna
<i>Élelmiszer:</i>		
tartós	7,0 javadalmazás	
romlandó	2,0 javadalmazás	

32. ábra

8. gépkocsizó lövészhadosztály harcértéke

Forrás: PATAKY (1996): i. m. 59.

Az átalárendelést követően *Provalov* vezérezredes, hadseregcsoport-parancsnok (HDSCSPK) a 8. gépkocsizó lövészhadosztály számára is kiadta a megfelelő harcparancsát.² (Megjegyzés: egyrészt az iraton nem szerepel dátum, de az egyéb okmányok későbbi, alapos áttekinté-

² HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e. (s.a.)

se után valószínű, hogy 28-án éjjel adhatták ki, mert – elvileg – a hadosztály semmiféle parancsot nem kaphatott az átalárendelés előtt, ugyanakkor – talán előzetes intézkedés alapján – 27-én 07 órára elkészült az előrevonásra vonatkozó hadosztályparancsnoki elhatározás; 29-én 08 órára pedig a 001. sz. harcparancs. Másrészt – a későbbi események ismeretében – nem érthetőek a *Provalov*-parancs 7–8. pontban szereplő 08. 26-i dátumok. [Hacsak nem a *csehszlovákiai* későbbi események kényszerítették ki a támadás időpontjának előrehozatalát – Sz. M.]

[Az alábbi parancsban több helységnév „elíródott”, ezekkel nem itt, hanem a konkrét oldalakon foglalkozom – Sz. M.]

TÉRKÖLVE AZ
5/1996 HM. REND. ~~STIGORUAN TITKOS!~~ Készült: 1 példányban.
ALAPJÁN 1997-07-07. Egy példány: 3 lap.
IX/4. Pci. 02. 00.-Gyak.

MN.8.gl.ho. Parancsnokának

Harcálláspon

A 8.gl.ho. /:6., 14., 33., 63. gl.e., 31.hk.e., 22.tü.e.:/ legyen készenlétben a Csehszlovák Néphadsereg egységei esetleges fellépésének elfojtására; illetve ezek lefegyverzésére irányuló gyors hadművelet végrehajtására.

1./ E célból a hadosztály egységei hajtsanak végre át-csoportosítást az alábbi körletekbe:

- 14.gl.e. NOVE-MESTO körletbe,
- 33.gl.e. /:egy z. nélkül:/ - TRNAVA,
- 63.gl.e. - TOPOLCANY,
- 6.gl.e. - főerővel NAGYOROSZI-ba,
- egy gl.z-jal NOVE-ZAMKY-ba,
- 31.hk.e. - főerővel - LEVICE-be,
- egy hk.z-jal - NYITRA-ba,
- 22.tü.e. - HLOHOVEC,
- 36.ö.mü.z. a 33.gl.e. egy gl.századával - SZERED.

A hadosztály többi egységei és a ho. H. az eddigi körletekben maradnak.

Blokkolni kell az alábbi repülőtereket úgy, hogy mindegyiken legalább 35-40 fő legyen: TRNAVA, PIBSTANY, TOPOLCANY.

2./ A Csehszlovák Néphadsereg egységeinek lefogását és lefegyverzését az alábbiak szerint hajtsa végre:

- NOVE-MESTO helyőrségben a hradótisztai iskolát - 14.gl.e. erővel;
- TOPOLCANY-ban a 22.pct.tü.ezredet - a 63. gl.e. erővel;
- a 64.hk.e. ~~14.hk.ezredét~~ - a 31.hk.e. /:egy hk. z. nélkül:/ erővel;
- SZERED-en a 6.mü.ezredet és az építő zászlóalj, TRNAVA-ban a 63. ö. rádiótechnikai zászlóalj - a 33.gl.e. erővel;

- 2 -

- NYITRA-n a traktor és gépkocsitechnikai tisztai iskolát és a hadsereg-raktárakat a 31. hk.e. egy hk. zászlóaljának, a 33.gl.e. egy gl. zászlóaljának és a géppisztolyos /kiszármazási/ zászlóalj erőivel;

- HLOHOVEC-ben a központi javító műhelyeket - a 22. tü. e. erőivel;

- NOVE-ZAMKI-ban az őralgységeket a 6. gl.e. erőivel.

3./ A Csehszlovák Néphadsereg egységeinek és tanintézetekinek lefogatása, illetve lefegyverzése során abban a körzetben, amelyért felel a hadosztály el kell foglalni a vezetési pontokat, a hírközpontokat, fegyverraktárakat, bázisokat és raktárakat.

4./ A hadosztályparancsnok és az egységparancsnokok gondosan figyeljék a Csehszlovák Néphadsereg helyőrségeit, fegyverraktárait, bázisait, raktárait és egyéb fontosabb objektumait; folytassanak állandó rejtett felderítést abból a célból, hogy ezzel felfedjék a csapatok szétbontakozásának és más olyan intézkedések végrehajtásának kezdetét, amelyek kapcsolatosak a mi helyőrségeink elleni támadásra való felkészüléssel.

Idejében fedje fel az egységeknél, fegyverraktárakban és raktárakban lévő felszerelés és fegyverzet kiadásának lehetőségét a lakosság számára abból a célból, hogy gyorsan megakadályozza ennek végrehajtását.

Tanulmányozza az egységek és alegységek elhelyezését, a tüzeszökök és harcitechika elhelyezését, a helyőrségekben és az objektumokban elhelyezett egységek személyi állományának napirendjét, továbbá kedvező megközelítési utakat, amelyek biztosítják saját alegységeink és egységeink rejtett előrevonását és tevékenységének váratlanságát.

A fontosabb irányokban végrehajtott gyors és bátor manőverekkel biztosítsa erő és eszközflóányt a Csehszlovák Néphadsereg egységeinek lefegyverzése esetén.

A csapatok lefegyverzésének végrehajtása és az objektumok birtokba vétele esetén szervezze meg az egységek és alegységek együttműködését abból a célból, hogy kizárja a saját egységek közötti véletlen összeköttetés lehetőségét. Tervezze meg az éjszakai viszonyok közötti tevékenységet.

5./ A 8.gl.ho. körletének határa: VEL-KRTIS, PŘIEVIDZA, NOVE-MĚSTO, PĚŠTANY, TRNAVA, SZERED, NOVE-ZAMKY, STUROVO. PŘIEVIDZA irányába szervezzen járőrözést a 63.gl.e-től.

6./ Északról hasonló feladatokat old meg a 36.HDS. 31. hk.hadosztálya az alábbi körzetben: OLOMOUC, MARTIN, ŽILINA, HOLESOV /:kiz./, harcálláspont TRSEBOIV-ban.

- 3 -

Északkeletről a 38. HDS. 3o. gl.hadosztálya az alábbi körzetben van: LÍPT.MIKULAS, RUZOMBEROK, BANSKA-BYSTRICA, ZVOLEN, BREZNO. A Bolgár Néphadsereg 112.gl.ezrede BREZNO, BANSKA-BYSTRICA, ZVOLEN körzetben.

Nyugatról a 25^a. gl.ho. korábbi körzetében oldja meg a Csehszlovák Néphadsereg 3.gl.hadosztálya főerőinek és más egységeinek, valamint tanintézetekinek lefogatását illetve lefegyverzését. Harcálláspontja: BRATISLAVA-ban.

7./ A hadosztály egységeinek átcsoportosítását 8.26-án 03.00-ra fejezze be.

8./ A készenléetet 68.8.26-án 05.00-kor jelentse.

K. PROVALOV vezérezredes sk.
DHDSCS. Parancsnoka

F. MARUSCSAK altábornagy sk.
DHDSCS. TÖF.

Másolat készült: 2 példányban
Egy példány: 3 lap
Smsz.: 372/269
Engedélyezte: Deák János altbgy.
1-2.sz.pld. a HVK.Ügyv.o. részére.

33. ábra

A hadseregcsoport-parancsnok harcparancsa

Forrás: HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e. (s.a.)

A megindulási körlet elfoglalását nagy távolságú (400, illetve 360 km) menetként két menetvonalon tervezték meg.³ Az 1. számú menetvonalon (*Nagykanizsa–Böhönye–Kaposvár–Dombóvár–Tamási–Dunaföldvár–Tass–Kunszentmiklós–Örkény–Pilis–Nagykátta–Jászberény–Hatvan*) a 14. gépkocsizó lövészezredet (*Nagykanizsa*), a 93. páncéltörő tüzérezsztályt (*Marcali*), a 36. műszaki zászlóaljat (*Marcali*), a 300. tüzér-javítóműhelyt (*Marcali*), az 59. egészségügyi zászlóaljat (*Nagykanizsa*), a 63. gépkocsizó lövészezredet (*Nagyatád*) és a 84. páncélosjavító-zászlóalj I-et (*Zalaegerszeg*) vonták előre. A 2. számún a 33. gépkocsizó lövészezred (*Zalaegerszeg*), a 8. gépkocsizó lövészhadosztálytörzs (*Zalaegerszeg*), a 134. híradózászlóalj (*Zalaegerszeg*), a 42. felderítő-zászlóalj (*Újdörögdpusztá*), a 73. önálló vegyvédelmi század (*Szombathely*), a 95. gépkocsiszállító zászlóalj (*Zalaegerszeg*) és a 84. páncélosjavító-zászlóalj II. (*Zalaegerszeg*) menetelt a *Sármellék–Fonyód–Siófok–Enying–Mezőfalva–Dunaújváros–Ercsi–Kiskunlacháza–Ócsa–Gyömrő–Zsámbok–Isaszeg–Aszód* útvonalon. [A jelentősebb, önálló feladatokat megoldó egységek tevékenységét önálló fejezetekben mutatom be, addig csak olyan mértékben említem azokat, amennyiben a hadosztály összképe ezt megköveteli – Sz. M.]

A harckocsikat; a műszaki, a légvédelmi és a nehéztechnikákat vasúti szállítással – kilenc szerelvényvel – juttatták a kijelölt megindulási körletekbe.

Az alárendeltek a hadosztályparancsnok „Előzetes intézkedése” alapján készültek a feladat megoldására, majd azt követően, hogy július 27-én 07 órára elkészült a hadosztályparancsnoki „Elhatározás”, annak alapján *Lakatos* vezérőrnagy az alárendelt parancsnokoknak és törzsfőnököknek a parancsát 10 óráig személyesen kiadta. Ennek birtokában a csapatok a kijelölt megindulási terepszakaszokra (MTSZ) szervezetteren besoroltak, majd 27-én 23 órakor átlépték azokat, s a menetet szervezetteren végrehajtva a meghatározott megindulási körleteket július 28-án 20 óráig el is foglalták.

34. ábra

Előrevonás közben

Források: www.retsag.net/tortenet/lap038.htm, illetve *MTI*, www.mti.foto.hu (A letöltés ideje: 2017. 02. 17.)

³ *HL MN Zala – 1968. 2. d. 2. ő. e.* (1968. 10. 15.) *A 8. gl. ho. pk. összefoglaló jelentése.* 8–9.

E lakonikus megfogalmazást célszerű azonban kiegészíteni a *Provalov*-jelentés azon részével, miszerint: a harcfeleladatok gyors és sikeres végrehajtása érdekében a megerősített 8. gépkocsizó lövészadosztályt – egyidejűleg a szovjet 254. gépkocsizó lövész-, a 13. gárda-harcocsi- és a 93. gárdagépkocsizó lövészadosztállyal [mint az előző fejezetben is utaltam rá – Sz. M.] – fokozatosan, a 27-éről 28-ára és a 28-áról 29-ére virradó éjszaka, rejtve, három menetvonalon előrevonták a magyar–csehszlovák határtól 60–70 km-re lévő megindulási körletekbe. Ennek során a hadosztály részére *Ercsinél* pontonhidat létesítettek a *Dunán*. E két nap alatt a 8. gl. ho. 400, a szovjet magasabbegységek 100 km-t tettek meg. A rejtett és gyors előrevonás érdekében az előrevonásokat éjjel és gyakorlatnak álcázva hajtották végre, illetve a hadtápot kivonták a menetoszlopokból, így azok önállóan meneteltek. A csapatok vezetése csak vezetékes, illetve mozgó híradó eszközökön vagy személyesen történt. A megtévesztések érdekében más-más irányban demonstratív csapatmozgásokat és légi tevékenységeket végeztek. (Például egy gépkocsizó lövész- és két harcocsiezred északi, egy szovjet gépkocsizó lövészrezred és a magyar hadosztály keleti, míg egy gárda-harcocsihadosztály déli irányban mozgott előre.⁴

Magától értetődő természetesség, hogy a 8. gl. ho. parancsnokának 1968. július 29-én 06 órakor kiadott 001. számú harcparancsa⁵ a hadseregcsoport-parancsnok fent ismertetett parancsán alapult, s – természetesen – összhangban állt a saját előzetes intézkedésével is. Ezért itt most csak az azokat kiegészítő részeket idézem. Tehát a nemzetközi helyzet rövid összefoglalását követően a hadosztály erői – „a kialakult veszély elhárítására” – a *Kisterenye* (kizárva)–*Gyöngyös*–*Isaszeg*–*Érszentmiklós* körletben július 29-én 03 óráig [itt elgépelés történhetett, mivel a harcparancsot 3 órával később adták ki – Sz. M.] adott jelre juttassák le a teljes személyi állományhoz – a rájuk vonatkozó mértékben –, osszák ki a löszert, és a meghatározott menetrendi felépítésben a menetoszlopok élével foglalják el a megindulási pontokat: az 1. számú menetvonalon *Szűgynél*, a 2. számún *Nagyoroszinál*, a 3. számún pedig *Szobnál*.

A 14. gépkocsizó lövészrezred előrevonása az 1. számú menetvonalon (*Jobbágyi*–*Alsótold*–*Herecsény*–*Szűgy*–*Čebovce*/*Csáb*–*Senorád* [helyesen: *Senohrad*]/*Szénavár*–*La dzány*/*Ledény* – *Yiribnik* [helyesen: *Rybnik*]/*Újvájár*–*Olicráv* [nem találtam ilyen helységet – Sz. M.] – *Nitra*/*Nyitra*–*Topol’čany*/*Nagytapolcsány*–*Piešt’any*/*Pöstyén*–*Novi-Mesto* [helyesen: *Nové Mesto*] /*Vágújhely*) történik.

A 33. gépkocsizó lövészrezred a 2. számú menetvonalon (*Vanyarc*–*Romhány*–*Nagyoroszi*–*Hont*–*Demandice*/*Deménd*–*Levice*/*Léva*–*Nitra*/*Nyitra* D. [Dél – Sz. M.] – *Hlohovecz* [helyesen: *Hlohovec*]/*Galgóc*), illetve a 31. harcocsiezred mögött a 2/a. számú menetvonalon (*Levice*/*Léva*–*Kálna* [Garamkálna/nem írták ki szlovákul: *Kálna nad Hronom*] – *Šurány* /*Nagysurány*–*Trnovec* [helyesen: *Tvrdošovce*]/*Tardoskéd*–*Šoporňa*/*Sopornya*– *Sered’* /*Szered*, illetve *Hlohovec*) hajtotta végre az előrevonást.

A 3. számú menetvonal – nem jelölve, mely csapatok veszik igénybe, de a későbbiekből kiderül, hogy a 63. gépkocsizó lövészrezred – *Gödöllő*–*Őrszentmiklós*–*Vác*–*Szob*–*Letkés*–*Kámenica* [helyesen: *Kamenica*]/*Tarkő*–*Gbelce*/*Köbölkút*–*Nové Zámky* [helyesen: *Nové Zámky*]/*Érsekújvár* útvonalat jelölték ki.

⁴ *HL MN Zala* – 1968. 8. d. 16. ő. e. (1968. 09. 22.) 4., 8–9., 7. és 10.

⁵ *HL MN Zala* – 1968. 2. d. 3. ő. e. (1968. 07. 29.)

[Elnézést kérek az Olvasótól, amiért a fenti három bekezdést fölöslegesen olvastattam el, ugyanis rövidesen láthatjuk, hogy ez az elképzelés – nem tudni, mi okból – az elkövetkező időben lényegesen megváltozott. Mégis közreadtam az eredeti harcparancsot, hogy lássuk azt a korabeli „tantételt”, miszerint a korszerű harcban „a helyzet gyorsan és élesen változik”, másrészt pedig utólag is mélységes együttérzésünkről biztosítsuk azokat a szegény hadműveleti tiszteteket, akiknek 1 : 200 000 (!) méretarányú térképeken /erről később még többször lesz szó – Sz. M./ kellett (volna) megtalálniuk a tévesen írt nevű helységet! – Sz. M.]

A hadosztály csapatai a „7171” jelzésre „[...] gyors ütemben átlépik Csehszlovákia államhatárát és elfoglalják a meghatározott körzeteket”:⁶

- a 14. gl. e. CS + 12 órára [a határátlépést követő 12 órán belül – Sz. M.] egy gépkocsizó lövészzászlóaljjal és egy harcokocsiszázaddal *Érsekújvárt (Nové Zámky)*, egy ugyanekkora erővel *Pöstyént (Piešťany)*, a maradék kötelékeivel pedig *Nagytopolcsányt (Topolčany)*;
- a 33. gl. e. – a fenti erőfelosztással – *Nyitrát (Nitra)*, *Galgócot (Hlohovec)*, illetve *Szeredet (Sered)*;
- a 63. gl. e. egy-egy gépkocsizó lövészzászlóaljjal és harcokocsiszázaddal *Šturovót/Párkányt*, majd ugyanezzel a zászlóaljjal *Érsekújvárt*, ezt követően pedig a két alegységet mint hadosztály-mozgótartalékot vonja vissza *Nyitra K.* [Kelet – Sz. M.] területére;
- a 31. harcokocsiezred – megerősítve a 93. páncéltörő tüzérosztállyal és egy műszaki szakasszal – a 2. számú menetvonalon elsőként előrenyomulva *Lévát*, majd a továbbiakban egy harcokocsizászlóaljjal *Modri-Káment* (helyesen: *Modry Kameň*)/*Kékkőt*.

E feladatok sikeres végrehajtása érdekében a hadosztályparancsnok *támogatásul* adta a 31. harcokocsiezredhez a 22. tüzérezredet és a 93. páncéltörő tüzérosztályt; a 33. gépkocsizó lövészrezredhez – *Léva* elfoglalását követően – ugyancsak a 22. tüzérezredet; a 63. gépkocsizó lövészrezredhez – az *Ipolyon*, *Letskés* közelében egy 50 tonnás híd megépítésére – a 18. műszaki zászlóaljat.

A 14. légvédelmi tüzérosztály a 2. számú menetvonalon – lépcsőzetes előrevonással – oltalmazza a csapatokat.

A fent megnevezett helységekben a kijelölt erők vegyék birtokba a Csehszlovák Néphadsereg lőszer-, üzemanyag- és anyagraktárait, katonai bázisait, majd szervezzék meg azok őrzését, s a továbbiakban nyújtsanak segítséget

„[...] a néphatalmi szervek részére az ellenforradalmi erők leverésére és a rend helyreállítása érdekében. Amennyiben a csehszlovák néphadsereg katonái és csapatai egyetértően fogadják saját csapataink *Csehszlovákiába* [kiemelés tőlem – Sz. M.] történő bevonulását, úgy szervezzék meg azokkal az együttműködést és együttesen hajtják végre a kapott feladatot. Abban az esetben ha a csehszlovák néphadsereg egyes egységei vagy alegységei az ellenforradalmat támogatják, szigeteljék el őket, amennyiben az lehetetlen, fegyverezék le.”⁷ [Eredeti írásmóddal – Sz. M.]

⁶ Uo. 2.

⁷ Uo. 3.

Lakatos vezérőrnagy e harcparancsában elrendelte helyőrségkörzetek létrehozását is:

- 1. számú: *Nagytapolcsány* székhellyel, *Vágújhely – Jozefov major – Kamanova* [helyesen *Kamanová*]/*Kálmánfalva–Osijany* [helyesen: *Bossány* – szlovákul *Bošany*]. Parancsnoka a 14. gl. e. parancsnoka. Emellett a parancsnok szervezzen zászlóalj-helyőrséget *Vágújhelyen* és *Pöstyénben*.
- 2. számú: *Szered* székhellyel, *Jozefov major – Szered – Nagysurány – Nyitra* (kizárva)–*Kálmánfalva*. Parancsnoka a 33. gl. e. parancsnoka. Emellett a parancsnok szervezzen zászlóalj-helyőrséget *Galgócon*.
- 3. számú: *Vrable* [helyesen *Vráble*]/*Verebély* székhellyel, *Osijany* – 1–2. körzet-határ – *Kálna – Lehotka/Abaszállás*. Parancsnoka a hadosztályparancsnok hadtáphelyettese (ho. pk. htph.).
- 4. számú: *Palárikovo/Tótmegyer–Vojnice/Volenice–Kamenica/Garamkövesd–Plontov* [helyesen *Lontov*]/*Lontó–Kálna*. Székhelye: Érsekújvár. Parancsnoka a 63. gl. e. parancsnoka.
- 5. számú: a 3–4. körzet határa. Székhelye: *Léva*. Parancsnoka a 31. hk. e. parancsnok. Továbbá szervezzen zászlóalj-helyőrséget *Modry Kameňben/Kékkőn*.

A hadosztálykörzet parancsnoka a ho. pk., székhelye: *Nyitra*, ahol a 33. és a 63. gl. e. parancsnokok egy-egy gépkocsizó lövészzászlóaljat és egy harckocsiszázadot állomásoztassanak biztosítási feladatokkal.

A helyőrségparancsnokok feladatait később adja ki írásos formában.

Ezzel nagyjából egy időben, július 29-én a reggeli órákban 002148/1968. számon kiadtak egy hatoldalas tájékoztatót is „Csak tiszték részére”,⁸ amelynek első négy oldalán összefoglalták a krízishez vezető utat, a szocialista országok és hazánk erőfeszítéseit.

„Eddig politikai segítséget igyekeztünk adni. Ez nem járt kellő eredménnyel. Kötelességünk ezért felkészülni arra, hogy más módon is segítsük csehszlovák barátainkat [...] arra is készen kell lennünk, hogy katonai erővel álljunk a csehszlovák elvtársak mellé az ellenforradalmi erők elleni harcban és minden lehetséges eszközzel útját álljuk a kapitalista restaurációnak.”⁹

A magyar katonák – amennyiben megkapják az erre vonatkozó parancsot – testvéri segítséget kívánnak nyújtani abban a reményben, hogy ezt a csehszlovák elvtársaink is így ítélik meg, és barátként fogadják. Ugyanakkor arra is fel kell készülni, hogy az ellenforradalmárok fegyveres ellenállást tanúsítanak.¹⁰

„A támadó ellenséget ingadozás nélkül, erélyesen meg kell semmisíteni, illetve lefegyverezni és őrizetbe venni. A parancsnokok ugyanakkor gondosan mérlegetljék, milyen eljárást alkalmaznak [...] *A nemzeti érzéseket, a helyi szokásokat tiszteletben kell tartani...* [Kiemelés tőlem – Sz. M.] Határozottan lépjenek fel bármely oldalról a nacionalista megnyilvánulásokkal szemben. Mértéktartó magatartással nyerjék meg a lakosság bizalmát [...] :/Kizárólag csak tisztéknek/: csehszlovák földön kapcsolatba kerülünk magyar nem-

⁸ *HL MN Zala – 1968. 7. d. 12. ő. e.* (1968. 07. 29.)

⁹ Uo. 3–4.

¹⁰ Uo.

zetiségű lakossággal. El kell érni, hogy szenvedélytől mentesen, a nacionalista hangulat felszítása nélkül, megnyerjük közülük a dolgozó nép hatalmához hű emberek támogatását, bizalmát.”¹¹ [Eredeti írásmóddal – Sz. M.]

Mint korábban – több ízben is – láttuk, mind a szovjet, mind a magyar legfelsőbb katonai vezetés hatalmas erőfeszítéseket tett a titokvédelem érdekében, azonban alacsonyabb szinteken például magyar vonatkozásban (is?) némileg „megbicsaklott”. Ugyanis a Belügyminisztérium (BM) III/IV. (Katonai elhárítás) csoportfőnökének 1968. július 30-án kelt 61-11-123/68. számú jelentése¹² szerint a „8. gl. ho. a megadott időre elfoglalta a kijelölt körleteket, ahonnan képes szükség esetén határon túli feladatok végrehajtására”.¹³ Már ekkor felfedtek súlyos titoksértést is, amikor a hadosztálytörzsnél a híradó- és felderítőegységek csehszlovák területen elfoglalandó körleteit sorkatonákkal rajzoltatták a térképekre.

De már ekkor meglehetősen tájékozottnak tűnt a polgári lakosság egy része is:

„Három esetben szereztünk tudomást arról, hogy a csapatok közelében lakó polgári személyek hangoztatták, csapatainknak *Csehszlovákiába* kell bevonulniuk. Így pl. a *vácslói* postahivatal vezetője a 63. gl. ezred egyik tartalékos sorkatonája előtt kijelentette, az egység azért érkezett a községbe, mert hamarosan *Csehszlovákiába* kell menniük.”¹⁴ [Az aláhúzás *Czinege* vezérezredestől származik, de a további kiemelések tőlem – Sz. M.]

Emellett „a tervezett határon túli akció híre” kisebb mértékben kiszivárgott a legénységi állomány, elsősorban a gépkocsivezetők közé. Sőt arról is tudomást szereztek például, hogy „[...] a 14. gl. ezred egyik zászlóaljparancsnoka [...] több tiszt előtt ugy nyilatkozott, hogy szeretne zászlóaljával együtt épségben hazatérni, de szerinte arra nincs remény [...]”¹⁵ [az aláhúzás a jelentést még 30-án láttamozó *Czinege* vezérezredestől származik – Sz. M.], illetve az egyik *rétsági* főtitst „helyteleníti a katonai intézkedéseket, mert szerinte egy kis országot könnyű térdre kényszeríteni, s hangoztatta, nem érti azt sem, miért kell álláspontunkat rákényszeríteni másra, ha az ő értelmezésük eltér a miénktől”.¹⁶ De szó esik konkrét intézkedésről is:

„A hadosztálytörzsbén szolgáló egyik tts. [tiszthelyettes – Sz. M.] ugy nyilatkozott, »megérti a csehszlovákok álláspontját, hogy le akarják rázni magukról az oroszokat«. Hozzátette, hogy »Magyarországon is mi tartjuk el az oroszokat, a nyakunkon élnek, s másfél dollárt kell fizetnünk nekik egy dollárért.« *A tts-t ellenőrzés alatt tartjuk.*”¹⁷ [Eredeti írásmóddal. Kiemelés tőlem. Ugyanakkor érdekes, hogy ezt a részt nem húzta alá a honvédelmi miniszter! – Sz. M.]

¹¹ Uo. 5–6.

¹² *HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ő. e.* (1968. 07. 30.)

¹³ Uo. 90. f.

¹⁴ Uo. 90–91. f.

¹⁵ Uo. 91. f.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo.

Időközben – különleges csoportok és részlegek beérkezésével – tovább növekedtek a hadosztály erői. Így állományába kerültek politikai és operatív munkások, postakomendánsok, tolmácsok, a „Légierők hadművelési összekötő csoportja”, amely a megerősítésül kapott nyolc darab helikopter- és négy vadászrepülő-század irányítását végezte.¹⁸

Czinege vezérezredes július 31-én találkozott a hadosztály parancsnoki állományával, s többek között – szigorúan személyre szólóan: a miniszter lapteteji bejegyzése az írásos anyagon: „Az elhangzottakat »T« füzetbe jegyzeteljük”¹⁹ – arról beszélt, hogy:

„A szocializmus ügye Csehszlovákiban fenyegetett helyzetbe került. Az ellenforradalmi erők felülkerekedésének konkrét veszélye fenyegeti Csehszlovákia népét [...] Hazánk legfelsőbb politikai és állami vezetése úgy döntött [...], hogy – ha politikai eszközökkel nem lehet a megoldást biztosítani – arra is készen kell lennünk, hogy katonai erővel nyújtunk segítséget. Ha erre sor kerül – feladatunk az ellenforradalmi elemek elleni harc [...] Ha a katonai segítségnyújtásra sor kerül – remélhetőleg [? – Sz. M.] a csehszlovák kommunisták, illetve a nép legjobbjainak kér(é)sére – magyar részről a 8. gépkocsizó lövész hadosztályt jelöltük ki a feladatokban való részvételre.”²⁰ [Eredeti írásmóddal, de a kiemelések tőlem – Sz. M.]

Egyben elismerően szökött arról, hogy a hadosztály a feladat első részét, a teljes harckészültségbe helyezést és 400 km-es előrevonást, az összpontosítási körlet (ÖPK) elfoglalását példásan végrehajtotta.

Figyelemre méltó, hogy *reális helyzetértékelést* várt el a parancsnoki kartól:

„A jelenlegi helyzet igényli, hogy a csapatok helyzetéről, a személyi állomány hangulatáról naponta pontos tájékoztatást kapjunk. Felhívom a parancsnokok, politikai helyettesek figyelmét: biztosítsák, hogy *a jelentések mindig a reális helyzetet tükrözzék!*”²¹ [Kiemelés tőlem – Sz. M.]

[S hogy a *valós* közhangulat folyamatos ismeretének nagy jelentőséget tulajdonított a miniszter, mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, miszerint minden III/IV. napi jelentésen ott szerepel az aznapi szignója – Sz. M.]

Így a III/IV. csoportfőnök 61-11-125/68. számú jelentésén is,²² amely arról számolt be július 31-én, hogy

„A hadosztály tényleges feladata fokozatosan ismertté válik a legénység előtt is [...] Annak ellenére, hogy a határon túli feladat viszonylag széles körben ismert, a pozitív hangulat nem változott, inkább a tétlenségért van kisebb fokú zugolódás [...] az állomány zöme a csehszlovákiai helyzetet a magyarországi ellenforradalommal hasonlítja össze, amelynek megelőzését elengedhetetlennek tartják. A legénységre pozitív hatással van, hogy a tartalékosok egy része résztvett az 1956-os ellenforradalom felszámolásában, s ezek

¹⁸ HL MN Zala – 1968. 2. d. 2. ő. e. (1968. 10. 15.) A 8. gl. ho. pk. összefoglaló jelentése. 17.

¹⁹ HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 07. 31.) 95. f.

²⁰ Uo. 96–97. f.

²¹ Uo. 100. f.

²² HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ő. e. (1968. 07. 31.)

jelenleg is pozitívan foglalnak állást [...] negatív jelenségként mutatkozik, hogy a több szabadidőben terjed a SZER [Szabad Európa Rádió – Sz. M.] hallgatása, amit helyenként a tiszték nem akadályoznak meg. Ez nyilván azzal függ össze, hogy a magyar sajtó, illetve hírközlő szervek a szovjet-csehszlovák tárgyalásokról nem adtak ki érdemi közleményt [...] [Nocsak, bírál az elhárítás! – Sz. M.] A 84. hk. és gk. jav. zászlóalj egyik tisztese több alkalommal hallgatta a SZER adásait [...] A tisztés környezetében lebecsülően nyilatkozott a hadosztály áttelepüléséről s hozzátette, ha a németeknek eszük lenne, most elfoglalhatnák Zalaegerszeget. Hangoztatta, hogy szerinte a további katonai lépések egy harmadik világháború kitöréséhez vezethetnek [...] A várható határon túli akcióval kapcsolatban szórványosan kifejezetten gyávaságra utaló megnyilvánulások is jutottak tudomásunkra. Közülük a legfigyelemreméltóbb a 33. gl. ezred egyik zászlóaljparancsnokának megnyilvánulása, aki kapcsolatunk előtt lehangoltan arról beszélt, hogy zászlóaljával elsőnek kell akcióba lépnie és fél az első csapástól.”²³ [Eredeti írásmóddal. Az aláhúzás ez esetben is a honvédelmi minisztertől származik, de a kiemelés tőlem – Sz. M.]

Az augusztus 1-jei hangulatjelentés²⁴ szerint „[a] ZMKA-n a csehszlovák alakulatok átcsoportosításáról, a szocialista szomszédok ellen irányuló felkészülésekről és katonai vezetők leváltásáról terjedtek el hírek”. Továbbá a magyar alakulatok mozgásai egyre inkább beszédtema. Több helyről jelentik, hogy főként a hivatásos és polgári állományúak fokozott mértékben igyekeznek csehszlovák és nyugati rádióadásokból tájékozódni. [Ez rám semmiképpen sem vonatkozhatott, mert soha nem hallgattam csehszlovák adót, meg – gondolom – a vizsgálódásuk hatósugarán is kívül estem, de *mea maxima culpa*: a Balaton-parti KISZ-vezető táborban a kerítés mentén, az este 10 órai vaksötétben én voltam az a „lebegő rémalak” – bocsánat *Kölcsey Ferenc!* –, aki inteni nem tudott, mert hatalmas táskarádiót szorongatva hallgatta a Szabad Európa híreit – Sz. M.]

Természetesen – az előljárói parancsoknak megfelelően – a megindulási körletben is tovább folyt a munka, hiszen meg kellett tervezni a csapatok államhatárra történő elővonását, valamint a kijelölt körletek/objektumok elfoglalását.²⁵ Így:

- a 290 km-es 1. számú menetvonalon (*Pásztó–Szügy–Čebovce/Csáb–Litava/Litva–Bzovik/Bozók–Nemce/Zólyomnémeti–Timace/Garamtolmács–Moravce/Aranyosmarót–Nitra/Nyitra–Topol’čany/Nagytapolcsány–Piešťany/Pöstyén–Novo-Mesto* [helyesen: Nové Mesto]/*Vágújhely*) a felderítőcsoport (FCS) és elővéd (EVÉD) biztosításával a 14. gépkocsizó lövészezred;
- a 260 kilométernyi 2. számú menetvonalon (*Verseg–Acsa–Nagyoroszi–Drégelypalánk–Levice/Léva–Kálna* [nem írták ki szlovákul: Kálná nad Hronom] –*Šurány/Nagysurány–Turdosovce* [helyesen: Tvrdošovce]/*Tardoskéd–Sered’/Szered*) a hadosztály-felderítő csoport (Ho. FCS), a 31. harcokocsiezred, a 93. páncéltörő osztály és a mozgó záróosztály (MZO), a hadosztály-operatív csoport I. (vezető hadosztályparancsnoki harcálláspont – a hadosztályparancsnok-helyettes: HOPK. H. vezetésével), a 22. tüzérezred, a 14. légvédelmi tüzérosztály, a 33. gépkocsizó lövészezred, a hadosztály-operatív csoport (a hadosztályparancsnok vezetésével), az 59. egészségügyi zászlóalj, a 22. tüzérezred hadtápjá, a 31. harcokocsiezred

²³ Uo. 92–93. f.

²⁴ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e.* (1968. 08. 01.)

²⁵ *HL MN Zala – 1968. 2. d. 2. ő. e.* (1968. 10. 15.) *A 8. gl. ho. pk. összefoglaló jelentése.* 17–18.

hadtápjá, a 93. páncéltörő osztály hadtápjá, az 1. és 2. sz. hadosztály-harcálláspont (H-1, H-2), a 42. felderítő-zászlóalj hadtápjá, a műszaki tartalék (MŰT), a 14. légvédelmi tüzérsztyály hadtápjá, valamint a hadosztályhadtáp;

- a mindössze 95 km hosszúságú 3. számú menetvonalon (*Gödöllő–Vác–Szob–Grelce* [helyesen: Gbelce]/*Köbölküi–Nové Zámky/Érsekújvár*) a felderítőcsoport és az elővéd biztosításával a 63. gépkocsizó lövészezred hajtja majd végre az előrenyomulását. [Mint korábban láttuk a 001. sz. harcparancsban – részben – más helységnevek szerepeltek. A változások okaira sehol nem találtam magyarázatot, de szükségesnek tartottam mindkét elképzelés bemutatását, hogy érzékeltessem, mennyire menet közben alakultak az alapvető feladatok is! – Sz. M.]

A három menetvonalon megindulási terepszakaszként/megindulási pontként *Szügyöt, Nagyoroszit és Szobot* határozta meg a parancsnok. Ezt annak figyelembevételével tette, hogy a főerők mindhárom menetvonalon egy időben lépjk át az államhatárt. Ezzel egyidejűleg kijelölte a 10 – különböző távolságon lévő – elfoglalandó objektumot is: *Vlkjrtis* [helyesen: Vel'ký Krtiš]/*Nagykürtös* (60 km); *Nyitra* (90 km); *Érsekújvár* (95 km); *Szered* (260 km); *Léva* (50 km); *Vágújhely* (290 km); *Pöstyén* (270 km); *Nagyatpolcsány* (240 km); *Hlohovec/Galgóc* (280 km) és *Šturovo/Párkány* (30 km).

1968. augusztus 3-án – egynapos hadijáték keretében – az alárendelt csapatok vezető állományának részvételével megbeszölték a harc feladat mozzanatonkénti végrehajtását, értelmezték azokat, majd tisztázták a felmerült kérdéseket és problémákat. Ezek alapján az alárendelt parancsnokok és törzsek kiegészítették/pontosították saját terveiket/parancsaikat – alegységparancsokkal bezárólag –, amelyeket borítékba helyezés után lezártak. A továbbiakban – augusztus 18-áig – e feladatok ismeretében, de nem hivatkozva azokra, szervezték meg a csapatok folyamatos kiképzését, felkészítését. (Menet, harcbiztosítás, objektumelfoglalás, karhatalmi feladatok, a kezelőszemélyzet további összekovácsolása, lőgyakorlatok stb.)²⁶

Ugyancsak augusztus 3-án, *Pozsonyban* ismét tanácskoztak a bolgár, a csehszlovák, a lengyel, a magyar, a német és a szovjet kommunista pártok első, illetve főtítkárai. Erről *Kádár János* így beszélt a Központi Bizottság 1968. augusztus 7-i ülésén, a Politikai Bizottság tájékoztatója az időszerű nemzetközi kérdésekről napirendi ponton belül. E 22 oldalnyi írásos beszámoló sok más mellett rögzítette:

„Pártunk Központi Bizottsága az *ágcsernyői* és a *pozsonyi* [kiemelések tőlem – Sz. M.] értekezleteket úgy ítéli meg, hogy azok fordulatot hoztak a csehszlovák helyzet kezelésében. A korábbi tanácskozásokon tapasztalható nézeteltérések, a CSKP és a többi pártok közötti szakadás veszélye megszűnt, helyre állt az egység [...] Ugy ítéli [sic!] meg pártunk Központi Bizottsága is, hogy [...] A MSZMP továbbra is segítse a csehszlovák elvtársakat problémáik megoldásában, helyzetük megszilárdításában.”²⁷

[Mint ha nem csoportosítottak volna csapatokat a határra, vagy éppen a fentiek alapján abban reménykedett, hogy nem lesz rájuk szükség? – Sz. M.]

²⁶ Uo. 20.

²⁷ *HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ő. e.* (1968. 08. 07.) 21.

Emellett az itthon maradt családtagokról sem feledkeztek meg az illetékesek. Kovács Pál vezérőrnagy, politikai főcsoportfőnök, miniszterhelyettes utasítására augusztus 2–4. között az elvonultak helyőrségeiben a klubparancsnokok beszélgetést folytattak tisztfeleségekkel, akiknek többsége jóleső érzéssel vette tudomásul a tájékoztatást és a róluk való gondoskodást. Legnagyobb gondként a levelezési nehézségeket vetették fel, ezért ismételten tájékoztatták őket arról, hogy a táboriposta-szolgálat útján biztosítják a kapcsolattartást.²⁸

A hosszú tétlenség, a tábori viszonyok rövidesen éreztették nemkívánatos hatásukat is. A katonai elhárítás augusztus 10-i 61-11-152/68. számú jelentésében²⁹ már az szerepel, miszerint: „Olyan vélemények is elhangzottak – a ht. állomány nagyrészénél, hogy ha az összpontosítási körletben maradnak, helyes volna megszervezni, hogy a tisztek és tiszthelyettesek családjukat felváltva meglátogathassák.”³⁰ [Eredeti írásmóddal – Sz. M.] [Rövidesen kiderül, hogy ez sem volt jó ötlet, amely a javasolt kört illeti! – Sz. M.] Emellett rémhírek is kezdtek terjedni: „[...] a zalaegerszegi helyőrségben a hivatásos állomány hozzátartozói között rossz a hangulat. Többen arról beszélnek, hogy a hadosztályt *Vietnámba* viszik [...]”³¹

35. ábra

Vadkemping à la 1968

Forrás: http://napitortenelmiforras.blog.hu/2016/04/15/a_sosemvolt_megszallas_avagy_zala_a_felvideken
(A letöltés ideje: 2017. 10. 21.)

Nem kizárt, hogy a fenti jelentés hatására (is) *Imre Gábor* vezérőrnagy, hadműveleti csoportfőnök, vezérkarfőnök-helyettes augusztus 12-én *Elgondolást*³² terjesztett fel *Csémi* altábornagyhoz az elvonult tiszti és tiszthelyettes-állomány eltávozásának a megszervezésére. E szerint: a harcászultság magas szinten tartása érdekében egyidejűleg 20% engedhető el úgy, hogy mindenütt biztosítva legyen a munka folyamatossága; a hadosztálytörzs az utazás meggyorsítására szervezzen autóbuszjáratot a körletek és a helyőrségek között; az eltávozás ideje differenciáltan – a megteendő távolság függvényében – 24–36 óra legyen úgy, hogy mindenki 10–12 órát tölthessen a családjával; megfelelő arányokat kell kialakítani a hivatásos és tartalékos állomány eltávozásainál, de az első ütemben a hivatásosak menjenek.

²⁸ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e.* (1968. 08. 06.)

²⁹ *HL MN Zala – 1968. 68. d. 109. ő. e.* (1968. 08. 10.)

³⁰ Uo. 150. f.

³¹ Uo. 150–151. f.

³² *HL MN Zala – 1968. 7. d. 12. ő. e.* (1968. 08. 12.)

A fenti elvek elfogadása esetén egyidejűleg 320 tiszt és tiszthelyettes lehet eltávozáson, s így, a teljes állomány 7,5–8 nap alatt hazalátogathat. Amennyiben először a hivatások, majd a második ütemben a tartalékosok kapnának eltávozást, ez 231 főt (14,5%-ot), illetve 89 főt (5,5%-ot) érintene. Ha viszont olyan döntés születne, hogy először a tisztek, aztán a tiszthelyettesek mehetnek haza, ez 189 főt (12,5%-ot), illetve 131 főt (7,5%-ot) jelentene, és 15–16 napot venne igénybe.

Mindezeket szépen levezetve, befejezésül – némi logikai bukfencsel – azt javasolta a csoportfőnök, hogy az előljáró az a) változatot fogadja el, de egyidejűleg csak 240 fő (15%) legyen távol, s így is 10 nap alatt lebonyolítható az eltávozás.

A miniszter parancsára augusztus 22-én 18 órára ismét találkozót szerveztek a hozzátartozók számára a helyőrségekben, hogy válaszoljanak a kérdésekre, és felmérjék a jelentkező problémákat, valamint megoldhassák azokat.³³

Tóth Lajos vezérőrnagy, a vezérkari főnök általános helyettese intézkedett³⁴ az országos légvédelmi parancsnok (OLPK) felé, hogy augusztus 19-én 08 óráig erősítse meg a vezetési pontok ügyeleti szolgálatát ügyeletes parancsnokokkal; az összekötő csoportokat küldje ki a korábban meghatározott törzsekhez; a honi vadászpülő-egységeknél duplazzák meg a készülségi szolgálatot, és helyezzen egy-egy vadászpülőrajt 20 perces készülségi állapotba; a légvédelmi rakétacsapatok harci osztályait csökkentett állománnyal – két-két rakéta indítóállványra helyezésével – helyezze másodfokú készülségbe; a rádiótechnikai (RT) csapatok a készülségi szolgálatot a megerősített grafikon szerint hajtsák végre, valamint a rádiólokációs mező megerősítése céljából – az eredeti terv szerint – hajtsák végre a manőverezést *Hatvan* körzetében, s végezetül: a szárazföldi csapatok harctevékenységének repülőtámogatására vegyék fel eredeti csoportosításukat három MiG–15 BISZ repülőszázaddal *Szolnok*, valamint egy MiG–15 BISZ repülőszázaddal *Kecskemét* repülőterén.

Szűcs Ferenc vezérőrnagy 19-én 21 óra 20 perckor kézírásos formában jelentette³⁵ a miniszternek, hogy *Provalov* vezérezredes 17 órakor eligazítást tartott a Hadseregcsoporthatározat Katonai Tanácsa, valamint az alárendelt hadosztályparancsnokok és politikai helyettesek részére, amelyen ő is részt vett. Ebben a parancsnok megismételte, hogy a határt valamennyi elsőlépcső-alakulatnak egy időben kell átlépnie; a parancsnokok csak a „CS” (határátlépés) idejét kapják meg – minden korábbi intézkedés változatlan, tehát úgy szervezzék meg a lőszerkiosztást is, hogy megfelelő időben kezdhessék meg az előrevonást; még az ezredparancsnokok is csak a menet megkezdésekor tudhatják meg a határátlépés időpontját. A „legérdekesebb” információkat talán mégis a jelentés 6. és 8. pontjai tartalmazták:

³³ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e.* (1968. 08. 12. és 18.)

³⁴ *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e.* (1968. 08. 18.)

³⁵ Uo. (1968. 08. 19.)

- 2 -

6, Az ellenállást tanúsító és foglyul ejtett személyeket Magyarországra kell kísértetni. Kérdelemre, hogy kinet, mikor, hol kell őket átadni azt válaszolta, hogy erre kétségtelen válasz és majd közli valamennyi HODK-al.

7, Valamennyi jelentésben az időt markvrai idő szerint kell jelenteni.

8, Patrenko vezgy. et. fel olyan megjegyzést az értekezési után, hogy várható az öt párt esetleges felhívása is a katonákhoz, amit fel kell olvasni a katonáknak.

A feladat végrehajtásával kapcsolatban a következő problémák megoldásában szükséges és igénylik a segítségünket, illetve kell állásfoglalni:

- az előrevonás biztosítása (vadászi, közúti forgalom megfelelő korlátozása);
- a felvonás eropake határátlépésének a magyar határőrség részéről való biztosítása;
- a fogolykérdésben való állásfoglalás.

Szűcs Ferenc
MNVK F. h. E.

36. ábra

Szűcs Ferenc jelentése (részlet)

Forrás: HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 08. 19.)

A fenti *Provalov*-paranccsal összefüggésben, 19-én 20 órakor Szűcs vezérőrnagy, az MNVK-nak a DHDSCS törzséhez delegált hadműveleti összekötő csoport parancsnoka a hadosztálytörzsbe berendelt csapatparancsnokok számára eligazítást tartott, majd *Lakatos* vezérőrnagy kiegészítő utasításokat adott a harc feladat végrehajtásával kapcsolatban.³⁶

Másnap – 20-án – 12 és 14 óra között az ismét berendelt parancsnokkal újra pontosították feladataikat, zárt borítékban megkapták a „CS” (határátlépés) időpontját, amelyet csak a meghatározott jelzés vétele után bonthattak fel. [Mint az előző fejezetben már volt róla szó, a lezárt borítékokban nemcsak az egységek harcparancsát, térképeit adták át, de ez utóbbiak tartalmazták a csehszlovák városok térképeit, illetve az ezekről készített vázlatokat is *szakaszparancsnoki szinttel bezárólag!*³⁷ Ezeknek hatalmas hasznát vették, az alkalmazhatatlan saját, 1 : 200 000 méretarányúakkal szemben! – Sz. M.] Ők szintén „továblépcsőzték a beavatást”: a zászlóaljparancsnokok 20-án 17, a század- és szakaszparancsnokok 18, a teljes személyi állomány pedig 19 óráig kaphatta meg a tájékoztatást. 20 óráig megtörtént a lőszer kiosztása és a csapatok a megindulási körleteikben elérték a menetkészséget az előrevonás végrehajtásához.³⁸

³⁶ HL MN Zala – 1968. 2. d. 2. ő. e. (1968. 10. 15.) A 8. gl. ho. pk. összefoglaló jelentése. 20.

³⁷ HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e. (1968. 09. 22.) 8.

³⁸ HL MN Zala – 1968. 2. d. 2. ő. e. (1968. 10. 15.) A 8. gl. ho. pk. összefoglaló jelentése. 21.

Mindezek alapján – akár némi büszkeséggel is – fogalmazhatott úgy *Lakatos* vezérőrnagy az MNVK hadműveleti összekötő csoport parancsnoka *Szűcs Ferenc* vezérőrnagy 1968. október 2-án kelt 00160/68. számú intézkedése alapján összeállított összefoglaló jelentésében, miszerint:

„Összességében: A 8.g.löv.ho. a kapott harcfeladat előkészítését, megtervezését és megszervezését, annak bonyolult sajátos jellegét és körülményeit figyelembe véve, időben és megfelelő előretartással végrehajtotta és ez megteremtette az alapját és előfeltételeit a feladat eredményes teljesítésének [...] A felkészülés során a személyi állomány kellő politikai érettségről és magas harckészültségi fokról tett tanubizonyosságot.”³⁹ [Eredeti írásmóddal – Sz. M.]

---

³⁹ Uo. 23.

VIII. fejezet

A 8. gépkocsizó lövészadosztály részvétele a Duna hadműveletben¹ (1968. augusztus 20. – október 31.)

Ahogy a korábbiakban láthattuk, a harc feladat végrehajtásához a csapatok a megindulási körletben zászlóalj- és századoszlopokba besorolva helyezkedtek el, majd a feladat ismeretése és a lőszer kiosztása után várták az indulási parancsot. Az erre vonatkozó borítékot az előre meghatározott jelzésre, külön-külön időpontokban bonthatták föl a határtól való távolságuk függvényében, hogy azt egy időben („CS”) lépjék át.

A hadosztály csapatai az előrevonást 20-án 20 órakor [ettől kezdve minden időpont alatt *moszkvai* idő értendő! – Sz. M.] kezdték meg, amelyet a hadosztályparancsnok vezetésével 24 órára a *nagyoroszi* lőtérre települt *operatív csoport* irányított.²

Mint a VI. fejezetben bemutatuk, *Grecko* marsall augusztus 21-én 0 óra 10 perckor [magyar idő szerint 20-án 22 óra 10 perckor – Sz. M.] megparancsolta az előrevonás meggyorsítását – talán félve a hadmozdulat csehszlovák részről történő felderítésétől –, így a szovjet 13. gárda-harcokosi- és 254. gépkocsizó lövész-, illetve a magyar 8. gépkocsizó lövészadosztályok menetből, nagy sebességgel átlépték az államhatárt, ez utóbbi magasabbegység 02 órakor [*moszkvai* idő szerint, de valójában 20-án éjfélkor – Sz. M.] a *Balassagyarmat*, *Homok* és *Szalka* körzetekben. A szovjet légierő 01 óra 50 perckor kezdte meg a légi felderítést.³ [Ebben a fejezetben *alapvetően* a 8. gépkocsizó lövészadosztály törzs és közvetlenjei megszálló tevékenységét mutatom be, a fő feladatokat ellátó fegyvernemi egységeikre csak a *szükséges mértékben utalok*, velük külön fejezetekben foglalkozom – Sz. M.]

Valószínűleg a fenti *Grecko*-parancs következtében már a műveletek kezdetén változás állt be a végrehajtásban, miszerint a csapatok megállás és külön parancs nélkül lépték át a magyar–csehszlovák határt. (Ugyanis az eredetileg jóváhagyott tervek szerint meg kell állniuk a megindulási terepszakaszon [MTSZ], és csak egy újabb jelszó vétele után indulhattak meg az államhatár felé, s kezdhették meg a feladatteljesítést.) A határátlépés során a csapatok szorosan együttműködtek a határőrség szerveivel, amelyek jelentős mértékben elősegítették a határon történő gyors és szervezett áthaladást.⁴

Azt láttuk korábban, hogy mind a szovjet, mind a magyar katonai vezetés mindent megtett a tevékenység álcázása, titokban tartása érdekében. Szintén olvashattunk arról, hogy postán, itt-ott mind többen beszéltek a katonai tevékenységről. Nos, e legutóbbi

¹ Bár az eredeti okmányokban a Duna hadművelet szerepel, a Hadtörténeti Levéltárban szereplő iratok jelentős része Zala gyakorlatként említi/kezeli – Sz. M.

² *HL MN Zala – 1968. 2. d. 2. ö. e.* (1968. 10. 15.) 24.

³ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e.* (1968. 09. 22.) 11–13., 24.

⁴ *HL MN Zala – 1968. 2. d. 2. ő. e.* (1968. 10. 15.) 24–25.

csapatmozgásokat sem sikerül kellő mértékben elleplezni! Mint utólag kiderült, *Ipolyságon* /*Šahy* is felmerültek egyesekben rossz érzések:

„Husadikán éjfél után – nagy meleg volt – felébredtem, s mondtam is a feleségemnek, hogy tankok jönnek. Már csak az volt a kérdés, hogy délről, vagy keletről érkeznek. Ha keletről, akkor a nagygyakorlatnak van vége, de ha délről, akkor megszálltak bennünket [...] Ekkor döbbsen rá sokan, hogy ez tulajdonképpen egy megszállás. Arra számítottak, *Dubcekkal* nagyobb szabadság jön, de nem ez következett be. Ekkor jelentek meg a plakátok, melyek azt írták. Zúg az erdő, zúg a város, le van szarva *Kádár János*. Konfliktus nem volt.”⁵ [Eredeti írásmóddal, de a kiemelések tőlem – Sz. M.]

A hadosztály valamennyi köteléke – 25–30 km/h-s átlagsebességgel – 1968. augusztus 21-én 14 óráig kijutott a részére meghatározott körletbe, és birtokba vette a kijelölt objektumokat. Így a 8. gl. ho. törzse és közvetlen alegységei is *Nyitrára* érkeztek.⁶

Sajnos már ekkor bekövetkezett a – hál’ istennek meglepően kisszámú – tragikus (rendkívüli) események legelsője: a menet végrehajtása során a 33. gépkocsizó lövésvezred egyik T–54 harckocsija megcsúszott az *Ipoly*-híd macskaköves burkolatán, majd a korlátot áttörve és a tetejére átfordulva zuhant a folyópartra. A harckocsi tornyában álló parancsnok: a kétgyermekes *Bogáth József* tartalékos alhadnagy életét veszítette.⁷ [Erről részletesebben a XI. fejezetben – Sz. M.]

A csehszlovák fegyveres erők sehol nem fejtettek ki ellenállást, sőt együttműködést vállaltak, ezért nem történt meg lefegyverzésük.

„/Kivételt képez a *Nove-Mestó*-i Hir.Ti. Iskola, ahol a nyilatkozat ellenére a 14.gl.EPK-a – helyesen – úgy értékelte a helyzetet, hogy a lefegyverzés indokolt, ezért azt végrehajtotta./ A csapatok a-kijelölt körletekben,- ellenőrzésük alá vonták a CSSZK. objektumait, valamint saját alegységeik egy részének a laktanyákban való elhelyezése mellett,- közös őrségeket és járőrözéseket szerveztek, elfoglalták a rádióállomásokat és repülőtereket, továbbá ellenőrzésük alá vették a postákat; néhány helyőrségben a rendőrséget is megszállták és a fontosabb műtárgyak /: pl. hidak:/ állandó őrzését is megszervezték; /:NITRA:/ [...] a parancsnokok és törzsek felkészültsége, előrelátása, felelősségérzete, a vezetés és összeköttetés folyamatossága, a harci technika hadrafoghatósága,- biztosította a csapatok gyors menetét és határozott tevékenységét, a kapott harcfelelet időben történő, eredményes végrehajtását”⁸ – foglalta össze a „lényegét” jelentésében Lakatos vezérőrnagy. [Eredeti írásmóddal, a ceruzás aláhúzások – valószínűleg a címzettől – *Szűcs* vezérőrnagytól. Kiemelések tőlem – Sz. M.]

⁵ D. F. *Ipolysági lakos visszaemlékezése*. Végh József, a Rétsági Művelődési Központ és Könyvtár igazgatójának gyűjtése. Elérhető: <http://rl1968.blogspot.hu/2010/05/husadik-an-efjel-utan-nagy-meleg-volt.html> (A letöltés ideje: 2017. 01. 09.)

⁶ *HL MN Zala – 1968. 2. d. 2. ő. e.* (1968. 10. 15.) 25.

⁷ EHRENBERGER Róbert szerk. (2006): „A dolgozó népet szolgálom!” *Forráskiadvány a Magyar Néphadsereg Hadtörténelmi Levéltárban őrzött irataiból 1957–1972*. Budapest, TONYO-GRÁF Nyomdai és Grafikai Stúdió. 183.

⁸ *HL MN Zala – 1968. 2. d. 2. ő. e.* (1968. 10. 15.) 26.

Szűcs vezérőrnagy – 21-én 11 óra 45 perckor – viszont *Provalov* vezérezredes *Moszkvába* küldött jelentéséről tájékoztatta⁹ előljáróit, miszerint a hadseregcsoport-parancsnok és *Petrenko* vezérőrnagy, a Haditanács tagja részt vett a Szlovák Kommunista Párt elnöksége ülésén, ahol éles hangon kifogásolták: „[...] miért »igy [sic!] jöttetek *Szlovákiába*«, itt más a helyzet, mint *Csehszágban*.” Kérték a vezérezredestől, hogy vigye ki a csapatokat a városon kívülre, de ezt ő nem teljesítette. Arra a két éles hangú felszólalásra pedig, miszerint „[...] mit keresnek itt a magyarok?“, azt válaszolta, hogy: „Azok is internacionalisták és önöknek jöttek segíteni.”¹⁰ [Eredeti írásmóddal – Sz. M.] Az ülésen részt vett a csehszlovák katonai körzet parancsnoka, aki kijelentette, hogy nem fognak ellenállni. Ennek ellenére a katonai raktárakban komolyabb ellenállás volt. *Provalov* vezérezredes arról is jelentett *Grecko* marsallnak, hogy a 8. hadosztály teljesítette feladatát.

A továbbiakban helyzetértékelést adott *Szűcs* vezérőrnagy, miszerint a helyzet súlyosan romlott *Pozsonyban*, elállják a gépkocsik útját, csak harckocsikkal lehet áttörni; szovjetellenes jelszavakat kiabálnak, barikádokat emelnek, kövekkel dobálóznak; betörték a páncélgépkocsi ablakát, rádiós kocsira lőttek. Reggel óta a VCS-vonalat [védett csatorna – Sz. M.] hétszer vágták el. A helyi erőknek semmi hatalmuk nincs, semmilyen segítséget nem tudnak adni. A helyzet bonyolult, akárcsak *Brnóban*. A magyar tábornok szerint hasonló helyzet alakult ki, mint *Budapest*en 1956. október 23-án.

Ami a 13 órás helyzetet illeti: az emberek, gyerekek felmásznak a szovjet harckocsikra; fiatalok több sorban leülnek a járművek elé; a *Duna*-parton folyamatos, erős sorozatlövések hallatszanak, egy szovjet terepjáró személygépkocsit a *Duna*-hídról a folyóba borítottak.

Mint fent, de a VI. fejezetben is láthattuk, hogy a szovjet csapatok előnyomulását jelentős civil ellenállás nehezítette, miközben tetemes károk is keletkeztek a haditechnikájukban. Szerencsére a magyar erők simábban „megúszták” a megszállás első óráit. *Kiss Lajos*¹¹ vezérőrnagy, a helyiekkel megoldandó politikai feladatok végrehajtására létrehozott különleges csoport parancsnoka az augusztus 21-én 20 óra 07 perckor elküldött 02522. számú rejtjelezett táviratában arról számolt be, hogy

„*Érsekújvárb*an [kiemelés tőlem – Sz. M.] a járási PB és a járási tanács vezetőivel írásbeli megállapodást kötöttünk a rend fenntartása érdekében [...] a járási titkár és a munkásőrség PK-ának jelenlétében végigmentem a főtéren. Bevonulásunkat a lakosság joggalannak, törvénytellennek minősítette. Durva beszédet használtak.”

⁹ *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e.* (1968. 08. 21.)

¹⁰ Uo.

¹¹ *Kiss Lajos* (1925–2018) vezérőrnagy, az 5. Hadsereg parancsnokának politikai helyettese, majd a Magyar Honvédelmi Szövetség (MHSZ) főtitkára.

HL MN Zala 1968. 8. 14. e.
(68. 08. 21.)

A kézhezvételétől számított 5 napon belül visszakézzendő!

26 MALSOLAT-KÉSZÍTFESZ-TITKOSÍ

~~REJTELVE AZ~~ TITKOSÍ
1968. HM. RENDELET, (szóltól utól)
ALAPJÁN 1957-02-07. sz. példány
Pia. 147

03521 számú beérkező rejtjelzett távirat

MAJ:489/ I. sz. példány Pol. f. sz. példány vette: _____
Erikezett: #M. #B. / D. - 1. sz. példány (Rejtjelzet osztály megnevezése.)

Feljegyzők:

ÉRSEKUVÁRBAN a járási PB és a járási tanács vezetőkkel írásbeli megállapodást kötöttünk a szend fenn tartása érdekében.

a járási titkár és a munkás szakszervezetek jelenléteben végig mentem a főtábornok, Bormalármunkát a lakosság jogtalannak, tövélytelenségnek minősítette. Durva beszédet használtak.

A prágai és pozsonyi rádió szend messzen elénk szól. A szend megtartásán az állam birtokosai szend felé intézkedünk.

Megoldotta: 1968. év aug. hó 20. nap 20. óra 02. perc
Készült: 1 példányban 1. sz. példány Pol. f. sz. példány 2. sz. példány 3. sz. példány 4. sz. példány

Táviratol gépelt: Kiss Lajos
A rjt. szerv. ügyelete: Kiss Lajos

37. ábra

Kiss Lajos jelentése

Forrás: HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 08. 21.)

Durva beszédet használtak¹² – szolt az őszinte jelentés.¹³

A BM III/IV. csoportfőnökének augusztus 22-én kelt 61-11-171/68. számú jelentése szerint a katonák „[á]ltalában megnyugvással vették tudomásul, hogy csapataink a kijelölt területeket ellenállás és veszteség nélkül birtokba vették [...] Többen felvetik, hogy névszerint, kik hívták be a szövetséges csapatokat [...]”¹⁴ [Eredeti írásmóddal és Czinege vezérezredes aláhúzásával – Sz. M.]

¹² HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e. (1968. 08. 21.)

¹³ Őszinte volt, de nem teljesen! Ugyanis arról nem szolt – amit a tábornok közvetlen biztosítását ellátó egykori tiszti iskolás szakasztársam mesélt később nekem –, hogy a fent említett durvaságokat lenyelte, de amikor valaki leköpte, akkor irtózatossá adta az illető értésére, hogy ezt már egy magyar tábornok nem hagyhatja megtorlás nélkül! A súlyosabb következményektől az mentette meg a helyzetet, hogy az említett tiszttársam – mint a biztosítást ellátó szakasz parancsnoka – a levegőbe lövett. A rendkívül feszült helyzetet a helyszínen készült – fenti – kép is érzékelteti. Forrás: http://hvg.hu/itthon/200834_MAGYAR_BEVoNuLAS_SZLoVAKIABA_1968BAN_Helysz (A letöltés ideje: 2017. 02. 18.)

¹⁴ HL MN Zala – 1968. 68. d. 109. ő. e. (1968. 08. 22.)

38. ábra

Az érsekújvári incidens 1968. augusztus 21-én

Forrás: http://hvg.hu/itthon/200834_MAGYAR_BEVoNuLAS_SZLoVAKIABA_1968BAN_Helysz
(A letöltés ideje: 2017. 02. 18.)

Az ugyanezen a napon felterjesztett 61-2411/68. számú jelentés¹⁵ már komolyabb gondokról is számot adott. Így például arról, hogy több helységben „Magyar megszállók, mars haza!” feliratokkal találkoztak. Úgyszintén jelentettek – a korábban említett – afférről is:

„*Nové Zámky /Érsekújvár/ helységben 21-én több alkalommal tömegtüntetés volt a helyi párház előtt, majd a tárgyalást folytató Kiss Lajos vezérőrnagyot és a kíséretében lévő tiszteket a tömegben lévő huligánok és lumpenproletárok tettelegesen inzultálták. [A pofonról itt nem esett szó – Sz. M.] Kiss vezérőrnagyot és a kíséretében lévő tiszteket a biztosító katonák csak riasztó lövések leadása után tudták a tömegből a gépkocsihoz kísérni.*”¹⁶ [Kiemelések tőlem – Sz. M.]

Arról is beszámoltak, hogy egyre több magyar katonai gépkocsit dobálnak meg, illetve próbálnak felborítani, továbbá számos kalózkodó működik, zavarva a rádióforgalmazást. Sőt időnként „belépnek” a hadosztályparancsnoki hírhálóba. Ez ellen gyakori frekvenciaváltással védekeznek, illetve kérik rádiófelderítő alegységek kiküldését. Úgyszintén, mivel a cseh-szlovák vasutasok nem vállalják, illetve nagy valószínűséggel késleltetni fogják a magyar utánpótlási szállításokat, ezért közúti szállítást javasolnak az illetékesek.

Csak érdekességként: a közelmúlt történelmét némileg ismerők „1956-os feelinget” is felbukkanni vélnek a jelentés azon soraiban, amikor „[...] nincs központi tájékoztatás [...] semmi-féle intézkedést, vagy utasítást [sic!] nem kapnak.”¹⁷ [Ez sem jobb, mint az egykori: „Tegyen belátása szerint!” – Sz. M.]

¹⁵ Uo. 92. f.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo. 93. f.

Ezt a kritikus – kezdeti – állapotot *Lakatos* vezérőrnagy is megemlítette októberi összefoglaló jelentésében:

„A lakosság hangulata – a szükséges politikai feltételek hiánya miatt – magyarellenes volt, becsmérelték és szidalmazták a katonákat. A késő délutáni órákban jelentős tüntetésekre került sor, azonban a parancsnokok és a személyi állomány magasfokú politikai érettsége és megfontoltsága lehetővé tette a fegyveres összetűzések elkerülését.”¹⁸ [Eredeti írásmóddal – Sz. M.]

39. ábra

Magyarellenes plakátok

Forrás: Helena Kosúthová, a lévai Barsi Múzeum fotósának felvétele. A Lévai Állami Levéltár gyűjteménye. Elérhető: http://skrl1968.blogspot.hu/2010/08/normal-0-21-false-false-false_16.html (A letöltés ideje: 2017. 02. 18.)

A fent látható magyarellenes „képzőművészeti alkotások” kapcsán nem lehet gyógyír, hogy az egész *Csehszlovákia* útjait, házfalait ellepték a legkülönbözőbb nyelvű ellenséges vagy az új vezetést támogató feliratok.

Ugyancsak *Szűcs* vezérőrnagy adott részletes – valamelyest kedvezőbb – értékelést a magyar csapatok helyzetéről augusztus 22-én 15 óra 45 perckor *Csémi* altábornagy részére.¹⁹ E szerint:

- A helyi vezetőkkel – „rendkívül változó sikerrel és megbízhatósággal” – mindenütt felvették a kapcsolatot, „[...] kétszínűek. Általában ellenséges a hangulat.”
- A 14. gl. e. időben végrehajtotta feladatát, a *Nové Mesto-i/vágújhelyi* Híradó Tiszti Iskolát – mert ingadozást tapasztalt – lefegyverezte. Az iskolaparancsnok hiába érvelt azzal, hogy ők is VSZ-tagok. A rendfenntartásban részt vevő milícianál viszont meghagyta a fegyvereket.
- A hadosztály rádióhálóját zavarják, a *tapolcsányi* laktanyánál tüntetnek, a helyi vezetők ingadoznak, nem tudják, ki vezeti őket.
- A 63. gl. e. *Šturovóban/Párkányban* rendet tart, beindult az együttműködés. *Nové Zámkyban/Érsekújváron* rosszabb a helyzet, bár e napon nem volt tüntetés, de a helyi vezetők nem működnek együtt.

¹⁸ *HL MN Zala – 1968. 2. d. 2. ő. e.* (1968. 10. 15.) 26.

¹⁹ *HL MN Zala – 1968. 68. d. 109. ő. e.* (1968. 08. 22.)

- A 31. hk. e.-nél *Levicén/Léván* rend van, a párt- és rendőri vezetők együttműködnek, a tanácsiak kevésbé. *Nitrán/Nyitrán* röpcéduláznak, a lakosság élelmiszerért áll sorban. „Válságos lelkiállapotban vannak az emberek, nem tudják mit csináljanak.”
- A vezérkari főnök reflexiója:
  - Egyetért a lefegyverzéssel.
  - Együtt kell tartani a tiszti iskola állományát és együttműködésük esetén visszaadni fegyvereiket.
  - Egyértelműsíteni kell, hogy a magyar helyőrségparancsnokok felelősek a rendért, s ezt megfelelő nyugalommal, méltósággal és határozottsággal kezeljék;
  - Az ellenséges megnyilvánulásokat le kell szerelni.
  - Minél több helyi vezetőt meg kell nyerni, az nem járható út, hogy: „Aki nem akar együttműködni, menjen haza!”
  - Azokban a laktanyákban, ahol nem történt meg az állomány lefegyverzése, egyértelműen a parancsnokok tudomására kell hozni, hogy a rendellenességekért ők felelnek.
  - A kb. 1500–2000 magyar turista hazatérését maximálisan támogatni kell.

Kiss vezérőrnagy az ugyancsak 22-én 18 órakor leadott jelentésében már arról panaszkodott, hogy: „A legutóbbi időben a riasztó-lövések [sic!] hatása nagymértékben csökkent.”²⁰

Mint fent láthattuk, a magyar csapatoknak az első perctől gondot okoztak a kalózkodók, ezért rádiófelderítő alegységek kiküldését is javasolták.

40. ábra

Működnek a kalóz rádióállomások

Forrás: http://mult-kor.hu/20080821_a_csehek_ketharmada_nem_bocsat_meg_1968ert_az_orszoknak
(A letöltés ideje: 2017. 02. 18.)

A szovjetek is hasonló „cipőben” jártak augusztus 23-áig, amikor is beérkezett az Állambiztonsági Bizottság pelengátoros [rádió-iránymérő – Sz. M.] csoportja két operatív kutató és elfogó teammal, amelyek 27-éig 19 rádióállomást derítettek fel és vették őrizetbe az üzemeltetőit.²¹

²⁰ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e.* (1968. 08. 22.)

²¹ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e.* (1968. 09. 22.) 19.

Csémi Károly altábornagy az augusztus 22-én 002326/VK 1. Csf. számú, 001. sz. Utasításában,²² az *egri* 6/2. gépkocsizó zászlóalj 1968. augusztus 23-án 05 órától a 8. gl. hadosztály alárendeltségébe utalta. A zászlóalj a hadosztályparancsnok tartalékát képezi elsősorban karhatalmi feladatok megoldására. [További részletekre majd a 6. gl. ezred tevékenységét bemutató fejezetben térek ki – Sz. M.]

Rendkívül érdekesnek ítéltető *Kovács Imre prágai* nagykövet augusztus 24-i helyzetjelentésének²³ nyíltsága:

„A katonai fellépés nem érte el politikai célját, sőt olyan helyzet állott elő, aminek elkerülése végett határoztuk el ezt a lépést [...] A katonai beavatkozás következtében még veszélyesebb nemzeti egység alakult ki. A köztársaság, a januári politika, valamint a párt és az állami vezetők védelmének ürügyén ellenfeleink elszigetelték és lényegében szétverték a velünk szimpatizáló baloldali csoportosulásokat [...] Kiengedtük kezünkől a kezdeményezést. Beavatkozásunk ellenére összeült a XIV. kongresszus, amely megerősítette a *Dubcek*-i vezetést, felszámolta a vezetésben a baloldalt, a CSKP. jobboldali, nacionalista irányítás alá került [...] A párt vezetése augusztus 21-ei elnökségi nyilatkozatával elítélte és nem ismerte el törvényesnek katonai lépésünket, és ezzel az állásfoglalásával »az agresszió ellen irányuló nemzeti egység« és ellenállás szervezőjévé vált. Az elmúlt 4 nap alatt állampolgári, hazafiúi és párttagi kötelezettség normája lett a »megszállók« elleni harc. Katonai lépésünk következtében eltűnt a megosztottság és a nézetkülönbség /a/ párton belül. Ma már csak »becsületet hazafi«, vagy pedig »hazaáruló kollaboráns« megosztottság létezik. Mindennek következtében kialakult az össznépi összefogás az 5 testvérország ellen, a CSKP, annak vezetői, a párt januári politikája és akcióprogramja védelmében. [Eddig elég „vonalasnak” tűnhet a nagyköveti helyzetértékelés, *de...* – Sz. M.] A kialakult helyzet igazolta a magyar pártvezetés azon korábbi feltételezését, hogy a *Dubcek*-i garnitúrán kívül nincs életképes, a tömegek által is elismert más csoport, amely alkalmas lenne a problémák megoldására. Hibásnak bizonyult tehát az a koncepció, amelyre katonai lépésünket alapoztuk. Azoknak a politikusoknak egy része, akikben bízunk, a döntő lépés megtétele előtt átállt a másik oldalra. Más része a katonai beavatkozás során megriadt és visszalépett. Információnk szerint még azok az állambiztonsági szervek kötelékébe tartozó egyének is, akik segítettek katonai lépésünk megtételénél, 3 nap elteltével nyilvánosan és határozottan megtagadtak mindennemű együttműködést [...] a CSKP. különböző szervei kezdenek illegális és féllegális munkára berendezkedni. [Ennél a résznél *Czinege Lajos* nem a mondatot húzta alá – mint előbb és később –, hanem a bekezdés mellé tett függőleges vonalat – Sz. M.] [...] Katonai akciónk imponáló gyorsasággal zajlott le. Ennek ellenére már az első napon látható volt, hogy [...] *Ellentmondó követelmény az, hogy »egyszerre barátok és megszállók« is legyünk* [...] Szembetűnő, hogy a csapatok nem voltak felkészülve a politikai-propaganda feladatokra, katonai igazgatási feladatokra. A bevonuló egységek igen erős fizikai igénybevételnek és pszichológiai, erkölcsi nyomásnak vannak kitéve a lakosság részéről. [...]

A fentiekből az alábbi következtetéseket vonjuk le: Katonai akciókkal nem sikerült elérni a kitűzött politikai célt. Nem konszolidálta a helyzetet, hanem tovább élte és a helyzet rosszabb, mint megelőzőleg.

²² *HL MN Zala – 1968. 7. d. 12. ő. e.* (1968. 08. 22.)

²³ *HL MN Zala – 1968. 68. d. 109. ő. e.* (1968. 08. 24.)

A helyzetet az súlyosítja, hogy a katonai akció végrehajtásának taktikája egy más politikai feltételezésre alapul mint ami létrejött, s mégsem változtattunk azon.

Akciónk következtében teljesen új helyzet alakult ki Csehszlovákia és az 5 szocialista ország között. A fő tüzet továbbra is a Szovjetunió ellen irányítják és egyelőre nem tesznek különbséget a többi négy ország között. A magyar párt, Kádár elvtárs tekintélye, amely kapcsolataink alakulásában pozitívan érezte hatását, elveszett. Figyelembe kell vennünk azt a körülményt is, hogy a szocialista országok vezetői közül Kádár elvtárs találkozott legutoljára *Dubcekkal* és ennek kapcsán vonják le azt a következtetést, hogy ez a találkozó döntő volt a katonai akciónk megindításában.

Katonai lépésünk szinte teljesen figyelmen kívül hagyta a csehszlovák sajátosságokat. Elsősorban azt, hogy Csehszlovákia lakossága különösen érzékeny katonai megszállással szemben. [...]

Figyelembe kell venni, hogy [...] az ellenállás még jelentős, érintetlen tartalékokkal rendelkezik [...] nincs kimerítve a nemzeti egység alapján szerveződő polgári ellenállás minden tartaléka és módszere [...]

Mindezek alapján szükségesnek tartjuk a helyzet objektív értékelését.²⁴ [Kiemelések tőlem, s az idézet eredeti helyesírással – Sz. M.]

Kovács Imre nagyon őszinte, lényegre törő jelentéséből nem az tűnik ki, mintha a nagykövet egy gerinctelen, karrierista „csinovnyik” lett volna!

Végezetül tömören vázolta a nagykövetség helyzetét: szemére vetette a külügynek, hogy semmilyen előzetes tájékoztatást nem kaptak, így felkészületlenül érték őket az események, sőt azóta sincs semmiféle politikai instrukció hazulról. Az igazság kedvéért azért hozzáfűzte, hogy hasonló „cipőben” szenved a bolgár és lengyel nagykövetség is, egyedül az NDK-é tudott előzetesen az intervencióról. [Talán azért, mert a Volksarmee egységei nem léphettek csehszlovák földre? – Sz. M.] Panaszkodott továbbá az egyre fokozódó elszigeteltségre (a szovjet nagykövetséggel nem sikerült még ez ideig sem kapcsolatba lépni, de a három „testvérivel” is csak három nap múlva), valamint a családjaikkal szemben növekvő gyűlöletre.

Végre augusztus 23-án sikerült összehozni egy megbeszélést – a szovjet kivételével – a négy nagykövetnek, akikben a következő kép alakult ki:

„a./A katonai akció nem azt eredményezte, amit vártunk tőle, számításainkba durva hiba csúszott.

b./ Problémák mutatkoznak az akció végrehajtása körül, következtelenség, bizonytalanság, ami jól kihasználnak ellenünk.

c./ A helyzet sokkal rosszabb mint előtte volt.

d./ Lényegében két alternatíva jöhet számításba, az egyik a katonai megszállás következetes véghezvitele, amit egyértelműen az NDK nagykövete képvisel, vagy a helyzetet kompromisszumok és lényeges engedmények útján rendezni.

A nagykövetek igen pesszimistán ítélik meg a helyzetet, a bolgár nagykövet szinte kilátástalannak tartja azt. A kialakult helyzet kapcsán a bolgár és a lengyel nagykövet a központuk objektív és reális tájékoztatásával kapcsolatos felelősségét is felvetette.²⁵ [Eredeti írásmóddal – Sz. M.]

²⁴ Uo. 196–199. f.

²⁵ Uo. 200. f.

A Katonai Elhárítás augusztus 24-i 61-11-173/68. jelentése²⁶ szerint a magyar csapatok által megszállt minden helyőrségben²⁷ folytatódtak a tüntetések, sztrájkok és a katonai hírközlés zavarása.

„A *nyitrai* városvezetők általában kétszínűen viselkednek. Augusztus 23-án a párt és a tanács képviselőiben megjelent személyek felhívást adtak át a parancsnoknak, amelyben követelték a csapatok azonnali kivonását. Mivel a felhívást nem irták alá, a parancsnok azzal adta vissza, hogy aki azzal egyetért, névszerint is írja alá, de erre nem voltak hajlandók és eltávoztak.”²⁸ [Eredeti írásmóddal, de a kiemelés tőlem – Sz. M.]

Augusztus 24-ére a rend mindenütt helyreállt, az operatív csoportok többsége együttműködést szervezett a helyi milíciával, amely megkezdte a járőrözést. Viszont továbbra is gond a különböző külföldi rádió- és televízióadások illegális hallgatása.

Ugyancsak augusztus 24-én *Kiss* vezérőrnagy azt jelentette²⁹ a politikai főcsoportfőnöknek, hogy a 8. hadosztály személyi állománya nagy felelősséggel ténykedik, de amikor meg kellett akadályozniuk, hogy a tömeg a gép- vagy harckocsikra felugráljon, nem hezitáltak a fejük fölé lőni. Mivel a katonák internacionalista segítségnyújtásra jöttek, nem értik az ellenséges kérdéseket: „Minek jöttetek ide?”, „Nálunk nincs ellenforradalom!”, „Ki hívott benneteket?”, „Ha kellene, mi is rendet tudnánk tenni.”, „Ez okkupáció, megszállás, agresszió! A szuverenitás megsértése!”, stb.

Csémi altábornagy egy nyolcoldalas jelentést³⁰ terjesztett fel a miniszterhez a 8. hadosztálynál augusztus 24-én gépkocsival tett látogatásáról. 10 órától mintegy háromórás tájékoztatást adott, majd kérdésekre válaszolt a hadosztály pártaktíváján mintegy 100 fő előtt a Központi Bizottság augusztus 23-i határozatáról s egyéb kérdésekről. A résztvevők közül 13-an 16 kérdést tettek fel, alapvetően – természetesen – a *csehszlovákiai* helyzettel összefüggésben, de kérdésként merült fel az is, hogy „nem ők hívtak be bennünket”.

Ezt követően konzultált a helyőrségparancsnokokkal, meghallgatta *Lakatos*, *Kiss* és *Szűcs* vezérőrnagyok jelentéseit. *Provalov* vezérezredes *Szűcs* vezérőrnagyon keresztül vezeti a hadosztályt. A magasabbegység kész a további feladatok végrehajtására, a tartalékos tisztek teljesértékűen látják el beosztásaikat. A sorállomány fegyelmezett, az elmúlt hetekben összekovácsolódott.

„A mostoha elhelyezési körülmények és a nagy igénybevétel ellenére pontosan, felelősségérzettel hajtják végre a kapott feladatokat [...] A nyilvános objektumokat őrző katonák magatartása tiszteletet parancsoló. Külön ki kell emelni a tartalékosok szilárd magatartását, jó hozzáállását. Ezek a katonák érettségükkel, komolyságukkal mind a hadosztályon belül, mind a lakosság előtt elismerést és tekintélyt vívtak ki és jó hatással vannak a fiatal katonákra.”³¹

²⁶ *HL MN Zala – 1968. 68. d. 109. ö. e.* (1968. 08. 24.)

²⁷ György Sándor Balázs (2016): A „sosemvolt megszállás”, avagy Zala a Felvidéken. *Napi Történelmi Forrás* (online). Elérhető: http://napitortnelmiforras.blog.hu/2016/04/15/a_sosemvolt_megszallas_avagy_zala_a_felvideken (A letöltés ideje: 2017. 02. 19.)

²⁸ *HL MN Zala – 1968. 68. d. 109. ö. e.* (1968. 08. 24.) 122. f.

²⁹ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ö. e.* (1968. 08. 24.)

³⁰ *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ö. e.* (1968. 08. 25.)

³¹ Uo. 3.

A helyi vezetők többsége tiltakozik a bevonulás ellen; nyomatékosan aláhúzzák a *Dubček*, *Černík*, *Smrkovszki* [helyesen: Josef Smrkovský, a csehszlovák nemzetgyűlés elnöke – Sz. M.] és *Svoboda* iránti hűségüket. Az együttműködést szavakban elfogadják, de keveset tesznek az érdekében. Bizonytalanok, mert nem kapnak központilag egyértelmű utasítást. Ezzel szemben „[...] érzékelhető és bizonyítható egy központi irányítású jól szervezett, céltudatos, sok eszközzel és megfelelő tartalékokkal rendelkező jobboldali propagandacentrum és munka”.³² [Eredeti írásmóddal – Sz. M.]

A határ menti magyarság viszonya barátságosabb, de differenciált.

Ami a vezérkari főnök következtetéseit illeti: a hadosztály a feladatait időben, „lényegében” veszteség nélkül megoldotta; a hangulat a „körülményekhez képest” jó, bár érzékelhető bizonyos feszültség, türelmetlenség is; a pártaktíván sok kérdésükre választ kaptak; megfontoltan kezelik a helyi vezetés, lakosság és katonaság hangulatát, tevékenységét, s végezetül: „Ha a helyzet élesedésével a Csehszlovák Néphadsereg alakulatai lefegyverzésre kerülnének – amelynek [sic!] során fegyveres ellenállás is lehetséges – számolni kell azzal hogy *Csehszlovákiában* jelenleg meglévő erőinket növelni kell.”³³

Augusztus 25-én a Déli HDSCS parancsnoka módosította a 8. gl. hadosztály feladatát, miszerint:

„A körletének egyidejű kibővítésével, a csapatok jelentős részének átcsoportosításával [...] a hadosztály legyen kész – mindenekelőtt a CSSZK. hadserege egységeinek, alegységeinek és intézeteinek lefogatására és azok azonnali lefegyverzésére irányuló gyors manőverek végrehajtására. Ennek érdekében [...] Az átcsoportosítás során, - 1968.08.26.-ával a hadosztály alárendeltségébe került a 6.gl.e., ill. korábban a 6/2. Kh. [karhatalmi – Sz. M.] z., továbbá megváltozott a 14., 33., 63.gl.e., valamint a 22.tü.e. és a 36.mü.z. [valószínűleg a hadosztálytörzs egyik beosztottjának „betoldása”: 6/3. rt. szd. – Sz. M.] körlete, illetve objektumai. Megszűnt a ho. körletében az 1. sz. objektum /:VLKY-KRITIS:/ [helyesen: Vel'ký Krtiš/Nagykürtös – Sz. M.] és az új, 11.sz. objektum /:TRNAVA:/ [Nagyszombat – Sz. M.] átvételére került sor [...] az átcsoportosítást 08. 25-től a 26.-ára virradó éjjel, szervezeten és terv szerint, – összességében hét óra alatt – végrehajtották. Ezzel egyidejűleg megtörtént [kézirásos beszúrás: az objektumok – Sz. M.] átadás – átvétele is.”³⁴ [Eredeti írásmóddal, a ceruzás aláhúzások – valószínűleg a címzettől – *Szűcs* vezérőrnagytól. A kiemelések tőlem – Sz. M.]

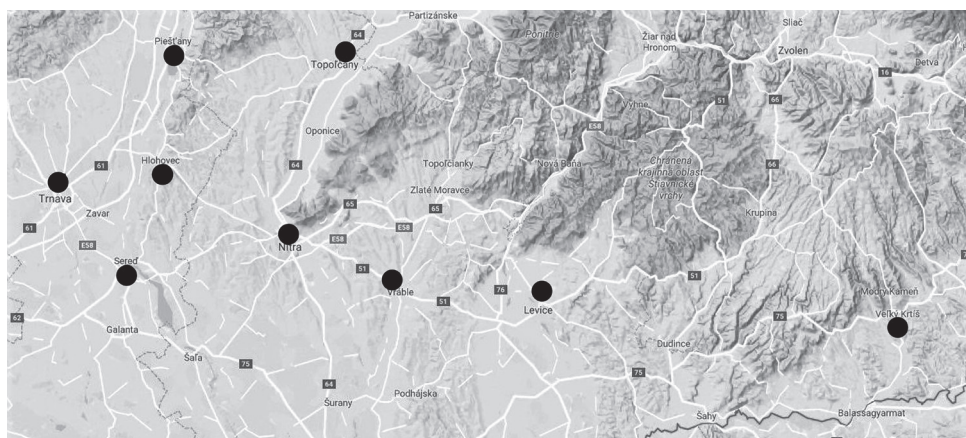
Az így – mintegy 10 ezer km²-en – létrejött jelentősebb magyar helyőrségek helyét Délkelet-Szlovákiában az alábbi kép mutatja.³⁵

³² Uo. 5.

³³ Uo. 8.

³⁴ *HL MN Zala – 1968. 2. d. 2. ő. e.* (1968. 10. 15.) *A 8. gl. ho. PK. összefoglaló jelentése.* 27.

³⁵ GYÖRGY (2016): *i. m.*

41. ábra

A jelentősebb magyar helyőrségek

Forrás: GYÖRGY 2016 alapján a Google Maps felhasználásával szerkesztette a szerző

E parancsal összefüggésben, a törzsek alapvető feladata volt a folyamatos figyelés, rejtett felderítés az esetleges ellenállásra fegyveres ellenállási előkészületek vonatkozásában, a csehszlovák diszlokáció tanulmányozása-értékelése, a rendelkezésre álló adatok kiegészítése, az esetleges azonnali lefegyverzésre való készenlét stb. Ebben az időszakban egészült ki a hadosztály az 5/3. rt. századdal, valamint nyolc helikopterrel. (Hárommal a hadosztály-törzs, eggyel a hadosztályhadtáp és eggyel-eggyel a négy gl. és hk. ezredtörzs.)³⁶

A helyőrségek törzseinek jelentősége megnőtt, mivel – *Provalov* vezérezredes *Zaharov* marsallnak írt jelentésében külön hangsúlyozta, hogy:

„A helyzet bonyolódása miatt a katonai parancsnokságok felállítása [sic!] a meghatározott időre nem volt lehetséges. Éppen ezért a katonai parancsnokságok funkcióit 8.21-től az általuk elfoglalt városokban és falvakban a magasabbegységek és egységek törzsei látták el.”³⁷

Az augusztus 25-i 61-11-174/68. számú jelentésben³⁸ már arról írt a III/IV. csoportfőnök, hogy „[a] lakosság továbbra is ellenségesen viselkedik csapatainkkal szemben, katonáinkat, tisztjeinket gyakran provokálják, az országból való távozásra szólítják fel, becsmérlő megjegyzéseket tesznek rájuk, és megszállóknak tartják”.³⁹ [Az ilyenkor feloldhatatlan antagonizmus: a helyi lakosság jogos ellenérzése, amely nincs tekintettel arra, hogy idevezényelt katonákról és nem önkéntes turistákról van szó! – Sz. M.] A jelentéskészítők úgy látták, hogy a csehszlovák katonaság körében is romlik a hangulat. Egy csehszlovák tiszthelyettes

³⁶ HL MN Zala – 1968. 2. d. 2. ő. e. (1968. 10. 15.) A 8. gl. ho. PK. összefoglaló jelentése. 27–28., 32.

³⁷ HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e. (1968. 09. 22.)

³⁸ HL MN Zala – 1968. 68. d. 109. ő. e. (1968. 08. 25.)

³⁹ Uo. 125. f.

szerint *Szered (Sered')* községben figyelemmel kísérik azokat, akik érintkeznek magyar katonákkal, és azokat kollaboránsoknak tekintik.

Az augusztus 26-i 61-11-176/68. számú jelentés ellentmondó hírekről tudósított. Egyrészt a lakosság bizonyos mérvű megnyugvásáról számol be, de arról is, hogy:

„A csapatok elleni tevékenységben új jelenség, hogy eltűntetik, vagy felismerhetetlenné teszik a helység- és utirány jelzótáblákat, amellyel igyekeznek megzavarni csapataink tájékozódását. Az elmúlt napokban látszólag megkezdődött a magyar lakosság differenciálódása [...] A magyarok attól tartanak, hogy csapataink távozása után megtorlásra kerül sor velük szemben. Nyitrán a csehszlovák hadseregben szolgáló magyar származású katonák elmondták, hogy az események kapcsán helyzetük igen nehéz. Az állomány, főleg a tisztek megkülönböztetik, megvetik őket. Egyesek felvetették, hogy esetleg menedékjogot kérnek a magyaroktól [...] Kirívó ellenséges magatartást tapasztaltunk a pöstyényi hradó tiszti iskola 400 növendéke részéről, akik 25.-én érkeztek vissza nyári szabadságukról. Az iskola bejáratáról le akarták verni a vörös csillagot, amit a magyar katonák megakadályoztak. Ezután a derékszjúk csatjában lévő vörös csillagot kiverték és helyébe nemzeti színű kokárdát helyeztek [...] A BM. rádió-felderítői 11 illegális rádióadót és 3 amatőr rádióállomást derítettek fel [...]”⁴⁰ [Eredeti írásmóddal, Czinege vezérezredes aláhúzásai-val, de a kiemelések tőlem – Sz. M.]

Ebben a jelentésben találkozunk először azzal a ténnyel, hogy: „A hadosztály megerősítésére megtörtént a 6. gl. ezred és a 35. hk. ezred mozgósítása. A behívók kézbesítése során 3 esetben a tartalékos részéről ellenséges magatartás fordult elő.”⁴¹ [Eredeti írásmóddal, Czinege vezérezredes aláhúzásai-val – Sz. M.]

Néhány oldallal korábban olvashattuk Csémi altábornagy *szlovákiai útjáról* készített jelentését, amelynek utolsó mondata szerint: „Ha a helyzet élesedésével a Csehszlovák Nép-hadsereg alakulatai lefegyverzésre kerülnének – amelynek [sic!] során fegyveres ellenállás is lehetséges – számolni kell azzal hogy [sic!] *Csehszlovákiában* jelenleg meglévő erőinket növelni kell.”⁴² Ez – legalábbis részben – nem bizonyult pusztába kiáltott szónak, hiszen másnap, augusztus 26-án *Tóth Lajos* vezérőrnagy a 002343/68. VK 1. Csoportfőnökség 001. számú utasításában⁴³ parancsot adott a 4. gl. hadosztály (*Gyöngyös*) parancsnokának, miszerint a *verpeléti* 35. harcokocsiezred 26-án 12 órakor kezdje meg nehéztechnikája (három szerelvény) berakodását *Verpelét*, a törzs és a fennmaradó alegységeket (két szerelvény) *Ludas* vasútállomáson, majd a *Rétság*on és *Nógrádverőcén* történt kirakodást követően diszlokáljon át a *rétsági* Hunyadi laktanyába. Mindezek megtörténtét jelentse a VK 1. csoportfőnöknek.

Kárpáti Ferenc vezérőrnagy, az MN Pártbizottság (PB) első titkára augusztus 26-án arról írt alá jelentést,⁴⁴ hogy a 25–26-án a Néphadsereg pártalap szervezeteinek 98,5%-ánál megtartották a taggyűléseket (a néhány távoli helyőrségben ez 27-én fog megtörténni), amelyeken a tájékoztatókat követően mintegy 1500 kérdést tettek fel a párttagok, amelyek egy részéből az derült ki, hogy vannak, akik a nyugati vagy a környező államok rádióadásai-ból

⁴⁰ Uo. (1968. 08. 26.) 178–179. f.

⁴¹ Uo. 179. f.

⁴² *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e.* (1968. 08. 25.) 8.

⁴³ *HL MN Zala – 1968. 7. d. 12. ő. e.* (1968. 08. 26.)

⁴⁴ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e.* (1968. 08. 26.)

tájékoztatóknak. Ezért szükséges folyamatosabbá, részletesebbé tenni a hazai híreket. Ha nem is sokan, de voltak, akik jogi indoklást vártak a szövetséges akcióról.

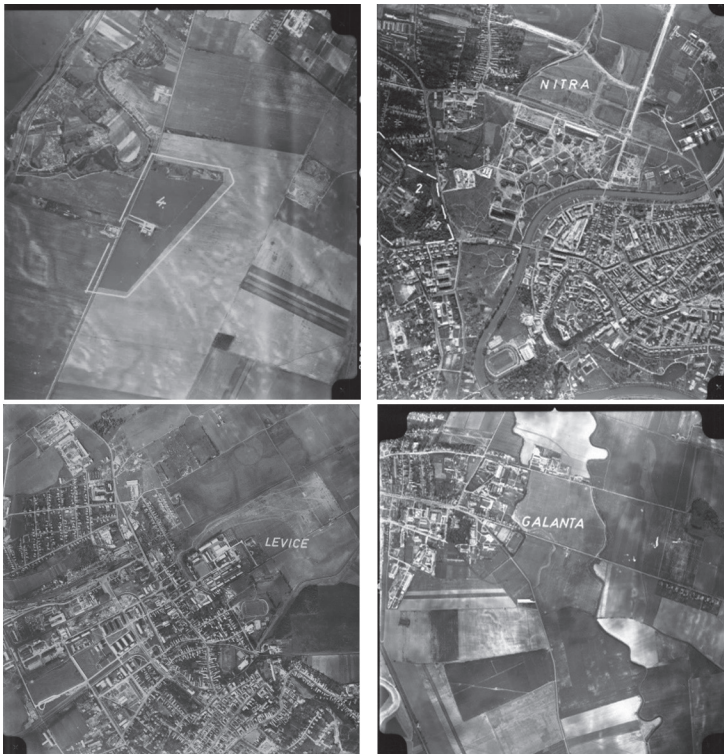
Lakatos vezérőrnagy az augusztus 27-én kelt 00596. számú jelentésében⁴⁵ röviden értékelte a 8. gl. ho. 1968. augusztus 20–27-e közötti tevékenységét. Ebben összefoglalta az általuk blokkírozott csehszlovák erőket és azok harcértékét:

- *Nové Zámky/Érsekújvár*
  - keretzászlóalj (22 tiszt, 60 sorállományú, a technika ismeretlen);
- *Nitra/Nyitra*
  - hadseregszertár (30 tiszt, 120 sorállományú, kb. 200 db gépkocsi);
  - Gépkocsitechnikus Tiszti Iskola (40–50 tiszt, 130–150 hallgató, 2 db úszó harc-kocsi, 4 db felderítő úszó gépkocsi, 1 db T-54 harc-kocsi, 2 db BRDM felderítő harc-jármű, 5 db BTR-50 úszó páncélozott szállító harc-jármű; 5 db műhelygép-kocsi; 7 db törzsbusz; 2 db láncfalpas vontató; 8 db cseh páncélozott szállító harc-jármű; 70–80 db gépkocsi és 3 db 2P-27 páncéltörő rakéta);
- *Sereď/Szered*
  - műszaki ezred (30–50 tiszt, 450–500 sorállományú);
- *Levice/Léva*
  - 64. hk. e. (64 tiszt, 122 sorállományú, 1 db T-54 és 165 db T-34 harc-kocsi, 5 db harc-kocsivontató és 1 db hídvető harc-kocsi);
- *Nové Mesto nad Váhom/Vágújhely*
  - Híradótiszti Iskola (100–150 tiszt és tiszthelyettes, 700–800 sorállományú);
- *Piešťany/Pöstyén*
  - Repülőtechnikus Tiszthelyettes-iskola (25–30 tiszt és tiszthelyettes, 130 hall-gató);
- *Topolčany/Nagytopolcsány*
  - 22. páncéltörő tüzérezred (45 tiszt és tiszthelyettes, 200 sorállományú, 36 db páncéltörő és 7 db légvédelmi ágyú);
- *Hlohovec/Galgóc*
  - Hadsereg-javítózászlóalj (150–160 fő, 56 db felderítő úszó gépkocsi, 80 db tehergépkocsi és pótkocsi, 30 db GAZ-69 személygépkocsi, továbbá 8 db cseh páncélozott szállító harc-jármű);
- *Šturovo/Párkány*
  - építődandár (48 tiszt és tiszthelyettes, 60 sorállományú, műszaki gépek);
- *Trnava/Nagyszombat*
  - rádiótechnikai zászlóalj;
- robbanóanyag-raktár (*Levice/Léva*);
- lőszerraktárak (*Levice/Léva*, *Nitra/Nyitra*, *Trnava/Nagyszombat* és *Nové Mesto nad Váhom/Vágújhely*);
- repülőterek (*Nitra/Nyitra* és *Piešťany/Pöstyén*);
- rádióállomások (*Nitra/Nyitra* és *Drohorce/?*).

⁴⁵ *HL MN Zala – 1968. 41. d. 68. ő. e.* (1968. 08. 27.)

Provalov vezérezredes augusztus 27-én a 8. gl. hadosztálynak (is) parancsot adott arra, hogy dolgozza ki tervét csapatainak a városokból történő kivonására.⁴⁶ Mindezt úgy tegye, hogy a kivonási körletek biztosítsák a legmagasabb harcckészültség fenntartását, illetve fennmaradjanak a kapcsolatok az elhagyott városok tanácsi és pártvezetőivel. Ez utóbbira azért is szükség van, mert meg kell követelni tőlük mindennemű ellenforradalmi tevékenység betiltását. Folytassák a Csehszlovák Néphadsereg szigorú figyelemmel kísérését, akadályozzák meg a csapatok laktanyáikból való kivonását, valamint a repülőgépek felszállását, miközben tartásuk fenn az érintkezést a csehszlovák egység- és magasabbegység-parancsnokokkal.

E parancs szellemében (is) a magyar légi felderítés mindent megtett a szárazföldiek minél jobb tájékozottsága, illetve az esetleges csehszlovák csapat- és repülőtéri mozgások szemmel tartása érdekében. Így például augusztus 30-án is átfésülték a magyarok által ellenőrzött térségeket, többek között az *érsekújvári* repülőteret, *Galántát*, *Lévát* és *Nyitrát*.

42. ábra

Légi fényképek az érintett településekről

Forrás: HL MN Zala – 1968. 7. d. 13. ő. e. (1968. 08. 30.)

⁴⁶ *HL MN Zala – 1968. 7. d. 12. ő. e. (1968. 08. 27.)*

A DHDCS parancsnokságához kiküldött magyar összekötő hadműveleti csoport parancsnoka, *Szűcs Ferenc* vezérőrnagy arról tájékoztatta elöljáróit,⁴⁷ hogy *Svoboda* elnök – a miniszterelnök, a honvédelmi miniszter, valamint az Elnöki Titkárság vezetőjének társaságában – a *prágai* várban fogadta a szövetséges csapatok egy-egy képviselőjét. [Sem a fogadás, sem a jelentés dátuma nem szerepel az iratban, de a szövegekörnyezetből arra lehet következtetni, hogy a mintegy 90 perces eseményre augusztus 30-án vagy 31-én 15 órakor kerülhetett sor – Sz. M.] A magyar meghívott azon észrevételét a fogadás légköréről még értem, miszerint: „Hűvös, kimért kézfogás minden képviselővel [...] *Dzúr* vezds. – jó ismeretségünk ellenére is – úgy fogott velem kezét, hogy rám sem nézett [...]” [Kiemelés tőlem – Sz. M.] Azon apprehendálását azonban már nem tudom követni, hogy „[...] úgy látszik azt hiszik nagyon sokan, hogy mi is részt veszünk a katonai műveletekben”.⁴⁸ (Eredeti írásmóddal – Sz. M.) [Miért? A 8. gépkocsizó lövészhadosztály kempingezni látogatott át? Ha igen, akkor ezt „vadkempingezésként” élték meg a megszálltak! – Sz. M.]

Svoboda elnök kifejtette, hogy látni kívánta a szövetséges csapatok képviselőit, tőlük akart tájékozódni arról, hogy mi van az egyes körzetekben, és hogy a szövetséges csapatok milyen erővel tartózkodnak *Csehszlovákia* területén.

A nemzeti képviselők szerint eddig a lengyelek egy, a szovjetek 12 katonát vesztek. [A korábban említett *Bogáth* József tartalékos alhadnagyra nincs utalás – Sz. M.] A lengyelek három, a magyarok egy hadosztállal, a bolgárok két ezreddel, míg a keletnémetek csak hadműveleti összekötő csoportokkal és híradócsapatokkal vannak bent. A szovjet csapatok képviselőjében megjelent *Pavlovskij*⁴⁹ hadseregtábornok „elfelejtett” a csehszlovák elnök konkrét kérdésére válaszolni, viszont – kapcsolódva lengyel társához – felvetette, hogy konkrét parancs kellene a Csehszlovák Néphadsereg részére az együttműködésre, a baráti kapcsolatok felvételére és elmélyítésére. Erre viszont úgy válaszolt *Dzúr* vezérezredes, hogy „ebben a helyzetben ilyen határozott parancs kiadása igen nehéz és nem lenne szerencsés, mert az agyakban meglévő »zavart« nem lehet egycsapásra [sic!] tisztázni”. *Szűcs* vezérőrnagy lényeglátására jellemző a találkozás hangulatából levont végső következtetése: „Érzelmileg hosszú idő fog a jelek alapján ahhoz eltelni, hogy jó szívvel üljenek le velünk egy asztalhoz.”⁵⁰

A BM III/IV. csoportfőnökének 61-11-186/68. számú jelentése⁵¹ augusztus 31-én az elmúlt három napban tapasztalt mind nagyobb lakossági nyugalomról számol be, folyamatosan távolítják el a gyalázkodó feliratokat, de arról is, hogy a drasztikusan csökkenő számú röpcedulák esetében két új tendencia jelentkezik: egyrészt a magyar csapatokban igyekeznek bizalmatlanságot kelteni a *Szovjetunió* iránt, másrészt megadják a szövetségesekkel együttműködő kollaboránsok gépkocsijainak a rendszámát azzal a felszólítással, hogy rongálják meg azokat. A *pozsonyi* határőrdandár parancsnoka – a *rajkai* forgalom-ellenőrző pont (FEP) útján – visszaküldött a „*Magyar Népköztársaság, Határőrség, Budapest*” címre – korábban kapott két Közbiztonsági Érmét, nyolc „Kiváló határőr” jelvényt, három KISZ-jelvényt

⁴⁷ *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e.* (1968. 08. 30. vagy 31.)

⁴⁸ Uo. 1.

⁴⁹ *Pavlovskij, Ivan Grigorjevics* (1909 – n. a.) hadseregtábornok, a szárazföldi csapatok főparancsnoka, a védelmi miniszter helyettese. OGARKOV et al. red. (1983): i. m. 533.

⁵⁰ *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e.* (1968. 08. 30. vagy 31.) 3.

⁵¹ *HL MN Zala – 1968. 68. d. 109. ő. e.* (1968. 08. 31.)

és egy emléklapot, továbbá az 1. Határőrkerület politikai osztálya és a *pozsonyi* határőrség politikai osztálya együttműködési munkatervét.

A másnapi 61-11-187. számú jelentés⁵² is lassú konszolidációról, pozitív csehszlovák felhívásokról is szól már több, továbbra is tapasztalható negatívum mellett. Pozitív hatású az is, hogy a korábban ellenőrzés alá vont objektumokat folyamatosan adják vissza a csehszlovák szerveknek.

A személyi állomány általában szilárdnak ítélt fegyelmét olyan események rontották, mint például: „A 42.feld.z-nál [...] N é m e t h Sándor őrgy.⁵³ hdm. tiszt augusztus 30-án *Csifári* [helyesen: *Csifár* – Sz. M.] községben konzerveket adott el, s ott egy lakodalomban lerészegedett [...]”⁵⁴ [Eredeti írásmóddal, kiemelés tőlem – Sz. M.]

Talán csak a korábban részletesen idézett *Oláh–Szűcs*-jelentéshez hasonlítható – a különben meglehetősen sok érdekes vagy figyelemre, sőt tiszteletre méltó észrevétel, megnyilatkozás mellett – a *Szűcs Ferenc* vezérőrnagy által a honvédelmi miniszter számára – a szeptember 2-án tett szóbeli jelentéséről – készített emlékeztető, amelyet a HM Titkárságon 00717. számon iktattak.⁵⁵ Bevezetőjében utalt arra, hogy: „A *csehszlovákiai* eseményekkel kapcsolatban a tényszerű adatokat folyamatosan jelentettem. Ezek ismétlése nélkül néhány kérdésre szeretnék rámutatni”⁵⁶ – kezdődik a jelentés. Ezt követően, közel öt oldalon sorolta lényegi észrevételeit, amelyeknek legfontosabb gondolatait csak a legkevesebb kommentárral szabad idéznem!

Már az első problémakör is mellbevágó:

„Az események alakulása a szovjet katonai vezetőket – de a politikai vezetést is – meglepte, váratlan fordulat elé állította. A katonai akció példás végrehajtása mellett a politikai előkészítés, talán egyetlen elképzelése sem »futott be«. A tömegek reagálása, azoknak a vezetőknek a politikai és szervezeti [nem inkább szervezői? – Sz. M.] ténykedése, akikre már a »Sumava« gyakorlat alatt is látszott, hogy támaszkodunk, csődöt mondott. Az új helyzet megoldására a politikai vezetés /katonai/ nem volt felkészülve, ezért kapkodás, bizonytalanság [...] jellemezték a helyzetet.”⁵⁷

[Meglehetősen határozott összecsengés *Kovács Imre* nagykövet korábban idézett véleményével! – Sz. M.]

Ezt követően a megszállók számára váratlan helyzet kialakulásának okait próbálta csokorba szedni. Ezek között említette a következőket:

- a tömegeknek a *Svoboda–Dubček–Černik*-hármás politikája melletti felsorakozása és a *katonai beavatkozás egyértelmű elutasítása* [kiemelés tőlem – Sz. M.]; a nemzeti önérzet meghatározóvá válása, amely a korábban az említett vezetőkkel szemben állókat is csatlakozásra bírta;

⁵² Uo. (1968. 09. 01.)

⁵³ Csak a félreértések elkerülése érdekében: az őrnagy nem azonos a későbbi vezérkari főnökkel, aki ekkor még tisztii pályája legelején tartott! – Sz. M.

⁵⁴ *HL MN Zala – 1968. 68. d. 109. ő. e.* (1968. 08. 31.) 39. f.

⁵⁵ *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e.* (1968. 09. 02.)

⁵⁶ Uo. 1.

⁵⁷ Uo.

- a helyzet koncepcionális, merev, alapvetően helytelen információk alapján való megítélése. Az illetékesek aztán ezekhez a koncepciókhoz keresték az érveket, illetve az igazolást az események dinamikus szemlélete helyett.

„Ennek következtében mind azok, akire [sic!] számítottunk – tehetségtelen, szervező kép-telen [sic!], talán felelőtlen ígéretésekkel is terhelt személyeknek bizonyultak, minden tömegbefolyás nélkül. /Bilák [sic!]⁵⁸ hazájában a kormány megalakulásáig *egyetlen embert sem találtunk, aki hajlandó lett volna velünk együttműködni*. [Kiemelések tőlem – Sz. M.] Kialakult egy olyan helyzet, hogy rákényszerültünk olyanokkal való együttműködésre, akiknek a politikai életből való eltűnésére számítottunk – csak előbb politikai, emberi és személyi becsületükben megaláztunk. Akikre »esküdünk« – semmivé váltak [sic!] – akiket [sic!] ellenségnek tekintettünk – jelenleg azokra támaszkodunk.”⁵⁹

43. ábra

Aszfaltrajz

Forrás: A képet Helena Kosúthová, a lévai Barsi Múzeum fotósa készítette. A Lévai Állami Levéltár gyűjteménye. Elérhető: www.google.hu/search?q=prágai+tavasz+1968&biw=1040&bih=825&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&valamint=http://skrl1968.blogspot.hu/2010/08/normal-0-21-false-false-false_16.html (A letöltés ideje: 2017. 02. 18.)

Ezt követően az új vezetést – amely „kínos szünet után jött létre” – jellemezte:

- egységes abban, hogy a reális helyzetet kell figyelembe venni és kiutat találni;
- „erőt véve politikai, emberi elképzeléseiken és érzéseiken” valószínűleg mindent teljesíteni fognak;
- „ideológiai felfogásuk nem változott, *lépéseinket tragédiának tartják* [kiemelés tőlem – Sz. M.] /az egész munkásmozgalom tragédiájának, minek még beláthatatlan következményei lesznek – de ezt most nem vitatják, félreteszik/”;⁶⁰
- mögöttük teljes népi nemzeti egység jött létre, soha nem látott tömeges fegyelmettséggel „utasításra pl. *Pozsonyt két nap alatt lemosták*”.⁶¹

⁵⁸ Bilák, Vasil' (1917–2014) ruszin származású szabó, csehszlovák kommunista politikus. 1955–1968 és 1969–1971 között a Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának tagja, 1962 és 1968 között a titkára, 1968 januárjától augusztusáig a főtitkára volt. 1968 áprilisától Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága Elnökségének a tagja, ugyanez év novemberétől titkára is volt egészen 1988 decemberéig. Egyike volt annak az öt csehszlovák keményvonalas kommunista politikusnak, akik 1968-ban aláírták azt a meghívólevelet, amelynek alapján a Varsói Szerződés csapatai megszállták Csehszlovákiát. Bilák ellen 1991-ben vizsgálat, 2005-ben pedig eljárás indult az intervenciót elősegítő levél megírása miatt. Az eljárást 2011-ben zárták le minden ítélet nélkül, részben azért, mert a tanúk ekkor már nem éltek. Elérhető: https://hu.wikipedia.org/wiki/Vasi%C4%BE_Bi%C4%BEak (A letöltés ideje: 2017. 02. 21.)

⁵⁹ HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 09. 02.) 2.

⁶⁰ HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 09. 02.) 2–3.

⁶¹ Uo. 3.

A harmadik problémakörben a csehszlovák események második szakaszával foglalkozott *Szűcs Ferenc* vezérőrnagy. E szerint:

„Jelenleg már egy új szakaszában tartunk az eseményeknek, amelyre az első szakasz eseményei következtében a konszolidációnak egy teljesen megváltozott helyzet alapján indulunk neki, érzésem szerint felkészületlenül, ellentmondásosan. Megmaradtak a régi vezetők /akikre nem akartunk támaszkodni/. Fegyveresen kényszerítettünk ki intézkedéseket, melyeket megtesznek, amelyeknek *lesz politikai kihatása* –, de az egész helyzet alapvető kérdésére a politikai megoldásra megfelelő tervünk nincs [...] Súlyosítja a helyzetet, hogy az eredeti koncepciót sugallók, szervezők /pl. *prágai* szovjet követség, különböző megbízottak/ ma is folytatják munkájukat, kialakult egy olyan helyzet, hogy azok »szaladva a pénzük után«, igazolni akarva magukat, most ismét mellékvágányra juttathatják a legfontosabb kérdést a politikai konszolidációt [...] A várt polarizációnak eddig semmi jelét nem tapasztaltuk, sőt egyre erősödő tömörülés és egység van kialakulóban a jelenlegi vezetés mellett, még a baloldal is beállt.”⁶² [Kiemelés tőlem – Sz. M.]

A következőkben a katonai irányítással és a *Csehszlovákiában* létrehozni tervezett 133 kommandatúrával [helyőrség-parancsnoksággal – Sz. M.] foglalkozott röviden a magyar vezérkarfőnök-helyettes. Kifogásolta az egységes vezetés hiányát és az átgondolatlanságot:

„Az öt ország katonai vezetése több részre esik szét /DHDSCS, ÉHDSCS [Dél, illetve Észak Hadseregcsoport – Sz. M.], *Legnicében* [Dél-Lengyelország, az ÉHDSCS főhadiszállása – Sz. M.] *Jakubovszkij* és *Stemenko* – de az egészet *Grecksó* vezeti külön-külön *Moszkvából*, de működik már egy kormánybizottság, mely a 133. [elírás a pont, helyesen 133 – Sz. M.] kommandatúráján keresztül akar dolgozni, ugyanakkor a katonai határok nem esnek egybe a felállt és életre kelt csehszlovák közigazgatási határokkal, működik a szovjet követség – befolyással mindenre, ezzel szemben van egy elvileg [nem inkább: elveiben? – Sz. M.], szervezetileg egységes csehszlovák vezetés.”⁶³ [Kiemelések tőlem – Sz. M.]

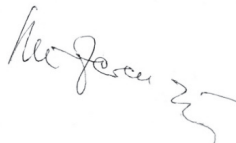
Bár az egész jelentést rendkívül fontosnak, ideológiáktól és esetleges elvárásoktól mentes, abszolút szakmai, ugyanakkor tiszteletre méltóan bátor, a megszálltak iránt szimpátiát kifejező, a „nagy testvért” bírálni merő iratnak tartom, mégis a zárógondolatok – talán – a leglényegesebbek: politikailag átgondolt, új rendezési koncepció kidolgozása; megállapítani a maradó erők nemzeti és létszámösszetételét, valamint a csehszlovák kormánnyal együttműködő egységes parancsnokság létrehozása. S, ami még ezeknél is fontosabb:

⁶² Uo. 3–4.

⁶³ Uo. 4.

6. Felvetem még a mi szerepünket. Minden benyomás szerint az egész akción belül a németek részvétele után a mi részvételünk érinti külön is a legmélyebben a vezetőket és a közvéleményt. Ennek két alapvető oka is lehet: egyik a történelmi terheltség, a másik a közelmúlt eseményei.

Feltétlen meg kell keresnünk azt az időpontot, amíg a csehszlovák helyzet és a nemzetközi munkámozgalom, a csehszlovákiai magyar kisebbség érdekében hasznos az ottlétünk s egy perccel sem maradni tovább. Véleményem szerint minél hamarabb következik ez be, annál jobb.

44. ábra

Szűcs Ferenc jelentése (részlet)

Forrás: HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 09. 02.) 5.

[Ezt az *Emlékeztetőt Csémi* altábornagy már szeptember 3-án megküldte *Biszku Béla* útján *Kádár Jánosnak*, illetve a KB Titkárság tagjainak – Sz. M.]

Ugyancsak szeptember 2-án küldte meg nyersfordításban 12 óra 15 perckor *Szűcs* vezérőrnagy *Csémi* altábornagnak *Martin Dzúr* vezéreztredesnek, a csehszlovák nemzetvédelmi miniszternek a 012. sz. parancsát. E szerint:

45. ábra

Martin Dzúr

Forrás: <https://alchetron.com/Martin-Dz%C3%BAr> (A letöltés ideje: 2017. 02. 18.)

„Hála Csehszlovákia [nem a Csehszlovák Szocialista Köztársaság (!); kiemelések tőlem – Sz. M.] népei által az elmúlt napok idején tanusított erős egységnek és patriotizmusnak, jelenleg megkezdjük az ország életének fokozatos konszolidációját, amely folyamához a Csehszlovák Néphadseregnek is hozzá kell járulni. Nagyra értékelem a Csehszlovák Néphadsereg tagjai által az eddigi parancsok és utasítások pontos végrehajtását.”⁶⁴
[Eredeti írásmóddal – Sz. M.]

⁶⁴ *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 09. 02.)*

A szovjet és csehszlovák küldöttségek *Moszkvában* elfogadott – továbbá a csehszlovák kormány augusztus 30-án, illetve a CSKP KB által 31-én jóváhagyott – egyezménye alapján,

„[...] m e g p a r a n c s o l o m:

Az összes magasabbparancsnok és főnök a *Csehszlovák Szocialista Köztársaság* Alkotmányának és az alapvető katonai szabályzatok szellemében a *reális valóságból kiindulva* [kiemelés tőlem – Sz. M.], hogy a *Csehszlovák Szocialista Köztársaság* továbbra is a szocialista országok baráti közösségének és a Varsói Szerződés elválaszthatatlan tagja, segítsék elő az egyszemélyi vezetés, a szervezettség, a fegyelem és a rend további megszilárdítását. Foganatosisanak hatékony rendszabályokat mindazon jelenségek megelőzése céljából, amelyek a szocialista országokhoz és ideiglenesen a *Csehszlovák Szocialista Köztársaság* területén tartózkodó csapatokhoz való viszony romlásához vezet. Lépjenek érintkezésbe a *Csehszlovák Szocialista Köztársaság* területén ideiglenesen tartózkodó csapatokkal [sic!], törzsekkel, csapatokkal, a helyőrségekben, valamint a társadalmi életben a kölcsönös kapcsolatok és az élet gyors normalizálása kérdésének együttes megoldása céljából. A nyugalom és a rend helyreállítása érdekében végrehajtandó rendkívüli intézkedésekre vonatkozó 1968. 8. 30.-án elfogadott kormányhatározat szellemében, valamint a Belügy-miniszter [sic!] parancsának, a nemzeti bizottságok határozatának megfelelően segítsék elő az országban a biztonság, a nyugalom, a társadalmi rend fenntartását. Az ország életének konszolidálása a *Moszkvában* elfogadott egyezménynek megfelelően a jelen időközben előttünk álló problémák helyes megoldásának előfeltétele. *A megoldás más megközelítése nem felelt volna meg népünk érekeinek.* [sic!] [Kiemelés tőlem – Sz. M.] Aláírás: *Martin Dzur* vezds. a Csehszlovák Szocialista Köztársaság Nemzetvédelmi Minisztere, *Karel Rusov* altábornagy a Csehszlovák Néphadsereg Vezérkar Főnöke.⁶⁵ [Eredeti írásmóddal, de a kiemelések tőlem – Sz. M.]

Természetesen a szokásrendnek megfelelően *Csémi* altábornagy még aznap megküldte ezt az anyagot *Biszku Bélának*.

A parancsot ki lehet adni, de a „fejekben” való rendtétel hosszadalmasabb művelet, mint ahogy a következő iratok is bizonyítják. Szeptember 3-án a 61-11-189. számon arról jelentett a katonai elhárítás csoportfőnöke, hogy a magyar erők által ellenőrzött területeken rendzavarás nem történt, kivéve *Trnavát (Nagyszombat)*, ahol egy kisebb csoport sürgette a szövetséges csapatok kivonását, majd így folytatta:

„[...] amit a párt- és tanácsi szervek egyetértéssel fogadtak. A városban székelő járási tanács elnöke kijelentette, hogy a magyar csapatok jelenléte akadályozza a helyzet teljes normalizálását [...] A konszolidáció jeleként értékelhető, hogy a lakosság kevésbé elleneszenves magatartású. Helyeslik, sőt sokan dicsérik katonáink fegyelmezett magatartását. Ennek ellenére továbbra is »megszállók«-nak tartják a szövetségeseket [...] A lakosság hangulata irányítottnak látszik. Erre utal, hogy miközben közeledés van katonáink felé, növekszik a szovjetellenesség. Számos olyan megjegyzés hangzott el, hogy örülnek a magyar csapatok jelenlétének, mert sokkal jobb, mintha szovjet csapatok lennének ott.”⁶⁶ [Eredeti írásmóddal, aláhúzás a honvédelmi minisztertől – Sz. M.]

⁶⁵ Uo. 1–2.

⁶⁶ *HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ő. e.* (1968. 09. 03.) 50. f.

Ugyanakkor a csehszlovák hadsereg magatartásában nem érzékelhető változás, azonban a korábbi feszültség jelentősen enyhült. „A csehszlovák honvédelmi miniszter kiadott parancsa feltehetően elő fogja segíteni a feszültség felszámolását és a csehszlovák hadsereggel való együttműködésünket.”⁶⁷ A csehszlovák katonai elhárító szervek utasítást kaptak a fegyverek, lőszeres és robbanóanyagok maximális ellenőrzésére, a csendőrség pedig az illegálisan tartott fegyverek felkutatására.

A *moszkvai* egyezmény nemcsak a csehszlovák, hanem a szovjet katonai vezetést is bizonyos engedményekre kényszerítette, így *Zaharov* marsall direktívájára hivatkozva, *Provalov* vezérezeredes is parancsot⁶⁸ adott ki az alárendeltek – így a 8. gl. hadosztály – számára, miszerint – ellenőrzés mellett – engedélyezni kell:

- a rádió és a tv működését;
- a tanítást a tiszti iskolákon, az akadémiákon és a katonai középiskolában;
- az öregkatonák leszerelését és az újoncbehívást;
- a hadiüzemi termelés beindítását, a termékeik exportját;
- a Csehszlovák Néphadsereg csapatainak és bázisainak feltöltését;
- a nyomdák átadását, a lapkiadók őrzését, az újságok folyamatos megjelenését;
- a táborozáson lévő csapatok körleteikbe való visszatérését;
- a térképfelmérő-munkát és a légi fényképezést, valamint a légierő technikai kiszolgálását a repülőtereken, illetve a különböző repülőgépek repülését.

Kellő ellenőrzés mellett fel kell szabadítani a 9. honi légvédelmi hadsereg, a 2. és 3. honi légvédelmi hadtest harcálláspontjait, azok rádió-összeköttetéseit, illetve rádiótechnikai eszközeinek működését; továbbá *Brno* és *Pozsony* repülőtereit meg kell nyitni a nemzetközi forgalom részére. A fő közlekedési útvonalak közeléből el kell távolítani a harci technikát; folytatható a második világháborús lőszeres megsemmisítése; megszüntetni a nemzetközi és belső hírközpontok őrzését; lehetővé kell tenni a *Szovjetunióban* tanulók hazatérését, s végezetül: be kell szüntetni a határátkelőkön a határőrség által a csapatok ellenőrzését.

A szeptember 3-i hangulatjelentés⁶⁹ szerint a személyi állomány továbbra is kész hadműveleti feladatok végrehajtására. Ugyanakkor az is kiderült, hogy nem mindenki ilyen „harckész”, hiszen egy őrzető – aki még civilként büntetve volt tiltott határátlépés kísérletéért, most pedig egy katonatársával engedély nélkül elhagyta a tábort és leittasodott, amiért parancsnoka kilátásba helyezte lefokozását – szeptember 4-én éjjel géppisztolyával, négy tárral és egy 500 ezres méretarányú térképpel elhagyta alakulatát azzal, hogy Nyugatra szökik.⁷⁰

Az ugyanezen a napon szerkesztett 61-11-191. számú „normál” jelentés⁷¹ – bizonyos kilengések mellett is – a közhangulat további normalizálódásáról ad számot azzal a kiegészítéssel, hogy a semmitmondó csehszlovák tömegtájékoztatással szemben egyre nagyobb érdeklődéssel olvassák a magyar újságokat. Úgyszintén új vonás, hogy a csehszlovák fegyveres erők magatartásában is érzékelnek pozitív változásokat.

⁶⁷ Uo. 51. f.

⁶⁸ *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e.* (1968. 09. 03.)

⁶⁹ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e.* (1968. 09. 03.)

⁷⁰ *HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ő. e.* (1968. 09. 04.)

⁷¹ Uo.

A vezérkar illetékes szerve szeptember 4-én elgondolást⁷² terjesztett fel a vezérkari főnök általános helyetteséhez a 8. gl. hadosztály kiképzésére vonatkozóan azzal a céllal, hogy maradéktalanul biztosítani tudja a harcészültségi, illetve a karhatalmi feladatok végrehajtását, a kiképzési rendszer folyamatosságát. A kiképzési feladatok meghatározásánál maximálisan figyelembe kell venni az adott körülményeket, valamint a hadosztályparancsnok javaslatát. Tovább kell tökéletesíteni a katonák egyéni kiképzését, emellett előtérbe helyezendő a kisalegységek összekovácsolása, esetleges karhatalmi feladatok megoldása. Fel kell készíteni a személyi állományt a tábori körülmények közötti téli tevékenységre és üzemeltetésre.

Czinege Lajos vezérezredes 1968. szeptember 5-én *Feljegyzést* terjesztett fel a Politikai Bizottsághoz az előző napon *Grecko* marsallal *Moszkvában* lefolytatott megbeszéléséről.⁷³ Ezen *Andrej Grecko* és *Ivan Jakubovszkij* marsallok, valamint *Povalij* és *Tutarinov* vezérezredek, illetve *Czinege Lajos* vezérezredes, *Imre Gábor* vezérőrnagy, *Vorinko* ezredes, *Farkas* alezredes és *Liszikai Csaba* őrnagy vettek részt.

Bevezetőjében a szovjet miniszter köszönetet mondott magyar kollégájának, hogy ilyen gyorsan eleget tett meghívásának. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy kész véleményt cserélni minden kölcsönös érdeklődésre számot tartó kérdéstről, kivéve azokat, „amelyek a felső politikai vezetés illetékességébe tartoznak”.⁷⁴ A táviratilag megküldött kérdésekre kész részletes válaszokat adni, de amit mond, hangsúlyozottan személyes véleményét képezi! [Elképzelhető volt ez 1968 szeptemberében a *Szovjetunióban?*! – Sz. M.] Nos, érthető is a nagy óvatosság, hiszen amikor *Czinege* vezérezredes válaszában megköszönte a meghívást, azonnal indokolta is feltett kérdéseit, miszerint:

„Politikai Bizottságunkat és kormányunkat foglalkoztatja a jelenlegi helyzet és a helyzet várható alakulása. Az a véleményünk, hogy jelenleg nem a csehszlovákiai események történetével kell foglalkozni. Minden energiát a *moszkvai* megállapodás végrehajtására kell koncentrálnunk. Kérdéseim is erre irányulnak, a helyzet katonai vonatkozásait szeretnénk most konzultálni [sic!] A Politikai Bizottság és a kormány megbízása alapján [Ezen évtizedek leghatásosabb nyomatékosító szlogenje! – Sz. M.] szeretnénk tisztázni, hogy a szovjet elvtársak gyakorlatilag hogyan képzelik a szövetséges csapatok további tevékenységét [...] Zavaró, hogy *egy sor kérdésben nincsenek pontos információink* /:például a csapatok vezetése, komendaturák [helyőrség-parancsnokságok – Sz. M.] szerepe, a városokból való kivonás rendje, a »rend« értelmzése, a kivonással kapcsolatos döntések meghozatalára ki illetékes, stb./ Fontosnak tartjuk, hogy fel legyünk készülve a csehszlovákok esetleges olyan kezdeményezésére, hogy kétoldalú tárgyalásokat kezdjenek az egyes államokkal [...] Mielőbb rendezni kell a *Csehszlovákiában* tartózkodó csapatok jogi státuszát: a Varsói Szerződés keretében működnek-e, az öt ország csapatainak lesz-e közös parancsnoksága, vagy közös bizottság kerül e létrehozásra.”⁷⁵ [Magyar nyelv, ó! Eredeti írásmóddal – Sz. M.]

⁷² *HL MN Zala – 1968. 6. d. 10. ő. e.* (1968. 09. 04.)

⁷³ *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e.* (1968. 09. 05.)

⁷⁴ Uo. 1.

⁷⁵ Uo. 1–2.

Grecsko marsall „[H]angsúlyozta, hogy hogy csapataink jelenléte a CSSZK-ban az európai stratégiai helyzetet igen nagymértékben javunkra változtatta meg. Jelenleg Közép-Európában a legfontosabb pozíciók a kezünkben vannak. A CSSZK területén 24, az NDK-ban 21 hadosztály áll készen bármilyen feladat végrehajtására. A NATO az első napokban megzavarodott és még mindig nem tért magához [...] Katonai intézkedéseink jól előkészítettek és váratlanok voltak, a NATO sem az akció időpontját, sem csapataink csoportosítását nem ismerte.”⁷⁶ [Eredeti írásmóddal, de a kiemelések tőlem – Sz. M.]

A szovjet vezetés viszont nem készült olyan mértékű ellenállásra, mint amilyen megvalósult. Ezért lassú stabilizációra számítanak. „Katonai szempontból a nehézség abból ered, hogy nem barátként [? – Sz. M.], hanem ellenségként fogadtak bennünket. Ennek ellenére nem vezettünk be hadiállapotot és nem alkalmazzuk azt az erőt amivel rendelkezünk”⁷⁷ [Eredeti írásmóddal – Sz. M.] – játszotta el „Róbert bácsi” hálás szerepét a marsall.

Szükségesnek vélte a kommandatúrák minden városban való létrehozását, hogy a lakosoknak legyen hová fordulniuk. Úgy vélte, ha a szövetséges csapatok most kivonulnának, akkor a helyzet nem jobbra, hanem éppen rosszabbra fordulna, „[k]övetkezésképpen addig kell csapatainknak ott tartózkodniuk, amíg el nem érjük azt a célt, hogy a CSSZK ismét szilárd tagja legyen a szocialista tábornak”⁷⁸ – fejtette ki hangsúlyozottan „személyes véleményét”. Ehhez a városokban és a vidék nagy részében 3–4 hónapot vélt szükségesnek, de „összállami viszonylatban” ennél is többet.

Ami a szövetséges csapatok további tevékenységével kapcsolatos elgondolást illeti, a szovjet védelmi miniszter négy periódust vizionált:

- Az 1. szakaszban a helyi szerveknek visszaadják a rádiókat, televíziókat, nyomdákat, szerkesztőségeket, állami épületeket, postákat, hírközpontokat (ez mintegy 70%-ban megtörtént), és kiürítik a városok központjait. Ugyanakkor nem vonulnak ki azokból a városokból, ahol továbbra is ellenséges hangulatot tapasztalnak, továbbá fenntartják a határzárát és a légierő repülési tilalmát.
- A 2. szakaszban – már a közeli jövőben – a csapatokat kivonják azokból a városokból, ahol a helyzet normális (azaz nincs ellenforradalmi propaganda, tiltakozó gyűlés, röpcédula, uszító felirat; a helyi vezetők, ha nem is barátságosak, de legalább lojálisak).
- A 3. szakaszban a csapatok egy része elhagyja *Csehszlovákiát*, de ez „nem következhet be idő előtt és főleg nem a csehszlovákok követeléseinek hatására. Összállami méretekben a helyzet akkor tekinthető normálisnak, ha a Központi Bizottság és a kormány a szocializmus igazi híveiből fog állni, akik nem kacsintgatnak nyugat felé. Ennek eléréséhez azonban hosszabb idő kell.”⁷⁹
- A 4. szakaszban egyezményt kell kötni a csehszlovák kormánnyal arra vonatkozóan, hogy a csapatok egy része huzamos ideig (több év) az ország területén maradjon. „Ezek *nem szimbolikus erők* lesznek.” Természetesen a szovjet szoldateszka szuronyának a hegyét igyekezett tompítani – valószínűleg – *Czinege* vezérezredes beszúrása, miszerint: „/:Megjegyzés: ezeknek az erőknek a rendeltetését úgy értel-

⁷⁶ HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 09. 05.)

⁷⁷ Uo. 3–4.

⁷⁸ Uo. 4.

⁷⁹ Uo. 5.

mezzük, hogy elsősorban a NATO erők [sic!] ellensúlyozására és nem *Csehszlovákia* belpolitikai helyzete miatt maradnának az ország területén.”⁸⁰

[Ha mindez valóban magánvéleményként hangzott el, akkor a marsall rendkívül gazdag, majdhogynem határtalan fantáziával áldatott meg! – Sz. M.]

Ami a katonai intézkedésekkel kapcsolatos eljárási kérdéseket illetve, *Grecksco* marsall szerint a csapatok részleges átcsoportosításáról (egy-egy objektumokból, városokból való kivonásáról) a hadseregcsoport-, illetve a hadosztályparancsnokoknak kell dönteniük a kialakult helyzet függvényében. A csapatok mennyiségének csökkentése, illetve az országból való kivonása viszont már az öt ország kormányának hatásköre, amit meg kell előznie a honvédelmi miniszterek, illetve a kormányképviselők megbeszélésének. Ugyanakkor hangsúlyozta – nem véletlenül –, hogy *ki kell viszont zárni annak lehetőségét, hogy a csehszlovák katonai vezetők kétoldalú tárgyalásokat folytassanak az öt ország katonai illetékeseivel.*

„Ugy kell felfogni, hogy az öt állam kormánya a szövetséges csapatok parancsnokságát bízta meg a gyakorlati katonai kérdések megtárgyalásával. Ez jelenleg úgy értendő, hogy a Csehszlovák Néphadsereg parancsnokságával a kapcsolatot az északi hadseregcsoport parancsnokságán keresztül kell fenntartani [...]”⁸¹ [Eredeti írásmóddal – Sz. M.]

A későbbiekben – húzogatta a mézesmadzagot – tervezik a csapatok egységes parancsnokságának a létrehozását, amelyben a szövetséges hadseregek képviselői fognak dolgozni. A csapatok alárendeltsége a jelenlegi marad: hadműveleti szempontból a HDSCS-parancsnokságoknak, majd az említett egységes parancsnokságnak lesznek alárendelve, míg személyi, anyagi és ellátási kérdésekben [minő kegy! – Sz. M.] a nemzeti parancsnokságok alárendeltségében maradnak. A huzamos ideig *Csehszlovákiában* maradó csapatok státuszát kb. olyannak tervezik, mint az ideiglenesen *Magyarországon* tartózkodó szovjet csapatokét.

A nagyhatalmi gőgöt még palástolni sem próbálta, amikor a román, illetve jugoszláv politikai és katonai intézkedésekkel kapcsolatban arról beszélt, miszerint:

„a maguk részéről csak mosolyognak a zajongásukon. *Ceaurescu* most veszélyben érzi magát, attól tart, hogy csapataink *Romániába* is bevonulnak. Ijedtében most megmutatta igazi arculatát. A zajkeltés elsősorban belpolitikai célokat szolgált, illetve gesztusnak szánták nyugat felé [...] Lényegében hasonló a helyzet *Jugoszláviában* is, de itt több a személyi presztizs motívum [sic!]. *Tito* a nagy vezető szerepében, a kis népek védelmezőjeként igyekszik fellépni, ugyanakkor ismét nyugaton keres szövetségeseket.”⁸² [Kiemelések tőlem – Sz. M.]

Czinege vezérezredes, miután megköszönte a válaszokat, szükségesnek tartott további pontosításokat. Kifejtette: annak érdekében, hogy a praktikus kérdésekben az öt ország állandó kapcsolatban legyen, és minden kérdésben egységes álláspontot képviseljen, szükségesnek

⁸⁰ Uo. 5.

⁸¹ Uo. 6.

⁸² Uo. 6–7.

véli már az ÉHDSCS-nél is az öt ország képviselőinek a jelenlétét. Még fontosabb és lényegre törőbb volt a csapatkivonás 3–4. szakaszával kapcsolatos felvetése, amelynek során

„[...] kifejtette, hogy nemcsak arról van szó, hogy az öt állam nem egyenlő erővel van jelen Csehszlovákiában, de az egyes országok politikailag is különböző helyzetben vannak. A népek közötti történelmi kapcsolatok alapján a szovjet csapatok jelenlétét a csehszlovákok könnyebben eltűrik, mint a német, vagy a magyar csapatokét.”⁸³ [Kiemelések tőlem – Sz. M.]

Ezért nagyon taktikusan felvetette, hogy a csapatcsökkentés keretében először a német, magyar és bolgár csapatokat vonják ki, mert „[h]a csak szovjet csapatok maradnának Csehszlovákiában ez már önmagában is minőségileg új helyzetet teremtene”.⁸⁴

Ez utóbbira reflektálva *Grecko* marsall annak a véleményének adott hangot, hogy ebben a kormányoknak kell dönteniük. Ő személy szerint akár három verziót is el tud képzelni: a) vegyes nemzetiségű csapatok maradnak; b) alapvetően szovjet csapatok, szimbolikus nemzeti erővel kiegészítve; c) kizárólag szovjet csapatok, amelyeknek parancsnokságán csak katonai képviselők tartózkodnak. Ebben a kérdésben azonban számolni kell a csehszlovákok véleményével is.

A fentieket követő kötetlen beszélgetés során, mérhetetlen önteltségében *Grecko* marsall már az önleplezéstől sem riadt vissza:

„Elmondotta, hogy a szovjet katonai vezetés eredetileg radikálisabb megoldást ajánlott. Ajánlották, hogy a hadsereg 24 óra alatt rendet tudna teremteni [Vajh’ mi módon a szocialista humanizmus és a megbonthatatlan fegyverbarátság szellemében? – Sz. M.], azonban a szovjet párt és kormány a jelenlegi utat hagyta jóvá.”⁸⁵ [Kiemelések tőlem – Sz. M.]

E feljegyzést *Biszkú Béla* szeptember 6-án szignálta, s javaslatára 9-én megismerkedett vele *Komócsin Zoltán* is. *Kádár János* szignója nem látható, de *Czinege* vezérezredes szeptember 7-én megküldte ugyanezt a feljegyzést 00347. számon *Fehér Lajosnak* és *Fock Jenőnek*, s mindkét levélen szerepel az a kitétel, miszerint „Kádár elvtárs döntése szerint a Politikai Bizottság tagjai részére írásos jelentés nem kerül szétküldésre, hanem az anyag a Politikai Bizottság legközelebbi ülésére készülõ elemzõ anyagok összeállításánál lesz figyelembe véve”.⁸⁶

Kiss Lajos vezérőrnagynak a honvédelmi miniszterhez szeptember 6-án küldött 0345/HM.Titk. számú jelentése bizonyos keserűséget tükröz:

„Jelentem, hogy a nagy összecsapások befejezte után jelenleg a katonai és bizonyos mértékben politikai visszavonulás állapotában vagyunk. A helyőrségek elhagyása [lásd *Provalov* vezérezredes augusztus 27-ei parancsát – Sz. M.] a bázisok, laktanyák átadása, a csapatoknak a tábori életre való berendezkedése:

- egyrészt egybe vág a cseh szervek követelésével,

⁸³ Uo. 8.

⁸⁴ Uo. 8.

⁸⁵ Uo. 10.

⁸⁶ *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e.* (1968. 09. 05.) 1.

- másrészt számunkra szűkíti a lehetőséget a társadalmi-politikai élet megfigyelésére és befolyásolására,
- harmadszor előidézett egy hirtelen fordulatot, amikor a kezdeményezők, a követelmény támasztók a belügyekbe be nem avatkozó, erdőben élő, várakozó csapatokká válik.⁸⁷ [Eredeti írásmóddal, de a kiemelés tőlem – Sz. M.]

A továbbiakban arról számolt be a tábornok, hogy a párt-, tanácsi és egyéb szervek intenzíven munkálkodnak a felsőbb utasítások végrehajtásán annak érdekében, hogy a csapatkivonáshoz szükséges rendet megteremtsék. Ennek ellenére lassú a polarizáció, sőt mindent megtesznek a nemzeti egység fenntartása érdekében. [Az ő szempontjukból nem ez a természetes? – Sz. M.]

A jelentés utolsó bekezdése tartalmaz egy nem várt „slusszpoént” is: „Az új helyzet kialakulásával a szovjet elvtársaknál tapasztalatok [sic!] némi bizonytalanságot, különböző előjáróiktól érkező parancsok ellentmondásosak, ők maguk nehézkesek az új helyzetnek megfelelően terveiket módosítani.”⁸⁸

A szeptember 6-i 0960/10. hangulatjelentésben,⁸⁹ bár továbbra is kiegyensúlyozott magatartásról szól, már problémák is felmerültek: főleg a hivatásos állomány tartja lassúnak a kibontakozást; a tartalékosokat az otthoni gondok (a téli tüzelő beszerzése; gyerekeik iskolai gondjai, betegségek) foglalkoztatják, míg a hozzátartozók a levelezési lehetőség rendszertelenségére panaszkodtak.

Úgy látszik, a kibontakozást szolgáló lépések, mint *Provalov* vezérezredes parancsa a városok kiürítésére, *Dzúr* vezérezredes szeptember 2-i parancsa a Csehszlovák Néphadsereg magatartására, *Zaharov* marsall direktívája, s az ennek alapján szeptember 3-án kiadott *Provalov*-parancs mintha nem nyerte volna el a *moszkvai* szoldateszkák tetszését, s mintha helyesen jelentett volna *Kiss Lajos* vezérőrnagy a szovjet felső vezetés egymást keresztező, egymásnak ellentmondó parancsairól, intézkedéseiről, amelyekre szeptember 6-án *Greckszo* marsall miniszteri parancsa⁹⁰ „tett rá egy lapáttal”. Ebben – elismerve bizonyos normalizálódást, mégis – lassúnak ítélve „[...] a Csehszlovák [sic!] nép és a néphadsereg személyi állománya, valamint a szövetséges csapatok közötti egészséges viszony”⁹¹ kialakulását, megparancsolta:

- *Prágából* és a megyei székhelyekről ne vonják ki a szövetséges csapatokat, más lakott településekről csak a HDSCS PK kivételes engedélyével – a helyi vezetők és a lakosság baráti viszonya megteremtése függvényében;
- a csapatokat a városok szélein kell elhelyezni állandó készenlétben, de a katonai parancsnokságokat ne vonják ki a városokból;
- folytassák a Csehszlovák Néphadsereg, valamint a nagyobb fegyver- és lőszerraktárak ellenőrzését, de ne akadályozzák a katonai tanintézeti oktatást, a laktanyai harc kiképzést, a hadsereg anyagi ellátását és társadalmi tevékenységét;

⁸⁷ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e.* (1968. 09. 06.) 1.

⁸⁸ Uo. 3.

⁸⁹ Uo.

⁹⁰ *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e.* (1968. 09. 06.)

⁹¹ Uo.

- ellenőrzés mellett engedélyezzék a honi légvédelem harcálláspontjainak működését, engedélyezték a repülőgépek technikai kiszolgálása, de tilos a harci repülőgépek repülése;
- a baráti viszonyt ápoló városokban folytassák a középületek, a tv és rádiók, posta, táviró, szerkesztőségek stb. visszaadását;
- minden szinten és területen folytassák a kapcsolatépítést, valamint az együttműködők támogatását, megvédését.

A sok gond, feladat mellett azért jó hír is érkezett néha a kint szolgálókhoz. Például szeptember 6-án, amikor *Csémi* altábornagy arról értesítette *Lakatos* vezérőrnagyot, hogy a miniszter engedélyezte a Zala feladatot végrehajtó tiszti és tiszthelyettesi állomány – megfelelő ütemezéssel történő – szabadságolását.⁹² Így egyszerre 10–20% lehet távol, de a parancsnok, parancsnokhelyettes és a törzsfőnök közül minden esetben csak az egyik. Az oda-vissza utazásra központilag biztosítanak autóbust.

Szeptember 9-én s az azt követő napokban érdekes telefonbeszélgetések zajlottak *Budapest* és *Moszkva* között, amelyek megvilágítják a magyar honvédelmi miniszter bizonyos mérvű befolyását az ügyek menetére. Ugyanis *Czinege* vezérezredes szeptember 9-én 08 óra 30 perckor telefonon felhívta *Grecko* marsallt, s értetlenségét fejezte ki azzal kapcsolatban, miszerint pár nappal ezelőtt *Moszkvában* abban egyeztek meg, hogy az EFE-törzs létrehozásának munkálatait nyugodtabb időszakra – kb. november–december hónapokra – halasztják, amikor is miniszteri szinten folytatják az egyeztetést. Ezzel szemben szeptember 6-án *Styemenko* hadseregtábornok szeptember 13-ára vezérkarfőnök-helyettesi értekezletet hívott össze ebben a témában. Tekintettel arra, hogy a fent említett *moszkvai*

„[...] megbeszélés eredményét *Czinege* elvtárs 5-én jelentette a legfelsőbb párt és kormányvezetőknek, akik a találkozást egészében hasznosnak tartották és egyetértettek azzal az állásponttal is, melyet az EFEF törzs létrehozásának további munkamenetére alakítottunk ki. Számunkra ez az eljárás és ez a helyzet érthetetlen és továbbra is az eredeti álláspontot tartjuk fenn”⁹³ [eredeti írásmóddal, de a kiemelés tőlem – Sz. M.] – hangsúlyozta.

Válaszában szovjet kollégája rámutatott, hogy ez utóbbi csak munkaértekezlet, s a miniszteri értekezlet előkészítését szolgálja. Azonban ha a kérdés ilyen megoldása nekünk kellemetlen, akkor megtehetik, hogy a törzsből valakivel *Budapestre* küldik az anyagot, s abban megtehetik észrevételeiket. *Czinege* vezérezredes erre azt válaszolta, hogy ez egyrészt nem kellemetlenség, hanem a korábbi megegyezés kérdése, másrészt ezt a magyar fél politikai kérdésként kezeli, amelyet csak miniszteri szinten lehet tovább folytatni. Erre a védelmi miniszter úgy válaszolt, hogy érti magyar kollégáját, ismét megvizsgálja a kérdést, és rövidesen visszatérnek rá.

Valóban, már másnap 09 órakor telefonon kereste *Jakubovszkij* marsall a honvédelmi minisztert, hogy a kidolgozó munka során figyelembe vették a magyar javaslatokat, mint például a honvédelmi miniszterekből álló és évenként rendszeresen ülésező szervezet létrehozását, amely a Politikai Tanácskozó Testület Katonai Bizottságaként működne. Azt a magyar javas-

⁹² *HL MN Zala – 1968. 6. d. 10. ő. e.* (1968. 09. 06.)

⁹³ *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e.* (1968. 09. 09.) 0743/VK. Titk. 1.

latot is elfogadták, hogy a honvédelmi miniszterek ne legyenek a főparancsnok helyettesei, akárcsak az EFE törzsére vonatkozó. A 13-i értekezleten előkészítő munka folya, érdemi döntés nélkül. Az így elkészített anyagot küldenek el a tagországoknak. A főparancsnok azt is felajánlotta, hogy *Czinege* vezérezredes döntésétől függően, neki megfelelő időben, maga hozza el az anyagot *Budapestre* megvitásra, [Micsoda pálfordulás a Šumavához képest! – Sz. M.] vagy ha úgy dönt, akkor *Styemenko* hadseregtábornok vitatja meg *Csémi* altábornaggyal. Természetesen aztán az év végén a honvédelmi miniszterek döntenének az így előkészített dokumentumról. Ilyen biztosítékok után *Czinege* vezérezredes beleegyezett abba, hogy a magyar képviselő is részt vegyen a szeptember 13-i megbeszélésen.

A BM III/IV. csoportfőnök szeptember 9-i 61-11-201/68. számú jelentése⁹⁴ arról számolt be, hogy a magyarok által ellenőrzött körzetekben általában nyugalom van, de például a *lévai* járási párttitkár azt kérte, hogy a magyar katonák – akiket továbbra is megszállóknak nevezett – ne fejtessenek ki a lakosság körében propagandamunkát, ne terjesszenek sajtótermékeket.

Emellett „Ismét előfordult, hogy olyan köztörvényes bűncselekménnyel vádolták katonáinkat, amelyet a lakosság részéről követtek el. [A miniszter aláhúzása – Sz. M.] *A Nové Zámky* [Érsekújvár – kiemelések tőlem – Sz. M.] mellett táborozó 6. gl. ezred közelében lévő dinnyeültetvényt polgári személyek rendszeresen dézsmálták, s ugyanakkor elterjesztették, hogy a kárt magyar katonák okozzák. Az alakulat megszervezte az ültetvény őrzését és szeptember 6-án este rövid idő alatt 8 polgári személyt fogtak el, közöttük olyanokat, akik kerékpárral zsákbán nagymennyiségű dinnyét akartak ellopni. Értesítették a csendőrséget, akik nem voltak hajlandók még a helyszínre sem menni, s az elfogottakat elengedték.”⁹⁵

Ugyanakkor arról is tudósított a jelentés, hogy a csehszlovák fegyveres erőkkel való kapcsolat helyenként egyre inkább túllép a hivatalos érintkezésen, *Tapolcsányban* a helyi csehszlovák és magyar alakulat között labdarúgó-mérkőzést szerveztek, valamint fokozatosan szokássá válik a kölcsönös tiszteletadás, bár egyes alegységparancsnokok ellenzik ezt. A magyar katonák körében viszont pozitív visszhangja van a hivatásos (ht.) állomány, valamint tartalékos tisztek rövid szabadságolásának. Emellett jelezték:

„A ht. állományiak mind többen vetik fel, hogy szükségük volna koronára [...] A tartalékos tisztek kedvezően fogadták, hogy illetményüket a legalacsonyabb hivatásos tiszti kategóriákhoz igazították és megszüntették az étkezési térítést. Ugyanakkor több hivatásos felvetette, hogy ők semmilyen megkülönböztető juttatásban nem részesülnek az ott-hon maradt állományal szemben.”⁹⁶ [Eredeti írásmóddal, miniszteri aláhúzással – Sz. M.]

A szeptember 9-i hangulatjelentés⁹⁷ nyugalomról számolt be, a sorállomány meghatározott része is kapott eltávozást, ugyanakkor kezd gondná válni a szállítóegység gépkocsivezetőinek

⁹⁴ *HL MN Zala – 1968. 69/110. ő. e.* (1968. 09. 09.)

⁹⁵ Uo. 75. f.

⁹⁶ Uo. 76. f.

⁹⁷ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e.* (1968. 09. 09.)

fokozódó kimerültsége, az étkezésük egyhangúsága, a konzervek gyakorisága. A tartalékosok időt igényelnek otthoni ügyeik elintézésére.

A *Czinege* és *Provalov* vezérezredek szeptember 10-i miniszteriumbeli megbeszéléséről – amelyen részt vett még *Csémi Károly* altábornagy, *Borbándi János* (az MSZMP KB osztályvezetője), *Szűcs Ferenc* és *Imre Gábor* vezérőrnagyok, továbbá *Tutarinov* vezérezredek és *Petrenko* vezérőrnagy – készült feljegyzés⁹⁸ tanúsága szerint a miniszter azért kezdeményezte ezt a találkozót, hogy – túl a folyamatos információkon – megismerje, a hadseregcsoport parancsnoka miként értékeli a kialakult helyzetet, milyen irányban mennek a dolgok, és szerinte mire lehet számítani.

Provalov vezérezredek először is megköszönte, hogy ilyen jól felkészített és megerősített – a saját hadosztályaival egyenértékű – hadosztályt kapott a Magyar Néphadseregtől. Ezt követően beszámolt arról, hogy a két HDSCS alig 18 óra alatt teljesítette feladatát, miközben eddig egyetlen gyakorlaton sem produkált – 40–50 km/h – támadási/menetütemet ért el.

Az utóbbi 3–4 napban megjelent rölapok egyrészt *Csehszlovákia* semlegességét követelik, másrészt *Svobodát*, *Dubčeket* és a többi vezetőt árulónak tartják. Ami a perspektívát illeti, amíg a vezetésben jobboldali többség van, nehéz megjósolni, hogy meddig maradnak a csapatok. Ezért – *Grecsko* marsallal egyetértésben – kéri, hogy a 6. gl. lövészezred kivonását politikai okokból a magyar fél halassza el. „/:A viszhang [sic!] az lenne, hogy a magyarok már kivonulnak, de a szovjetek nem.:/”⁹⁹ Különbön is érzékelhető olyan csehszlovák törekvés, hogy szembefordítsák a szovjet és a magyar katonákat.

Czinege vezérezredek arra is rámutatott, hogy az akció előkészítésekor rosszul értékeltünk egy sor csehszlovák vezetőt, de a csapatokat sem arra készítettük fel, ami bekövetkezett. Így a 8. gl. hadosztály is olyan megerősítésekkel rendelkezik, amelyekre nincs szüksége, ezért azokat célszerű lenne hazahozni. A jelenlegi állapotot nem szabad sokáig fenntartani. A polarizációt nem tudjuk helyettük elvégezni. Ezért az a véleményünk, hogy mind a 6. gl. ezredet, mind a megerősítéseket haza kell hozni, sőt a hadosztály tartalékosokkal feltöltött ezredének kivonását is meg kell fontolni. Ezzel *az eredetileg kért* és elhatározott *csökkentett állományú* [kiemelés tőlem – Sz. M.] hadosztály maradna kint. Ellenforradalmi fellépés esetén 10–15 órán belül a jelenleginél nagyobb erővel is be tudunk avatkozni. A kivonást nem azonnal gondoljuk, de foglalkozni kell vele.

Nem lehet nem kapcsolatot találni *Czinege Lajos* – korábban részletezett – szeptember 4-i *moszkvai* felvetései és *Grecsko* marsall szeptember 11-i 12 óra 40 perces telefonhívása¹⁰⁰ között, amelynek során kezdeményezte, hogy másnap 15 órakor találkozzanak a *lengyelországi Legnicében* (*Wroclawtól* 90 km-re nyugatra), az Északi HDSCS harcálláspontján, ahol az öt ország honvédelmi minisztere véleményt cserélne az alábbi kérdésekről:

- Megkezdhető-e – mintegy a jó szándékot bizonyítandó – a részleges csapatkivonás, különleges tekintettel az ENSZ várható közgyűlésére [?! – Sz. M.], valamint *Csehszlovákia* megalakulásának 50. évfordulójára?
- Mekkora nagyságú és milyen összetételű csapatok maradjanak *Csehszlovákia* területén. Továbbá csak szovjetek, vagy a többiekből is. Amennyiben csak szovjetek, ebben az esetben a szövetségesek képviseltesék-e magukat a törzsben?

⁹⁸ HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 09. 10.)

⁹⁹ Uo. 2. f.

¹⁰⁰ HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 09. 11.)

Arra kérte magyar kollégáját, hogy – a többi miniszterhez hasonlóan, akik már elfogadták az időpontot, és rendelkeznek felhatalmazással – jelentse felvetését a párt- és az állami vezetőknek, s az általuk jóváhagyott elgondolással vegyen részt az értekezleten. Megnyugtatóan közölte [Micsoda tájékozottság! – Sz. M.], hogy amennyiben részt kívánna venni a Politikai Bizottság pénteki ülésén, még a holnapi napon [1968. szeptember 12-e csütörtökre esett – Sz. M.] visszaérkezhet *Magyarországra*.

A Katonai Elhárítás szeptember 11-i, 61-11-204. számú jelentése¹⁰¹ szerint továbbra is nyugalom van a térségben, ugyanakkor változatlanul nagy a szovjetellenesség, sőt bizonyos

„[...] ellenséges elemek a magyar és szovjet csapatok között is ellentétet akarnak szítani. A korábban megindult polarizáció lelassult. Ezt részben az is befolyásolja, hogy a magyar csapatok elhagyták a helyőrségeket s ez által csökkent a különböző magyar politikai szervezetek tevékenysége és befolyása. A baloldali erők nehezen szerveződnek, amit a közhangulat nagymértékben gátol [...] A tábori elhelyezés után mindinkább előtérbe kerülnek a családi problémák, főleg a tartalékosoknál, akiknek jelentős részét foglalkoztatja a leszerelés. Több tartalékos zúgolódik, hogy a hivatásosok szabadságolását megoldották [ez az, amire korábban utaltam a hivatásosok szabadságolásának engedélyezésekor – Sz. M.], ugyanakkor róluk nem intézkedtek, pedig a családi problémák miatt indokoltabb lenne.”¹⁰² [Az aláhúzások a honvédelmi minisztertől, a kiemelés tőlem – Sz. M.]

Horváth István ezredes mint ügyeletes parancsnok szeptember 11-én 14 órakor 0960/15. számon terjesztett fel politikai helyzetjelentést az MN személyi állományának hangulatáról a honvédelmi miniszterhez.¹⁰³ Ebben beszámol arról, hogy a politikai hangulat és a fegyelmi helyzet – a korábbiakhoz hasonlóan – jó. A *csehszlovákiai* események kapcsán – a politikailag érettebb – hivatásos állomány úgy látja, hogy a „játszma még nem ért véget”, míg a sorállományt inkább az érdekli, időben leszerelhetnek-e, vagy sem. E körben az egyetemi előfelvételt nyertek képeznek kivételt [ezen nincs mit csodálkozni! – Sz. M.], de ők is egy-egy hírrel foglalkoznak (Černík miniszterelnök *moszkvai* útja, a csehszlovák vezetők felhívása a néphez stb.).

A kivezényelt csapatok hadtápellátását végzőkkel kapcsolatos szeptember 9-i jelentésük következtében (fáradtság, egyhangú élelmezés) változtattak a pihentetés rendjén, és feljavították az ellátást, így javult az érintettek hangulata is.

Ebből a jelentésből derül fény egy tragédiára is [érdekes módon erre nem találtam utalást a katonai elhárítói jelentésekben – Sz. M.], miszerint:

„A *Veszprém* megyei kiegészítő parancsnok jelenti: *Győri Zoárd* [...] honvéd MN. 9027. /Tapolca/ temetése ma 17.00-kor lesz Berhidán. *Major Antal* alez. »M« főtiszt három esetben járt szüleinél, de nem tudta meggyőzni őket arról, hogy fegyver karbantartás [sic!] közben lőtte agyon katonatársa. [Ő lett tehát a csehszlovákiai cselekmények második magyar áldozata – Sz. M.] A faluban olyan hírek vannak, hogy a megyéből már 12 fő halt

¹⁰¹ *HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ő. e.* (1968. 09. 11.)

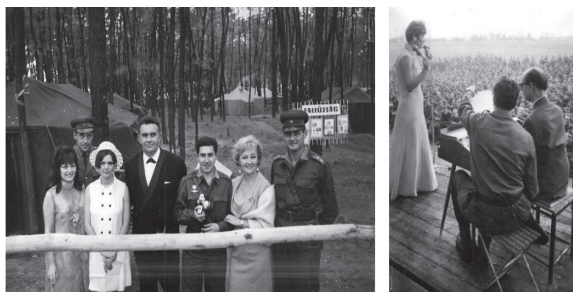
¹⁰² Uo. 1–2.

¹⁰³ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e.* (1968. 09. 11.)

meg. A megyei PB és a tanács e kérdésben tájékozott és a szükséges intézkedéseket megtették.”¹⁰⁴ [Eredeti írásmóddal, de a kiemelések tőlem – Sz. M.]

Bár, mint az előbbiekből is kitűnt, különböző résztvevők különbözőképpen értékelték az éppen aktuális folyamatokat, az azért mindenképpen bizakodásra adott okot, hogy a vezérkari főnök szeptember 11-én arról értesítette a 3. hadtest parancsnokát,¹⁰⁵ hogy 12-étől megszünteti a 4. gl. hadosztály számára bevezetett rendszabályok egy részét, így a 35. harcokoszorú 12-én 08 órára készüljön fel vasúti szállításra, és 12–13-án vonuljon be *verpeléti* laktanyájába, miután átadta az illetékeseknek az általa ideiglenesen igénybe vett *rétsági* objektumot.

A szigorú harcckészültség fenntartása mellett az MN vezetése igyekezett a katonák hangulatára is odafigyelni. A korábban ismertetett lépéseken túl például rendszeresen szerveztek kulturális rendezvényeket a Néphadsereg Központi Művészegyüttese tagjainak vagy esztrádenekaroknak a meghívásával.¹⁰⁶

46. ábra

A Néphadsereg Központi Művészegyüttese tagjai, illetve Varga András esztrádegyüttese a táborokban

Forrás: Koppány György felvétele

S amikor nem „hozott anyagból” szolgáltattak, akkor az MN 4894 (*Zalaegerszeg*) öntevékeny művészegyüttese szórakoztatta a „nagyérdeműt”.

47. ábra

Öntevékeny művészegyüttes

Forrás: Koppány György felvétele

¹⁰⁴ Uo. 3.

¹⁰⁵ *HL MN Zala – 1968. 6. d. 10. ő. e.* (1968. 09. 11.)

¹⁰⁶ *HL MN Zala – 1968. 2. d. 3. ő. e.* (1968. 09.)

Az MN személyi állományának hangulatáról szeptember 12-én készített 0960/16. sz. politikai helyzetjelentés¹⁰⁷ a nemzetközi helyzettel kapcsolatos szokásos sztereotípiákon túl nyugalomról, fegyelemről számolt be. A *csehszlovákiai* helyzettel kapcsolatban is csak annyi újdonság merült fel a ht. állomány bizonyos köreiből, hogy: „Meglepődéssel fogadták *Husák*¹⁰⁸ nyilatkozatát, azt korábbi nyilatkozataival ellentétben komolytalannak tartják. »Elfelejtkezett« a magyarok bevásztásáról a KB-ba stb.”¹⁰⁹

Ebben a jelentésben is visszatértek *Győri Zoárd* honvéd halálára, miszerint:

„A hozzátartozók hangulata kielégítő. [? – Sz. M.] [...] temetése tegnap katonai pompával megtörtént. A temetésen [...] kb. 2000 fő gyűlt össze. A temetés rendben zajlott le, csupán egy negatív esetről jelentettek: a temetésre megérkezett az NSZK-ból az elhunyt nővére, aki kijelentette: »megölték az öcsémet.«”¹¹⁰ [Eredeti írásmóddal – Sz. M.]

A III/IV. csoportfőnök szeptember 12-én kelt 61-11-206/68. számú jelentése¹¹¹ továbbra is általános nyugalomról adott hírt, bár felvetette, hogy:

„A lakosság tájékoztatása rendkívül hiányos az átlag-állampolgárok nagyrésze még a *moszkvai* megállapodás lényegét sem ismeri [...] A tájékoztatatlanság a szocialista-ellenes erőknek kedvez, akiknek főleg nacionalista alapon sikerült befolyásuk alatt tartani a tömegeket [...] A baloldali erők a helyzetet úgy ítélik meg, nem elég erősek még ahhoz, hogy nyíltan fellépjenek.”¹¹² [Eredeti írásmóddal, miniszteri aláhúzással, de a kiemelés tőlem – Sz. M.]

Czinege Lajos vezérezredes szeptember 13-án 00359/1968. számon¹¹³ terjesztett fel jelentést a Politikai Bizottság számára az öt szövetséges honvédelmi miniszter szeptember 12-i *legneci* értekezletéről. Mint a bevezetőjében utalt rá: „A kapott felhatalmazás alapján az ülésen résztvettem és a Titkárság szeptember 11-i ülésén kialakított álláspontnak megfelelően felszólaltam.”¹¹⁴ [Ezen irat összes idézete eredeti írásmóddal, de a kiemelések tőlem – Sz. M.] Ezt követően tömören összefoglalta *Grečko* marsall bevezetőjét, aminek a lényege: a CSSZK-ban a helyzet továbbra is bonyolult, a kibontakozás 1–2 évig is eltarthat. A párt- és állami vezetés részéről továbbra is hiányzik a határozott fellépés, a lakosság

¹⁰⁷ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e.* (1968. 09. 12.)

¹⁰⁸ *Husák, Gustáv* (1913–1991) szlovák kommunista politikus. 1945-től a szlovákiai magyarok és a szlovákiai demokratikus erők ellen lépett fel. Az 1950-es évek elején koncepciós pert indítottak ellene, 1954-ben halálra ítélték, de nem végezték ki. 1960-ban szabadult ki, három évvel később rehabilitálták. Fontos szerephez jutott az 1968-as *csehszlovákiai* események kapcsán: eleinte támogatta Alexander *Dubčeket*, majd ellene fordult, és 1969. április 30-án ő lett *Dubček* utódjaként *Csehszlovákia* Kommunista Pártjának első titkára. 1975 és 1989 között *Csehszlovákia* államfője. 1987-ben leváltották a párt éléről, majd 1989-ben lemondott államelnöki funkciójáról. Elérhető: https://hu.wikipedia.org/wiki/Gust%C3%A1v_Hus%C3%A1k (A letöltés ideje: 2017. 02. 27.)

¹⁰⁹ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e.* (1968. 09. 12.) 1.

¹¹⁰ Uo. 2–3.

¹¹¹ *HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ő. e.* (1968. 09. 12.)

¹¹² Uo. 1.

¹¹³ *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e.* (1968. 09. 13.)

¹¹⁴ Uo. 1.

és a csehszlovák fegyveres erők magatartása továbbra is barátságatlan. Mindezek alapján állásfoglalást kér a kollégáktól az alábbi kérdésekben:

- Szükséges-e továbbra is szövetséges csapatokat állomásoztatni *Csehszlovákia* területén? (Szerinte a nyugati határán igen.)
- Szükség van-e a jelenlegi nagy létszámra? (Véleménye szerint – megfelelő politikai biztosíték esetén – nincs, mivel fegyveres felkelésre nincs reális esély.)
- Milyen legyen a maradó csapatok összetétele? (Megítélése szerint ennek eldöntése politikai kérdés.)
- A CSSZK-ban ideiglenesen tartózkodó szövetséges csapatok státuszának rendezése, mivel a csehszlovákok mindössze 1–2 hadosztály elhelyezését hajlandók vállalni, márpedig az nem megengedhető, hogy a többiek erdőkben, sátrakban teleljenek.

Ezt a négy pontot csak rövid összefoglalásnak szánta *Czinege* vezérezredes, mivel a levélhez csatolt 2. számú mellékletben megadta a komplett megnyitóbeszédet. E szerint tehát: a fent jelzett tömör helyzetértékelése alapján *Grecko* marsall szerint normális helyzet csak akkor alakul ki *Csehszlovákiában*, ha a központi és helyi szervek szilárdan kézben tartják a hatalmat, és a csehszlovák, illetve a másik öt hadsereg közötti viszony „[...] ténylegesen a szocialista együttműködés alapjaira helyeződik”.¹¹⁵ [Vajh, kiken is múlhat ez? – Sz. M.] További előfeltételként fogalmazta meg minden ellenforradalmi jelenség felszámolását, a Csehszlovák Néphadsereg progresszív szerepvállalását, illetve az ország szocialista világrendszerből való kiszakadása veszélyének elhárulását. Mindezek alapján – szerinte – „[a]z út ehhez hosszú lesz, 1–2, vagy több évet is igényelhet.”¹¹⁶

Ezt követően azt a kérdést boncolgatta, miszerint szükséges-e csapatokat állomásoztatni *Csehszlovákia* területén. A választ is azonnal megadta: „Nincs jogunk kivonni erőinket addig, amíg a fentiekben megnevezett feltételek nem látszanak biztosítottak [...] Álláspontunk az, hogy a csapatok maradjanak és védjék a CSSZK nyugati határát a fasiszta veszélytől.”¹¹⁷ Azért fogalmazott így a végén, mert ő maga állapította meg, hogy nem várható a szövetséges csapatok elleni fegyveres felkelés.

Ugyanakkor arra is rámutatott, hogy – szerinte – bár állomásoztatni kell erőket *Csehszlovákia* területén, koránt sincs szükség 300 ezer katonára, 6000 harcokocsira, 4000 lövegre és 1000 repülőgépre, ezért egy részük kivonható, de ezek politikai és katonai kérdések, amelyekről a csehszlovák párt-, állami és katonai vezetőkkel nem tudott megállapodni.¹¹⁸

A szovjet védelmi miniszter arról is beszámolt, hogy elhelyezési lehetőségek biztosítását kérték csapataik részére, de a csehszlovákok csak 1,5–2 hadosztálynyit tartanak elképzelhetőnek.

Mindezek fényében javaslatot tett a további munkára:

- Felhatalmazást kér, hogy tárgyalhasson *Dzúr* vezérezredessel a maradók laktanyai elhelyezéséről: „Olyan elgondolással, hogy a szövetséges csapatok többi része olyan harcásztsági fokozatban lesz, ami lehetővé teszi szükség esetén az azonnali beavatkozást.”¹¹⁹

¹¹⁵ Uo. 2. sz. melléklet 1.

¹¹⁶ Uo. 2.

¹¹⁷ Uo. 2.

¹¹⁸ Uo. 2–3.

¹¹⁹ Uo. 5.

- A párt- és kormányvezetők értekezlete a csapatok kivonásáról, mert ez politikai kérdés. Ebből kifolyólag konkrét javaslatot nem is fogalmazott meg, csak annyi megjegyzést tett, miszerint: „3 ho. kevés, a jelenleg bentlévő csapatok fele sok [...]”¹²⁰
- A kivonást illetően: az első szakaszban 1–2 hét múlva 2–3 hadosztálynyi erő, s ha erre pozitív a csehszlovák reagálás, akkor a második szakaszban – 1–1,5 hónap múlva – az összes kivonandó kötelék elhagyja az ország területét.¹²¹

A *Jelentés* 1. számú melléklete tartalmazza a magyar honvédelmi miniszter felszólalását, amelynek a lényege: az „első körös udvariasság” (köszöntés, köszönet) után mindjárt enyhe bírálattal indított *Czinege* vezérezredes:

„*Grecsko* elvtárstól a tegnapi napon kapott meghívás és a mostani tanácskozás időpontja közötti igen rövid idő nem tette lehetővé, hogy a legfelsőbb párt-, állami szervektől kérjünk jóváhagyást a megvitatásra javasolt – rendkívüli politikai jelentőséggel bíró – kérdésekben. A rövid idő ellenére lehetőségem volt, hogy jelentsem a találkozónk napirendjére vonatkozó elgondolásokat *Kádár* elvtársnak, *Fock* elvtársnak a kormány elnökének és a Párt titkársága tagjainak. Megkaptam a felhatalmazást az alábbi álláspont képviselésére: Egyetértünk, hogy a mai találkozón megvitatásra kerüljenek azon problémák – elgondolások – amelyeket *Grecsko* elvtárs előzetesen jelzett.”¹²²

Ezt követően a miniszter kifejtette a párt- és kormányvezetés azon meglátását, hogy a megindult konszolidáció *Csehszlovákiában* ellentmondásos, jórészt felszínes; a várt politikai polarizáció a szövetséges fegyveres erők jelenléte ellenére sem kezdődött el, sőt „[...] tovább erősödött az osztálytartalom nélküli »nemzeti egység«”.¹²³ [Mintha visszaköszönnének *Kovács Imre* nagykövet augusztus 24-i és *Szűcs Ferenc* vezérőrnagy szeptember 2-i szavai! – Sz. M.] Mindezek következtében a „forradalmi erők” megsegítésére siető csapataink politikailag egyre jobban elszigetelődnek annak ellenére, hogy becsületesen végrehajtották a kitűzött feladatokat.

Mindezek következtében *Czinege* vezérezredes szükségesnek vélte leszögezni, hogy a helyzet holtpontról való kimozdítása és az egészséges polarizáció beindítása érdekében, „[t]ekintettel a probléma-komplexum nagy politikai jelentőségére, célszerűnek tartjuk, hogy a mai tanácskozáson egyeztetett javaslatokat dolgozzunk ki a megteendő intézkedésekre országaink legfelsőbb politikai vezetése számára”.¹²⁴ Ezeknek a javaslatoknak perspektivikusnak és hosszú távúaknak kell lenniük, amelyek igazolják segítő szándékunkat, ugyanakkor ösztönzik őket határozottabb, pozitív lépések megtételére. „Ők végezzék el azt a kevésbé kellemes munkát, amit nekünk akarnak átadni.”¹²⁵

Sokéves kutatói tapasztalatom, hogy *Czinege* vezérezredes – lényegesen eltérve minisztertársaitól – gyakran fejtett ki bírálatot a VSZ-értekezleteken vagy kétoldalú tárgyalásokon, de ezeket minden esetben kiegészítette – nagy biztonsággal kimondható: kizárólag

¹²⁰ Uo. 5.

¹²¹ Uo. 6.

¹²² Uo. 1. sz. melléklet 1.

¹²³ Uo. 2.

¹²⁴ Uo. 2.

¹²⁵ Uo. 3.

a Politikai Bizottság, de még inkább *Kádár János* személyes jóváhagyását követően – *konkrét javaslatokkal*. Nos, ebből kifolyólag ez alkalommal is következtek a fentiekből fakadó konkrét javaslataink:

- A csehszlovák kormánnyal eredetileg későbbre tervezett egyezmény megkötését – a csapatok egy részének huzamosabb ideig az ország területén való állomásoztatásáról – célszerű rövid időn belül kezdeményezni és tető alá hozni, amely a „[m]aradó státuszát /jogi helyzetét:/ a mostanihoz viszonyítva azonnal kedvező irányba megváltoztatná”.¹²⁶ Kívánatos lenne, ha a nyugati határok szovjet csapatok általi biztosítását maga a *Csehszlovák Szocialista Köztársaság* kérné. Ez követően a többi köteleket ki kell vonni az országból.
- Támogatjuk azt a gondolatot, hogy az eddigi csehszlovák lépéseket honorálva rövid időn belül csapatcsökkentés történjen, s ha eme „gesztusra” további csehszlovák lépések történnek, akkor folytatni a kivonulást.
- „Annak érdekében, hogy csapataink *Csehszlovákiába* küldésével kapcsolatos politikai indoklásunkat *tovább* ne gyengítsük, továbbá, hogy intézkedéseink saját párttagságunk, állampolgáraink előtt érthetőek legyenek, azt ajánlanánk, hogy minden megteendő lépésünket a moszkvai megállapodással, a csehszlovák belpolitikai helyzet alakulásával indokoljuk, hozzuk összefüggésbe.”¹²⁷
- Úgy véljük ezek a lépések pozitívan hatnak majd a nemzetközi munkásmozgalmában, az államok közötti viszonyokban, a diplomáciában keletkezett „[á]tmeneti nehézségek enyhítésére, fokozatos megoldására is”.¹²⁸

Természetesen a többi szövetséges honvédelmi miniszter is szót kapott, s a *Jelentésben Czinege Lajos* megjegyezte, hogy: „[...] benyomásunk szerint a honvédelmi miniszterek többsége *Grecko* elvtárs bevezetője után a helyszínen rögtönözte felszólalását”.¹²⁹ Mégis érdemes belelapozni a 3. számú mellékletbe is, némi képet kapandó a többi kolléga „bátor-ságáról”, ne adj’ isten: gerinccességéről!

Így például *Wojciech Jaruzelski* altábornagy, lengyel védelmi miniszter egyetértett *Grecko* marsall helyzetértékelésével, szerinte sem múlt még el az ellenforradalom veszélye. Megítélése szerint a nyugati katonai körzetben agresszívebb magatartás tapasztalható, míg a központiban a lojális a jellemző. Ezért differenciált magatartásra van szükség: ahol arra érdemesek, azokból a helyőrségekből – a bizalom jeleként – ki kell vonulni, ahol „kemények”, ott „[...] keményebben kell fellépni és a csapatok bevonásával falhoz szorítani [sic!] a szembenállókat”.¹³⁰ Ennek szellemében a stabilizálódott körzetből egy hadosztályt kell kivonni, a többit a helyzet alakulása függvényében, de szükséges megteremtteni a lehetőségét – adott esetben – a gyors visszatérésnek is. A kommandatúrákat – adminisztratív teendőik mellett – a politikai propaganda szempontjából is fenn kell tartani. A csapatok egy részét pedig a nyugati határ biztosítására kell visszatartani. Végezetül: „A Lengyel Csapa-

¹²⁶ Uo.

¹²⁷ Uo. 4.

¹²⁸ Uo. 3–4.

¹²⁹ Uo. *Jelentés...* 2.

¹³⁰ Uo. 3. sz. melléklet 1.

tok az általuk ellenőrzött területeken készen állnak feladatok maradéktalan végrehajtására, legyen az kivonulás vagy ottmaradás.”¹³¹

Heinz Hoffmann hadseregtábornok már harciasabb volt, nemcsak akkor, amikor egyetértett a *greckói* javaslatokkal, hanem akkor is, amikor elismerte, hogy: „Bár nem vesznek részt közvetlenül a *csehszlovákiai* akcióban, ettől függetlenül résztvevőknek számítják magukat /:a második lépcsőben készen állnak:/”,¹³² mégis úgy ítéli meg, miszerint: „A *Csehszlovákiában* jelenleg tartózkodó szövetséges csapatok létszámának csökkentése politikai kérdés. Kérdés, van-e politikai garancia arra, hogy a csapatokat jelenleg kivonják. Véleménye szerint nincs.”¹³³ Kritizálta lengyel kollégája körzetenkénti kivonási elképzelését is, mondván: „Tekintettel arra, hogy ahol jelenleg lojális parancsnok van, holnap leválthatják és helyébe velünk szemben ellenséges érzelmű parancsnok kerülhet. A CSSZK-ban tartózkodó csapatok közös törzsénél legyen képviselő minden szövetséges országtól /:még akkor is, ha a szovjet csapatok maradnak ott:/, bizonyítékául annak, hogy minden ország résztvesz ebben a tevékenységben.”¹³⁴

Méltó társául szegődött *Dobri Dzsurov* bolgár miniszter is, aki úgy látta: „Fő célunk az, hogy segítséget nyujtsunk a saját, illetve a közös »házában« lévő rendellenességek megoldásában.”¹³⁵ Egyetértett a részleges csapatkivonás gondolatával, de – matematikailag nehezen értelmezhető módon – szerinte: „Indokolt, hogy *néhány százezer fő* a CSSZK-ban tartózkodjon, amíg ott rend nem lesz.”¹³⁶ [Hogy is jönne ki a „néhány százezer”, ha *Grecko* marsall a 300 ezernek a felét is sokallotta?! – Sz. M.] Ő szintén csatlakozott német kollégájához a *Jaruzelski*-bírálatban. A részleges csapatkivonást úgy képzelte el, hogy minden szövetséges tartson vissza erőket „[...] /:a szovjetellenes kampány elkerülése végett./”¹³⁷ De ő még „rátett egy lapáttal”! Szerinte: „A CSSZK köteles biztosítani az ott-tartózkodó csapatok elhelyezését. A közös törzsbe delegálni kell képviselőt minden országtól.”¹³⁸

Bár a fent idézett 3. számú mellékletet csatolta jelentéséhez *Czinege* vezérezredes, az anyagban is összefoglalta a miniszteri hozzászólások lényegét, majd a szovjet kolléga válaszáat, a következőképpen: *Grecko* marsall javasolta, hogy tekintsék szóbeli megállapodásnak, s jelentsék saját politikai vezetésüknek az alábbiakat, kérve a szövetségesek egyetértését:

- Szükséges a közeljövőben megkötni a szerződést arról, hogy a VSZ meghatározott nagyságú erőket állomásoztasson meghatározatlan ideig *Csehszlovákia* nyugati határainak megerősítésére. E kontingens nagyságáról és összetételéről politikai döntés szükséges, de annak figyelembevételével, hogy a jelenlegi erők valamivel kevesebb, mint a felének maradni célszerű.
- A csapatkivonás első szakaszaként (1–2 hét múltán) 2–3 hadosztályt lehetne kivonni, s amennyiben ennek hatása pozitív, akkor második szakaszaként (kb. másfél hónap múlva) kivonható az összes erő annak kivételével, amelyet az említett szerződés rögzít.

¹³¹ Uo. 2.

¹³² Uo. 3.

¹³³ Uo.

¹³⁴ Uo. 3.

¹³⁵ Uo. 4.

¹³⁶ Uo.

¹³⁷ Uo. 4.

¹³⁸ Uo. 5.

- A kapott felhatalmazás alapján tárgyalni fog *Dzúr* vezérezredessel a maradó csapatok státuszáról és azoknak még a tél beállta előtti laktanyai elhelyezéséről. Ez utóbbi során felmerülhetõ problémák áthidalása érdekében elképzelhetõnek tartja, hogy a magyar és lengyel csapatok egy része [? – Sz. M.] hazatér, fenntartva magas fokú harckészültségüket.
- Célszerû lenne – megfelelõ elõkészítés után – összehívni a pártvezetõk és kormányfõk értekezletét a csapatkivonások és a kötendõ szerzõdés ügyében.
- Szükségesnek látja – politikai megfontolások alapján – szövetséges törzs létrehozását még abban az esetben is, ha csak szovjet csapatok maradnak a CSSZK területén.¹³⁹

Mint látható, alapvetõen *Czinege* vezérezredes – a magyar vezetés – „lágyabb” javaslata fogadtatott el. Éppen ezért kezdeményezte a Politikai Bizottságnál a fentiek elfogadását azzal a megszorítással, hogy *tartósan csak szovjet erõk állomásozzanak, s ezek irányító törzsében katonailag nem indokolt más országok részvétele*. Ha politikailag tudják indokolni, akkor engedni kell. Az elkövetkezendõ 10–15 napban célszerû végrehajtani a részleges, a kétoldalú egyezmény megkötésével párhuzamosan pedig a teljes csapatkivonást.

E jelentés másolatait 00360/1968. számon másnap (szeptember 14-én) megküldte *Fehér Lajosnak* és *Fock Jenõnek* is.

E nagy jelentõségû ügyek-események mellett nem kisebb feladat volt a *Csehszlovákiában* „ideiglenes jelleggel – de elõreláthatólag hosszabb ideig – tartózkodó törzsek és csapatok”¹⁴⁰ életkörülményeinek minél magasabb szintû biztosítása is, tekintettel a beköszöntött õszre. Ők ugyanis „rendkívüli [sic!] körülmények között”¹⁴¹ oldják meg küldetésüket. Ennek szellemében készült el szeptember 13-án a 002481/VK 1. Csf-ség számú javaslat¹⁴² a 8. gl. hadosztály és törzsei (VK összekötõ csoport) *tartós táborozásával* [kiemelés tõlem – Sz. M.] kapcsolatos feladatok megoldására.

A javaslat kidolgozásakor figyelembe vették az alapvetõen tábori elhelyezést; a minél magasabb szintû ellátottság kötelezettségét; az ellátási normáknak a feladatokhoz való hozzáigazítását, valamint az ellátás alapvetõen hazai forrásokból történõ biztosítását úgy, hogy: „Az a tábori körülmények ellenére biztosítsa – többlet – költséget is vállalva – a kultúrált élet és munkafeltételek biztosítását, mind a tisztek, mind a sorállomány számára.”¹⁴³ [Eredeti írásmóddal – Sz. M.] Ennek szellemében az I. ütemben az azonnali döntések meghozatala, az intézkedések kiadása, majd a II. ütemben a további javaslatok összeállítását és az ezekkel kapcsolatos lépések megtétele.

Így az I. ütem legfontosabb feladataiként határozták meg – egyebek mellett – a teljes személyi állomány részére fûthetõ (500 egység, 200 hadosztálysegélyhely- és 60 ezredsegélyhely-) sátrak, valamint vaságyak (tisztek, tiszthelyettesek részére „lehetőleg” szõrderékajl, a sorállomány részére PH. [poliuretán hab? – Sz. M.] ágýbetét, illetve gumimatrac

¹³⁹ Uo. Jelentés... 3–4.

¹⁴⁰ *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. õ. e.* (1968. 09. 13.)

¹⁴¹ Uo.

¹⁴² *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. õ. e.* (1968. 09. 13.)

¹⁴³ Uo. 2.

biztosítását. A sátrak fűtését szenes vagy olajkályhákcal kell megoldani, míg a főzéshez naponta szükséges tüzfát (150–170 t, 35–40 ezer korona) a helyszínen kell beszerezni.

A teljes állományt el kell látni még egy rend teljes ruházattal, téli fehérenművel, s a kilenc fürdetési egységet további négygyel szükséges kiegészíteni, így ez utóbbi következtében célszerű a 94. FFSZD [fürdető-fertőtlenítő század – Sz. M.] teljes állományát (33 fő, 12 gépkocsi) mozgósítani.

Annak érdekében pedig, hogy minden önálló zászlóalj rendelkezzen katonai kereskedelmi bolttal, szükséges további öt mozgóbolt (15 fő, 5 tkg.) létrehozása, miáltal 15 ilyen fog működni.

E feladatok végrehajtásáért az MN hadtápfőnök (MNHF) feleljen, szeptember 30-i határidővel.

Úgyszintén születtek javaslatok a technikai eszközök téli üzemeltetésének biztosítására, valamint a harci és politikai kiképzés folytatására.

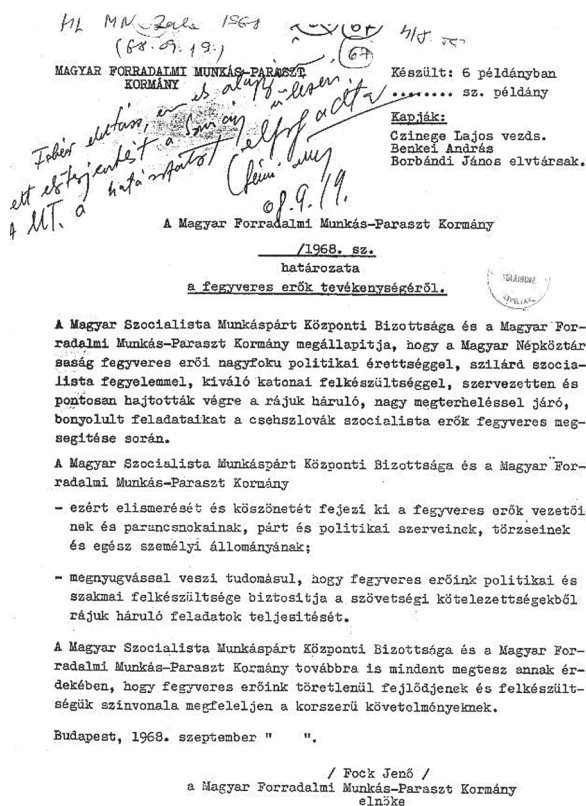
Kezdeményezték továbbá, hogy engedélyezzék a Zrínyi Akadémiára felvett 10 tisztnek, illetve a felsőfokú képzésre jelentkező két főnek a tanulmányai megkezdését. A továbbképző tanfolyamra és hivatásos tiszthelyettesképzésre jelentkezettek ne engedjék el tanulmányaik megkezdésére, de emiatt – az egyéb feltételek megléte esetén – nem szenvedhetnek hátrányt sem az előléptetésnél, sem a hivatásos állományba vételnél. A másodéves tartalékos tiszti növendékek vizsga nélkül lépjenek elő tisztekké, úgyszintén, a hadművelti és továbbképző tanfolyamot, valamint főtiszti vizsgát be nem fejezett tiszteket tekintsük végzeteknek.

Ezek végrehajtásáért – szeptember 15–20-i határidővel – az MN személyügyi főcsoportfőnök (fcsf.) felelős.

Felmerült barakképületek felállításának a gondolata is: egészségügyi, fürdő-, szárító-, tiszti lakó- és ételmezési (122 épület, 16 800 m²) épületek, a 6000 fő sorállományú katona hálóbarakkja (58 épület), amelyekhez 3000 ablak, 400 kapu, 400 ajtó, 75 ezer m² hullámlemez és 1,2 M téglák szükségesek, és ezek csak 1969. január 31-ére épülhetnek meg, amennyiben a Honvédelmi Bizottság ennek zöld utat ad. A javaslat végén olvasható *Csémi* altábornagy egyetértése.

A *Csehszlovákiában* ténykedő magyar katonák helytállásáról – mint korábban is láthattuk – a legkülönbözőbb szintű és beosztású, politikai, illetve katonai vezetők – magyarok és külföldiek – nyilatkoztak a legmagasabb elismerés hangján. Talán mindezek hatására is – a Politikai Bizottság javaslatára *Fehér Lajos*, a fegyveres testületeket felügyelő miniszterelnök-helyettes előterjesztésében – a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány (FMPK) – nagy valószínűséggel szeptember 19-én – határozatot fogadott el a fegyveres erők tevékenységéről.¹⁴⁴

¹⁴⁴ HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 09.)

48. ábra

Határozat a fegyveres erők tevékenységéről

Forrás: HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 09.)

A szeptember 20-i politikai hangulatjelentés¹⁴⁵ változatlan közérzetről számolt be. Bizonyos normalizálódásról tanúskodik az a tény is, hogy az illetékesek támogatták öt Heves megyei család azon kérésének teljesítését, hogy öt tartalékos honvéd hazamehessen esküvőre, illetve névadóra.

Szűcs Ferenc vezérőrnagy szeptember 22-i jelentése ismét bizonyos kuszaságról, információhiányról tanúskodik: a csehszlovák 22. páncéltörő tüzérezred parancsnoka azzal a bejelentésével, hogy 24 órán belül megkezdí a laktanya kiürítését, nemcsak az illetékes magyar 63. gl. ezredparancsnokot lepte meg, de a magyar VK összekötő csoport parancsnokát is, sőt a DHDSCS parancsnokságán sem tudtak ennek okáról. Végül hosszas utánjárással – elvégre vasárnap még Moszkvában sem dolgoznak – Szűcs vezérőrnagy sürgetésére az Észak Hadseregcsoport törzsfőnökétől, Kovaljov altábornagytól sikerült megtudni, hogy Dzúr vezérezredes és Grecsko marsall megegyezett a csapatok egy részének végleges elhelyezéséről, s ennek következtében szeptember 23-a és október 6-a között a Csehszlovák Néphadseregben bizonyos átszervezések és átcsoportosítások zajlanak majd. Így Provalov

¹⁴⁵ HL MN Zala – 1968. 8 d. 14. ő. e. (1968. 09. 20.)

vezérezredes 14 órakor engedélyezte, hogy a 22. pct. ezred a teljes állományával, fegyverzetével és lőszerkészletével elhagyja a laktanyát.

A 8. gl. hadosztály – dátumozatlan – összefoglaló jelentést¹⁴⁶ terjesztett fel az előjáróhoz a szeptember 15-e és 21-e közötti tevékenységéről. Ebből kiderül, hogy a korábban bemutatott, szeptember 10-i *Czinege–Provalov*-találkozóból a magyar miniszter került ki győztesen, ugyanis a fenti napokban visszavonták azokat az alegységeket és technikai eszközöket (652 fő, 122 gépjármű), amelyek szervezetszerűen nem tartoztak a hadosztály állományába, és működésükre a továbbiakban nincs szükség. Ezek: az 5/3. RÁF- [rádiófelderítő – Sz. M.] szd., a 6/2. karh. z. (egy szd. nélkül), a helikoptercsoport, híradóalegységek, tolmácsok és politikai munkások. Továbbá megszüntették a magasabb harckészültségi fokát a 4. gl. hadosztálytörzsnak, a 35. harckocsiezrednek, a 20. híradózászlóaljnak, valamint a 85. pc. és gjmű. jav. műhelynek. Ennek következtében leszereltek 1068 tartalékost, és visszaadtak a népgazdaságnak 164 különféle gépjárművet.

A korábban említett téli berendezéssel összefüggésben kiszállítottak 1260 sátrat, 12 500 matracot, a 7500 ágy 65%-át, a 300 kályha 20%-át, a felsőruházat 80, a téli fehérnemű 90, továbbá a lábbeli 70%-át. A többi kivitele folyamatban van.

A honvédelmi miniszter szeptember 24-én kelt 019. számú parancsa¹⁴⁷ – amelyet az MN teljes katonai állománya előtt ki kellett hirdetni – röviden összefoglalta, hogy az öt ország párt- és állami vezetői által közösen megfogalmazott célokat a kijelölt részt vevő kötelékek „[...] eredményesen oldották meg a nagy megterheléssel járó feladatokat [...] anyagi és véráldozatok nélkül [...]”.¹⁴⁸ [Sajnos egyik jelző sem igaz, mert voltak áldozatok és károk is, szerencsére a lehetségesnél kisebb mértékben! – Sz. M.] E kiemelkedő helytállást szintén elismerte a magyar párt- és állami vezetés, amire büszkék vagyunk, s ez adjon erőt a továbbiakban is.

A Katonai Elhárítás szeptember 24-én kelt 61-11-227/68. számú jelentéséből¹⁴⁹ arról szerezhetünk tudomást, hogy bár továbbra is nyugalom van a 8. gl. hadosztály által ellenőrzött térségben, *Černík* miniszterelnök azon bejelentése, miszerint a szövetséges csapatok egy része a közeljövőben kivonul.

Ez „[...]bizonyos tápot adott ellenséges elemeknek, akik ennek alapján aktivizálódnak. A fentiek következtében a polarizációs folyamat lassú és ellentmondásos [...] A szlovák területen lévő magyar csapatok hangulata általában jó. Folytatják a télre való berendezés előkészületeit, amely helyenként – így pl. a 14. gl. ezrednél – zúgolódást váltott ki [...] A tartalékállomány [talán a tartalékosok – Sz. M.] kedvezően fogadta a szabadságolásra vonatkozó hadosztályparancsnoki intézkedést. [E szerint meghallgatásra lelt a korábban jelzett panaszuk! – Sz. M.] [...] Külön problémaként merül fel azon tartalékosok családjának ellátása, akik bevonulásuk előtt kisiparosoknál dolgoztak [...]”¹⁵⁰ [Eredeti írásmóddal, az aláhúzás *Czinege* vezérezredestől – Sz. M.]

Ugyanitt beszámolt egy súlyos rendkívüli eseményről is: 23-án 23 óra 30 perckor egy GAZ–69 típusú gépkocsi előzés közben felborult, aminek következtében az egyik tiszt combcsontja

¹⁴⁶ HL MN Zala – 1968. 4 d. 8. ő. e. (1968. 09. n. a.)

¹⁴⁷ HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e. (1968. 09. 24.)

¹⁴⁸ Uo. 1–2.

¹⁴⁹ HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ő. e. (1968. 09. 24.)

¹⁵⁰ Uo. 155–157. f.

két helyen eltört, és agyrázkódást szenvedett, egy másik tiszt szintén agyrázkódást kapott, a sofőr bordája törött el, egy honvéd pedig koponyaalapi törést szenvedett.

A szeptember 25-i hangulatjelentés¹⁵¹ szerint az erkölcsi-politikai állapot szilárd, viszont a konszolidáció lassúsága miatt egyre erősebbek a türelmetlenség jelei. Ugyanakkor a magyar találékonyosság újabb területeket hódított meg, az e napi beszámoló szerint már nemcsak *Heves*, hanem *Nógrád* megyei eltávozási kérelem is érkezett – ezúttal négy – házasságkötésre, gyerekszületésre és betegségre hivatkozva.

Reményi Gyula vezérőrnagy, a hadműveleti csoportfőnök általános helyettese szeptember 25-én javaslattal élt a vezérkari főnök felé az OLP Zala tevékenységének módosítására.¹⁵² Ennek lényege, hogy a honi vadászpilóta-csapatoknál két-két repülőgép áll II., illetve III. fokú készütségben; a légvédelmi rakétacsapatoknál a készütségi szolgálatok II., a harci osztályok III. fokú készütségi szolgálatot látnak el, osztályonként két-két – indítóállványon lévő – rakétával; a rádiótechnikai csapatok a folyamatos rádiólokációs felderítést grafikon szerinti szolgálattal végzik; *Hatvan* körzetében egy rt. szd. és *vadászirányító pont* települt, valamint a 8. gl. hadosztálynál három, *Budaörsön* pedig egy Mi-1M típusú helikopter – kiszolgáló személyzettel – futárfeladatot lát el. Tekintettel azonban arra, hogy a *csehszlovákiai* helyzet a normalizálás irányába látszik elmozdulni, célszerű elrendelni, hogy az OLP csapatai és vezetési pontjai térjenek vissza az állandó harckészütségi szolgálatra (ÁHKSZ); a *Hatvan* térségében települt alegységek települjenek haza, csak a négy helikopter folytasza a 8. gl. ho. segítségét. Tekintettel arra, hogy a javaslattal *Csémi* altábornagy egyetértett, az OLP törzsfőnöke szeptember 26-án 12 óra 45 perckor meg is kapta a parancsot.

Természetesen még ilyen „harci”, tábori körülmények között sem lehetett megfelelkezni a Fegyveres Erők Napjáról, amelyet mindenütt megünnepeltek „széles nemzetközi” részvétellel.¹⁵³

49. ábra

Ünnepség a Fegyveres Erők Napja alkalmából

Forrás: HL MN Zala – 1968. 2. d. 3. ő. e. (1968. 09. 28.)

¹⁵¹ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e. (1968. 09. 25.)*

¹⁵² *HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 09. 25.)*

¹⁵³ *HL MN Zala – 1968. 2. d. 3. ő. e. (1968. 09. 28.)*

Bár a fenti képeken szeptember 29-ét ünneplik, valami okból ez az előző napon történhetett, mivel 28-án a 12 órás hangulatjelentés¹⁵⁴ arról tájékoztatta a minisztert, hogy: „A Magyar Néphadsereg személyi állományának politikai hangulata jó. A Fegyveres Erők Napjának rendezvényei mindenütt bensőséges ünnepélyességgel, a polgári lakosság és a szovjet alakulatok képviselőinek részvételével zajlanak.”¹⁵⁵ [Én az első képen még egy csehszlovák alezredest is felfedeztem – Sz. M.] S egy új momentum: „Személyi állományunk tagjai közül sokan kérdezik, hogy a legutóbbi időben miért nem szerepel a nyilvánosság előtt *Kádár János* elvtárs.”¹⁵⁶

Természetesen semmi sem áll messzebb tőlem, mint visszahozni a személyi kultusz gyászos emlékét, de a korábbiakban láthattuk *Oláh István* vezérőrnagy esetében néhányszor, *Szűcs Ferenc* vezérőrnagnál – valószínűleg a tartósabb speciális feladata következtében – pedig többször, hogy bátran, karakánul, a karrierjüket sem féltve, *igazi hazafiakként* próbálták a szűk mozgástérben is *védni a magyar érdekeket, még ilyen súlyos, háborús helyzethez közeli szituációban is!* Nos – szerintem – ismét meg kell emelnem már nem létező tényrészleteket *Szűcs* vezérőrnagy szeptember 29-i magatartása előtt.

Ezen a napon ugyanis jelentést¹⁵⁷ írt *Czinege* vezérezredesnek, mivel *Maruscak* altábornagy, a Hadseregcsoport törzsfőnöke 28-án közölte vele, hogy parancsot kapott új hadijáték előkészítésére, amelyet október 5-e és 9-e között folytatnak le *Ellenforradalmi felkelés leverése* témakörben a Déli HDSCS harcálláspontján a *Csehszlovákiában* lévő hadosztálytörzsek operatív csoportjaival, de térképen a DHDSCS teljes állományával, valamint a magyar 11., 7. és 9. hadosztályokkal is. A gyakorlat elgondolását – amelyben szerepelnie kell egy olyan elemnek is, miszerint *Ausztria* és *Nyugat-Németország* területéről önkéntesek támogatják a felkelést – október 1-jéig kell felterjeszteni *Moszkvába* jóváhagyásra.

Ezzel az elgondolással mélységesen nem értett egyet, s ezért fordult a miniszterhez ezzel a bizalmas értesítéssel és javaslattal. Mik is voltak ezek a legfontosabb kérdések, amelyeket így kellett előljárója tudomására hozni?

Mint a – helyenként nehezen olvasható – levelében rögzítette [eredeti írásmóddal – Sz. M.]: „Mínde az azt jelenti, hogy okt. 9-ig Lakatos et. [elvtárs – Sz. M.] itt vesz részt ezen a hadijátékon. Nem világos előttem, hogy mi a hadijáték politikai célja és háttere. Lehet

- 1) foglalkoztatni a tö-et [törzset – Sz. M.], ha már itt vagyunk;
- 2) esetleg valamilyen politikai elgondolás realizálása várható következményeinek felszámolására való előkészületet tükröz. (Pl. változást elérni (létrehozni) a cseh felső vezetésben – s ennek következményeire felkészülni.)

Ugyanakkor ez nem a gyors kivonásunk irányába hat. Ezért nagyon nagyon szükséges volna most már konkrétan tudni valamit, meddig, merre, mert nyakunkon a tél, s itt az ideje maradás esetén a ho. [hadosztály – Sz. M.] téli berendezésének. Ez viszont oly nagy, és oly anyagigényes munka, amit feleslegesen bűn volna csinálni, ugyanakkor, ha szükség van”

¹⁵⁴ HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e. (1968. 09. 28.)

¹⁵⁵ HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 09. 29.) 1.

¹⁵⁶ Uo.

¹⁵⁷ HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 09. 29.)

Mindazt, amit jelent, hogy ott. 9. új
 Szóval az itt van az eredeti kópéjéről
 van.

Neve népszerű voltam, hogy mi a kópé
 jöttek politikai célja és léte. Szóval
 1) foglalkoztatni a kópé-t, ha most
 itt van; 2) esetleg valamilyen politikai cél
 érdekében valószínűleg a kópé-t, hogy
 azonnal felismerésére való elöljárókat
 hívják. (Pé. népszerűtől elvont, (előrehozni) a
 csak feltűnése után – azaz a kópé-
 zásra felrakni.)

Ugyanakkor ez nem a Csor újság
 irányába van. Ezért nagyon nagyon
 aggodalmas volna most már a kópé-
 tudni valóján, meddig, mennyi, most
 gyakorlatban a kópé, s itt a kópé munkái
 ezeken a kópé-közvetítő kópé-kon.
 Ez nagyon az az az, és az anyagilag
 munka, amit jelenlegesen bár valaki
 csinálni, ugyanakkor a kópé-
 van.

50. ábra

Szűcs Ferenc kézzel írt levele 1.

Forrás: HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 09. 29.)

Folytatva a kézírást: „[r]á, bűn tovább halasztani. Valamit most már mondani kell és annak megfelelően tenni!” – sürgette miniszterét (is) a tábornok.

Maga is érezhette, hogy a tüzzel játszik, ezért – talán a lehallgatástól is, esetleg a gépelés/továbbítás nemkívánatos „szövetségi ellenőrzésétől” is tartva – ő maga írta le és továbbította – esetleg – személyi futárral:

Mindazt, amit jelent, hogy ott. 9. új
 Szóval az itt van az eredeti kópéjéről
 van.

Neve népszerű voltam, hogy mi a kópé
 jöttek politikai célja és léte. Szóval
 1) foglalkoztatni a kópé-t, ha most
 itt van; 2) esetleg valamilyen politikai cél
 érdekében valószínűleg a kópé-t, hogy
 azonnal felismerésére való elöljárókat
 hívják. (Pé. népszerűtől elvont, (előrehozni) a
 csak feltűnése után – azaz a kópé-
 zásra felrakni.)

Ugyanakkor ez nem a Csor újság
 irányába van. Ezért nagyon nagyon
 aggodalmas volna most már a kópé-
 tudni valóján, meddig, mennyi, most
 gyakorlatban a kópé, s itt a kópé munkái
 ezeken a kópé-közvetítő kópé-kon.
 Ez nagyon az az az, és az anyagilag
 munka, amit jelenlegesen bár valaki
 csinálni, ugyanakkor a kópé-
 van.

51. ábra

Szűcs Ferenc kézzel írt levele 2.

Forrás: HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 09. 29.)

„Mindezt nem akartam jelteni telefonon. Kérem Miniszter et-at, hogy a fentiek érdekében, amit lehet velünk is közöljön, hogy a megfelelő intézkedésekhez hozzá tudjunk állni. Szücs Ferenc”

Talán részben a már többször panaszott tétlenség átmeneti csökkentése, részben a korábban említett dinnyelopási vád ellensúlyozása érdekében, no, meg lassan a *szlovákiai* magyarság mind nagyobb része mert „nyitni” a magyar katonák irányában, így hallatlan jó, bizalomépítő lépésként ítéltető valamilyen szintű magyar parancsnok azon döntése, hogy például a szolgálatban nem lévő katonák besegítettek a szüreti munkálatokba, vagy éppen a táborépítésbe ölték energiájukat.

52. ábra
Táborépítés

53. ábra
Szüreti munkálatok

Forrás: HL MN Zala – 1968. 2 d. 3. ő. e. (1968. ősz)

Forrás: HL MN Zala – 1968. 2 d. 3. ő. e. (1968. ősz)

És – természetesen – egy jottányit sem levonva a katonák helytállásából, a közelgő *mexikói* olimpia (1968. október 12–27.) „láza” némileg csillapíthatta a harci lázat is.

54. ábra
„Viva Mexico!”

Forrás: HL MN Zala – 1968. 2 d. 3. ő. e. (1968. ősz)

Ezt a viszonylagos nyugalmat az tette lehetővé, hogy a szovjet és a csehszlovák kormányok képviselői – a *moszkvai* augusztus 23. és 26. közötti tárgyalásokat folytatva, az október 3-i és 4-i kemény „menet” eredményeként végre szerződést kötöttek a szovjet csapatok *csehszlovákiai* tartózkodásáról.¹⁵⁸ A szerződést *A. Koszigin* és *O. Černík* miniszterelnökök írták alá. Ebben – egyebek mellett – megállapodtak abban, hogy [minden idézet eredeti írásmóddal – Sz. M.]:

¹⁵⁸ HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 10.)

- A szovjet csapatok egy része a *Csehszlovák Szocialista Köztársaságban* marad azzal a céllal, hogy: „Biztosítsa a szocialista közösség országainak biztonságát a nyugat-német militarista erők egyre erősödő revansista törekvéseivel szemben.”¹⁵⁹ A maradék csapatok létszámát és diszlokációját a két kormány megállapodása alapján határozzák meg. Ezek az erők a Szovjet Katonai Parancsnokság alárendeltségében maradnak, de nem avatkoznak be a belügyekbe.
- A többi szovjet és egyéb VSZ-csapatokat – a szerződés ratifikálását követően – kivonják az országból.
- A csapatok tagjai és hozzátartozóik kötelesek betartani az országban érvényes jogszabályokat.
- A szovjet csapatok fenntartási költségeit a szovjet kormány fedezi.
- A csehszlovák kormány az ideiglenes ott-tartózkodás idejére a személyi állománynak és hozzátartozóinak laktanya- és lakásalapot; szolgálati, raktár- és más helyiségeket; állandó jellegű létesítményekkel és berendezéssel ellátott repülőtereket, állami hírközlő és szállítási eszközöket, villamos energiát és más szolgáltatásokat biztosít; a lő- és gyakorlótereket közösen használják a Csehszlovák Néphadsereggel;
- Az esetleg keletkezett károkat a szovjet kormány megtéríti, de fordított esetben a csehszlovák fél is.
- A szerződés a felek kölcsönös beleegyezésével módosítható.

A III/IV. csoportfőnök további jelentései¹⁶⁰ – szerencsére – egyre inkább „ellaposodtak”, a korábbi megállapításokat ismételték a baloldali szerveződések lassúságáról, a jobboldal kisebb-nagyobb provokációiról, rémhírterjesztésekről, valamint arról, hogy például *Piešťanyban (Pöstyéne)* ismételten megrongálták – valószínűleg lehallgatási szándékkal – a magyar katonai távbeszélő-vezetéseket. Bár a magyar csapatok hangulata „[á]ltalában jó. Bizonyos türelmetlenség továbbra is tapasztalható, amely elsősorban a tétlenség, másodsorban amiatt mutatkozik, hogy [...] nem látják biztosítottak a csapatok belátható időn belüli kivonását.”¹⁶¹ [Eredeti írásmóddal – Sz. M.] Jó hírként jelezték, hogy *Alexander Dubček* október 11-i beszéde bizonyos bátorítást adott a baloldali erőknek, kezdenek fellépni a jobboldal ellen, amely szintén aktivizálódik, teljes amnesztiát követelve. Egy *párkányi* orvos megtagadta egy beteg szovjet katona megvizsgálását. Magyar viszonylatban egyre szaporodó jelzés, hogy minden parancsnoki fellépés ellenére nő a katonák körében az italozás mértéke, valamint az ebből eredő fegyvelemsértések száma. Bizonyos vonatkozásban idekapcsolódott a jelentés azon része, amely szerint egy százados a 14. gl. ezredtől, miután hazament szabadságra, öngyilkosságot követett el, amit szintén kapcsolatba hoztak korábbi idegosztályi kezelésével, azt pedig az erősen italozó életmódjával.¹⁶² *Szűcs* vezérőrnagy október 13-án arról jelentett a VK 1. (Hadművelési) Csoportfőnökségére,¹⁶³ hogy 12-én *Zaharov* marsall arra utasította *Provalov* vezérezredest, hogy legyenek készenlétben a CSSZK területéről az állandó diszlokációs helyeikre való bevonulásra az október 15-e és november 6-a közötti időszakban. Bár a parancs a második ütemben jelezte a 8. gl. hadosztály kivonását, *Buda-*

¹⁵⁹ Uo. 2.

¹⁶⁰ 61-11-245. és 253/68. HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ő. e. (1968. 10. 08. és 15.) (1968. 10. 04.)

¹⁶¹ Uo. 315–316. f.

¹⁶² Uo. 357–358. f.

¹⁶³ HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 10. 13.)

kovszkij vezérezredes, HDSCS-törzsfőnökhelyettes arról tájékoztatta *Szűcs* vezérőrnagyot, hogy ő lát lehetőséget a magyar erők első ütemben való hazatérésére, míg *Maruscak* altábornagy, törzsfőnök „[...] hasonló véleményen van, de kevésbé határozottan”, mivel a döntés *Provalov* vezérezredes kezében van. Az MN vezérkari főnöke, a honvédelmi miniszter első helyettese október 14-én a 002733/1968. számú előzetes intézkedésében¹⁶⁴ arra utasította a 8. gl. hadosztály parancsnokát, hogy megerősítő erőivel és eszközeivel készüljön fel *kombinált menet* végrehajtására jelenlegi elhelyezési körletéből békehelyőrségeikbe. Ezt úgy kell megszervezni, hogy öt nap alatt végrehajtható legyen. A hadosztály főerőit három menetvonalon és három ütemben, kéreken kell kivonni. Az oszlopok menetrendjét a hadosztályparancsnok határozza meg. A légvédelmi tüzérsztály, a harcokocsizászlóaljok harceszközzeit és az egyéb nehéztechnikákat, üzemképtelen gépjárműveket, valamint különböző anyagokat vasúti szállítással oldják meg. A menet alatt naponta kétszeri meleg étkezést kell biztosítani, amelyből az egyik készételkonzerv legyen. A menetet és a szállítást úgy tervezzék meg, hogy az azonos helyőrségbe tartozó alakulatok közel egy időben érkezzenek meg az annak közelében kijelölt pihenőkörletekbe, hogy utána együtt vonuljanak be a településre, ahol ünnepélyesen fogadják őket.

A csapatok a jelenlegi körleteiket rendezetten, eredeti állapotban hagyják el, az eszközöket rendben szolgáltatassák vissza. A menetoszlopokban minden gépkocsin legyen lőszer az esetleges fegyverhasználat biztosítására. N1 00 óra 00 perctől a hadosztály vezetését az 5. Hadsereg-parancsnokság látja el. Az N1 időpontját a VK időben közli.

Természetesen ugyancsak október 14-én 002740/1968. számon – közel – hasonló tartalmú előzetes intézkedést¹⁶⁵ küldött *Csémi* altábornagy az 5. HDS parancsnokának is. Ebben tájékoztatta a címzettet a 8. gl. hadosztály számára adott intézkedéseiről, majd utasította a hadsereg-parancsnokságot az éjjelezési körletekben az N1 naptól az elhelyezésük és élelmezésük megszervezésére. A parancsnokság az MN Hadtápfőnökséggel közösen biztosítson mintegy 200 főt a szükséges gépjárművekkal a különböző anyagok központi tárintézetekben való leadásához. A hadsereg-parancsnokság N1 estig *Medve* és *Komárom* térségében sérültgépjármű-gyűjtőhelyet rendezzen be, illetve készítse elő az intézkedését a 8. gl. hadosztály állandó készenlétének helyreállításához. Az előzetes intézkedéshez mellékelték az MN hadtápfőnök által aláírt vasúti szállítási részletes feladattervet is, amely szerint gördülőanyagként összesen 454 különböző vagonra lesz szükség. A belépőállomás minden esetben *Komárom*.

Mint korábban láttuk, a Dél Hadseregcsoport parancsnoka szeptember 10-én – egyebek között – azt kérte *Czinege* vezérezredestől, hogy a 6. gl. ezredet tartsa továbbra is csehszlovák területen, aminek a miniszter udvarias érveléssel, de keményen ellenállt. Úgy tűnik, hogy ezen változtatnia kellett, mivel *Csémi* altábornagy csak az október 14-én kelt 002742/1968. számú levelében¹⁶⁶ értesítette arról a 3. hadtest parancsnokát, hogy az *egri* egység felkészül arra, hogy kombinált menetben visszatérjen békehelyőrségébe. Az N2 napon lépi át a határt, s ettől a pillanattól kilép a 8. gl. ho. alárendeltségéből, ezzel visszakérül a 4. gl. hadosztály kötelékébe. [További részletekre majd a 6. gl. ezred tevékenységét bemutató fejezetben térek ki – Sz. M.]

¹⁶⁴ HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e. (1968. 10. 14.)

¹⁶⁵ Uo.

¹⁶⁶ Uo.

A *Csehszlovákiában* tanúsított katonai és emberi erényeket nagyra értékelte a legfelsőbb vezetés, amit az október 15-éig kiosztott 2980 dicséret, 965 előléptetés, 257 jutalom, 234 fizetési előresorolás és 84 kitüntetés fémjelzett. E pozitív képet a 26 rendkívüli esemény árnyalta.¹⁶⁷ [Ez utóbbi adat jóval hátrább – legalábbis a július 27-e és október 15-e közötti periódusra – 30 rendkívüli és 24 eseményre módosult¹⁶⁸ – Sz. M.]

Még javában a megszállt területen tartózkodtak a magyar csapatok, amikor *Lakatos* vezérőrnagy a 00681. – más források szerint az október 3-án kelt 00101. – számú intézkedésében¹⁶⁹ elrendelte az alárendeltjei felé, hogy terjesszenek fel összefoglaló jelentést a Duna hadműveletben végzett tevékenységükről. Ezek el is készültek, és október 8-a, valamint 15-e között be is érkeztek a hadosztálytörzshöz. [De az azokban foglaltakat majd az egységek tevékenységét bemutató fejezetekben ismertetem – Sz. M.] A honvédelmi miniszter október 17-én hagyta jóvá a *Csémi* altábornagy által az előző napon aláírt elgondolást¹⁷⁰ a magyar csapatok *Csehszlovákia* területéről való kivonásáról. E szerint ezt úgy kell megoldani, hogy az mindkét ország lakossága és katonái számára egyértelművé tegye, hogy a feladat eredményesen fejeződött be, mivel az internacionalista kötelezettség alapján bevonult erők hozzájárultak az ellenforradalmi veszély elhárításához; sikeres segítséget nyújtottak a forradalmi erőknek; mindez a becsületes helytállás elismerést érdemel, valamint a szovjet csapatok jövőbeni állomásoztatása *Csehszlovákiában* megfelelő garanciát biztosít az imperialista beavatkozással szemben. A kivonás konkrét kezdeti időpontja még nem ismert, ezért „[...] a tervezés során feltételezett időpontokkal dolgozunk. /:N/ nap = a 8. hadosztály kivonulásának kezdő napja.”¹⁷¹ [Az alább látható – később kiadott Naptári tervben¹⁷² már a konkrét dátumok is szerepelnek – Sz. M.]

NAPTÁRI TERV														
N-1-től - N 12-ig														
Időpontok	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	Helyűrségek
Atalkutatók megnevezése	N-1	N 1	N 2	N 3	N 4	N 5	N 6	N 7	N 8	N 9	N 10	N 11	N 12	
6 gl. e., 14 gl. e., 22 lve 59. eü. z.	Felkészülés	Menet			A leszerelés előkészítése.		Gym. Karbantartás	Gym. Iskolák						EGGER, MAGYANKIZSA CEGLÉD
31 hk. e.	Felkészülés	Menet			A leszerelés előkészítése.		Gym. Karbantartás	Gym. Iskolák						RÉTSÁG
63 gl. e., 36 m. z., 93 pct.o., 300 ljm.	Felkészülés	Menet			A leszerelés előkészítése.		Gym. Karbantartás	Gym. Iskolák						MAGYATÁD, MARCALI
33 gl. e., 14 lév. o., 42 k. z., 73 v. szd., 134 h. z., ho. hlp.	Felkészülés	Menet			A leszerelés előkészítése.		Gym. Karbantartás	Gym. Iskolák						ZALAEGERSZÉ LENYI TARDICA
8. gl. ho. tö.	Felkészülés	Menet			A leszerelés előkészítése.		Gym. Karbantartás	Gym. Iskolák						ZALAEGERSZÉ

55. ábra

Naptári terv

Forrás: HL MN Zala 1968. 6. d. 11. ő. e. (1968. 10. n. a.)

¹⁶⁷ HL MN Zala – 1968. 2. d. 2. ő. e. (1968. 10. 15.) 41.

¹⁶⁸ Uo. 127.

¹⁶⁹ HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 10.) A 33. gl., illetve a 14. gl. e. PK. összefoglaló jelentése.

¹⁷⁰ HL MN Zala 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 10. 16.)

¹⁷¹ Uo. 2.

¹⁷² HL MN Zala 1968. 6. d. 11. ő. e. (1968. 10. n. a.)

Az N1 00 óra 00 perctől a magyar kötelékek kilépnek a DHDCS alárendeltségéből, s az 5. HDS-hez kerülnek vissza.

Az *Elgondolás*¹⁷³ nagyon egyértelműen rögzítette:

„A csapatok kivonására az MNK [kiemelés tőlem – Sz. M.] honvédelmi minisztere ad parancsot, ezzel demonstrálva, hogy a közös feladat végrehajtása befejeződött és a kivonásra a magyar párt [sic!] és állami vezetés hozott döntést. Gyakorlati szempontból az alárendelés megváltozását az is indokolja, hogy a kivonás megszervezését a magyar katonai vezetés tudja megfelelően megoldani.”¹⁷⁴

A főerők három menetvonalon – átlagosan két nap alatt – „keréken” érkeznek haza, a nehéztechnika pedig 13 vasúti szerelvényvel, 450 vagonon.

A kivonás 1. napján a csapatok felkészülnek a menetre, és a berakóállomásokra beérkezik a vasúti gördülőanyag. A 2. napon három ezred és egy önálló zászlóalj; a 3.-on két ezred és három önálló zászlóalj; a 4. napon a hadosztálytörzs, egy ezred, három önálló zászlóalj és a hadtáp hajtja végre a kivonást, míg az 5. napon az utolsó egységek is beérkeznek békehelyőrségeikbe. A menetoszlopok a 2., 3. és 4. napon *Győrnél, Komáromnál* és *Drégelypalánknál* lépik át a határt. Az első napi menet után magyar területen éjszakázni pihenőkörletekben (*Pápa-Dél* és *Nagyoroszi*) ágyakkal és matracokkal berendezett sátrakban. A menet alatt kétszer kapnak meleg ételt. A menetelő és a vasúton szállított alegységek a békehelyőrségek előtt egyesülnek, és „[...] teljes állományukkal vonulnak be helyőrségeikbe”¹⁷⁵ – hangsúlyozták aláhúzással is az előljárók.

Ezt követően a népgazdaságból igénybe vett járműveket az N6–8 napon adják vissza, a tartalékosok pedig 7–9 napon belül (N12) szerelnek le, kivéve a hadtáposokat, akik további 1–3 nap múlva.

A kivonás politikai feladatai között rögzítették, hogy a vonatkozó miniszteri parancs tartalmazza a feladat végrehajtásának politikai értékelését; a csapatokat a határon az MN tábornokai fogadják; a helyőrségekre való beérkezéskor nyilvánosság előtt hirdessék ki a miniszteri parancsot; a 8. hadosztály parancsnoka a kivonás befejezésekor a *zalaegerszegi* ünnepségen nyilvánosan tegyen jelentést a feladat végrehajtásáról a vezérkar főnökének „mint a legfelsőbb politikai és állami vezetés képviselőjének”.¹⁷⁶

A feladatot végrehajtó magyar kötelékek helyőrségparancsnokai a parancs vétele után tájékoztassák a helyi párt-, állami és katonai vezetőket, majd a viszonyok függvényében udvariasan búcsúzzanak el! Amennyiben a helyi vezetők kezdeményeznék a magyar csapatok valamilyen búcsúztatását, azt vegyék köszönettel, de ne kezdeményezzék! A helyőrségekből nappal vonuljanak ki!

Az élezredeket a határon három helyen, majd a csapatokat kilenc helyőrségben nyilvánosan fogadják. A *győri* és a *zalaegerszegi* fogadásról a tv, a rádió, valamint a központi és a megyei lapok tájékoztatnak.

A visszatérő szovjet csapatok parancsnokait a határon a HM és a területi szervek képviselői fogadják, laktanyáikban ünnepi gyűléseken köszöntik, de mindez nem publikus.

¹⁷³ HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 10. 16.)

¹⁷⁴ Uo. 2.

¹⁷⁵ Uo. 3.

¹⁷⁶ Uo. 4.

A miniszter október 28-án hadosztálypártaktíva-értekezleten elemzi majd az elmúlt eseményeket, majd ezt követően – fokozatosan – történik a kitüntetések, előléptetések és jutalmak átadása. A tartalékosok leszerelése előtt a helyőrségekben tartanak ünnepi csapatgyűléseket, lehetőleg a hozzátartozók jelenlétében.

Ezt követően részletes javaslatot terjesztettek elő arról, hogy kiket, miért, milyen szintű és formájú elismerésben célszerű részesíteni.

A szovjet védelmi miniszter október 17-én adta ki a 242. számú parancsát¹⁷⁷ a saját csapatok részleges kivonására. Ebben – akárcsak a magyar parancsban – a nemzetközi helyzet ismételt felvázolását követően:

„A csehszlovák szocialista vívmányok megvédésére irányuló internacionalista kötelességteljesítésben résztvevő [sic!] személyi állománynak a feladat példás végrehajtásáért, a technika szakszerű kezeléséért köszönetemet fejezem ki [...] Csapataink egy része ideiglenesen *Csehszlovákia* területén marad [...] Az állandó állomáshelyükre visszatérő egységek és magasabb-egységek személyi állománya eredményesen folytatja katonai szakismeretének [...] gyarapítását és állandóan készen áll azon feladatok végrehajtására, melyeket a Kommunista Párt és a Szovjet Kormány tűz eléjük.”¹⁷⁸ [Eredeti írásmóddal, de a kiemelés tőlem – Sz. M.]

Bár korábban már több helyen és esetben is szó volt róla, a személyügyi főcsoportfőnök az október 17-én kelt 034. számú intézkedésében¹⁷⁹ egyértelműsítette, hogy milyen állománykategóriát, milyen helyállásért, milyen számban lehet elismerésre előterjeszteni.

Grecsko marsall kezdeményezésére 1968. október 18-án ismét találkozott az öt (hon-)védelmi miniszter, ezúttal *Moszkvában*. Erről *Czinege* vezérezredes 24-én – *Biszku Béla* útján – 00403/HM. T. számon¹⁸⁰ terjesztett fel jelentést a Politikai Bizottsághoz. Az értekezleten két kérdés szerepelt: tájékoztatás a csehszlovák kormánnyal történt tárgyalásokról, illetve a csapatkivonás elgondolásának az ismertetése.

Ami az első témát illette: *Csehszlovákiában* a helyzet lassan normalizálódik, a szövetséges csapatok – a nem várt, bonyolult helyzet ellenére is – helytálltak, ezért a jelentős részük kivonható. A szövetséges párt- és kormányvezetések döntése alapján a szovjet fél tárgyalásokat kezdett a csehszlovák féllel, amelyek egyes vezetők magatartása miatt nehéz körülmények között folytak. Ezért a szerződéstervezetben bizonyos kompromisszumokra kényszerült, amely azonban nem járt elvi engedményekkel. (A csehszlovák illetékesek nem járultak hozzá, hogy szövetséges csapatok maradjanak az országban, így csak szovjet csapatok további ott állomásoztatásába egyeztek bele. Nehézségek merültek fel mind az ideiglenesen *Csehszlovákiában* maradó szovjet erők létszáma, mind a szövetséges erők kivonásának ütemezése terén. Ez utóbbit a csehszlovákok 20 napos határidőhöz kötötték, azonban végül 2 hónapban egyeztek meg.)

¹⁷⁷ *HL MN Zala* 1968. 6. d. 11. ő. e. (1968. 10. 17.)

¹⁷⁸ Uo. 1–2.

¹⁷⁹ Uo.

¹⁸⁰ *HL MN Zala* – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 10. 18.) Ezt a jelentést 00405–00407/1968. számon küldte meg *Biszku Bélának*, *Fock Jenőnek* és *Fehér Lajosnak* 1968. 10. 21-én.

„*Grecksó* elvtárs az összes körülményt figyelembe véve, az aláírt okmányokat és azok kihatásait pozitívnak értékelte, melynek nagy politikai, valamint katonai jelentőséget tulajdonít, mivel szerinte a *Varsói Szerződés hadseregeinek hadászati helyzete jelentősen megjavult azáltal, hogy ebben az irányban erőförlényre tettünk szert*. Emiatt kénytelen volt a NATO vezetősége már másfél hónapja tanácskozni olyan rendszabályok kidolgozásán, amelyek ezt az erőförlényt ellensúlyozzák. Összefoglalva *Grecksó* elvtárs kifejezte, hogy a Szerződés aláírásával a harc egy szakasza lezárult. Ennek a szakasznak a minősítése /szavait a jelenlevő honvédelmi miniszterekhez és a szovjet katonai vezetőkhez intézve:/ többek között olyan kifejezéseket használt: »Üdvözlöm Önöket a dicsó hadművelet befejezése kapcsán. Ez komoly lépés volt, amely megmutatta szövetségünk erejét. Igaz, hogy ellenállás nélkül mentünk be, de el voltunk szánva, hogy adott esetben fegyveresen is szembeszálljunk az ellenforradalmi erővel.«¹⁸¹ [Eredeti írásmóddal, de a kiemelések tőlem – Sz. M.]

A második kérdéssel kapcsolatban a szovjet védelmi miniszter ismertette, hogy a csapatkivonást október 20-a és november 15-e között tervezik végrehajtani, mint ahogy az erre vonatkozó és 17-én kiadott parancsban szerepel. Ez utóbbi szerint a magyar kötelékek az október 20–25. közötti napokban térhetnek haza.

Bár a csapatok „talpon” távoznak, a nehéztechnika szállítására 600 vasúti szerelvényre van szükség, amiből *Magyarországtól* 69 biztosítását kérte.

Befejezésül *Grecksó* marsall köszönetet mondott a honvédelmi minisztereknek, rajtuk keresztül az országok hadseregeinek a feladat végrehajtásában tanúsított jó együttműködésért és a tett erőfeszítésekért.

A honvédelmi miniszteri hozzászólásokat kezdő *Czinege Lajos* engedélyezhetőnek vélte azt, hogy amennyiben a helyi szervek el akarják búcsúztatni a hazatérőket, akkor ez megtörténhessen. *Jaruzelski* altábornagy ez ellen tiltakozott, provokáció lehetőségére hivatkozva. Viszontválaszában a magyar miniszter megerősítette, hogy amennyiben őszinte a búcsúztatás szándéka, az nem utasítható vissza. Ez utóbbival értett egyet a szovjet miniszter is.

A többi védelmi miniszter – természetesen – minden ponton egyetértett a szovjet kollégája által előterjesztettekkel, sőt: „Elismerésüket fejezték ki a szovjet politikai, állami és katonai vezetésnek a feladat végrehajtásában tanúsított áldozatkész munkájukért és a jó együttműködésért.”¹⁸² [Eredeti írásmóddal – Sz. M.]

Czinege vezérezredes legnagyobb döbbenetére a fenti kivonulási menetrendtől eltérően zárszavában arra kérte *Grecksó* marsall a lengyel és magyar kollégáját, hogy egy-egy ezredet tartsanak vissza november 10-éig, hogy egy időre eshessen a szövetséges csapatok kivonásának a befejezése. Az értekezlet szünetében tiltakozott ez ellen a vezérezredes, mondván, hogy számára nem érhető a csapatkivonás elnyújtása 5-ről 21 napra. Mindenki tisztában van vele, hogy a jóval nagyobb szovjet kontingens kivonására sokkal több idő szükséges, ráadásul a csapatparancsnokok már megkapták az előzőleg jóváhagyott dátumokat. Ezt követően a szovjet miniszter azt kérte, hogy legalább október végéig húzódjon el a magyar csapatkivonás. *Kádár János* október 19-én beleegyezett a kompromisszumos dátumba: október 31-ébe.

¹⁸¹ *HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e.* (1968. 10. 17.) 3–4.

¹⁸² Uo. 5.

A honvédelmi miniszter ugyancsak október 18-án küldte meg 002791/1968. számon az 5. Hadsereg parancsnokának a 002. számú parancsát¹⁸³ a 8. gl. hadosztály hazarendeléséről. A kétoldalnyi szokásos „politikai lózungot” követően október 20-án 0 órától kivonta a hadosztály teljes jelenlegi állományát a DHDSCS hadműveleti alárendeltségéből és visszautalta az 5. HDS-parancsnok alárendeltségébe. A határátlépéstől kezdve a 31. hk. és a 22. tü. ezred a 11. hk., a 6. gl. ezred pedig a 4. gl. hadosztályparancsnok alárendeltségébe lép. Az itthon maradt 8. hk. és 20. tü. ezred, valamint a 38. hk. f. zászlóalj október 25-étől visszakerül a 8. gl. hadosztály állományába.

A hazatelepülés öt napot vesz igénybe. A lánctalpas eszközök kirakóköretéből a békehely-
őrségekbe való meneténél fordítsanak kiemelt figyelmet az utak és műtárgyak megóvására!

Természetesen ugyanezt a 002. számú miniszteri parancsot – bizonyos „átfazonírozással” – 002792. és 002793/1968. számon¹⁸⁴ megkapta a 8. gl. hadosztály és a 3. hadtest parancsnoka is.

Mindezzel párhuzamosan a VK 3. csoportfőnöke is kiadta a 001840. számú intézkedését¹⁸⁵ a Zala feladat végrehajtásában részt vett alakulatok békehadrendre, békeszervezetre és békeállományra történő visszatérésére, valamint az ezzel kapcsolatos feladatok végrehajtására.

Október 20-án a 31. harckocsiezred parancsnoka is megkapta – a 8. gl. hadosztály parancsnoka útján – 002808/1968. számon a vezérkarfőnök 002. számú intézkedését,¹⁸⁶ mi-szerint – a fent említett *Kádár–Grecsko*-kompromisszum következtében – október 31-éig marad a jelenlegi helyőrségében, változatlan feladattal. Október 23-ával kilép a 8. gl. hadosztály alárendeltségéből, s átkerül közvetlen vezérkari alárendeltségbe.

A BM III/IV. csoportfőnök október 21-i 61-11-261/68. számú jelentése¹⁸⁷ szerint egyrészt a szövetséges csapatokkal kapcsolatban aláírt szerződés következtében csökkent *Alexander Dubček* népszerűsége a lakosság körében, ugyanakkor barátságosabbak a magyar katonákkal szemben. „Megbízható értesülés szerint [...] dr. *Husak* lesz a CSKP első-titkára [...] A központi személyi változások után végrehajtják a kerületi és járási vezetésben a szükséges tisztogatást [...]”¹⁸⁸ [Eredeti írásmóddal, de a kiemelések tőlem – Sz. M.]

A csapatkivonási egyezmény következtében a lakosság barátságosabban viselkedik a szövetséges csapatokkal, némileg csökkent a szovjetellenesség, tudomásul veszik bizonyos szovjet csapatok maradását. Ugyanakkor több vonatkozásban erősödik a jobboldali ellentevékenység is. Sőt erősödik a tisztikaron belül a szlovák–ceh ellentét.

Elsőként az *egri* 6. gl. e. harckocsizászlóalja lépte át – vasúti szállítással – a határt hajnali 3 órakor, az ezred többi része menetoszlopban ért magyar földre. A 14. gépkocsizó lövészezred vasúti szállítmánya is elhagyta *Szlovákiát*. „Eddig rendezavarásról, provokációról, rendkívüli eseményről nem értesültünk”¹⁸⁹ – szolt a jelentés.

¹⁸³ HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e. (1968. 10. 18.)

¹⁸⁴ HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e., valamint 6. d. 11. ő. e. (1968. 10. 18.)

¹⁸⁵ HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e. (1968. 10. 18.)

¹⁸⁶ Uo. (1968. 10. 20.)

¹⁸⁷ HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ő. e. (1968. 10. 21.)

¹⁸⁸ Uo. 376. f.

¹⁸⁹ Uo. 377. f.

56. ábra

A magyar csapatok megkezdték a terv szerinti hazatelepülést

Forrás: http://index.hu/kultur/cinematix/2016/08/20/keresik_a_szereplokot_a_68-as_filmhez/
(A letöltés ideje: 2017. 03. 21.)

A csapatok ünnepélyes fogadására október 21-én került sor Győr központjában,¹⁹⁰ ahol Kovács Pál vezérőrnagy politikai főcsoportfőnök, miniszterhelyettes üdvözölte a hazatérőket.¹⁹¹

57. ábra

A hazatérő katonák köszöntése Győrben

Forrás: http://index.hu/belfold/tegnapiujsg/2008/08/20/1968_bevonulas_csehszlovakiaba/
(A letöltés ideje: 2017. 03. 21.)

Ebből az alkalomból a honvédelmi miniszter e napon kiadott 40. számú parancsa¹⁹² rögzítette:

¹⁹⁰ Az utolsó magyar kötelék, a rétsági 31. harcokszerezd október 31-én hagyta el Csehszlovákia területét. PATAKY (1996): *i. m.* 156.

¹⁹¹ CSENDES–GELLÉRT (1993): *i. m.* 313., valamint TÓTH-SZENTESI Attila (2008): 1968: bevonulás Csehszlovákiába. *Index* (online), 2008. 08. 20. Elérhető: http://index.hu/belfold/tegnapiujsg/2008/08/20/1968_bevonulas_csehszlovakiaba/ (A letöltés ideje: 2017. 03. 26.)

¹⁹² *HL HM Titkárság 1968/T – 249. ő. e.* (1968. 10. 21.)

„A kapott feladat végrehajtásában részt vett alakulatok példamutatóan teljesítették kötelességeiket, magasfokú [sic!] fegyelmezettségről, politikai és erkölcsi szilárdságról tettek bizonyosságot. A parancsnokok, tisztek ismét tanújelét adták, hogy rendelkeznek megfelelő tapasztalatokkal, korszerű parancsnoki tulajdonságokkal, a politikai vezetés ismereteivel, a szervezés, irányítás készségével [...] Fialat életkorú sorkatonáink feladataikat fegyelmezetten – hozzáértően – bátran és állhatatosan teljesítették. A tartalékosok gyorsan és zökkenőmentesen beilleszkedtek az adott körülményekbe, elismerésre méltóan hasznosították politikai érettségüket, élettapasztalataikat [...] Becsület helytállásukért köszönetemet fejezem ki [...] A leszerelő tartalékos honvéd, tiszthelyettes és tiszt elvtársaknak kívánom, hogy visszatérve otthonaikba, munkahelyeikre, eredményesen vegyék ki részüket a szocialista építőmunkából, s legyenek szüntelenül készen szocialista vívmányaink védelmére.”¹⁹³

S valóban, ezt követte is az eddig példátlan elismerésözön! Az október 25-én kelt 0602., 0603., 0604., 0609., valamint a 26-i 0607. és a dátum nélküli 0608. számú miniszteri parancsok¹⁹⁴ tanulsága szerint 13 fő kapott Vörös Csillag Érdemrendet, 37 tiszt Kiváló Szolgálatért Érdemrendet, 164-en a Haza Szolgálatáért Érdemérem arany, 149-en az ezüst és 274-en a bronz fokozatát. Soron kívül előlépett ezredessé 4, alezredessé 17, őrnaggyá 71, századossá 6 és főhadnaggyá 12 fő. Dicséretben és jutalomban részesült (2000–5000 Ft értékben) 45, dicséretben pedig 2 fő.

Véletlenül éppen akkor jártam – az abban az időben még Váci utcai – Tiszti Klub közepében, amikor, az elismerésben részesült sok katona kitódult az épületből, kezében egy-egy szál vörös szegfűvel. Ekkor talákoztam – sajnos utoljára – a szintén elismerésben részesült egykori *egri* ezredparancsnokkal, *Szabó Géza* ezredessel is.

A párt- és hadseregvezetés „hálája” még nem csökkent a következő hetekben sem. Az 1968. október 26-án kelt 0611. számú miniszteri parancs¹⁹⁵ nemcsak a szokatlanul hosszú indoklásával –

„Különösen nagy felelősség hárul a magasabb parancsnoki és más vezető beosztású elvtársakra, akik alárendeltjeik irányítását, nevelését, tevékenységük összehangolását, a feladatok végrehajtásának ellenőrzését mély kötelesség-tudattal végzik és hozzájárulnak a kiépítési eredmények szilárdításához, a harckészültség fenntartásához.”¹⁹⁶

– tér el a korábbiaktól, hanem abban is, hogy meglepően sok, 16 alezredest léptetett elő ezredessé november 7-i hatállyal.

Azonban már *Madách Imre* is rámutatott arra, hogy:

„Az élet mellett ott van a halál,
A boldogságnál a lehangolás,
A fénynél árnyék, kétség és remény.”¹⁹⁷

¹⁹³ Uo. 278–278/a. f.

¹⁹⁴ *HL MN 1968/T – 471. ő. e.* (1968. 10. 25–26.)

¹⁹⁵ *HL MN 1968/T – 471. ő. e.* (1968. 10. 26.)

¹⁹⁶ Uo. 1.

¹⁹⁷ MADÁCH Imre (1862): *Az ember tragédiája*. Első szín. Pest, Emich Gusztáv Akadémiai Nyomdász.

S valóban, a sok elismerésre méltó tevékenység mellett voltak – mint korábban már utaltam rá – tragikus események, de – az akkori jog szerint – büntetendő cselekmények is. *Horváth István* ezredes, szervezési csoportfőnök 1969. március 15-én terjesztette fel a vezérkari főnökhöz a Politikai Főcsoportfőnökség 00306/69. számú tapasztalati jelentését a Zala gyakorlattal összefüggésben.¹⁹⁸ Ennek 1. számú mellékletében összefoglalta a gyakorlat során előfordult és azzal összefüggő bűncselekményeket, fegyelmi vétségeket, baleseteket.

E szerint 70 fő ellen tettek feljelentést a katonai ügyészségen, akikből 3 főt fegyelmi hatáskörbe utaltak, 4 főt ügyészi figyelmeztetésben részesítettek, 12 esetben megtagadták a nyomozást, és 51 vádlott – 45 bűnügyben – került a katonai bíróság elé. Ebből 3 főt felmentettek, 1 főt fegyelmiire utaltak, és 47 főt (7 hivatásos és 1 tartalékos tisztet; 2–2 hivatásos, illetve tartalékos tiszthelyettest; 1 tényleges, valamint 3 tartalékos tisztest, továbbá 26 tényleges és 5 tartalékos honvédet) ítélték el. [Elgondolkodtató, hogy az esetek többségében, de abszolút számát tekintve is a hivatásos, illetve a tényleges katonák voltak az elkövetők – Sz. M.]

A jogerős ítéletek megoszlása büntetési kategóriák szerint:

- katonai büntettek: 4–4 esetben parancs iránti engedetlenség, illetve készenléti szolgálat megszegése; 2–2 esetben szökés, fegyveres külföldre szökési kísérlet, valamint őrutasítás megszegése, s végül: 1–1 esetben szolgálati feladat alóli kibúvás, eljárás elleni erőszak, továbbá eljárási hatalommal való visszaélés;
- köztörvényes büntettek: ebből 5 politikai jellegű (izgatás – 2, rémhírterjesztés – 3), illetve 25 egyéb köztörvényes büntettek (gondatlan veszélyeztetés gépkocsival – 5; gondatlan veszélyeztetés fegyverrel – 4; behívóparancs iránti engedetlenség, garázdaság – 3–3; társadalmi tulajdon elleni lopás, illetve bajtársi lopás – 2–2; valamint hatósági rendelkezések elleni izgatás, államtitoksértés, közösség megsértése, ittas járművezetés, társadalmi tulajdon rongálása, továbbá feljelentési kötelezettség elmulasztása – 1–1).

Ami a bűncselekményeket előidéző okokat és körülményeket illette: túlzott italozás – 19; fegyverkezelési szabályok megsértése, illetve gyávaságból eredő félelem – 4–4; gyorsajtás, anyagi haszonszerzés – 3–3; katonai szolgálattal szembeni ellenszenv – 2; rendszer elleni ellenszenv, üzembiztonsági szabályok megszegése gépkocsival, gyerekes kalandvágy, feltűnést kiváltó nagyképűség, felelősségre vonástól való félelem, rosszul értelmezett bajtársi szolidaritás, családi és szociális problémák, egyéni sérelem, fáradtság, fegyelmezetlenség, kényelemszeretet, illetve a feladat végrehajtására való kényszerítés – 1–1. Mint látható, alapvetően az italozás és a fegyverkezelési szabályok megsértése jelentette a komolyabb gondot.

A fegyelmi eljárások során 2 tisztet, 1 polgári alkalmazottat, a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola 3 növendékét és 3 tartalékos tiszti növendéket távolítottak el a hadseregből. Ettől azonban lényegesen súlyosabb volt, hogy egy százados öngyilkosságot követett el a hadművelési területről való eltávozása alatt. (A jelentés szövegezése elég dodonai: „Nem tudott időben visszamenni, levelei arra utalnak, hogy az események miatti elkeseredésben lett öngyilkos [...]”¹⁹⁹ [Milyen események? Az elkésés vagy a megszállás miatt? – Sz. M.]; egy tiszt életét vesztette harcokcsi-, két cseh állampolgár gépkocsi-, egy fő pedig fegyverbaleset

¹⁹⁸ *HL MN Zala – 1968. I. d. I. ő. e.* (1969. 03. 15.)

¹⁹⁹ Uo. 3.

következtében. Súlyosan megsérült gépkocsibaleset következtében 2–2 tiszt és tiszthelyettes, fegyverbaleset eredményeként 1–1 honvéd és cseh katona, továbbá egyéb baleset következtében 1–1 tiszthelyettes és honvéd.

Korábban láthattuk, hogy a 31. harcokocsiezrednek még kint kellett maradnia, s ezért a vezérkar közvetlen alárendeltségébe helyezték. Így az ezred parancsnoka október 25-én a Hadművelési Csoportfőnökség operatív csoportjának küldte meg 0335/1968. számon a hadművelési jelentését.²⁰⁰ Ebből megtudható, hogy az ellenőrzése alatt álló területen az élet normális, a lakosság nyugodt, az üzemek termelnek. A csehszlovák harcokocsiezred és a felderítő-zászlóalj a laktanyájában tartózkodik, míg a *rétsági* harcokocsiezred *Lévától* ÉNY-ra, 1 km-re táborozik. Továbbra is blokkírozzák a 64. hk. e. lőszerraktárát, s rejtett figyelést folytatnak a laktanya és az üzemanyagraktár vonatkozásában. A magyar katonák hangulata megfelelő. Az eltávozáson lévő tiszt csoport, s velük együtt 25 sorkatona rendben bevonult. Az ezredtörzs elkészítette két változatban: „talpmenettel” vagy kombinált menettel történő kivonásuk tervét. Már az előző napon pontosították a helyi párt- és állami szervekkel, valamint a 64. harcokocsiezred parancsnokságával a búcsúlátogatások időpontját. A mai napon a faipari vállalat igazgatója köszönt el.

Két nappal később a 0341/1968. számú jelentésben²⁰¹ – a látogatások kivételével – lényegében megismételték a 25-i tényeket. A magyar katonák hangulata továbbra is megfelelő. Október 26-án a *Mitnye* (helyesen: *Mýtne*) *ludanyi/vámosladányi* termelőszövetkezet vezetője búcsúlátogatáson fogadta az ezredparancsnok-helyettest és -törzsfőnököt, megköszönve a korábban ott dolgozó csoport becsületes munkáját. [Lehet, hogy ott készült a korábban bemutatott szüreti kép? – Sz. M.] Ezért a TSZ-oklevelet és egy táskarádiót adományozott az ezrednek.

Szerencsére a történelem nem követelt a *rétságiaktól thermopülai* méretű áldozatot, mert október 29-én *Csémi* altábornagy aláírta a 002877/1968. számú 003-as parancsát,²⁰² miszerint a 31. harcokocsiezred október 31-én hajtson végre menetet *Léváról Rétságra*.

A vezérkari főnök az október 29-i távmondatával²⁰³ az MN *Zalaegerszeg* 4891 alakulatot (8. gl. ho.) 20-i hatállyal visszahelyezte az MN 5232 *Székesfehérvár* (5. HDS) állományába.

S végezetül – a hazatérés alkalmából, a teljesség igénye nélkül – célszerű röviden megemlékezni azok áldozatos munkájáról is, akik nélkül nem teljesülhettek volna ezek az embert próbáló feladatok.

E hetekben az 59. egészségügyi zászlóalj hét sebész, két szülész (?), egy-egy orr-fül-gégész és labor szakorvosa, valamint kórboncnoka; három-három fogorvosa, általános orvosa és belgyógyásza, valamint egy gyermekgyógyásza (?) a kisegítő személyzettel együtt 1968. augusztus 21-e és október 4-e között elvégzett 397 szakorvosi (230 bel-, 36 bőr- és 10 ideggyógyászati, 85 orr-fül-gégészeti, 14 urológiai és 22 szemészeti) vizsgálatot; a „kiskötőzöben” 210 (törési, kissebészeti) beavatkozást; 11 műtétet; a sebészeti fektetőben 77 sebkezelést (lövés, törés, ficam, utókezelés stb.); a belgyógyászati fektetőben 72 beteg ellátását; 903 fogászati kezelést; 167 röntgenleletezést; 6 fő elkülönítőben való kezelését; 242 laborvizsgálatot, valamint a Központi Katonai Kórházba utaltak 87 beteget.²⁰⁴

²⁰⁰ HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e. (1968. 10. 25.)

²⁰¹ Uo. (1968. 10. 27.)

²⁰² Uo. (1968. 10. 29.)

²⁰³ Uo.

²⁰⁴ HL MN Zala – 1968. 44. d. 71. ő. e. (1968. 10. 09.)

Közel hasonló időintervallumban (1968. július 27-e és szeptember 30-a között a 93. gépkocsiszállító zászlóaljnál a következő javításokat végezték el:

3. táblázat
Kimutatás az elvégzett technikai javításokról

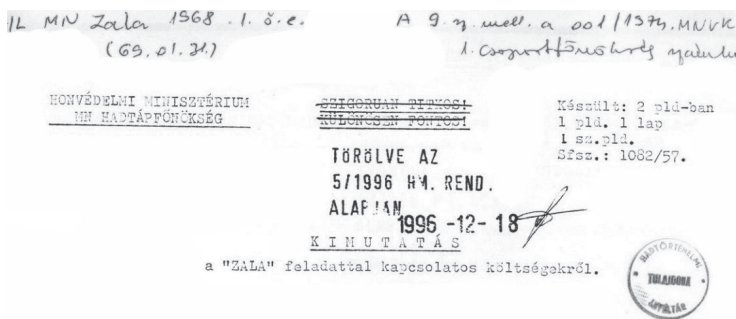
Kimutatás az elvégzett javításokról														
Zala gyakorlat 1968. 07. 27. – 1968. 08. 20-ig						Duna gyakorlat 1968. 08. 21 – 1968. 09. 30-ig						Mindösszesen		
Menet alatt			Megind. körletben			Menet alatt			Települési helyen					
TÍPUS	darab		darab			darab			darab			darab		
	Jav.	Vont. Ment.	Jav.	Motor csere	Vont. Ment.	Jav.	Vont. Ment.	Jav.	Motor csere	Vont. Ment.	Jav.	Motor csere	Vont.	
Warsawa, Volga	–	–	4	–	–	–	–	8	–	–	12	–	–	
Gaz-69, Nysa	4	1	21	3	–	1	–	37	2	1	63	5	2	
Garant L0-4														
K-30	6	3	18	5	1	4	3	26	7	–	54	12	7	
Cs-344, 346	5	2	48	–	2	6	2	50	1	–	109	1	4	
Cs-420, 450	–	–	1	–	–	1	–	25	–	7	27	–	7	
D-442	1	1	3	–	–	–	1	8	1	–	13	1	1	
Zil-130, 157	4	2	1	2	–	2	–	8	–	4	15	2	6	
Ikarusz 30, 55	–	–	2	–	–	–	–	12	–	–	14	–	–	
Skoda, MÁVAG	2	1	4	1	1	–	1	1	–	–	7	1	3	
Cs-350	4	4	17	1	–	1	–	23	–	12	45	1	6	
Mkp.	–	–	3	–	–	–	–	11	6	–	14	6	–	
Hk. DTR-52 PU	–	1	11	1	3	1	3	7	2	5	19	3	2	
Aggregát	–	–	12	1	–	–	–	53	1	–	65	2	–	
Gk. Hk. Összesen	26	15	132	13	7	17	9	216	19	29	393	52	58	

Forrás: HL MN Zala – 1968. 44. d. 71. ő. e. (1968. 10. 09.)

Ami a 95. gépkocsiszállító zászlóalj e periódusban teljesítményét illeti, a 143 db 3,5 tonnás teher-, 38 db tartálygépkocsijával és 11 db 3 tonnás pótkocsijával 1173 t hajtó- és kenő-, 1154 t ruházati és elhelyezési, 2450 t élelmezési, valamint 750 t páncélos- és gépjárműtechnikai anyagot szállított ki *Csehszlovákiába*.²⁰⁵

²⁰⁵ Uo.

Mindezek az utóbbi adatok mindössze „cseppeknek bizonyultak a tengerben”, mert *Damó László* ezredesnek, az MN Hadtápfőnökség törzsfőnökének a Zala feladattal összefüggésben 1969. január 31-én kelt 0003348/1-1968. számú jelentése²⁰⁶ szerint a központi hadtáp az 1968. augusztus 21. és október 31. közötti időszakban teljesített szállításai során 227 tehergépkocsival 670 308 km-t tett meg, 975 968 tonnakilométert teljesítve. Ami e tevékenység költségkihatását illeti:

Szerv megnevezése	Terven felül költség	Kárösszeg + javi- tás+amortizáció	Összesen
	e. F o r i n t		
Elh. és Beruh. Csf-ség	16505,0	382,0	16887,0
Elh. Csf-ség	849,1	79,8	928,9
Ö. Ruh. O.	1608,6	7341,7	9150,3
Ö. Élm. O.	20723,2	1744,5	22467,7
Ö. Úza. O.	5506,2	73,2	5579,4
Ö. Köz. és Száll. O.	3031,0	-	3031,0
ÖSSZESEN:	51223,1	9621,2	60844,3

58. ábra

A Zala feladat költségei

Forrás: HL MN Zala – 1968. I. d. I. ő. e. (1969. 01. 31.)

Ezzel lényegében lezárult a 8. gépkocsizó lövészadosztály – mint a hadműveletben részt vevő magyar erőket magába foglaló magasabbegység – „békebeli” háborús művelete.

Ezen összefoglaló fejezet után célszerű részletesebben is bemutatni a *fontosabb feladatokat végrehajtó egységek* tevékenységét is.

²⁰⁶ HL MN Zala – 1968. I. d. I. ő. e. (1969. 01. 31.)

IX. fejezet

A 14. gépkocsizó lövészezred tevékenysége a Duna hadműveletben (1968. július 26. – október 31.)

A nagykanizsai 14. gl. ezred részére a 8. gl. hadosztályparancsnok 1968. július 25-én 02 óra 00 perckor juttatta el a feladatot a *csehszlovákiai* tevékenységre.¹ 26-án 15 órakor rendelte el a 2000-es és a Vízválasztó harcászultségi intézkedések bizonyos pontjainak bevezetését. 16 órakor megkezdődött a szabadságon lévők berendelése, és *Török Mihály*² ezredes parancsnok tiszti gyűlést hívott össze. 21 órára megérkezett a hadosztályparancsnok *előzetes intézkedése* a Zala gyakorlatra.³

Az ezred ügyeletes tisztje 1968. július 27-én 03 órakor kapta a 8. gl. hadosztály hadműveleti ügyeletes tisztjétől a parancsot a Gyémánt feladat (részleges rejtett mozgósítás – „M”) végrehajtására a „[n]épgazdaságból lebiztosított technikai eszközök bevonultatása nélkül”.⁴ A kijelölt személyek és szervek megtették az ilyenkor szükséges – begyakorolt – lépéseket, így rendben fogadták a 3. órában beérkező bevonultak első csoportját. A lebiztosított állomány – a *biztonsági hányaddal* együtt – M-1 10 óra 00 percre 96%-ban beérkezett, így biztosított volt a 100%-ra való feltöltés, tehát az ezred – a technikától eltekintve – ettől a perctől készen állt a feladat végrehajtására.⁵

27-én a reggeli órákban már rendelkezésre állt a hadosztályparancsnok, *Lakatos Béla* vezérőrnagy 01. számú menetparancsának kivonata, valamint a hadosztálytörzsfőnök 001. számú intézkedése is a menet és az összpontosítási körlet (ÖPK) elfoglalásának mindenoldalú biztosítására, valamint a nehéztechnika vasúti szállítására. Mindezek alapján 09 óra után indult meg az egység a megindulási körletbe.

Az ezredet a hadosztály 1. számú menetvonalán: *Nagykanizsa–Kaposvár–Dombóvár–Gyöng–Simontornya–Dunaföldvár–Tass–Tatárszentgyörgy–Pilis–Jászberény–Hatvan–Pásztó* vonták előre mintegy 420 km-en. Az ezred *menetrendjét* a következőképpen építették fel: ezredtörzs, 1. gl. zászlóalj, légvédelmi szakasz, 120 mm-es aknavetőüteg, 2. gl. z., rakéta-páncéltörő üteg., 3. gl. z. és az ezredhadtáp. A menetben összesen 257 harc- és gépjármű vett részt. A besorolást július 27-én kezdték meg a laktanya területén, amelyet az utolsó jármű 21 órakor hagyott el. 21 óra 30 perckor *Böhönyénél* az oszlop éllel felzárkózott a megindulási terepszakaszra, majd rövid műszaki pihenő után megkezdte menetét. 28-án 04–05 óra között *Dunaföldvárnál* hosszúpihenőt tartott, majd áthaladt a hídon.

¹ HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 10.) A 14. gl. e. PK hadműveleti összefoglaló jelentése 4/a.

² *Török Mihály* (1930–2008) altábornagy, hadosztály-, majd hadseregarparancsnok.

³ HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 10.) 3.

⁴ Uo. 1.

⁵ Uo. 1–2.

Részben, mert az újonc gépkocsivezetők két hónappal a bevonulásuk előtt szerezték meg a jogosítványukat, részben mert a menet végrehajtása előtti háromnapos távvezetési gyakorlatról kellett őket visszarendelni, fáradtak voltak, ráadásul a menetszlop különböző típusú gépjárművekből épült fel, így nem mindig volt tartható az előírt menetsebesség, aminek következtében a menet „hullámzóvá” vált, a menetszlop szétszakadt. A 420–430 km-es menet alatt 20 gépjármű hibásodott meg.

Az ezred harcokcsizászlóalját és lánctalpas nehéztechnikáját két vasúti szerelvényvel juttatták el 28-án 15 óra 30 percig a *pásztói* vasútállomásra.

Az ezred 28-án 18 órára elfoglalta megindulási körletét, ahol azonnal megszervezték az őrzés-védelmet, feltöltéseket, karbantartásokat, javításokat, viszont a meredek terep, a kevés erdő nehezítette a rejtést-álcázást.⁶

A hadosztályparancsnok 001. számú harcparancsát [lásd a VII. fejezetben – Sz. M.] és a különböző fegyvernemi főnökök intézkedéseit július 29-én reggel egyidejűleg kapta meg az ezred, így az ezredtörzs elvégezhetette a szükséges pontosításokat, a hadművelati tisztek elkészítették a századparancsnokok munkatérképét. Ez a munka augusztus 2-án fejeződött be a törzsben, majd ezt követően az okmányokat vas iratládákban a titkos (T) irodán helyezték el.⁷ Az ezredparancsnoki elhatározás kidolgozását azonban nagymértékben megnehezítette az a tény, hogy ehhez nem rendelkeztek részletes felderítési adatokkal a lakosság hangulatára; a helyőrségekben lévő objektumok helyére, az alakulatok összetételére vonatkozóan, és nem rendelkeztek nagy méretarányú térképekkel.

Az ezrednek a megindulási körlettől 280 km-re lévő *Nové Mestót/Vágújhelyet, Piešťanyt/Pöstyént* (260 km) és *Topol'čanyt/Nagytapolcsányt* (245 km) kellett 10–12 óra alatt birtokba venni és ezekben helyőrség-parancsnokságokat létrehozni. Az ehhez megszabott menetvonal: *Pásztó–Alsótold–Herecsény–Cserhátsurány–Cserhátaláp–Mohora–Szügy–Balassagyarmat–Opatovszka [Opatovska Nová Ves?]/Apátújfalu[?]*–*Nemce/Zólyomnémeti–Csebovce [helyesen: Čebovce]/Csáb–Litava/Litva–Senohrad/Szénavár–Bzovik/Bozók–Hantianske-Nemce (Hontianske Nemce)/Hontnémeti–Ladzány/Ledény–Zemberovce (Žemberovce)/Zsember–Knetovce (Kmet'ovce)/Disznós–Gondovo/Garamsolymos–Timace (Timače)/Garamtolmács–Kozárovce/Garamkovácsi–Olichov (Volkovce-Olichov)/Valkóc–Nitra/Nyitra–Bazovec [Bezovec?]*–*Čakajovce (Čakajovce)/Csekej–Topol'čany/Nagytapolcsány–Nemcice (Nemčice)/Nyitranémeti–Bojná/Nyitrabajna–Nyitra Blatnice (Nitrianska Blatnica)/Nyitrasárfő–Rodosina (Radošina) Banka/Bánka–Piešťany/Pöstyén–N. Mesto-Nad Vahom (Nové Mesto nad Vahom)/Vágújhely. [Amennyiben összehasonlítjuk a VII. fejezetben bemutatott hadosztályparancsnoki menetparancsot, akkor látható egyrészt némi eltérés, másrészt attól – talán érthetően, az alárendeltek szempontjából – lényegesen részletesebb is. Ugyanakkor az olvasó munkáját megnehezíti, hogy nem választotta külön a menetvonal eltérő részeit! – Sz. M.]*

Az ezred besorolási pontjaként *Nagymezőpusztát* határozták meg, ahol fel kellett venni a menetrendet is az alábbiak szerint:

- vegyes felderítőcsoport (VFCS), megerősítve egy harcokocsizakasszal (három T-54), így állománya két úszó harcokcsi (UHK), három felderítő úszó gépkocsi (FUG), három T-54 harcokcsi;

⁶ Uo. 3–4.

⁷ Uo. 4/a.

- mozgásbiztosító osztag (MBO) az ezred műszaki század állományából;
- előőrsszázad (EŐ szd.);
- elővéd (EVÉD) az 1. gl. z., megerősítve a 2. hk. szd.-dal;
- a 120 mm-es aknavető üteg (av. ü.);
- a rakéta-páncéltörő üteg;
- a légvédelmi géppuskás szakasz;
- az ezredtörzs operatív csoportja;
- a 2. gl. z., megerősítve a 3. hk. szd.-dal;
- a 3. gl. z., megerősítve az 1. hk. szd.-dal;
- az ezredtörzs nem operatív csoportja (komendánsszakasz, híradószázad, műszaki század, ellátószakasz), valamint
- a hadtápvezetési pont.⁸

A határátlépést a *balassagyarmati* határátkelőhelyen tervezték, de felkészültek olyan problémákra is, mint hogy a csehszlovák határőrség ellenáll, vagy felrobbantják az *Ipoly*-hidat. E felkészülés lényege:

- Amennyiben a csehszlovák határőrség semleges marad, és nem áll ellen, a vegyes felderítőcsoport (VFCS) átmegy a hídon, és nyugatról megkerülve az épületet blokkirozza azt. Az 1. gl. z. harcfelderítő járőre keleti irányból biztosít, míg a *balassagyarmati* határőrség végrehajtja a lefegyverzést.
- Ha a határőrség ellenáll, és a híd nincs felrobbantva, a VFCS öt harckocsija tűzcsapást mér az objektumra, az 1. gl. z. harcfelderítő járőre a harckocsik biztosítása mellett átmegy a hídon, megrohamozza az objektumot, elfoglalja azt, és végrehajtja a lefegyverzést.
- Amennyiben a hidat felrobbantották vagy aláaknázták, és a határőrség ellenáll, az 1. gl. z. 2. szd.-át előrevonják a folyópartra, a 120 mm-es aknavető üteg tüzelőállást foglal, és a 2. gl. zászlóaljjal együtt tűzcsapást mér, majd biztosítja a VFCS átkelését a gázlón. *Balassagyarmat* NY 1 km-en az 1. lépcsőben lévő alegységek lánctalpas úszó gépkocsikon (LUG) átkelnek, s a második változat szerint ténykednek.⁹

Az *elhatározás* kidolgozásánál felkészültek olyan szituációra, amikor a csehszlovák fegyveres erők együttműködnek, amikor semleges álláspontra helyezkednek, vagy éppen ellenállnak. Így az előrevonás során számítottak ellenállásra *Čebovce/Csáb–Senohrad/Szénavár* között a gyakorlótéren lévő alegységekkel; (*Žemberovce*)/*Zember–Timače/Garamtolmács* a 64. hk. e. ellenállásával; *Topol'čany/Nagytapolcsány* térségében a 22. tü. e. tevékenységével, valamint *Nové Mesto nad Váhom/Vágújhely* és *Piešťany/Pöstyén* között a Híradó Tiszti Iskola növendékeivel. [Szerencsére ez utóbbiak augusztus 25-éig szabadságon voltak – Sz. M.]

Az objektumok birtokbavételét is három verzióban tervezték meg:

- Amennyiben a Csehszlovák Néphadsereg (CSNH) kötelékei nem állnak ellen és együttműködnek, abban az esetben a vegyes felderítőcsoport és a harcfelderítő járőrök felzárkóznak az objektumra, blokkirozzák azt a főerők beérkezéséig, majd

⁸ Uo. 5.

⁹ Uo. 5/a–6.

kihívják a parancsnokot, és felszólítják az együttműködésre. Amennyiben hajlandó erre, feladatot kell szabni számára.

- Ha a CSNH semleges marad, abban az esetben az objektumot blokkírozni kell, majd a parancsnok kihívása után elrendelni a fegyverek leadását, intézkedni megőrzésükre, megszervezni a laktanya őrzését, a személyi állományt pedig szabadságotolni.
- Viszont ha a CSNH egységei ellenállnak, abban az esetben az objektumot, illetve a fegyvereket arcból lekötni, miközben a kijelölt erők kétoldali manővert hajtanak végre, majd csapást mérnek, hogy megadásra kényszerítsék az ellenállókat. Amennyiben erre ekkor sem hajlandók, rohammal elfoglalni az objektumot, majd lefegyverezni a személyeket, átvenni a létesítmény őrzését, a lefegyverezetteket pedig hadifogolyként kezelni.

Míndezek mellett minden helyőrségben birtokba kell venni a postát s a szakemberekkel biztosítani a vezetékes összeköttetést; elfoglalni a vasútállomást és lefegyverezni a csendőrséget; begyűjteni a milícia és a vadásztársaság fegyvereit; összegyűjteni a különböző járműveket; felvenni a kapcsolatot a Nemzeti Bizottsággal és a pártbizottsággal, biztosítani normális munkafeltételeiket; a kijelölt operatív csoportok segítsék a helyi közigazgatást.¹⁰

A megindulási körletben beindult a kiképzés, amelyen belül a várható feladatokra történő felkészítésre koncentráltak. (Például a folyóátkelés módjai; az átkelés eszközei; a LUG-ra való felhajtás gépjárművel; a legfontosabb biztonsági rendszabályok átismétlése; karhatalmi igazoltatás, tömegoszlatás, fogolykísérés; menetbiztosítás, harcfelderítés stb.) Július 29-én beérkezett az egységhez 12 fő operatív munkás, akiket négyesével a zászlóaljához irányítottak, illetve 16 órákor megjött egy helikopter és egy repülő-összekötő tiszts is, valamint négy tolmács. Ez utóbbiak a zászlóaljához és az ezredtörzshöz kerültek.

A bevonult tartalékos és az első időszakos állomány az *aszódi* lőtérén 72–100%-os eredménnyel végrehajtotta a rendszeresített géppisztolyokkal és golyószórókkal az előkészítő lögyakorlatot.¹¹

Július 31-én az ezred lőszerszállító oszlopát lőszerszállító gépkocsikkal erősítették meg.¹²

Az ezred harcértéke a hadművelet végrehajtásakor: 160 tiszts, 87 tiszthelyettes, 1628 sorállományú, összesen 1875 fő; 573 pisztoly, 1630 géppisztoly, 91 golyószóró, 87 RPG–7 kézi páncéltörő gránátvető, 18 géppuska, 18 db 82 mm-es aknavető, kilenc 57 mm-es páncéltörő ágyú, nyolc 120 mm-es aknavető, öt ZU–2 légvédelmi géppuska; 18 db személy-, 155 db tehergépkocsi, két motorkerékpár, 15 db FUG, három PT–76 úszó harckocsi (UHK), 29 db T–54 harckocsi, négy BTR (páncélozott szállító harcjármű – oroszul: BronyeTranzsportyOR), egy helikopter, 238 db különböző híradó eszköz, két lánctalpas úszó gépkocsi (LUG) és hat különböző műszaki munkagép.¹³

¹⁰ Uo. 5–6.

¹¹ Uo. 4/a., 6/a.

¹² Uo. 4/a.

¹³ Uo. 1. sz. melléklet.

59. ábra

D-442 felderítő úszó gépkocsi (FUG)

Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/D%E2%80%93442_FUG
(A letöltés ideje: 2017. 08. 03.)

60. ábra

PT-76 felderítő úszó harckocsi (UHK)

Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/PT%E2%80%9376#/media/F%C3%A1jl:PT-76_National_Museum_of_the_Great_Patriotic_War.jpg
(A letöltés ideje: 2017. 08. 03.)

A 14. gl. ezred 1968. augusztus 19-én 18–23 óra között végrehajtotta a besorolást a várt feladat végrehajtásához, majd 20-án 23 órakor megkezdte az *előrevonást* VFCS,¹⁴ mozgásbiztosító osztag (MBO), előőrsszázad (EŐszd.), 1. gl. z., 120 mm-es av. ü., rakéta-páncéltörő üteg, légvédelmi géppuskás szakasz, ezredtörzs, 2. gl. z., 3. gl. z., ezredhadtáp menetrendben egy gl. z. erejű elővéd (EVÉD) alkalmazásával. A *balassagyarmati határáteresztő ponton* augusztus 21-én 02 órakor [*moszkvai* idő szerint, tehát +2 óra – Sz. M.] léptek csehszlovák területre a magyar határőrség biztosítása mellett, miközben a csehszlovák határőrök semmilyen ellenállást nem tanúsítottak. Ezt követően a gl. zászlóalj a részükre meghatározott menetvonalakon – harckocsikkal megerősítve, EŐ. szd. alkalmazásával – folytatták a menetet a meghatározott objektum birtokbavételére. Eközben sehol semmilyen ellenállással, provokációval nem találkozottak.¹⁵

Az 1. gl. z. – mint az ezred elővédzászlóalja, 30–35 km/h átlagsebességgel – a mintegy 280 km-re lévő *Nové Mestót/Vágújhelyet* a tervezett időre elérte annak ellenére, hogy a műút nem tett lehetővé nagyobb sebességet a lánctalpas járművek gyakori megcsúszása miatt, illetve még ilyen sebesség mellett is rendkívül gyakori volt a lánctalp szegecsének kiesése, valamint a láncszakadás. A város szélén a zászlóalj oszlopát öklüket rázó, köpködő, ordító mintegy 700–800 fős tömeg fogadta, és nem akart szabad utat adni. Így azokat és a várost megkerülve tíz harckocsi biztosítása mellett északról körülfárta a helyőrség legfontosabb objektumát, a Híradó Tiszti Iskolát. A laktanya elfoglalását egy 400–500 fős tömeg – szidalmazások közepette – meg akarta akadályozni, de ezt a zászlóalj kordon képzésével meggátolta. A zászlóaljparancsnok az iskola parancsnokát együttműködésre szólította fel, amit ő megtagadott. Ezt követően megszüntették részére a fegyverletétel menetét, így

¹⁴ A 32 fős vegyes felderítőcsoport állománya a következő volt: 3 FUG, 3 T-55, 2 PT-76 [76 mm-es löveggel felszerelt úszó harckocsi – Sz. M.] a felderítőszázad-parancsnok vezetésével haladt 5-10 km-rel az elővédzászlóalj előtt. Amennyiben egyidejűleg több objektumot kellett felderíteni, felzárkózott hozzá a zászlóalj harcfelderítő járőre (HFJ). A VFCS harcrendje a következőképpen épült fel: 2 hk., 2 FUG, 2 úszó harckocsi (UHK), 1 FUG, majd 1 hk. A menet előtt működő helikopter a VFCS FUG-jában elhelyezett 313-as vevővel folyamatos tájékoztatást adott az élen haladóknak. *HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e.* (1968. 10. 15.) 7/a.–8./a.

¹⁵ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e.* (1968. 10. 10.) A 14. gl. e. PK hadműveleti összefoglaló jelentése.

a zászlóalj parancsnoka 21-én 14–15 óra között elfoglalta az objektumot. Az összegyűjtött fegyvert és lőszert 18 órára elhelyezték a lőszerraktárban, amelynek biztosítására közös őrséget szerveztek. A csendőrség városi parancsnokságát és a postaközpontot 22-én 06–07, a katonai gépjavító üzemet pedig 26-án 10–12 óra között vették birtokba.

A 2. gl. z. – 21-én 15 óráig – a 260 km-re lévő *Piešt’any/Pöstyén* repülőterét foglalta el, szintén ellenállás nélkül. Ezt követően a zászlóaljparancsnok megállapodott a város vezetőivel, katonai parancsnokával, amit azok be is tartottak.

A 3. gl. z. – 21-én 13 órára – a 240 km-nyire lévő *topol’čanyi/nagytopolcsányi* lakotnyát vette birtokba – szerencsére szintén – ellenállás nélkül. A fegyver- és robbanóanyag-raktárhoz itt is közös őrséget szerveztek. A zászlóaljparancsnoknak sikerült megértetnie a kialakult helyzetet a helyi parancsnokkal, így a közös megegyezés alapján minden szinten jó kapcsolat alakult ki a magyar és csehszlovák katonák között.¹⁶

Az augusztus 20-án az ezredhez bevonult három politikai munkás, akiket szétosztottak a zászlóaljak között, most megkezdheték a helyőrségparancsnokok munkájának a segítségét. Az augusztus 22-én érkezett ugyancsak három közigazgatási operatív munkást szintén szétosztották a helyőrségparancsnokok munkájának segítésére.¹⁷

25-étől naponta 2–3 órás szolgálati idővel járőrözést szerveztek a helyőrségekben egy-egy gl. sz. erővel a fegyveres csoportok megfigyelésére, kisebb csoportok feloszlására, a katonai és nyugati gépkocsik igazoltatására.¹⁸

A 3. gl. zászlóaljat augusztus 25-én 22 órakor a 63. ezred 3. gl. zászlóalja leváltotta, és átvette a robbanóanyag-raktár, a HDS-javítóbázis, valamint a szovjet átjátszóállomás őrzését. Ezzel a zászlóalj az ezred harcálláspontja közelébe települt, és *akciócsoportok* létrehozásával ezredtartalékba került. 26-án 05 óráig az ezredtörzs, az ezredközvetlen alegységek és az ezredhadtáp áttelepültek *Nové Mesto/Vágújhely* Ny 2 km-re.¹⁹

Augusztus 28-ától szeptember 20-áig az ezred, illetve a *piešt’anyi/pöstyéni* repülőterén települt 2. gl. z. közvetlen alárendeltségébe került a HDS 1. rádiótechnikai százada a csehszlovák rádióállomások és légi célok felderítésére.²⁰

Augusztus 31-étől a helyőrségi járőrök már csak megfigyelési és felderítési feladatokat láttak el.²¹

Mindezen gesztusok ellenére a feszültség továbbra is fennállt. Így például a Híradó Tiszti Iskolán ugyancsak augusztus 31-én lefolytatott megbeszélésen a parancsnok azt mondta a 14. gl. ezredparancsnok vele megbeszélést folytató politikai helyettesének, miszerint:

„Nagyon sajnálatos, hogy nem a normális élet körülményei között tárgyalhatunk. Ezt a problémát mi magunk is meg tudtuk volna oldani, nem kellett volna, (h)ogy ide jöjjenek. Mi meggátoltuk az ő szocialista építésüket. Ők többet akartak adni a demokráciából a népnek, de úgy látszik, hogy nem lehet, mert ahogy diktálják úgy csináljuk. Ő nem segít nekünk, ha mi akarunk segíteni menjünk haza stb.”²² [Eredeti írásmóddal – Sz. M.]

¹⁶ Uo. 7–7/a.

¹⁷ Uo. 4/a.

¹⁸ Uo. 8.

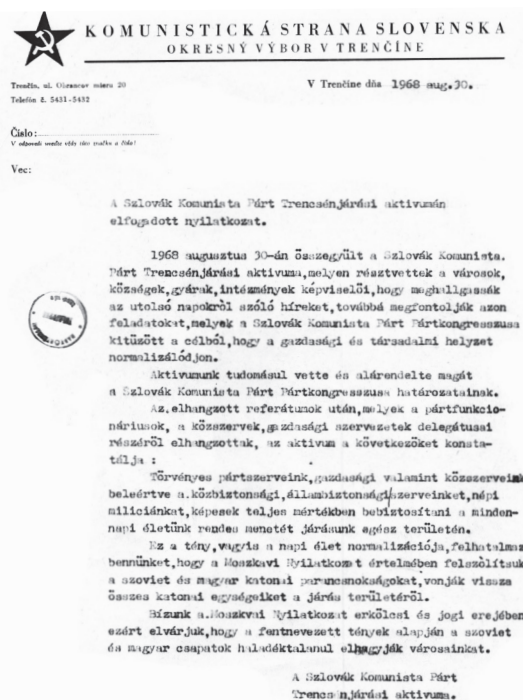
¹⁹ Uo. 7–7/a.–8.

²⁰ Uo. 4/a., 8.

²¹ Uo. 8.

²² *HL MN Zala – 1968. 48. d. 76. ő. e.* (1968. 09. 01.) 1.

Hasonló szellemben fogant a Szlovák Kommunista Párt *Trenčín/Trencsén* járási aktíváján elfogadott nyilatkozat,²³ amelyet átadtak az ezredparancsnokságnak azzal, hogy továbbítsák az előljáróikhoz.

61. ábra

Az elfogadott nyilatkozat

Forrás: HL MN Zala – 1968. 48. d. 76. ö. e. (1968. 09. 01.) 1. (A képen lévő nyilatkozat szövege alább olvasható.)

A Szlovák Kommunista Párt *Trencsén* járási aktívumán [aktíva-értekezletén – Sz. M.] elfogadott nyilatkozat [eredeti írásmóddal – Sz. M.]:

„1968 augusztus 30-án összegyűlt a Szlovák Kommunista Párt *Trencsén* járási aktívuma, melyen résztvettek a városok, községek, gyárak, intézmények képviselői, hogy meghallgassák az utolsó napokról szóló híreket, továbbá megfontolják azon feladatokat, melyek a Szlovák Kommunista Párt Pártkongresszusa kitézött a célból, hogy a gazdasági és társadalmi helyzet normalizálódjon.

Aktívumunk tudomásul vette és alárendelte magát a Szlovák Kommunista Párt Pártkongresszusa határozatainak.

Az elhangzott referátumok után, melyek a pártfunkcionáriusok, közszervek, gazdasági szervezetek delegátusai részéről elhangzottak, az aktívum a következőket konstatálja:

²³ Uo.

Törvényes pártszerveink, gazdasági valamint közszerveink, beleértve a közbiztonsági, állambiztonsági szerveinket, népi miliciánkat, képesek teljes mértékben bebiztosítani a mindennapi életünk rendes menetét járásunk egész területén.

Ez a tény, vagyis a napi élet normalizációja, felhatalmaz bennünket, hogy a Moszkvai Nyilatkozat értelmében felszólítsuk a szovjet és a magyar katonai parancsnokságokat, vonják vissza összes katonai egységeiket a járás területéről.

Bízunk a Moszkvai Nyilatkozat erkölcsi és jogi erejében, ezért elvárjuk, hogy a fentnevezett tények alapján a szovjet és a magyar csapatok haladéktalanul elhagyják városainkat.

A Szlovák Kommunista Párt
Trencsénjárasi aktivuma”

Mint több jelentésből is tudjuk, – szerencsére! – továbbra sem történt fegyveres konfliktus az érintett felek között. Ez – sajnos – nem jelenti azt, hogy nem fordult elő fegyverbaleset! Így például szeptember 1-jén 20 óra 50 perckor az ezred egyik őrhelyén szolgálatot ellátó két magyar és egy csehszlovák katona közül az utóbbi megmutatta, hogyan kell szétszedni a géppisztolyát, majd ezt követően ugyanezt tette az egyik magyar őr, aki nem vette ki a tárat a géppisztolyból, így amikor ismét összeszerelte a fegyverét és elhúzta az elsütő billentyűt, a térde fölött 10 cm-rel a comb közepén átlőtte a csehszlovák katona combját.²⁴

A helyzet konszolidálódásával szeptember 20-án az 1. gl. z. teljes állományával, harci technikájával áttelepült a Híradó Tiszti Iskola hátsó traktusába, s ezzel egyidejűleg kivonták az objektumból a 2. hk. szd.-ot, a mű. szd.-ot, valamint a technikai zárórészleget, majd a további normalizálódásra való tekintettel 25-én 19 óra 30 perckor az 1. gl. z. elhagyta a Tiszti Iskolát és az ezred harcálláspontja mellett települt.²⁵

Az ezt követő – egyre lassabban telő hetek – már csak rutinfeladatok teljesítésével teltek mindaddig, amíg megérkezett a várva várt hazatelepülési parancs. Mint az előző fejezetben bemutatott *Naptári tervből*²⁶ tudjuk, az ezred az N2–3 napon, azaz 1968. október 21–22-én térhetett haza *nagykanizsai* helyőrségébe.

Az ezred nehéztechnikájának hazatelepítéséhez szükséges vasúti szállítást egy-egy 31, illetve 30 vagonos szerelvényvel tervezték végrehajtani az N2–3 napon *Nové Mesto nad Váhom* berakó-, *Komárom* belépő- és *Gelse* kirakóállomással a *Győr–Szombathely–Zala-szentiván* vasútvonalon.²⁷

²⁴ Uo. (1968. 09. 02.)

²⁵ Uo. 7/a.

²⁶ *HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e.* (1968. 10. n. a.)

²⁷ *HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e.* (1968. 10. 14.)

X. fejezet

A 63. gépkocsizó lövészezred tevékenysége a Duna hadműveletben (1968. július 26. – október 31.)

A nagyatádi 63. gl. ezred részére 1968. július 27-én 04 órakor, míg a kiegészítő parancsnokságok számára egy órával korábban rendelték el a Gyémánt feladat (részleges rejtett mozgósítás – „M”) végrehajtását. Az ezredparancsnok és helyettese távollétében – hadosztályparancsnoki eligazításon vettek részt *Zalaegerszegen* – a hadműveleti tiszt rendelte el M + 40 perckor a 2000-es és a Vízválasztó harcckészültségi intézkedésekben foglalt feladatok végrehajtását.¹

Az első tartalékosok 07 óra 35 percre értek be (M + 3,5), a zöm 09 óráig, de az ezred részére előírt M+8 órára nem mindenki érkezett be, így az ezred feltöltése csak M + 12 órára történt meg.²

A népgazdaságból bevonultatott 39 db gépjármű (hét Gaz–51, 26 db Csepel 350, 352, 450, és 420/D; három IFA, két ZIL 130 tehergépkocsi és egy Nysa mentőgépkocsi) sem érkezett be M + 8, csak M + 12 órára, így az ezred hiába érte el az M-készüléket 27-én 15 órára, a fenti okok miatt késett az állományrendezés, továbbá a felszerelés. [Háborús viszonyok között akár tragikusnak is lehetne mondani, hogy az M + 5 órára beküldött 38 gépjárműből 33-at (!) vissza kellett küldeni, mert nem feleltek meg a műszaki követelményeknek – Sz. M.]³

Az ezred július 27-én 07 órakor kapta meg a hadosztályparancsnok 01. számú parancsának kivonatát, amely szerint 28-án 21 órára el kell foglalnia összpontosítási körletét *Erdőkeresztes–Gödöllő–Isaszeg–Valkó* térségében, és 29-én 02 órára legyen készen harc feladat végrehajtására. A menetkészülék elérését az ezredparancsnok – a megindulási ponton – 27-én 23 órakor jelentse, és a megindulási terepszakaszt 28-án 01 óra 25 perckor lépje át *Böhönye D* útelágazásnál.⁴

Az összpontosítási körletbe való beérkezés után *Takács István*⁵ alezredes – egyebek mellett – azonnal hozzálátott elhatározása kidolgozásához. A hadosztályparancsnoki parancs értelmében a 63. gl. ezrednek előre kellett nyomulni a *Veresegyháza–Vác–Nagymaros–Letkés* menetvonalon, majd a hadosztály bal szárnyán, *harc előtti alakzatban* kell átlépnie a csehszlovák határt, majd átkelni az *Ipolyon* és a *Garamon*, ezt követően egy zászlóaljjal birtokba venni *Šturovót/Párkányt*, a főerőkkel pedig *Nové Zámkyt/Érsekújvárat*. A továbbiakban foglalja el a fontosabb katonai és polgári objektumokat, anyagi bázisokat, biztosítsa

¹ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e.* (1968. 10. 10.) *A 63. gl. e PK. összefoglaló jelentése.* 1.

² Uo. 1–2.

³ Uo. 4.

⁴ Uo. 8.

⁵ *Takács István* (1928–2009) katonatiszt, alezredes, ezredparancsnok.

a párt- és állami élet normális körülményeit, valamint nyújtson segítséget az ellenforradalmi erők felszámolásához.

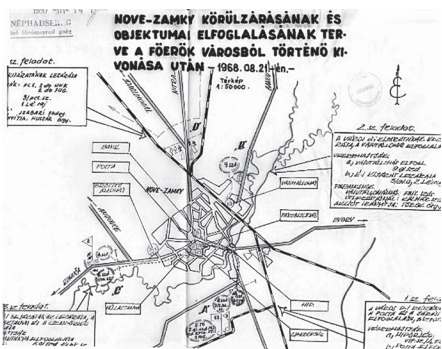
A maximális titokvédelem biztosítása érdekében az elhatározás kidolgozásában csak az ezredparancsnok, a helyettese, a törzsfőnöke, a politikai helyettese és a hadműveleti főtiszt vett részt. A munkával 30-án 20 órára végeztek, amit *Lakatos* vezérőrnagy 31-én 15 órakor hagyott jóvá.⁶

Az elhatározás lényege az volt, hogy:

- a *šturovói/párkányi* irányban az 1. gl. zászlóalj – megerősítve a 2. hk. szd.-dal, a 120 mm-es av. ü.-vel, kettő LUG-gal, egy-egy műszaki felderítő, illetve vegyi- és sugárfelderítő (VSF) járőrrel mint *elővéddel* – tevékenykedik, míg
- a *Nové Zámky-i/Érsekújvári* irányban a 3. gl. zászlóaljat alkalmazzák, megerősítve a 3. hk. szd.-dal, a műszaki tartalékkal és a felderítőcsoporttal mint *elővéddel*.

Maga az ezred is létrehozott egy vegyes felderítőcsoportot (VFCS) két PT-76 UHK-val, két FUG-gal és 2–3 fő mű. felderítővel, *Nové Zámky/Érsekújvár* felderítési főiránnyal. Emellett még felderítőtartalékot is képeznek (két FUG, egy PT-76 és egy parancsnoki FUG), akiket a *šturovói/párkányi* irányban terveztek alkalmazni.⁷

Részletesen megtervezték a két város fontosabb objektumainak elfoglalását is:

62. ábra

Nové Zámky körülzárásának terve

Forrás: HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 10.) 5. vázlat

63. ábra

Šturovo elfoglalásának terve

Forrás: HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 10.) 6. vázlat

Az ezred augusztus 20-án 21 órára elérte a teljes menetkésztséget, és éllel besorolt a *Gödöllő* DK 4 km műút-keresztződésnél kijelölt megindulási pontra. Menetrendje a következő volt:

- vegyes felderítőcsoport – három UHK, két FUG, egy műszaki felderítőjárőr (Mű. FJ) egy műszaki FUG és egy vegyi- és sugárfelderítő járőr egy FUG-gal;
- harcfelderítő járőr (HcFJ) – a 2. hk. szd. hat harcokocsival;

⁶ HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 10.) 15.

⁷ Uo. 20–21.

- elővédzászlóalj (EVÉDZ) – az 1. gl. z., megerősítve három TMM-hídkészlettel;⁸ az ezred légvédelmi szakasza, a 120 mm-es av. ü., mozgás-biztosító osztag (MBO – egy BAT⁹ és egy klt. KMM¹⁰), 1. mű. raj és a rakéta-páncéltörő üteg;

64. ábra

BAT gyorsjáratú lánctalpas bulldozer

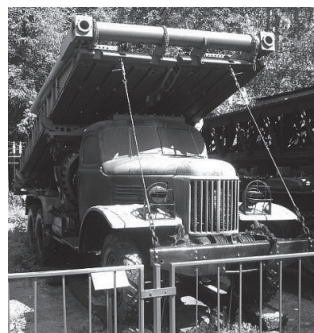
Forrás: www.flickr.com/photos/massimofoti/10541503665 (A letöltés ideje: 2017. 06. 21.)

65. ábra

TMM-3 nehézhídrakó gépkocsi

Forrás: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7a/Finnish_Artillery_Museum_022_-_TMM-3_%2826792353889%29.jpg (A letöltés ideje: 2017. 08. 03.)

66. ábra

KMM-2 közepes hídrakó gépkocsi

Forrás: www.military-vehicle-photos.com/picture/number2850.asp (A letöltés ideje: 2017. 08. 03.)

⁸ TMM-3 nehézhídrakó gépkocsi max. 60 tonnás összsúlyú járművek részére. Egy készlet (4 hídrakó gépkocsi) max. 40 m hosszú és 3,8 m szélességű, amely max. 3 m mély akadály áthidalására alkalmas. Ollós szerkezetű, fémszerkezetű, nyompályás híd. A négy mező telepítése/bontása 72/105; háromé 56/75, kettőé 30/40 perc, egy mezőé pedig 11/11 (15) perc – Sz. M.

⁹ Gyorsjáratú lánctalpas bulldozer – Sz. M.

¹⁰ KMM-2 közepes hídrakó gépkocsi max. 12 tonnás összsúlyú járművek részére. Egy készlet (5 hídrakó gépkocsi) max. 35 m hosszú és 3 m mély akadály áthidalására alkalmas. A hídmező szélessége itt is 3,8 m. Ollós szerkezetű, fémszerkezetű, nyompályás híd. A négy mező telepítése 72/105, a háromé 56/75 perc – Sz. M.

- az ezredtörzs;
- a 3. gl. z., megerősítve egy hk. szd.-dal;
- a műszaki tartalék (MÚT);
- a 2. gl. z., megerősítve a 2. hk. szd.-dal;
- a Haditanács¹¹ (18 gk.);
- az ezredhadtáplépcső;
- az utóórs (UŐ) – 5. gl. szd.

Az ezred *moszkvai* idő szerint 21 óra 30 perckor – éllel – átlépte *Gödöllő* K-i kijáratánál a megindulási pontot; 20–25 km/h sebességgel haladva 23 óra 30 perckor az 1. számú ellenőrzési terepszakaszt Vác D területén; a megindulási terepszakaszt pedig 01 órakor *Zebegény* ÉNY-on.¹² Az ezred felderítőcsoportja a határőrséggel együttműködve elfoglalta a *salkai/apolyszalkai* csehszlovák határőrőrsöt, és 02 órakor *Letkés* NY területén az ezred éllel átlépte a csehszlovák határt. Ezt követően – a korábban meghatározottak szerint – az 1. gl. zászlóalj a megerősítő eszközeivel *šturovói/párkányi*, a főerők pedig – élen a 3. gl. zászlóaljjal – *Kamenyin* (helyesen: *Kamenín*)/*Kéménd–Gbelce/Köbölkút–Nové Zámky/Érsekújvár* irányában törtek előre akadálytalanul.¹³

A harcokocsik *Ipolyon* való átkelésének biztosítására a hadosztály műszaki zászlóaljától megerősítésül kapott TMM-raj – az ezredműszaki főnök irányításával – a *Letkés* és *Salka/Ipolyszalka* közötti közúti hídtól É 500 m-re 21-én 02 óra 25 perckor megkezdte a hídépítést, azonban a sötétség, a kezelők nem kellő begyakorlottsága, tapasztalatlansága, valamint a nem kielégítő előzetes műszaki felderítés [lásd majd a XV. fejezetben – Sz. M.], illetve a TMM-eszközök kifogásolható műszaki állapota következtében a munkálatok az időnorma több mint kétszeresére elhúzódtak. Ennek egyenes következményeként a harcokocsik előrevonása több mint 2 órát késett. Ezért a harcokocsik nem vették igénybe, hanem a mellette felderített és berendezett gázlóátkelőhelyen keltek át. [Nem lehetett volna eleve így tervezni? – Sz. M.]

A *Garamon* történő átkelés feltételeinek megteremtése már sokkal szervezettebben, felkészültebben, a normaidő fele alatt megtörtént.¹⁴

Az 1. gl. z. öt *rohamcsoportot* és tartalékot képezve augusztus 21-én 03 órára a 2/1. gl. szakasza a *šturovói/párkányi* régi laktanyát, a zászlóalj főerői – a 2. és 3. gl. szd. – pedig a *Nána* D területén lévő laktanyát zárta gyorsan körbe délről és keletről, majd szállta meg. A 2. gl. szd. egy része kívülről biztosított, míg a zöme a kb. 2 m magas kerítésfalon áthatolva körülzárta a legénységi épületeket, a telephelyet és a laktanya nyugati szárnyát. A 3. gl. szd., valamint az aknavetőüteg 1. szakasza az ügyeletes tiszt (ÜTI) szobát, a parancsnoki épületet és a laktanya keleti szárnyépületeit zárta körül. Az erre kijelölt tiszt csoport elvégezte a jelenlévők lefegyverzését, majd az ügyeletes tiszt és az őrszoba elé őrséget állított.

Ezt követően a zászlóaljparancsnok az ügyeletes tiszttel lefegyvereztette és leváltatta a csehszlovák őrséget, míg a 2. és 3. gl. szd. egy-egy szakasza összegyűjtötte, majd elkü-

¹¹ Ez a hangzatos elnevezés egy speciális feladatú, összetételű csoportot takar Kiss Lajos vezérőrnagy vezetésével, akiknek a fő feladata az érintett párt-, állami és társadalmi szervekkel való kapcsolatfelvétel és -tartás, a politikai kibontakozás elősegítése volt – Sz. M.

¹² *HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e.* (1968. 10. 10.) *A 63. gl. e. PK. összefoglaló jelentése.*

¹³ Uo. 24–25.

¹⁴ Uo. 27.

lőnitette egymástól a tiszteket és a sorállományt. Ezzel párhuzamosan megtörtént a régi laktanya őrségének lefegyverzése és a lőszerraktár blokkírozása. Így a *šturovói/párkányi* kiemelt objektumok birtokbavétele – a tervezett időben – 03 óra 40 percre befejeződött.

Eközben az 1. gl. szd. tovább folytatta menetét a város központjába, ahol az 1/3. gl. szakasz 03 óra 10 percre elfoglalta a csendőrorsöt, 04 órára az 1/1. gl. szakasz a vasútállomást, a zászlóalj híradószakasza pedig a postát.¹⁵

Ami a 3. gl. zászlóalj tevékenységét illeti, a határ átlépését követően az ezred főerőinek élén elővédként (EVÉD) nyomult előre *Nové Zámky/Érsekújvár* irányában. A meghatározott időre – 05 óra 30 percre – elfoglalták a Járási Pártbizottság, a posta, a bank épületét, a vasútállomást és a csendőrlaktanyát. Az ezred felderítőcsoportja – áthaladva a városon – lezárta az északi, a zászlóalj páncéltörő szakasza pedig a déli irányú útvonalat, s ez utóbbi alegység biztosította az itteni – *Nitrára/Nyitrára* vivő – közút hidját.

Takács alezredes parancsára a 3. gl. z. parancsnoka 05 órára összehívta a város vezetőit (PB-titkár, Nemzeti Bizottság elnöke, a csendőrség és a katonai kiegészítő parancsnokai), ezt követően a Katonai Tanács [az ezred menetrendjében még Haditanácsként szerepelt! De itt is pár sorral később Katona Tanácsról olvashatunk. Ergo: valami ilyesmi, háborúban nem a pontos megnevezés a fontos! – Sz. M.] *Kiss Lajos* vezérőrnagy vezetésével a kora reggeli órákban megkezdte a kölcsönös tájékoztatást a város vezetőivel. Hozzájuk rövidesen csatlakozott a 06 órakor a városba érkezett ezredparancsnok is. A tárgyalások több óráig tartottak, s egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a helyi vezetők megosztottsága következtében – bár elfogadták – a magyar javaslatokat nem fogják teljesíteni.

Közben a város főterén egyre nagyobb és agresszívabb tömeg gyűlt össze, amelynek megfékezésére levegőbe is kellett lőnie – egykori tisztí iskolás és jóval később ZMKA-s társam parancsára – a biztosító alegységnek. [Lásd a VIII. fejezet elején leírtakat – Sz. M.] Mérlegelve a kialakult feszült helyzetet, annak csökkentése érdekében az ezred parancsnoka úgy döntött, hogy főerőit a délutáni órákban kivonja a városból az attól D-re 4 km-re lévő erdőbe.¹⁶

1968. augusztus 25-én 16 órakor az ezredparancsnok előzetes intézkedést kapott előrevonás és átcsoportosítás végrehajtására. *Lakatos* vezérőrnagy parancsa értelmében a 63. gl. ezredet 25-én 20 órától átcsoportosítják *Topol'čany/Nagytapolcsány* területére, hogy átvegye a 14. gl. ezredtől a terület ellenőrzését. Ezzel egyidejűleg az 1. gl. z. is kapott előzetes intézkedést arra, hogy hagyja el *Šturovót/Párkányt*, és csoportosuljon át *Nové Zámkyba/Érsekújvárra*.

A fenti parancs értelmében 25-én 20 órakor az ezred megkezdte előrevonását *Nitra/Nyitra–Topol'čany/Nagytapolcsány* irányában. Másnap 01 óra 30 percre a főerők elérték *Topol'čany/Nagytapolcsány* D 5 km erdő területét – a 14. gl. e. „állomáshelyét” –, ahol várakozási körletet foglaltak. Ezt követően *Takács István* alezredes elhatározása alapján a 3. gl. z. egy hk. szd.-dal és a 120 mm-es av. üteggel átvette a 14/2. gl. zászlóaljtól a városban diszlokált csehszlovák 22. páncéltörő tüzérezred laktanyáját. Ezt követően rövid időn belül felvette az ezred vezetése a kapcsolatot a különböző helyi vezetőkkel.

A konszolidáció – ha lassan is, de – egyre inkább kibontakozott, így a Csehszlovák Néphadsereg nagymérvű átcsoportosítása következtében szeptember 24-én a 3. gl. zászló-

¹⁵ Uo. 25–26.

¹⁶ Uo. 27–30.

aljat kivonták a laktanyából.¹⁷ Az így beköszöntött tábori élet körülményei között megváltást jelentett a 63. gl. ezred személyi állománya számára az október 22–23-ára (N3–4) elrendelt hazatelepülési parancs.¹⁸ Az ezred nehéztechnikáját egy 47 vagonos szerelvényt terveztek kivonni az N2–3 napon *Topol'čany/Nagytapolcsány* berakó-, *Komárom* belépő- és *Somogyiszob* kirakóállomások igénybevételével a *Székesfehérvár–Sárbogárd–Dombóvár* vasútvonalon.¹⁹

---

¹⁷ Uo. 30–31.

¹⁸ *HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e.* (1968. 10. n. a.)

¹⁹ *HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e.* (1968. 10. 14.)

XI. fejezet

A 33. gépkocsizó lövészezred tevékenysége a Duna hadműveletben (1968. július 26. – október 31.)

A *zalaegerszegi* 33. gl. ezred 1968. július 27-én 03 órakor kapta meg a Gyémánt feladat (részleges rejtett mozgósítás – „M”) végrehajtására vonatkozó parancsot. *Novák István* alezredes, ezredparancsnok intézkedett az érintettek berendelésére, akik 40 percen belül beérkeztek a laktanyába, így 03 óra 50 perc és 04 óra között kiadhatta intézkedéseit, majd a munkacsoportok 04 óra 30 percre elérték a készenléti állapotot. A tartalékosok fogadása 05 óra 30 perckor kezdődött meg, és 13 órára – a bevonult 557 tartalékosból 441 fővel – minden alegységet feltöltöttek.¹

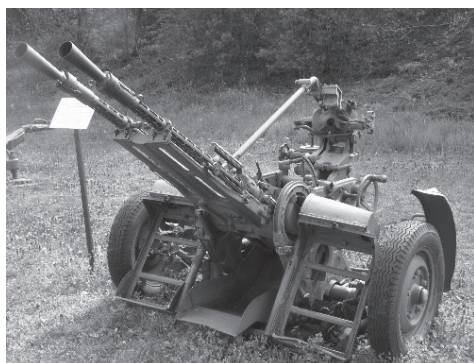
A 8. gl. ho. parancsnokának a megindulási körlet elfoglalására vonatkozó parancsát az ezred július 27-én 06 órakor vette kézhez. *Novák* alezredes a feladat tisztázását követően előzetes intézkedést adott ki, miszerint az ezred 10–12 napos Zala gyakorlaton vesz részt, [Ezzel a „füllentéssel” – bár lehet, hogy csak az ellenség megtévesztésére szolgáló dezinformációval (!) – egyetlen más iratban sem találkoztam – Sz. M.] ezért fel kell készülni kb. 400 km-es hosszúmenet végrehajtására. Meghatározta az ezred megindulási körletén (*Aszód* ÉK) belül az alárendeltek elhelyezkedését.²

Az ezred harcértéke a következő volt: 132 hivatásos (ht.) és 23 tartalékos (t.) tiszt; 59 ht. és továbbszolgálgó (tsz.), továbbá 18 t. tiszthelyettes, valamint 23 t. tiszti növendék; 1107 sor- és 414 t. legénység, összesen 1776 fő. Ami a fegyverzetet illeti: 91 db golyószóró, 87 db rakéta-páncéltörő gránátvető, 18 db géppuska, négy ZU–2 légvédelmi géppuska, 18 db 82 mm-es av., nyolc 120 mm-es av., kilenc 57 mm-es páncéltörő löveg és négy BRDM–A [2P–27 páncéltörő rakétákkal felszerelt páncélozott felderítő harcjármű – Sz. M.]; 9 személy-, 168 teher- és 42 különleges gépkocsi, 1 motorkerékpár; 13 db FUG; 3 úszó, 29 db közepes harckocsi és egy harckocsivontató, valamint négy BRDM [páncélozott felderítő harcjármű – Sz. M.] és 91 különböző híradó eszköz. (*Harcérték-kimutató*.)

---

¹ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e.* (1968. 10. 10.) *A 33. gl. e. PK. összefoglaló jelentése.* 1–2.

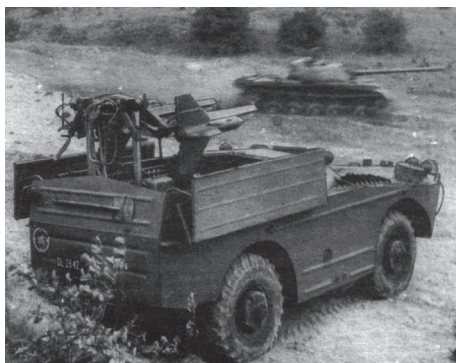
² Uo. 3–4.

67. ábra

ZU-2 légvédelmi géppuska

Forrás: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/cd/A_Magyar_N%C3%A9phadsereg_fegyverzete_-_ZU-2_1%C3%A9gv%C3%A9delmi_g%C3%A9ppuska_%2812%29.JPG
(A letöltés ideje: 2017. 08. 04.)

68. ábra

9K16 Smel páncéltörő rendszer

(BRDM-re telepített 2P-27 páncéltörő rakéták)

Forrás: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9e/2P26_TBtU_24_2.jpg
(A letöltés ideje: 2017. 08. 04.)

A hadosztályparancsnoki menetparancsot az ezred 27-én 10 órakor kapta meg, amelynek alapján az ezredparancsnok 11 órakor harcászati tájékoztatót tartott, majd 13 órakor kiadta menetparancsát. Az ezred *menetrendjét* a következőképpen építette fel:³

- felderítőszázad;
- 1. gl. z.;
- ezredtörzs, légvédelmi szakasz, híradószázad, komendánsszakasz;
- 2. gl. z.;
- rakéta-páncéltörő üteg, 120 mm-es av. ü., mű. szd., vegyivédelmi szakasz;
- ezredhadtáp.

Az ezred 17 órára érte el a menetkészzenlétet, a laktanyáját 27-én 20 órakor hagyta el éllel és 21 órakor véggel. 22 órára besorolt a *Sármellék É* műútélágazás megindulási pontra, hogy 23 órakor megkezdje 360 km-es menetét a *Sármellék–Siófok–Enying–Sárbogárd–Dunaujváros–Ercsi–Ráckeve–Ócsa–Zsámbok–Aszód* menetvonalon. A 20 km hosszúságú ezredoszlop 25 km/h-s egyenletes menetsebességgel mozgott, a menetlépcsők között 2–3 km-re csökkentett távközökkel.

A hosszúpihenő körletébe 28-án 05 órára beérve rendezték a menetoszlopot, végrehajtották a gépjárművek utántöltését, kisebb javításait, majd 08 órakor folytatták a menetet. *Ercsinél* 11 és 13 óra között pontonhídon átkeltek a *Dunán*, és 16 órára beérkeztek a *Kartal–Verseg–Kálló* megindulási körletbe.⁴

³ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e.* (1968. 10. 10.) A 33. gl. e. PK. összefoglaló jelentése.

⁴ Uo. 4–7.

Az ezred harcokcsizászlóaljának 30 harcokcsiját két vasúti szállítmánnyal 27-én 20 óra 30 perces és 28-án 01 órás *zalaegerszegi* indítással csoportosították át *Galgamácsa* vasútállomásra 28-án 13 óra 30 perces, illetve 23 óra 30 perces érkezéssel.⁵

Novák alezredes július 28-án 20 órakor írásos intézkedést adott ki a megindulási körlet mindenoldalú biztosítására, amely magába foglalta a nyugvásbiztosítást, a 24 órás szolgálatot, valamint a technikai és anyagi biztosítást.⁶

Az ezredparancsnok időben meghozta elhatározását, amelynek lényege:

- A megindulási körletből a „3939” jelszóra az ezredet előre vonja a megindulási terepszakasgra, majd a „7171” jelszóra „CS”-kor harc előtti alakzatban – a 31. hk. e. mögött, annak sikerét kihasználva – átlépi az országhatárt, majd kétlépcsős harcrendben a fő erőkifejtést a jobb szárnyra összpontosítja. Erős előőrsokkal *Kálna/Kalná nad Hronom* faluig egy menetvonalon nyomul előre az ezred, majd egy-egy gl. zászlóalj – megerősítve egy-egy hk. szd.-dal – folytatja útját *Kálna/Kalná nad Hronom–Nyitra/Nitra–Hlohovec/Galgóc*, illetve *Kálna/Kalná nad Hronom–Šurány/Nagysurány–Sered/Szered* irányokban. Birtokba veszi *Nitra/Nyitra, Hlohovec/Galgóc* és *Sered/Szered* helységeket, felszámolja az ellenálló erőket, elősegíti a szocialista államhatalom megszilárdítását.
- Az 1. gl. zászlóaljat, az 1. hk. századot és a páncéltörő üteget – mint az ezred elővédjét a 2. számú menetvonalon alkalmazza azzal a feladattal, hogy a 31. hk. e. sikerét kihasználva vegye birtokba *Nitrát/Nyitrát*, és biztosítsa a 3. gl. z. lendületes előretörését *Nitra/Nyitra–Hlohovec/Galgóc* irányában.
- A 3. gl. z. és a 2. hk. szd. az 1. gl. z. mögött előrenyomulva, *Nitra/Nyitra* után harcba vetve elfoglalja *Hlohovecet/Galgócot*.
- A 2. gl. z. és a 3. hk. szd. a 2/a. számú menetvonalon előrenyomulva felkészül arra, hogy *Nitra/Nyitra* D terepszakasról együttműködjön az 1. gl. zászlóaljjal a város birtokbavételében.
- A 22. tü. e. az 1. gl. z. mögött haladva felkészül – ellenállás esetén – a város bevezető útjainak lefogására.
- Ugyanez a feladata a 2. gl. z. mögött előrevont 120 mm-es av. ütegnek *sered'i/szeredi* ellenállás esetén.
- A páncéltörő üteg az 1. gl. z. előőrsszázada mögött mozogva megsemmisíti az esetleg felbukkant ellenséges páncéloscélokat és gépjárműveket.
- A légvédelmi szakasz a jobb szárnyon nyomul előre az 1. gl. z. és az ezredharcálláspont biztosítására.
- A műszaki századból mozgásbiztosító osztagot képez a 2. számú menetvonalon a BAT- és TMM-rajból, illetve a 2/a. számú menetvonalon 12 t-s alumíniumkészlettel biztosítja az előremozgást.⁷

Ami a harcparancsok kiadását illeti, a zászlóaljparancsnoké augusztus 20-án 21 óra 05 perctől 21 óra 15 percig, a századparancsnoké 21 óra 15 perctől 21 óra 25 percig történt meg, ezt követte – 21 óra 25 perc és 21 óra 35 perc között – az állománygyűlés, valamint a felhívás

⁵ Uo. 5.

⁶ Uo. 6.

⁷ Uo. 11–12.

ismertetése, a lőszerkiosztás 21 óra 35 perctől 22 óra 25 percig, majd a besorolás 22 óra 30 perctől 23 óráig.

Az ezredben két BM operatív csoportot hoztak létre, az egyiket *Sered*/*Szered*, a másikat *Hlohovec*/*Galgóc* ellenőrzésére. A repülő-összekötő tiszt az ezredparancsnok közelében tartózkodott, hogy szükség esetén biztosítsa a repülőalegységek tevékenységét.

A századok feladatát egészen az egyes csoportokig lemenően dolgozták ki, vázlatokat is készítve részükre: az egyes objektumokat kik, milyen erővel és miként veszik birtokba. A felkészülési időszakban mindezt – a karhatalmi feladatokkal együtt, a bevonult tartalékos karhatalmi tisztek segítségével – begyakorolták az alegységek.⁸

Az ezred augusztus 20-án 23 órakor megkezdte az előrevonást és a 31. hk. e. mögött *Šahynál*/*Ipolyságnál* 21-én 03 óra 06 perckor éllel átlépte az országhatárt, és nyomult előre *Nitra*/*Nyitra* irányában. *Kálnát*/*Kalná nad Hronomot* elérve kettévált az oszlop: a 2. számú menetvonalon a 10. sz. FCS., az 1. gl. z., az 1. hk. szd., az ezred pct. ü., a légvédelmi szakasz, az ezredtörzs és a 3. gl. z. nyomult előre *Nitrára*/*Nyitrára*, míg a 2/a. számú menetvonalon a 2. gl. z. és megerősítő eszközei *Kálna*/*Kalná nad Hronom*–*Šurány*/*Nagysurány*–*Sered*/*Szered* irányában.

Érthetetlen módon sem a katonai elhárítás nagyon részletes napi jelentései, sem az ezredparancsnok összefoglaló jelentése nem tesz említést a magyar erők ekkor előfordult első tragédiájáról, amelyet a VIII. fejezetben is jeleztem, miszerint: a menet végrehajtása során a 33. gépkocsizó lövészezred egyik T–54 harckocsija megcsúszott az *Ipoly*-hid macskaköves burkolatán, majd a korlátot áttörve és átfordulva tornyával lefelé zuhant a folyópartra.⁹ A harckocsi tornyában álló parancsnok: a kétgyermekes *Bogáth József* tartalékos alhadnagy életét vesztette.¹⁰

Ezt a tragédiát így rögzítette a baleseti jegyzőkönyv.¹¹ [Eredeti írásmóddal – Sz. M.]

„Rendkívüli esemény leírása.

a./ Rendkívüli eseményt elkövető személy adatai:

Bogáth József /1942, Czingtáber Rozália/ t. alhdgy, nős, 2 gyerek, 1968. 08. 27-én vonult be katonai szolgálatra.

Rendkívüli eseményért felelős személy nincs.

b./ Az esemény leírása:

A *versegi* táborban 1968. 08. 20-án 23.00-kor kapott az ezred feladat végrehajtására parancsot. A feladat végrehajtására éjszaka, rossz látási viszonyok között és fokozott sebességgel kerül sor. Elindulás után, kb 30 km-es ut megtétele után a 64015-ös forgalmi rendszámú T–54-es HK [harckocsi – Sz. M.] vezetője tapasztalta, hogy járműve jobbra húz. Ezt jelentette *Bogáth József* t. alhdgy. HK pk.-nak. [parancsnoknak – Sz. M.] A feladat végrehajtása alatt megállást nem engedélyezett. A kanyarokban ebből kifolyólag lemaradt az előttük lévő kocsitól. Az országhatárt átlépve felgyorsí-

⁸ Uo. 13–14.

⁹ Nem hivatalos forrás szerint nem sokkal a menet megkezdése után a harckocsivezető észlelte, hogy a harckocsi jobbra húz, aminek következtében leszakadt a menettől. Ezért, amikor volt rá mód, felgyorsított, hogy vissza tudjon sorolni. A hid macskakövéén viszont balra megcsúszott, mire a vezető visszarántotta a jobb oldali kormányt, miáltal áttörte a korlátot, és lezuhant a hídról. Elérhető: http://rl1968.blogspot.hu/2010/03/blog-post_1987.html (A letöltés ideje: 2017. 02. 17.)

¹⁰ EHRENBARGER szerk. (2006): i. m. 183.

¹¹ *HL MN Zala – 1968. 44. d. 71. ő. e. (1968. 10. 10.) A 33. gl. e. PK. összefoglaló jelentése.*

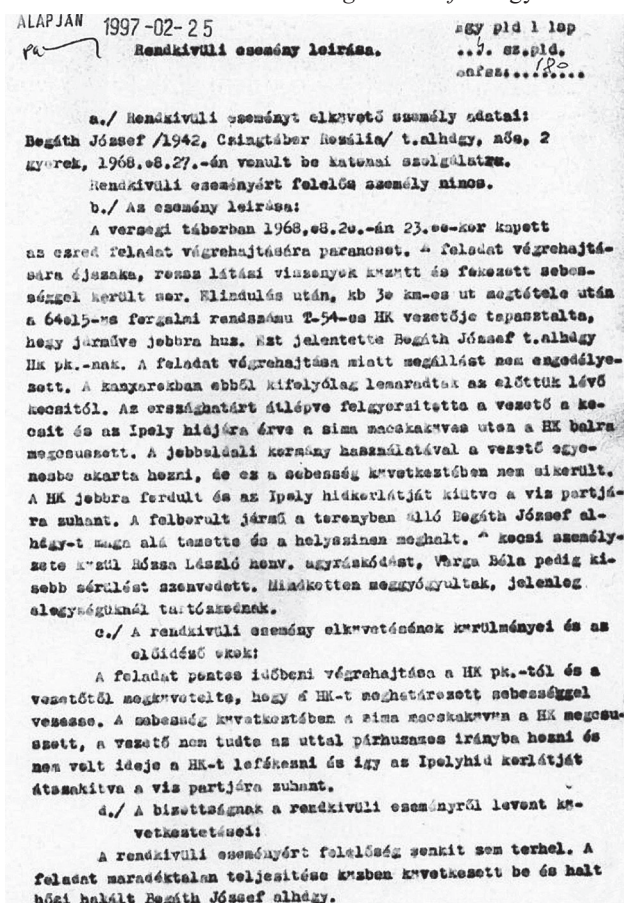
totta a vezető a kocsit és az *Ipoly* hídjára érve a sima macskaköves uton a HK balra megcsuszott. A jobboldali kormány használatával a vezető egyenesbe akarta hozni, de ez a sebesség következtében nem sikerült. A HK jobbra fordult és az *Ipoly* hidkorlátját kiütve a víz partjára zuhant. A felborult jármű a toronyban álló *Bogáth József* alhdygt maga alá temette és ahelyszínen meghalt. A kocsi személyzete közül *Rózsa László* honv. agyrázkódást, *Varga Béla* pedig kisebb sérülést szenvedett. Mindketten meggyógyultak, jelenleg alegységüknél tartózkodnak.

c./ A rendkívüli esemény elkövetésének körülményei és az előidéző okok:

A feladat pontos időbenivégrehajtása a HK pk.-tól és a vezetőtől megkövetelte, hogy a HK-t a meghatározott sebességgel vezesse. A sebesség következtében a sima macskakövön a HK megcsuszott, a vezető nem tudta az uttal párhuzamos irányba hozni és nem volt ideje a HK-t lefékezni és így az *Ipoly* hid korlátját átszakítva a vízpartjára zuhant.

d./ A bizottságnak a rendkívüli eseményről levont következtetései:

A rendkívüli eseményért felelőség senkit nem terhel, a feladat maradéktalan teljesítése közben következett be és halt hősi halált *Bogáth József* alhdyg.”

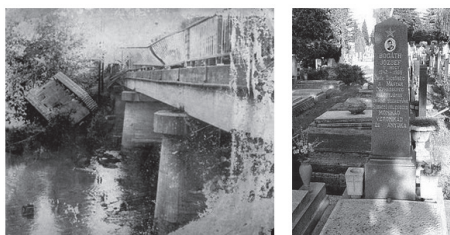

69. ábra

Baleseti jegyzőkönyv

Forrás: HL MN Zala – 1968. 44. d. 71. ö. e. (1968. 10. 10.) A 33. gl. e. PK. összefoglaló jelentése

70. ábra

A tragédia színhelye a tetejére borult harckocsival és a síremlék a zalaegerszegi temetőben

Forrás: Frendiak József (Ipolyság) felvétele. A Zala Megyei Levéltár gyűjteménye. Elérhető: http://r11968.blogspot.hu/2010/03/blog-post_1987.html (A letöltés ideje: 2017. 02. 17.)

A 10. sz. felderítőcsoport ellenállás nélkül nyomult be *Nitrára/Nyitrára*, de a lakosság nagy fokú ellenszenvvel – köpködéssel, kiabálással, dobálással – fogadta őket. A szükséges felderítést elvégezvén a FCS a város vezetőit kihozta a helység K-i szegélyén megállt ezredtörzshöz, ahol megbeszélést folytattak az ezredparancsnokkal, majd az időközben beérkezett magyar hadosztályparancsnok-helyettessel. A város vezetői kinyilvánították azon szándékukat, hogy nem tanúsítanak ellenállást, ugyanakkor érthetetlennek tartották a város ellenőrzés alá vételét.

71. ábra

Harckocsi biztosítja a Nyitrára vezető utat

Forrás: Nagy Antal felvétele. A Zala Megyei Múzeumok Igazgatóságának gyűjteménye. Elérhető: http://r11968.blogspot.hu/2010/04/blog-post_3976.html (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)

Ennek ellenére az 1. gl. z. 14 óra 20 percre ellenőrzés alá vonta a Gépkocsizó Tiszti Iskolát, a csendőrséget, a postát, a vasutat, a bankot, a nyomdát, a *Nyitra folyó* hídját, valamint a Nemzeti Tanácsot.¹²

Amikor az 1. gl. z. parancsnoka jelentette, hogy a helyőrségparancsnok az ezredparancsnokkal akar tárgyalni, akkor az ezredtörzs a teljes állományával bevonult a Tiszti Iskola elé, majd az ezredparancsnok és politikai helyettese megkezdte a tárgyalást, amelyet *Lakatos* vezérőrnagy parancsára a hadosztály harcálláspontján folytattak.

Az 1. gl. z. megmaradt – blokkírozást nem végző – állománya és az ezredtörzs a Gépkocsizó Tiszti Iskola mögötti vezetési pályán helyezkedett el. A városban egy úszó harckocsival és két FUG-gal négyóránkénti járőrözést szerveztek.

¹² *HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 15.) A 33. gl. e. PK. összefoglaló jelentése.*

A Tiszti Iskola parancsnoki és tanári karával többször is folytattak megbeszélést, amelyeken megígérték, hogy nem állnak ellen, és nem folytatnak ellenforradalmi tevékenységet, ennek ellenére többször helyeztek ki az ablakokba uszító plakátokat, amelyeket a leszedetés után ismét kitétek.

Bár 22-én éjjel megtervezték a laktanya elfoglalását, erre nem került sor, viszont a fegyvereket összeszedték, és az ügyeletes tiszt ellenőrzése alá helyezték. 23-án a személyi állománynál lévő rádiókat is begyűjtötték.

Augusztus 23-án 15 órakor az a parancs érkezett, hogy vegye birtokba a városi rádióadóállomást, amit az 1. felderítőszakasz és a hadosztálytól kiküldött operatív csoport – az ezredhadművelati főtiszt irányításával – 16 órára végrehajtott. A rádió-adóállomáson lévő három személyt letartóztatták, négy géppisztolyt és a lőszereket elkobozták, az illetőket a csendőrségen lévő operatív csoportnak átadták. Az objektum őrzését ezt követően egy gl. szakasz és egy harcokcsi látta el.

A kialakult helyzetben az ezredparancsnok úgy döntött *Lakatos* vezérőrnagy parancsára, hogy az ezredtörzs nem *Sered*/*Szered* helyőrségben települ, hanem a viszonyok normalizálódásáig *Nitrán*/*Nyitrán* marad a Gépkocsizó Tiszti Iskolában.¹³

Ami *Sered*/*Szered* birtokbavételét illeti, ezt a feladatot *Novák* alezredes a 2. gl. zászlóaljra, a 3. hk. századra, a 120 mm-es av. ütegre, a 11. számú felderítőcsoportra, a műszaki század hídépítő részlegére, valamint az ezredtörzsből kikülönített „másodtörzsre” bízta. A kötelék az ezred főerőiből 08 órakor kiválva *Šurány*/*Nagysurány*–*Sered*/*Szered* irányában 28–30 km/h-s sebességgel előrenyomulva tette meg a közel 100 km-es távolságot. Az erők csoportosítása a következő volt:

- 11. számú FCS (egy UHK, három FUG);
- a csehszlovák műszaki ezred laktanyájának ellenőrzésére – egy hk. sz., a 120 mm-es av. ü., egy gl. szd. és a pct. szakasz;
- a katonai kiképzőbázis és a műszaki raktár blokkírozására – egy hk. és két gl. szakasz;
- a csendőrőrs lefogására – egy gl. szakasz és egy harcokcsi;
- a Nemzeti Tanács épületének biztosítására – egy gl. sz.;
- a vasútállomás birtokbavételére – egy gl. sz.;
- a postaépület elfoglalására – egy gl. raj és egy postai szaktiszt;
- a város bejáratánál lévő *Vág*-híd biztosítására – egy gl. raj;
- zászlóaljtartalék – két harcokcsi, a 82 mm-es av. ü. és egy gl. sz.

A menetoszlop 11 óra és 11 óra 30 perc között ért a város DK-i bejáratához, ahol megállt feladatpontosításra, mialatt az FCS a városban végzett felderítést, majd 13 órára kihozta a város szélére a katonai, tanácsi és állambiztonsági szervek vezetőit. A helyzetismertetés után a vezetők beleegyeztek az együttműködésbe, így a kijelölt erők ellenőrzésük alá vonták az említett objektumokat. A polgári lakosság a többi helységben korábban leírtakhoz hasonlóan viselkedett, de atrocitásra nem került sor.

¹³ Uo. 15–17.

A helyi vezetőkkel a laktanyában folytatódott a tárgyalás, ahol megegyeztek a következőkben:

- az objektumok őrzése közös őrséggel;
- a fegyverek biztonságos elzárása a csehszlovák parancsnok által;
- közös járőrözés a városban;
- kétnaponta közös tanácskozáson megvitatni az aktuális helyzetet;
- a hangosbemondókon csak ellenőrzött, a lakosságot tájékoztató közlemények hangozhatnak el.

Mivel az alakulatot nem kellett lefegyverezni, így a laktanyát sem szállták meg, ezért az eredeti parancsnoki elhatározás annyiban módosult, hogy az objektumot kívülről tarja ellenőrzés alatt egy hk. szakasz, a 120 mm-es av. üteg és egy három főből álló felderítő rejtett megfigyelő.

Ugyancsak a pozitív hozzáállás következtében 18 órakor a vasútállomásról is bevonták a gl. szakaszt, illetve a zászlóalj főerői ugyancsak 18 órakor a városszéli kiképzőbázison összpontosultak. Ez a helyzet fennmaradt egészen addig, amíg a zászlóaljat át nem csoportosították *Trnavára/Nagyszombatba*.¹⁴

Hlohovec/Galgóc birtokbavételére az ezredparancsnok a 3. gl. zászlóaljat jelölte ki, amely 15 órára ért ki a helység DK-i részére. A feladatpontosítást követően az egy gl. szakaszból és négy harcokcsiból álló felderítőcsoport benyomult a településre, és felderítette a megadott objektumokat (laktanya, csendőrség, hidak, posta, vasút, bank, nyomda és Nemzeti Tanács épülete), majd a zászlóalj ellenőrzés alá vonta azokat. Mivel a csehszlovák erők nem álltak ellen, hajlandók voltak az együttműködésre, így nem történt lefegyverzés sem. A kiemelt létesítményeket egy-egy rajjal, 24 órás váltásban biztosították. A járőrözési feladatokat a zászlóalj látta el. Ez utóbbi főereje a laktanyába szállásolt be.

Augusztus 24-én a *Dubovany/Dubovány* területén lévő rádióállomást is elfoglalta egy kikülönített csoport, az őrséget lefegyverezte, majd az objektum védelmét megszervezte.

Az előljárótól 26-án kapott parancs alapján az ezred – az 1. gl. z., az 1. hk. szd. és a 6. gl. szd. nélkül – 22 órakor megkezdte átcsoportosítását *Trnava/Nagyszombat* helyőrségbe, a város DK-i részén lévő vitorlázórepülő-tér területére. A helyőrséget az ott települt szovjet alakulattól kellett átvennie, amely 24 órára be is fejeződött. Ezt követően a parancsnok megszervezte a körlet harcbiztosítását, valamint a katonai objektumok figyelését és a járőrözést. 28-án az illetékesek kidolgozták a helyőrségben lévő csehszlovák erők lefegyverzésének a tervét, a helyőrség-parancsnokságra pedig két összekötő tisztet vezényeltek.

Az ezreddel nem átcsoportosított – fent említett alegységek – *Nitrán/Nyitrán* maradtak a hadosztályparancsnok alárendeltségében, majd a későbbiekben átcsoportosították őket a város DK-i részén 2 km-re lévő erdő területére, ahol tartós táborozásra rendezkedtek be.

Szeptember 27-én az ezred főerőit is átcsoportosították a *Boleráz/Bélaház* ÉK 2,5 km erdő területére, ahol tartós táborozásra rendezkedtek be, majd szervezetszerű kiképzést folytattak, illetve az előljáró parancsára végrehajtották a téliesítés első ütemét.¹⁵

¹⁴ Uo. 17–20.

¹⁵ Uo. 20–21.

72. ábra

Magyar katonák Nitra/Nyitra közelében

Forrás: Csáki Imre visszaemlékezése. Elérhető: <http://r11968.blogspot.hu/2010/04/blog.post.21.html> (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)

73. ábra

Ételosztás magyar és szovjet katonáknak a jeleneci/gimesi táborban

Forrás: Török József felvétele. Elérhető: <http://r11968.blogspot.hu/2010/04/blog.post.21.html> (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)

74. ábra

A jeleneci/gimesi tábor

Forrás: Török József felvétele. Elérhető: <http://r11968.blogspot.hu/2010/04/blog.post.21.html> (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)

75. ábra

Magyar harckocsik Nitrán/Nyitrán

Forrás: Török József felvétele. Elérhető: <http://r11968.blogspot.hu/2010/04/blog.post.21.html> (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)

A lassan telő októberi hetek végre meghozták a döntést: az ezred október 23–24-én (N4–5) térhetett haza, majd a többi kötelékhez hasonlóan kétnapos gépjármű-karbantartással, ezt követően egynapos gépjárműleadással párhuzamosan előkészültek a leszerelésre, majd az október 30-i állománygyűlést követően 31-én a tartalékosok is hazatérhettek családjaihoz.¹⁶

Az ezredet egy-egy 53, illetve 30 vagonos szerelvényvel tervezték kivonni az N3–4 napon *Trnava/Nagyszombat* és *Nitra/Nyitra* berakó-, *Komárom* belépő- és *Zalaszentiván* kirakóállomások igénybevételével a *Győr–Celldömölk–Szombathely* vasútvonalon.¹⁷

¹⁶ *HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e.* (1968. 10. n. a.)

¹⁷ *HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e.* (1968. 10. 14.)

Vákát oldal

XII. fejezet

A 31. harckocsiezred tevékenysége a Duna hadműveletben (1968. július 26. – október 31.)

A *rétsági* 31. harckocsiezred parancsnokát, *Kovács István* alezredest 1968. július 26-án 19 órakor távmondatilag rendelte magához az 5. HDS parancsnoka, aki meghatározta az ezred feladatát, a végrehajtás rendjét és módszereit, a közeli feladatok időpontját, valamint azt, hogy az ezred a 8. gl. ho. alárendeltségébe kerül. Mindezek alapján az ezredparancsnok 27-én 00 óra 30 perctől 01 óra 30 percig a helyetteseit tájékoztatta, és megbeszélte velük a szükséges tennivalókat.¹

A Gyémánt feladat („M”) „B” változatának végrehajtására a parancsot az egységügyeletes 27-én 03 óra 59 perckor vette távbeszélőn az MN 2284 [11. hk. ho., *Tata – Sz. M.*] hadművelési ügyeletes tisztjétől. A *fokozott harckészültséget* (FHKSZ) az egység részére július 27-én 04 órakor rendelték el a Vízválasztó borítékkal. Ennek értelmében megkezdődött a mozgó anyagi készletek málházása; az ügyeletes parancsnoki szolgálat bevezetése; a szabadságon lévők visszarendelése; a vezényelt személyek és járművek bevonultatása; a tiszti és tiszthelyettesi állomány laktanyában való elhelyezése, valamint a harcjárművek harckésszé tétele.

A tartalékos állomány behívását a *salgótarjáni* és a *balassagyarmati* kiegészítő parancsnokságok hajtották végre, aminek következtében – 10 tiszt, öt tiszthelyettes és 206 legénységi állományú; hét oldalkocsis motorkerékpár, két terepjáró személy- és egy különleges gépkocsi – 3–6 óra alatt be is érkezett.

Az egység az FHKSZ feladatait 2 óra 40 perc alatt hajtotta végre, a *készenlélet* pedig 12 óra alatt, 16 órára elérte, az alapvető összekovácsolási gyakorlatokat végrehajtották.

A hadseregtörzsfőnök július 28-án 17 óra 20 perckor személyesen rendelte el az ezred részére a *teljes harckészültséget* (THKSZ) a tartalékkörlet elfoglalásával.² Ekkor az ezred (M) harcértéke a következő volt: 91 tiszt, 62 tiszthelyettes, 774 sorállományú, összesen 927 fő; 459 db pisztoly, 760 db géppisztoly, 10 db golyószóró, két RPG kézi páncélelhárító gránátvető, 65 db T-55 harckocsi, négy ZSZU önjáró légvédelmi gépágyú, 17 db FUG, három PT-76 úszó harckocsi, négy MTU hídvető harckocsi, egy BTR páncélozott szállító harcjármű, három vontató, 118 db teher- és kilenc személygépkocsi, öt törzsbusz, 43 db különleges gépkocsi, hat oldalkocsis és egy szőlő-motorkerékpár, négy DSK légvédelmi géppuska, valamint 27 db különböző rádió.³ A későbbiekben az ezredet még megerősítették a 93. páncéltörő tüzérosztállyal. Az egységet a 22. tüzérezred támogatta. A tartalékkörlet

¹ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e.* (1968. 10. 09.) *A 31. hk. e. PK. összefoglaló jelentése.* 1.

² Uo. 1–7.

³ Uo. 1. melléklet.

elfoglalásának – amit 50 perc alatt hajtottak végre – a sajátossága az volt, hogy a laktanyát egyidejűleg öt irányban hagyták el a menetoszlopok.⁴

76. ábra

T-55 közepes harckocsi

Forrás: <http://szegedihadipark.hu/hadipark/harcjarmuvek/> (A letöltés ideje: 2017. 08. 04.)

77. ábra

BTR-60 páncélozott szállító jármű

Forrás: <https://en.wikipedia.org/wiki/BTR-60> (A letöltés ideje: 2017. 08. 04.)

78. ábra

ZSU-57-2 önjáró légvédelmi géppágyú

Forrás: <https://en.wikipedia.org/wiki/BTR-60> (A letöltés ideje: 2017. 08. 04.)

79. ábra

MTU-55 hídvető harckocsi

Forrás: <https://hu.wikipedia.org/wiki/MTU%E2%80%9355> (A letöltés ideje: 2017. 08. 04.)

Lakatos vezérőrnagy szóban adta ki előzetes intézkedését a hadosztály harcálláspontján július 28-án 20 órakor, majd 23 órakor a harcparancsát. Az ezredparancsnok 29-én 19 óra 30 perckor jelentette elhatározását – századokig bezárólag – ugyancsak a hadosztályparancsnoki harcállásponton, majd azt 23 óráig borítékolta. Még e nap folyamán bevonult az ezredhez két BM rendészeti és hat elhárító tiszt, három tolmács, egy repülő-összekötő tisztt, egy helikopterraj, egy műszaki szakasz, két lánctalpas úszó gépkocsi (LUG) és két postakomendáns.⁵

Az ezredparancsnoki harcparancs és *együtműködési utasítás* – természetesen itt is – két változatban készült el: „A” – ha nem kerül sor fegyveres ellenállásra, vagy „B” – ha igen.

Az ezred számára egy menetvonalat határoztak meg 65 km hosszúságban.

⁴ Uo. 7.

⁵ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 09.) A 31. hk. e. PK. összefoglaló jelentése.*

A tartalékkörletben a besorolást éllel a 2. számú főútra szervezték meg,⁶ a harckocsi-zászlóalj külön-külön oszlopban, akárcsak az ezredharcálláspont, valamint az ezredhadtáp. A megindulási terepszakaszt a megindulási körlettől 15 km-re jelölték ki, ahonnan további 15 km-re volt az államhatár.⁷

80. ábra

BTU-55 – ahogy a művész látta

Forrás: www.super-hobby.hu/products/T-55-Model-1955-with-BTU55.html (A letöltés ideje: 2017. 08. 09.)

A menetrend a következőképpen épült fel:

- ezred FCS – két-két UHK és FUG;
- mozgásbiztosító osztag (MBO) – egy-egy géppisztolyos sz. és műszaki raj, két LUG és egy Gaz–69 rádiós gépkocsi;
- harcfelderítő járőr – egy-egy harckocsi-, illetve géppisztolyos szakasz;
- előőrsszázad – egy-egy harckocsiszázad, műszaki raj és MTU hídvető harckocsi;
- elővédzászlóalj – az 1. hk. z. (az 1. szd. nélkül), négy trál,⁸ egy BTU-t [T–55 hk.-ra szerelhető tololap – Sz. M.] szállító gépkocsi, valamint egy-egy mentő és harckocsvontató;
- az ezredparancsnok és az ezredfigyelőpont állománya;
- önjáró légvédelmi üteg (négy löveg);
- a 2. hk. z. – három hk. szd., négy trál és egy BTU-t szállító gépkocsi, egy-egy mű. r. és robbanóanyagot szállító gk., valamint mentő;
- a 3. hk. z. – három hk. szd., négy trál és egy BTU-t szállító gépkocsi, egy-egy mű. r. és robbanóanyagot szállító gk., valamint mentő;
- az objektumok birtokbavételére kijelölt csoportok;

⁶ Gy. F. *rétsági lakos visszaemlékezése* szerint: „Mikor elmentek, egyből azt mondtam a feleségemnek, ezek biztosan megtámadták a cseheket. A *bánki* elágazásnál már sok jármű volt. Magyar katonák irányították a forgalmat. Előbb félreállítottak egy földútra, majd amikor megjötték a rendőrök, az útra vezényeltek. A két pótkocsiból és a traktorból egy barikádféllét kellett felállítani. Az volt a cél, hogy a hazafelé menekülő külföldieket megállítsák, s ne engedjék a lezárt határ felé továbbmenni. A szlovákokat és a lengyeleket *Bánkon* és *Felsőpetényben* helyezték el, a németeket pedig *Szende helyre* és *Berkenyére* irányították. Az ottani tanácselnökkel meg volt beszélve a teendő. Aki pedig nem akart ezekre a településekre menni, azt visszafordították. Egy volt a lényeg, hogy *Szlovákia* felé senki sem mehetett.” (Végh József, a Rétsági Városi Művelődési Központ és Könyvtár igazgatójának gyűjtése.) Elérhető: http://rl1968.blogspot.hu/2010/04/normal-0-21-false-false-false_14.html (A letöltés ideje: 2017. 01. 09.)

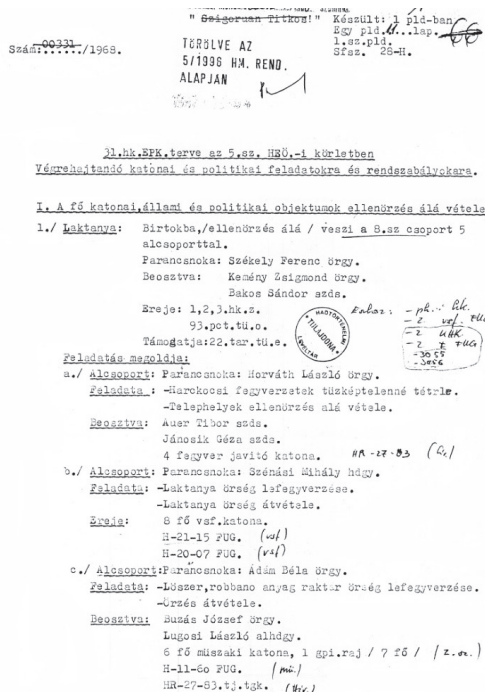
⁷ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e.* (1968. 10. 09.) *A 31. hk. e. PK. összefoglaló jelentése.*

⁸ Súlyos, körmös tárcsasor, amelyet a harckocsi maga előtt tolvá felrobbantja az eléje telepített harckocsiaknakat – Sz. M.

- a 93. pct. o.;
- az ezredtörzs és a tartalékok, valamint a
- a 22. tü. e.⁹

Ami a kijelölt objektumok birtokba- (ellenőrzés alá) vételét illeti, a parancsnok úgy döntött [a 81. képen látható mellékelt irat¹⁰ ennek a nyolcoldalas, részletes parancsnak az 1. oldala – Sz. M.], hogy:¹¹

81. ábra

A 31. hk. EPK terve

Forrás: <http://rl1968.blogspot.hu/2010/04/meg-olyan-felsotet-volt-amikor-levara.html>
(A letöltés ideje: 2017. 08. 03.)

Az első ütemben:

- az 1. számú csoport – az ezredparancsnok-helyettes vezetésével birtokba veszi a harckocsiezred laktanyáját, s ezzel párhuzamosan öt alcsoport üzemképtelenné teszi a harckocsik fegyverzetét; lefegyverzik az őrséget, és átveszik feladatát; a fegyverraktár őrségét lefegyverzik, és átveszik az őrzést; a hírközpont elfoglalása, kezelik az eszközöket; az alcsoportok tevékenységének biztosítása;
- a 2. csoport a postát veszi ellenőrzés alá, és irányítja tevékenységét;

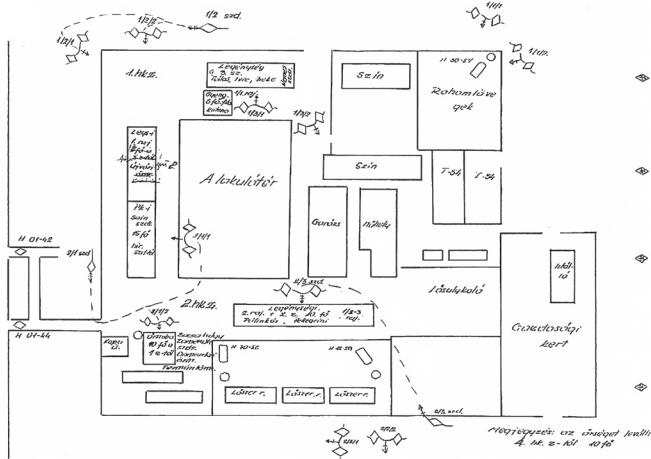
⁹ HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 09.) A 31. hk. e. PK. összefoglaló jelentése. 8–10.

¹⁰ Forrás: <http://rl1968.blogspot.hu/2010/04/meg-olyan-felsotet-volt-amikor-levara.html> (A letöltés ideje: 2017. 08. 03.)

¹¹ HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 09.) A 31. hk. e. PK. összefoglaló jelentése.

- a 3. csoport lefegyverzi a rendőrséget, és ideiglenesen felfüggeszti tevékenységét;
- a 4. csoport a milícia parancsnokságát fegyverzi le és veszi ellenőrzés alá;
- az 5. csoport a járási pártbizottság épületét biztosítja;
- a 6. csoport a járási Nemzeti Tanács székházát biztosítja, és ellenőrzi a funkcionáriusait;
- a 7. csoport a vasútállomást szállja meg.¹²

Magának a laktanya lefegyverzésének a biztosítását a következőképpen tervezte meg:

82. ábra

A laktanya lefegyverzésének vázlata és szöveges terve

Forrás: HL MN Zala – 1968. 57. d. 92. ö. e. (1968. 07. n. a.) A 31. hk. e. PK. terve a lévai helyőrség fegyveres erőinek lefegyverzésére

Az utcák biztosítása

A té. e. lefegyverzésének biztosítását az érvényes utcai esetleges rajzok ellen az alábbiak szerint biztosítom:

1. É-ről a lakt. ú. 4 db. löveggel biztosít, és megakadályozom az, hogy az e helyre az ellenforradalmi erőktől rajzok készítését ne lehessen végezni. Egyben biztosítom az e. lakt. utcát.
2. K-ről a 2/2 té. sz. biztosít, ezen belül a 2/2 sz. K-i utcával, a 2/4 sz. D-i utcával. Levegőből rajzok készítését, és akadályozom meg a városban rajzok készítését.
3. D-ről a laktanyához vezető utcákat 2 db. UHk-ral. Hg-ó a laktanya köré biztosítom D-i utcával a 2/4 sz. lakt. el. biztosítom hogy a város felől ne lehessen rajzok készíteni az e. utcán.
4. Nyugati irányból a biztosítást a 1/2/2 sz., valamint az a té. sz. lakt. el. feladatom, hogy D-i irányból megakadályozom az ellenforradalmi erők rajzok készítését, és biztosítom az e. feladatomnak megfelelően végrehajtását.

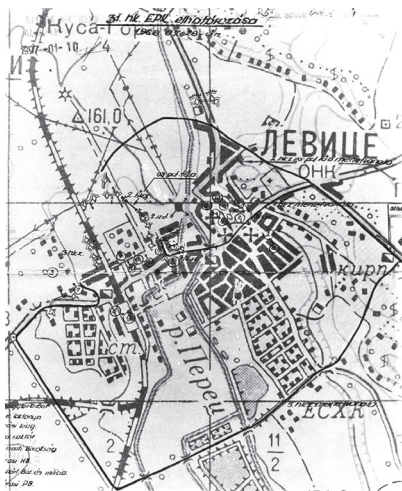
83. ábra

A laktanya lefegyverzésének vázlata és szöveges terve

Forrás: HL MN Zala – 1968. 57. d. 92. ö. e. (1968. 07. n. a.) A 31. hk. e. PK. terve a lévai helyőrség fegyveres erőinek lefegyverzésére

¹² HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ö. e. (1968. 10. 09.) A 31. hk. e. PK. összefoglaló jelentése. 10–12.

Magát az ezredparancsnoki elhatározást szovjet¹³ térképen rögzítették.¹⁴

84. ábra

A 31. hk. EPK elhatározása

Forrás: HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 09.) A 31. hk. e. PK. összefoglaló jelentése

A második ütemben:

- az 1. csoport a vízművet;
- a 2. csoport a pékséget;
- a 3. csoport a húsüzemet ellenőrzi és biztosítja működését;
- a 4. csoport birtokba veszi a nyomdát, és felfüggeszti működését;
- az 5. csoport ellenőrzi a járási ügyészséget, valamint átveszi az őrizetesk és elítéltek őrzését;
- a 6. csoport pedig őrzi a Nemzeti Bankot.

Ezeket a feladatokat augusztus 1-je és 20-a között törzsfoglalkozásokon és tiszti továbbképzéseken – az éles feladatokhoz hasonló helyzetekben – begyakoroltatták, megbeszélve az együttműködés kérdéseit is.¹⁵

1968. augusztus 20-án 10 óra 45 perckor érkezett meg az ezredhez a hadosztályparancsnok parancsa, amely szerint a korábban megszabottak szerint eljárva az egység a körleten belül soroljon be, és várja a parancsot a lőszerk betárazására és hevederezésére. A zászlóaljparancsnokok, fegyvernemi főnökök és az operatív csoportok parancsnokai

¹³ Majd a XVII. fejezetben olvashatjuk, hogy a sok zúgolódást kiváltó 1 : 200 000 méretarányú térképek alkalmazásának az volt az oka, hogy nemzetközi szerződések tiltották – ezek szerint nem ok nélkül –, hogy a VSZ-tagállamok egymásról nagy méretarányú térképekkel rendelkezzenek. Úgy látszik, a „legegyenlőbb” ezt nem tekintette magára nézve kötelezőnek, így most „kisegíthette” pillanatnyi „igazi” szövetségeseit – Sz. M.

¹⁴ HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 09.) A 31. hk. e. PK. összefoglaló jelentése. 5. melléklet.

¹⁵ HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 09.) A 31. hk. e. PK. összefoglaló jelentése. 12–14.

az ezredparancsnoki harcparancs kiadása előtt egy órával megkapták a saját borítékukat a tartalma tanulmányozására, feldolgozására. *Kovács István* alezredes 20-án 20 órakor hirdette ki harcparancsát az alegységek felé.

Az együttműködést három időszakra szervezték meg:

- előrevonás a határig;
- a határátlépéstől *Levice/Léva* körzetének eléréséig, illetve
- a meghatározott körletek és objektumok birtokbavétele 3–4 óra alatt.

A besorolást a körletben – a várható feladatoknak megfelelő oszloprendben – 20-án 20 és 21 óra között végrehajtották, 22 óráig befejezték a málházást, majd 21-én 00 óra 40 perckor az ezred megkezdte a 65 km-es menetét. A körlettől 30 km-re lévő államhatárt 25 km/h-s sebességgel 02 órakor kellett volna átlépni, de a hadosztály FCS-ja *Drégelypalánknál* hosszasan megállt, így a „CS”-idő, a határ átlépése *Ipolyságnál/Sahynál* csak 02 óra 15 perckor sikerült. A magyar határsorompó fel volt törve, a csehszlovák széttörve, s az átkelőhelyen csak magyar határőrök teljesítettek szolgálatot. Az ezred főerőivel egy határőrtiszti csoport ment előre *Ipolyságra/Sahyba*, elősegítendő az ottani tájékozódást. Az utcán néhány helybeli álldogált, szótlánul figyelve az eseményeket. A vasútállomásnál az ezredtörzs két csendőrrel találkozott, akik közül az egyik azt magyarázta, hogy eltévedtek, mert ez már *Csehszlovákia*. A magyar katonák „nem értékelték a segítőkészséget”, mert gyorsan lefegyverezték az illetőt, mire a társa elmenekült.

A határátlépést követően az erre kijelölt operatív csoport – a posta-katonai komendánsok segítségével – üzemképtelenné tette a posta és a vasútállomás híradó berendezéseit.

Az előnyomulást a határ túloldalán is mintegy 60 perccel késleltette a ho. FCS lassú mozgása, illetve egy esetben a 22. tü. e. FCS-je is eléjük „keveredett”, és *szemben mozgott* a hk. e. oszlopával. Ezzel együtt – az állásidőket leszámítva – az ezred 27,3 km/h-s átlagsebességet produkált az éjszakai menetben.¹⁶

A *rétsági* ezred felderítőcsoportja augusztus 21-én 04 óra 20 perckor érte el a kijelölt objektumot, az ezred pedig 05 óra 50 percre elfoglalta kijelölt helyeit.

85. ábra

A 31. hk. e. beérkezik a város pereméhez

Forrás: A fényképet *Helena Košúthová*, a levicei/lévai Barsi Múzeum fényképésze készítette. A Lévai Állami Levéltár gyűjteménye. Elérhető: <https://rl1968.blogspot.hu/2010/04/perkatonai-jarmuvek+-az-orozslan-szallo.html> (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)

¹⁶ Uo. 14–17.

86. ábra

Levice/Léva légi felderítése

Forrás: A fényképet *Helena Košúthová*, a levicei/lévai Barsi Múzeum fényképésze készítette. A Lévai Állami Levéltár gyűjteménye. Elérhető: <http://rl1968.blogspot.hu/search?updated-max=2010-04-14T05:57:00-07:00&max-results=1> (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)

Az operatív csoportok azonnal végrehajtották a korábban rögzített objektumok és közintézmények blokkírozását/ellenőrzését. A városi és járési csendőrparancsnokok hajlandóak voltak együttműködni, bár tartózkodóan, de udvariasan viselkedtek. A lefegyverzést fegyelmezetten – magyar irányítással – végrehajtották.

A városban diszlokált csehszlovák 64. harckocsizred parancsnoka személygépkocsijával a magyarok elé ment, így amikor a FCS a jelzésére nem állt meg, meg akarta őket előzni, de ezt nem tették lehetővé. Ezt követően az ezredparancsnok és politikai helyettese a városi csendőrség épülete előtt várta *Kovács* alezredest azzal a tájékoztatással, miszerint parancsa van arra, hogy ne tanúsítson ellenállást, és működjön együtt, s kérte további utasítását.

A továbbiakban a harckocsizred laktanyájában a parancsnok tiszti gyűlést tartott – amelyen a tisztek egyharmada vett részt –, ahol ismertette a kialakult helyzetet, és megszabta az együttműködés rendjét.

87. ábra

A rétsági 31. harckocsizred alegységei bevonulnak Levice-re/Lévára

Forrás: A fényképet *Helena Košúthová*, a levicei/lévai Barsi Múzeum fényképésze készítette. A Lévai Állami Levéltár gyűjteménye. Elérhető: <https://rl1968.blogspot.hu/2010/04/perkatonai-jarmuvek+-az-orozlan-szallo.html> (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)

88. ábra

Őszinte fájdalom

Forrás: <http://photogrphy.com/josef-koudelka-invasion-68-prague/> (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)

Kovács István alezredes 09 órától a járás vezetőivel tárgyalt az együttműködésről, de azok kétségbe vonták a bejövetel szükségességét, mondván: itt az történik, amit ők akarnak. Az ezt követő politikai eszmecsere után közös közleményt adtak ki.

Kedves polgártársak, elvtársak
Lévei járás valamennyi dolgozója !

A Kommunista párt Lévei járási elnöksége a Járási Nemzeti Bizottság Tanácsa ma 1968. augusztus 21-én a korreggeli órákban rendkívüli ülést tartott. Megtárgyalta a jelenlegi helyzetet és a Varsói tagállamok hadseregeinek a Csehszlovák Szocialista Köztársaság területére és járásunkba való bevonulását.

Rendkívüli helyzet alakult ki. Felhívással fordulunk mindenkihez, hogy mindenütt tartson fegyelmet, bírza meg nyugalmát és biztosítsa így a közrendet. Teljesítse mindenki továbbra is feladatait munkahelyén, mint az a Csehszlovák Szocialista Köztársaság állampolgárához illő. Feltétlenül szükséges, hogy a jelenlegi helyzet megoldása és normalizálódása minden túlközpénz nélkül történjék. Kerüljék a pánikot, tartsák be minden téren a fegyelmet, mert ezzel hozzájárulnak járásunk közéletének és közrendjének helyreállításához.

A Járási Pártvezetést Elnöksége a Járási Nemzeti Bizottság tanácsa, mint a járás kommunistainak és összes dolgozóinak képviselője biztosíthatjuk Önöket, hogy továbbra is kitartunk a Csehszlovák Kommunista Párt politikájához mellett, amely teljes mértékben kifejezésre jut a januárban meghirdetett akcióprogramban és minden tehetőségünkkel véghez viesszük annak megvalósítását.

Biztosíthatjuk Önöket, hogy továbbra is támogatjuk és támogatni fogjuk pártunk és államunk irányvonalát, amely teljes összhangban van a Csehszlovák Szocialista Köztársaság törvényes rendjével és népe akaratával. Semmi esetre sem kívánjuk, vissza a január előtti állapotokhoz. Nem engedjük meg a jobboldali erőknél, hogy veszélyeztessék a szocializmus építését.

Járássunk irányítását helyes úton kívánjuk torolni a jövőben is. Mindenki folytassa munkáját tovább és a hozza érdekében a Csehszlovák Szocialista Köztársaság fejlődéséért.

Jozef Urban v.r. JUDr. Michal Benčík v.r.
Kovács István
alezredes sk.

3392/opp.

89. ábra

A közös közlemény magyarul

Forrás: http://rl1968.blogspot.hu/2010/04/blog-post_832.html (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)

Draží spoluobčania, súdručky a súdruhovia,
robotníci, družstevní roľníci, príslušníci inteligencie
a mládeže okresu Levice !

Predsedačstvo Okresného výboru Komunistickej strany Slovenska a Rady Okresného národného výboru v Levicích sa dnes dňa 21. augusta 1968 v ranných hodinách zišli na mimoriadne zasadnutie. Prerokovali vzniklú situáciu vstupom vojsk Varsavskej zmluvy na územie Československej socialistickej republiky a teda aj nášho okresu.

Vzniklá situácia je mimoriadne zložitá. Obracáme sa na Vás s výzvou, aby ste všade zachovali čo najväčší klud, rozvahy a verejný poriadok. Flňte aj naďalej všetky svoje povinnosti občianov Československej socialistickej republiky a to ako na pracoviskách, tak aj mim. nich. Je najvyšš potrebné, aby sa všetky otázky nášho súčasného života riešili rozumne a bez vášní. Nepodliehajte rôznym panikám a náladám. Dodržujte občiansku disciplínu a tým prispievajte k normálnemu chodu života v okrese.

Predsedačstvo Okresného výboru KSS a rada Okresného národného výboru, ako splnomocnení zástupcovia komunistov a ostatných člvateľov okresu Vás ubezpečujú, že aj naďalej stojíme za politikou Komunistickej strany Československa, ktorá je vyjadrená v akčnom programe a že sme odhodlaní ju dôsledne realizovať.

Uistujeme Vás, že aj naďalej podporujeme vedenie strany a štátu, ktoré vznikli v súlade s platnými zákonmi ČSSR a podľa všeľ Pudu. Nechceme, aby sa vrátili predjanuárové pátery a nedovolíme pravičiarškim silám, aby ohrozili budovanie socializmu.

Správu našich okresných záležitostí budeme aj naďalej vykonávať. Všetci súdruhovia a súdručky zostávajú na svojich miestach a budú pokračovať pre ďalší rozvoj šťastného socialistickeho Československa.

Benčík Michal Urban Jozef
Kovács István

90. ábra

A közös közlemény szlovák nyelven

Forrás: http://rl1968.blogspot.hu/2010/04/blog-post_832.html (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)

A tárgyalást 13 órakor felfüggesztették, mert a városban egyre jobban elmérgesedett a közhangulat, a bevonuló katonákat mind többen becsmérelték.

91. ábra

Lévai lakosok gyülekeznek a városban

Forrás: A fényképet *Helena Košúthová*, a levicei/lévai Barsi Múzeum fényképésze készítette. A Lévai Állami Levéltár gyűjteménye

S ahogy a *levicei/lévai* tudósító, *Eva Bešinivá* látta:

„Augusztus 21-én *Léva* [kiemelés tőlem – Sz. M.] lakosai, mint minden munkanapon, munkába készültek – a városba, főként a Fötérre, ahol azonban a Magyar Nép-Hadsereg [sic!] katonáival találkoztak. A lakosok a Járási Nemzeti Bizottságnál és az Oroszlán Szálló előtt gyülekeztek. Élénken vitatkoztak, s tiltakozásképpen elégették a magyar katonaság plakátjait és röplapjait. Az utak, az épületek falai, a kapuk fő állami képviselőink támogatását kifejező jelszavakkal és a Varsói Szerződés katonaságának jelenlétét elítélő szövegekkel volt tele. A közlekedési eszközök vezetői egyet nem értésüket hangos túlközléssel fejezték ki.”¹⁷

19 órakor folytatták a felfüggesztett tárgyalást, ahol *Kovács* alezredes értékelte a nap eseményeit, s ezekkel összefüggésben a harcokcsiezred és a csendőrség parancsnokainak erélytelen magatartását. Újból tudomásukra hozta, hogy ő látja el a helyőrségparancsnoki teendőket, így ha hajlandók az együttműködésre, akkor a parancsait kötelesek maradéktalanul teljesíteni.

Ennek megfelelően feladatokat szabott számukra, megszerveztette velük a járőrözést, gyülekezési és szesztilalmat rendelt el. A csehszlovák hk. e. tagjainak megtiltotta a telepelyre való belépést.¹⁸

Mindennek alátámasztására kiadta 1. számú parancsát is, amelyben:¹⁹

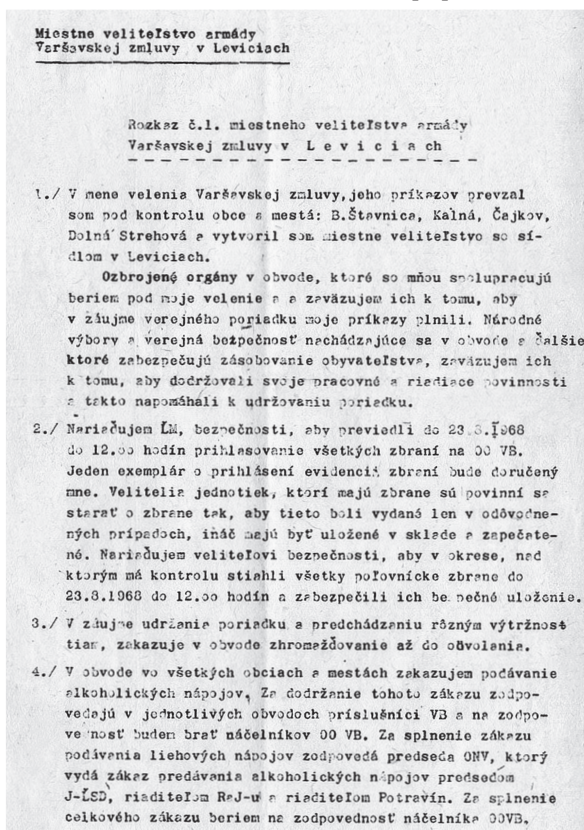
1. Bejelentette, hogy átvette *Banská Štiavnica/Selmecbánya, Kalná/Garamkálna, Čajkov/Csejkő* és *Dolná Strehová/Alsósztrégova* helységek ellenőrzését és irányítását [...]

¹⁷ *Forrás:* <http://rl1968.blogspot.hu/2010/03/ahogy-megszallottak-lattak.html> (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)

¹⁸ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e.* (1968. 10. 09.) *A 31. hk. e. PK. összefoglaló jelentése.* 17–19.

¹⁹ *Forrás:* A Lévai Állami Levéltár gyűjteménye. Elérhető: <http://rl1968.blogspot.hu/2010/04/blog-post-7714.html> (A letöltés ideje: 2017. 03. 11.)

2. A munkásőrség fegyvereit augusztus 23-án déli 12 óráig lepecsételt raktárakban kell elhelyezni, illetve a rendőrség gondoskodjon a vadászfegyverek begyűjtéséről és biztonságos őrzéséről.
3. Gyülekezési tilalom [...]
4. Alkoholtilalom [...]
5. A közrend fenntartását egy-egy rendőrből, munkásőrből és katonából álló járőrök tartják fenn, amelyek parancsnoka minden esetben katonatiszt [...]
6. Az üzemek rendjét önmaguk teremtik meg [...]
7. A megszálló katonaság a közrend fenntartását saját csapataival ellenőrzi [...]
8. Kéri a párt- és állami szervezetek, a körzet minden lelkiismeretes dolgozóját, hogy segítsen a fent említett rendeletek betartásában [...]

92. ábra

Kovács alezredes 1. számú parancsa

Forrás: A Lévai Állami Levéltár gyűjteménye. Elérhető: <http://rl1968.blogspot.hu/2010/04/blog-post-7714.html> (A letöltés ideje: 2017. 02. 27.)

Természetesen emellett *Kovács* alezredes igyekezett a társadalom legkülönbözőbb rétegeit – a baloldalt, a város lakosságát és a Csehszlovák Néphadsereg tagjait – is megszólítani, együttműködésre bírni:

Eltvársak ! Barátaink !

Szlovákok ! Csehek ! Magyarok !

Igaz barátként jöttünk, hogy segítsünk megvédeni azokat a nagyse-
rű szocialista vívmányokat, melyeket hazitok felszabása óta létrehoztatok.

Szlovák és Cseh hazafiak, és Szovjet katonák kihullott vére alapozta
meg mindat, amit ma magatoknak mondhatok.

A szocialista építomunka nehéz évei során, ha történetik is hibák, ha
javítani is kell a néphatalom, a szocialista gazdaság, a szocialista demokrácia
megszilárdítása érdekében tett tevékenység, ne engedjétek, hogy ez a szocialista
ellenes erők hamis frázisokkal, nacionalista uszításokkal saját céljakra kiharászi
ják, és aláássák több mint 20 éves fáradságos munkátokat.

Felhívunk benneteket:

Tartások rendet, őrizzétek meg nyugalmatokat, folytassátok a termelési
hely a Csehszlovák Szocialista Köztársaság tovább virágzásában.

Internacionista barátként jöttünk, testvéri szocialista közösség közt ösze
bennünket, tegezek meg mindent azért, hogy azt senki meg ne bonthassa!

Kommunisták! Hazafiak!

Álljatok az élre, keressétek meg bennünket, hogy együttes erővel minél
hamarabb konszolidálódjon a helyzet, és folytatódjék a közös építő munka.

Baráti fogadtatásokat ósintse barátsággal viszonzassak!

Közös ellenségeinket pedig fogjátok le a kezét, készen állunk ebben is
segíteni nektek!

Éljen a szocializmust építő népek testvéri összefogása !

A Magyar Néphadsereg

Felhívás

a Csehszlovák Néphadsereghez!

ELVTÁRSAK! A CSEHSZLOVÁK NÉPHADSEREG KATONAI
TISZTJEI ÉS TÁBORNAIKAI KEDVES DAFTÁSAINK!

A Csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottsága tagjainak, a
csehszlovák kormány és nemzetgyűlés tagjainak egy csoportja, az ellen-
forradalmi erők erősödő tevékenységét látva, segítségért fordult hozzánk.
E kértésre válaszul mi jövünk hozzáfok, hogy testvéri segítséget
nyújtsunk, hogy együttes erővel megvédjük a szocializmus ügyét
Csehszlovákiában.

A mi testvéri országaink, a szocialista országok kommunista és
munkáspártjai bratíslavai nyilatkozatában vállalni kötelezettségetek teljesí-
tására. E nyilatkozati hangsúlyozza: minden nép szocialista vívmányainak
védelme — valamelyik szocialista ország közös internacionalista köte-
lessége.

A szocializmus vívmányait veszély fenyegeti Csehszlovákiában.
A szocializmus ellenesek, hazug frázisok leple alatt el akarják ragadni
a dolgok nép érzéseitől, ki szeretnék szakítani Csehszlovákiát a
szocialista közösségből, hogy így burzsoá államra változtassák. Mindez
veszélyeztetni a szocialista közösség többi országát, Európa békéjét és
biztonságát is.

Kedves barátaink! Egyetlen becsületet harugs sem maradtak közöm-
bén, amikor ilyen veszély fenyegeti szocialista hazánkat. Egy perccet sem
késlekedhetünk az ellenforradalom visszaverésével.

Nem engedhetjük meg, hogy az ellenség széttápona a csehek és
a szlovákoknak a nép hatalom évbelen előtt vívmányait.

Nem engedhetjük meg, hogy veszélyeztesék a szocialista közösség
létezését, Európa békéjét és biztonságát.

Kedves elvtársak, harcos társaink!

Legyetek éberek! Ne hallgassatok a provokátorokra, akik zavart és
viszálly szándékokat keltenek a szocializmus védelmezőinek sorában!

Amint a szocializmus fejeződik veszély Csehszlovákiában megvívni
egységünk — kormányaink utasításainak megfelelően — haladéktalanul
elhagyják a CSSZSZK területét.

A szocialista országok fejeződik ellenes erőinek növekedésére felhív
bereteket, közzétek egyált a forradalmi jogrend védelmében, közös
erővel biztosítsátok a csehszlovák határok védelmét, Csehszlovák szocialista
rendjét és függetlenségét a nemzetközi imperializmus bármely kísérle-
tével szemben.

Testvérek, veletek vagyunk, közös ügyünk legyőzhető!

**A BOLGÁR NÉPKÖZTÁRSÁG,
A LENGYEL NÉPKÖZTÁRSÁG,
A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSÁG,
A NEMET DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSÁG,
A SZOVJETUNÓ FEJTYERES ERŐINEK
PARANCSONKSÁGA**

SĽUDRUHOVIAI BRATIA I
SĽOVÁCI! ČESŤI MAĽARI!

PRÍELI SIE JAKO OPRÁVDIVÍ PRIATELIA; AŤ SIE VÁM POMERLI UBAJIT VÁŠ
SOCIALISTICKÉ ÚSPĚCHY, KTORÉ STE DOSIAHLI OD OSLOBODENIA VÁŠEJ VLASTI.

VILÁTI. KRY SĽOVENSKÉ A ČESKÉ VLASTENCOV A SOVIETSKYCH VOJAKOV
DALA PODNET VŠECKOMU ČO DNEŠ ZA SVOJA MŮŽTEK POVEDÁŤ.

NAPRIEK TOMU, ŽE SA VSEKYTLI OUBY POČAS NAŠICH ROKOV BUDOVANIA SO-
CIALIZMU, AJ KEŠ TREBA ZLEPŠIŤ PRÁCU, KTORÉ STE DOSIAL VYKONALI V PRO-
PEK ZLEPŠENIA ĽUDOVEJ NOCI, SOCIALISTICKEJ SKONOMIE, A SOCIALISTICKEJ DE-
MOKRACIE, RENECHAJTE, ABY TO PROTISOCIALISTICKÉ SÍLY FALOŠŤNYI PRÁZNI, A
NACIONALISTICKYH, ŠTYANIH VŤUŽILI V SVOJ PROGRESE A TÝH PODKOPALI VÁŠU,
VIAC AKO ŽE ROČNŮ ŽÁRU PRÁCU.

OBRACIENIE SA K VÁM;

DŤEŠE PORIADOK, ZACHOVÁVTE, SVOJU KLADNOŠŤ, PRACUJE AJ NA ĎALEJ, ABY -
ČESKOSLOVENSKÁ SOCIALISTICKÁ REPUBLIKA ŠIELA DOVPERIA.

PRÍELI SIE AKO INTERNACIONALISTICKÍ PRIATELIA, VIACÉ NÁS BRATSKÁ, SO-
CIALISTICKÁ SPOĽUPRÁCA, UROBŤA VŠETKO ZA TO, ABY TUHO VÁŠU BIEŤO ZASO-
VIAZLI.

KOMUNISTI VLASTENCI!

POKRYVA SA NA ČELO NEUTIA PROTI PROTISOCIALISTICKÝM SÍLŤM, VYHLADAJTE
NÁS, ABY SIE SPOĽOČŤNYH USILOVANÍU TERČENIE JOBNÝH SKORO KONSOLIDOVAŤI,
ABY SA ČIH SKŤO MOHLO POKRAČOVAŤ V BUDOVANÍU PRÁCE.

VÁŠE BRATSKÉ PRÍVĚTIVANIE VÁH HONOROVANIE
SĽEDČŤBYH PRÍVĚTIVANÍU!

STIAŤE BIEŤ NAŠICH SPOĽOČŤNYH BRATSTVOV, AJ V TOMTO SIE VÁM OCHO-
BI POMŤAJI!

BECH ŽIJE BRATSKÉ SVYZOK ĽUDI, BUDUJŮ -
CICH SOCIALIZMU!

MAĽARSKÁ ĽUDOVÁ ARMIÁ

VYZVA K ČESKOSLOVENSKEJ ĽUDOVEJ ARMÁDI!

SĽudruhovia! Čestná! Československej Ľudovej Ar-
mády, členovia a generáli! Milí spolubojovníci!

Jedno hlásenie Československej Komunistickej
Strany, Vlády a Snemu, vidiac špecifné náležitosti kon-
verzalných síl, Hladí nás o pomoc.

Na vašo hlásenie, odpovedáme: prídeme k vám, aby
sme poskytnúť pomoc, aby sme spojili svoje
sily a tak odhájili ves socializmus v Československu.

Nak bratrstvo nemý vykonávaj svoje ústavy v
druhe bratíslavského vyhlásenie komunistickej a
demokratickej stras socialistickej štátu. Telo vyhlásenie
základnej obrana výdobyťov kachšie socialistickej
ľudu — je spoločnos internacionalistické porinám
všetkých socialistickej štátov.

Výdobyťov socializmu v Československu bratí sl-
bopetie. Separatistia socializma pod záštitou ľubých
štie činní odhájiti smog pracovať ľudu, chci ľubá-
vať komunistickej ústavy, prevodiť pracovať ľudu,
chceti by vyhradiť Československo za socialistickej
spoločnosť, aby tak premenili na bratrstvy štát. To
všetko odhájiti i ostatné štáty socialistickej spo-
čnosť, mier a bezpečnosť Európy.

Milí priatelia! Ažij jeden centý bojovník nemohé

byť ľubostojný, vtedy keď také nepogotie bratí svoj
socialistický ústát. S odhodlaním kontrarevolúcie nemohé
mekčať ani minúta.

Nemohé dovoliti, aby nepriateľ razomilil vďa-
ťujú ľudu a socialisty, ktoré dosiahli v rokoch ľudu-
vej noci.

Nemohé dovoliti, aby ohrozili celosť záujmy
socialistickej spoločnosť, mier a bezpečnosť Európy.

Milí bratrstvo, spolubojovníci!

Beťte sa pripraviti. Na poľbojate na provokátora,
ktorý chce vytrviti: žľakoh a spor v radech obranov
socializmu!

Koľ sa pripravte, ktoré hrom socializma a Cre-
dencialitá prídeme, naše spojili — na rozkaz našich
vlád bratíslavské spriatelov štátov CSSR.

Vrchná Vláda Veletrstvo obranových síl socialis-
tických štátov, pšobote spojili v ústene prerozhodba príd-
ku, aby sme spoločný ústati zábrannosťi ústave
československých vojakov, spravencia a národilní Čes-
koslovenska proti rímnyh pohabov medzinárodneho im-
perializmu.

Bratka, sme a vámi, naše spoločná ves je nepreko-
nateľná!

**VEĽTELSTVO OZBOJENÝCH SÍL
BULHARSKÉJ ĽUDOVEJ REPUBLIKY,
POLSKÉJ ĽUDOVEJ REPUBLIKY,
MAĽARSKÉJ ĽUDOVEJ REPUBLIKY,
NEMECKÉJ DEMOKRATICKEJ REPUBLIKY A
SOVIETSKÉHO SOCIALISTICKEHO SVYZU.**

93. ábra

Együttműködésre felszólító felhívások

Forrás: A Lévai Állami Levéltár gyűjteménye. Elérhető: <http://rl1968.blogspot.hu/2010/04/kepek-kivonulas-lotti-napokbol.html> (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)

Ezen erőfeszítéseknek is köszönhető a helyzet viszonylagos konszolidálása, amelynek következménye s egyben pozitív hajtóereje is lehetett, hogy a magyar csapatok nem vettek birtokba egyetlen objektumot sem, bár 13-at ellenőriztek.²⁰ Emellett azért nem feledkeztek meg a város légvédelmi biztosításáról sem a ZSZU–57–2 önjáró légvédelmi lövegekkel.

94. ábra

ZSZU–57–2 készütségi szolgálatban

Forrás: <http://skrl1968.blogspot.hu/2010/08/madarska-armada-na-nixprote-v-leviciach.html>
(A letöltés ideje: 2017. 08. 04.)

Erre az egyre konszolidáltabb helyzetre hivatkozva – *Kovács István* alezredes szeptember 4-én kelt, a *Lakatos Béla* vezérőrnagyhoz felterjesztett 00352/339/ 1968. számú jelentése²¹ szerint – a járási Nemzeti Bizottság elnöke beszélgetést kezdeményezett az ezred parancsnokával, amelynek során emlékeztette őt arra, miszerint mind ő, mind a járási pártbizottság vezető titkára a bevonulás első percétől lojalitást tanúsítottak, készek voltak az együttműködésre a törvényesség és a rend fenntartásában, amelyek egyre szilárdultak az eltelt napokban, ezért úgy a járási, mint az alsóbb szintű párt- és állami testülettel

„[...] egyértelműen állást foglaltak a *moszkvai* [kiemelés tőlem – Sz. M.] nyilatkozat mellett, és munkájukat ennek szellemében végzik, a konszolidálás mielőbbi megvalósulása érdekében. Ilyen előzmények, és a jelenlegi helyzet alapján célszerűnek tartják, hogy [...] a magyar csapatok parancsnoksága értékelje eddig végzett munkájukat, és elismerésül nagyobb ütemben vonná ki alegységeiket Léva város területéről [sic!] illetve a 64. hk. e. körzetéből.”²²

Kovács alezredes támogatta elöljárója felé a kérést.

Némi kitérő – egyben magyarázat – erejéig: talán az Olvasónak is feltűnt, hogy ebben a fejezetben olyan dokumentumokkal is találkozunk, amelyek a korábbiakban még nem fordultak elő. Nos, bár biztosak vagyunk abban, hogy a különböző katonai közösségek között is nagyon erős volt a kohézió, ebben a témakörben egyedül a *rétságok* esetében találkoztam önálló bloggal,²³ amelyben sok hasznos információt lehet olvasni sok minderről, köztük a bajtársi összetartozásról is. Igaz, ebben nagy szerepe volt *Végh József* igazgató úr lelkes gyűjtőmunkájának is!

²⁰ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e.* (1968. 10. 09.) *A 31. hk. e. PK. összefoglaló jelentése.* 19.

²¹ *HL MN Zala – 1968. 57. d. 92. ő. e.* (1968. 09. 04.)

²² Uo. 1.

²³ Forrás: <http://rl1968.blogspot.hu/2010/04/blog-post%207714.html> (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)

95. ábra

Rétsági tisztek egy-egy csoportja

Forrás: <http://rl1968.blogspot.hu/2010/04/galeria.html> (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)

96. ábra

Nógrád Megyei Levéltár (NML) Blog

Forrás: <http://rl1968.blogspot.hu/> (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)

A 3. gl. zászlóaljkat rövidesen *Vel'ký Krtišre/Nagykürtösre* vezényelték, ahol az úttesten felirat fogadta őket: „»Menjetek haza, *Gyarmat* 13 kilométer.« Egy-két hét múlva visszamentünk *Lévára*, s a laktanya melletti réten táboroztunk le. Tarhonyarétnek hívtuk, mert kilencven százalékban tarhonyát kaptunk enni.”²⁴

A háborús emlékeket nagyban színesíti a múlt idő is. Így például *Zachar Gyula* főtörzsőrmester, ügyviteli alosztályvezető tennivalói nem töltötték ki munkaidejét, ezért besegített például a vízvételvezésbe is. Egy ilyen alkalommal történt, hogy „[a] Kohári úton volt egy

²⁴ *V. J. visszaemlékezése. Végh József gyűjtése.* Elérhető: <http://rl1968.blogspot.hu/2010/05/meg-olyan-felsotet-volt-amikor-levara.html> (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)

csap, amire rá tudtuk csatlakoztatni a vízhordó autó tartályát. Gyakorta előfordult, hogy lekenték zsírral, vagy valami mással a kutat. Egyszer majdnem bajba kerültünk. Amikor a kúthoz érkeztünk, három piros svájci sapkás [sic!] ember jött oda. Később azt mondták, hogy *Csehszlovákiából* kizavart partizánfélék voltak. Az egyik megfogta a váll-lapomat és elkezdte rángatni. Egy idősebb tartalékos katona volt a sofőröm, s kiszólt: lőjek? Szerencsére nem volt rá szükség.”²⁵

A belpolitika fokozatos konszolidálódása csökkentette a kint szolgálók napi feszültségét, ugyanakkor a bizonyos mérvű tétlenség, a tábori élet nem kimondottan Hilton-jellege egyre nehezebbé tette az életüket. Ezen csak az időnkénti hazalátogatások és a jó csapat-szellem könnyített valamennyit.

Szerencsére *Erich Maria Remarque* világhírű regénye címének (*Szerelem és halál órája*) csak az első fele teljesebben be a *levicei/lévai* járásban, ugyanis a magyar katonák – a konszolidáció előrehaladtával – segítettek a kukorica betakarításában többek között a *mýtne ludanyi/vámosladanyi* termelőszövetkezetnek is. Ennek során az egyik magyar katona megismerkedett egy fiatal lánnyal, amiből a hazatérés után levelezés lett, majd házasság *Rétság*on.²⁶

97. ábra

Az egymásra találtak és a rétsági násznép

Forrás: Berta Antal visszaemlékezése. Végh József gyűjtése. Elérhető: <http://r1968.blogspot.hu/2010/04/kepek-kivonulas-elotti-napokbol.html> (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)

Az eredeti tervnek megfelelően október 17-én 00284/1968. számon az ezredparancsnok kiadta a 001. számú – részletes, ötoldalas – menetparancsát a kivonásra.²⁷ De, mint a közmondásból tudjuk: „Ember tervez [...]”, viszont ez esetben a szoldateszka végez. Ugyanis, mint a VIII. fejezetben láttuk, *Grecsko* marsall arra kérte a lengyel és magyar feleket, hogy a kivonulás eredetileg elfogadott végpontját tolják ki október 25-éről november 10-éig, de *Kádár János* csak az október 31-i dátumba egyezett bele. A *Csehszlovákiát* utolsóként el-

²⁵ *Végh József* gyűjtése. Elérhető: http://r1968.blogspot.hu/2010/04/normal-0-21-false-false-false_21.html (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)

²⁶ *Berta Antal* visszaemlékezése. *Végh József* gyűjtése. Elérhető: <http://r1968.blogspot.hu/2010/04/kepek-kivonulas-elotti-napokbol.html> (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)

²⁷ *HL MN Zala – 1968. 56. d. 90. ö. e.* (1968. 10. 17.)

hagyó magyar kötelékként a 31. hk. ezredet jelölte a vezérkari főnök a 002808/1968. számon az ezredparancsnok részére – a 8. gl. hadosztály parancsnoka útján – megküldött 002. számú intézkedésében.²⁸ E szerint:

„A 31. hk. e. 1968. 10. 31-ig [a nap dátuma tollal beírva, tehát a már kész intézkedésbe a politikai döntés beérkezését követően írták be – Sz. M.] jelenlegi helyőrségében marad, változatlan feladattal. Az ezredet 1968. 10. 23. 00.00-tól a 8. gl. ho. pk. alárendeltségéből kivonom és közvetlenül a Vezérkar alárendeltségébe utalom. Az ezred közvetlen irányítását és ellátását a HM. operatív biztosítócsoport [sic!] végzi. Az ezred kivonásának rendjére később intézkedem.”²⁹

Ez utóbbi 002877/1968. számon mint a vezérkari főnök 003. számú parancsa,³⁰ október 29-én érkezett meg az ezredhez, miszerint:

„A kivonás tervének megfelelően a 31. hk. e. teljesítette feladatát és lehetővé vált, hogy hazatérjen a *Magyar Népköztársaság* területére. M e g p a r a n c s o l o m: 1., A 31. hk. e. 1968. okt. hó 31-én [itt is a hó és a nap tollal beírva – Sz. M.] hajtson végre menetet jelenlegi elhelyezési körletéből eredeti állomáshelyére, *Rétság*ra. Menetvonal: *Levice–Santovka–Demandice–Sahy–Drégelypalánk–Rétság*. Megindulási pont: *Levice* ÉK-i kijárata, utelágazás [sic!]. Menetsebesség: 20 km/óra. – a megindulási ponton 09.00-kor; az államhatáron 12.00-kor és 15.00-ra érkezzen meg *Rétság*ra. *Drégelypalánk* és utelágazás [sic!] /:*Rétság* ÉK. 2 km.:/ között 13:00 felkészül a helyőrségbe való bevonulásra és fogadásra [...] Esetleges fegyverhasználat esetére minden járművön tároljanak lőszer [..] Az e. érkezésének idejére *Rétságon* ünnepélyes fogadást készítenek elő. Biztosítsa az e. szervezett részvételét [...]”³¹ [Kiemelések tőlem – Sz. M.]

98. ábra

Végre itthon!

Forrás: <http://rl1968.blogspot.hu/2010/03/hazateres.html> (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)

²⁸ *HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e.* (1968. 10. 20.)

²⁹ Uo. 1.

³⁰ Uo. (1968. 10. 29.)

³¹ Uo. 1–2.

99. ábra

Végre otthon!

Forrás: <http://rl1968.blogspot.hu/2010/03/hazateres.html> (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)

Ezzel a végsőkig kitaratók is megtérhettek családjukhoz és laktanyájukba.

Vákát oldal

XIII. fejezet

A 6. gépkocsizó lövészezred tevékenysége a Duna hadműveletben (1968. augusztus 2. – október 31.)

A 00670. számú hadműveleti összefoglaló jelentés¹ szerint az *egri* 6. gl. ezred alkalmazását bonyolította, hogy a mozgósítását három ütemben, időbeni eltérésekkel hajtotta végre, de a kezdeti műveletekben csak egyes csoportokkal vett rész az előljárói igényeknek megfelelően.

Az alakulat zöme a harcfeleladatot a mozgósítással egy időben kapta, s onnan hajtotta végre a szükséges lépéseket *összpontosítási körlet (ÖPK) vagy megindulási körlet (MK)* elfoglalása nélkül, közvetlen határátlépéssel. A megalakított két csoport – felállítását követően – kikerült az alakulat alárendeltségéből.

Tekintettel arra, hogy két különleges csoportot (biztosító, illetve karhatalmi zászlóalj) kellett harcfeleladat végrehajtására felállítani, azok mozgósítása és feltöltése eltért a hadiállomány-táblától, ami egész idő alatt komoly állomány-, valamint anyagi keveredéssel járt.

A 3. hadtest parancsnokának parancsára az *egri* 6. gl. ezred és 24. felderítő-zászlóalj, továbbá a *bajai* MN 7809 108. gl. e. alakulat állományából 50 fő bevonásával 1968. augusztus 2-án megalakult egy 113 fős felderítőosztag. Azonban a *Bajáról* áthelyezettek a vezérkari főnök parancsára augusztus 12–13-án leszereltek, így az osztag feltöltésére augusztus 18-án mozgósították a 102. géppisztolyos (gpi.) zászlóalj 1. gpi. századát. Az osztag a feladatait a vezérkari főnöktől – a 3. hdt. pk. útján – kapta: milyen erő, mikorra legyen az országhatár meghatározott pontján, és kinek az alárendeltségébe lép. Az osztag általános feladatoként határozták meg a felderítést, valamint a *Csehszlovákia* területén mozgó szállítóoszlopok vezetését és biztosítását.

Az osztag augusztus 13-án 13 órától átdiszkolt *Rétság*ra, és a feladatait közvetlenül a 3. hdt. parancsnokától kapta.

A fent jelzett állománykeveredés azt is jelentette, hogy a szükséges tiszti, tiszthelyettesi állományát a hivatásosokból kellett biztosítani, akiket tartalékosokkal pótoltak, s a sorállományú FUG-vezetőket is az osztaghoz kellett beosztani.

Sőt egy éppen pályakezdő „jövő tisztje” – idővel a Nemzetvédelmi Egyetem profeszszora – így emlékezett vissza ezekre az órákra-napokra:

„Az 1968-as *csehszlovákiai* bevonulás eseményeit háromhetes katonaként, mint a Kosuth Lajos Katonai Főiskola elsőéves tüzér növendéke, *Egerben* a tanzászlóaljnál éltem át. Az események politikai háttéréről, a lehetséges katonai erő alkalmazásáról nem tudunk semmit. Az akkor tartott politikai tájékoztatókon az előkészületekről nem kaptunk tájékoztatást [...] Néhány nappal később [...] került sor a tartalékosok bevonulására. Ezt

¹ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 10.) A 6. gl. e. PK. összefoglaló jelentése.*

megelőzően [...] berendeztük a fogadó-, eligazító- és felszerelési helyeket a laktanyában és a tanzászlóalj tantermi épületében. A tanzászlóalj és az ezred tisztjeinek felügyelete mellett begyakoroltuk a végrehajtandó feladatokat. A mozgósítási és más katonai feladatok végrehajtásában a tanzászlóalj növendékei is részt vettek teljes létszámban. Általában a bevonuló tartalékosok fogadása, kísérése, felszerelése, a különböző anyagok mozgatása és a forgalomszabályozás volt a növendékek feladata [...] Az *Egerbaktára* menő út mentén, a telephely előtt teljesítettem forgalomirányítói szolgálatot, amíg a harcjárművek és a gépkocsik elhagyták bázist [...] Másnap reggel [...] tudtuk meg, hogy a tanzászlóalj több tisztje és tiszthelyettese is elvonult. Végzős tiszthelyettesek érkeztek *Jászberényből* és az otthon maradt tiszttek (századonként 2 fő, de inkább 1 fő) vezetésével készültünk tovább, hajtottuk végre az alapkiképzés feladatait [...] és készültünk a katonai esküre. Az alakulat elvonult mi adtuk az őrséget mind a laktanyában, mind a telephelyen és a löszerraktár területén, valamint a kapusszolgálatot is [...]”² [Kiemelések tőlem – Sz. M.]

Ami a megerősített karhatalmi zászlóalj felállítását illeti, *Csémi Károly* altábornagy augusztus 21-én 22 óra 30 perckor rendelte el – a 4. gl. ho. pk. útján – a 6. gl. e. 2. gl. zászlóalja és 300 karhatalmista részére a mozgósítást.³ A kötelék 22-én 18 órára elérte a készenléletet, de az illetékesek még 22-én olyan parancsot kaptak, hogy a golyószóró-irányzókat, a lövészszoftárakat, valamint a lövészszoftárak és -szakaszok parancsnokait le kell cserélni megemelt létszámú karhatalmista tisztekkel és katonákkal, amit 22-én 18 és 20 óra között végrehajtottak. A zászlóaljat még ezen a napon 23 óráig megerősítették négy vízágyúval, és kiosztottak 300 gumibotot. Az ilyen formában alkalmazandó 2. gl. z. harcértéke 27 tiszt, 17 tiszthelyettes, 489 legénységi állományú, összesen 533 fő, 52 gépjármű és négy vízágyú volt. [Az 52 db gépjárműből 23 darab a *Nógrád* megyéből mozgósítottak közül került ki – Sz. M.]⁴

A vezérkari főnök – a 6/2. gl. z. parancsnok számára augusztus 22-én megküldött – 001. számú utasítása⁵ szerint a zászlóaljat augusztus 23-án 05 órától – hadosztálytartalékként – a 8. gl. ho. parancsnok alárendeltségébe utalta elsősorban karhatalmi feladatok megoldására. Konkrét feladatait – beérkezés után – a hadosztályparancsnok szabja meg. Az utasítás szerint a zászlóalj – az államhatárig rendőri felvezetéssel – hajtson végre menetet *Eger–Gyöngyös–Aszód–Acsa–Romhány–Érsekvadkert–Nagyoroszi–Hont–Šahy/Ipolyság–Demandice/Deménd–Levice/Léva–Vráble–Verebély–Nitra/Nyitra* menetvonalon augusztus 23-án 05.00-ás indulással. Az államhatárt 14 órakor lépje át, és 17 óra 30 percre érkezzen be *Nitrára/Nyitrára*. (Az időpontok magyar idő szerint.) *Drégelypalánk* és *Nagyoroszi* között a zászlóalj tartson egyórás pihenőt, amely alatt a fegyvereket helyezték tűzkész állapotba, s pontosítsa a biztosításra kijelölt feladatait. Az államhatár átlépését követően számoljon zavarkeltéssel. Fegyveres támadás esetén a szabályzatokban foglaltak szerint intézkedjék. *Drégelypalánk* D-i kijáratánál egy kísérő várja a zászlóaljat, aki az államhatártól vezeti az alegységet.

Augusztus 25-én 12 óra 45 perckor a 4. gl. ho. parancsnoka a Gyémánt B változat szerinti mozgósítást rendelt el a 6. gl. e. – a 2. hk. z. nélkül, mivel az már korábban a 8. gl. ho.

² Prof. Szternák György ny. ezredes írásos visszaemlékezése. (2017. 02. 12.) A szerző birtokában.

³ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e.* (1968. 10. 10.)

⁴ Uo. 3–4.

⁵ *HL MN Zala – 1968. 7. d. 12. ő. e.* (1968. 08. 22.)

pk. közvetlen alárendeltségébe került – részére azzal, hogy 26-án 18 órára érje el a menetkészenlétet.⁶

A korábbi begyakorlásoknak köszönhetően az alakulat M–3 órára készen állt a tartalékosok és a gépjárművek fogadására, amely M–1 03 óra 05 perc és 12 óra között lezajlott. A beérkezettek többsége rendelkezett hadiruházattal. Az alakulat augusztus 26-án 08 órára [10 órával korábban! – Sz. M.] elérte a menetkészenlétet.⁷

Az alakulat a menetre vonatkozó parancsot augusztus 26-án 09 órakor kapta meg az alapvető számvetésekkel, menetvonallal, azzal, hogy a további feladatokat a határ átlépése előtt a 8. gl. ho. pk.-tól kapják. Így megindulási körletet nem foglalt. [Itt egy kicsi pontatlanság vagy elgépelés tapasztalható, mivel nyolc sorral lejjebb a 07 órás időpont szerepel, amelynek helyességét a további időpontok is valószínűsítik – Sz. M.] Ennek alapján az ezredtörzsfőnök 08 órakor előzetes intézkedést adott ki az alárendeltek felé, 10 órára pedig megszületett az ezredparancsnoki elhatározás, s ebben az időszakban intézkedtek a nehéztechnikák vasúti szállítására is. Az ezredparancsnoki elhatározást 10 óra és 10 óra 40 perc között hirdették ki, az alegységeket – az egyes katonákig – 11 és 12 óráig. A hk. z. bevagonírozása 26-án 13 órakor kezdődött az *egri* vasútállomáson, és a szerelvény 17 órakor el is indult.

Az ezred a menetét a laktanyából 26-án 13 óra 15 perckor kezdte meg, és – 20 km/h-s átlagsebességgel – 140 km megtétele után 20 órára ért be a pihenési körletébe.

Drégelypalánkon Lakatos vezérőrnagy képviselője átadta a hadosztályparancsnoki parancsot, amely tartalmazta a határátlépés idejét, valamint – a VK-tól korábban kapottól eltérő – 300 km-es menetvonalat. A feladat vétele után az ezredtörzs 26-án 20 óra és 20 óra 30 perc között két változatban – fegyveres ellenállás, illetve ennek elmaradása esetére – kidolgozta az összpontosítási körlet (ÖPK) elfoglalásának a tervét, majd 20 óra 30 perc és 21 óra között kiadták a határ átlépésére és az ÖPK elfoglalására vonatkozó ezredparancsnoki parancsot. A lőszeres betárazása és behevéderezése a pihenési körletben, a fegyverek betöltése pedig közvetlenül a határátlépés előtt történt.

Az esetleges fegyverhasználattal kapcsolatban egyértelműen megszabták, hogy:

- kisebb fegyveres ellenállás esetén gépkocsikról leszállás nélkül kell megsemmisíteni az ellenséget;
- tűzmegnyitás csak külön parancsra, de ebben az esetben a menetirány szerint jobb oldalon ülők csak jobbra, a bal oldaliak csak balra tüzelhetnek;
- a gépkocsik zárkózzanak fel, ne maradjanak le;
- nagyobb fegyveres ellenállás esetén viszont gépkocsiról leszállva kell megsemmisíteni az ellenséget, nehézfegyverek bevonásával.

A pihenési körletben az órákat átállították a *moszkvai* időre (+2 óra), majd az ezred éllel augusztus 27-én 01 órakor átlépte az államhatárt, és 100 km megtételével 06 órára megérkezett a kijelölt körletébe.

A hk. z. 37 vagonos szerelvénye 28-án 01 órakor érkezett be *Šturovo/Párkány* vasútállomásra, de a kivagonírozás – szándékos késleltetés miatt – csak 05 óra 30 percre fejeződött be, majd 06 órakor megindulva, 09 órára ért be az összpontosítási körletbe.

⁶ HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 10.)

⁷ Uo. 3–4.

Az alakulat augusztus 27-én 14 órára átvette őrzésre és kiszolgálásra *Nové Zámky/Érsekújvár* postahivatalát egy híradó tiszttel és hat híradókatonával; a városi postai erősítő-állomást egy tiszttel, 22 beosztottal és két postai katonai komendánssal, valamint a 3. gl. z. 8/2. szakasza a *Nové Zámky/Érsekújvár* ÉK 10 km-re lévő szovjet relé- és erősítőállomást.

Az alakulat parancsnoka utasítást kapott arra, hogy működési területén (*Ša'la/Vágsellye D–Komoča/Kamocsa–Nyitrahát–Hurbanovo/Ógyalla–Kravany nad Dunajom/Karva–Šturovo/Párkány–Bielovce/Ipolybél–Želiezovce/Zselíz–Kálna nad Hronom/Kálna–Šurany/Nagysurány É 2 km–Trnovec/Tövisfalva*-körlet) legyen készen zavargások, gyülekezések megakadályozására; ellenséges tevékenység elfojtására; szükség esetén helység elfoglalására, valamint külön parancsra a Csehszlovák Néphadsereg adott alakulatának a lefegyverzésére és katonai közigazgatási, hírközlési stb. objektumok elfoglalására.⁸

A napok és hetek ilyen feladatok elvégzésére való készültségben, de nagyobb zavarások nélkül teltek – mind lassabban. De mindennek vége szakad egyszer: október 14-én – a 3. hadtest, illetve a 4. gl. hadosztály parancsnokán keresztül – megérkeztek a várva várt vezérkarfőnöki, illetve hadtestparancsnoki előzetes intézkedések. Az előbbi⁹ szerint:

„A 8. gl. ho. és a jelenleg alárendeltségében lévő 6. gl. e. felkészül *kombinált menet* [köz-, illetve vasúti, kiemelés tölem – Sz. M.] végrehajtására jelenlegi elhelyezési körletéből béke elhelyezési [sic!] körletébe. A 6. gl. e. a *csehszlovák-magyar* határ átlépése után a 8. gl. ho. alárendeltségéből a 4. gl. ho. parancsnok alárendeltségébe kerül [...] a határt N2-án [mint utólag realizálódott: október 21-én – Sz. M.] lépi át *Parassapuszta* határátlépő ponton.”¹⁰
[Eredeti írásmóddal, de a kiemelések tölem – Sz. M.]

Az ugyanekkor kézhez kapott – fent jelzett – hadtestparancsnoki előzetes intézkedés lényege, hogy az ünnepélyes fogadtatásra *Drégelypalánkon* kerül sor. Innen – 25 km/h menetsebességgel – haladjanak a *Nagyoroszi–Balassagyarmat–Salgótarján D–Kisterenye–Mátraballa–Recsk–Verpelét–Eger* menetvonalon. A menetet *Verpeléten* szakítsa meg, a laktanya legyen az éjjelezési körlet, ahonnan másnap úgy induljon útnak, hogy békehelyőrségébe világosban érkezzen be, mert ott ünnepélyesen fogadják.

Az ezred harckocsizászlóalja vasúti szállítással N2 estig beérkezik a *verpeléti vasút-állomásra*.

A 6/2. gl. z. állományába tartozó karhatalmi század legkésőbb N6 napig bevonul a békeelhelyezési körletébe.

⁸ Uo. 6–9.

⁹ *HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e.* (1968. 10. 14.), valamint *57. d. 91. ő. e.* (1968. 10. 14.)

¹⁰ Uo. 1.

Az intézkedéshez *Naptári tervet* is mellékeltek:¹¹

Időpontok													Helyr.	
Alakulat megnevezése	N-1	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	
6. gl. e.	A leszerelés előkészítése												EGE 2	
	Fejlesztés	Munka			Ejmv. karbantartás	Ejmv. leadás		ho. aktívák elhordása						

100. ábra

Naptári terv

Forrás: HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e. (1968. 10. 14.), valamint 57. d. 91. ő. e. (1968. 10. 14.)

A vasúti szállítások részletes tervfeladatai¹² között is szerepelt a 6. gl. e. harckocsijainak hazaszállítása egy 35 vagonos szerelvényvel az N1–2 napokon *Polárikovo/Tótmegyer* berakó-, *Komárom* belépő- és *Verpelét* kirakóállomásokkal.

Szternák ny. ezredes emlékei szerint:

„Október utolsó napjaiban a tartalékos állomány visszatért a laktanyába. Az *egri* [kiemelés tőlem – SZ. M.] labdarúgópályán megtartott ünnepség után megkezdődött a tartalékosok leszerelése, a felszerelés és a hadianyag karbantartása, raktározása. Ekkor ismét a tanzászlóalj növendékei kaptak feladatot. A leszerelő tartalékosok a [...] hazaérkezés öröme okán mindent nekünk akartak adni [...] A tartalékosok leadott ruházatát felhasználva átöltöztünk, étkészleteinket újakra cseréltük, a leadott konzervekből elláttuk magunkat [...] Sokan az egyenruha zsebében hagyták értékeiket, személyes holmijukat, amelyekért később visszajöttek és köszönték, hogy előkerültek [...] A kiképzésünk folytatódott, de a szabadidőben még sokat dolgoztunk, mire teljesen helyreállt a rend és a mindennapi

¹¹ Uo.

¹² *HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e. (1968. 10. 14.)*

élet a laktanyában. Nekem külön feladatot szabtak a tanzászlóalj parancsnokságán, mivel a középiskolában gépirást is tanultam, délutánonként gépelnem kellett. A tartalékosok által visszahozott harci okmányok (emlékeztetők, munkajegyek, málházási útmutatók, ügyeleti és szolgálati feladatok, riasztási jelek stb.) elhasználódtak, ezeket újra kellett gépelnem [...] Visszaemlékezve, az a véleményem, hogy ez a feladat – a politikai háttértől függetlenül – nagyon jól »összekovácsolta« a szakasz és az üteg növendékeit [...]"¹³

¹³ Prof. Szternák György ny. ezredes írásos visszaemlékezése. (2017. 02. 12.) A szerző birtokában.

XIV. fejezet

A 22. tüzérezred tevékenysége a Duna hadműveletben (1968. július 22. – október 31.)

A 00940. számú összefoglaló jelentés¹ szerint a *ceglédi* 22. tüzérezred részére az 5. HDS parancsnoka 1968. július 26-án 22 órakor az ezredparancsnok-helyettes útján megszabta a feladatot a 8. gl. ho.-hoz történő átalárendelésre, amely majd az összpontosítási körlet (ÖPK) elfoglalása után lép életbe.

Az ezred 27-én 11 órára elérte a készenléteket, majd az 5. HDS rakéta-tüzérfőnöke (RAKTÜF) 15 órakor megszabta az ezredparancsnok számára az ÖPK területét (*Galgahévíz–Bag–Valkó*), valamint a 25 km/h-s menetütemben megteendő 74 km-es menetvonalat: *Cegléd–Nagykátá–Zsámbok–Vácszentlászló–Tura–Galgahévíz–Hévízgyörk*, és parancsot adott a menet megszervezésére.²

Az ezred harcértéke ekkor: 71 tiszt, 40 tiszthelyettes, 661 legénységi állományú, összesen 772 fő; 123 pisztoly, 791 géppisztoly, 15 golyószóró, 36 122 mm-es tarack, 8 személy-, 82 teher- és 18 különleges gépkocsi; 36 vontató és 4 motorkerékpár.³

101. ábra

122 mm-es 1938 mintájú tarack (M–30)

Forrás: [https://hu.wikipedia.org/wiki/122_mm-es_1938_mint%C3%A1j%C3%BA_tarack_\(M%E2%80%9330\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/122_mm-es_1938_mint%C3%A1j%C3%BA_tarack_(M%E2%80%9330)) (A letöltés ideje: 2017. 02. 12.)

¹ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e.* (1968. 10. 08.) *A 22. tü. e. PK. összefoglaló jelentése.*

² Uo. 2–5.

³ Uo. Kimutatás.

A fokozott harcászaltság (FHKSZ) korábbi elrendelése, valamint a menetoszlopba való korábbi besorolás következtében az ezred 27-én 17 órára elérte a menetkésztséget. Megalakították az ezred-felderítőcsoporthat (FCS) is az ezredtörzs felderítőszakaszából, a vegyi- és sugárfelderítő rajból, az R-104 rádiórajból és 22 forgalomszabályozó katonából.

A menetparancsot szintén a HDS RAKTÜF adta ki július 27-én 17 órakor, 18 óra 30 perces megindulással. A FCS 30 perccel korábban kezdte meg ténykedését. Maga az ezred 28-án 01 órára ért be az ÖPK-ba, amelynek elfoglalását nagymértékben elősegítette az, hogy az ezredparancsnok-helyettes 40–50 perccel korábban előremenve, az *aszódi* gl. ezred segítségével előre pontosította annak területét.⁴

Ugyancsak még az összpontosítási körletben, július 27-én megtörtént az együttműködés megszervezése a 31. hk. és a 33. gl. ezredekkel, amit aztán a későbbiekben többször pontosítottak. Az eredetileg rögzítettek értelmében a tüzérezred felderítőcsoporthatjának a harcokcsiezred felderítőcsoporthatjával együtt kellett mozognia, hogy adott esetben időben értesüljön a tüzérségi biztosításhoz való szétbontakozásról. Ennek megfelelően a tüzérezred parancsnoka is a harcokcsiezred parancsnoka mögött menetelt a közvetlen összeköttetés biztosítása érdekében.

Amíg a feladatkidolgozások folytak, az alegységek az ÖPK-ban kiképzési feladatokat hajtottak végre, elsősorban tüzérlövészszaki, szakharcászati és gyalogsági lökiképzési tárgyakat. Ennek keretében a tartalékosokkal végrehajtották a géppisztoly-előkészítő lövgyakorlatot is, illetve az ezredtörzs négy alkalommal tartott tüzvezetési gyakorlatot, ahol a várható feladatoknak megfelelően a rövidített előkészítést sulykolták.

A konkrét harc feladat megkezdése előtt, az előljáró harcparancsa vételét követően az ezredtörzs kidolgozta a menettervet a 180 km hosszúságú *Aszód–Galgaguta–Bag–Rétság–Hont–Šahy/Ipolyság–Levice/Léva–Vráble/Verebély–Nitra/Nyitra* menetvonalra. Az ezred nem kapott elfoglalandó objektumokat, viszont ebben a tevékenységükben támogatniuk kellett az erre kijelölt gépkocsizó lövész- és harcokcsiezredet.

Az ezredtörzs minden alegység számára meghatározta az elvégzendő feladatokat, s ezt lezárt borítékba helyezték az ezredparancsnoki harcparancs kihirdetéséig. Ugyanezt tették az ezred harci okmányaival is: egységcsomagokban őrizték, amelyeket közvetlenül a feladat megkezdése előtt adtak ki a parancsnokoknak.

Az ezred az összpontosítási körletben augusztus 20-án 19 óra 26 perckor kapta meg a harcparancsot, 20 órakor besorolt, 20 óra 15 percre menetkész volt, majd 20 óra 30 perckor megkezdte a menetet. Ezt követően 21-én 01 órakor lépte át a megindulási terepszakaszt *Nagyoroszi É*-on, de a menetvonalon több egység és fegyvernem is összekeveredett, továbbá az újonc – ennek következtében gyakorlatlan – harcokcsivezetők bizonytalanok voltak a betonúton, illetve a második lépcső előrevetett osztagai menet közben előzték az ezredet, így a határátlépés *Šahynál/Ipolyságnál* 02 óra 30 perc helyett csak 03 óra 20 perckor történt meg, amelynek során ellenállásba nem ütköztek.

Mint a XII. fejezetben láttuk, a 31. hk. ezrednek *Levice/Léva* birtokbavétele volt a feladata, s ebben a 22. tüzérezrednek támogatást kellett nyújtani.⁵ Ezért az egység augusztus 21-én 06 óra 20 percre felvette a harcrendet *Levice/Léva* DK 4 km-en, és megtervezte

⁴ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e.* (1968. 10. 08.) 5.

⁵ A 31. hk. e. PK. 001. sz. harcparancsában viszont egyértelműen rögzítették: „Tüzemegnyitás csak a 8.gl.HO. PK. engedélyével.” [Eredeti írásmóddal – Sz. M.] *HL MN Zala – 1968. 57. d. 92. ő. e.* (1968. 08. n. a.)

a város fontosabb objektumainak, útsomópontjainak tűzzel történő lefogását. A szorosabb együttműködés érdekében a tüzérezred parancsnoka az operatív csoporttal a harcokocsiezred-parancsnoknál tartózkodott, így az egység tűzvezetését a törzsfőnöknek adta át. Szerencsére a harcokocsiezred parancsnoka 21-én 07 óra 30 perckor közölte tűzér kollégájával, hogy a feladatot sikeresen végrehajtotta, így a továbbiakban nem tart igényt tüzérségi támogatásra.

Ennek következtében – az előzetes terveknek megfelelően – a tüzérezredet a *Nitra/Nyitra* elfoglalását feladatul kapó 33. gl. ezrednek rendelték alá, így a lövészek mögé besorolva 21-én 08 óra 30 perckor megkezdte menetét a célváros irányába, majd 11 órakor *Nitra/Nyitra* DK 3 km területen megismételte azt, amit *Levice/Léva* DK 4 km-en néhány órával korábban már megtett.

A 33. gépkocsizó lövészezred felderítőcsoportja, valamint a tüzérezred törzse a város DK-i bejáratánál megállt, s – a tüzérezred parancsnokának többszöri sürgetése ellenére – mintegy 1,5–2 órán keresztül tanácskoztak annak birtokbavételéről. Így a lakosság értesült a várható eseményekről, tömegek verődtek össze, majd a város szélén fiatalok igyekeztek provokálni a katonákat. (A további részleteket lásd a XI. fejezetben.)⁶

Augusztus 28-án – a laktanya esetleges elhagyására való felkészülés érdekében – az illetékesek kiválasztották a „B” és „C” változatnak megfelelő körletet, majd bemérték a harcászati elemek helyeit, valamint megszervezték a tűzrendszert. A kiképzés a helyi adottságok figyelembevételével folytatódott.

Szeptember 3-ára elkészült az a terv, amelynek alapján a körzet 31 községébe ellátogató 10 csoport beszélgetéseket folytat a helyi párt- és közigazgatási vezetőkkel. [Ezek gyakran nem sikerültek kellemesre a részükről feltett kérdések következtében: Ki hívott be bennünket? Ellenforradalom nincs, így a jelenlétünkre sincs szükség. A kisebb zavarásokat ők is tudják kezelni. Mikor megyünk haza? stb. Idővel azonban barátságosabbá vált a légkör – Sz. M.]⁷

A város vezetőinek kérésére és a kialakult helyzetnek megfelelően hozott hadosztály-parancsnoki döntés értelmében az ezred megszüntette a posta és két hid ellenőrzését – ezek biztosítását a város vezetői vállalták –, ezek jegyzőkönyvi átadása szeptember 5-én megtörtént.

Szeptember 7-én az ezred – a törzs operatív részlege nélkül – elfoglalta a „B” változat szerinti új összpontosítási körletét *Hlohovec/Galgóc* ÉNY-i területén. E napon *Sered’ről/Szeredről* bevonult és csatlakozott az egységhez a 6. üteg is. A berendezkedést követően itt is folytatódott a kiképzés.⁸

Ennek az egyre idegőrlőbb tevékenységnek a már többször idézett hazatelepülési parancs vetett véget, amelynek értelmében a 22. tüzérezred az elsők között, október 21–22-én (N2–3) térhetett vissza *Ceglédre*.⁹

⁶ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e.* (1968. 10. 08.) 8–11.

⁷ Uo. 13.

⁸ Uo. 13.

⁹ *HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e.* (1968. 10. n. a.)

Vákát oldal

XV. fejezet

A 8. gépkocsizó lövészadosztály műszaki csapatainak tevékenysége a Duna hadműveletben (1968. július 27. – október 31.)

A hadosztály műszaki főnöke (MŰF) 1968. július 27-én 02 órakor kapta meg a megindulási körlet elfoglalására vonatkozó feladatot, amelyet azonnal megismerhettek a *marcali* 36. műszaki zászlóalj parancsnoka és helyettesei is, akik ekkor a hadosztálytörzsnél tartózkodtak feladatpontosításra.¹

A 36. mű. z. a Gyémánt (M) feladatra vonatkozó parancsot a hadosztály-hadműveleti ügyeletes tiszt (HÜTI) útján július 27-én 03 órakor kapta meg. Ezt követően a műszaki törzs intézkedett a 63. gl. ezrednél kiképzésen lévő rajparancsnokjelöltek visszarendelésére, a műszaki technika javítására, valamint az újoncok eskütételére.

A kialakult helyzetben a hadosztály műszaki csapatainál az alábbi M-feltöltést kellett végrehajtani:

Alegység	Szem. áll.				gjmű.
	ti.	tts.	sor.	össz.	
- 36. mű. Z.-nál	6	6	11	23	16
- 14. gl.e. mű. szd.-nál	-	-	-	-	1
- 33. gl.e. mű. szd.-nál	-	1	-	1	-
- 63. gl.e. mű. szd.-nál	2	2	27	31	6
Összesen	8	9	34	55	23

102. ábra

„M”-feltöltési adatok

Forrás: HL MN Zala – 1968. 2. d. 4. ő. e. (1968. 10. 15.) A 8. gl. ho. MŰF összefoglaló jelentése

A 36. mű. zászlóaljnál a tartalékosok 27-én 05 órakor kezdték meg a bevonulást, a gépjárművek pedig 06 órakor, így a készenlétet már 09 órára el is érték. Ugyanakkor a távoli helyőrségekbe vezényelték nem érkeztek vissza időben, így a 11 sorkatona helyett 32 tartalékosal kellett elvonulni.

A hadosztály műszaki törzse a feladat vétele után kidolgozta az előzetes intézkedést a 36. mű. z. menetére és az összpontosítási körlet elfoglalására. Menetvonalaként a *Marcali–Kaposvár–Dunaföldvár–Jászberény–Héhalom* útvonalat határozták meg *Szenyér D* megindulási ponttal (MP). Összpontosítási körletként a *Palotás D–Egyházasdengeleg D–Újmajor* területet jelölték ki. Készenlét a menetre: július 27-én 23 óra, a megindulási

¹ *HL MN Zala – 1968. 2. d. 4. ő. e. (1968. 10. 15.) A 8. gl. ho. MŰF összefoglaló jelentése.*

pont átlépése 28-án 00 óra 4 perckor. A menetet a 93. páncéltörő osztály mögött végrehajtva 28-án 20 óra 22 percre érjen be a megindulási körletbe!²

Az előzetes intézkedés alapján a 36. mű. z. 16 órára befejezte a tervezőmunkát, majd a zászlóaljparancsnok 17 órakor kihirdette parancsát.³ E szerint a menetrend: felderítőszakasz, út- és hídépítő (Uhé.) szd., zászlóaljtrézs, híradók, technikai szd., deszant (Dt.) szd., utász (U) szd., hadtáp és műhely.

A zászlóalj lánctalpas műszaki gépeit:

- két BAT gyorsjáratú lánctalpas bulldózer;⁴
- hat LUG-ot;
- három-három CS–800 vontatót alumínium vontató motorcsónakkal (AVM);
- PMR–3 aknatelepítő utánfutót;
- hat rohamcsónakot;
- hét terepjáró (tj.) tehergépkocsit (tgk.);
- egy ZIL–157 nehézpontonos oszlop (NPO) gk.-t⁵

vasúti szállítással juttatták el a *marcali* berakóállomásraól a *lőrinci* kirakóállomásra.

A megindulási körlet elfoglalásakor az alábbi főbb műszaki felszerelés állt rendelkezésre:

Rendelkezésre álló főbb mű. felszerelések a MK. elfoglalásakor.																				
Alegység	BAT	MTU	DB-45	KL-300	bm. lcf.	AVM	Pocsó	LUG	AUV-62	EVE-1	DLM	PT-54	TEM Elt.	KOM-2 Elt.	NPO Elt.	alv. komp	robb. eg.	HK. akna	Gyatra	
	36. mű. z.	3	-	4	1	8	3	6	6	1	1	4	-	1	1	1	4,6	1200	5600	
14. mű. szd.					2	4							1	1		20,6	200			
33. mű. szd.1					1	3							1	1		20,6	200			
63. mű. szd.1					4	4							1			20,6	200			
31. mű. sz.	1				1					1		2	5			0,6	200			
Összesen	5	1	4	1	16	3	17	6	1	2	4	2	8	2	1	1	7	7	2000	5600

103. ábra

A rendelkezésre álló műszaki felszerelések listája

Forrás: HL MN Zala – 1968. 2. d. 4. ő. e. (1968. 10. 15.) A 8. ho. Műf összefoglaló jelentése. 3.

104. ábra

Alumínium vontató motorcsónak (AVM)

Forrás: <http://mn5581oroshaza.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=1191689> (A letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

² Uo. 1–3.

³ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 17.) A 36. mű. z. PK. összefoglaló jelentése.*

⁴ A mű. z. eredeti iratában két BAT lövészárkásó gép szerepel. [sic!] [Lásd 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 17.)], de a dátumot elírták, az helyesen: 1968. 10. 15.

⁵ Uo. 5.

105. ábra

K-61 Lánctalpas úszó gépkocsi (LUG-1)

Forrás: <http://mn5581oroshaza.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=1191689> (A letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

106. ábra

PMR-3 aknatelepítő utánfutó

Forrás: <http://mn5581oroshaza.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=1201947> (A letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

107. ábra

Áthajózásra kész nehézpontonos oszlop (NPO)

Forrás: <http://mn5581oroshaza.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=1201947> (A letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

A fentiekén kívül – a 8. gl. ho. támogatására – készen állt *Ercsiben* egy pontonos zászlóalj, valamint *Vácott* egy deszant-átkelőszázad.

A zászlóalj 160 km-es menetvonalaként határozták meg az *Egyházasdengeleg–Galgaguta–Šahy/Ipolyság–Vráble/Verebély–Zlaté Moravce/Aranyosmarót*-útszakaszt.

A műszaki biztosítás elgondolása a következő volt:

- a hadosztály az *Ipolyon/Ipel'en* a *balassagyarmati*, az *ipolysági* és a *letkési* hidakon, azok rombolása esetén gépkocsi- és harckocsigázlókon kel át, illetve a 63. gl. e. nehéztechnikája a TMM-hidakon kel át;
- az 1. számú menetvonalon a 14. gl. e. műszaki erői, míg a 2. és 3. számú menetvonalon a hadosztály műszaki felderítőerői – egy-egy felderítőjárórral – felderítik a *Garam/Hron*, a *Zsitva/Žitava* és *Nyitra/Nitra* hídjait, s azok gyenge teherbírása vagy rombolása esetén gázlókat és TMM-, illetve KMM-2-hídhelyeket derítenek fel;
- a *Garamot/Hront*, a *Zsitvát/Žitavát*, a *Nyitrát/Nitrát* és a *Vágot/Váhot* a hadosztály az 1. és 2. számú menetvonalon a meglévő hidakon, illetve a felderített gázlókon küzdi le, viszont a 3. számú menetvonalon, a *Garamon/Hronon* a 18. mű. z. által létesített TMM-hídon kel át a nehéztechnika;

- erőszakos átkelés esetén az alegységek két-két LUG-on küzdek le a folyót, és birtokba veszik az átkelőhelyeket;
- a ho. mozgó záróosztág (MZO) a pct. osztállyal együttműködve felkészül a *levicei/lévai* harcokocsiezred tevékenységének megakadályozására;
- a 3. utászszakasz (u. sz.) a 31. hk. e. megerősítéseként biztosítja az alakulat gyors előremozgását;
- a mű. z. többi része műszaki tartalékként (MŰT) *Vrable/Verebély* irányába előremozogva felkészül *Zlaté Moravce/Aranyosmarót* birtokbavételére, és a kijelölt körletben karhatalmi feladat végrehajtására.⁶

Az *Ipoly/Ipel'* felderítését követően a folyón kilenc átkelőhelyet jelöltek ki: három állandó hid-, öt gázló- és egy TMM-hidátkezőhelyet. A gázlók a hidak rombolása esetére jöttek számításba, a TMM pedig a nehéztechnika számára. A folyó leküzdése után a két LUG a 31. hk. e. alárendeltségéből a 33. gl. ezredébe kerül a *Nyitra/Nitra*-hid őrzésére. A műszaki törzs felvette a kapcsolatot a határőrkerület-parancsnoksággal és az őrsökkel az *Ipoly/Ipel'* felderítésével kapcsolatban.⁷

A 36. mű. z. – különböző okok következtében – az összpontosítási körletet július 28-án 20 óra 22 perc helyett csak 22 óra 30 percre tudta elfoglalni, s a nehéztechnika is késett: 28-án 22 óra helyett 29-én 04 órára érkezett be a *lőrinci* vasútállomásra, onnan pedig 05 órára az összpontosítási körletbe.⁸

A 18. mű. z. törzsfőnöke július 28-án 20 órakor vette át a hadosztály harcálláspontján a TMM-alegységének feladatát. A 36. mű. zászlóalj viszont a saját harcálláspontján vette a parancsot 28-án 22 óra 30 perckor. Mindezek alapján az illetékes szervek hozzáálltak az alegységek felé az intézkedések kidolgozásához, majd borítékolták azokat.⁹

A fentiek említett műszakibiztosítás-elgondolása teljesítésére a kijelölt alegységek július 28-án 24 órakor, a LUG-ok 29-én 06 órakor megindultak a számukra megjelölt egységekhez.

A csapatok augusztus 7-étől kiképzés keretében felkészültek a fenti feladatokra: a gl. és hk. alegységek gyakorolták az akadályelhárító csoport (AECS) feladatait; a LUG-ra való felszállást; a gázlókon történő átkelést; a BTU (tolólap) és a trál [súlyos, körmös tárcsator, amelyet a harckocsi maga előtt tolvá felrobbantja az eléje telepített harckocsiaknakat – Sz. M.] felszerelését a harckocsira, a műszaki alegységek pedig a gázlók és az aknamezők felderítését, az átjárónyitást, valamint a KMM-2- és TMM-hidak lerakását. A mozgó záróosztágok viszont a páncéltörő osztállyal való együttműködést sulykolták. Eközben folyt a technika javítása és felkészítése is.¹⁰

A 36. műszaki zászlóalj parancsnoka és politikai helyettese is részt vett a hadosztály-parancsnok augusztus 18-án 15 órakor tartott eligazításán, amelyen részletes tájékoztatás hangzott el a *csehszlovákiai* helyzetről és a várható feladatokról, amely ismereteket a z. pk. 22 órakor osztott meg helyetteseivel, és utasítást adott ezek alapján a tervek újbóli tanulmányozására. A hadosztály-harcálláspontra 19-én 08 órára berendelt összekötő tiszt megkapta

⁶ HL MN Zala – 1968. 2. d. 4. ő. e. (1968. 10. 15.) A 8. ho. MŰF összefoglaló jelentése. 5–6.

⁷ Uo. 5–6.

⁸ HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 17.) A 36. mű. z. PK. összefoglaló jelentése. 7.

⁹ HL MN Zala – 1968. 2. d. 4. ő. e. (1968. 10. 15.) A 8. ho. MŰF összefoglaló jelentése. 6., valamint HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 17.) A 36. mű. z. PK. összefoglaló jelentése. 10–11.

¹⁰ HL MN Zala – 1968. 2. d. 4. ő. e. (1968. 10. 10.) A 8. gl. ho. MŰF összefoglaló jelentése. 6–7.

a zászlóalj részére az 1. és 2. számú tájékoztatót a politikai helyzetről, továbbá a feladatokról. Az 1. számút a tisztekkel ismertette 10 órakor a zászlóaljparancsnok, majd a 2. számú boríték tartalmát ismerhette meg a legénység.¹¹

Augusztus 20-án 15 órára ismét berendelték a hadosztályhoz a parancsnokot és politikai helyettesét feladatpontosításra. Visszaérkezvén ezt elvégezte helyetteseivel, majd utasítást adott a lőszerkiosztás előkészítésére, a menetkésztség 18 órára történő elérésére.

A határátlépést augusztus 21-én 05 órára tervezték, valamint a kijelölt objektumok elfoglalására létrehoztak egy-egy felderítő- (egy tiszt, négy sorállományú, egy FUG), biztosító (egy tiszt, 20 sorállományú, egy Cs-344 tdk.) és operatív csoportot (négy tiszt, három sorállományú, egy GAZ-69 gk.).

A zászlóaljparancsnok 19 órakor jelentette a menetkésztséget, majd 23 órakor a teljes személyi állománnyal ismertette a 2. számú boríték tartalmát. Ezt követően parancsot adott a lőszerkiosztására (150 db/fő, míg a kézigránátokat az alegység-szolgálatvezetők szállították) és az órák *moszkvai* idő szerinti átállítására, továbbá a parancsnok és a törzsfőnök kiosztotta az alegységparancsnokok részére előre berajzolt térképeket, majd értelmezte azokat, a továbbiakban pedig az alegységparancsnokok 23 óra 30 perckor ismertették beosztottaikkal.¹²

Mint korábban láttuk, a megindulásra vonatkozó parancsot a 36. mű. zászlóalj borítékolva előre megkapta, míg a 18. mű. z. parancsnokával augusztus 19-én 09 órakor pontosították a TMM-alegységének feladatát, majd 20 órakor (*moszkvai* idő szerint) rendelték el – előre megbeszélte jelszó alapján – számukra a csatlakozásra való felkészülést.¹³

A hadosztály-műszakifőnök (MŰF) az operatív csoporttal 20-án 23 órakor *Nagyorosziban* települt a határátlépés irányítására. A 63. gl. e. parancsnok 21-én 01 órakor – a megindulási terepszakaszon (MTSZ) történő áthaladásakor – jelentette, hogy a TMM-készletek letértek *Márianosztra* felé, mert a felderítők jelentése szerint nem férnek át a *szobi* aluljárón. [Miért csak most jöttek rá erre? Nem a szomszédos *Vácott* volt a laktanyájuk? – Sz. M.] Ennek következtében a TMM-készletek csak 02 óra 50 percre érkeztek ki az *Ipolyhoz/Ipel'hez*. A hidépítést 04 órára befejezték, de az elsőnek átkelt BAT lecsúszott a hídról, ezzel akadályozta a harckocsik áthaladását. Ezért a MŰF rádióon elrendelte a gázlón való átkelést.

A 36. mű. z. a menetét a határtól 20 km-re lévő *galgagutai* megindulási pontról augusztus 21-én 01 óra 40 perckor kezdte meg a Harcálláspont-2 mögött, s a határt – a tervezetthez képest kétórás késéssel – 07 órakor lépték át.

A 18. mű. z. TMM-készlete a *letkési* hídon keresztülhaladva 07 órára elérte a *Garamot/Hront*, és a 2. számú felderítőjárőr (FJ) által meghatározott helyen 08 órára megépítette a hidat, így a harckocsik rendben átkeltek a folyón. Ezt követően a zászlóalj bontotta a hidat, és *Letkésnél* átlépve a határt bevonult a *váci* laktanyájába.

Miután a 14. gl. és a 31. hk. e. a meglévő hidakon átkelt, ez utóbbtól – az *Ipoly/Ipel'* leküzdését követően – a LUG-okat átvette a 33. gl. e. Ugyancsak ez utóbbi ezreddel együtt vonult be *Nitrára/Nyitrára* az 1. utászszakasz is, amely megkezdte a híd őrzését.¹⁴

¹¹ HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 17.) A 36. mű. z. PK. összefoglaló jelentése. 11.

¹² Uo. 11–12.

¹³ HL MN Zala – 1968. 2. d. 4. ő. e. (1968. 10. 10.) A 8. gl. ho. MŰF összefoglaló jelentése.

¹⁴ Uo. 6–8.

Mint korábban láttuk, a 36. mű. z. feladatul kapta *Zlaté Moravce/Aranyosmarót* birtokbavételét és az attól É-ra lévő helységek ellenőrzését.¹⁵ A várost az előreküldött felderítőcsoport (egy FUG és egy megerősített utászszakasz) felderítette, ezalatt a zászlóalj többi része a településtől 1,5 km-re megállt. Az FCS-vel együtt a városba bement operatív csoport vezetője felvette a kapcsolatot a tanács, a rendőrség és a pártbizottság vezetőivel. Ezt követően a zászlóalj 12 órakor birtokba vette a várost, de hely hiányában a várostól ÉNY 2 km-re lévő erdőben települt. A nap folyamán megszervezték a fontosabb üzemek és objektumok (Nemzeti Bank épülete, posta, csendőrség) ellenőrzését, illetve védelmét, valamint a rendszeres (nappal háromszor, ötóránként és egyszer-egetyszer az esti, majd a hajnali órákban) járőrözést. [Ez utóbbi állománya: két tiszt, nyolc sorállományú, egy GAZ–69 gk. és egy parancsnoki FUG (PFUG) – Sz. M.]

A megerősítő alegységek – az utászszázad 3. szakasza kivételével – augusztus 24-én 18 és 23 óra között beérkeztek a *Zlaté Moravce/Aranyosmarót* körletbe.

Egy újabb parancs értelmében a 36. mű. zászlóaljnak át kellett települnie *Sered're/Szeredre*, amit augusztus 25-én 20 és 24 óra között végre is hajtott azzal a feladattal, hogy készüljön fel az itteni műszaki ezred és építőzászlóalj laktanyájának elfoglalására, lefegyverzésére; továbbá biztosítsa a helyi csendőrség, posta épületeit. Emellett lásson el közös őrséget a helyi alakulathoz tartozó robbanóanyag- és műszakianyag-raktár területén, valamint biztosítsa a közeli szovjet lokátorállomás védelmét. Mindezen feladatok sikeres ellátása érdekében a zászlóaljat megerősítették egy 122 mm-es tarackos üteggel és egy lövészsorozattal.

Az utászszázad 1. szakasza szeptember 5-én érkezett be a zászlóaljhoz *Sered're/Szeredre*.¹⁶

A „megváltás órái” október 22–23-án (N3–4) következtek be a zászlóalj számára, amikor végre hazatérhettek.¹⁷ A nehéztechnika kezelői nyertek egy napot, mivel ezek vasúti hazaszállítását a Vezérkar egy 47 vagonos szerelvényvel tervezte az N2–3 napon *Rišňovce/Récsény* berakó-, *Komárom* belépő- és *Balatonszentgyörgy* kirakóállomáson, a *Székesfehérvár–Fonyód* vasútvonalon.¹⁸

¹⁵ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e.* (1968. 10. 17.) *A 36. mű. z. PK. összefoglaló jelentése.*

¹⁶ Uo. 13–14.

¹⁷ *HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e.* (1968. 10. n. a.)

¹⁸ *HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e.* (1968. 10. 14.)

XVI. fejezet

A Duna hadműveletből levont főbb tapasztalatok, tanulságok – a végrehajtó parancsnokok szemszögéből

Mint a VII. fejezet végén röviden utaltunk rá, *Szűcs Ferenc* vezérőrnagy, vezérkarfőnök-helyettes, a Déli HDSCS parancsnokságán működő MNVK hadművelési összekötő csoport parancsnoka 1968. október 3-án kelt 00160/1968. számú levelében¹ arra utasította *Lakatos Béla* vezérőrnagyot, a 8. gl. ho. parancsnokát, hogy:

„A »DUNA« hadműveletben résztvevő [sic!] egységei, önálló alegységei és összességében a hadosztály tevékenységével kapcsolatos következtetésekről és tapasztalatokról készítsen jelentést. A Magyar Néphadsereg életében ez az első eset, hogy teljesen feltöltve és megerősítve ilyen méretben vettünk részt egy speciális hadművelet végrehajtásában. Eltekintve a hadművelet speciális jellegétől, alkalmas volt arra is, hogy egy sor vonatkozásban komoly tapasztalatokat szerezzünk és ezek a tapasztalatok méltóak arra, hogy elemezve /és megőrkítve:/ azokat a továbbiak során szervezeti, kiképzési stb. vonatkozásban felhasználjuk.”² [Eredeti írásmóddal – Sz. M.]

A 14 oldalas levélben részletesen meghatározta, hogy a jelentés 12 fejezetben készüljön el, az egyes fejezetek és az azokon belüli alfejezetek milyen kérdésekkel foglalkozzanak, továbbá hogy a XII. fejezetben „[a] javaslatok bármire kiterjedhetnek, ha azok megalapozott tapasztalatokon alapulnak [...]”³ Az így elkészített jelentéseket október 14-éig terjesszék fel hozzá!

Ennek megfelelően a hadosztályparancsnok az október 3-án kelt 001011. számú intézkedésében elrendelte az alárendeltek felé a tapasztalati jelentések összeállítását és felterjesztését. Ezek lényegét foglalom össze ebben a fejezetben.

1. A mozgósítás végrehajtása terén

A kiegészítő parancsnokságok – minden érintett parancsnok megítélése szerint – általában igen hatékonyan működtek közre a Gyémánt feladat végrehajtása során. Az alakulatok személyi és gépjárműszükségletét számszerűen és időben biztosították. Ugyanakkor a tartalékosok az elrendeléstől számított 3–5 óra helyett most 6–8 órára vonultak be – talán a korábbi „M” ellenőrzések következtében – gondolván, hogy „így is benne vagyunk az időben”.⁴ Ennek

¹ *HL MN Zala – 1968. 41. d. 68. ő. e.* (1968. 10. 03.)

² Uo. 1.

³ Uo. 13.

⁴ *HL MN Zala – 1968. 2. d. 2. ő. e.* (1968. 10. 15.) *A 8. gl. ho. PK. összefoglaló jelentése.* 6.

ellenére a 8. hadosztály parancsnoka úgy látta, hogy összességében a csapatok hadiállományra való feltöltése és az „M” végrehajtása „[...] a felmerült problémák és nehézségek, valamint az elrendelés és a végrehajtás jó néhány sajátossága ellenére [...]” eredményes volt. Ugyanakkor a Vízválasztó egyes rendszabályait célszerű lenne felülvizsgálni.⁵

A 14. gl. e. parancsnoka is több pozitívumról számolt be, kiemelve, hogy a tanácsok és a posta alkalmazottai oldották meg a behívóparancsok kiképzését, így jelentős teherrel mentették meg az alakulatot. A visszabiztosított állomány ruházati anyagának és felszerelésének az alegységtraktárakban való tárolása lehetővé tette a normaidőn belüli beöltöztetést. Ugyanakkor – ezen a szinten – már jobban érződtek a negatívumok is: például a Zala megyei Kiegészítő Parancsnokság – a túlsúfoltság miatt – nem tudta biztosítani a visszabiztosítottak korcsoport, szakképzettségi szám vagy kiképzettség fok szerinti kiállítását. (Például az alegységhez 36–40 éves – egészségügyi szempontból kifogásolható – lövész, illetve golyószóró- és géppuskairányzói helyekre tisztetek lebiztosítása történt.) A legnagyobb problémát azonban az okozta, hogy a népgazdaságból lebiztosított gépjárműveket nem vonultatták be. [Itt azonban bizonyos, általam feloldhatatlan ellentmondás is felmerül, ugyanis ezt a pár szót a 13. oldalon is megismételte a parancsnok, de az előtte lévő bekezdésben arról jelentett, hogy a népgazdaságból 25 db gépjármű volt lebiztosítva, amelyek közül hétben kellett motorcserét végrehajtani, amit a hadosztály technikai szolgálata a harc feladat végrehajtása előtt rendelt el – Sz. M.] Úgyszintén komoly erőt vett igénybe a feladatmegoldás során az a tény, hogy alapkiképzés idején történt, amikor a hadra nem fogható újoncokat tartalékos hadkötelesekkel kellett helyettesíteni. Az elvonulók harcértékét az is hátrányosan befolyásolta, hogy az új „M” utasítás értelmében meghatározott személyeket és szerveket vissza kellett hagyni a teljes harckészültség végrehajtására. Ezért célszerű lenne azonossá tenni a személyi állomány béke- és „M” állománytábláját! A kiegészítő parancsnokságokon szükséges jobban odafigyelni a nagycsaládosok és a betegek megkímélésére. (Például sok volt a bevonultak között a gyomorbeteg.) De a betakarítási időszak is csak a legénységi állomány szabadságolásával volt megoldható.⁶

A 63. gl. e. parancsnoka is 16 főt volt kénytelen visszaküldeni műtét és lábtörés utáni állapot miatt, illetve azért, mert szakorvosi kezelés alatt állt, de az összpontosítási körletből szintén kellett hazairányítania tüdőbeteget, gyomorfekélyest, súlyosan visszeres vagy foghiányos személyeket. Csak a 2. gl. zászlóaljnál 20 fő bizonyult katonai szolgálatra alkalmatlannak. Ugyanide bevonultattak nyolc-, öt- vagy négygyermekes apát, illetve egy családból több személyt. A műszaki századnál a 30 bevonultatottból öt egészségi okoknál fogva volt alkalmatlan katonai szolgálatra. A családi és szociális problémák is fokozták egyesekben a neurózis állapotát.

A népgazdaságból bevonultatott 38 db gépjárműből – mint a X. fejezetben már jeleztük – 33-at vissza kellett küldeni üzemképtelen fékrendszer, elhanyagolt felépítmény, lefutott gumik, kevés javítási tartalékkal rendelkező motorok, az előírt szerszám és javítóanyag hiánya stb. miatt.

A bevonultatott állomány ruházata nem egységes, részükre nincs biztosítva sátorlap, a rendelkezésre álló sátrak nem alkalmasak és nem elegendőek sem tábori körülmények közötti elhelyezésre, sem munkavégzésre vagy pihentetésre. Nem volt megfelelő a felkészítés

⁵ Uo. 4–6.

⁶ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 10.) A 14. gl. e PK. összefoglaló jelentése. 2–2/a.*

a tartalékos állomány fizetésével és pénzügyi ellátásával kapcsolatos problémák kezelésére, az előjáró szervek folyamatosan „menet közben” intézkedtek. [Ezt a problémát minden parancsnok jelezte, ezért erre a továbbiakban nem térek ki – Sz. M.]

Az a tény, hogy a titoktartás érdekében a hozzátartozók és a lakosság tájékoztatására csak később volt lehetőség, negatív hatással volt a visszamaradottakra, és találgatásokra, rémhírterjesztésre adott lehetőséget.⁷

A 33. gl. e. parancsnoka kiemelte a bevonulókat fogadók szakszerűségét, a behívottak fegyverzettségét és gyors beilleszkedését. Az „M” tervekben rögzített időpontok és feladatok végrehajthatóknak bizonyultak. Problémaként merült fel viszont, hogy a bevonult tartalékosok 10 évnél régebben szolgáltak, így nem ismerték a korszerű egyéni és kollektív fegyvereket, amelyeknek megismertetése több napot vett igénybe. Itt is problémát jelentett a 25 olyan személy, akiknek négy vagy ettől több gyermekük van. A Kiegészítő Parancsnokság nem biztosított megfelelő létszámú szakmai számú állományt a légvédelmi szakaszhoz és az aknavetőüteghez. A 187 bevonultatottból – átcsoportosítás következtében – 36 főnek nem volt felszerelése. Úgyszintén a szállítótér-szükségletből hiányzott hat teher-, hét műhelygépkocsi, öt oldalkocsis motorkerékpár és 11 db pótkocsi.

A bevonulás erősen szakaszos volt, a zöm M–6 óra körül ért be, így az utolsó időszak munkája összezsúfolódott. Az „M” utasításban rögzített biztonsági hányad a nyári időszak következtében kevésnek bizonyult. Az első időszakos alegységeknél a gépkocsivezetőket célszerű lenne lecserélni tartalékosokra.⁸

A 31. hk. ezredhez történő behívásokat a *balassagyarmati* és a *salgótarjáni* kiegészítő parancsnokságok végezték igen hatékonyan: a *rétsági* járásból három, a *balassagyarmati* járásból négy, a *salgótarjáni* járásból pedig öt és fél óra alatt értek be a hadkötelesek. Problémát okozott viszont, hogy a bevonulók 40%-a nem hozott magával egyéni tisztálkodási eszközöket részben, mert a munkahelyéről vonult be, részben mert csak 1–2 napos próba-bevonulásra számított.

A tervekben rögzített időnormák teljesíthetőknek bizonyultak. Az ezrednél csak öt bevonultatottat kellett visszaküldeni gyomorfekély, bokatörés utáni állapot, illetve ízületi gyulladás miatt. Nagyobb problémának bizonyult viszont, hogy 12 fő nem harckocsizó képesítésű volt, a beszabályozó szerelők 25%-a csak harckocsivezetői szakképzettséggel rendelkezett, akárcsak a töltőkezelők 20%-a. Még nagyobb gondot jelentett, hogy a kiegészítő parancsnokságok sem vegyvédelmi, sem felderítő szakképzettségű tartalékosok nem tudtak biztosítani. Két fő egyáltalán nem teljesített sorkatonai szolgálatot. Ami a bevonultatottak szociális helyzetét illeti, egy fő hat- és három fő négygyerekes apát is bevonultattak, továbbá az állomány 20%-a küzdött anyagi problémákkal. [Egy rövidesen idézett kimutatás szerint ez az értékelés túl pozitívnak tűnik! – Sz. M.] Mindezek alapján az ezredparancsnok úgy látta, hogy egyes érintettek nem kellő körültekintéssel végezték a bevonultatást, illetve azt is megállapította, hogy kis helyőrségekben a helyi kiegészítés nem megoldható, a 100 km-es körzet – jó szervezéssel – nagyobb biztonsággal elégítheti ki az igényeket, ugyanakkor az „M” feladatok teljesíthetők időnormán belül.⁹

⁷ HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 10.) A 63. gl. e. PK. összefoglaló jelentése. 2–8.

⁸ HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 10.) A 33. gl. e. PK. összefoglaló jelentése. 2–3.

⁹ HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 09.) A 31. hk. e. PK. összefoglaló jelentése. 2–3.

Mint jeleztem, a 31. hk. e. parancsnokának egy szeptember 17-én kelt – a 8. gl. ho. PK. 02633/3. számú távmondati parancsára elkészített 11352–H/521. számú – jelentése¹⁰ szerint a szociális problémája megoldható 17 főnek segéllyel, 55 főnek egyszeri eltávozással, viszont további 15 főnek sem segéllyel, sem eltávozással nem orvosolható. (Például az egyik lövész-katonára jobb karja korábban két helyen eltört, emiatt 3 cm-rel rövidebb és erőtlen; az egyik kétyerekes töltőkezelő felesége évek óta fekvőbeteg, a kislánya agyműtéttel kórházi kezelés alatt áll; egy lövész 1968 augusztusában gyengeelméjűség miatt katonai szolgálatra alkalmatlannak minősítettek; egy gépkocsivezető édesanyját mellrákkal operálták, látását elvesztette, az apja gégedaganattal van kórházban, a háztartást a 14 éves húga vezeti, emiatt nem jár iskolába; egy négygyerekes töltőkezelő 100 ezer Ft-os OTP-tartozással, félbemaradt családi ház egy részében él, stb.)

A XIII. fejezetben említés történt arról, hogy a 6. gl. e. helyzetét nagyban megnehezítette a mozgósítás három ütemben és különböző időpontokban történt elrendelése. A speciális szervezetű osztag, valamint zászlóalj felállítása újbóli kiegészítést tett szükségessé első-sorban FUG-vezetők és RPG–7-irányzók tekintetében, de ez is csak 60%-os feltöltöttséget biztosított ezeken a területeken. Úgyszintén a meglévő anyagi készletek sem biztosították az újabb két kötelék igényeit.

Az új mozgósítási időnormák itt is reálisaknak, teljesíthetőeknek bizonyultak, de további csökkentésük nem célszerű. A 20 óra alatti menetkészlet csak úgy érhető el, ha bizonyos feladatokat elhagynak, ezért meg kell tartani a 48 órás normaidőt.

Gondot jelentett, hogy a gépjárművezetők nagy része ismét gépjárművek nélkül vonult be, illetve külön a vezető és külön a jármű. (Mindössze 11 fő jött be gépjárműjével, amely nagyon kevés; a 70%-os arány volna a kívánatos minimum.) De a lebiztosított állományból sem vonult be 125 fő, így a pótlásuk nem volt megoldható a biztonsági hányadból. Célszerű lenne az érintett területen szesztilalmat elrendelni, mert sokan érkeztek be ittasan, sőt részegen, köztük gépjárművezetők! Négy fő ellen ügyészi eljárást kellett indítani lázítás miatt. Egyes helységekből a Tanácsokhoz a behívóparancsot kikézbcsítő futárokat megveréssel fenyegették és kövel dobálták, rendőri beavatkozás nem történt.

Az egyéni problémások közül 27 beteget hazaengedtek, de a 17 fő háromgyerekes apát már nem tudták lecserélni. A házépítés félbemaradása miatt csak kétnapos eltávozással tudtak segíteni.¹¹

A 22. tüzérezred parancsnoka úgy tapasztalta, hogy a helyi kiegészítés rendszere jó, de a megyei kiegészítő összevonása után egy sor probléma merült fel: a lakhelyváltozás bejelentése és a lebiztosított cseréje között hosszú idő telik el; a munkahelyváltozást a tartalékosok nem jelentik be; a kiválogatás után sok a csere; nem veszik figyelembe az azonnali menetkésztségű alakulatok igényeit, hogy ezeket kell elsősorban kielégíteni – lehetőleg helybeli lakosokkal és a legkorszerűbben kiképzettekkel; célszerűbb lenne egy (béke- és hadi) nyilvántartáson kezelni a tiszteket; a tiszti és tiszthelyettesi közhangulatot javítaná a béke-feladatokról eltérő körülményeknek megfelelő ellátás kidolgozása (hadiruházattal, tisztálkodási anyagokkal, a pihentetéshez szükséges eszközökkel, távolléti pótlékkal való ellátás), továbbá nyilvántartó tiszthelyettest tisztre kellene felváltani.¹²

¹⁰ HL MN Zala – 1968. 56. d. 90. ő. e. (1968. 09. 17.) A 31. hk. e. PK. jelentése.

¹¹ HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 10.) A 6. gl. e. PK. összefoglaló jelentése. 1–6.

¹² HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 08.) A 22. tü. e. PK. összefoglaló jelentése. 2–4.

A 36. mű. z. törzsfőnökét már a mozgósítás elrendelését követően értesítette a Kiegészítő Parancsnokság, hogy a lebiztosított gépjárműveknél nyolccal kevesebb fog bevonulni. Az alakulat ötórás „M” készsége reális, amennyiben a katonák nincsenek szabadságon. A bevonultatott gépjárművek egy részén igen rossz technikai állapotban volt, egy pedig az indulás előtt vált üzemképtelenné. A lebiztosított állomány bevonult, de az összetétele nem felelt meg a követelményeknek. Például a hadosztály alárendeltségébe került 6. gl. e. műszaki technikai szakasparancsnoka híradó tiszt iskolát végzett, műszaki csapatoknál soha nem szolgált. Ugyancsak súlyosbította a helyzetet, hogy a tiszt tanfolyamon lévőket és az Sz-100-as feladatra vezényelteteket nem rendelték vissza.¹³ [Az SZ-100-as elektromos jelzőrendszert (EJR) az 1965–1970-es években építették ki a nyugati országhatár mentén az aknamezők helyettesítésére – Sz. M.]

2. A megindulási körletbe való előrevonás végrehajtása és annak elfoglalása terén

A csapatoknak a megindulási körletekbe és az államhatárra való előrevonását megelőzte a menetvonalak szemrevételezése, amit a szovjet magasabbegység-parancsnokok és helyetteseik személyesen végeztek el az ezredparancsnokoknak a rájuk vonatkozó mértékben való fokozatos bevonásával. Ez a tevékenység a fő irányokban *Provalov* vezérezredes személyes vezetésével történt. Ezek során különös figyelmet fordítottak arra, hogy a menetek és az összpontosítási körletek elfoglalása során elkerüljék a műutak, a mezőgazdasági területek és az erdők rongálását.

A hadműveleti álcázás érdekében a csapatok előrevonását gyakorlatnak érzékeltetve és csak éjszaka hajtották végre. A békehelyőrségekben – imitálva – fenntartották a szokásos rádióforgalmat, míg a mozgásban lévőknel teljes rádiótilalmat rendeltek el. A csapatok vezetése kizárólag vezetékes híradó eszközökön, mozgó híradással vagy személyes érintkezéssel történt.

Összpontosítási körletekként lehetőleg gyakorló- és lőtereket használtak. A csapatok demonstrációs átcsoportosításokat, a légierő pedig repüléseket hajtott végre megtévesztő irányokba.¹⁴

Ami a 8. gl. hadosztály értékelését¹⁵ illeti, a menet tervszerű és szervezett végrehajtását az tette lehetővé, hogy:

- a parancsnokok biztosították a menetparancs harcjárművekig történő időbeni lejuttatását, így lehetővé tették a besorolások előírt időre történő végrehajtását és a menet azonnali megkezdését;
- a menetszámvetések reálisak és pontosak voltak, azok betartása és betartatása biztosította a menetfegyelmet, valamint a megindulási körlet időbeni és szervezett elfoglalását;
- a menetszlopok zártságának fenntartása megakadályozta az attól való lemaradást;

¹³ HL MN Zala – 1968. 2. d. 4. ő. e. (1968. 10. 10.) A 8. gl. ho. MŰF összefoglaló jelentése. 2.

¹⁴ HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e. (1968. 09. 22.) A Dél HDSCS PK összesítő jelentése. 9–10.

¹⁵ HL MN Zala – 1968. 2. d. 2. ő. e. (1968. 10. 15.) A 8. gl. ho. PK. összefoglaló jelentése.

- a gép- és harcjárművek technikai előkészítése és hadrafoghatósága – döntő többségében – megfelelt a követelményeknek;
- a gépkocsivezetői állomány felkészültsége – döntő többségében – pozitívan hatott; [Később látni fogjuk, hogy ezredszinten némiképp másként tapasztalták meg ezt az összetevőt – Sz. M.]
- az előfordult meghibásodásokat gyorsan kiküszöbölték (javítás, vontatás), valamint
- a forgalomszabályozás feszesen működött.¹⁶

Ugyanakkor problémák is felmerültek a menet során:

- az első 50–100 km-en magas volt a meghibásodások száma, különösen a zárolt („Z”) harcjárművek körében;
- egyes alegységparancsnokok nem biztosították a meghibásodott vagy lemaradt járművek gyors megjavítását, összegyűjtését;
- néhány gépkocsiparancsnok nem követelte meg a menetre előírt rendszabályok folyamatos betartását;
- egyes lemaradó gépjárművek vezetői – a mihamarabbi felzárkózás érdekében – a megengedettnél nagyobb sebességgel előztek járműveket és oszlopokat;
- az első időszakos vezetői állomány nem rendelkezett kellő gyakorlattal, tapasztalattal;
- a polgári életből bevonultatott járművek nem rendelkeztek megfelelő tartalék alkatrészrel és üzemanyag-tárolókkal;
- a körlet elfoglalását követően egyesek felületesen tarották be az álcázási rendszabályokat, valamint indokolatlanul nagy volt a gépjárművek mozgása.¹⁷ [Pedig ezt *Provalov* vezérezredes légi felderítéssel rendszeresen ellenőriztette¹⁸ – Sz. M.]

A szabályzatokban meghatározott menetnormák mind nappal, mind éjjel betarthatók, sőt egynemű oszlopok esetén még meg is emelhető nappal 35–45, éjjel 30–35 km/h-ra.

Ami a hosszú menet megszervezésének tapasztalataként elmondható, az az, hogy:

- a kb. 400 km-es távolság szervezeten és időben – az elkészített menetszámvetések alapján – végrehajtható volt nappali 25, éjszakai 20 km/h-s átlagsebességgel, hosszú és műszaki pihenők beiktatásával, valamint a *Dunán* való átkeléssel 21 óra alatt;
- a menetszámvetések reálisak voltak;
- a menet megtervezésekor messzemenően figyelembe vették az utak minőségét, az igénybevételi korlátozásokat, a menetrend célszerű felépítését, a folyóleküzdés feltételeit, a gép- és harcjárművezetők kiképzettségi fokát, a forgalomirányítás megszervezését stb.;
- az adott szintű parancsnokok szilárdan betartatták a menetfegyelmet, s végül
- a menet feszes vezetését jól szolgálták a helikopterek, valamint az operatív törzsek.

¹⁶ Uo. 11.

¹⁷ Uo. 12.

¹⁸ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e. (1968. 09. 22.) A Dél HDSCS PK összesítő jelentése. 10.*

Ami a negatív tapasztalatokat illeti:

- addig, amíg a meghibásodott gépjárművek aránya hadosztályszinten 3% volt, ez az érték a Garant tgc.-k esetében elérte 40–50%-ot;
- különösen „Z” gépjárművek elavult gumiabroncsai miatt sok volt a defekt;
- egyes gépjárművek – a szállítási kapacitás hiányai miatti – túlterhelése rontotta azok üzem- és vezetésbiztonságát;
- a gép- és harcjárművezetők egy része nehezen bírta a hosszú menet fáradalmait, az alváshiányt, de segédvezetők hiányában nem volt mód felváltásukra.¹⁹

A 14. gl. e. parancsnoka szerint²⁰ az előrevonás alatt az alegységek nem mindig tudták tartani az előírt menetsebességet, mert az újoncok többsége két hónapos jogosítvánnyal rendelkezett, ráadásul háromnapos távvezetésről rendelték őket vissza, de gondot okozott az oszlopba beosztott gépjárművek vegyes típusa is.

Bár az illetékesek megszervezték a forgalomirányítást, az nem volt megfelelően koordinálva. A menet megszervezése során nem pontosították, hogy a *dunaföldvári* hidat mikortól meddig lehet használni, így az ezred 90 percet várt az áthaladásra. Úgyszintén a különböző forgalomszabályzók a menetoszlopot többször kettévágták, hol a 63. gl., hol a 22. tü. e. miatt.

A nagy távolságú menet során itt is problémát okozott a heterogén „típusválaszték”, hiszen az előírt átlagsebességet eltérő sebességfokozatban és fordulatszámmal tudták tartani. A meghibásodások leggyakrabban az Lo–1800 Garantoknál fordultak elő, mivel a 25 km/h-s átlagsebességnél sem a fordulatszám, sem a léghűtés nem volt biztosítva. Úgyszintén ennél az alakulatnál is gondot okozott a vegyes oszlopban való vezetés begyakorlatlansága főleg a szerpentines, erdős-hegyes utakon, a harckocsivezetőknek pedig a műúton való mozgás. Az újonc gépjárművezetők – túl a két hónapos jogosítványukon – különösen tapasztalatlanok voltak az éjszakai és az oszlopban való vezetésben.

108. ábra

Garant (Robur Lo-1800) tehergépkocsi

Forrás: www.xn--fw-schnheide-omb.de/Frameset%20Historische%20Fahrzeuge.htm
(A letöltés ideje: 2017. 03. 07.)

A 33. gl. ezrednek ebben az időszakban az okozott problémát, hogy a számára megadott – egy ezred befogadására alkalmas – hosszúpihenő körlete – mint később kiderült – az egész hadosztályé volt!²¹ A hk. z. vasúti szállításának átlagsebessége alig haladta meg a 20 km/h-t,

¹⁹ Uo. 13–15.

²⁰ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 10.) A 14. gl. e. PK. összefoglaló jelentése. 4., 13.*

²¹ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 10.) A 33. gl. e. PK. összefoglaló jelentése. 4., 5–8.*

mivel a szerelvények a berakást követően négy órát vesztegeltek a *zalaegerszegi*, majd további hat órát a *nagykanizsai* vasútállomáson. Ráadásul a kirakodási körletét sem az ezred-, sem a szállítványparancsnok (hk. z. pk.) nem kapta meg.

Az ezred 20 km hosszú, öt menetlépcsőből álló menetoszlopa 25 km/h-s (máshol fel-lehető adat szerint 23,5 km/h-s) átlagos menetsebességgel 17 óra tette meg a 360 km-es menettávot. Oszlopszétszakadás nem volt. A parancsnok az alegységek között csökkentett (2–3 km) távközöket rendelt el. Tekintettel arra, hogy az ezred a *Balaton* déli partján műúton, éjjel, kis forgalom mellett, hatékony rendőri forgalomirányítás mellett mozgott, a parancsnok véleménye szerint ebben az esetben akár a 40–50 km/h-s menetsebesség is engedélyezhető lett volna. Így az alacsony sebesség több meghibásodáshoz, illetve a monotonia a gépjárművezetők gyorsabb elfáradásához, figyelemhanyaglásához vezetett. Az *Ercsi* D-en kiépített pontonhidon való átkelés nem okozott problémát. A korábban kiküldött előkészítő részleg munkájának köszönhetően a beérkező alegységek gyorsan elfoglalhatták a megindulási körletüket. A kiküldött két vontatócsoport és az ezred javítórészlege július 29-én 08 órára a körletbe juttatta a meghibásodott járműveket.

A szabályzatokban rögzített menetnormák csak minimálkövetelményeknek tekinthetők, az adott esetben – mint korábban jelezték – lehetőség lett volna a nappali 40–50, az éjszakai 30–40 km/h-s átlagsebességre is. Ügyszintén a napi menetteljesítmény is a – szabályzatban előírt – 200–250 km-rel szemben elérheti a 250–400 vagy több km-t.

A 31. hk. e.²² a tartalékkörleteket 50 perc alatt foglalta el, ahol az alegységek oszlopban helyezkedtek el. Viszont teljesen megoldatlan ilyen körülmények között az alegységek tisztai és tiszthelyettesi állomáonyának pihentetése, semmi ehhez szükségessé nem rendelkezik az ezred, de ugyanez vonatkozik a téli pihentetésre is. Az szintén bebizonyosodott, hogy a tartalékkörlet huzamosabb tartózkodásra nem alkalmas, az alegységeket nem lehet megfelelően elhelyezni és álcázni. Az álcahalók nem biztosítanak kellő rejtést.

Tekintettel arra, hogy az ezred nem hajtott végre hosszú menetet, nem szereztek erről tapasztalatot.

A 6. gl. e. és a 22. tü. e. szintén nem jelentett különösebb, a fent megismert tapasztalatoktól eltérő dolgokat.²³

A 8. gl. hadosztály műszaki csapatainál az elvonulással kapcsolatos első problémát az a jelentés képezte, miszerint a vasút nem tudja elszállítani a 14. gl. e. BAT-ját.²⁴ Magából a menetből – egyebek mellett – levontak olyan tanulságot is, mint például: a pihenők idejét növelni kell; célszerű felkészülni 8–10 db gépkocsi vontatására is, valamint a műszaki törzset és a zászlóaljat el kell látni olyan rádiókkal, amelyek lehetővé teszik a menet közbeni összeköttetés fenntartását is. [Mintha a jelentés szerzői elfelejtkeztek volna *Provalov* vezérezredes szigorú rádiótiltalmáról. Ügyszintén érdekes, hogy nem tettek említést a *váci* műszakiak szarvashibájáról, a *szobi* aluljáró méreteiről, áteresztőképességéről – Sz. M.]

A fentiekén kívül a 36. mű. z. parancsnoka azt is jelezte,²⁵ az alegység az előljáró által kijelölt körlet helyett másikat volt kénytelen elfoglalni a nem kellő mennyiségű út, a nem megfelelő álcázási viszonyok és annak következtében, hogy 95%-a művelés alatt álló kul-

²² *HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e.* (1968. 10. 09.) *A 31. hk. e. PK. összefoglaló jelentése.* 7–8.

²³ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e.* (1968. 10. 10.) *A 6. gl. e. PK. összefoglaló jelentése*, valamint *HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e.* (1968. 10. 08.) *A 22. tü. e. PK. összefoglaló jelentése.*

²⁴ *HL MN Zala – 1968. 2. d. 4. ő. e.* (1968. 10. 10.) *A 8. gl. ho. MÚF összefoglaló jelentése.* 3., 5.

²⁵ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e.* (1968. 10. 10.) *A 36. mű. z. PK. összefoglaló jelentése.* 7.

túrterület volt. Így a zászlóalj alegységeit túlzottan szét kellett tagolni (1,5–3 km-re), ami megnehezítette az irányítást-vezetést, valamint a harcbiztosítás megszervezését. További tapasztalat, hogy a körletelfoglaláshoz nagy méretarányú térképet – ennek hiányában vázlatot – kell biztosítani; a parancsnok vagy a törzsfőnök még a sötétség beállta előtt érkezzen be a kijelölt körletbe, ahol a szemrevételezésben jártas személy tegyen neki jelentést a felderítés eredményéről; a körletben célszerű az alegységet egy-két menetoszlopba besorolni.

3. Az elhatározás kidolgozása terén

A 8. gl. ho. parancsnokának összefoglaló jelentése²⁶ szerint a tervezés sajátossága volt, hogy:

- A megindulási körlet elfoglalására vonatkozó terveket a békehelyőrségekben dolgozták ki.
- A menetet az „M” készenlét elérését követően kb. 6 órával meg kellett kezdeni;
- A menetet nagy távolságra, mintegy 400 km-re kellett megtervezni mind nappali, mind éjszakai időszakra.
- Az átlagos menetsebességet az oszlopok vegyes összetételét figyelembe véve kellett meghatározni.
- A csapatok egy része állandó közúti hídon, míg másik része 50 tonnás hadihídon kelt át a *Dunán*.
- A komendánsszolgálat, valamint a forgalomszabályozás megszervezése központilag történt az előjáró és a belügyi szervek közreműködésével.
- A megindulási körlet elfoglalásával egy időben a készenlétet is el kellett érni a Duna feladat végrehajtásához, így a körletelfoglalásra vonatkozó parancsa kihirdetésével egyidejűleg a hadosztályparancsnok – a csapatok szűk vezetése részére – a Duna feladattal kapcsolatos előzetes intézkedését is kihirdette.²⁷
- A harc feladat végrehajtásához és a határátlépéshez a három menetvonalon előrevont csapatok menetrendjét és megindulását úgy kellett megtervezni, hogy azok mindegyike egy időben lépjen át az államhatárt.
- Az elhatározás kidolgozása során különös figyelmet fordítottak a felderítési adatok folyamatos pontosítására és kiegészítésére (elsősorban a határőrség útján); az útvonalak és műtárgyak értékelésére, a határátlépés körülményeinek a felderítésére, valamint az elfoglalandó objektumok tanulmányozására, jellegére.
- Alternatív elhatározást kellett kidolgozni arra az („A” vagy „B”) esetre, ha nem találkoznak fegyveres ellenállással, s arra, ha találkoznak.
- Az egyes objektumok birtokbavételéért felelős zászlóaljparancsnokokat, valamint az együttműködő és megerősítő alegységek parancsnokait is bevonták a részfeladatok kidolgozásába, amelyekben teljes részletességgel meghatározták az erők és eszközök felhasználásának rendjét, az objektum elfoglalásának módját, a biztosításért és az őrzés-védelem megszervezéséért felelős parancsnokokat, továbbá a részfeladatok végrehajtásához szükséges – minden körülmények között

²⁶ *HL MN Zala – 1968. 2. d. 2. ő. e.* (1968. 10. 15.) A 8. gl. ho. PK. összefoglaló jelentése.

²⁷ Uo. 8–9.

betartandó – időt. E vonatkozásban is külön-külön fel kellett készülni „A” vagy „B” változatra.

- Különleges, nagy tűzerejű, mozgékony operatív tartalékokat (csoportokat) kellett létrehozni (két-három közepes harcokosi vagy páncéltörő ágyú, két-három FUG, gépkocsin szállított 50–60 fő, karhatalmi feladatokra felkészített katona) az egységeknél és alegységeknél azzal a céllal, hogy esetleges ellenállás esetén be tudjanak avatkozni.²⁸

Egy „szinttel lejjebb”, a 14. gl. e. parancsnoka már sokkal több problémáról jelentett:²⁹ a feladat kidolgozásához nem kaptak felderítési adatokat (nem volt tájékoztatás a lakosság hangulatáról; nem ismerték a helyőrségben lévő objektumok helyét; nem volt ismeretük a helyőrségben állomásozó alakulatok összetételéről, és arról sem tudtak, hogy a *piešt’anyyi/pöstyéni* repülőtér több mint egy éve polgári kezelésben van. Mindez nagymértékben megnehezítette az elhatározás kidolgozását és a feladat végrehajtását. Ráadásul három objektumot kellett birtokba venni és három városban helyőrség-parancsnokságot létrehozni. De – talán – az egyik legnagyobb probléma mégis az volt [ami szinte minden jelentésben szerepel – Sz. M.], hogy csak 1 : 200 000 méretarányú térképekkel rendelkeztek. A 245–280 km-re lévő feladatok megoldására mindössze 10–12 óra állt rendelkezésre.

Az elhatározást – mint korábban és mindenhol láttuk – három verzióban kellett elkészíteni, felkészülve minden várható eseményre. Továbbá – a megfelelő menetütem biztosítása érdekében – a gl. zászlóaljok hadtápjait összevonva, az ezredhadtáp menetoszlopába sorolták be [mint a többi egységnél is – Sz. M.], így a zászlóaljoszlopok végén csak a lőszeres, az üzemanyag-, valamint a sebesültszállító gépkocsik meneteltek.

Ami a harc feladat lejtuttatását illeti:

- az ezredparancsnok július 27-én 02 órakor megkapta a hadosztályparancsnoki harc feladatot, 29-én pedig a harcparancsot;
- július 31-én *Lakatos* vezérőrnagy ellenőrizte a fegyvernemi főnökök feladat ismeretét, majd ugyanezen a napon az alegységek megkapták a kiképzési tervben szereplő feladataik tárgyköreit;
- augusztus 2-án befejezték a feladatszabás kidolgozását;
- augusztus 14-én törzsfoglalkozás keretében ellenőrizték a különböző feladatok ismeretét;
- a zászlóaljparancsnokok 18-án az alegységparancsnokok számára konkrét feladatokat szabtak;
- augusztus 18-án 24 órakor a zászlóaljparancsnokok megkapták kidolgozott térképeiket és helyetteseikkel megkezdték azok tanulmányozását, majd 19-én 14 órától törzsfoglalkozás keretében átvették a fegyvernemi főnökökkel és a zászlóaljtörzsszel a kapott feladatokat;
- végül augusztus 20-án 16 órakor az alegységparancsnokoknak kiadták a térképeket, majd a zászlóaljparancsnokok pontosították az együttműködést, sötétedéskor pedig a személyi állomány számára megszabták a harc feladatot, majd 22 órakor elrendelték a lőszeres betárazását, hevederezését.³⁰

²⁸ Uo. 18., 21–22.

²⁹ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e.* (1968. 10. 10.) *A 14. gl. e. PK. összefoglaló jelentése.*

³⁰ Uo. 5–5/a.

A 33. gl. e. parancsnoka is olyan tapasztalatokat³¹ szerzett e téren, miszerint a feladat kidolgozásának konkrétsága érdekében több és pontosabb adatot kell biztosítani a birtokba veendő objektumról; a városokról nem 1 : 200 000, hanem 1 : 50 000 vagy 1 : 25 000 méretarányú térképekre, vázlatokra, helységeírásokra van szükség; a konkrét harcfeladat kézhezvétele után, amikor az ezred kidolgozta feladatát, célszerű lett volna bevonni az alegységparancsnokig minden tisztet, akinek a feladat-végrehajtásban, az objektum-birtokbavételben konkrét szerepe lesz; az ezred személyi állománya nem volt kiképezve karhatalmi feladatokra, az ezred ilyen szabályzatokkal sem rendelkezik, ezért a jövőben célszerű lenne a kiképzésbe ilyen tárgykört is beállítani, s végezetül: helyesnek bizonyult a hadtáplépcsőt a menetoszlop végére tenni.³²

A 31. hk. e. parancsnokának elhatározása is két változatban készült, a csehszlovák magatartás függvényében.³³ Itt – más egységektől eltérően (a XII. fejezetben látható ábrán) – szovjet, 1 : 100 000 méretarányú térképekről kinagyított fényképekkel könnyítették meg nagymértékben a felderítő- és az operatív csoportoknak a városban történő tájékozódását.

Az együttműködést három időszakra szervezték meg: előrevonás a határig; a határátlépéstől *Levice/Léva* körzetének eléréséig, valamint a meghatározott körletek és objektumok birtokbavételének periódusára. Ennek során a fő figyelmet a város 3–4 óra alatti elfoglalásának szentelték, ezért kiemelt feladatként határozták meg a hídátkelőhelyek – romboltságuk esetén a gázlók – biztosítását, továbbá a felderítés és a menetbiztosítás megszervezését.

A 63. gl. e. parancsnoka összefoglaló jelentésében³⁴ szükségesnek vélte annak kiemelését, hogy – közvetve – a Déli HDSCS alárendeltségében történő alkalmazásra kellett felkészülniük, valamint különösen szigorúak voltak a – korábban már ismertetett – titoktartási rendszabályok.

Az ezredparancsnoki elhatározás kidolgozása nem lehetett folyamatos, mivel a hadosztályparancsnoki parancsot július 27-én 03 órakor kapták meg, de ezt a munkát megszakította az „M” feladat elrendelése, így az ezred vezetésének operatív csoportja július 30-án 20 órára fejezte be annak kidolgozását, amit aztán *Lakatos* vezérőrnagy július 31-én 15 órakor hagyott jóvá.³⁵ Ez utóbbi tény azonban nem halványította el a kidolgozók munkáját nehezítő olyan körülmények fennálltát, mint hogy a műszaki felderítés csak *Zebegényig* történt meg; nehéz volt felkészülni olyan kivédhetetlen esetekre, hogy a *Dunakanyar* rendkívül szűk útjain meghibásodó egyetlen gép-/harcjármű – nem lévén kerülő út! – „akassza meg” az egész oszlop menetét; a tervezés időszakában nem volt lehetőség részletes együttműködésre a határátlépést majd segítő/biztosító határőr- és karhatalmi szervekkel; ők sem rendelkeztek az elfoglalandó fő katonai és állami objektumokról pontosított felderítési adatokkal, így szinte az utolsó pillanatig vitatott volt a *šturovói/párkányi* laktanya pontos helye; a 1 : 200 000 méretarányú térképek nem tették lehetővé a város alapos tanulmányozását, az elfoglalandó objektumok helyének pontos meghatározására 1 : 10 000 méretarányú térképekre és légi fényképekre volna szükség *már a tervezés időszakában* stb.³⁶

³¹ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e.* (1968. 10. 10.) *A 33. gl. e. PK. összefoglaló jelentése.*

³² Uo. 14–15.

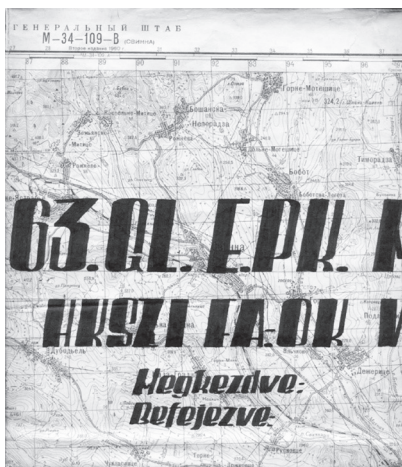
³³ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e.* (1968. 10. 09.) *A 31. hk. e. PK. összefoglaló jelentése.*

³⁴ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e.* (1968. 10. 10.) *A 63. gl. e. PK. összefoglaló jelentése.*

³⁵ Uo. 15.

³⁶ Uo. 19–20.

[A jelentésben nem szerepel, de az ezred levéltári iratai között rábukkantam egy – általam használt – a szovjet vezérkar által kiadott 1 : 50 000 méretarányú munkatérképükre. Gondolom, még a laikusnak is szembevető, hogy például egy város részletesebb utcaszervezete, főbb objektumainak elhelyezkedése miként értékelhető előzetesen ezen, és miként a 1 : 200 000 méretarányú térképen³⁷ – Sz. M.]

109. ábra

A szovjet 1 : 50 000 méretarányú térkép

Forrás: HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 10.) A 63. gl. e. PK. összefoglaló jelentése

110. ábra

Az 1 : 200 000 méretarányú térkép

Forrás: HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 10.) A 63. gl. e. PK. összefoglaló jelentése

³⁷ HL MN Zala – 1968. 47. d. 77. ő. e. (1968. 08.) A 63. gl. e. iratai.

A 6. gl. ezrednél³⁸ az augusztus 26-án 07 órakor kézhez kapott előljárói parancs alapján az elhatározás kidolgozását a törzsfőnök vezetésével egy hadművelési tiszt és a fegyvernemi főnökök végezték el 26-án 10 óráig. Ebben az időszakban szervezték meg az ezred nehéztechnikájának vasúti szállítását is, illetve 08 órakor az alárendeltek felé előzetes intézkedést adtak ki. Itt is – a kiadott utasítás értelmében – alternatív elhatározást kellett hozni mindkét lehetőségre felkészülve, amely 26-án 20 óra 30 percre elkészült.³⁹

A 22. tüzérezred⁴⁰ kidolgozói munkáját nagymértékben lelassította az a parancs, hogy ebben csak nagyon kevesen vehettek részt. Ugyanakkor megkönnyítette a helyzetüket, hogy nem kaptak objektumelfoglalási feladatot, csak más egységek támogatására kellett felkészülniük. Mivel az alegységek még a részletek kidolgozásában sem vehettek részt, azok a tervezési időszakban különösen a tartalékosok összekovácsolására fordítottak nagy figyelmet.⁴¹

A hadosztály műszaki csapatai⁴² a harcfeladat műszaki biztosításának előkészítését már a békehelyőrségekben megkezdték, a hadosztály-műszakifőnök július 27-én 09 órakor jelentette a parancsnoknak a javaslatait. A műszaki biztosítás kérdéseit folyamatos felderítési adatok alapján pontosították, majd augusztus 6-án az összes okmányt borítékolták. Másnapról a csapatok – kiképzés keretében – felkészültek a feladatokra, mint például a gl. és hk. alegységek gyakorolták az akadályelhárító csoport (AECS) tevékenységét, a LUG-ra való felszállást, a gázlókön való átkelést stb.⁴³

4. A harcfeladatok végrehajtása során

A szovjet csapatok⁴⁴ – sok más mellett – olyan tapasztalatokat szereztek, mint hogy a harcokocsioszlopokba beosztott más járművek – különösen emelkedőkön – fékeztek a harckocsik menetét; a harckocsivezetők egy része nincs kellő mértékben kiképezve a nagy sebességgel, szilárd burkolatú úton való vezetésre; csökkentette a menetsebességet a különböző gépjárműtípusok egy oszlopban történő mozgatása; a hosszúpihenők elhagyása (a 13. gárda-harckocsihadosztálynál bizonyos egységek hosszúpihenők nélkül tettek meg 460 km-t 24 órán keresztül, így a menetsebesség 20–25 km/h-ra csökkent).⁴⁵ Bevált az a módszer, hogy a városokban kialakult helyzet és a csehszlovák csapatok elhelyezkedésének felmérésére/pontosítására tisztí felderítőjárőröket küldtek ki páncélozott szállító járműveken. Úgyszintén jól működött a légi felderítés – alapvetően – vizuális megfigyelésen alapuló változata, s az észlelteket azonnal továbbították a repülőgép fedélzetéről. Miután a szárazföldi kötelékek kiértek működési körzeteikbe, a felderítő-alegységeket az osztrák határ ellenőrzésére utasították.⁴⁶

³⁸ HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 10.) A 6. gl. e. PK. összefoglaló jelentése.

³⁹ Uo. 6–7.

⁴⁰ HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 08.) A 22. tü. e. PK. összefoglaló jelentése.

⁴¹ Uo. 8–10.

⁴² HL MN Zala – 1968. 2. d. 4. ő. e. (1968. 10. 10.) A 8. gl. ho. MŰF összefoglaló jelentése.

⁴³ Uo. 5–7.

⁴⁴ HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e. (1968. 09. 22.) A Dél HDSCS PK összesítő jelentése.

⁴⁵ Uo. 15–16.

⁴⁶ Uo. 24.

Ami a harci technikával kapcsolatos legalapvetőbb tapasztalatokat illeti: a 13. gárda-harcokoszadosztály rakétaosztályának új rakétakomplexuma megbízhatóan működött, a 9 K-52-es kerek futóművön magas fokú menet- és manőverezőképeségről tett tanúbizonyságot a 420 km-es menet során. Ugyanakkor az 50 km/h-ig növelt menetsebességnél öt 152 mm-es D-1 tarack futóműve tönkrement; egy erős fékezés következtében öt irányított rakéta-páncéltörő lövedék leszakadt; a PM-24 rakétakilövők ZIL-151 gépkocsijainak kis sebessége hátráltatta az oszlopmenetet. Az 550 db T-55 és T-62 harckocsi közül mindössze 24 db (kb. 5%) szenvedett törést, amit 2-5 óra alatt megjavítottak; a BTR-ek gyenge pontjának a lánctalp bizonyult, míg a kerekeseknél mindössze 24 gumibroncs-leválás fordult elő; a régebbi típusoknál (BTR-152, BTR-40) viszont a gumik huzamosabb üzemeltetésnél gyakran meghibásodtak. Gondot okoztak a nehézharckocsi-vontatók (DDT-1) és a daruk (SZKP-5) is, amelyek csak a 2-4. napon érkeztek be. Eközben megbízhatóan működtek a MAZ-537, a ZIL-135 és a GAZ-66 gépkocsik, míg szerkezeti és gyártási hiányosságok miatt az URAL-375 gépkocsik 49, a ZIL-130-asok 21, a ZIL-157-esek 22%-a kényszerült megállásra. A HDSCS 10 évnél idősebb 2080 db gépkocsija felújításra szorul. Az 57 mm-es lövegek (SZ-60) futóművei sem bírták a 30-40 km/h-s hosszúmeneteket. Gyakran elhangolódtak a P-12 és P-15 rádiólokátorok automatikus frekvencia-utánállítási rendszerei, illetve idő előtt tönkrementek az AD-10 tápáramforrások ventilátorszíjai. Az I. időszakos gépjárművezetők gyakorlatlansága következtében bekövetkezett balesetek során üzemképtelenné vált három P-15 rádiólokátor-antenna, egy 57 mm-es légvédelmi ágyú, egy 115 mm-es harckocsiágyú, két Meteor stabilizátor és hét gépkocsi.⁴⁷

Az anyagi biztosítás terén nagy mozgó anyagi készletek létrehozására kényszerültek, így a legfontosabb feladatokat ellátó magasabbegységeknél 1,5-2,25 lőszer-, valamint 1,65-2,65 üzemanyag-javadalmazást, illetve 13 napi élelem biztosítását rendelték el.⁴⁸

A 8. gl. ho. pk. véleménye szerint⁴⁹ a határátlépés gördülékeny voltát nagymértékben elősegítette a határőrséggel való folyamatos és szoros együttműködés. Maga a hadosztályparancsnok is vonalas összeköttetésben volt velük. A helyzetet bonyolította, hogy a HDSCS parancsnoka már augusztus 25-én kiegészítette a hadosztály feladatát, amely jelentős körletbővítéssel, átcsoportosítással és új erők bevonásával járt. Itt is, például a felderítőcsoportok esetében tapasztalat volt, hogy a mozgékonyaságukat negatívan befolyásolta a vegyes összetétel (FUG és úszó harckocsi).⁵⁰ A helikopterek igénybevételére központi irányítás és koordinálás mellett került sor, elsősorban ellenőrzési, összekötő tiszti és futárposta-feladatok végrehajtására.⁵¹

A Déli HDSCS harcálláspontján működő vezérkari operatív csoport jelentős mértékben elősegítette a hadosztály vezetésének előrelátását. Ugyanakkor problémát jelentett a terjedelmesebb jelentések orosz nyelvre fordítása.⁵²

A 14. gl. e. parancsnoka e tárgykörben arról jelentett,⁵³ hogy a feladat megkezdése szervezeten és harcszerűen történt, fegyveres ellenállás nélkül. A vegyes felderítőcsoport

⁴⁷ Uo. 27-31.

⁴⁸ Uo. 31-32.

⁴⁹ *HL MN Zala - 1968. 2. d. 2. ő. e.* (1968. 10. 15.) *A 8. gl. ho. PK. összefoglaló jelentése.*

⁵⁰ Uo. 25-27.

⁵¹ Uo. 32.

⁵² Uo. 100.

⁵³ *HL MN Zala - 1968. 3. d. 6. ő. e.* (1968. 10. 15.) *A 14. gl. e. PK. összefoglaló jelentése.*

gyors felderítési tevékenységét elősegítette az, hogy amely helységben nagyobb csoportok igyekeztek megakadályozni mozgásukat, ott nem keveredtek vitába, hanem azokat megkerülve, más, szabad legközelebbi útvonalon közelítették meg a felderítendő objektumot. Ahol számolni lehetett a csehszlovák erők esetleges ellenállásával, ott csökkentették a harcbiztosítók kiküldési távolságát, illetve fokozták mindenütt a figyelmet és a felderítést. A helikopter – a menet alatt a vegyes felderítőcsoport előtt (VCSF) haladva – irányította annak tevékenységét a FUG R–313 és a helikopter R–105 rádiója frekvenciájának összehangolásával. A VFCS és a helikopter ilyen együttműködésének köszönhetően az ezred vezetése 1–1,5 órás előrelátással tudta irányítani az alegységek mozgását és tevékenységét. A helikopter által biztosított körkörös figyelés növelte a csapatok biztonságérzetét.⁵⁴

A 63. gl. e. jelentése⁵⁵ arról tanúskodik, hogy bár minden feladatot időre és szervezetten végrehajtottak, az 1. gl. z. parancsnoka kénytelen volt bizonyos mértékben módosítani az ezredparancsnoki elhatározást, ugyanis – mint kiderült – az elfoglalandó fő objektumként megjelölt *šturovói/párkányi* laktanya helyét a feladat-végrehajtás során kellett pontosítani. Ugyancsak a zászlóaljparancsnoknak, mert a feladat vétele után rövid idő állt rendelkezésére a feladat tanulmányozására, a részfeladatok kidolgozását menet közben kellett elvégeznie.

Mint korábban jeleztük, a 3. gl. z. megerősítésére rendelt harcokcsik átkelése a *Hronon/Garamon* és az *Ipel'en/Ipolyon* a tervezettnél tovább tartott, így *Nové Zámky/Érsekújvár* elfoglalásakor – fegyveres ellenállás esetén – nehéz helyzetbe kerülhetett volna a zászlóalj. [Mint korábban láttuk, itt volt a legnagyobb tömegmegmozdulás is, amely kisebb atrocitásba torkollott – Sz. M.]

Ez alkalommal is megfogalmazódott, hogy a rendelkezésre álló 1 : 200 000 méretarányú térképek nem biztosítottak pontos és megbízható tájékozódást sem a megközelítés időszakában, sem a városban, így a fontosabb objektumokat a behatolás idején kellett felderíteni. Egyértelmű kiképzési hiányosságnak bizonyult a katonák járatlansága a nagyobb helységek felderítése és az objektumok elfoglalása terén.⁵⁶

Ami a technikai biztosítást illeti, a feladat megkezdésétől 14 db Lo–1800 Garant, 20 db Cs–344, négy Cs–350, négy Gaz–69, két-két K–30, ZISZ–151 és IFA gépkocsit, valamint nyolc FUG-ot kellett megjavítani, ami egyértelművé tette, hogy egyrészt a polgári életből történő gépjármű-biztosítási rendszer, másrészt a javítószázad feltöltöttsége nem felel meg a követelményeknek. A rendszeresített 13 műhelygépkocsiból is csak négy állt rendelkezésre.⁵⁷

A 33. gl. ezrednél olyan tapasztalatokat⁵⁸ rögzítettek, miszerint az egység *Nitra/Nyitra* irányú menetét lassította az előtte ténykedő 22. tüzérezred és 14. légvédelmi tüzérsztyál. Bár a feladatokat minden esetben időre végrehajtották, esetenként gondot okozott az összeköttetés időleges megszakadása az alárendeltekkel. Úgyszintén probléma volt, hogy az egység nem rendelkezett a tömegosztatáshoz szükséges eszközökkel (könnyfakasztó gránát, gumibot). Itt egyedül a Garantoknál merült fel meghibásodás, legtöbbször csapágyolvadás. Teljes körű lecserélésük elkerülhetetlen! – jelentette a parancsnok.

Ennél az egységnél is gondot okozott a nagy távolságú menet során az újonc gépkocsivezetők fáradékonyága, felváltása (szükség van tartalék gépjárművezetőkre), valamint

⁵⁴ Uo. 7–8/a.

⁵⁵ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e.* (1968. 10. 10.) *A 63. gl. e. PK. összefoglaló jelentése.*

⁵⁶ Uo. 26., 28.

⁵⁷ Uo. 52.

⁵⁸ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e.* (1968. 10. 10.) *A 33. gl. e. PK. összefoglaló jelentése.*

az a tény, hogy még a III. időszakos harcokcsivezetők sem rendelkeztek kellő gyakorlattal a műúton végrehajtott nagy sebességű vezetésben. Viszont – többekhez hasonlóan – *Novák* alezredes is javasolta a menetsebességet felemelni nappal 40–50, éjjel pedig 30–40 km/h-ra.⁵⁹

A 31. hk. e. tapasztalatai⁶⁰ szerint a határig történt előrevonás 25 km/h-s ütemét nem tudták tartani, mert az előttük ténykedő hadosztály-felderítőcsoport *Drégelypalánknál* hosszasan állt, majd később sem a meghatározott ütemben ténykedett még csehszlovák területen is. Ráadásul – valamilyen okból – nem volt összeköttetése sem, így három esetben is az ezred FCS-jének rádióját felhasználva jelentett az eljárájának álló helyben, így összesen mintegy egy órával késleltette a harcokcsiezred előrenyomulását.

Náluk különösen gondot okozott a láncaltapas járművek szerpentinen, keményburkolatú – helyenként keramitkockás – utakon való meneteltetése, de egyes útszakaszokon is előfordult a 20–30 km/h-s sebesség mellett, hogy kormányzási problémák miatt megcsúsztak, árokba hajtottak, vagy ütköztek. Mindennek ellenére az ezred 27,3 km/h-s átlagsebességet ért el éjjeli menetben.

A helikopter nagyban segítette az ezred feladatmegoldását, de az éjszakai menet alatt nem lehetett alkalmazni.⁶¹

A 6. gl. e. pk. megítélése szerint⁶² a 140 km-es menettávon elért 20 km/h-s átlagsebesség – figyelembe véve a gépjárművezetők gyakorlatlanságát, a népgazdaságból bevonultatott gépjárművek nagy fokú elhasználtságát és az erősen dombos terepet – megfelelt a követelményeknek. A jövőben is célszerűnek látszik a hk. zászlóaljnak egy, és nem három szerelvénnyel való szállítása.⁶³

A 22. tü. ezrednél⁶⁴ a harcrendi elemek bemérését, a város fontosabb objektumainak felderítését és a tűzrendszer megszervezését nagymértékben befolyásolta az a tény, hogy csak 1 : 200 000 méretarányú térképekkel rendelkeztek, illetve hogy a részükre biztosított felderítési adatok nem voltak pontosak.⁶⁵

A hadosztály műszaki csapatai számára jelentős tanulságot szolgáltat⁶⁶ a *szobi* aluljáró felderítetlensége, s ezáltal a folyóátkelés késedelme. Az is bebizonyosodott, hogy az „M” készletben legalább minimális mértékben kiképzési anyagnak szintén kell lennie az összpontosítási körletben végrehajtott kiképzéshez és felkészítéshez; a jelenlegi „M” normában szereplő szabályzatmennyiség is kevés, a törzsekben többre van szükség; a térképeken szereplő hidakra vonatkozó adatok sok esetben hibásak, falsok; a műszaki csapatok nem rendelkeznek a vasbeton hidak teherbírásának meghatározásához szükséges táblázatokkal, így a műszaki felderítők jelentései megbízhatatlanok; a népgazdaságból bevonultatott gépjárművek eltérő típusai megnehezítik az anyagok tervszerű málházását; oszlopmenetben a műszaki gépek üzemóra-felhasználása a gyakori megállások miatt a 20 km = 1 üzemóra

⁵⁹ Uo. 15., 23., 35.

⁶⁰ *HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e.* (1968. 10. 09.) *A 31. hk. e. PK. összefoglaló jelentése.*

⁶¹ Uo. 16–18., 23.

⁶² *HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e.* (1968. 10. 10.) *A 6. gl. e. PK. összefoglaló jelentése.*

⁶³ Uo. 8–9.

⁶⁴ Uo. (1968. 10. 08.) *A 22. tü. e. PK. összefoglaló jelentése.*

⁶⁵ Uo. 11.

⁶⁶ *HL MN Zala – 1968. 2. d. 4. ő. e.* (1968. 10. 10.) *A 8. gl. ho. MŰF összefoglaló jelentése.*

normához képest 50–100%-kal növekszik, valamint a mű. z. béke- („B”) és „M” állományát célszerű lenne azonossá tenni.⁶⁷

5. Következtetések, javaslatok

Provalov vezérezredes ezzel kapcsolatban – sok más mellett – arról jelentett,⁶⁸ hogy:

- A szovjet csapatok eredményesen végrehajtották meghatározott feladataikat.
- A Duna hadművelet igazolta, hogy az alkalmazott fegyvernemi kötelékek szervezete és technikai ellátottsága teljes mértékben megfelel a korszerű követelményeknek, illetve az állandó harcckészültségű gl. és hk. hadosztályok képesek a harc feladatok magas ütemű és nagy mélységű végrehajtására.
- A törzsek képesek vezetni a csapatokat a nagyszámú manőver közben is.
- A harcckészültségi rendszer biztosítja a csapatok gyors teljes harcckészültségbe helyezését, majd a feladatok végrehajtását mind az összpontosítási körletekből, mind a békehelyőrségekből.
- Ugyanakkor egyes területeken szükség van a csapatok harci lehetőségeinek fokozására.
- A tapasztalatok szerint lehetséges a hadosztály napi menettávolságának megnövekedése jó úton 400, míg mezei utakon 300 km-ig. Ennek azonban előfeltétele, hogy a csapatok azonos típusú harci technikával rendelkezzenek, illetve hogy a lánctalpas harcjárművek vezetői magas fokú kiképzettséggel rendelkezzenek szilárd burkolatú utakon való vezetésben is. Úgyszintén a kiképzés során nagy figyelmet kell fordítani a vezetésre oszlopkötelékben és maximális sebességgel mind nappal, mind éjjel.
- A harcckocsihadosztályokat és -ezredekét meg kell erősíteni gépesített gyalogsággal, s ennek érdekében a gl. századokat zászlóaljakká kell fejleszteni.
- Bár a Mi-1-es és Mi-4-es helikopterek – harctevékenység hiányában – tökéletesen megoldották a légi felderítési feladatokat és a menetben lévő csapatok figyelemmel kísérését, azonban ez nem valószínű harc helyzetben, ezért célszerű lenne a légi hadseregek állományába harcászati légi felderítőszázadot szervezni MiG-15R BISZ repülőgépekkel.
- A Duna hadművelet tapasztalatai megerősítik, hogy a nagy fokú mozgékonyság és manőverezés szükségessé teszi a gl. és hk. ho.-ok megerősítését a hadsereg-légierő egy-egy helikopterrajával, magasabbegységként két-két Mi-1-gyel és Mi-4-gyel.
- Felül kell vizsgálni a seregtestek, magasabbegységek és egységek törzseinek technikai ellátottságát, ugyanis az a törekvés, hogy minimumra csökkentsék az állománytáblákban a kiszolgáló, őrző és biztosító állományt, oda vezetett, hogy a vezető szervek összetétele eltérő típusúvá vált, illetve elvonták a harci egységek és alegységek személyi állományának, valamint technikájának jelentős részét.

⁶⁷ Uo. 7., 13–14.

⁶⁸ *HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e. (1968. 09. 22.) A Dél HDSCS PK összesítő jelentése.*

- A seregtestek, magasabbegységek és egységek törzsei számára nem azonos törzsbuszokat (MS-1), hanem tevékenységüknek legjobban megfelelő speciális típusokat célszerű biztosítani.
- A szövetséges hadseregek magasabbegységei vezetésének legmegbízhatóbb módszerének bizonyult a megfelelő híradó eszközökkel ellátott hadműveleti csoportok alkalmazása, amelyeket a HDSCS (front-) törzse küld ki a hadosztályokhoz. Ezek kell, hogy képezzék a jövőben ezen magasabbegységek vezetésének az alapját. Ugyanis a szövetséges hadsereg vezérkarától a Déli HDSCS törzséhez kiküldött hadműveleti csoport [itt csak a *Szűcs* vezérőrnagy által vezetett hadműveleti összekötő csoportra utalhatott – Sz. M.] létrehozása az adott specifikus viszonyok között célszerű volt, de harci viszonyok között ez egy közbeeső lépcsőfokot képezne, amely csökkentené a vezetés operativitását.
- Hadosztály, illetve ezredszinten is rendelkezni kell titkosított (ZASZ) összeköttetéssel és ZASZ-tartalékokkal, mert a rejtett vezetés jelenlegi eszközei nem biztosítják a kellő operativitást. Ehhez viszont növelni kell a bázisgépkocsik terepjáró képességét és biztosítani a közbeeső rádiórelé-állomások megbízható őrzését. Addig is, amíg a magas fokú terepjáró képességű járművekre szerelt rádiórelé-állomások települnek, ezt a feladatot legsikeresebben speciálisan berendezett helikopterek oldhatnák meg, amelyek a szükséges ütemben bármely irányban létrehozhatnának rádiórelé-összeköttetést.
- A 112. önálló híradóezred csak egy helyzetben volt képes megbízható összeköttetés biztosítására, de váltási pontok áttelepítésekor már hiányosságok merültek fel. Érezhető volt az R-102, R-140, valamint a T-204 és T-217 berendezések hiánya.
- Az előretolt harcálláspont (EH) híradózászlóaljja sem tudta volna eredeti állományával – megerősítés nélkül – megoldani feladatát. Úgyszintén az ezred-, hadosztály-, hadseregcsoport-felderítőfőnöki rádióállomások hiánya jelentősen megnövelte a felderítési adatok begyűjtésének időtartamát, ezért a gl. és hk. kötelekeket el kell látni BTR-60P vagy BRP-járművekre épített felderítő- és híradó eszközökkel, amelyek 50–100 km-re biztosítanak összeköttetést. Úgyszintén el kell látni a HDSCS-felderítőfőnököt egy rádió adó-vevő központtal.
- Feltétlenül szükséges a rejtjelző eszközök korszerűsítése és a rejtjelző szervek megerősítése.
- A BTR-50PB vagy BTR-50PU eszközökbe telepített légierő-híradó eszközök jól szolgálták a hadosztályok és a légierő együttműködését.
- A légi hadsereg hadtápszerkezete, személyi és technikai ellátottsága nem biztosítja a légierő egységeinek magas fokú harckészültségét. Ezért célszerű lenne a légi hadsereg állományába szervezni egy szállítórepülő-ezredet An-12 vagy An-8 repülőgépekkel, esetleg Mi-6 helikopterekkel, valamint egy gépkocsiszállító-ezredet (két zászlóaljjal) a légierő anyagainak, élelmének és üzemanyagának szállítására;
- Egységes közúti komendáns szolgálatot, javító-mentő bázisokat, sérültgépjárműgyűjtő helyeket, továbbá ellátó, üzemanyagtöltő és egészségügyi állomásokat kell létrehozni a fő menetvonalakon.
- Azok a hadtápszervek és -intézetek, amelyekkel a DHSCS augusztus 21-éig rendelkezett, nem voltak képesek az első 3–4 napban – a hátországi hadtápszervek/intézetek beérkezéséig – lényeges megszakítások nélkül biztosítani a saját és a be-

érkező csapatok ellátását. Ezért a Dél HDSCS hadművelleti hadtápját meg kell erősíteni még egy gépkocsiszállító zászlóaljjal; a közúti komendáns zászlóaljat egy harmadik századdal; egy egészségügyi sebesültszállító gépkocsiszakasszal; egy fürdő-mosdató (mentesítő) vonattal; egy 70–100 fős rakodószázaddal; még egy tabori mozgósítódével és egy szakaszt 15 db hűtőgépkocsival.⁶⁹

A 8. gl. ho. pk. értékelése⁷⁰ szerint:

- a szerzett tapasztalatok alapján – kellő átgondolás után – szükséges volna bizonyos szervezési kérdéseket a vezérkarral és a Személyügyi Főcsoportfőnökséggel közösen megvitatni;
- ami a vezetést és a törzsek munkáját illeti, feltétlenül szükséges, hogy a parancsnokok és a törzsek térképekkel való ellátása mind mennyiségileg, mind méretarány tekintetében biztosított legyen;
- a hadosztálytörzs részére biztosított helikopter már a készenlét és a békekiképzés idején is folyamatosan álljon rendelkezésre;
- az alárendeltek vezetése és a velük való összeköttetés folyamatossága, valamint operativitása érdekében ki kell alakítani egy korszerű és könnyen kezelhető, ugyanakkor a rejtett vezetés szabályainak is megfelelő táblázatot, továbbá mielőbb szükséges ellátni az alárendelt csapatokat is titkosító eszközökkel;
- a nagy távolságú menetekre való tekintettel nélkülözhetetlen a gépkocsi- és harcokcsivezetők „átfedéssel” (tartalék, illetve segédvezető) történő biztosítása;
- itt is megfogalmazódott az az igény, hogy a gép- és harcjármű-, de különösen a harcokcsivezetők a kiképzés első nyolc hónapjában hajtsanak végre mindenfajta műuton, szerpentin, hegyi lejtőn, síkos terepen oszlopvezetési gyakorlatot;
- nagyobb gond fordítandó az alegységek karhatalmi feladatokra való felkészítésére, s az ehhez szükséges szabályzatok biztosítására;
- súlyt kell a jövőben helyezni mind a törzsekben, mind az alegységeknél a felderítő-, a tereptani, valamint a forgalomszabályzói kiképzésre, továbbá az objektum elfoglalás és járőrözés megszervezésének, illetve végrehajtásának a kérdéseire;
- szükséges felülvizsgálni, majd minden szinten biztosítani a személyi állomány pihentetését szolgáló eszközök mennyiségét és minőségét, s végezni
- ellenőrizni kell a térképekről és a különböző forrásokból származó felderítési adatok pontosságát, megbízhatóságát.⁷¹

A 14. gl. e. parancsnoka hat oldalon át sorolta a szakemberei által összegyűjtött javaslatokat.⁷² Ő maga mindössze három dolgot említett – több esetben más kollégájához hasonlóan – mégpedig a béke- és az „M” állomány azonossá tételének, a Garantok lecserélésének a szükségességét, valamint a komendánsszakasz századdá történő fejlesztését. A híradófőnök a rejtett vezetés megjavítása érdekében kezdeményezte a 888-as és HC-vezetési eszközök korszerűbb típusokra cserélését. Szinte mindenütt: az ezredharcállásponton és ezredhadtáp-vezetési ponton, az ezredsegélyhelyen, a zászlóaljparancsnoknál és a zászlóalj-aknavetőütegeknél

⁶⁹ Uo. 37–45.

⁷⁰ *HL MN Zala – 1968. 2. d. 2. ő. e.* (1968. 10. 15.) *A 8. gl. ho. PK. összefoglaló jelentése.*

⁷¹ Uo. 131–133.

⁷² *HL MN Zala – 1968. 3 d. 6. ő. e.* (1968. 10. 10.) *A 14. gl. e. PK. összefoglaló jelentése.*

R-105-ösökre lecserélni a rádiókészülékeket. A műszaki főnök öt további tehergépkocsit igényelt anyagszállításhoz, s ő is nélkülözhetetlennek tartotta a kiképzési anyagok kiállítását az összpontosítási körletekbe. Úgyszintén javasolta a téli ruházat alegységeknél való tárolását, az egységnél legalább egy fürdetőrészleg szervezését, az utászszakasz létszámának 30 főre való megemelését, s az összeköttetés biztosításához szerinte is szükség volna három R-105-ös rádióra. A vegyiszolgálat-főnök véleménye szerint rendszeresíteni kellene minden zászlóaljnál egy TL-40-es motoros fecskendőt a zászlóalj és a technika sugármentesítésére. Az S-66-os sugáradagmérők nem felelnek meg harci körülmények között. A tüzérfőnök sürgette, hogy a szakképzésnek megfelelő tartalékosokat vonul-tassanak be; a 82 mm-es aknavetőüteg híradásának folyamatos biztosítása érdekében két híradókatonai helyet kell szervezni; az R-108-asok helyébe R-105 rádiókészülékekre van szükség; az aknavetőket világítóberendezéssel kell ellátni, a Garant vontatókat feltétlenül le kell cserélni, továbbá a rakéta-páncéltörő üteg- és szakaszparancsnokai számára Garant helyett FUG-okat kell biztosítani. Az anyagi szolgálat tapasztalata szerint a tiszti és tiszthelyettesi állomány számára előírt felsőruházat és fehérenemű kevésnek bizonyult, az előbbi kettő, az utóbbit három rendre, a különböző karbantartó anyagok, a szappan és a cigaretta előírt mennyiségét pedig egy havira kell emelni; a hadtápvezetési ponton a jelenleg rendszeresített egy személygépkocsi mellé szükség volna még egy-egy személygépkocsira és oldalkocsis motorkerékpárra. Az ezredhadtáp 55–60 gépkocsis szállítóoszlopának megbízható irányításához öt R-105 készülékre van szükség. A mozgókonyhákat – a nagy mennyiségű tűzifaszállítás elkerülésére – gázolajtüzelésre kell átállítani. Az ezredsegélyhely feladatainak jobb ellátása megköveteli legalább még egy teher- és egy-két mentőgépkocsi beállítását. A tiszti és tiszthelyettesi állomány nem használja az evőcsészét (csajkát), helyette célszerű lenne műanyag tányérok és poharak biztosítása. A hadtápnál erdős-hegyes terepen használhatatlannak bizonyultak a pótkocsik. A fegyverzeti főnök tapasztalatai szerint nélkülözhetetlen egy fegyver- és lövegjavító terepjáró gépkocsi beépített vagy vontatott 8 kW-os aggregátorral; egy műszer- és infraakkumulátor-töltő tj. tgg. beépített aggregátorral, valamint egy harcokcsifegyver- és lövegstabilizátor-beszabályozó gépkocsi generátorral. Ezekhez a gépkocsikhoz biztosítani szükséges fűthető oldal-javítószátrat; a tiszték és tiszthelyettesek részére két 63M parancsnoki szátrat. Az anyag- és alkatrészszállításához is szükség van egy terepjáró tehergépkocsira, az időjárástól való függetlenedésre pedig speciális löszerszállító gépkocsikra. S végezetül, a harcokcsizók tapasztalatai: a harcokcsivezetők vezetési szárait úgy kell módosítani, hogy már az első kiképzési időszakban végrehajtsák a 9/b. vezetési gyakorlatot, valamint erdős-hegyes terep műútjain is. A műszaki-technikai szállítórajba két R-114-es rádiót szükséges szervezni, kezelőkkel együtt. Úgyszintén a hk. és a gl. alegységek összeköttetésének a biztosítására három rádiót kell szervezni a gl. z. híradószakaszához. Itt is sürgették a Garantok Cs-344-esekkel való felváltását. Végezetül a tiszték és tiszthelyettesek részére hálózásokat kell biztosítani, illetve a sátoranyag mennyiségét is a létszámhoz kell igazítani.⁷³

A 33. gl. e. tapasztalata szerint,⁷⁴ bár a parancsnokok és törzsek kiváló hadművelleti és harcászati felkészültségről tettek bizonyosságot, hiányoztak a karhatalmi ismeretek. Itt fogalmazódott meg leghatározottabban a kiegészítő parancsnokságokkal szembeni kriti-

⁷³ Uo. 17–19/a.

⁷⁴ *HL MN Zala – 1968. 3 d. 6. ő. e.* (1968. 10. 10.) *A 33. gl. e. PK. összefoglaló jelentése.*

ka: ezek tevékenységének felülvizsgálatát követelték, mivel tarthatatlannak ítélték, hogy például olyan tartalékost vonultattak be, akit kétszeri gyomorátfürödással kezeltek. Ami saját tevékenységüket illeti, több és pontosabb adatra lett volna szükségük az objektumok birtokbavételénél, megkönnyítette volna munkájukat a megfelelő méretarányú térképek megléte. A feladatlejtetés lépcsőzése hosszabb idejű tétlenségre kárhóztatta a zászlóaljkat és a századokat, aminek következménye volt, hogy éppen a végrehajtóknak maradt kevés idejük a felkészülésre. Itt is gondot okozott a harcokcsivezetők gyakorlatlansága a műutakon végrehajtott nagy sebességű menet esetén. Űgyszintén követelték a Garantok teljes lecserélését. Bebizonyosodott annak helyessége, hogy a zászlóaljhadtáp és egyéb szállító gépjárművek az ezredhadtáppal a menetoszlop végén mozogtak. Az ezred szállítótere kevésnek bizonyult, amely egyes járművek túlterheléséhez vezetett.⁷⁵

A 31. hk. e. parancsnokának is volt mondandója e témakörben.⁷⁶ Ő szintén panaszkodott arra, hogy a kiegészítő parancsnokságok nem kellő körütekintéssel hajtották végre a tartalékosok és a gépjárművek kiválasztását, így elsősorban a szociális és egészségügyi, valamint műszaki-technikai gondok okoztak problémát. Emellett a visszabiztosítottak számára nem állt rendelkezésre megfelelő mennyiségű és minőségű ruházati anyag.

Az ezred gép- és harcjárműtechnikájának megfelelő állapotát bizonyítja az a tény, miszerint az előrevonás során mindössze öt kisjavításra volt szükség. A menet átlagsebessége 27,3 km/h volt, de kitűnt, hogy akár 30–40 km/h-s átlag is elérhető, amennyiben a harcokcsivezetőket megfelelően felkészítették volna az emelkedős-lejtős, szerpentes műutakon való menetvégrehajtásra. Rádiótilalom idejére biztosítani kell a rádióháló rövid időre, rövid jelzésekkel való működtetését, hogy a problémák megállapíthatók legyenek. A nem megfelelő méretarányú térképek befolyásolták a feladatok végrehajtását. Minden megerősítő köteléket időben oda kell adni az alapfeladatot végrehajtóknak.

A tapasztalatok alapján szükséges a harcokcsiezered szervezetében továbbfejleszteni a géppisztolyos századot zászlóaljja; az ezred műszaki szakasza sem képes a feladatok ellátására, századerőre van szükség; a felderítőszázad állományából ki kell vonni az oldalokcsis motorkerékpárokat; tipizált, egységes gépjárműállományra van szükség; az ezredtörzs törzsbuszainak számát ötről hétre célszerű emelni; a tisztit-tiszthelyettesi pihentetés biztosítására a századoknál rendszeresíteni kell a 63M sátrat, gumi- vagy laticelmatracot és hálósákokat, a legénységnek pedig laticelmatracot és jó minőségű sátorlapot.⁷⁷

A 6. gl. e. parancsnoka⁷⁸ célszerűtlennek tartotta az alakulat számára lebiztosított és már részben összekovácsolt állomány megbontását, mert az hátráltatta a mozgósítás időbeni végrehajtását. A speciális csoportokat inkább megyei vagy VK-tartalékból kellett volna létrehozni. Javasolta a mozgósítási területen a szesztialom bevezetését és a részegen bevonultak ellen eljárás indítását. A kiegészítő parancsnokságok a gépjárműveket a saját vezetőikkel, személyszállításra alkalmas ülőalkalmatossággal és megfelelő szerszámkészlettel vonultassák be. A kiképzés keretében be kell állítani néhány órát a karhatalmi feladatok megismerésére-begyakoroltatására.⁷⁹

⁷⁵ Uo. 44., 47–49.

⁷⁶ *HL MN Zala – 1968. 3 d. 7. ő. e. (1968. 10. 09.) A 31. hk. e. PK. összefoglaló jelentése.*

⁷⁷ Uo. 53–57.

⁷⁸ *HL MN Zala – 1968. 3 d. 6. ő. e. (1968. 10. 10.) A 6. gl. e. PK. összefoglaló jelentése.*

⁷⁹ Uo. 32–33.

A 36. műszaki zászlóalj parancsnoka azt javasolta,⁸⁰ hogy minden összefegyvernemi egység a várható megerősítése létszámának megfelelően már a békehelyőrségében rendelkezzen „M” készletként a szükséges élelmezési anyaggal. A műszaki tartalék mindössze egy R-104-es rádióállomással rendelkezett, mert a többi a megerősítő alegységekhez kellett kiküldeni.

Mint látható, a legkülönbözőbb fegyvernemi és szakcsapatok tapasztalatok sok esetben egybeestek, és jó alapot szolgáltak a hiányosságok kiküszöbölése terén.

---

⁸⁰ *HL MN Zala – 1968. 3 d. 7. ő. e. (1968. 10. 15.) A 36. mű. z. PK. összefoglaló jelentése.*

XVII. fejezet

A Duna hadműveletből levont főbb tapasztalatok, tanulságok – ahogy az előljárók látták

Czinege Lajos vezérezredes, honvédelmi miniszter 1968. október 28-án utasítást adott a Zala feladat tapasztalatainak feldolgozására. Ennek alapján *Csémi Károly* altábornagy, vezérkari főnök, a honvédelmi miniszter első helyettese kiadta a 0065/1968. számú intézkedését az alárendeltek felé a feladat végrehajtására.

Így 1969 első negyedében sorra elkészültek a felső szintű vezető szervek tapasztalati jelentései. Elsőként *Szilágyi László* vezérőrnagy, az Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP) parancsnoka (OLPK) terjesztette fel 0001955/88/1968–GY számú jelentését¹ a vezérkar főnökének. Ennek első oldalain összefoglalta az OLP részére meghatározott feladatok lényegét:

- 1968. július 28-án azt a parancsot kapta, hogy a *Magyar Népköztársaság* légvédelmének biztosítása mellett a Dél HDSCS intézkedései szerint július 29-én 08 óra 30 perctől legyen készen a 8. gl. ho. harctevékenységének légi támogatására, oltalmazására. Ennek érdekében:
  - készítsen fel négy MiG–15Bisz, valamint öt MiG–21F–13 repülőszázadot a saját csapatok menetvonalának és az azok mentén tartózkodó csehszlovák erők felderítésére, a hadosztály egységeinek mozgását gátló ellenállási góccok fedélzeti fegyverekkel történő lefogására, megsemmisítésére;
  - a 31. honi vadászrepülő-ezred MiG–15Bisz-it telepítse át *Szolnokra*, a Kilián György Repülő Műszaki Főiskola (KGYRMF) kiképzési repülőezred-parancsnok hadműveleti alárendeltségébe;
  - adjon át a 8. gl. ho. hadműveleti alárendeltségébe nyolc Mi–1 helikoptert, hat URH és egy rádiós, valamint nyolc üzemanyagtöltő gépkocsit, továbbá egy repülő-hadműveleti csoportot;
  - biztosítson *Budaörs* repülőtéren két Mi–1 helikoptert a vezérkar-futárszolgálat részére.²

A fenti intézkedések alapján az OLP törzse július 28-án 24 órára kidolgozta az OLPK 001. számú intézkedését, amelynek alapján *Szilágyi* vezérőrnagy 29-én 02 órakor elrendelte alárendeltjei fokozott harcra való felkészítését, aminek eredményeként a honi légvédelmi csapatok július 27-én 08 óra 30 percre az alábbi készenléti helyzetet érték el:

- a honi vadászrepülő-csapatoknál ezredenként II. fokban egy, míg III.-ban kettő elfogó-vadászrepülőgép és egy raj tartalékban készen állt a légvédelmi feladatok

¹ *HL MN Zala – 1968. I. d. I. ő. e.* (1969. 01. 03.) *Az OLPK jelentése.*

² Uo. 1–2.

- végrehajtására, továbbá az „M”-re kijelölt erők – különböző készültségi fokozatban – bevetésre kész állapotot értek el;
- négy MiG–15Bisz-repülőszázad (44 db repülőgép) III. fokban, 20 percen belüli bevetetőséggel és öt MiG–21F–13 vadászrepülő-század (42 db repülőgép) és 13 db UTI–MiG–21F repülőgép felfüggesztett UB-blokkokkal [24–32 db, földi célok elleni, nem irányított 57 mm-es repülőfedélzeti rakéta tárolóeszköze – Sz. M.] légi támogatásra;
  - nyolc Mi–1 helikopter a 8. gl. hadosztálynál, kettő pedig *Budaörsön* készen állt futárszolgálat végrehajtására;
  - minden honi légvédelmi osztály csökkentett váltással, II. fokú készültségben, míg a honi rádiótechnikai csapatok megerősített grafikonszolgálattal folytattak folyamatos légtérfigyelést, miközben telepítették a *boldogi* rt. szd.-ot, és készen álltak az 500 m-es alapú rádiólokációs mező létrehozására, valamint a vadászrepülőök rádiólokációs biztosítására.³

Az OLP törzse július 30-án a szovjet 36. Légi HDS-gel (LHDS) közösen kidolgozta az együttműködési tervet, majd ugyanerre utasította az OLP parancsnoka a vadászrepülő-csapatait is. Augusztus 1-jén 13 óra 10 perctől az OLP repülő-hadműveleti csoportot működtetett a 36. LHDS törzsében.

Szilágyi vezérőrnagy augusztus 2-án 17 órakor kiadta a 002. számú harcintézkedését, amelyben repülőterenként egy vegyes repülő (vre.) szd. 20 perces készenlétére csökkentette a 8. gl. ho. támogatására kijelölt vadászrepülő-alegységek készültségét, és engedélyezte a repülőképzés folytatását, majd augusztus 6-án a 003. számúban elrendelte a honi légvédelmi csapatok felé az alaphelyzet visszaállítását. S nem fejetlenség, hanem a helyzet megváltozása következtében augusztus 18-án a 004. számú harcintézkedésében elrendelte, hogy 19-én 07 óra 30 percre a csapatok ismét érhék el a 001. számúban elrendelt állapotot, a 31., valamint a 47. vre. e.-nél egy-egy MiG–21F–13 vadászrepülő-századdal csökkentve a készültségi erők mennyiségét.

A Dél HDSCS intézkedésére augusztus 19-én a repülő-hadműveleti csoport ismét a 36. LHDS törzséhez települt, illetve intézkedés történt a repülőgépek megkülönböztető jelzésekkel történő ellátására, valamint a 8. gl. ho.-nál lévő fiatal helikoptervezetők idős állománnyal történő lecserélésére. 20-án repülőterenként két-két üteggel tüzelőállást foglaltattak a közvetlen oltalmazásra. 18 órakor az OLPK intézkedett a MiG–21F–13-asoknak a Zala feladatra való előkészítésére, valamint a *kenyeri* és *mezőkövesdi* hadműveleti repülőterek 21-én 06 órára történő berendezésére. A feladatba be nem vont repülőgépeket másodfokú készültségbe helyezte.⁴

Előljárái utasításra *Szilágyi* vezérőrnagy augusztus 21-én 02 óra 35 perckor az OLP-törzs, a honi légvédelmi hadosztályok, a KGYRMF, valamint a fegyvernemi egységek részére elrendelte a teljes harc készültség (THKSZ) feladatainak ellátását a Zala feladatra előírt korlátozásokkal. Ezek végrehajtása után 21-én 04 óra 50 perctől a szárazföldi csapatok támogatására 104; a légvédelmi feladatok végrehajtására pedig 37 db repülőgép, 14 harci osztály és 18 rt. század állt készenlétben. A 8. gl. ho. *Csehszlovákiában* felvonuló csapa-

³ Uo. 2–3.

⁴ Uo. 3–5.

tainak biztosítására, előrevonási útvonalainak felderítésére a kijelölt repülőgépek 06 óra 19 perctől megkezdték feladataik végrehajtását.

Augusztus 25-én az OLP-törzs elkészítette a *Román Szocialista Köztársaság* és a *Jugoszláv Szövetségi Köztársaság* határ menti légi felderítésének a tervét.

A DHDCS utasítására augusztus 28-án 12 óra 35 perckor a Zala feladatba bevont repülőerőket 40 perces készségbe helyezték, majd 18 órától engedélyezték, hogy a négy MiG–15Bisz-repülőszázad 50%-os váltással folytathassa a kiképzési repülést.

Az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka (EFEF) intézkedésére az OLP szeptember 1-jén helyreállította az együttműködést a Csehszlovák Főtörzsszel.

Szeptember 3-án tovább csökkentették a részt vevő kötelékek készségi fokát; a 31. harci (h.) vre. e. MiG–15Bisz-repülőszázadai hazatelepültek *Szolnokról*, majd a 005. számú harcintézkedésben szeptember 5-én 21 órától a honi légvédelmi csapatok részére megszüntették a teljes harc készséget.

A fenti időszakban a Zala feladat végrehajtása során a kijelölt erők a 8. gl. ho. igénye szerint felderítő és biztosító feladataik teljesítéseként végrehajtottak 128 db vadászrepülőgép-bevetést 124 óra 17 perc időtartamban, 1228 Mi–1-felszállást 622 óra 44 percben, míg a Li–2-ek 76 óra 3 percet töltöttek levegőben. Az erős széllekek és a helikopter vezető tapasztalatlansága következtében egy Mi–1 helikopter összetört.⁵

Az OLP alárendeltjeinek a fentiekben tömören bemutatott tevékenységéből *Szilágyi László* vezérőrnagy az alábbi főbb tapasztalatokat szűrte le:

- a feladat fedésére vonatkozó elgondolás nem érte el a kitűzött célját, a katonai intézkedéseket az állomány kezdettől egyenes összefüggésbe hozta a *csehszlovákiai* eseményekkel, ezért a személyi állomány egy része hiányolta a tájékoztatást;
- problémát okozott, hogy még nincsenek kellően szabályozva az Egyesített Fegyveres Erők (EFE) kötelékébe tartozó különböző fegyvernemek közötti együttműködés megszervezésének a kérdései, így például a jobb oldali szomszédokkal nem sikerült megszervezni az együttműködést, aminek következtében az északi határ mentén nehezen tisztázható légi helyzet alakult ki, amely könnyen vezethetett volna saját gépek megsemmisítéséhez;
- mivel az OLP alárendeltségében speciális honi vadászrepülő-egységek működnek, sem harci technikájuk, sem harc kiképzésük és felkészültségük, valamint anyagi-technikai biztosítottságuk szempontjából *nem alkalmasak a szárazföldi csapatok megfelelő hatékonyságú támogatására*;
- ugyanakkor eredményesen képesek oltalmazási feladatok ellátására;
- az OLP feladatából és szervezetéből kiindulva nem rendelkezik a szárazföldi seregtettörzshöz kiküldendő repülő-hadműveleti csoporttal, így a kiküldöttek egy része a feladatának csak szükségszerűen felelt meg;⁶
- a harc készségi feladatok időbeni és szervezett végrehajtását nagymértékben elősegítette az időben kiadott előzetes intézkedés;
- a vadászirányító és fedőszavakkal történő forgalmazás nehézkes volt, mivel a repülőgép-vezetők nem rendelkeztek ezen a téren kellő tapasztalattal;

⁵ Uo. 5–7.

⁶ Uo. 8–10.

- a honi légvédelmi csapatok csapatrepülő-erői vezetését és sikeres tevékenységét biztosító feltételek nem voltak megfelelően biztosítottak, mivel a tervező és irányító tisztek nem rendelkeztek speciális felkészültséggel;
- a felderítőrepülő-századok repülőgéptípusai csak nappali, vizuális működést tettek lehetővé, amely ráadásul hiányos és pontatlan volt, s a felderítőjelentések levegőből történő továbbításának módszerei sem kellően kidolgozottak, begyakoroltak;
- a 8. gl. hadosztályhoz kiküldött repülő-hadműveleti csoport híradó eszközei a honi légvédelemnél rendszeresítettek, így menet közben nem biztosítottak megfelelő összeköttetést;
- bebizonyosodott viszont, hogy a rádiótechnikai csapatok képesek nagy tömegű célok huzamosabb idejű felderítésére és követésére. [Az első hadműveleti napon kb. 950 légi célt derítettek fel – Sz. M.];
- a vadászrepülő-, valamint az rt. csapatok közötti együttműködés és tájékoztatás biztosította a vadászrepülőök harctevékenységét;
- a kitelepült szovjet rt. alegységekkel hiányos volt az együttműködés, mivel velük csak egyoldalú összeköttetés volt biztosítva, így a jelentések nagy késése miatt azok gyakran már nem lehettek aktuálisak;
- megállapították, hogy a szárazföldi csapatok támogatására kijelölt vadászrepülő-kötelékek hadtápbiztosítása nem kellően megszervezett;
- a honi légvédelmi magasabbegységek és egységek hadtábszervezetéből hiányoznak a csapatrepülő-alegységek ellátására hivatott szervek;
- nem bizonyult kielégítőnek az OLP érdekében végzett közúti biztosítás;
- a tartósan tárolt gépkocsitechnika üzemképességével kapcsolatban sok probléma merült fel;
- a szövetséges csapatok közötti technikai és személyi átalárendelések hadtápbiztosításának kérdései nem kellően tisztázottak;
- bizonyos problémákkal járt az a tény, hogy a repülő-műszaki állomány nem rendelkezett megfelelő gyakorlati tapasztalattal az SZ-5 rakéta előkészítése, kikonzerválása és betöltése terén;⁷
- meg kell vizsgálni a csapatrepülőök helyét, szerepét, felhasználásuk rendjét, valamint megfelelő repülőgéptípusát és fegyverzetét.⁸

Bérces Emil vezérőrnagy, a 11. harckocsihadosztály (*Tata*) parancsnoka arról jelentett,⁹ hogy a Vízválasztó feladat különböző mértékben a hadosztály minden alakulatát érintette, míg a Gyémánt csak a 31. harckocsi- és a 22. tüzérezredet. Ez utóbbi két egység tevékenységéből a következő – legfontosabb – következtetéseket vonta le:

- A három időszakos kiképzésből adódóan szükséges az állandó, korszerűen kiképzett tartalék kialakítása.
- A mozgósítás során viszonylag kevés népgazdasági gépjárművet kellett bevonultatni: a 31. hk. e.-nél hét oldalkocsis motorkerékpárt (mkp.), két személy- és egy mentőgépkocsit, valamint hét pótkocsit, míg a 22. tü. e.-nél egy mkp.-t, két szgk.-t

⁷ Uo. 13–19.

⁸ Uo. 22.

⁹ *HL MN Zala – 1968. I. d. I. ő. e.* (1969. 01. 08.) *A 11. hk. ho. PK. jelentése.*

és egy terepjáró tgc.-t. Ezek a tüzérezredhez időben, megfelelő műszaki állapotban beérkeztek, de nem volt ponyvájuk, és a szerszámkészletük is hiányos volt, viszont a harcokcsiezredhez bevonultak többsége nagyon rossz műszaki állapotban volt, így a sebesültszállító gépkocsit és a pótkocsikat nem vették át.¹⁰

- Az állományról való gondoskodás megfelelő volt, bár az élelmezés terén a kezdeti időszakban voltak problémák, ezért egy ideig csak hidegételt tudtak biztosítani;
- A ruházati ellátás gondja a hivatásos állománynál mindvégig fennállt.
- Az itthon maradt hozzátartozók gondjainak megoldása folyamatos volt.
- Ami a hadtápbiztosítást illeti, a készételkonzerv-készleteken alapuló élelmezési ellátás bevált, de a fekszalma- és ivóvízellátás problémát okozott, úgyszintén hiányosságok merültek fel a tábori élelmezési felszerelések terén is.
- A ruházat méretei inkább a 18–20 éves korosztályra voltak szabva, így a testesebb tartalékosok beöltöztetése gondot okozott.
- A hajtó- és kenőanyag-ellátás végig zavartalan volt.
- Az egészségügyi sátrak elhasználtak, fűtésük korszerűtlen, a kötözőgépkocsik hiánya akadályozza a gyors beavatkozást.¹¹

A szerzett tapasztalatok alapján lehetőség nyílik a tervezés, a begyakorlás és a feladatvégre-hajtás feltételeinek javítására.¹²

Bár az előző fejezetben megismerkedhettünk *Lakatos Béla* vezérőrnagynak, a 8. gl. hadosztály parancsnokának 1968. október 15-én kelt beszámoló jelentésével,¹³ de most ismét jelentenie kellett erről¹⁴ – immár mindössze 26 oldalban –, amiből csak a korábban nem felterjesztettek közül idézem a legfontosabbakat:

- Mozgósításkor bizonyos értelmezési problémák merültek fel (szabadságon/tanfolyamon lévők visszarendelése stb.), ezért ezekre vagy ezekhez hasonlókra az azokat elrendelő előljáró intézkedjen.
- Az elrendelő parancs nem tartalmazott konkrét utasítást például a visszabiztosítottak és az újoncok igénybevételére, átadására és alárendeltségére; a keretek átadására; a laktanyák és objektumok visszahagyására, őrzésére, ami utólagos konzultációkat tett szükségessé.
- Bebizonyosodott, hogy sem az alakulatparancsnokok, sem a kiegészítő parancsnokság nem fordított kellő figyelmet a visszabiztosított állomány képzettségével és egyéb feltételekkel kapcsolatos követelmények betartására.
- Nem megoldott a laktanyák és egyéb objektumok visszahagyása.
- A népgazdaságból bevonultatott gépjárművek jelentős része nem terepjáró, ezért inkább az állami, illetve erdőgazdaságokra, termelőszövetkezetekre kellene támaszkodni.
- A hosszú távú menet forgalomszabályozását a hadosztály saját erőivel nem tudta megoldani, ehhez előljárói támogatásra is szükség volt, miközben a menet vezetésének és ellenőrzésének igen hatásos eszközeinek bizonyultak a helikopterek.

¹⁰ Uo. 1., 4–6.

¹¹ Uo. 11., 14–16.

¹² Uo. 25.

¹³ *HL MN Zala – 1968. 2. d. 2. ő. e.* (1968. 10. 15.) *A 8. gl. ho. PK. összefoglaló jelentése.*

¹⁴ *HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e.* (1969. 01. 10.) *A 8. gl. ho. PK. összesített tapasztalati jelentése.*

- Az első 50–100 km-en bekövetkezett viszonylag magas meghibásodások zöme zárolt („Z”) gépjárművek esetében, főleg azok elavult gumiabroncsai miatt történt.
- Az összpontosítási körletekben előfordult felületes álcázási tevékenység vagy az indokolatlan gépjárműmozgások kiküszöbölésére célszerű lenne a hadosztálytörzsben külön rendszeti alegységet felállítani.
- A harciriadó- (HR-) készletben lenniük kell kiképzési anyagoknak és segédeszközöknek is.
- Nem rendelkeztek a várható működési területről és elfoglalandó objektumokról megfelelő, részletes leírásokkal, nagyobb méretarányú térképekkel, vázlatokkal.
- Hasonló fegyveres akció előkészítése során feltétlenül szükséges a gép- és harcjárművek megkülönböztető jelzésekkel való ellátása.
- A Déli HDSCS-nak való alárendelés következtében kisebb problémák merültek fel – sok pozitív tapasztalat mellett – a jelentések rendjében mind összefgyvernemi, de különösen anyagi-technikai vonatkozásban. Ennek kapcsán került előtérbe az orosz tolmács- és gépíró-kapacitás biztosításának kérdése.
- A határátlépést követően a felderítőcsoportok lassú, határozatlan, aprólékos tevékenysége akadályozta a gyors előretörést.
- Több objektum egyidejű elfoglalására a zászlóalj nem képes, csak egymást követően.
- Tekintettel a felderítési adatok elégtelenségére, a csehszlovák diszlokációk hiányos ismeretére a konkrét helyismerettel rendelkezők hiánya következtében nagy gyakorlati jelentőségű volt a légi fényképek biztosítása.¹⁵
- A feladat végrehajtását akadályozta az a tény, hogy a tervezett gépkocsimenyisíget nem vonultatták be, s a helyettük más alakulatoktól vezényelt járművek viszont a szükségletnek csak egy részét biztosították, így a raktárak felszerelése, a hadbiztosi javítóműhelyek zöme és a ruházati készletek egy része a helyörségben maradt, ami viszont többirányú átcsoportosítással, manőverezéssel, illetve szociális feszültséggel járt.
- Háború vagy hasonló feladatok esetén a szállítózászlóalj a meglévı szállítóterével nem képes a hadosztály teljes mozgókészletének elszállítására, ezért az állományát célszerű már békében 85–90%-ra feltölteni.
- A jelenlegi üzemanyag-szállító gépkocsik korszerűtlenek, nagyobb igény esetén veszélyeztethetik a csapatok ellátását.
- A hadműveleti viszonyok közepette várható veszteségekre, megbetegedésekre való tekintettel 10–16%-kal emelni szükséges a gépkocsivezetői létszámot.
- A harc feladatok végrehajtása során a technikai biztosítás alapvetı problémáját az összeköttetés, a karbantartó és a megfelelő vonatóeszközök hiánya okozta.
- Ami a híradás működését illeti, a menet végrehajtása alatt a hadosztály a saját erőivel, eszközeivel nem tudta biztosítani a folyamatos összeköttetést, csak az elöljáró segítségével. A helikopterek a vezetés fontos eszközeinek bizonyultak, ezért a támogatott csapatoknál biztosítani kell a megfelelő készülékek beépítését.
- Az URH-állomást (R–105) képessé kell tenni arra, hogy gégemikrofonnal rá lehessen csatlakozni.

¹⁵ Uo. 2–4., 7–13.

- A szovjet hadosztályokkal való forgalmazást akadályozta a távírások nyelvismertének hiányossága, valamint a kapcsolattartás begyakorlatlansága.
- A híradóalegységek kiképzésében nagyobb gond fordítandó a postai lecsatlakoztatások gyakoroltatására, a rádiórelé-kezelők felkészítésére, az állomáskezelőknek a frekvenciával és az üzemmóddal való manőverezési készsége kialakítására.
- Hadművelési területen a vezetékes híradás megszervezéséhez nélkülözhetetlen a posta lég- és kábelhálózata teljes térképének, valamint a műsorszóró állomások és műszaki adataik előzetes biztosítása.
- A csapatok kivonása rendben és szervezeten megtörtént, egyetlen halálos kimenetelű közúti baleset történt (36. mű. z.).¹⁶

A VK 1. (Hadművelési) Csoportfőnöksége¹⁷ a térképbiztosításról azt jelentette, hogy a csapatok és a törzsek honi területre az általuk igényelt méretarányú és mennyiségű térképet megkapták, de *Csehszlovákiáról* csak 1 : 200 000 méretarányút, amit sokan kifogásoltak. Magyarozatként hozzáfűzték, hogy nemzetközi egyezmények szerint szocialista országok csak saját területükről készítenek 1 : 25 000, 1 : 50 000, 1 : 100 000 méretarányú térképet. [Ezek szerint a *Szovjetunió* nem tekintette magát szocialista országnak, mert – mint láttuk – ők rendelkeztek, sőt kölcsönöztek is nagyobb méretarányú térképet! – Sz. M.] Ennek ellenére javaslatként megfogalmazták e témakör megvizsgálását. Az is bebizonyosodott, hogy honi területeken kívüli feladatellátás esetén az ezred egyetlen megbízott térképkezelő tisztje nem tudja ellátni – egyéb szolgálati beosztása mellett – ezt a feladatot. E témakörben már korábban is javasolták, hogy ezredeknél és önálló zászlóaljknál az ügyviteli szervek kezeljék a térképeket – egy sortisztes megerősítéssel. A határon túli területekről légi fényképeket is kellett készíteni, ami megtörtént. A légi fényképezés és annak kiértékelése a Térképészeti Intézet békeszervezetében működő repülőszemélyezettel és eszközökkel történt, de az intézet hátsországi szerv, ezért ezek elvégzésére az „M” elrendelését követően nincs módja, csak az Országos Légierő Parancsnokságnak.¹⁸

Dr. Sárközi Sándor vezérőrnagy, vezérkarfőnök-helyettes, 2. (felderítő) csoportfőnök a 00188/1969. számú jelentésében¹⁹ beszámolt arról, hogy a Zala feladatban a csoportfőnökség meghatározott állománya, a 3. önálló (ö.) rádiófelderítő ezred, az 5. Hadseregtől átalárendelt 2. ö. RÁF-zászlóalj, valamint a 8. gl. ho. RÁF százada vett részt, ez utóbbi megerősítve a Csoportfőnökség szaktisztjeivel, ugyanis a RÁF-század ilyen jellegű kiképzést nem kapott, így csak szükségszerűen volt alkalmas a feladat végrehajtására. Az is gondot okozott a csoportfőnökségnek, hogy rendkívül kevés idő állt rendelkezésére az előkészületek megtételére.

Alapvető gondként jelentkezett a rádió-felderítőcsapatok esetében, hogy:

- Az azonnali feladat-végrehajtás következtében még egy-két óra sem állt rendelkezésre, hogy megfelelően átgondolt intézkedést tudjanak kiadni. Ráadásul az ezred még az állandó feladatához is csak korlátozott szervezettel rendelkezik, ennek

¹⁶ Uo. 14–15., 19–23.

¹⁷ *HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ö. e.* (1969. 01. 18.) *Az MNVK 1. Csf-ség jelentése.* 1. sz. melléklet a 01/1974. számhoz.

¹⁸ Uo. 1–2.

¹⁹ *HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ö. e.* (1969. 01. 23.) *Az MNVK 2. Csf-ség jelentése.* 2. sz. melléklet a 001/1974. számhoz.

ellenére egy ilyen nagy nemzetközi esemény bekövetkeztekor harckészültségbe helyezik, illetve harcfeladatot kapnak, amit figyelemmel kell kísérni.

- Az is problémát okozott, hogy ismeretlen objektumok ellen vezették be a rádiófelderítést, mert – szocialista állam lévén – nem voltak ismertek a csehszlovák katonai rádióforgalmi rendszer, illetve a polgári műsorszóró eszközök adatai; nem rendelkeztek térképekkel, sem a csapatok diszlokációjával. Mindezen adatokat a feladatvégrehajtás során kellett összeszedni.
- Űgyszintén komoly gondot okozott a cseh és szlovák nyelvű fordítók hiánya.
- A második naptól a csehszlovákok üzembe helyezték a tartalék műsorszóró adóikat, amelyeknek nem voltak ismertek a települési helyeik.
- A gépkocsikra telepített katonai adókat propagandacélokra vették igénybe.
- több száz amatőr is üzembe lépett, de mert nem az eredeti hívóneveket használták, kilétük megállapíthatatlan volt. Ezek ellen irányméréssel léphettek volna fel, de a magyar rendszer a nyugati objektumok elleni tevékenységre volt telepítve, így erre a célra csak kis hatékonysággal lehetett használni.²⁰
- Az esti órákban berendelt állomány étkeztetése és pihentetése nem volt megoldva, mert ilyen készletekkel a csoportfőnökség nem rendelkezik.
- Azt a vezérkarfőnöki parancsot, miszerint álljanak rá a műsorszórók adásaira, és minden fontos közleményt azonnal jelentsenek, nem tudták végrehajtani, mivel nem rendelkeztek sem közép- és hosszuhullámú sáv vételére alkalmas vevőkkel, sem iránymérő berendezésekkel.
- Részben a fentiek következtében ismét felmerült a helikopterekbe telepített rádiófelderítő-munkahelyek üzemeltetésének szükségessége.
- Az ügyeletes parancsnoki szolgálat huzamosabb fenntartása nagyon elfárasztja az abban részt vevőket.
- Különösen az előjárókkal összeköttetést biztosító rendszerek nem elégítik ki a követelményeket.
- Az új objektumok, országok elleni rádiófelderítés bevezetéséhez 2–3 napra feltétlenül szükség van.
- A rádiófelderítő ezred szervezetét legalább két, nagy befogadóképességű és teherbírású helikopterrel szükséges kiegészíteni.
- A rádiófelderítő egységeket el kell látni olyan vevőkészülékekkel, amelyek képesek műsorszóró és tv-sávokban is vételre, valamint iránymérésre.
- A csoportfőnökség „M” keretét bővíteni szükséges fordításban jártas, nyelveket ismerő, katonai szolgálatra alkalmas személyekkel.²¹

Hersiczky Lajos vezérőrnagy MN műszaki főnök a jelentésében:²²

- Bizonyítottak ítélte az előre elkészített – a magasabbegységek széles vízi akadályokon való átcsoportosítására vonatkozó – átkelési számvetéseket.
- Bár a feladat vétele idején a 37. pontonos ezred a békehelyőrségétől 300–320 km-re gyorsvízi kiképzésen vett részt, továbbá a *Duna* magas vízállása miatt még

²⁰ Uo. 1., 3–4.

²¹ Uo. 7–10.

²² *HL MN Zala – 1968. I. d. I. ő. e.* (1969. 01. 28.) *Az MN MŰF jelentése.* 3. sz. melléklet a 001/1974. számhoz.

egy MPO-hadihídanyagot kellett kikonzerválnia a 39. műszaki dandárnak, majd eljuttatni a 180–200 km-re lévő hadihídépítés körzetébe, a 37. pontonos ezred és a 39. műszaki dandár egy zászlóalja a hadihíd-átkelőhelyet 24 óra alatt berendezte.

- A baráti országok területéről rendkívül kevés felderítési adat állt rendelkezésre; a vízi akadályok hidrológiai adatait a rendelkezésre álló térképek nem tartalmazzák; az átereszek és hidak teherbírása eltér a magyar szabványtól, mindez megnehezítette a csapatok menetvonalának megbízható kijelölését, ezért szükség van a jövőben a várható alkalmazási és előrevonási irányok katonaföldrajzi tanulmányozására, feldolgozására és a térképeink folyamatos pontosítására.
- Bebizonyosodott a műszaki kiképzés azon hibája, miszerint túl nagy figyelmet fordítottak a mélységi műszaki felderítésre, miközben elhanyagolták az alkalmazási terepszakasz műszaki felderítésének az oktatását.
- A műszaki anyagi szükségletek kielégítésének színvonala megfelelő volt, de nem szabad elfeledkezni arról, hogy elsőlépcső-hadosztályról van szó.
- A megelőző jó technikai állapotnak köszönhető, hogy rendkívüli meghibásodás nem következett be.
- Bebizonyosodott, hogy a nagyszámú és nagy bonyolultságú műszaki technika kiszolgálására, valamint javítására a műszaki szakjavítói létszámot jelentősen meg kell növelni.²³

Az 5. Hadsereg és alárendeltjei tapasztalati jelentéseit *Kálazi József* vezérőrnagy, hadseregparancsnok terjesztette fel 00484/69. számon.²⁴ [Tekintettel arra, hogy a 11. hk. és 8. gl. ho. parancsnokok általa továbbított értékeléseit már korábban ismertettem, itt most csak a hadseregtörzs tapasztalatait vázolom – Sz. M.] *A Stadler János* vezérőrnagy, törzsfőnök által összegzett következtetések és javaslatok lényege, hogy:

- A harcászultságba helyezési tervek több vonatkozásban nem elégitik ki a hasonló sajátosságokkal bíró feladatok zökkenőmentes ellátását, ezért felülvizsgálatra, kiegészítésre szorulnak.
- A Vízválasztó rendszer megbízható, de célszerű lenne további kiszélesítése a sajátos feladatok eshetőségének figyelembevételével.
- Ugyanebből a célból központi intézkedést kell kidolgozni/egyértelműsíteni az elvonuló és visszamaradó állomány személyi, anyagi-technikai megerősítésével kapcsolatos kérdéseit a hadsereg-parancsnokság és a kiegészítő parancsnokságok irányába.
- Nem egyértelmű a tartalékosok igénybevétele esetén azok ellátása, anyagi járandóságaik rendezése, ezért rendszabályokat kell kidolgozni a közigazgatási, a vállalati és üzemi szervek vonatkozásában.
- A behívóparancsok kézbesítésére az alakulatok többsége nem képes, ezt a kiegészítők, az alakulatok és a tanácsok közös feladatává kell tenni.

²³ Uo. 1–5.

²⁴ *HL MN Zala – 1968. I. d. I. ő. e.* (1969. 01. 28.) *Az 5. HDS PK jelentése.* 4. sz. melléklet a 001/1974. számhoz.

- A csapatokat el kell látni kellő mennyiségű sátorral, ágyneművel, felszereléssel és elhelyezési anyaggal, hogy biztosított legyen a feladat-végrehajtás anélkül, hogy más csapatoktól kelljen azokat átcsoportosítani.²⁵

Patai Endre ezredes, megbízott szervezési és mozgósítási csoportfőnök az MNVK 3. Csoportfőnökség 00208/1969. számú tapasztalati jelentésében²⁶ megállapította, hogy:

- A rejtett mozgósítás rendszere bonyolult viszonyok között is megfelelt a vele szemben támasztott követelményeknek, bár szükség volt menet közbeni módosító rendszabályok bevezetésére is.
- A népgazdaságból igénybe vett gépjárművek technikai állapota – a harc feladatot végrehajtó csapatok meglehetősen egybehangzó véleményével ellentétben – általában megfelelt a követelményeknek.
- A harcoló alakulatoknál szükség van pihentetési, kulturális-felvilágosító szervezetek létrehozására.
- A hadszíntér sajátosságainak megfelelő tolmácscsoportokat kell létrehozni a személytartalék-dandár állományában.
- A Zala feladat tapasztalatai alapján 1969. január 1-jével módosította a Gyémánt feladat elrendelésének és végrehajtásának rendjét. A 001300/1968. VK 3. Csoportfőnökség számú intézkedés már öt alapváltozatban és ezek kombinációjában teszi lehetővé a részleges rejtett mozgósítás végrehajtását.
- Bebizonyosodott, hogy hasonló háborús viszonyok között a HM központi szervei a békeszervezetükkel nem képesek megoldani feladataikat, ezért már békében – ha minimális szinten is – létre kell hozni háborús jellegű vezetési elemeket (érdekvédelmi és veszteség-nyilvántartó osztály stb.).
- A bevonultak hozzátartozóinak pénzügyi biztosítási rendszere nem kielégítő, ezért szükséges a jelenlegi pénzügyi intézkedések egyszerűsítése, hogy az illetmény folyósítását a bevonulást követően külön adminisztráció nélkül oldják meg.
- A sokgyermekesek bevonultatása körültekintőbb munkával elkerülhető lett volna, így már 1968 szeptemberében intézkedés született arra, hogy mozgósításkor a négy- és többgyermekes hadkötelesek nem vonulathatók be.
- Ismét élesen merült fel, hogy a honvédelmi törvény békében tiltja a nők katonai nyilvántartását, mozgósítás esetén pedig igénybe vételét. A nők hiánya például az egészségügyi intézményekben (műtős, ápoló stb.) akár katasztrofális következményekkel is járhat. Most még sikerült férfi katonákkal megoldani a problémát, de ez nem mindig járható út.
- A sorállományú írnokok számára gépirői képzést kell szervezni.
- A gépjárművek jelentős százaléka elhasználódott, kevés kilométer-tartalékkal rendelkeztek, nagy részük javítóanyag, szerszámkészlet, ponyva és ülésdeszka nélkül vonult be, illetve egyes pótkocsik csak traktorok után voltak köthetőek. [Mintha ez szöges ellentétben lenne a jelentés elején rögzítettekkel – Sz. M.] Mindennek ellenére a bevonultatott gépjárművekért 14,3 M Ft-ot fizettek ki.²⁷

²⁵ Uo. 19–21.

²⁶ *HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e.* (1969. 01. 29.) A 3. CsF-ség jelentése. 5. sz. melléklet a 000294/1969. számhoz.

²⁷ Uo. 1–11.

Fehér Ferenc vezérőrnagy, MN páncélos- és gépjárműtechnikai főnök 001080/107/1968. számú jelentése²⁸ szerint:

- A technikai eszközök üzemképessége, hadrafoghatósága megfelelt a követelményeknek.
- A mozgósítás végrehajtását nehezítette, hogy – a speciális feladat következtében – nem a kidolgozott tervek szerint lehetett eljárni, így a népgazdaságból érkező gépkocsik helyett más egységektől vezényelt, lényegesen kevesebb eszköz állt rendelkezésre, ráadásul az „M” tervben előírtaknál később. Így 170–200 t anyag maradt a helyőrségekben, de a páncélos- és gépjárműtechnikai anyagok szállítására is csak négy gépkocsi jutott – szemben az előírt 32-vel –, ami a menet közbeni javításokat is késleltette. Az 5%-nyi – normán belüli – üzemképtelen gépkocsik miatt tovább csökkent a szállítókapacitás. Az üzemképtelenség döntően a Garant Lo-motorok hiánya miatt jelentkezett.
- A népgazdaságból érkezett gépjárművek 40–50%-át nem lehetett átvenni.
- A menet alatt 97 db gépkocsi hibásodott meg (5%), amely a 350–400 km-hez (összesen kb. 600 ezer km!) viszonyítva a felállított normának a fele. A meghibásodások fő okai lehettek a gépkocsivezetők fáradtsága, újonc mivolta; az előírt műszaki pihenők be nem tartása; az egybefolyó éjszakai és nappali vezetés, a mozgósítási zárolt („MZ”) gépjárművek gumibroncsai stb.
- A hadosztály javító- és vontatócsoport ténykedése nem volt kielégítő, mivel többnyire a saját kieső eszközei javításával/vontatásával volt elfoglalva. A meglévő vontató- és műhelygépkocsik csak szükségszerűen megfelelőek, nem képesek az előírt menetsebesség betartására. A menet közbeni javításokat tovább nehezíti, hogy nem rendelkeznek raktárgépkocsikkal; a menetoszlopban 8–10 eltérő gépjármű szerepel; a népgazdaságból bevonultak egy részének típusa eltér a rendszeresítettektől, így az MN nem rendelkezik hozzájuk való alkatrészekkel.
- Mivel a hadosztálytechnikai szolgálat nem rendelkezett R-104UM rádiókkal, így nem volt összeköttetése az alárendelt ezredek technikai törzseivel és a javítóműhellyel, ezért az elmaradt ellenőrzéseknek tudható be az az 50–60%-nyi meghibásodás, amely a műszaki pihenők betartásával megelőzhető lett volna.
- A hadosztálypáncélos- és gépjárműtechnikai szolgálat bár létszámát tekintve feltöltött volt, feladatait még békében is csak túlmunkával képes szükségszerűen megoldani.
- A tábori elhelyezések következtében – általában – nem állt rendelkezésre hálózati áram, így az aggregátorok maximális üzemeltetésére volt szükség.
- A hazatelepülés során egyetlen gépjármű sem maradt le műszaki meghibásodás miatt. [Talán ők is hazavágytak! – Sz. M.]²⁹

²⁸ HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e. (1969. 01. 30.) A Pc. és Gjmű. Techn. Főnökség jelentése. 6. sz. melléklet a 001/1974. számhoz.

²⁹ Uo. 1–8.

Az MN Személyügyi Főcsoportfőnökség tapasztalati jelentését³⁰ 00244/69. számon Nagy Károly ezredes, szervezési és tartalékos tiszti csoportfőnök terjesztette fel. E szerint:

- A mozgósítási tiszti rendszer – a felmerült hiányosságok mellett is – megfelel a korszerű követelményeknek. Az alakulatokhoz biztosított tartalékos tiszti állomány összetétele jó. [Mintha ezt a nézetet nem minden egység tapasztalati jelentése osztotta volna – Sz. M.].
- A 8. gl. ho. parancsnoka – bár az előljáró engedélyével – nem hagyta vissza a hadosztály állományából keretként átadásra tervezett hivatásos tiszteket, s ezt sem ő, sem a hadseregparancsnok nem jelentette a személyügyi főcsoportfőnöknek, ami további mozgósítások elrendelése esetén hátrányosan befolyásolta volna az érintett alakulatok harcckészségét.
- Az „M” tervektől eltérő feladatként jelentkezett az – egységek állománytáblájában nem szereplő – tolmácsok biztosítása, ezért ezt a kérdést a jövőben meg kell vizsgálni. Jelen esetben – mert ez politikai kérdés is volt – a tolmácsokat a hivatásos állományból biztosították, amely viszont nagyobb mérvű mozgósítás esetén nem járható út, ezért tartalékosokat kell igénybe venni.
- Mivel a hadosztálybíróknál nincs szervezve védőügyvéd, így az országhatáron kívüli működésük – védőügyvéd hiányában – jogilag nem biztosított, ezért – ideiglenes megoldásként a tartalékos állományból vonultattak be védőügyvédet.
- Gondot okozott az a tény is, hogy a tiszthelyettesi állomány békében a Személyügyi Főcsoportfőnökség, háborúban pedig a vezérkar, a magasabbegységeknél pedig a személyügyi alosztály, illetve a szervezési és kiegészítési alosztály hatáskörébe tartozik. Ezt sürgősen rendezni szükséges.
- A jelenlegi tiszti nyilvántartási és adatszolgáltatási rendszer – több okból adódóan is – felülvizsgálatra, sőt módosításra szorul.
- Bebizonyosodott, hogy a személyügyi szervek rossz helyen vannak a hadtápvezetési pontokon, nem tudják kellően segíteni a parancsnokot, így Lakatos vezérőrnagy – helyesen – a hadosztály-harcálláspontra helyezte át a személyügyi alosztály-vezetőt. Magasabbegység-/egységszinten a jövőben is ezt kell tenni.
- Gondot okozott, hogy a kiegészítő parancsnokságok a bevonultatáskor nem voltak kellően körütekintőek, és többgyerekes családapákat, valamint súlyos beteg közvetlen hozzátartozóját is bevonultatták.
- A Csehszlovákiába elvonult tiszti állomány körében két haláleset történt. A holttestek hazaszállításával kapcsolatos teendőket a Személyügyi Főcsoportfőnökség intézte, de egyetértésre jutottak a Hadtápfőnökséggel abban, hogy maga a hazaszállítás ez utóbbiak feladata.³¹

Dr. Nyitrai Lajos ezredes, MN pénzügyi főnök a 00080/1969. számú jelentésében³² tapasztalatként rögzítette, hogy:

- A Pénzügyi Főnökség az ellátási feladatait alapvetően megoldotta, azaz biztosította a sor- és tartalékos honvédek/tisztesek illetményellátását, valamint a tisztek

³⁰ HL MN Zala – 1968. I. d. I. ő. e. (1969. 01. 30.) A Szű. Fcsf-ség jelentése. 7. sz. melléklet a 0001/1974. számhoz.

³¹ Uo. 1–6.

³² HL MN Zala – 1968. I. d. I. ő. e. (1969. 01. 31.) A HM Pü. Főnökség jelentése. 8. sz. melléklet a 0001/1974. számhoz.

és tiszthelyettesek költőpénz-kifizetését; rendszeres adatszolgáltatással segítette ez utóbbiak családtagjainak ellátását.

- Annak következtében, hogy „szövetséges szocialista országban láttak el harcfeleladatot” [De szép megfogalmazás! – Sz. M.], a békeellátási normákat, jogszabályokat kellett alkalmazni.
- Szükséges pénzügyi rendelkezéseket kidolgozni olyan esetre is, amikor a csapatok huzamosabb ideig tevékenykednek rejtett mozgósítás, illetve tábori viszonyok között.
- Módosítani szükséges a pénzügyi szolgálat hadiszervezetét.
- A csehszlovák koronát a hadosztálypénztár kezelte, a fölötte rendelkezés joga a hadosztályparancsnokot illette. Ezt a keretet kisebb helyi beszerzésekre (tűzifa, fekszalma, áram- és vízdíj, anyagbeszerzés, kártérítés, sajtóbeszerzés, reprezentáció) használták fel, összesen mintegy 160 ezer Kős értékben.
- Felül kell vizsgálni a Magyar Nemzeti Bank (MNB) tábori bankhálózat hadiszervezetét, s az MNB tábori főpénztárai csak seregtestszinten működjenek.
- Már a készenléti időszakban szükséges meghatározni azon tisztai és tiszthelyettesi beosztások illetményeit, amelyeket a rejtett mozgósításkor már feltöltöttek, de nem szerepelnek a békenómenklatúrában.
- A bevonultatott tartalékosok a Néphadseregtől illetményben, a vállalatoktól pedig jövedelemkiegészítésben részesültek, de az ellátásuk során problémák merültek fel a jogszabályok nem kellő ismerete következtében (még az MN-en belül is!); a kiegészítő parancsnokságok által a számfejtőközpontoknak megküldött (helyenként 40%-ban!) pontatlan névjegyzékek stb.
- Mivel a tartalékosok békeilletmény-szabályzata egységes beosztási illetményt határozott meg, ez a hadművelet során a konkrét beosztásokban történt tevékenység következtében illetményfeszültségeket okozott, ezért a tartalékosok számára is a konkrét beosztásuknak megfelelő beosztási illetményt kellett megállapítani.
- Már békeidőben szükséges megteremteni az „M” időszakában történő számfejtés személyi és tárgyi feltételeit.
- A Zala feladat alatt biztosítva volt a részt vevő tisztai és tiszthelyettesi hozzátartozók illetményellátása illetmény-visszahagyás formájában.³³

A 3. hadtest C/000401/1969. számú jelentését³⁴ Pollák István ezredes terjesztette fel, amely szerint:

- A 4. gl. hadosztálytörzs, valamint az érintett alakulatai – a 6. gl. és a 35. hk. e., a 20. hír. z., illetve a 85. pc. és gjmú. jav. műhely – a részleges rejtett mozgósítást elrendelő parancsot közvetlenül a vezérkartól kapták, amiről a hadtesttörzs az előljárói tájékoztatásból, továbbá az alárendelti jelentésből szerzett tudomást, így csak azt követően tudta irányítani, ellenőrizni, valamint segíteni az alárendelt tevékenységét.
- Bár a tartalékosok 80–85%-a gyorsan (2–10 óra alatt) beérkezett, a maradék 15–20% nem volt kiértékelhető (távol töltött szabadság, külföldi út, szolgálati út stb.).

³³ Uo. 1–8.

³⁴ HL MN Zala – 1968. I. d. I. ő. e. (1969. 01. 28.) A 3. hdt. PK jelentése. 10. sz. melléklet a 001/1974. számhoz.

- A karhatalmi zászlóalj felállításához a Fővárosi és a Pest megyei Kiegészítő Parancsnokság biztosított 264 főt, de ez veszélyeztette a lerövidített készenléti időt, mivel a tartalékosok a 130–150 km távolságról csak 10–16 óra alatt értek be, így nagyobb mértékben kellett igénybe venni a biztonsági hányadot és a megyei tartalékot. Ez viszont nagyobb állományátcsoportosítást tett szükségessé, illetve megbontotta a korábbi gyakorlatokon összekovácsolódott rajokat, kezelőszemélyzeteket;
- Feltűnően sok volt a szeszt fogyasztottak száma: a bevonultak 30%-a gyengén, 10%-a erősen, míg 2–3%-a eszméletlenségig ittas volt.
- A szokásostól többen kísérték el a bevonulókat, és egyesek erőszakosabban léptek fel közülük.
- A polgári életből előállított személy- és tehergépkocsik 30, a különleges gépjárművek 50, az oldalkocsis motorkerékpárok 70–80%-a volt átvételre alkalmatlan, s zömükben nem rendelkeztek javítóanyag-készletekkel sem, ami erősen veszélyeztette a készenléti idő elérését.³⁵
- Az ezred a menetet fegyelmezetten és lényeges meghibásodások nélkül hajtotta végre. Az igénybevétel során a saját gépjárművek 263 111, míg a népgazdaságból bevonultatottak 208 076 km-t tettek meg, viszont – ülésdeszkák hiányában – problémát jelentett az ezred személyi állományának elszállítása.³⁶
- A tartalékosok esetében problémák jelentkeztek a munkáltatói juttatások folyósítása terén, akárcsak a természetbeni térítésekkel kapcsolatban.
- A megfogalmazott javaslatok között olyanok szerepeltek, mint a feladatok szolgálati úton történő lejuttatásának az igénye; a biztonsági hányadok 20%-ra emelése; a Központi Tárintézetben lévő technikai anyagkészletek csökkentése a csapatkészletek növelésére; a népgazdaságból biztosított gépjárművek üzemen tartóinak rendszeres ellenőrzése; a keret- és csökkentett létszámú egységek „M” létszámának megfelelően már békében tárolni takarót, lepedőt és egyéb ágyfelszerelést; a gyógyszer-norma felülvizsgálata.³⁷

Az MN Fegyverzeti Főnökség 00177. számú tapasztalati jelentésében³⁸ *Bereczki Imre* ezredes, MN fegyverzeti főnök arról számolt be, hogy:

- Bár a csapatok rendelkeztek az állománytáblákban meghatározott fegyverzeti anyagokkal, nem vették figyelembe azt a tényt, hogy az első időszakos katonák visszamaradnak, s a helyüket tartalékosokkal töltik fel, így a visszamaradottak számára nem biztosítottak fegyvereket, ezért az így kialakult szükségletet utólag kellett felmérni és biztosítani. Mivel a feladatot megoldó csapatok nem az „M” terveikben rögzítettek szerint ténykedtek, még elvonulásuk után két hónappal sem lehetett pontosan megállapítani, hogy milyen mennyiségű és fajtájú fegyverzeti anyagok maradtak vissza a helyőrségekben.
- A hadosztály-fegyverzeti szolgálat tevékenységét nagyban korlátozta csökkentett létszámuk, s hogy nem rendelkeztek a tábori körülmények közötti munkavégzés

³⁵ Uo. 1–3.

³⁶ Uo. 5., 9.

³⁷ Uo. 10–13.

³⁸ *HL MN Zala – 1968. I. d. I. ő. e.* (1969. 01. 31.) *A HM Fe. Főnökség jelentése*. 11. sz. melléklet a 0001/1974. számhoz.

anyagi-technikai és vezetési eszközeivel. Így például, amikor az egyik lőszer szállító gépkocsi karambolozott, erről a fegyverzeti szolgálat csak közvetett úton, 6–8 nap késéssel kapott értesítést, ezért nem volt lehetőség a lőszeresek technikai állapotának megvizsgálására, így fennállt a reális veszélye annak, hogy az esetleg technikailag hibás lőszeres súlyos áldozatokat követelnek.

- Komolyabb harc helyzetben az ilyen rendszerű lőszerutánpótlás a feladatok elvégzésének jelentős akadályává válik, ráadásul a lőszeresek őrzésbiztosítása sem volt megoldott, akárcsak a forgalomszabályozása.
- Nagy fokú hiányosságként jelentkezett a csapatok részéről a fegyverzeti anyagok felelőtlen kezelése és megóvása, így a hadművelet során az engedélyezett felhasználási normákon felül még 200 ezer Ft kár keletkezett.
- Szükség van a hadosztályok és ezredek fegyverzeti szolgálatai szervezetének korrekciójára, megfelelő technikai berendezések és híradó eszközök biztosítására; a lőszerbiztosítás rendszerének felülvizsgálatára úgy, hogy az MN fegyverzeti szolgálata minden szinten áttétel nélkül tudja megoldani a fegyverzeti anyagi biztosítást.³⁹

Molnár János ezredes, az MNVK 6. (híradó) csoportfőnök általános helyettese által aláírt 000291/69. számú jelentése⁴⁰ szerint:

- A híradással szemben támasztott követelmények reálisak voltak. A híradócsapatok biztosítani tudták a folyamatos összeköttetést mind a vezérkar, mind az akciót végrehajtó hadosztályon belül. (Valószínűleg a vezérkaron végzett kiértékelés során valaki egy lapszéli ceruzás kérdőjelet tett e második mondat mellé, s a lap hátoldalán – ugyancsak ceruzával rögzítette: „Bebizonyosodott, hogy a gl. ho-ok nagytávolságú menetek vezetését saját erőikkel és eszközeikkel megoldani nem képesek. E követelmények végleges megoldása feltétlenül szükségessé teszi egy nagy kiterjedésű, stacionáris bázis állomásokból és megfelelő csatorna számmal rendelkező országos URH. gerinchálózatból álló rendszer létesítését. Ehhez a reális lehetőségek biztosított kialakítására a »Rába« tervidőszakban kerül sor.” [Eredeti írásmóddal – Sz. M.]
- Mivel a hadosztály viszonylag hosszú ideig egy helyen települt, a nagy területen történt elhelyezkedés következtében a vezetékes híradást ki kellett egészíteni a meglévő postai hírhálózat igénybevételével. Ez utóbbival azonban a határátlépést követően 2–3 napig egyáltalán, a későbbiekben pedig több viszonylatban csak fenntartással lehetett számolni részben a helyi szakemberek passzivitása, majd a kiküldött postai komendánsok kis létszáma miatt. Mivel az összpontosítási körletben kiépített vezetékanyagot a hadosztálynak nem volt ideje lebontani, a csehszlovák területen a vezetékes híradás biztosítására 350 km-nyi vezetékot kellett utánpótlólni, ami viszont szükségessé tette *Vácon* egy előretolt híradóanyag-bázis telepítését.
- A vezetékes híradás erőszakos rongálásai következtében előtérbe került a rádiórelé-híradás, de ehhez kevésnek bizonyult a hadosztálynál rendszeresített rádiórelék

³⁹ Uo. 1–6.

⁴⁰ *HL MN Zala – 1968. I. d. I. ő. e.* (1969. 01. 31.) *Az MNVK 6. Csfség jelentése.* 12. sz. melléklet a 0001/1974. számhoz.

- mennyisége, illetve bebizonyosodott, hogy célszerű a rádiórelé-híradást titkosított csatornákon biztosítani a gl. ezredharcálláspontig, illetve hadtápvezetési pontig.
- A nagy teljesítményű rádióállomásokkal sikerült megbízható összeköttetést biztosítani mind menet közben, mind állóhelyben. Ugyanakkor a kis rádiók száma kevésnek bizonyult, illetve teljesítményük, hatótávolságuk sem volt kielégítő, különösen a hadtáp- és felderítőszerveknél.
  - A futár- és táboriposta-szolgálat tevékenységében a kezdeti periódusban gondok merültek fel, aminek alapvető oka az volt, hogy a HM futár- és táboriposta-zászlóalját nem mozgósították. Mindennek ellenére a HM Hírközpont Futárosztálya mintegy 500 ezer postai küldeményt továbbított.
  - Nem voltak tisztázottak a hadművelleti területen található hírhálózatok, postai és egyéb távközlő berendezések felhasználásának kérdései – elsősorban a Déli HDSCS részéről.
  - Nagyon hiányoztak a hadszíntér postai térképei.
  - Az önállóan települt híradórészlegeket biztosítani kell egy-egy páncélozott járművel rendelkező gl. rajjal.
  - Elgondolkodtató, hogy az összpontosítási körletben lényegesen több esetben rongálták meg a híradóvezetéküket, mint a hadművelleti vezetéken, amely felvetette a karhatalmi alegységek fokozott igénybevételének szükségességét.⁴¹

Az MNVK 4. csoportfőnök, vezérkarifőnök-helyettes, *Kardos János* vezérőrnagy – talán némi sértettséggel – mindössze két oldalban foglalta össze tapasztalatait.⁴² A – vélelmezett – sértettség, már a jelentés 1. pontjából érzékelhető:

„A Csoportfőnökség »A« osztálya a »ZALA« feladat végrehajtásában 1968. 08. 23-án, az MNVK. 3. Csf.-ség útján került bevonásra. Így a felkészítésben, a végrehajtás megtervezésében és az ezekből adódó feladatok, követelmények megoldásában, illetve kidolgozásában nem vehettünk részt. /Az MNVK. 1. Csf.-ségen létrehozott operatív csoportba még a későbbiek során sem kaptunk beosztást./ Emiatt a felkészítés időszakában a tevékenységünk az MNVK. 1. és 3. Csf.-ségek által kért adatok megadására, illetve pontosítására korlátozódott.”⁴³ [Eredeti írásmóddal, de a kiemelés tőlem – Sz. M.]

Így aztán a drága tapasztalatot is szűken mérték:

- Az általános helyzet ismeretének hiánya, a felkészítési időszak elmaradása nehezen pótolható hátrányt eredményezett.
- Bonyolította a helyzetet, hogy a feladatot végrehajtó csapatok nem a hadiszükségletükre előírt fegyverzettel, technikai eszközökkel és anyagokkal vonultak el, amit nem jelentettek, akárcsak a megerősítésül kaptak forrását. Ez háborús helyzetben komoly ellátási problémákat okozhatna.

⁴¹ Uo. 1–5.

⁴² *HL MN Zala – 1968. I. d. I. ő. e.* (1969. 02. 03.) *Az MNVK 4. Csf.-ség jelentése*. 14. sz. melléklet a 0001/1974. számhoz.

⁴³ Uo. 1.

- A vezérkar a jövőben már az előkészítő időszakban anyagi szervének bevonásával, illetve annak útján adjon követelményeket a haditechnikai és anyagi biztosítás végrehajtására.

[A fejezet végén *Csémi* altábornagy összefoglalójában részben magyarázatot találunk a kezdeti mellőzésre, részben az is látható, hogy több vonatkozásban elfogadták a Csoportfőnökség javaslatait – Sz. M.]

Reményi Gyula vezérőrnagy, az MNVK 1. csoportfőnök általános helyettese az 1969. február 11-én kelt 0560/1969. számú levelében⁴⁴ arról értesítette a Politikai Főcsoportfőnökség Szervezési Csoportfőnökségét, az MN Hadtápfőnökségét, a Páncélos- és Gépjárműtechnikai Főnökségét, a Személyügyi Főcsoportfőnökség Szervezési és Tartalékos Tiszti Csoportfőnökségét, a Pénzügyi Főnökséget, valamint a Vezérkar Csoportfőnökségeit, hogy a vezérkari főnök 0065/1968. számú intézkedésében elrendelt és beérkezett – a fentiekben ismertetett – tapasztalati jelentések feldolgozására és összegzésére a vezetése alatt február végén munkabizottságot hoznak létre, amelybe kéri a fenti szervezetek egy-egy képviselőjének a delegálását.

Az MN Politikai Főcsoportfőnökség tapasztalati jelentését⁴⁵ *Horváth István* ezredes, szervezési csoportfőnök terjesztette fel, amelyben – sok más, politikai jellegű utalás mellett – megállapította, hogy:

- Az egységek személyi állománya magas fokú politikai érettséget tanúsítva biztosította a feladat végrehajtásához szükséges harckészültség folyamatos fenntartását.
- A Zala feladat ismételt bizonyította a mozgósítási rendszer helyességét, realitását. Ugyanakkor jelentős munkatöbbletet okozott az érintetteknek a vártnál nagyobb számban jelentkezett probléma. Például olyan súlyos szociális problémával küzdő tartalékosokat is behívtak, akiknek a behívása még háború esetén sem indokolt [Mintegy 120 négy- vagy ennél többgyermekes családapát – Sz. M.].
- Bebizonyosodott, hogy a pártpolitikai szervek korszerű viszonyok közötti működésének technikai feltételei továbbra sem biztosítottak: a megfelelő számú és típusú gépkocsival való ellátásuk, a korszerű híradó, illetve propagandaeszközök biztosítása az eredményes és hatékony munkavégzés nélkülözhetetlen feltételei.⁴⁶
- A 8. gl. ho. politikai osztályának irányító tevékenysége megfelelt a követelményeknek. Körültekintően oldotta meg a személyi állomány problémáival való foglalkozást, a fegyelemsértések megelőzésére irányuló tevékenységet. Különös gondot fordítottak a személyi állomány gyors tájékoztatására, az alsóbb szintű politikai szervek folyamatos informálására. Mindezek mellett fogyatékoságok is előfordultak, mint például nem koncentrált eléggé a hadosztály állománya körében végzendő politikai munkára; tevékenységét időnként a formalitás jellemezte; a párt- és KISZ-élet fontos kérdéseire időben nem intézkedtek.
- Az OLP politikai osztálya megfelelően biztosította a haderőnem sajátosságainak megfelelő folyamatos és intenzív politikai tevékenységet.

⁴⁴ *HL MN Zala – 1968. I. d. I. ő. e.* (1969. 02. 11.) 15. sz. mell. a 0001/1974. számhoz.

⁴⁵ *HL MN Zala – 1968. I. d. I. ő. e.* (1969. 03. 15.) *Az MN Pol. Fcsf-ség jelentése.* 18. sz. melléklet a 0001/1974. számhoz.

⁴⁶ Uo. 1–2.

- Bebizonyosodott, hogy a tájékoztatás körültekintő és folyamatos megszervezése döntő jelentőségű a feladatok végrehajtása szempontjából.⁴⁷
- Az is egyértelművé vált, hogy tábori körülmények között a kulturális tevékenység változatos formáinak alkalmazása nélkülözhetetlen, közvetve segíti a feladat-végrehajtást, levezeti az idegfeszültséget.
- Bár a feladatot végrehajtó egységek személyi állományának fegyelmét magas fokú tudatosság, kollektív felelősség jellemezte, mégis jelentkeztek súlyos fegyelemsértések, bűncselekmények is. (Italozás, táborhely engedély nélküli elhagyása, a szolgálat és a titoktartás megsértése.) Mindezekért 260 esetben (2,3%) kellett fegyelmi felelősségre vonást alkalmazni. A tábori bíróság 47 főt (nyolc tisztet, négy tiszthelyettest, négy tisztet és 31 honvédet) ítél el. A politikai bűncselekmények aránya 10% volt.
- Tapasztalat az is, hogy a hatályos fegyelmi szabályzat – különleges viszonyok között – sok esetben nem bizonyult elégségesnek.
- Egyértelművé vált, hogy néphadseregünk alapjában véve nincs eléggé felkészülve huzamosabb idejű tábori viszonyok közötti tevékenységre.
- Szükségesnek látszik, hogy a csapatok életét szabályozó intézkedésekben, parancsokban nagyobb hangsúlyt kapjon a személyi állományról való mindenoldalú gondoskodás követelménye.⁴⁸
- A katonafeleségek elismerésre méltóan, nyugodtan viselkedtek.⁴⁹
- A tapasztalatok szerint a táboriposta-szolgalat „M” és különleges viszonyok közötti pontos, gyors működése a politikai munka feladatainak végrehajtása szempontjából szükséges. A követelményeket csak egy egységes irányítás alatt álló, optimális szervezettel rendelkező és korszerű technikával ellátott futárposta-szolgalat képes kielégíteni.⁵⁰

Reményi vezérőrnagy a február 27-én kiadott munkatervében⁵¹ rögzítette a korábban említett összegző munkabizottság személyi összetételét, a feldolgozás ütemezését (május 31-i befejezéssel) és annak tartalmát.

Ennek megfelelően *Imre Gábor* vezérőrnagy, 1. (hadműveleti) csoportfőnök júniusban [a nap nincs kitöltve – Sz. M.] a vezérkari főnökhöz felterjesztette az összegzés tervezetét.⁵²

Úgy tűnik, hogy volt még az összeállításon finomítandó, ugyanis *Csémi Károly* altábornagy csak december 5-én terjesztette fel *Czinege Lajos* vezérezredeshez a legfontosabb tapasztalatokról szóló – 16 oldalas – jelentést.⁵³ Ebben tájékoztatta a minisztert, hogy az 1968. október 20-i utasításának megfelelően, a november 22-én kiadott vezérkarfőnöki intézkedés alapján a HM vezető szervek és a seregtest-parancsnokságok elkészítették tapasztalati jelentésüket, amelyeket az MNVK 1. Csoportfőnökségen felállított bizottság összegzett és egységes rendszerbe foglalt. Ennek lényege:

⁴⁷ Uo. 7–9.

⁴⁸ Uo. 12–14.

⁴⁹ Uo. 18.

⁵⁰ Uo. 20.

⁵¹ *HL MN Zala – 1968. I. d. I. ő. e.* (1969. 02. 27.) 19. sz. melléklet a 0001/1974. számhoz.

⁵² *HL MN Zala – 1968. I. d. I. ő. e.* (1969. 06.) 39. sz. melléklet a 0001/1974. számhoz.

⁵³ *HL MN Zala – 1968. I. d. I. ő. e.* (1969. 12. 05.) 56. sz. melléklet a 0001/1974. számhoz.

- A Zala feladatot – a szokásostól eltérő módon – az MN csapataira vonatkozóan a HM (MNVK) a Déli Hadseregcsoport-parancsnoksággal szoros együttműködésben végezte igen korlátozott állománnyal, ezért kezdetben bizonyos szakemberek (anyagtervezés, páncélos- és gépjárműtechnikai, szervezési és mozgósítási) hiánya nehezítette a tervezést, továbbá az előkészítést, azonban egy esetleg a jövőben előforduló hasonló esetben sincs lehetőség bővítésre;
- A felső katonai vezetés törzseként a VK 1. Csoportfőnökségen – a HM- és VK-szervektől kijelölt személyekből álló – HM operatív biztosító csoport, míg az MN Hadtápfőnökségen pedig az anyagi-technikai feladatokat ellátó biztosító csoport működött.
- A Dél HDSCS-hez – a vezérkarifőnök-helyettes vezetésével – VK. hadművelati összekötő csoportot delegáltak, amely a magyar politikai és katonai vezetés követelményeinek érvényre juttatását, a politikai és állami vezetés vezérkaron keresztüli folyamatos tájékoztatását kapta feladatul, valamint részt vett a feladatra kijelölt magyar erők vezetésében.
- Az Országos Légierő Parancsnokság (OLP) tevékenységét bonyolította az a tény, hogy nem volt kellően koordinálva az irányítása és vezetése, hiszen ők kaptak feladatot az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnokságától (EFEF), a magyar katonai felső vezetéstől, a Dél HDSCS-parancsnokságtól és a 8. gl. ho. parancsnokától is. Ez megnehezítette – esetenként bonyolulttá tette – a honi légvédelmi csapatok vezetését. Emellett nem volt kielégítő az együttműködés a honi légvédelem és a DHDSCS repülőerői, valamint a csapatlégvédelem között, továbbá a honi és a szárazföldi rádiótechnikai (rt.) csapatok között.
- Az egyéb minisztériumokkal való együttműködés zökkenőmentes volt, bár esetenként nem jutottak le az utasítások az alárendeltjeikhez. A határőrség nagy segítséget nyújtott a felderítési adatok kiegészítésében; a határsáv, az átkelési lehetőségek, valamint a szlovák lakosság hangulatának megismerésében. Az elhárító szervek – alapvetően BM-irányítással – jól végezték munkájukat, bár esetenként nem eléggé ellenőrzött adatokat juttattak a legfelsőbb párt- és állami vezetők tudomására, vagy tévedtek.
- Az operatív biztosító csoportok munkáját hatékonyabbá tette volna, ha a HM- és VK-képviselőknél kívül az együttműködő minisztériumok és szervek munkatársai is a tagjai lettek volna.
- A DHDSCS harcálláspontján települt VK hadművelati összekötő csoport eredményes tevékenysége bebizonyította, hogy többnemzeti seregtestek működése esetén – a koalíciós vezetés megvalósításához – szükség van ilyen csoportra. Ugyanakkor kezdetben nehezítette munkáját, hogy nem volt tisztázva egyértelműen a helye és szerepe, jogai és kötelességei sem a DHDSCS, sem a HM irányában, így a DHDSCS-parancsnokság – egy ideig – csak közvetítő szervnek tekintette, illetve ellentmondó intézkedéseket adott közvetlenül a magyar hadosztály számára.⁵⁴
- Az összeköttetés minden szinten alapvetően biztosított volt. Annak következtében, hogy a hadosztály viszonylag tartósan egy helyen települt, előtérbe került a vezetékes híradás, azonban az összpontosítási körlet kiterjedésébe következett

⁵⁴ Uo. 1–4.

a hadosztálynak a hadosztálynorma szerinti vezetékes anyaga kevésnek bizonyult, így központi készletből kellett pótolni. E gonddal is összefüggésben előtérbe került a rádiórelé-híradás fokozottabb alkalmazása. Ami a rövidhullámú rádió-összekötést illeti, egyes viszonylatokban kevésnek bizonyult a rádióállomások mennyisége, máskor – a megnövekedett távolságok és a domborzat következtében – a hatótávolsággal volt probléma. A kis rádiók viszont beváltak, szükségszerűen pótolták kritikus esetben a vezetékes és rádiórelé-híradást. A futár- és táboriposta-szolgálat sem szervezeti, sem technikai vonatkozásban nem volt felkészülve az ilyen feladatellátásra, így – különösen kezdetben – felmerültek zavarok is. A végrehajtott feladat igazolta az állami és a katonai híradórendszerek összehangolása megvalósításának a szükségességét.

- A felderítés – különösen kezdetben – nem volt határozott, ami arra figyelmeztetett, hogy szükséges az MN csapatai várható működési irányjaiban megfelelő ismeretekkel és leírásokkal rendelkezni a fegyveres erőkkel kapcsolatos kérdésekről, hadszíntérobjektumokról, menetvonalakról, postai távbeszélővonalakról, postai objektumokról és műsorszórási állomásokról, tv-adókról.
- Az ellenséges programokat sugárzó rádió- és amatőrállomások megnövekedett száma következtében a felderítésük, lehallgatásuk a rádiófelderítő csapatoknál rendszeresített eszközökkel csak részben oldható meg.
- Az is bebizonyosodott, hogy ilyen feladatok körülményei között szintén szükség van ügynöki felderítésre.
- A fokozott és a teljes harckészültség, valamint a mozgósítás feladatai többségükben az előkészített tervek szerint zajlottak, de a részleges rejtett mozgósítás önálló végrehajtása (Gyémánt) során – a sajátos helyzet következtében – el kellett térni az előkészített változattól. A bevonultatottak képzettsége általában elérte a szükséges szintet, egészségügyileg is megfeleltek, de a szociális helyzetüket tekintve nem voltak kellően válogatottak, nagy számban vonultattak be nagycsaládosokat. Hiányosnak és nehézkesnek bizonyult a tartalékosok hozzátartozóinak pénzügyi ellátása. A népgazdaságból igénybe vett gépjárművek technikai színvonala nem felelt meg a követelményeknek.
- Egyértelművé vált, hogy a hadosztályméretű feladat végrehajtása esetén célszerű a hadosztály minden hadrendi elemét feltölteni hadiállományra, valamint megalakítani a hadiszervezeteket.
- Nehézségeket okozott a szükséges tolmácsok és fordítók biztosítása, ami megerősítette a tisztek nyelvtanulásra való ösztönzésének a szükségességét is.
- A hadosztály „M” hadrendjében nincs szervezve védőügyvéd, pedig nélküle törvényes eljárás nem folytatható le. A hadosztálybírók és -ügyészségek jogi helyzete nincs összhangban az „M”-me.⁵⁵
- A politikai konszolidáció segítésére létrehozott különleges csoport eredményesen dolgozott, azonban hasonló feladatok esetén világosan meg kell határozni a jogi helyzetüket, konkrét feladatukat és biztosítani a más szövetséges államok által hasonló céllal létrehozott csoportokkal való összehangolt tevékenység feltételeit.

⁵⁵ Uo. 4–7.

- A fegyelmi nevelőmunka intenzív volt, ennek ellenére előfordultak (230 eset, 2,3%) súlyos fegyelemsértések, bűncselekmények. (Italozás, táborhelyelhagyás, titoksértés stb.) A tapasztalatok szerint a Fegyelmi Szabályzat bizonyos mérvű módosításra szorul, illetve ki kell dolgozni a tábori bíróság és ügyészség különleges körülmények közötti működésének jogrendjét.
- Az ellátószervek hatékony, rugalmas és operatív működése nagyban hozzájárult az eredményes feladat-végrehajtáshoz. A hadinormák általában megfelelnek a korszerű követelményeknek, azonban szükség van azok folyamatos pontosítására. Például megoldatlan a tisztek „M” esetén történő étkeztetése.
- A tapasztalatok igazolták a katonai kereskedelmi hálózat jelentőségét és szükségességét.
- az egészségügyi ellátást – a békefeltöltöttségen túli feladatok esetén – nagymértékben akadályozta az a tény, hogy a felsőbb intézmények középkáderei többségében nők, akik nem hívhatók be.
- A gyógyszerellátásban nem vették figyelembe, hogy mind a hivatásos, mind a tartalékos állomány korban egyre előrehaladottabb, így annak megfelelő betegségekkel küszködnek; a személyi állomány rendszeres fürdetése csak megerősítő eszközök alkalmazásával volt megoldható a minőségi és mennyiségi okokból adódóan.
- Felmerült a tábori elhelyezéssel kapcsolatban a jelenlegi hadinormák egyes anyagnemei felülvizsgálásának a szükségessége.
- Bár a csaknem kizárólag gépkocsikra alapozott szállítási rendszer kielégítette a követelményeket, háborús viszonyok között ez nem ítéltető reálisnak, hiszen jelenleg csak egy hadosztály ellátásáról volt szó.
- A 65M gyakorlóruha könnyen magába szívja a vizet, szárítása tábori/harci körülmények között lehetetlen, így kiterjedt megbetegedéshez, ezáltal harckészségcsökkenéshez vezethet.
- A gépjárműtechnikának a csökkentett számú behívása károsan befolyásolta a szállítókapacitást, amit más egységektől való vezénnyelssel, illetve pótbodyhívásokkal igyekeztek ellensúlyozni. Az első 100 km megtétele során volt a legtöbb meghibásodás, főleg a bevonultatott, illetve az „MZ” gépjárművek körében. A saját gépkocsik esetében a Garantok képezték a kritikus pontot. A menet technikai biztosításának eredményességét csökkentette a technikai törzs korlátozott mozgásképesége, a megfelelő műhelygépkocsik és vontatók, valamint a raktárgépkocsik hiánya; a szükséges szállítótér hiánya miatt 170 tonnányi javítóanyag maradt a helyőrségekben;
- A pénzügyi szolgálat biztosította az elvonultak illetményellátását, a tisztek és tiszthelyettesek költőpénzét, valamint a hozzátartozók illetményellátását, a kötelékek csehszlovák koronával kapcsolatos igényeinek kielégítését. A tapasztalatok alapján hadosztályszinten nem szükséges külön MNB tábori pénztárakat működtetni, mivel ennek feladatát a pénzügyi alosztály – bizonyos személyi kiegészítéssel – képes jobban ellátni.
- A háborús illetménynormákat már a készenléti időszakban ki kell dolgozni és meghatározni a tiszti, valamint tiszthelyettesi beosztások illetményét, amelyeket a rejtett mozgósításkor feltöltenek, de a békenómenklatúrában nem szerepelnek.
- A tartalékosok pénzügyi ellátásában több probléma is felmerült: a vonatkozó rendszabályok a békekiképzés viszonyait veszik alapul; az érintett civil és katonai

szervek nem ismerik eléggé azokat; a tartalékosok békeidőben történő behívására vonatkozó intézkedések nem teszik lehetővé a tartalékos tisztek és tiszthelyettesek konkrét beosztásokba történő behívását.⁵⁶

- A 8. gépkocsizó lövészhadosztály a feladatait eredményesen végrehajtotta. Az összpontosítási körlet elfoglalásánál bebizonyosodott, hogy a komendánsszolgálatot és a forgalomszabályozást saját erővel, valamint eszközeivel nem tudja hiánytalanul megoldani.
- Gondot okozott, hogy az adott területről és objektumról nem állt rendelkezésre nagyobb méretarányú térkép és megfelelő vázlat.
- A harci lépcsők mozgékonyágát és manőverezését nagymértékben elősegítette az, hogy leválasztották róluk a hadtáplépcsőket.
- A honi légvédelem repülőerői – rendeltetésüknél fogva – nem voltak felkészülve a szárazföldi csapatok légi biztosítására. Nem rendelkeznek a légi fényképezéshez szükséges technikával és állománnyal. Az OLP nem rendelkezik a szárazföldi erőkhöz küldendő repülőhadműveleti csoporttal.
- A hadosztály és az ezredek rendelkezésére bocsátott helikoptereket elsősorban futár-, posta-, összekötő tiszti, ellenőrzési feladatokra, valamint a parancsnokok gyors szállítására alkalmazták.⁵⁷

„A »ZALA« feladat során szerzett tapasztalatok egy részének hasznosítására már megtörténtek a szükséges intézkedések. A harcászultságba helyezéssel és a mozgósítással kapcsolatos tapasztalatokat a 0011. számú VKF. intézkedésben, az 1969. évi VKF. »Irányelvek«-ben, az ez évben érvénybe lépett »GYÉMÁNT« mozgósítási rendszer módosított változatában, valamint az új »VIZVÁLASZTÓ« rendszerben már feldolgoztuk, végrehajtásra kiadtuk” – zárult a jelentés.⁵⁸ [Eredeti írásmóddal – Sz. M.] A vezérkari főnök lapszéli megjegyzése: „Egyetértek, ez így történt.”

⁵⁶ Uo. 9–14.

⁵⁷ Uo. 14–16.

⁵⁸ Uo. 16.

Utószó

Lezárult tehát a Magyar Néphadsereg második világháborút követő – a harci viszonyokhoz legközelebb álló – hadművelete. A *Magyarországról* a nyár folyamán kialakult pozitív nemzetközi – de főleg csehszlovák – megítélés pillanatok alatt szertefoszlott. Az akciót közvetlenül megelőzően tett magyar erőfeszítésekre már senki nem emlékezett.

Maga a hadműveletben való részvétel alapvetően bizonyította a Magyar Néphadsereg felkészültségét, teljesítette a rá kimért varsói szerződésbeli feladatokat. Bár minden élet pótolhatatlan, és a halál visszafordíthatatlan, mégis pozitívumként kell elkönyvelni a minimális veszteséget.

A részvétel legjelentősebb „hozádék” a tapasztalatok összegyűjtése, alapos elemzése és – mint az utolsó fejezet végén láttuk – minél gyorsabb hasznosítása a hadsereg működésének további javítása érdekében. Ez akkor is igaz, ha a bemutatott tapasztalati jelentések még megérdemelnének egy alapos elemzést abból a szempontból, hogy az egység – magasabbegység – felső vezetés szintjén előbbre haladva miként „szelídülnek, gömbölyödnek” a felmerült problémák.

E tankönyv szerzője pedig abban reménykedik, hogy a fél évszázaddal későbbi nemzedékkel sikerült tömören megismertetni e fontos esemény lényegét, felkeltette egyesek – főként a doktoranduszjelöltek – érdeklődését e téma továbbkutatása iránt, egyben segítséget is nyújt a levéltári kutatásához.

Emellett reméli azt is, hogy a Nemzeti Közszerológiai Egyetem oktatói találhatnak benne olyan adalékot, amely beépíthető a tananyagba, illetve az összegyűjtött tapasztalatokból még napjaink merőben megváltozott viszonyai között is találnak hasznosítható vagy legalábbis továbbgondolandó tanulságokat.

Vákát oldal

Irodalomjegyzék

Tudományos-szakmai források

- CSENDES László – GELLÉRT Tibor (1993): *Kronológia a Honvédség történetéből 1945–1990*. Budapest, HVK Tudományos Munkaszervezési Osztály.
- DIÓSDI László (1965): Tanár a laktanyában. *Népszava*, 1965. augusztus 8.
- EHRENBERGER Róbert szerk. (2006): „A dolgozó népet szolgálom!” *Forráskiadvány a Magyar Néphadsereg Hadtörténelmi Levéltárban őrzött irataiból 1957–1972*. Budapest, TONYO-GRÁF Nyomdai és Grafikai Stúdió.
- FISCHER Ferenc (1993): *A megosztott világ. A Kelet–Nyugat, Észak–Dél nemzetközi kapcsolatok fő vonásai 1941–1991*. Budapest, IKVA Könyvkiadó Kft.
- FISCHER Ferenc (1996): *A megosztott világ történelmi – politikai atlasza 1941–1991*. Pécs–Budapest, IKVA Könyvkiadó Kft.
- GERGELY Jenő – IZSÁK Lajos (2000): *A huszadik század története*. Budapest, Pannonica Kiadó.
- KŐSZEGVÁRI Tibor (2000): *Katonai stratégiák és doktrínák a hidegháború korszakában*. (Egyetemi jegyzet) Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.
- LIPTAI Ervin szerk. (1985): *Magyarország hadtörténete*. 2. kötet. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó.
- MADÁCH Imre (1862): *Az ember tragédiája*. Első szín. Pest, Emich Gusztáv Akadémiai Nyomdász.
- MARKÓ László (2005): *Ki kicsoda a magyar történelemben*. Budapest, Helikon Kiadó.
- MARKÓ László szerk. (2001): *Új magyar életrajzi lexikon*. Budapest, Magyar Könyvklub.
- OGARKOV, Nyikolaj Vasziljevics et al. red. (1983): *Vojennij enciklopedicseskij szlovár. [Военный энциклопедический словарь.] [Katonai enciklopédikus szótár.]* Moszkva, Vojennoe Izdatyelsztvo.
- PATAKY Iván (1996): *A vonakodó szövetséges*. Budapest, Zrínyi Kiadó.
- PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop (2017): *Okupace 1968 a její oběti: nové pohledy na invazi armád Varšavské smlouvy do Československa roku 1968, počátek okupace a její oběti*. Praha, Vojenský historický ústav.
- ROMSICS Ignác (2001): *Magyarország – története – a XX. században*. Harmadik, javított és bővített kiadás. Budapest, Osiris Kiadó.
- Szternák György írásos visszaemlékezése*. (2017. 02. 12.) (A szerző birtokában.)
- SZUHAY-HAVAS Ervin szerk. (1973): *Világtörténelmi kisenciklopédia*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.

Levéltári források

- 61-11-245. és 253/68. HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ő. e. (1968. 10. 08. és 15.)
- 61-11-245. és 253/68. HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ő. e. (1968. 10. 04.)

- Hadtörténelmi Levéltár Magyar Néphadsereg¹ 1962/T – 77. őrzési egység² (1960. 09. 30.)*
HL MN 1962/T – 5/b. ő. e. (1960. 10. 31.)
HL MN 1960/T – 2. ő. e. (1960. 12. 21.)
HL MN 1961/T – 35/8. ő. e. (1961. 02. 02.) HM Titkárság – 0131 szám.
HL HM Titkárság 1961/T – 35/8. ő. e. (1961. 02. 27.)
HL HM Titkárság 1961/T – 35/8. ő. e. (1961. 05. 12.)
HL HM Titkárság 1961/T – 31/10. ő. e. I. csomag (cs.) (1961. 08. 03.)
HL MN 1967/T – 94. ő. e. (1961. 08. 03.)
HL HM Titkárság 1961/T – 35/1. ő. e. (1961. 09. 23.) 00578. szám.
HL HM Titkárság 1961/T – 35/1. ő. e. (1961. 11. 29.)
HL MN 1962/T – 6. ő. e. (1962. 01. 30–31.)
HL MN 1962/T – 1. ő. e. (1962. 03. 23.)
HL MN 1962/T – 1. ő. e. (1962. 09. 06.)
HL MN 1962/T – 5/b. ő. e. (1962. 11. 30.)
HL HM Titkárság 1963/T – 1. ő. e. (1963. 01. 25.)
HL HM Titkárság 1963/T – 1. ő. e. (1963. 02. 25.)
HL HM Titkárság 1963/T – 1. ő. e. (1963. 03. 02.)
HL HM Titkárság 1963/T – 1. ő. e. (1963. 06. 15.)
HL MN 1963/T – 1. ő. e. (1963. 07. 26.)
HL HM Titkárság – 1963/T – 1. ő. e. (1963. 08. 29.)
HL HM Titkárság 1964/T – 1. ő. e. (1964. 02. 08.) 0060. szám.
HL HM Titkárság 1964/T – 1. ő. e. (1964. 02. 08.) 0059. szám.
HL MN 1964/T – 12. ő. e. (1964. 02. 12.)
HL MN 1964/T – 3. ő. e. (1964. 03. 02.)
HL HM Titkárság 1964/T – 1. ő. e. (1964. 03. 18.)
HL MN 1962/T – 1. ő. e. (1964. 04.) 0258. számú. irat, 9. számú melléklet a 00350/1962. H.M. Titkárság számhoz.
HL HM Titkárság 1964/T – 1. ő. e. (1964. 04. 06.)
HL MN 1964/T – 3. ő. e. (1964. 05. 13.) MNVK 1. Csf-ség. 001727. szám.
HL MN 1966/T – 3. ő. e. (1964. 05. 29.)
HL HM Titkárság 1964/T – 1. ő. e. (1964. 09.)
HL MN 1964/T – 3. ő. e. (1964. 09.)
HL MN 1965/Ny – 20. ő. e. (1964. 09. 05.)
HL MN 1964/T – 3. ő. e. (1964. 10.)
HL MN 1964/T – 3. ő. e. (1964. 11. 10.)
HL MN 1965/T – 93/I. ő. e. (1965. 03. 09.)
HL MN 1965/T – 101. ő. e. (1965. 04. 03.)
HL MN 1965/T – 93/I. ő. e. (1965. 04. 21.)
HL MN 1965/T – 101. ő. e. (1965. 06. 02.)
HL MN 1965/T – 101. ő. e. (1965. 07. 07.)
HL MN 1965/T – 92. ő. e. (1965. 12.)
HL MN 1965/T – 101. ő. e. (1965. 12. 14.)

¹ A továbbiakban: HL MN.

² A továbbiakban: ő. e.

- HL MN 1966/T – 2/I. ő. e. (1966. 01.)
HL MN 1966/T – 10. ő. e. (1966. 03. 22.)
HL MN 1966/T – 11. ő. e. (1966. 04. 25.)
HL MN 1966/T – 11. ő. e. (1966. 05. 09.)
HL MN 1966/T – 11. ő. e. (1966. 06. 15.)
HL MN 1966/T – 10. ő. e. (1966. 07.)
HL MN 1966/T – 11. ő. e. (1966. 07. 23.)
HL MN 1966/T – 1. ő. e. (1966. 10. 14.)
HL MN 1966/T – 1. ő. e. (1966. 11. 01.)
HL MN 1966/T – 11. ő. e. (1966. 12. 09.)
HL MN 1967/T – 411/III. ő. e. (1967. 03. 31.)
HL MN 1967/T – 133. ő. e. (1967. 08. 14.)
HL MN Zala – 1968. 2 d. 3. ő. e. (1968. ősz)
HL MN 1969/T – 204. ő. e. (1968. 02. 17.)
HL MN 1969/T – 204. ő. e. (1968. 03. 09.)
HL MN 1967/T – 204. ő. e. (1968. 05. 13.)
HL HM Titkárság 1978/T – 8/15. ő. e. (1968. 05. 24.)
HL HM Titkárság 1978/T – 8/15. ő. e. (1968. 06. 07.)
HL HM Titkárság 1978/T – 8/15. ő. e. (1968. 06. 21.)
HL HM Titkárság 1978/T – 15. ő. e. (1968. 06. 28.)
HL MN Titkárság 1978/T – 15. ő. e. (1968. 06. 28.)
HL HM Titkárság 1978/T – 8/15. ő. e. (1968. 07. 01.)
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 07.)
HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e. (1968. 07.)
HL MN Zala – 1968. 57. d. 92. ő. e. (1968. 07.) A 31. hk. epk. terve a lévő helyőrség fegyveres erőinek lefegyverzésére.
HL HM Titkárság 1978/T – 15. ő. e. (1968. 07. 02.)
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 07. 05.)
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 07. 10.)
HL HM Titkárság 1978/T – 8/15. ő. e. (1968. 07. 11.)
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 07. 22.)
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 07. 23.)
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 07. 24.)
HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e. (1968. 07. 25.)
HL MN Zala – 1968. 2. d. 3. ő. e. (1968. 07. 29.)
HL MN Zala – 1968. 7. d. 12. ő. e. (1968. 07. 29.)
HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ő. e. (1968. 07. 30.)
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 07. 31.)
HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ő. e. (1968. 07. 31.)
HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e. (s.a.)
HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e. (1968. 08. 01.)
HL MN Zala – 1968. 47. d. 77. ő. e. (1968. 08.) A 63. gl. e. iratai.
HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e. (1968. 08. 06.)
HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ő. e. (1968. 08. 07.)
HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e. (1968. 08. 09.)

- HL MN Zala – 1968. 68. d. 109. ő. e. (1968. 08. 10.)*
HL MN Zala – 1968. 7. d. 12. ő. e. (1968. 08. 12.)
HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e. (1968. 08. 12.)
HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e. (1968. 08. 18.)
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 08. 18.)
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 08. 21.)
HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e. (1968. 08. 21.)
HL MN Zala – 1968. 68. d. 109. ő. e. (1968. 08. 22.)
HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e. (1968. 08. 22.)
HL MN Zala – 1968. 7. d. 12. ő. e. (1968. 08. 22.)
HL MN Zala – 1968. 68. d. 109. ő. e. (1968. 08. 24.)
HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e. (1968. 08. 24.)
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 08. 25.)
HL MN Zala – 1968. 68. d. 109. ő. e. (1968. 08. 25.)
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 08. 25.)
HL MN Zala – 1968. 7. d. 12. ő. e. (1968. 08. 26.)
HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e. (1968. 08. 26.)
HL MN Zala – 1968. 41. d. 68. ő. e. (1968. 08. 27.)
HL MN Zala – 1968. 7. d. 12. ő. e. (1968. 08. 27.)
HL MN Zala – 1968. 7. d. 13. ő. e. (1968. 08. 30.)
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 08. 30. vagy 31.)
HL MN Zala – 1968. 68. d. 109. ő. e. (1968. 08. 31.)
HL MN Zala – 1968. 2. d. 3. ő. e. (1968. 09.)
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 09.)
HL MN Zala – 1968. 48. d. 76. ő. e. (1968. 09. 01.)
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 09. 02.)
HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ő. e. (1968. 09. 03.)
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 09. 03.)
HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e. (1968. 09. 03.)
HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ő. e. (1968. 09. 04.)
HL MN Zala – 1968. 6. d. 10. ő. e. (1968. 09. 04.)
HL MN Zala – 1968. 57. d. 92. ő. e. (1968. 09. 04.)
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 09. 05.)
HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e. (1968. 09. 06.)
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 09. 06.)
HL MN Zala – 1968. 6. d. 10. ő. e. (1968. 09. 06.)
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 09. 09.) 0743/VK. Titk.
HL MN Zala – 1968. 69/110. ő. e. (1968. 09. 09.)
HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e. (1968. 09. 09.)
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 09. 10.)
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 09. 11.)
HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ő. e. (1968. 09. 11.)
HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e. (1968. 09. 11.)
HL MN Zala – 1968. 6. d. 10. ő. e. (1968. 09. 11.)
HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e. (1968. 09. 12.)

- HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ő. e. (1968. 09. 12.)
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 09. 13.)
HL MN Zala – 1968. 56. d. 90. ő. e. (1968. 09. 17.) A 31. hk. e. PK. jelentése.
HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e. (1968. 09. 20.)
HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e. (1968. 09. 22.)
HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ő. e. (1968. 09. 22.) A Dél HDSCS PK összesítő jelentése.
HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e. (1968. 09. 24.)
HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ő. e. (1968. 09. 24.)
HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e. (1968. 09. 25.)
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 09. 25.)
HL MN Zala – 1968. 2. d. 3. ő. e. (1968. 09. 28.)
HL MN Zala – 1968. 8. d. 14. ő. e. (1968. 09. 28.)
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 09. 29.)
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 10.)
HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e. (1968. 10.)
HL MN Zala – 1968. 41. d. 68. ő. e. (1968. 10. 03.)
HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 08.) A 22. tü. e. PK. összefoglaló jelentése.
HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 08.)
HL MN Zala – 1968. 44. d. 71. ő. e. (1968. 10. 09.)
HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 09.) A 31. hk. e. PK. összefoglaló jelentése.
HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 10.) A 33. gl. e. PK. összefoglaló jelentése.
HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 10.) A 14. gl. e. PK. összefoglaló jelentése.
HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 10.) A 14. gl. e. PK. hadműveleti összefoglaló jelentése.
HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 10.)
HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 10.) A 63. gl. e. PK. összefoglaló jelentése.
HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 10.)
HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 10.) A 6. gl. e. PK. összefoglaló jelentése.
HL MN Zala – 1968. 2. d. 4. ő. e. (1968. 10. 10.) A 8. gl. ho. MÚF összefoglaló jelentése.
HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 10.) A 36. mű. z. PK. összefoglaló jelentése.
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 10. 13.)
HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e. (1968. 10. 14.)
HL MN Zala – 1968. 57. d. 91. ő. e. (1968. 10. 14.)
HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 15.) A 33. gl. e. PK. összefoglaló jelentése.
HL MN Zala – 1968. 2. d. 4. ő. e. (1968. 10. 15.) A 8. gl. ho. MÚF összefoglaló jelentése.
HL MN Zala – 1968. 2. d. 2. ő. e. (1968. 10. 15.) A 8. gl. ho. pk. összefoglaló jelentése.
HL MN Zala – 1968. 2. d. 2. ő. e. (1968. 10. 15.)
HL MN Zala – 1968. 2. d. 2. ő. e. (1968. 10. 15.) A 8. gl. ho. PK. összefoglaló jelentése.
HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 15.)
HL MN Zala – 1968. 3. d. 6. ő. e. (1968. 10. 15.) A 14. gl. e. PK. összefoglaló jelentése.
HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 15.) A 36. mű. z. PK. összefoglaló jelentése.
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 10. 16.)
HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e. (1968. 10. 17.)
HL MN Zala – 1968. 56. d. 90. ő. e. (1968. 10. 17.)
HL MN Zala – 1968. 3. d. 7. ő. e. (1968. 10. 17.) A 36. mű. z. PK. összefoglaló jelentése.
HL MN Zala – 1968. 4. d. 8. ő. e. (1968. 10. 18.)

- HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e.* (1968. 10. 18.)
- HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e.* (1968. 10. 20.)
- HL MN Zala – 1968. 69. d. 110. ő. e.* (1968. 10. 21.)
- HL HM Titkárság 1968/T – 249. ő. e.* (1968. 10. 21.)
- HL MN 1968/T – 471. ő. e.* (1968. 10. 25–26.)
- HL MN Zala – 1968. 6. d. 11. ő. e.* (1968. 10. 25.)
- HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e.* (1969. 01. 03.) *Az OLPK jelentése.*
- HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e.* (1969. 01. 08.) *A 11. hk. ho. PK. jelentése.*
- HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e.* (1969. 01. 10.) *A 8. gl. ho. PK. összesített tapasztalati jelentése.*
- HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e.* (1969. 01. 18.) *Az MNVK 1. Csf-ség jelentése.* 1. sz. melléklet a 01/1974. számhoz.
- HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e.* (1969. 01. 23.) *Az MNVK 2. Csf-ség jelentése.* 2. sz. melléklet a 001/1974. számhoz.
- HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e.* (1969. 01. 28.) *Az MN MŰF jelentése.* 3. sz. melléklet a 001/1974. számhoz.
- HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e.* (1969. 01. 28.) *Az 5. HDS PK jelentése.* 4. sz. melléklet a 001/1974. számhoz.
- HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e.* (1969. 01. 28.) *A 3. hdt. PK jelentése.* 10. sz. melléklet a 001/1974. számhoz.
- HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e.* (1969. 01. 29.) *A 3. CSf-ség jelentése.* 5. sz. melléklet a 000294/1969. számhoz.
- HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e.* (1969. 01. 30.) *A Pc. és Gjmű. Techn. Főnökség jelentése.* 6. sz. melléklet a 001/1974. számhoz.
- HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e.* (1969. 01. 30.) *A Szü. Fcsf-ség jelentése.* 7. sz. melléklet a 0001/1974. számhoz.
- HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e.* (1969. 01. 31.)
- HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e.* (1969. 01. 31.) *A HM Pü. Főnökség jelentése.* 8. sz. melléklet a 0001/1974. számhoz.
- HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e.* (1969. 01. 31.) *A HM Fe. Főnökség jelentése.* 11. sz. melléklet a 0001/1974. számhoz.
- HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e.* (1969. 01. 31.) *Az MNVK 6. Csf-ség jelentése.* 12. sz. melléklet a 0001/1974. számhoz.
- HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e.* (1969. 02. 03.) *Az MNVK 4. Csf-ség jelentése.* 14. sz. melléklet a 0001/1974. számhoz.
- HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e.* (1969. 02. 11.) 15. sz. melléklet a 0001/1974. számhoz.
- HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e.* (1969. 02. 27.) 19. sz. melléklet a 0001/1974. számhoz.
- HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e.* (1969. 03. 15.)
- HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e.* (1969. 03. 15.) *Az MN Pol. Fcsf-ség jelentése.* 18. sz. melléklet a 0001/1974. számhoz.
- HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e.* (1969. 06.) 39. sz. melléklet a 0001/1974. számhoz.
- HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e.* (1969. 12. 05.) 56. sz. melléklet a 0001/1974. számhoz.
- HL HM Titkárság 1978/T – 8/15. ő. e.* (1968. 06.)

Internetes források

- Adenauer, Konrad Hermann Josef dr.* (1876–1967). *Forrás:* https://hu.wikipedia.org/wiki/Konrad_Adenauer (A letöltés ideje: 2016. 12. 27.)
- Berta Antal visszaemlékezése. Végh József gyűjtése. Elérhető:* <http://r1968.blogspot.hu/2010/04/kepek-kivonulas-elotti-napokbol.html> (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)
- Bilak, Vasil'* (1917–2014). *Forrás:* https://hu.wikipedia.org/wiki/Vasi%C4%BE_Bi%C4%BEak (A letöltés ideje: 2017. 01. 14.)
- Breznyev, Leonyid Iljics* (1906 [az új naptár szerint 1907]–1982). *Forrás:* http://hu.wikipedia.org/wiki/Leonyid_Breznyev (A letöltés ideje: 2017. 01. 18.)
- Černík, Oldřich* (1921–1994). *Forrás:* https://en.wikipedia.org/wiki/Old%C5%99ich_%C4%8Cern%C3%ADk (A letöltés ideje: 2017. 01. 14.)
- D. F. Ipolysági lakos visszaemlékezése.* Végh József, a Rétsági Művelődési Központ és Könyvtár igazgatójának gyűjtése. Elérhető: <http://r1968.blogspot.hu/2010/05/husadik-an-efjel-utan-nagy-meleg-volt.html> (A letöltés ideje: 2017. 01. 09.)
- Dubček, Alexander* (1921–1992). *Forrás:* http://hu.wikipedia.org/wiki/Alexander_Dubček (A letöltés ideje: 2007. 01. 18.)
- FISCHER Ferenc (2001): *A megosztott világ. A Kelet–Nyugat, Észak–Dél kapcsolatok fő vonásai (1941–1991)*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó.
- Gaulle, Charles de André Joseph Marie* (1890–1970). *Forrás:* https://hu.wikipedia.org/wiki/Charles_de_Gaulle (A letöltés ideje: 2016. 12. 27.)
- Gomulka, Wladyslaw* (1905–1982). *Forrás:* https://hu.wikipedia.org/wiki/W%C5%82adys%C5%82aw_Gomu%C5%82ka (A letöltés ideje: 2017. 01. 14.)
- GYÖRGY Sándor Balázs (2016): A „sosemvolt megszállás”, avagy Zala a Felvidéken. *Napi Történelmi Forrás* (online). Elérhető: http://napitortenelmiforras.blog.hu/2016/04/15/a_sosemvolt_megszallas_avagy_zala_a_felvideken (A letöltés ideje: 2017. 02. 19.)
- Hruscsov, Nyikita Szergejevics* (1894–1971). *Forrás:* www.rev.hu (A letöltés ideje: 2017. 01. 18.)
- Husák, Gustáv* (1913–1991). *Forrás:* https://hu.wikipedia.org/wiki/Gust%C3%A1v_Hus%C3%A1k (A letöltés ideje: 2017. 02. 27.)
- Johnson, Lyndon Baines* (1908–1973). *Forrás:* http://hu.wikipedia.org/wiki/Lyndon_B_Johnson (A letöltés ideje: 2017. 01. 18.)
- KENYERES Ágnes szerk. (s.a.): *Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990*. Elérhető: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/> (A letöltés ideje: 2007. 01. 30.)
- Korom Mihály, dr.* (1927–1993). *Forrás:* http://hu.wikipedia.org/wiki/Korom_Mih%C3%A1ly (A letöltés ideje: 2007. 05. 18.)
- Koszigin, Alekszej Nyikolajevics* (1904–1980). *Forrás:* http://hu.wikipedia.org/wiki/Alekszej_Nyikolajevics_Koszigin (A letöltés ideje: 2017. 01. 18.)
- MTI (2008): 108 áldozata volt Csehszlovákia 1968-as megszállásának. *múlt-kor* (online). Elérhető: http://mult-kor.hu/20080807_108_aldozata_volt_csehszlovakia_1968as_megszallasanak (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)
- MTI (2017): Pontosították a Varsói Szerződés 1968-as csehszlovákiai bevonulása áldozatainak számát. *hírek* (online). Elérhető: www.hirek.sk/multunk/20170820081438/Pontositottak-a-Varsoi-Szerzodes-1968-as-csehszlovakiai-bevonulasa-aldozatainak-szamat.html (A letöltés ideje: 2017. 09. 20.)
- Novotný, Antonín Josef* (1904–1975). *Forrás:* https://en.wikipedia.org/wiki/Anton%C3%ADn_Novotn%C3%BD (A letöltés ideje: 2017. 01. 12.)

- Nyers Rezső* (1923–2018). *Forrás:* www.falanx.hu/wiki/index.php/Nyers_Rezs%C5%91 (A letöltés ideje: 2007. 01. 18.)
- Pap János* (1925–1994). *Forrás:* http://server2001.rev.hu/oha/index_hu.html (A letöltés ideje: 2007. 05. 18.)
- PETŐFI Sándor (1844): *Csokonai*. Pest. Elérhető: <http://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/petofi/csokonai.htm> (A letöltés ideje: 2017. 09. 30.)
- Prehlik, Vaclav* (1922–1983). *Forrás:* www.psp.cz/en/sqw/detail.sqw?org=280&id=3364&l=en (A letöltés ideje: 2017. 09. 30.)
- Provalov, Konsztantyin Ivanovics* (1906–1981). *Forrás:* https://wiki2.org/en/Konstantin_Provalov (A letöltés ideje: 2017. 07. 01.)
- Svoboda, Ludvík* (1895–1979). *Forrás:* www.google.hu/#q=ludvik+svoboda (A letöltés ideje: 2017. 01. 14.)
- Szűcs Ferenc* (1922–1999). *Forrás:* [https://hu.wikipedia.org/wiki/Sz%C5%B1cs_Ferenc_\(alt%C3%A1bornagy\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Sz%C5%B1cs_Ferenc_(alt%C3%A1bornagy)) (A letöltés ideje: 2017. 01. 21.)
- TÓTH-SZENTESI Attila (2008): 1968: bevonulás Csehszlovákiába. *Index* (online), 2008. 08.20. Elérhető: http://index.hu/belfold/tegnapiujsg/2008/08/20/1968_bevonulas_csehszlovakiaba/ (A letöltés ideje: 2017. 03. 26.)
- Ulbricht, Walter Ernst Paul* (1893–1973). *Forrás:* https://hu.wikipedia.org/wiki/Walter_Ulbricht (A letöltés ideje: 2017. 01. 14.)
- V. J. visszaemlékezése. Végh József gyűjtése*. Elérhető: <http://rl1968.blogspot.hu/2010/05/meg-olyan-felsotet-volt-amikor-levara.html> (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)
- Végh József gyűjtése*. Elérhető: http://rl1968.blogspot.hu/2010/04/normal-0-21-false-false-false_21.html (A letöltés ideje: 2017. 01. 07.)
- Voroncov, German Fjodorovics* (1907–1993). *Forrás:* https://ru.wikipedia.org/wiki/Воронцов,_Герман_Фёдорович (A letöltés ideje: 2017. 09. 24.)
- Zsivkov, Todor Hrisztov* (1911–1998). *Forrás:* https://hu.wikipedia.org/wiki/Todor_Zsivkov (A letöltés ideje: 2017. 01. 14.)

Névmutató

A

Aczél György 18
Adenauer, K. 9
Aljosin, B. I. 103
Antonov, A. I. 24

B

Batov, P. I. 47
Batyickij, P. F. 66, 67
Bérces Emil 272
Bereczki Imre 282
Beregi István 31
Berta Antal 227
Bilak, Vasil' 73, 148
Biszku Béla 29, 39, 79, 85, 99, 100, 150, 151, 156, 180
Bogáth József 132, 146, 206, 207
Borbándi János 160
Brezsnyev, L. I. 10, 14, 18, 69, 70, 72, 75, 78, 82, 98
Budakovszkij, P. D. 103, 177

C

Ceausescu, N. 155
Černík, Oldřich 71, 85, 92, 141, 147, 161, 171
Czinege Lajos 22, 23, 24, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 37, 38, 40, 42, 43, 45, 47, 49, 50, 51, 61, 62, 64, 65, 78, 79, 85, 86, 87, 88, 91, 92, 95, 96, 98, 101, 123, 124, 134, 138, 143, 153, 154, 155, 156, 158, 159, 160, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 171, 173, 177, 180, 181, 269, 286
Czingtáber Rozália 206
Csabai Károly 85
Csáki Imre 211
Csémi Károly 28, 43, 47, 53, 55, 61, 62, 66, 67, 78, 79, 92, 93, 94, 96, 98, 99, 100, 101, 105, 127, 136, 138, 140, 143, 150, 151, 158, 159, 160, 169, 172, 177, 178, 186, 232, 269, 285, 286
Csendes László 27, 28, 29, 30, 39, 40, 44, 48, 49, 53, 55, 65, 66, 97, 183
Csokonai Vitéz Mihály 88

D

- Damó László 188
De Gaulle, Charles 9, 10, 11
Diósi László 27
Dubček, Alexander 10, 18, 69, 70, 71, 72, 73, 84, 85, 86, 93, 94, 132, 138, 139, 141, 147, 160, 163, 176, 182
Dzúr, Martin 84, 86, 91, 92, 93, 146, 150, 151, 157, 164, 168, 170
Dzsurov, Dobri 167

E

- Ehrenberger Róbert 132, 206

F

- Farkas Mihály 16
Farkas n. a. 153
Fazekas László 85
Fehér Lajos 9, 66, 79, 85, 156, 168, 169, 180, 279
Fischer Ferenc 11, 12, 13, 98
Fock Jenő 17, 79, 96, 98, 156, 165, 168, 180
Frendiak József 208

G

- Gagarin, Jurij Alekszejevics 9
Gellért Tibor 27, 28, 29, 30, 39, 40, 44, 48, 49, 53, 55, 65, 66, 97, 183
Gergely Jenő 16, 17, 18, 19
Gerő Ernő 16
Glenn, John 9
Gomułka, Władysław 71, 73
Grečko, Andrej Antonovics 23, 24, 25, 26, 27, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 45, 47, 53, 56, 65, 73, 78, 81, 98, 99, 100, 103, 104, 106, 112, 131, 133, 149, 153, 155, 156, 157, 158, 160, 163, 164, 165, 166, 167, 170, 180, 181, 182, 227
Guszev, Nyikolaj Ivanovics 23
György Sándor Balázs 16, 18, 23, 29, 55, 66, 140, 141, 142
Győri Zoárd 161, 163

H

- Harlamov, Szemjon Iljics 103
Hegedüs András 16
Helena Košúthová 219, 220, 222
Hersiczky Lajos 276
Hinek Emil 67
Hoffmann, Heinz 82, 167
Horváth István 161, 185, 285

Hruscsov, Nyikita Szergejevics 9, 13
Husák, Gustav 163, 182

I

Imre Gábor 48, 51, 52, 61, 64, 127, 153, 160, 286
Izsák Lajos 16, 17, 18, 19

J

Jakubovszkij, Ivan Ignatyevics 65, 73, 77, 78, 83, 87, 90, 91, 92, 93, 96, 99, 149, 153
Jaruzelski, W. 166, 167, 181
Johnson, Lyndon B. 10

K

Kádár János 15, 16, 18, 22, 23, 29, 42, 70, 71, 72, 73, 79, 80, 83, 85, 86, 98, 99, 100, 105,
126, 132, 139, 150, 156, 165, 166, 173, 181, 182, 227
Kálazi József 92, 277
Kardos János 284
Kárpáti Ferenc 143
Kaszás Ferenc 23, 24
Kazakov, Mihail Iljics 53, 61, 66, 67, 77, 78, 80, 82, 85, 87, 90, 91, 92, 95, 99, 100
Kennedy, John Fitzgerald 9, 11, 14
Kennedy, Robert Francis 11, 30
Kenyeres Ágnes 23
King, Martin Luther 11
Kiss Lajos 133, 134, 135, 137, 140, 156, 157, 200, 201
Komócsin Zoltán 79, 156
Koppány György 162
Korom Mihály dr. 47
Kosúthová, H. 136, 148
Koszigin, Alekszej Nyikolajevics 10, 73
Kovács Imre 138, 139, 147, 165
Kovács István 213, 220, 221, 222, 223, 225
Kovács Pál 183
Kovaljov, Alekszej Anatoljevics 170
Kölcsey Ferenc 125
Kőszegvári Tibor 13
Köteles Jenő 39, 53

L

Lakatos, Béla 105, 115, 119, 122, 129, 130, 132, 136, 140, 144, 158, 178, 189, 198, 201, 208,
209, 214, 225, 233, 247, 256, 257, 273, 280
Liptai Ervin 21, 63, 64, 65, 66
Liszkai Csaba 153

M

Madách Imre 184
Major Antal 161
Markó László 15, 16, 17, 18, 22, 29
Marosán Görgy 16, 23, 29
Maruscsak, F. K. 100, 103, 111, 173, 177
Mészáros Lajos 85
Molnár János 283
Münnich Ferenc dr. 22

N

Nagy Antal 208
Nagy Imre 15, 22, 66
Nagy Károly 280
Németh Sándor 147
Nikolov, Nikola Cvetkov 113
Novák István 203, 209, 262
Novotný, Antonín 69, 71, 84
Nyers Rezső 17
Nyitrai Lajos dr. 280

O

Ogarkov, Nyikolaj Vasziljevics 23, 24, 53, 65, 66, 75, 99, 146
Oláh István 81, 83, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 147, 173
Orovecz István 64, 65

P

Pap János 44, 47
Patai Endre 278
Pataky Iván 69, 71, 73, 75, 76, 82, 83, 86, 104, 116, 183
Pavlovszkij, Ivan Grigorjevics 146
Pepich, Egyd 83, 84, 85
Petőfi Sándor 88
Petrenko, P. M. 103, 133, 160
Pollák István 31, 281
Povalij, Mihajil Ivanovics 153
Prchlik, Václav 86
Provalov, Konstantin Ivanovich 36, 47, 75, 100, 101, 103, 105, 106, 107, 111, 112, 116, 117,
120, 128, 129, 133, 140, 142, 145, 152, 156, 157, 160, 170, 171, 176, 177, 251, 252,
254, 263
Pullai Árpád 98

R

Rajk László 15, 18
Rákosi Mátyás 15, 16
Remarque, Erich Maria 227
Reményi Gyula 172, 285, 286
Romsics Ignác 15, 17, 18, 19
Rózsa László 207
Rusov, Karel 90, 151

S

Sárközi Sándor dr. 48, 275
Seregi József 85
Srnkovský, Josef 141
Solt Lajos 23
Stadler János 277
Styemenko, Szergej Matvejevics 99, 100, 149, 158, 159
Svoboda, Ludvig 71, 86, 91, 141, 146, 147, 160
Szabó Géza 184
Szilágyi László 269, 270, 271
Szternák György 232, 235, 236
Szuhay-Havas Ervin 9, 16
Szűcs Ferenc 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 94, 96, 98, 104, 128, 129, 130, 132, 133, 136, 140,
141, 146, 147, 149, 150, 160, 165, 170, 173, 174, 176, 177, 247, 264
Szűcs László 32, 58

T

Takács István 197, 201
Tito, Josip Broz 155
Tóth Lajos 48, 67, 128, 143
Török József 211
Török Mihály 189
Truzsenyikov, n. a. 92, 93
Tutarinov, Ivan Vasziljevics 42, 78, 79, 94, 98, 99, 100, 153, 160
Tyitov, German Sztjepanovics, 9

U

Ugrai Ferenc 31, 32, 33
Ulbricht, Walter Ernst Paul 71, 82
U Thant 16

V

Vágújhely 120, 122, 125, 126, 144, 190, 191, 194
Varga Béla 207

Végh József 132, 215, 225, 226, 227

Vorinko, n. a. 153

Voroncov, German Fjodorovics, 33

Z

Zachar Gyula 226

Zaharov, Matvej Vasziljevics 75, 105, 106, 111, 112, 142, 152, 157, 176

Zsivkov, Todor Hrisztov 71

Helymutató

A

Abaszállás 122
Acsa 125, 232
Algéria 9, 10
Alsósztrégova 222
Alsótold 120, 190
Amerikai Egyesült Államok 9, 10, 11, 13, 14, 17, 30
Apátújfalú 190
Aranyosmarót 125, 243, 244, 246
Aszód 119, 203, 204, 232, 238
Ausztria 23, 43, 59, 173

B

Bag 237
Balassagyarmat 106, 131, 190, 191, 234
Balaton 125, 254
Balatonszentgyörgy 246
Bánk 215
Banka 190
Bánka 190
Banská Štiavnica 222
Bazovec 190
Békéscsaba 28, 67
Bélaház 210
Belgium 17
Beregszász 106
Berlin 28, 59
Bezovec 190
Bielovce 234
Blatnice 190
Bojtná 190
Boleráz 210
Bošany/Bossány 122
Böhönye 119, 197
Bozók 125, 190
Bratislava 105
Brit Nemzetközösség 9

Brno 83, 104, 107, 152
Budaörs 269
Budapest 3, 9, 11, 13, 15, 16, 21, 22, 27, 28, 69, 72, 93, 98, 132, 146, 158, 293, 299
Bulgária 11
Bzovik 125, 190

C

Čajkov 222
Čakajovce 190
Čebovce 120, 125, 190, 191
Cegléd 101, 237
Celldömölk 211
Csáb 120, 125, 190, 191
Csebovce 190
Csehország 75
Csehszlovákia 1, 10, 11, 65, 67, 69, 71, 72, 73, 78, 82, 96, 98, 100, 101, 104, 106, 112, 121, 124, 136, 139, 146, 148, 150, 155, 160, 163, 164, 167, 178, 180, 183, 219, 231, 299
Csehszlovák Szocialista Köztársaság 63, 65, 71, 75, 77, 94, 106, 150, 151, 166
Csejkő 222
Csekej 190
Cserháthaláp 190
Cserhátsurány 190
Csifár 147
CSSZK 106, 112, 132, 141, 154, 163, 164, 167, 168, 176
CSSZSZK 77, 82, 94

D

Debrecen 67
Dél-Lengyelország 149
Demandice 120, 228, 232
Deménd 120, 232
Disznó-öböl 10
Disznós 190
Dolná Strehová 222
Dombóvár 119, 189, 202
Dominikai Köztársaság 11
Drégelypalánk 125, 228, 232
Drohorce 144
Dubovany/ Dubovány 210
Dunaföldvár 119, 189, 241
Dunakanyar 257
Duna-Tisza köze 39
Dunaújváros 119, 204

E

EAK 10, 11
Eger 101, 232, 234
Egyesült Arab Köztársaság 10
Egyházasdengeleg 241, 243
Egyiptom 10
Enying 119, 204
Eplény 106
Ercsi 119, 204, 254
Erdőkertes 197
Érsekújvár 120, 122, 126, 135, 144, 159, 198, 200, 201, 234, 261
Érsekvadkert 232
Érszentmiklós 120
Észak-Morvaország 75

F

Fonyód 119, 246
Francia Köztársaság 9
Franciaország 9, 10, 11, 17, 61

G

Galgahévíz 237
Galgamácsa 205
Galgóc 120, 126, 144, 205, 206, 210, 239
Garam 197, 200, 243, 245, 261
Garamkálna 120, 222
Garamkovácsi 190
Garamkövesd 122
Garamsolymos 190
Garamtolmács 125, 190, 191
Gbelce 120, 126, 200
Gelse 196
Gondovo 190
Gödöllő 120, 126, 197, 198, 200
Grelce 126
Gyarmat 226
Gyömrő 119
Gyöngyös 101, 120, 143, 232
Gyönk 189
Győr 67, 183, 196, 211

H

Hajmáskér 60, 106

Hantianske-Nemce 190
Hatvan 119, 128, 172, 189
Héhalom 241
Herecsény 120, 190
Heves 170, 172
Hévízgyörk 237
Hlohovec 120, 121, 126, 144, 205, 206, 210, 239
Hollandia 61
Homok 106, 131
Hont 120, 232, 238
Hontianske Nemce 190
Hontnémeti 190
Hron 243
Hurbanovo 234
Húvösvölgy 28

I

Ipoly 132, 191, 206, 207, 244, 245
Ipolybél 234
Ipolyság 208, 232, 238, 243
Ipolyszalka 200
Isaszeg 119, 120, 197
Izrael 10, 11

J

Jászberény 119, 189, 241
Jelenec 211
Jordánia 11
Jozefov major 122
JSZSZK 10, 200
Jugoszlávia 43
Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság 10
Jugoszláv Szövetségi Köztársaság 271

K

Kálmánfalva 122
Kalná 120, 125, 205, 206, 222, 234
Kálna 120, 122, 125, 205, 206, 234
Kalná nad Hronom 120, 125, 205, 206, 234
Kalocsa 35
Kamanova 122
Kamanová 122
Kamenica 120, 122
Kamenín/ Kamenyin 200

Kamocsa 234
Kanada 17
Karlový Vary 73
Kartal 204
Karva 234
Kecskemét 67, 128
Kelet-Szlovákia 75
Kéménd 200
Kenyeri 39
Keszthely 67
Kína 11
Kínai Népköztársaság 10, 11, 49
Kisbér 106
Kiskunfélegyháza 35
Kiskunlacháza 119
Kisterenye 120, 234
Knetovce 190
KNK 10
Komarno 105
Komárom 67, 106, 177, 196, 202, 211, 235, 246
Komoča 234
Kozárovce 190
Köbölkút 120, 126, 200
Kravany nad Dunajom 234
Kuba 10, 11, 30, 59
Kunszentmiklós 119

L

Ladzány 120, 190
Ledény 120, 190
Lehotka 122
Lengyelország 11, 72, 78, 82, 149
Letkés 120, 121, 197, 200
Léva 120, 121, 122, 125, 126, 144, 219, 220, 222, 225, 232, 238, 239, 257
Levice 120, 125, 144, 219, 220, 228, 232, 238, 239, 257
Litava 125, 190
Litva 125, 190
Lontó 122
Lontov 122
Lőrinci 244
Ludas 143

M

Magyar Népköztársaság 16, 31, 34, 45, 59, 94, 146, 228, 269

Magyarország 11, 15, 17, 18, 21, 22, 29, 65, 99, 100, 293
Marcali 119, 241
Márianosztra 245
Márkó 106
Mátraballa 234
Medve 177
Medved'ov 105
Mezőfalva 119
Mítnye 186
MNK 40, 45, 46, 59, 179
Modry Kameň 121
Mohora 190
Moravce 125, 243, 244, 246
Moszkva 23, 93, 113, 158, 293
Munkács 106
Mýtne 186

N

Nagyatád 101, 119
Nagy-Britannia 11, 17, 61
Nagykanizsa 119, 189
Nagykáta 119, 237
Nagykürtös 126, 141
Nagymaros 197
Nagyoroszi 120, 125, 179, 232, 234, 238
Nagysurány 120, 122, 125, 205, 206, 209, 234
Nagyszombat 141, 144, 151, 210, 211
Nagytapolcsány 120, 122, 125, 126, 144, 190, 191, 201, 202
Namesty 107
Nána 200
NDK 9, 10, 75, 82, 139, 154
Nemce 125, 190
Nemcice 190
Német Demokratikus Köztársaság 9, 11, 71
Németország 173
Német Szövetségi Köztársaság 9, 10, 14, 43
Nitra 120, 121, 125, 144, 190, 201, 205, 206, 211, 232, 239, 243, 244, 261
Nitrianska Blatnica 190
Nógrád 172, 226, 232
Nove-Mestó 132
Nové Mesto 120, 125, 136, 144, 190, 191, 194, 196
Nové Mesto nad Váhom 144, 190, 191, 196
Nové Zámky 120, 126, 135, 144, 159, 198, 200, 201, 234, 261
Novi-Mesto 120
Novo-Mesto 125

NSZK 10, 43, 61, 163
Nyitra 120, 121, 122, 125, 126, 144, 190, 201, 205, 206, 208, 211, 232, 238, 239, 243, 244,
261
Nyitrabajna 190
Nyitrahát 234
Nyitranémeti 190
Nyitrasárfő 190

O

Ócsa 119, 204
Ógyalla 234
Olaszország 17, 43, 61
Olichov 190
Olicráv 120
Opatovska Nová Ves 190
Opatovszka 190
Osijany 122
Örkény 119
Őrszentmiklós 120

P

Palárikovo 122
Palotás 241
Pápa 35, 67, 179
Parassapuszta 234
Párizs 11
Párkány 126, 144, 233, 234
Pásztó 125, 189, 190
Pécs 11, 67, 293
Piešťany 120, 125, 144, 190, 191, 194
Pilis 119, 189
Plontov 122
Polárikovo 235
Pozsony 105, 107, 152
Pöstyén 120, 125, 126, 144, 190, 191, 194
Prága 72, 82, 107, 108, 109

R

Ráckeve 204
Radošina 190
Récsény 246
Recsk 234
Rétság 101, 228
Rižňovce 246

Rodosina 190
Románia 72
Román Szocialista Köztársaság 271
Romhány 120, 232
Rybnik 120

S

Sahy 228
Šahy 132, 232, 238, 243
Ša'la 234
Salgótarján 234
Salka 200
Santovka 228
Sárbogárd 202, 204
Sármellék 119, 204
Selmecebánya 222
Senohrad 120, 190, 191
Senorád 120
Sered' 120, 121, 125, 143, 144, 205, 206, 209
Simontornya 189
Siófok 119, 204
Somogyszob 202
Šoporňa 120
Sopornya 120
Šurány 120, 125, 205, 206, 209
Svájc 17
Svédország 17
Szalka 106, 131
Székesfehérvár 186, 202, 246
Szénavár 120, 190, 191
Szentés 39
Szenyér 241
Szered 120, 122, 125, 126, 143, 144, 205, 206, 209
Szilécia 75
Szíria 10, 11
Szlovákia 10, 73, 75, 148, 215
Szob 120, 126
Szolnok 22, 28, 128
Szovjetunió 9, 10, 11, 13, 19, 23, 28, 30, 34, 36, 37, 41, 50, 53, 65, 66, 67, 71, 72, 73, 75, 82, 105, 110, 139, 146, 275
Szügy 120, 125, 190

T

Tamási 119

Tapolca 161
Tardoskedd 120, 125
Tarkő 120
Tass 119, 189
Taszár 67
Tata 28, 35, 101, 106, 213, 272
Tatabánya 106
Tatárszentgyörgy 189
Timace 125, 190
Timače 190, 191
Topolčany 120, 125, 144, 190, 191, 201, 202
Tótmegyer 122, 235
Tövisfalva 234
Trenčín 195
Trencsén 195
Trnava 144, 210, 211
Trnovec 120, 234
Tura 237
Turdosovce 125
Turzsony 107
Tvrdošovce 120, 125

U

Újdörögdpusztá 119
Újmajor 241
Újvásár 120
USA 10, 28, 30, 48, 61

V

Vác 120, 126, 197, 200
Vácszentlászló 237
Vágsellye 234
Valkóc 190
Vanyarc 120
Várpalota 60, 106
Varsó 37, 53, 62
Vatikán 17
VDK 10, 11, 48
Vel'ký Krtiš 126, 141
Verebély 122, 232, 238, 243, 244
Veresegyháza 197
Verpelét 143, 234, 235
Verseg 125
Veszprém 28, 35, 44, 60, 67, 161

Vietnámi Demokratikus Köztársaság 10, 11
Vojnice 122
Volkovce-Olichov 190
Vrable 122
Vráble 122, 232, 243, 244

Z

Zalaegerszeg 119, 162, 186
Zalaszentiván 196, 211
Zebegény 200
Želiezovce 234
Zemberovce/Žembovice 190, 191
Žitava 243
Zólyomnémeti 125, 190
Zsámbok 119, 204, 237
Zselíz 234
Zsember 190, 191
Zsitva 243

Ábrajegyzék

1. ábra	A kelet–nyugati (szovjet–amerikai) kapcsolatok rendszere (1941–1991)	12
2. ábra	A 00227/62. számú távirat	32
3. ábra	Létszámadatok 1.	56
4. ábra	Létszámadatok 2.	57
5. ábra	Létszámadatok 3.	58
6. ábra	Alexander Dubček	69
7. ábra	Kádár János	70
8. ábra	Leonyid Brezsnyev	70
9. ábra	Ludvík Svoboda	72
10. ábra	Andrej Antonovics Grecsko	73
11. ábra	A megszálló csapatok benyomulása Csehszlovákiába	76
12. ábra	Mihail Kazakov	77
13. ábra	Ivan Tutarinov	77
14. ábra	Szűcs Ferenc	79
15. ábra	Jelentés az 1968. június 5–6-i csehszlovákiai kiküldetése során szerzett információkról	80
16. ábra	Oláh István	81
17. ábra	Kádár János (j) és Alexander Dubček (b) Ferihegyen	86
18. ábra	Ivan Jakubovszkij	88
19. ábra	Svoboda (b), Jakubovszkij (k), Dzúr (j)	91
20. ábra	Az előterjesztés 4. pontja	97
21. ábra	Csémi Károly kézzel írott feljegyzése (részlet)	100
22. ábra	Csémi Károly kézzel írott feljegyzése (részlet)	101
23. ábra	Konsztantyin Provalov	103
24. ábra	Prága, 1968	107
25. ábra	Prága, 1968	108
26. ábra	Prága, 1968	108
27. ábra	Prága, 1968	108
28. ábra	Prága, 1968	109
29. ábra	Prága, 1968	109
30. ábra	Prága, 1968	109
31. ábra	Tüntetőik Helsinkiben	110
32. ábra	8. gépkocsizó lövészhadosztály harcértéke	116
33. ábra	A hadseregcsoport-parancsnok harcparancsa	118
34. ábra	Előrevonás közben	119
35. ábra	Vadkemping à la 1968	127
36. ábra	Szűcs Ferenc jelentése (részlet)	129
37. ábra	Kiss Lajos jelentése	134

38. ábra	Az érsekújvári incidens 1968. augusztus 21-én	135
39. ábra	Magyarellenes plakátok	136
40. ábra	Működnek a kalóz rádióállomások	137
41. ábra	A jelentősebb magyar helyőrségek	142
42. ábra	Légi fényképek az érintett településekről	145
43. ábra	Aszfaltrajz	148
44. ábra	Szűcs Ferenc jelentése (részlet)	150
45. ábra	Martin Dzúr	150
46. ábra	A Néphadsereg Központi Művészegettsége tagjai, illetve Varga András esztrádegettsége a táborokban	162
47. ábra	Öntevékeny művészegettségek	162
48. ábra	Határozat a fegyveres erők tevékenységéről	170
49. ábra	Ünnepség a Fegyveres Erők Napja alkalmából	172
50. ábra	Szűcs Ferenc kézzel írt levele 1.	174
51. ábra	Szűcs Ferenc kézzel írt levele 2.	174
52. ábra	Táborszépítés	175
53. ábra	Szüreti munkálatok	175
54. ábra	„Viva Mexico!”	175
55. ábra	Naptári terv	178
56. ábra	A magyar csapatok megkezdték a terv szerinti hazatelepülést	183
57. ábra	A hazatérő katonák köszöntése Győrben	183
58. ábra	A Zala feladat költségei	188
59. ábra	D-442 felderítő úszó gépkocsi (FUG)	193
60. ábra	PT-76 felderítő úszó harckocsi (UHK)	193
61. ábra	Az elfogadott nyilatkozat	195
62. ábra	Nové Zámky körülzárásának a terve	198
63. ábra	Šturovo elfoglalásának terve	198
64. ábra	BAT gyorsjáratú lánctalpas buldózer	199
65. ábra	TMM-3 nehézhidrakó gépkocsi	199
66. ábra	KMM-2 közepes hidrakó gépkocsi	199
67. ábra	ZU-2 légvédelmi géppuska	204
68. ábra	9K16 Smel páncéltörő rendszer (BRDM-re telepített 2P-27 páncéltörő rakéták)	204
69. ábra	Baleseti jegyzőkönyv	207
70. ábra	A tragédia színhelye a tetejére borult harckocsival és a síremlék a zalaegerszegi temetőben	208
71. ábra	Harckocsi biztosítja a Nyitrára vezető utat	208
72. ábra	Magyar katonák Nitra/Nyitra közelében	211
73. ábra	Ételosztás magyar és szovjet katonáknak a jeleneci/gímes tábortban	211
74. ábra	A jeleneci/gímes tábort	211
75. ábra	Magyar harckocsik Nitrán/Nyitrán	211
76. ábra	T-55 közepes harckocsi	214
77. ábra	BTR-60 páncélozott szállító jármű	214
78. ábra	ZSZU-57-2 önjáró légvédelmi gépágyú	214
79. ábra	MTU-55 hídvető harckocsi	214

80. ábra	BTU–55 – ahogy a művész látta	215
81. ábra	A 31. hk. EPK terve	216
82. ábra	A laktanya lefegyverzésének vázlata és szöveges terve	217
83. ábra	A laktanya lefegyverzésének vázlata és szöveges terve	217
84. ábra	A 31. hk. EPK elhatározása	218
85. ábra	A 31. hk. e. beérkezik a város pereméhez	219
86. ábra	Levice/Léva légi felderítése	220
87. ábra	A rétsági 31. harcckocsiezred alegységei bevonulnak Levicére/Lévára	220
88. ábra	Őszinte fájdalom	221
89. ábra	A közös közlemény magyarul	221
90. ábra	A közös közlemény szlovák nyelven	221
91. ábra	Lévai lakosok gyülekeznek a városban	222
92. ábra	Kovács alezredes 1. számú parancsa	223
93. ábra	Együttműködésre felszólító felhívások	224
94. ábra	ZSZU–57–2 készségi szolgálatban	225
95. ábra	Rétsági tisztek egy-egy csoportja	226
96. ábra	Nógrád Megyei Levéltár (NML) Blog	226
97. ábra	Az egymásra találtak és a rétsági násznép	227
98. ábra	Végre itthon!	228
99. ábra	Végre otthon!	229
100. ábra	Naptári terv	235
101. ábra	122 mm-es 1938 mintájú tarack (M–30)	237
102. ábra	„M”-feltöltési adatok	241
103. ábra	A rendelkezésre álló műszaki felszerelések listája	242
104. ábra	Alumínium vontató motorcsónak (AVM)	242
105. ábra	K–61 Lánctalpas úszó gépkocsi (LUG–1)	243
106. ábra	PMR–3 aknatelepítő utánfutó	243
107. ábra	Áthajózásra kész nehézpontos oszlop (NPO)	243
108. ábra	Garant (Robur Lo–1800) tehergépkocsi	253
109. ábra	A szovjet 1 : 50 000 méretarányú térkép	258
110. ábra	Az 1 : 200 000 méretarányú térkép	258

Ludovika Egyetemi Kiadó Nonprofit Kft.
Székhely: 1089 Budapest, Orczy út 1.
Kapcsolat: info@ludovika.hu

A kiadásért felel: Koltányi Gergely ügyvezető igazgató
Felelős szerkesztő: Gőcze István
Olvasószerkesztő: Bíró Csilla
Korrektor: Kutas Éva
Tördelőszerkesztő: Fehér Angéla
Nyomdai kivitelezés: Pátria Nyomda Zrt.
Felelős vezető: Orgován Katalin vezérigazgató

ISBN 978-963-531-102-6 (nyomtatott)
ISBN 978-963-531-097-5 [PDF]
ISBN 978-963-531-096-8 [ePUB]

Az esemény 50. évfordulója alkalmából M. Szabó Miklós egy tudományos igényű, alapvetően levéltári dokumentumon alapuló – a terjedelmi határokat nem túllépő – komplex összefoglalását adja ennek a rendkívül súlyos nemzetközi helyzetet teremtő katonai eseménynek.

A jobb megérthetőség érdekében a szerző ezt a hadműveletet először belehelyezi a nemzetközi, majd a magyar belpolitikai környezetbe, ezt követően pedig a Magyar Néphadsereg aspektusából értékeli. Ennek az ismeretnek és összefüggéseinek birtokában, a csehszlovákiai krízis felvázolásával tisztább kép alakulhat ki az olvasóban.

A Šumava hadművelet tömör bemutatásával, a diplomáciai reflexiók felvillantásával egyértelműsíti, hogy ez a gyakorlat az ezt közvetlenül követő katonai intervenció főpróbája volt.

A hadműveletben részt vevő magyar kötelékek hadműveleti és harctevékenységének konkrét ismertetését követően tömören összefoglalja a parancsnokok, a vezérkar és a HM-szervek ezekből levont hadműveleti-harcászati tapasztalatait, amelyeket később hasznosítottak a tervezésben, valamint a kiképzésben.

A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” című projekt keretében jelent meg.

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE